

Manu

pistole

lici

libu

EPISTOLARVM

PAVLI MANVTII

LIBRI DECEM,

QVINQVE NVPER ADDITIS.

EIVSDEM QVÆ PRÆFA-

tiones appellantur : cum noua
quoque accessione.

Collig.

Selet.

Bibliothecari.

1574

LVGDVNI,
APVD CLEMENTEM BAVDIN.

24596

1574.

Collegii Bibliothecari

AD ILLUSTRIS.

ALBERICVM

CIBO MALASPI-

NAM MASSÆ ET

CARRARIÆ

Principem.

HIS artibus, quæ merito Libera-
les appellantur, excellere duas in pri-
mis, Litterarum scientiam, & rei mi-
litaris præstantiam, in omni ætate o-
mnium consensu iudicatum est: utra ue-
rò ex his ipsis illustrior, utra magis
expetenda sit, & questum aliquando est à magnis uiris,
& minimè tamen adhuc planè uidetur explicata delibe-
ratio. Nam ut otium, & pax, sine quibus litteræ non con-
sistunt, armis comparentur: tamen nec ipsa feliciter satis
arma tractantur, nisi adint illa, quæ magna ex parte à lit-
teris petuntur, consilium, ordo, prudentia, animi præterea
ita ratione temperata magnitudo, ut, sicubi periculum oc-
currat, metus pariter ac temeritas absint. Itaque constat,
quæ nationes bellica gloria claruerunt, in iisdem uiguisse
studia doctrinæ, ut in Græcia, quæ Persarum innumerabi-
les exercitus non modò sustinuit, uerum etiam fregit, atq;
prosligauit: ipsa uerò nunquam uinci, nisi à se ipsa potuit.
domesticis enim & diuisa discordijs, & infirmata bellis,
non tam Philippi, Macedonum Regis, uirtute, quàm pro-
prijs percussis a uiribus, afflictâq; corruit. Romana uerò gen-

P R A E F A T I O.

te, quæ fuit ulla unquam gens, aut belli gerendi scientia, ac fortitudine præstantior, aut ijs præcipue litteris, quæ rudes animos humanitate informant, exculta diligentius? hic illa manus ducum excellentium, quæ Romani terminos imperij quàm longissimè protulit, Catones, Aemiliani, Syl-
lae, Luculli, Cæsares, quos historia mirabiliter laudant, nec tamen ita, ut eorum merita laudes ullæ satis adæquare uideantur. Agè, Macedonum tot uictoriae, tot militaria decora unde fluxerint, si quis interroget, quid respondemus? hoc primum, ut opinor, ab Alexandro duce: is enim Asiam perdomuit uniuersam, & ad intimos etiam Oceani recessus penetrasse fertur: deinde illud, à phalange, quæ fuit acies in exercitu firmissima. quòd utrumque si spectetur, ac perpendatur accurate, non exiguam fortasse bellicæ laudis partem litteræ sibi uindicant. Nam Alexandrum à primis annis disciplina erudit Aristoteles, & ad eam tum animi, tum ingenij præstantiam, qua postea res illas, omnium opinione maiores, & aggressus est, & confecit, præceptis philosophiæ pulcherrimis extulit. Phalangem uerò, eiusq; artem struende ab uno primum Homeri poëta uersu manasse, doctissimi homines memoriæ prodiderunt. Ergo uicissim & à litteris adiuuantur arma, & ab armis litteræ sustententur. quòd si ubi questum armis imperium est, ibi artes ille uigerent, quæ litterarum usu cognoscuntur: cõseruarentur faciliè studia ciuium, ac populorum: & in cõmuni omnium concordia, nullus unquam externis uiribus ad labefactandam publican rem locus esse posset. Quod contrà & in Græcia, & apud Romanos, & ubi uis gentiũ accidisse, atque accidere quotidie uidemus. Neque solum in una ciuitate, aut in una etiam gente multos, sed uix in singulis familijs singulos, qui utranque laudem adamauerint, & in utraque pariter excelluerint, reperire difficilissimum est.

P R A E F A T I O.

Unum quidem non modo nostra tempestate, sed multorum sæculorum memoria historiæ celebrant, quem uerè phœnicem inter omnes Europæ uniuersæ Principes licet appellare, Laurentium Medicem, proauum tuũ: cuius, nescio, plũsne uirtus in bellis, an in pace sapietia, ac moderatio enituerit. Nam rem Florentinam, sæpè aduersa fortuna nutantem, confirmauit, interdum malis propè extinctam unus ipse non modò restituit, uerum etiam uehementer auxit. tranquillis uerò rebus, ornauit patriam, munuit legibus optimis, atque institutis: iustitiam præter cæteros, ac temperantiam publicè priuatimq; coluit: libertate, si quis unquam, delectatus est: cuius fama longinquas regiones peruagata, barbaras etiam gentes, & religione diuersas, illi cõciliauit, multosq; aliqua modò uirtute, nobiliue arte insignes, in urbem Florentiam perduxit. Et, ut alia uel in patriam, uel in singulos non uulgaria merita omittantur, quis miseram Græciam, suis sedibus Othomanorum iniuria pulsam, supplicem, atque egentem hospitio excepit, benignitate subleuauit, perpetuo studio fuit, ac tutatus est: unus eam laudè sibi uindicat, unus in Italia Græcas litteras, & præclara doctrinarum studia Lauræti Medices excitauit: cum & ipse pro ea, qua excelluit, eruditione acerrimus esset ingeniorum æstimator, & naturæ quodam impulsu ad beneficentiam magnoperè propenderet: ut mirandum minime uideatur, si, tanto patre genitus, domestico tam illustri exemplo commotus, Leo X. Pont. Max. omnes liberales disciplinas præmijs extulit atque ornauit amplissimis, effecitq; ut aliquando Romã in urbe Roma liceret agnoscere. In tua uerò paterna gente Cibo, & in materna Malassima, mirabilis omnium uirtutum in omni etate fuit exercitatio. Et, ne illa nimis uetera ex annalibus fide dignis repetamus, iam inde ab eo tempore,

P R A E F A T I O.

cum, Græcorum Imperatorum ætate, oppidum Pera, quod proxime Bizantium situm est, Genuenses obtinebant, quo tempore summis honoribus, & copijs maiores tuos floruisse constat: aut, cum Mucius ille Cibo planè alter Mucius in tuenda patriæ salute, triremibus priuato sumptu comparatis atque instructis, Pisanos, Genuensium rebus acriter insensos, in Sardinia profligauit: sexcenta preterea in Genuensium Remp. merita, in qua etiam Gulielmus Cibo cruce rubea, publico insigni, uirtutis ergo decoratus est: hæc ut omittam, & illa, quæ auorum nostrorum memoria gesta sunt, attingam: Aramus, Aaron in historijs nominatus, equestri dignitate ornatus, Romani Senatoris titulo insignis, antiqua ille quidem suæ gentis nobilitate clarus, multò tamen suis laudibus illustrior, qui nihil unquam in uita non egregium, non amplius, non ingenuo nobiliq; uiro dignum aut cogitauit, aut fecit, is, quæ tempestate Renatus Andegauensis Alonso Neapolitanorū Regi bellum intulit, in eo bello, quæcunque à summo duce munera postulatur, ea fortissimè prestavit, usque eo, ut Renatus, Neapolitotus, cum pro rege iure summo, ac potestate amplissima constituerit. Quo in imperio ita se gessit abstinenter, ita iustitiam est complexus, ut, cum ad Alsumsum rursus uictoria inclinasset, afflictis Renati partibus, exceptus ab illo sit honorificè in primis, ac splendide: quemq; apud Renatum antea eundem apud eum, quem sæpe armis lese- rat, sæpe in discrimen uitæ adduxerat, & dignitatis, & gratiæ locum obtinuerit. Ex hac tantarū uirtutum præstantia filius eius, ad optimam naturā optima uoluntate adiuncta, documeta sumpsit ad uitam laudabiliter instituendam, & ijs artibus excolendam, quibus postea maximam adeptus & uirtutis, & probitatis opinionem, Pontifex, ap- probante Deo, fauentibus, atque incumben- tibus homini-

bus,

P R A E F A T I O.

7

bus, creatus est. Nec se postea, ut multi, sui dissimile præbuit: sed, quantum antea contenderat, ut in studio uirtutis omnes anteiret, tantum, ut se ipse in omni laude uinceret, & studuit, & consecutus est. Itaque quemadmodum ei non modò ob obtinendam Cardinalis dignitatem, uerum etiam ad Pontificatum, antiqua maiorum existimatio, & clariss. patris memoria quasi uiam ex aliqua parte munijt, adi- tumq; patefecit. sic patris deinde tui fratrem, multis illum quidem animi bonis ornatum, multò tamen facilius ad Cardinalatum egregia Pontificatus Innocentij famam perduxit. Hæc est in tua gente, magne Princeps, non opum, ac diuitiarum, quibus etiam minimè digni sæpè affluunt, sed uirtutis & gloriæ, perpetua multorum sæculorum serie quasi per manus tradita, & ad te ipsum usque conseruata hereditas. Nec uerò paternum tibi quidem genus prædicandum, maternum autem dissimulandum uidet. Vtroque licet, si uetera species, æque glories. Nam Malaspinarum nobilitas simul & antiquitas Etrusci poetæ doctissimi, ac sapientissimi Dantis testimonio cognoscitur: nobilitas in eo, quòd illam Italiæ partem, quæ hodie Luneciana communi uocabulo nuncupatur, Malaspinis olim uniuersam paruissè se tradit: antiquitas autem, quòd cum ipse annis ante nos ducentis quinquaginta floruerit, Corradum tamen Malaspinam, non ut ætati suæ proximum, sed ut multis ante sæculis natum, honorificè appellat. Vides, a quibus uiris originem ducas, Alberice clarissime. Neque uerò uides tu quidem, sed non imitaris, aut imitaris quidem, sed non assequeris. Versantur enim in animo tuo cogitationes egregiæ. Inde emergunt preclare facta, tuis maioribus, teque ipso digna. Et, quanquam tibi maximè propositum est militare decus, unde primum tuæ gentis nobilitas fluxit: magni tamè facis earum doctrinarum studia, quæ si absint ab hominum

4 4

uita.

P R A E F A T I O.

Causa mia uita, simul abst omnis humanitas, neque satis diu, quæ merces uirtutis est, recte factorum memoria conseruetur. Faues ingenijs, ut audio: nihil deesse litteratis hominibus, nullum commodum, nullum ornamentum pateris: cupis uirorum illustrium res gestas æternis mandari monumentis litterarum. Et uidi iam de Laurentij Medices uita libros tres, à Michaële Bruto luculenter conscriptos: qui cum superioribus diebus Venetias uenisset, mira quadam de animi, ingenij, consilij tui præstantia, de studio erga nobiles disciplinas, præterea de humanitate, ac morum elegantia prædicabat. Quæ cum in te ipso bona sint, longè pluris intelligentium iudicio, quàm ea, quæ petuntur extrinsecus, æstimantur. Nam argenti, atque auri magnam uim possidere, imperare populis, oppida tenere munitissima, clarum esse à maioribus, omnes penè Italie Principes, summos etiam Reges necessitudine attingere magna quidem hæc sunt, nec tibi communia cum multis, eiusmodi tamen, ut inter fortunæ munera referatur, quæ scis etiam ad tui dissimillimos peruenire: uitam autem sic instituere, ut omnia consilia, omnes actiones ratio moderetur: uirtutem in se ipso expetere, in alijs diligere, ac ornare, uelle inter homines eminere beneficentia potius, quàm potestate: hæc quia partim sequeris, partim adeptus iam es, idcirco te uere diuitem, qui æterna bona tibi comparares, uerè nobilem, qui nobilitatem à te ipso haurias, existimamus. Atque etiam illa ipsa, quæ dixi à fortuna pendere, quia cum uirtute coniungis, firmiora fiunt: quandoquidem neque tuas urbes, tuamq; ditionem moenia potius, et aggeres, et flumina, quàm populorum beneuolentia tuebitur: neque facilius ullare, quàm recte factis, beneuolentia comparatur. Quæ sit autem eorum, qui prope adsunt, qui te quotidie intuentur, ad te diligendum propenso, nos, qui longinqui sumus, ex nostro

P R A E F A T I O.

9

nostro in te singulari studio facile iudicamus. Nā me quidem, iam aliquot abhinc annis, ea, quæ de te adolescentulo, rerum laudabilium infinita cupiditas, et magnarum indoles uirtutum ferebatur, in tui amorem atque obseruantiam coepit allicere: postea, tuis laudibus cum ætate auctis, incensus ita sum, ut statuerim, tibi quidem primum, deinde etiam alijs, aut meum in te celebrando ingenium, aut certè uoluntatem aliquando ostendere. Quare, cum hæc iam increbuerit consuetudo, ut, de quibus optimè sentimus, ijs dicata esse, et eorum nomine insigniri nostra scripta cupiamus: mittendum putauit ad te, dum aliquid interim fortasse præstantius adornatur, uolumen Epistolarum et Præfationum mearum. Quas ego nequaquam edere animum induxisssem, nisi me suadentis, atque etiam petentis Venetæ nobilitatis mouisset auctoritas. Quibus enim pro summis erga me meritis omnia debere mihi uideor, ijs cur aliquid à me negari æquum putem? cur non obsequar amplissimis uiris, non credam sapientissimis, non gratificer amicissimis? Tuo uerò nomini liber inscripui ut exiret, fecerunt illa superiora: quæ ne te offendant, (quandoquidem sunt à me, non ut gratiam tuam ficta laudatione colligerem, sed ut omnibus mei erga te studij causam uerissimam exponerem, commemorata) cupio impetrare à modestia tua, et debeo scilicet, cum etiam in ijs non tam ad laudandum, quàm ad cohortandum nonnulla pertineant: et currentibus ad metam, atque etiam appropinquantibus, minime molestas esse cohortantium uoces, minime plausum displicere constat.

Venetijs.

1 4 5

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII

LIBER PRIMVS.

RAINUTIO FARNESIO
Cardinali creato Roma.

VIA virtus est ipsa per se amabilis: & quia nobilitati honor & obseruantia debetur: amaui te iam inde à tua pueritia, studio virtutis incensum: & colui, clarissimo genere ortum, Pauli III. Pontificis nepotem. iam tum equidem vidi, prædixique multis, qui futurus es: & nunc, opinionē, auguriumq; de te meum exitu comprobante, vtrique nostrum gratulor, tibi, cui tribuuntur ea, quæ semper illustrata fuerunt, nunc eò magis, quod à Paulo III. Pontifice tribuuntur: mihi, qui de tua futura dignitate, fretus indole, moribus, ingenio tuo, adolescens verè coniecerim. Cardinalis es, optabile & honorificum: sed est in isto honore pondus, & labor. cadunt in eam, quam nunc sustines, personam virtutes omnes, atque ita cadunt, vt, si absint, is, qui honor est, honor esse desinat, vel sit etiam summa deformitas. Cura autem, & cogitationes illæ sunt præclaræ, illæ, Rainuti, te dignæ, æternæque cum gloria coniunctæ: pietatē præcipue colere: excubare animo pro salute, ac dignitate Ecclesiæ: beneficentiam sine spe præmiorum exercere: nihil omnino facere, nihil cogitare, in quo statim decus non eluceat: nam, vbi paulò videtur obscurius, ibi satis constat turpitudinem inesse. quæ profectò tibi in mentem venire, atque ob oculos assidue versari, cum in aui tui summam gloriam intueris, necesse est: & omnino datum hoc vestro generi diuinitus videtur, vobis nascentibus heroum numerus vt au-
geatur

PAVLI MANVTII EPIST. LIB. I. II

geatur, & quasi maius lumen de sublimi quadam specula errantibus honestis disciplinis viam & hospitium ostendat. ergo alter alteri exemplo estis ad bene agendum: vobiscum simul & oriuntur virtutes, & cum ætate crescunt, donec vitæ munere perfunctos educant ex hac rerum humanarum deterrima caligine, & in illa sempiterna luce colloca-
tos cum illo bonis omnibus circumfluente caelestium animorum cœtu coniungant. Aut igitur mihi nullus tui cohortandi relictus est locus, aut hic tantum, vt velis esse tui quamsimilimus: quòdque tuo generi, tuo nomini, tibi met-
ipsi, tuisque debes insuturis, id eumulate persequendum existimes. Vnum exoptandum, vt qui tibi istam mentem cum ista auctoritate dedit, (dedit autem omnium auctor laudandarum rerum, & creator Deus) idem velit vtriusque rei fructum esse maximè diuturnum, & æquare tuæ vitæ spacium cum iis bonis, quæ in te summa contulit. profectò tales gubernatores, tam peritos, tam vigilantes, Christiana religio si nunquam non haberet: nunquam illæ exorirentur dissidentium opinionum horribiles procellæ: quæ iactare multis abhinc annis Petri nauem ceperunt, neque dum consistere patiuntur. quo quidem mihi liber ominari de te idem planè, quod cupio, futurum, vt optimis artibus, quam diu vixeris, præsidio sis, & ornamentorū viuas autè diu, quam vel temperantia duce, vel naturæ lege licet. Vale Venetiis,

ALFONSO CARAFFA
Cardinali creato Romam.

Solent esse, quæ minus expectantur, lætiora. nihil tamen ista, qua te auctum nuper accepimus dignitate neque magis expectatum apud eos, qui tua studia, tuos ad virtutem præclaros impetus nouerant, neque iucundius, aut lætitiæ maioris vnquam fuit, nemo enim dubitat, quin eum, qui te nunc ornat, honorem ornaturus aliquando sis, eximia tua gloria bono publico coniuncta. quo te hortari res ipsa non patitur. nam, si attendes diligenter, & considerare cum animo tuo, adhibita in consilium ratione, volueris, primum illud, quis te Cardinalem creauit: deinde, quæ Cardinalis partes, quàm graues, & laboriosæ, quàm eadem honorificæ, ac splendide sint: postremò, quibus temporibus hæc tibi sit imposita persona, quàm alienis à virtute, quàm turpi

quæ sit virtus
huius

meo officio maxime
motu esse Calore

se virtute amare
dare vix præ
miseria

laudat sua
miseriam

no est tantum
alio

Petri nauem

seclat fæ
ab ipso

quomodo sit
reperit

*Saul ad la-
centi.*

PAULI MANVTII

turpi omnibus in locis omnium pœne scelerum labe fœda-
tis: profectò ipse te, nullo cuiusquam hortatu, à te ipso de
tua laude admonitus, excitabis ad excellentem omnium
artium honestarum cupiditatem: quæque his artibus ad-
uersantur, abiicies, atque contemnes, neque solum eo vi-
ro, quem in posterum præstare debes, qualemque te fore
omnes auguramur, verum indigna prorsus homine iudica-
bis. Vixisti semper antea laudabiliter, fuit in puero pudor,
est in adolefcète probitas, est perfecta pœnæ ratio, & expe-
tendarum vitandarumque rerum scientia: desiderari videba-
tur, in qua te ostēderes, occasio. delata diuinitus est omniū
maxima, singulari consilio summi Pontificis Pauli IV. qui
cū sit patruus parentis tui: cū te ab ineunte ætate non
mediocriter dilexerit: cū omnes suos incredibili quadam
complexi caritate consueuerit: tamen in te honestando
alia quædam secutus est: dedit honorē non propinquitati,
aut familiæ, sed tibi ipsi, qui familiæ nomen studes illustra-
re, & quo modo principia se dāt, studiū comprobabit eue-
tus. En habes Alonse campum, in quo tua virtus, parta vi-
giliis, benè agendi consuetudine iam confirmata, excurrat.
hæc est illa, ad quam te exercebas, quo tuæ spectabant cu-
ræ, tuo ingenio, tuis optimis cogitationibus, ac studiis di-
gnissima provincia. ostēde, quæ tuæ sit non modò volunta-
tis, verum etiam industria præstantia: & prome ex animo
tuo illa præclara, quæ, vt antiquum gentis tuæ decus, ac do-
mesticam præsentē virtutem referres, à pueritia collegisti.
Non est, mihi crede, labor ei, qui benè sentiat, benè facere.
quod enim positum est in nobis ipsis, non aliunde pendet,
non extrinsecus assumitur in eo, quid obstat, quo minus
voluntatem res ipsa consequatur? iam ipsa virtus inuitat,
ipsa allicit, atque afficit sui studiosos omni voluntate, om-
nibusque præmiis: nec dubito, quin excellens animi tui vis
omnes difficultates, omnia superet humana. Quare gratu-
lor equidē tibi tua causā, de isto, quo te extulit Pauli Pon-
tificis diuina sapientia, honoris altissimo gradu: sed me mo-
uet aliquāto magis publica res: quā tu, traditam tibi simul
cum ista dignitate, atque commendatam, sæpe, ac nūc qui-
dem maximè, talium virorum ope indigentem, tueberis in
omni vita: presidiumque erit in te situm aduersus iniustitiā
impietatemque firmissimum. Quæ si tibi magna videntur,
atque gloriosa; debes animum sic instituere, ac moderari,
nihil

EPIST. LIBER I. 13

nihil vt ad te ipsum referas, nihil ipse tibi arroges, aut à te
ipso expectes. manasse à Deo cuncta puta: qui perennis
æternusque bonorum omnium est fons. nos enim, vt nos
nihil sumus; aliquid autem, atque adeo plurimum, vt à Deo,
& per Deum esse possumus. Vale.

STEPHANO SAULIO
Decentianum.

Magnum est hoc, Sauli clarissime, humanitatis, & amo-
ris in me tui argumentū, quod, cū in istis locis nūc
sis, vbi multam diē partem cum singulari viro, Cardinali
Polo, grauissimis, sanctissimisque sermonibus traducas; nō
modò tamen de me cogites, quo ego vno contētus esse po-
teram, verum etiam ad ipsum mihi declarandū litteris exi-
stimes. at quibus litteris? scriptis mehercule, quod ad verba
attinet, elegantissimè: quod ad sententias, prudentissimè: vt
iis legendis non magis amarem amorem tuum, qui te ad
scribendum impulerit, quā eloquentiam suspicerem: qua
effecerat, vt illa ipsa, quæ scriberes, cū ornatiores essent,
amabiliora quoque viderentur. Quare, cū tibi ago gra-
tias, vt debeo, immortales, quod ita animatus in me sis: tū
verò etiam atque etiam te rogo, in quo me ambitio qua-
dam mouet, vt id quod facis, perpetuò facias. quanti enim
putas ad meam laudem interesse, cum hoc percrebescit,
me à Stephano Saulio diligi: cuius est familia perillustis:
qui suæ ipse familiæ clarum lumen est: quem præclari illi
viri, eius consuetudine, & conuictu magnopere delectati,
coluerunt, Flaminius, Bonamicus, Iulius, Camillus, Longo-
lius. Hæc ego, Sauli, cum aliquot abhinc annis cogitarem:
semper quidem, vt te diligerem, optauit vt verò etiam lau-
darem, optate fortasse potui, sperare, cū ipse me nossem,
certè non debui. at tu in hac parte mecum sanè perlibera-
liter egisti. scripsisti in hac Romanæ linguæ facultate, non,
mihi neminem præstare, sed id, quod ego cū legerem,
erubui, neminem esse, cui non ipse antecellam. equidē, vt,
quod res est, aperiam, fateor à prima pueritia ita me in li-
teris esse versatum, vt vnā maximè spectarem eloquen-
tiam, vnā colerem, vnā admirarer. atque hoc me stu-
dio satis mea sponte flagrantem, acrius inflammabant ii,
qui tum homines vivebant, Bembus, Sadoletus, Bonami-
cus

14
cus: quorum nomina per orbem terrarum celebrata sermonibus, & scriptis extingui nulla vetustate posse intelligebam. Polus hic noster, qui nunc in omni laude, omni que virtute tantus est, suis me scriptis capiebat, atque afficiebat manu. ego tum, vt erat aras mea, prater verborum, & nonnullarum sententiarum ornamenta nihil agnoscebam, purè & eleganter scribere, putabam esse id, quod vnum si assequeretur, excellere. sed Rhambertus meus, qui ex Gasparis Contareni, prastantissimi viri, consuetudine prudentiam hauserat, praelara quædam notabat in Polo: meque paulò ætate inferiorem, ex vulgata venalium magistrorum disciplina rudem atque impositum erudiebat, & conformat exemplo. tum quidem, quatum proficerem, non me pœnitebat: & ex iis, quæ ieceram, fundamentis aliquid eiusmodi, quale ego vellem, excitari aliquando posse videbatur. sed in rebus humanis, quis est, cui nihil vnquam secus accidat? cum in eloquentiæ studio multus essem, nec satis valetudini parcerem incidi in morbum: qui cum esset per se grauis, tum eo factus est periculosior, quod, vsu mihi librorum à medicis interdicto, magna sanè est animi mei affectio, atque agritudo cõsecuta. post biennium denique valetudine recuperata, cum prætenti temporis iacturam sarcire diligentia vellem, ad pristina studia redeuntem exceperunt domesticæ controuersie: quas neque sedare minimo negotio, neque negligere sine graui mearum fortunarum exitio licebat. his quoque me difficultatibus aliquando is, cui omnia debco, eripuit Deus. Lucem iam, quasi diu per tenebras errassem, videbar adspicere: & quanquã multorum annorum amisso fructu, erat sanè cur ingemiscerem, vitamque mihi haud satis iucundam putarem: tamen ocij spe recreatus, facillè impetrabam à me ipso, vt ex animo meo superiorum molestiarum, atque incommodorum memoriam obliuione deletem. Vigebat item, vt antea, pristina illa cura: nec erat quidquam in meis consiliis antiquius, quam vt abditas atque implicatas in mente cogitationes non modò aperire, atque explicare verbis, verum etiam exornare, qualique pigmentis & coloribus illustrare possem. res erat nec exigui temporis, & maximi laboris. tempus non, quantum rei magnitudo ferret, suppetebat: cum ex vetere patris instituto in hoc imprimendorum librorum munere, & restituendæ antiquitatis cura distine-

rer.

ter, laborem autem, vel si abundarem tempore, perspecta valetudinis meæ ratio reculabat. vtrumque tamen cum voluntas vinceret: quotidieque aliquot horas, occupationibus ereptas stylo darem: ecce me nescio quis, homo certe satis à fortuna felix, præmiis commotum, & blanditiis captum atque irretitum, Romam abduxit. vbi cum aliquot menses non in iis, quæ semper amaueram, litterarum studiis, sed inani officiorum genere consumpsissem: & ille, quem secutus eram, montes aureos pollicitus vix minima præstaret: collegi ipse me, neque solum studiorum meorum, quæ in intermisseram potius, quam dimiseram, verum etiam rei familiaris, cui nisi consulere, ipsa quoque iacere studia necesse erat, habendam mihi rationem duxi. quo consilio in patriam reuersus, retuli me omnino ad veteres meas tum legendi, tum scribendi exercitationes: sed tum in domestica re constituenda, tum in emendandis antiquorum libris districtus, postea verò etiam erudiendæ duodecim nobilium adolescentium Academia per triennium occupatus, quantum habuerim excolendæ facultatem eloquentiæ, quantumque in tantis temporum angustiis per eam, quam ingressus eram latinè scribendi viam procedere potuerim, facillè, vt opinor, est existimare. Nosti tu, Sauli, cuius acies ingenij etiam ea, quæ occultissima sunt, assequitur: primum, cuius prudentiæ sit quale illud est, quod in imitatione sit optimum, diiudicare: deinde, cuius industriæ, quod optimum iudicamus, id re ipsa consequi. quod vtrumque cum sit difficillimum, id quod, vt vides, ætate nostra optimorum scriptorum pœnuria declarat: cum tamen qui hoc in genere elaborant, plurimi sint: satis equidem mirari nò possum, cur tu me in epistola tua summum feceris in eloquentia, dederisq; id, quod ego si accipiam, mei sanè dissimilimus, hoc est, impudens plane sum. nam, vt cetera, quæ dixi esse ad studium huiusce laudis necessaria, mihi non defuerint: quæ vtinam medioeria fuissent: temporis quidem, vt paulò antè exposui, multò minus habui, quam res tanta postulabat: satum in hoc singulare meum est, vt otio nunquam abundem. abundem autem: vtinam non semper indigerem maxime, nunc ad occupationem etiam accessit sollicitudo: quam mihi ex immaturo Cardinalis Massæi, diuini hominis, interitui exortam vtinam aliquando dies extinguat: ratio quidem hoc nondum potuit. ille mea studia fouebat

vnus:

Singulari dicitur
Chorone

polliceri multa
in hi laudibus
solueret.

16
vnu: ille mihi otij spem dederat, & fecisset: quis enim ad
benignitatem propensior? ille me, ubi opus esset, auctorita-
te ornabat, consilio monebat, re sustentabat. quid plura? in
illo mihi erant omnia, & cum illo mihi omnia perierunt.
quare non tam mihi cogitandum est, vt opus vniuersum
de Romanis antiquitatibus, quod tu dilaudas, illo auctore
institutum, possim absoluere, quam vt partem aliquam,
iam confectam, liceat perpolire. quod ipsum, si mihi nunc
per meas occupationes liceret, hic tamen, qui me vexat,
dolor certè non concederet. ac mehercule hæc ipsa, quæ tu
nunc legis, irrigavi lachrymis, cum scriberem: nec putavi
fore, cum tot curis distineret, vt possem scribere: sed ma-
gna vis amoris est, magna obseruantia erga te mea: ea fe-
cit, vt hoc officium rebus omnibus antefeream. Aduentus
tui iam aliquam nobis expectationem amicorum sermo
commouerat. eam tu quod litteris confirmes, valde lætor.
cupio enim tuam tum humanitatem, tum prudentiam, qua-
rum altera tibi ab hominibus amorem, altera etiam hono-
rem conciliat, in consuetudine & sermonibus regustare.
me autem quod huius consilij præcipuam tibi ais esse caus-
sam: facile patior mihi hoc à te, viro grauissimo persuaderi,
amorque mirabiliter animum, atque amorem istum tuum:
cui respondere officiis etsi difficile est, perpetuo tamen stu-
dio, & singulari quodam obseruantia genere, vt spero, tibi
satisfaciam. Vale.

E I D E M Decentiano Genuam redeunti.

*Pauli Manutij
ad Decentium*
Etsi multarum rerum curis atque oneribus ita premor,
optime Sauli, vt respirare vix possim: tamen, vt litteris
tuis, amantissimè scriptis aliquid responderem, abieci om-
nia, & officium, quod tibi à me deberetur, habui antiquissi-
mum. Video te miro quodam veteris eloquentia amore,
ac studio teneri. significant hoc studia tua, declarant scripta,
sermone: ubique non obscurè testantur. nã tu rem pul-
cherrimam diligis: cuius me quoque forma cepit adoles-
centem: & de voluntate illa, vel cupiditate potius, tantum
abest, vt dies aliquid detraxerit, vt cum ætate simul amor
creuerit. quare, cum tibi ego tam multis in rebus conce-
dam, patere, obsecro te, in hac me vna riualem esse tuum,
nec tibi vel tantillum omnino velle concedere. sentimus
enim

enim ideò, quod tu, nihil esse speciosius eloquentia, nihil
præstantius, quam, vt ipse nosti, amantur ætate nostras, at-
que appetiere quamplurimi: potiri autem, vt mihi quidem
videtur, adhuc nemo potuit. quis enim latinæ orationis
laudem non magnoperè diligendam dixit? quis porro ora-
tionem, & quasi viam, qua peruenire ad eam liceat, nobis
indicauit? nam, qui se ita exercent, vt ex veterum scriptis
& membra, & integrum quandoque comprehensionis cor-
pus sua in scripta transferant: non equidem eos reprehèn-
do, siquidem perfecti similitudinem quandam sequuntur:
sed, quia perfectum ipsum non attingunt, in magna laude
non posuerim. Obsecro te, Sauli, qui iudicio excellis, quid
tibi de Christophoro Longolio videtur? equidem, si quan-
do, quid de scriptis illius existimem, interrogor, ita soleo
respondere, exilem esse in sententiis, non luculentum in
verbis: vt tamen de eo, si vitæ contrigisset vrsu diuturnior,
benè censèam sperandum fuisse. sed, vt nunc est, mea qui-
dem sententia, nullus est. quid enim affert exquisitum, quid
singulare, quid non vulgatum, non ex quotidiana consue-
tudine, vsuque sumptum? At scribit interdum & de rebus
familiaribus, & ad familiares. Quid tum? quasi non vel in
obscuro argumento possit ingenij lumen elucere. Nam
quod in eo verborum circuitus sæpè à Cicerone totus est:
si consultò fecit, quod inde laudem speraret, iudicium re-
quiro. etenim, aliena quæ sunt, ad nos translata stultè ia-
ctamus: vt neminem laudare solemus, quia pulcher, quod
accipitur à natura: at quia temperatus, quia iustus, quæ
posita sunt in nobis ipsis: sin, quod potius existimo, inops à
latina lingua explicare animi sensa aliter non potuit: ne-
cessitatem excuso: nec tamen, quod faciebat, diutius eum
puto facturum fuisse. qui enim in illo otio Patavino nihil
ageret aliud, quam vt se tum eloquentia copiis, quæ phi-
losophiam ornant, tum earum artium instrumento, sine
quibus muta silet eloquentia, locupletaret: vtriusque stu-
dio facultatis consecutus esset, vt, suis quasi opibus abun-
dans, de alieno quotidie parcius assumeret. cuius autem
generis ea, quæ moriens reliquit, scripta sunt: abesse eum
iudico ab ea specie, quæ est in scribendo optima, longissi-
mè. qua de re cum aliquot abhinc annis in conuentu ami-
corum sermo esset ortus, memini dissentire à me amicum
hominè & eruditum: qui Ciceronis in libris diu, multumq;

PAVLI MANVTII

voluntatis, tamen Longolium suspicit. aurea videlicet cum assidue tractet, area non interuoluit. itaque, paucis post illum sermonem diebus interiectis, cum epistolam ad me misisset, in qua ita scripsit, nihil sibi tam accidisse mirandum, quam quod à me audisset, cum dicerem, mihi Longoliana scripta non admodum probari: nihil relescripsi, quod homini quinquagenario insitam opinionem non speravi me posse euellere. & sunt omnino quaedam res, quas ubi sensu & iudicio ipsi non percipimus, atque assequimur, nulla satis oratio probabit, ut cum Anaxagora, niuem atrā iudicante, frustra de albedine disputares. Improbas igitur, inquires, si ab antiquitate scribentes mutuemur? Ego verò si apte fiat, etiam summè probo. sed hoc ipsum, apte, quàm difficile sit, ex eo licet cogitare, quod latinā linguam continet vniuersam: vniuersa enim sub imitatione cadit. imitandi autem ratio, quia & multiplex est, & admodum recondita: primum de ea præcipere sigillatim, infinitæ doctrinæ est: deinde quæ præcipiantur, cognoscere, & perfectè exequi, non mediocris ingenij. Cumq; id, quod enitet in oratione, aut in re videatur esse, aut in verbis: ego olim rem significatam simul cum verbis significantibus sumebam, eaque meis scriptis cum inseruissem, tum optimū illud, quod quaeritur imitando, plane arbitrabar me esse consecutū. postea cepit mihi meum consilium displicere: cogitavi, quoniam id esset memoriæ magis, quàm ingenij: quod ego efficerem, præstare multos posse: quod autem multi possent, egregium non esse. Tum iniui rationem haud paulo difficiliorem, quam cum paucissimis mihi esse communem intelligebam, exquisitas sententias, de Cicerone excerptas, aut de Terentio, tacitus in animo versabam, eas ornabam verbis quàm poteram leuissimis: ut, quasi vestitu orationis mutato, cum eadem essent, aliæ tamen viderentur. Erat non dissimilis in verborum figuris commentatio. si quas notaueram illustriores, ad alias sententias ita traducebam, ut interdum eandem locutionem in res propè innumerabiles accommodans, quasi ex vna cera plures imagines, nec tamen eiusdem generis effingerem. In hac exercitatione quantum esset, vti nam aut maturè cognouissem, aut serò cognitum, auideque arreptum vis occupationum non extorsisset. equidem si quis me neget in scribendo quidquam esse, non pugna- bo: sed, si quid sum, ab hac vna esse contēdam. Tibi gratulor,

EPIST. LIBER I.

19

lor, Sauli, qui & vis, quod sentis esse præclarum, & quod vis, nihil impedit, quo minus præstare possis. ori enim tantum habes, quantum styli exercitatio postulat. abundas, ut animi, sic fortunæ bonis: in quibus ipsis (Zenonis pace dixerim) non minima, his præsertim temporibus, ad virtutem vis est. ingenio verò ita flores, ut tuam maximè consuetudinem propterea expetierint ij, qui ipsi ingenij gloria præter ceteros excellere putabantur. atque vtiq; ea, quæ litteris mandasti de homine Christiano, aliquando emittas: ut opinione ac sermones de te meos res ipsa confirmet. quod breui futurum facile spero. recipis enim te nunc in villulas tuas, hoc est, in summum ociū: ubi cum nullam tibi horam à studiis vacuā abire patiaris: (sic enim & à multis antea cognouerā, & postea Coccius noster confirmauit) expolitionem intra paucos menses expectamus operum tuorum. qua de re ut interdum me Bruti nostri litteris certior fieri velis, etiam atque etiam rogo. Pontificis Legatus, Ludouicus Beccatellius, homo antiquæ probitatis, humanitate ac doctrina præstans, post obitum Cardinalis Massæi ita me complexus est, ut omnem in meis commodis atque ornamentis curam & cogitationem fixisse videatur: cui non tam à me gratiæ sunt habendæ, quod agit ipse quantum potest, ac plus etiam quàm potest, quàm, quod alios etiā, magnos & principes viros, ad me augēdum atq; honestandū suo exemplo, atq; auctoritate vehemēter excitat. qui cum multi sint, tua tamen inter omnes elucet liberalitas: qui, re vix audita amore in me tuo, studio erga litteras incitatus, tantū tua sponte ad hanc prouinciā conferre velle pollicitus es, quantum ex animo meo nulla vnquam delebit obliuio. Vale, tuamque valetudinem cum tua, tum nostra etiam, qui à te pendemus, causā diligenter cura.

EIDEM, Genuam.

Magnum mihi solatium attulit epistola tuarum iucunditatem dicere non possum: quam tempora eripiunt, sic, ut me tristitia totum penè tradiderim. Ac primum, obiisse audio fratrem meum Bononiæ, cum valeret optimè, repente morbo oppressum. fratrem cum dico, me alterum iure naturæ dico, verum addo illud, obierit, si vera narrantur, frater is, qui bonitate præstabat, valebat ingenio, laus adulescentis

excelebat industria, factus ad omnia maxime omnium videbatur. itaque obruor dolore: nec puto, emergam, nisi aut, illi melius esse, cognouero, aut si natura satisfecit, opem tulerit ipsa dies: quæ valet ad omnia plurimum, animi vero morbis plus etiam interdum, quam ratio medetur. Ad hanc ægritudinē accedunt domestica, meaque propria. vxor, cuius præcipue studio res familiaris, ac domus tota nititur, quæ me multis molestiis, multarumque rerum & curarum onere leuabat, quæ meam valetudinē præsentis semper officio tuebatur, ipsa nunc iacet, periculi non expers, affectus diurno morbo viribus. ego vexo acerbissime annuieris oculorum doloribus: quos sanare, cum iam pene tentata sint omnia, humanæ artis esse non puto. remedia sunt ab vno illo, qui malis cunctis medetur, cælesti medico experenda. is mihi optimam, ut spero, valetudinem aliquando restituet: si hoc minus, muniet me saltem ea virtute, qua res aduersæ facile perferuntur. ita salus ex morbo nascetur, non hæc, qua corpus viget, quam ego adhuc omni remediorum genere frustra quæsiui, quæ cum ipso corpore paucorum annorum spatio penitus extinguitur, sed illa multo præstatio, qua nostræ mentes, cum lese ab hac terrestri labe se iunxerint, & cum purissimo illo cælestium animorum cœtu consociauerint, perpetuo fruuntur. interim, tot in me concurrētibz malis, ægre impetum sustineo, planēque, quoniā homo sum, debilitor aduersis. Hic tu me vocas ad scribendum, & hortaris, ut ea tradam litteris, quæ assiduo latinæ linguæ vsu, & diuturna tibi videor exercitatione cōsecutus. Vis me scilicet, optime Sauli, eam viam, quæ ad eloquentiam ducit, aperire. spissum opus, ac difficile, multi otij, tranquillæ mentis, non nostræ fortunæ, cuius tibi imaginem ostendi, neque nostrorum neruorum, quos tu putas esse satis firmos: ego, quam sint imbecilli, experior sapē, ac sentio. At erunt præclari conatus, etiam si non succedat. Si ita est, hac laude nemo excluditur. potest aggredi, qui vult. velle autē quis non debet: si quidem egregia cupientem aliqua vel ex hoc ipso gloria consequetur. te, si quinquam, Sauli doctissime, te, inquam, ipsum decet maxime omnium id suscipere, quod mihi imponis. quæ enim sunt ad hoc munus necessaria, quorum aliis alia desunt, ea in te vno abundant omnia, ingenium, vltus diuturnus, doctrina, iudiciū. quid opes, & fortuna nūquid

huc

huc pertinent: illa verò mea sententia, vel maxime, cursum enim ingeniorū retardat, vires debilitat, ac frangit inopia. an tu putas Aristotelem, & Platonem, illa Græciæ lumina, an Ciceronē nostrum, an Plinium tam multa potuisse litteris mandare, nisi summū illis otium rerū omnium affluentiæ peperisset: domi alebant seruos eruditos, contubernales habebāt, eximiis præmiis accersitos ex vltimis tertis, rhetores, historicos, præstantis ingenij, singularis doctrinæ philosophos. cum his se quotidie exercebant, cōmentabantur, disputabant: horum omnium opera, quatenus liberet, utebantur. at ego sumptum vnius pueri, minima mercede conducti, quo in scribēdo vtor, ægre sustineo. Et in his angustis, in hac mea tam tenui valetudine, tam aduersa fortuna, quia rudes homines, veteris eloquētiæ cupidos, meis scriptis non erudio, nec in rectam latinē scribendi viam induco. appellas me, quasi malum debitore, atque etiam accusas, verbis tu quidem humanissimis, & alieno, ut videris, nomine, te tamen ipsa grauit, & ut ego interpretor, tuo iudicio: quod vereor in primis, faciōque, sicuti debeo, plurimi. veruntamen videre te puto, quā facultatē res desideret. quid autem præstari à me possit, nemo omnium, qui viuunt, me ipso melius intelligit. quare noli mihi languorem, aut desidiā obicere: quæ abesse procul à me, qui antea mea vitæ cursum inspiciet, atque examinabit, facile cognoscet. satis habeas, si nemo istam in te culpam conferat. qui cum ingenio præstes, ætatem omnem in latina lingua contriueris: ex quo factum est, ut eam perfectè calleas: id quod tuorum scriptorum subtilitas, & elegantia declarat: eum valetudinem non desideres: otio penè dissinas: adeo etiam illud: eum optimè tibi cum fortuna conueniat, quæ tibi de suis bonis tantum elargita est, ut erogare quantumvis pecuniam in homines doctos, eorumque studia nullo tuo incommodo possis: hæc cum in te sint omnia, eaque ut ego arbitror, summa, non minima quidem certè: abstines tamen ab hoc munere, & hortaris alios, nulla tibi re, præterquam voluntate, & studio conferendos. Quis non miretur sitire fontes: sitiunt enim certè, cum tu petis à me tanquam ex arido solo, quod in te ipso vberimum esse constat: & cum ad nostram potius inopiam confugere, quā tuis copiis vti vis. Hoc loco mihi venit in mentē, tuam quoque causam, non modò meam, me-

b 3

quia laborum sine
mulla aere

indeo sine opibus

notat. ut scrib
at

experire se ab
ut confitetur

notat. ut ipse
notat. ut ipse
notat.

ditanti, quod tu fortasse respondeas. Distingues illa superiora negabis in te vno esse omnia, quæ dixi esse de latina lingua scribentibus necessaria. de fortuna cōcedes: patet enim. etiam, opinor, de valetudine, de ocio: ingenij laudē, & doctrinæ, quæ tua modestia est, abs te reiciies fortasse etiam, quæ tui est in me animi propensio, quæ humanitas, ad me transferes. Nolim equidem tecum, Sauli, ne in tua quidem laude contendere: verum, quod tu mihi de te ipso nō credes, credent alij, verumq; fatebuntur adducti in hanc sententiā, ac planē cōfirmati, non tam auctoritate mea, quam tamen in his præsertim elegantioribus litteris, in quibus iam tot annos versor, non esse nullam intelligo, quam tu ipsius testimonio, quod habet ponderis apud bonos ac sapientes viros in omni re plurimū. te, inquam, ipso teste locuplere, cui fides habenda videatur, probabo tuā virtutem. Oblitus ne es, aut oblitū me putas illius temporis, cum tu librum tuum de homine Christiano mihi ostendisti: bone Deus, quā in illo multa præclara, cuius industria, cuius prudentia, quā à te grauius, quā copiosē, quā splendide tractata. neq; verō ego vnus illum librum, videre alij, vidit, qui vir, & quantus, Reginaldus Polus Cardinalis, qui potest esse instar omnium, quem tu profectō iudicem in re tua nunquā reculas. hunc ego audiui, audiūere multi, de tuo interdū libro loquentem. ornabat laudibus. (& est homo, vt scis, natura simplex, rectus, cuius ab intimo sensu nunquam ne minimū quidem aut vultus, aut oratio discepet) quid plura? conferendū cum antiquitate iudicabat. Quamobrem redeo illuc & concludo paucis. Magni facis eloquentiā: cupis eam cognosci, cupis amari, & coli. egregia cupiditas, & nobili sanē viro digna. verum, vt tibi satisfacias, & inuenias exitū studij tui, elige de duobus vtrum vis. aut ipse, qui potes, ostēde nobis latinæ linguæ pulchritudinem, ac præstantiam: doce nos, doce posteros, quæ sit eius adipiscendæ & persruendæ ratio ineunda: aut, si quos existimas hac præstare posse, excita eos liberalitate, fove tuis copiis: noli pati, animum eorū hac & illa cura distrahi: sit ententus, & fixus hoc vno in studio: neq; abducat eum ab opere pulcherrimo, ac nobilissimo humillima interdum rei turpis, & sordida procuratio. ita cōsequeris facile, quod vis: optimisq; studiis & posteritati magna tua cum laude confules. Illa quæ scribis de leguleis quibusdam, in meum

meum librum de Romanis legibus, detrahendi studio incurrentibus, legi nullo cum itomacho: nec tum miratus à barbaris hominibus, sordido quodam litterarum genere assuetis, elegantioris doctrinæ scientiam, & quasi lautitiam quandam studiorum contemni. Non placeritis meus liber magnis videlicet viris, quorum fama ædium illarum, in quibus ipsi habitant, limina nondum est egressa. At placet Vincentio Portulacæ, cuius est in vrbe Brixia insignis auctoritas, illustre per Italiā nomen: placet Antonio Augustino, Marco Antonio Nattæ, Lælio Turello, Vido Panciolo, iuris vtriusque sciētia claris: quorum nomina, scriptis egregiis testata virtus, atque expressa, cum æternitate coniunget. hos ego meorum laborum, & vigiliarum laudatores cum audio, viros graues, & certos, omniumque nobilissimos: vocus rauæ plebeculæ contemno, quidquæ leues, & obscuri homines de me sentiant, aut loquantur, non esse mihi valde laborandum existimo. te quoque sperabam in meis prædiis esse, & si qui vigerent grauius, obistere, impetumque inuidiæ & malevolentia tua auctoritate, ac testimonio frangi. quod si facis, fructum ferō meæ singularis in te obseruentia, & habeo tibi, quam debeo, gratiam: sin minus, hoc tamen nomine tibi debeo, quod meos obrectatores flocci facis, vsque eo, vt indignos, quibus respondeatur, existimes. Vale. Venetiis.

VIDO FABRO

Patavinum.

Nescio, vtrum fortunæ succenseam, cuius culpa factum sit, vt ego tuas litteras duobus ferē mensibus post eum diem, quo tu scripseras, acceperim: an eidē gratias habeam, quod mihi, arculam quandā scriptorū meorum euoluentis, planēq; aliud agēti, de improviso illas obtulerit. gratias habeo potius: quod eodē tēpore simul cū iniuria beneficium accepi, & iniuriæ beneficium præferri, æquum est. sed, quoniam vereor, ne tarditatē in scribēdo meam durius acceperis: hunc tu mihi serupulum, vide, si ex animo euelleres, faceres humanē, nec tamen iniquē: cum hoc ipsum, quod cōmissum à me est, primum ex aliena culpa pendeat, deinde nunc quidem etiam corrigatur. Venio ad tuas litteras: quibus mihi gratus nihil potuit

accidere: dicerem iucundius, nisi clausula illa de Bunello meo planè omnem iucunditatē eriperet. nam sic fac existimes, ex illius viri interitu tantum me cepisse dolorem, quantum fortasse dies exhaurire nulla poterit. Vixerat mecum Venetiis per quadriennium: cum ego in illo probitatem morum, virtutēque diligerem, ille in me propensionem, credo, quandam ad litteras non improbaret. Intercessere etiam inter nos officia quædam, sed à me leuia, nec satis digna, quæ memoria teneretur: quæ tamen ille, vt erat gratus, non meminisse solum, sed prædicare etiam solebat. ego ab illo maximum habebam beneficium, quod me, cum Philēphis, & Campanis nescio quibus (vt aliis parcam) misere errantem, in hanc rectè scribendi viam primus induxerat. Videbatur quibudam natura seuerior: sed erat lenissimus, erga sui similes, hoc est erga bonos viros: vbi vitium nosset, censor acerrimus. Distinguere homines non fortuna, sed moribus solebat. Loqui ad voluntatem neque ipse poterat, neque ferre, qui ad istam artem eruditus esset: totus erat apertus, & simplex. Satis scio fuisse qui illum deprauatæ religionis nomine in crimen vocauerint, quorum vitam si cum Bunelli vita comparares, Socratem diceres iniquorum conspiratione circumuentum. Coluit omnes virtutes & philosopho dignas, & homine Christiano, sed continentiam præter cæteras. hac verò ille triumphauit maximè, & triumphauit adolescens, cum cæteros voluptas capir. quo mirandum est minus, si tantus postea vir ex tãto adolescente factus est. nam extremam vitæ partem, quam, vt in fabula actum, decet esse perfectissimam, heroicam audio fuisse, & planè diuinam. Quare incumbamus, ô Vide, & hanc operam Bunello nostro nauemus, vt illius nomen, immortalitate dignissimum, exstingui mortali cum corpore non sinamus. quod equidem enitar, & hominis mihi amicissimi, summi viri memoriâ (si modò is ego sum, qui tantum præstare possim) profectò ab interitu vindicabo. video te in tuis litteris idem velle: nec dubito, quin possis, nam & Bunellum amas mortuum: & vales plurimum ingenio, quod etiam pietas excitabit cuius officij societas eo gratior vtrique nostrum esse debet: quod cum apud alios laudabilis maximè erit, illustri exemplo gratiæ referendæ: tū ad animos nostros amore coniungendos, æternæque

naque necessitudine conglutinandos, plus valere nihil potest. Reliqua erant in epistola tua magnifica quædam, & eleganter scripta de laudibus parentis mei, quæ verissima fateor: quædam etiam de me ipso, quæ non agnosco. nam, etsi tibi, nobilissimo adolescenti, multis non solum fortunæ sed etiam naturæ doctrinæque bonis ornato, & quod caput est, virtutis amanti, placere maximè velim: tamen, quia nemo adhuc me hoc impetravit, vt ea mihi adscriberem, quæ mea non essent, patere, obsecro te, de me ipso mihi potius me credere, quam tibi. quod si cupidum esse laudis, laudem esse visito me licet nomine non contemnas: quod ea, quæ habent ij, qui laudabiles ducuntur, ego, eadem vt haberem, semper laboravi. sed scis, velle & perficere, non idem esse. alterū cōtingit multis, alterum duntaxat iis, quos Dij diligere putantur. quorū ego te in numero, optime Vide, præstati natura præditū, Bunelli præceptis informatū, confido facili futurum. Vale. Venetiis.

MARCELLO CERVINO

Cardinali Romæ.

POSTEAQUAM Roma discessi, etsi tum mea vetus in te obseruantia, tum tua in me perpetua beneuolentia postulare videbatur, vt ad te quam sepius scriberem: tamen id non feci: propterea, quod omne otium, atque omnem etiam mentis tranquillitatem molestiæ in primis ademerunt occupationes: quarum me, cum primum huic reuerti, tantus æstus absorbuit, vt longo intervallo vix emersem. nam primum domesticas res ita malè affectas offendi, vt eas seruare multi temporis, nō exigui laboris, etiā alienius artis esset. deinde, cum illa, quam scis in meis epistolis nutu tantum appellari, inimica natio virtutis, ac diligentiae, quæ etiam patri meo, viro optimo, (& adde, si quid vis) negotium exhibuit, ad me vexandum, atque opprimendum cōspirasset: durius habui negotium, vt meas fortunas in tuto collocare. sed mei, qui antea præsto mihi semper affuit laboranti, idem in hoc potissimum discrimine egentē opis & consilij, nec mediocriter de toto rerum mearum statu sollicitum respexit, ac liberauit Deus. Itaque omni planè molestia perfunctus esse mihi video. quid quæris? aliqua etiam officij specie ab iisdem observamur: ac se satis aptè simulationis, vt opinor, artificio

tinentur. accipere tamen quod datur, quocunque animo
detur, in se ita non est: nec hodierni mores, & ratio tem-
porū tecus postulat. Cetera sunt in meis rebus non pla-
nē cuiusmodi nos optabamus, sed cuiusmodi tamē multi
non sperant: quibus hæc, quæ nunc agimus, amplissima
videntur esse, cum nos præiis, quæ, nisi quis casus nostris
consiliis occurrerit, agere aliquando cogitamus, tenuissi-
ma iudicemus. quā quidem ad rem, quod tu omnia, quæ
in te sunt, liberalissimē polliceris: quodque Alexandrum
etiam Farnesium, & præstantem omni virtute Cardina-
lem, in eandem rationem propensum esse affirmas: qui-
dem de te sic existimo, & multas esse res, in quibus iuua-
ri a te pro tua summa, tum dignitate, tum etiam fortuna
possim: & in iis rebus nunquam omniā mihi tuam esse
humanitatem defuturam: Farnesium autē, diuinum ado-
lescentem, natum ad liberalitatē, & ad gloriam, non mi-
ro eo esse erga virtutem animo, quo quia semper fuit
auus eius, idcirco ad eum gradum, qui est in terris sum-
mus, & angustissimus, diis hominibusque volentibus ad-
scendit. ac sanē ille cum domestico exemplo, tum multo
etiam magis, egregia ipsius natura ad immortalitatis lau-
dem excitatus, sæpe alias, quāti bonas artes faceret, osten-
dit, sed proximē vel in primis, eam Hieronymum Ferra-
rium, iuuenem rarissimæ virtutis, sanē quam pro eius me-
ritis ornauit, atque auxit, in quo, cum apud vnū posuisse
beneficium videatur, a multis tamen gratiam inquit. nam,
cum vos, tales viri, patrocinium litterarū suscipitis: qui-
cunque bonis artibus delectantur, animo recreati, veniūt
in spem aliquādo fore, vt, post diurnos labores, & mo-
lestiarum quasi tempestates, in quietis & otij portum,
vobis adspirantibus, deferantur. quos si in cursu studio-
rum instituto vestre benignitatis aura deficiat, hærebūt,
neque iam poterunt, quo intēdant, sine ope auxiliōque
vestro peruenire. verū huiusmodi dubitationem vestra
iam consuetudo sustulit. magna enim optimæ voluntatis
documenta sæpissimē dedistis, maiora etiam dare cogita-
tis: cum quidem, vt Antonius Bladus ad me detulit, pul-
cherrimam rem, & vobis dignissimam aggressi, omnes li-
bros Græcē scriptos, qui nunc in bibliotheca Palatina
conditi asseruantur, prælo subicere cogitetis: vt, multi-
plicatis exemplaribus per orbem terrarum, in vsum om-
nium

nium gentium, omniumque seculorum, diuulgentur. cui
se mueri Bladus a te esse præpositum aiebat: itaque ve-
nisse ad nos, vt & eos typos, quibus atramēto illitis char-
ta imprimitur, constandos curaret, & si qua præterea sunt
ad opus necessaria, maturaret. sanē sum lætatus plurimū,
hominēque sua sponte diligentissimū tamen cohortari
non desino, vt in ea re, quæ ad commodum studiosorum,
maximē verō ad tuam, vt ego sentio, gloriam spectat,
operæ ne parcat: ei que dixi, vt ad omnia me & fratribus
vteretur, neque minus prolixē, quæ verbis pollicitus sum,
vbi ille petierit, re præstabo. nam & hominem diligo, &
verō tua voluntas maximi est apud me ponderis. In Ro-
mulo quidem tuo, quem initio sum cōplexus vt fratrem
tuum, deinde amare cepei vt te fratre dignum, nihī præ-
termitto, quod aut in officio cohortādī, aut etiam in stu-
dio iuuandī positum sit. sed ille, cui notissimæ sunt occu-
pationes mæ, pudore, credo, facit, vt rarius ad me scri-
bat: cum mihi, vel in maximis negotiis ei vacare, nō mo-
dō molestum, sed etiam gratissimum sit. quod tu, si vide-
bitur, ad illum scribes: simulque litteris admonebis, vt, quo
consilio Pataviū est profectus, id studio & diligentia
consequatur. neque tamen hoc dico, quod eum, adhuc
quidem, lapsum esse putem: de quo etiam ea, quæ volu-
mus, & videmus, & audimus: sed quod, infirmitatem eius
ætatis cum recordor, interdum vereor, vt possit consiste-
re. Vale. Venetiis.

BERNARDINO MAFFEO

Episcopo creato Roman.

V Bire audiui Episcopum esse creatum, lætatus sum
non tam ob ipsam rem, quæ sanē est perhonorifica:
propterea quod Episcopatus & sacerdotium est, & maxi-
mum sacerdotium: quā quia de te ipso cogitans, intelli-
bam te eum esse, cui ad istam honestandam dignitatem
summa facultas in optima voluntate nō deesset. Tibi erūt,
quæ multis solent esse laboriosa, virtus, & vigilatia, ex tua
vetere consuetudine facilissima. non enim honorem, quasi
legem bonitatis, ad quā te fingeres acceperis: sed ad hono-
rem bonus accessisti. multis antea, magnūque rebus Paulo
III. probatus: cui Pōtifici omnium sapientissimo, & optimo:
qui & ipse Deo probatus est, & nō probat nisi sui similes.
Gratulor

Gratulor igitur tibi, non vt gratulantur ij, qui ferè, quibus fructibus auctus sis, vnum cogitant, cetera magnoperè non spectant, sed vt ij, quibus dignitas, & religio prima sunt: quæ tu coles maxime, & eris in Christi milita antesignanus. Grauem sanè personam Episcopi sustinetis, vestrum est, errantes animos in viam reducere, & reduci- tis vos quidem præceptis diuit, & doctrinæ tradendis: sed magna vis est in exemplo, cum ea quæ traditis, ipsi visa & motibus exprimitis, quod tu præcabis vtrumq; omnium maxime: qui & habes non doctrinam modò, verum etiam eloquentiam, quarum altera imperitos erudias, altera lan- guentes excites: & viuis, vt homo, satis extra culpâ. quod memini me motus abhinc annis in tua prima adolescen- tia miratum: cum ea in te laudarem, quæ tamè imitari vix poteram. quod fecisti adolescens, cum tua te singularis, optimaque natura ad decus inuitaret, & quasi manu præ- hensum duceret, nunc, ætate confirmata, cum ad volun- tatem accesserit ratio, dubitè quia idè multò sis alacrius constantiusque facturus: dubitè, qui te ignorat: mihi, cui tua studia, tui sensus ex nostra familiaritate notissimi sunt, dubitare non licet. Quare, vt ad prima redeâ, nò eo solum nomine tibi gratulor, quod Episcopus es, in summa digni- tate constitutus: quod tibi scis esse còmunè cum multis, sed quod is es, qui cù ita dignitate virtutè æquare possis. quod quia vides quam non multi potuerint, eò magis tu, qui potes, hoc ipsum, quod potes, acceptum Deo referre debes, tantumque munus in te collatum, illud quidè plu- rimi facere, sed, quoniam est proprii erga te amoris argu- mentum, muneris causam multo, quam ipsum munus, plu- ris æstimare. Vale. Venetiis Kalend. Maij, MDXLVII.

GABRIELI CATIANO

Brixiam.

E Pistolas à te habeo duas, vtramque scriptam elegan- tissimè, sed illam pleniorè, quam XI. Kalend. Sept. dederas: nam hæc recentior, cui nonarum Oct. dies erat adscripta, argumentum habuit ferè nullum. venio igitur ad priorem: in qua cetera iucundissima, illud permolestum, quod te minus còmodè significas valere: scribis enim, val- dè te ob aduersam valetudinem vereri, ne non illud, quod instituis, absoluerè ac perpolire tibi liceat. Mi Catiane, excita

excita prudentiâ tuam: & occurre morbi principiis: ne ille grauior deinde factus, & te, & amicos tuos, qui, te agro- tante, valere non possunt, diutius vexat. Hoc loco mihi veniunt in mentem, quæ tu me olim, minus rectè cum haberem, prudentissimè & amantissimè monuisti, illa, illa ipse tibi nunc in memoriam redige: & quæ tuæ tunc par- tes erant, eas nunc fac esse meas. Tu mihi non ex Hip- pocrate, aut Galeno, sed ex veterum philosophorù libris ea remedia, quibus ad salutē meâ præstantius esse nihil potuit, attulisti: ego nunc idem in te facio, tuamque tibi medicinam restituo. vis, quæ meū morbum, te medente, sanarunt, ea tuo ipse in morbo prætermittere? non vis, opinor non enim id te digni est: qui ea sæpè legisti, vnde homines alijs cauere cum discant, sibi eos non cauere turpe est. quare adhibe eam, quam ad omnes res soles. ad te curandum diligentiam: & quod oneris suscepisse te scribis, id si grauius videtur, quàm vt perferre possis, deponè prius, quàm opprimare. magnum est, quod mo- liris, & magni non solum ingenij, quo tu non egès, sed etiam otij: quo nisi abundas, quo modo te speras ea, quæ in lure ciuili dispersa sunt, quæ scis esse minimè pau- ca, primum posse cogere, deinde coacta ita dispo- nere, vt ex certis generibus totum ius ciuile cognoscatur? atque ego tamen sic existimo: si quis est, qui hoc præstare possit, aut cum te esse, aut omninò neminè: sed, quoniam res & fortunæ tuæ, quemadmodum tu quidem affirmas, ita ferunt, vt in forum tibi necessario sit eundem: quæ ratio, si modò & tibi & populo placere velis, multi tem- poris exercitationem desiderat. hæc autem quæ à te est iuris ciuilis instituta digestio, eiusmodi est vt nihil ope- rosius existimetur: vereor, ne duarum rerum difficilli- marum tractatione distractus, vtrâque dum vis neutram assequare. quamobrem quid suscipias, tui consilij est: ego monendi partes, quæ sunt prudentiæ, non assumo: neque enim plus vlla in te me existimo videre, quam tu vides: id, quod est beneuolentiæ meæ, faciam, vt magnoperè te non solum horter, verum etiam rogem, valetudini tuæ minus, quàm gloriæ, ne feruias: quæ quidem nobis, qui te summe diligimus, tantæ curæ est, vt plurimas nostræ salu- tis partes in tua salute positas existimeimus. De Alciati libro, valdè te amo: sed, cum, hoc quidem tempore, cur mittas,

mittas, non est, sunt quædam, quæ magis vrgent. Quæ
scis à nobis anno proximo superiore instituta, iam penè
absoluimus. Domestica serè sunt vt volumus, fratres va-
lent optimè, ego sicut soleo, hoc est, et si non optimè, sit
tamè, vt studijs nostris frui liceat, quod si perpetuò detur,
equidè hac mea tenuitate contentus ero: illa firmitatem,
illa athletarum latera nò appeto: neque mihi vnquam de
natura queri veniet in mètem, quæ me corpusculo sinxo-
rit imbecillo: gratias agam potius, quòd effecerit, vt om-
nibus penè horis, aduersè valetudinis metu, spectanda
mihi ratio sit, & continentiam, quæ virtus est, aut certè ad
virtutè ducit, cogar amplecti. Amamur à multis: si modò
ex vultu, & verbis amor intelligitur: colimur etiam à nò-
nullis, qui, falsa de nobis opinione adducti, nostram con-
suetudinem, quasi docti hominis, vidètur expetere. quibus
ego si me patefecero, facilè hunc errorè eripiam. & puto,
faciam, ne totos dies saluatoribus tribuā. Vale. Venetijs.

FRANCISCO LVISINO

Patavium.

Scis, Luifine, quantum ego amorì nostro tribuam,
Scognosce ex hoc, quod & superioribus mēsis licere
mihi per eū putavi ad tuas litteras, humanissimè scriptas,
nihil respondere: & nunc, eodem fretus, etiā malè respon-
deo. Non est hoc, inquis, officium colere. Quasi iam pro-
baueris, quia non colerim, idè me turpem esse, non pla-
cet ita duris legibus amicitiam adstringi, vt nunquam re-
laxentur, summā diligentia maximis in rebus, si ab amico
requiris, iure facis: sed si etiam in minimis, non æquus es.
est enim profectò quædam suauitas in negligentia: quam
qui ex amicitia tollit, horridior est, quam vt urbani mores
ferre possint, quare, si amabilis esse vis, (quanquā quis te
vno amabilior est?) veruntamen, si id tibi propositum est,
vt omnibus in rebus æquè amabilis, æquè iucundus sis:
permittè mihi, vt liceat aliquando tecum esse negligenti.
Nam quod ad tuas litteras attinet, ita iudico, scriptas esse
non solum eleganter, in quo tamen non minima laus est,
sed etiam sapienter: quod quia solet ab ætate tua longius
abesse, non solum laude, sed etiam admiratione dignum
est. vitium hoc in plerisque adolescentibus, atque etiam in
robu

robustioribus quibusdā fama celebratis animaduerto, vt
inania colligat, & eloquentiam non, vt veteres illic, in sen-
tentijs, & verbis à communi consuetudine alienis, sed in
quibusdam vulgaribus, ac penè puerilibus ineptijs consti-
tuant. Quocirca non ego te, Luifine, hortabor, vt ex ista
iuperite scribentium turba te eximas: sed gratulabor po-
tius, quod ita effecisti, vt hortationi locum nò reliqueris.
hoc cum adolescens adhuc, & penè imberbis, nondum ea
prudencia, quæ extrinsecus assumitur, propter ætatem
copiosè instructus natura quadā ingenij facultate, & ali-
dua Ciceronis lectione sis consecutus: cum illa accesserint
Aristotelica, in quibus nunc totus es, vsumque rerum, qui
in adolescente non cadit, præcallueris, qualem te virum
futurum putemus: non sum natura blandis: neque soleo
cuiusquā auribus inferuire: potius offendit quosdā liber-
tas mea. itaque quod dicturus sum gratiæ causa dictum
ne putato, si quando accidit, vt interroger de iis, qui anti-
quam illam perfectè scribendi laudè posse nobis videan-
tur iam penè amissam restituere: soleo te duobus præstan-
tissimis, adolescentibus, meis familiarissimis, Calino &
Amaltheo, tertium inferere. Calinum, puto, non nostis:
qui clarissimum iuuenē, Aloysium Cornelium, singularis
viri, Ioannis Cornelij, filium, in Cyprum insulam secutus,
tertium iam annū abest. sed mihi hoc velim credas affir-
mantia: bona, quæ magister tuus Aristoteles laudabilia
esse dicit, omnia serè in illo adolescente aut esse iam, aut
breui, vt ego auguror, futura. De Amaltheo autem quid
sentiam, non expectas, opinor, vt significem, noque vt ego
tibi cum quasi latentem indicem, què in illustri quadam
specula virtus constituit. quare coniunge te cum his, &
eloquentiam tres optimi adolescentes, & ætate serè pares,
concordi studio, sicuti pulcherriam virginem, diligite.
quod si me etiā socium recipitis, & riualet in hoc amore
feris: erit præclara consensio: & latinæ linguæ for-
mam, quam, superioribus temporibus turpi-
barbarie, vitiatam, nunc agnoscere vix
possumus, posthac, vt opinio mea
fert, intactam, illibatamque
tuebimur. Vale.
Venetijs.

PAVLO

PAVLO CONTARENO

Venerias.

Cum Venetijs proximè discessi, ut in hac solitudinem ex ista frequentia me conferrem, magna sanè lætitia perfruebar: & quod ad ea, quæ homini charissima sunt in vita, uxorem ac liberos meos redibā, & quod mihi, otium ad studia, amœnitatem ad valetudinem querenti, hunc esse præter cæteros locum expetendum atque adamandum intelligebā. sed, ut in rebus humanis nihil est simplex, in summa voluptate molestiæ tamen hoc erat, quod ita fortuna tulisset, ut, quo tempore tibi per anniuersarias Patavini gymnasij ferias Venetijs esse, & cōmorari liceret, tum ego a te disungerer, magnamque manendi cupiditatem maxima discedendi necessitas vinceret. nec verò mihi dubium est, quin cū meo sensu tuus quoquo sensus congruat, & quæ me cura torquet, eadem te pungat. vinci enim in officio, atque amore, quàm sit turpe, si te nō mea vox aliquando docuisset, ipsi te libri, unde hauris illa præclara, quibus ad laudem informamur, penitus erudirent, quod si ut vnā simus, quod & tu, ut opinor, sperabas, & ego certè cupiebam, per intervalla locorum non licet: at, quod proximum est, ut vnā esse videamur, non video cur præstare litteris & consequi non liceat. nam si propterea, simul esse, iucundum est, quia mutuo sermone fruimur: in litteris nō ego quidem tuam vocē audio, neque tu meam: sed, quæ voci subest res, eam nihilò minùs, quàm vnā cū sumus, precipimus. hoc etiam maiore cum fructu, quod aliquantò scribimus accuratius quam loquimur. quare velim ad scribendum te des: & cū me tuæ consuetudinis vsura, ob ingenij tui suauitatem, & sermonis elegantiam mirificè capiat: hæc, quæ in te amo, quæ nunc abesse doleo, fac, si me diligis, ne omninò desiderem. debes hoc mea causa non nolle, tua verò maximè cupere. nam, cū te aliquot ab hinc annis in rectam illam antiquæ eloquentiæ viam sederis, patris tui, viri optimi, ac sapientissimi vocibus confijsque cōmōtus, patrui verò, clarissimi ac præstantissimi ciuis, exemplo incitatus: turpe tibi est, in medioeri laude consistere, & ad summam peruenire, sine stylo assiduaque exercitatione non licet. quid enim ille noster, cuius tu libros nunquam de manibus deponis, quid

quid aiebat: timere se nisi frequenter declamaret, ne, quod adeptus erat in arte oratoriæ facultatis, exaresceret. Attende, mi Paule, & tuam causam, à qua mea disiuncta nō est, si placet, mecum considera. Ille sibi homo Romanus, latinæ orationis inopiam metuebat, cū tamen omnibus in hoc genere diuinitus abundaret: nos, quibus latina lingua peregrina est, qui in optima scribendi aut dicendi ratione rudes, & infantes pene sumus, de summa eloquentia sine summo studio cogitabimus? & vnā omniū difficillimam rem, eandemque omnium gloriosissimam, ludibundi consequemur? Vides me ipsum, qui quid sim, ego quidem non statuo, sed sunt, quibus non esse nihil videar, nullum penè diem intermittere, quin aliquid latinè scribam? cū tamen, ex quo lapidem hunc voluo, annus iam vigesimus abierit. Est adolescens in vestra nobilitate, tibi non ignotus, mihi admodum familiaris: quem excellenti prædium ingenio, gloriæ cupiditate flagrantem, nisi à Romanæ eloquentiæ laude ad huius maternæ linguæ studium falsa quædam opinio traduxisset: erat, cur de illo sperarem ea, quæ summa sunt. tantam enim operam in scribendo ponit, quantam tu videlicet in legendo. sed neque illi in summa industria iudicij satis est, qui de latinæ linguæ dignitate nō optimè sentire videatur: neque tibi, rectissimè iudicanti. ad id ipsum, quod probas, obtinendum suppetit industria. quare vellem, ut & tu illum in diligentia, & ille te imitaretur in sententia. quod vtrumque si contingeret: nā ego vestræ vtriusque laudi præclare consultum putarem. Sed ille de suo consilio viderit. idcirco enim se non existimat errare, quia, quos sequatur, auctores habet eos viros, qui, quod optimum esse dicunt, in eo facillè omnibus hominibus antecellunt. Te verò, qui mecum in iisdem ædibus per triennium fere vixisti: qui, quidquid es, de meorum consiliorum præceptorumque fonte fluxisti: cuius à laude mea laus quodam modo pendet, te, inquam, mi Paule, quantum in me erit, errare non patiar, teque coactus amore, & officiis tuis, hortari nunquam desinam, ut in veram ac sinceram eloquentiæ formam, cuius ego tibi excellentem pulchritudinem, duorum veterum oratorum exemplo, sæpè demonstravi, tuæ mentis oculos acriter intendas, eamque tibi à me veris, ut arbitror, lineis designatam, ut aliquando tuis scriptis, quasi coloribus coneris exprimere. Graue, inquires,

onus imponis, & difficilem mihi laborem mandas. Fa-
teor ita esse: addo etiam illud, non esse nobis optandum,
ut aliter sit. nam, cum omnium hominū in appetenda lau-
de par propē voluntas, similisque sensus sit: quod omnes
appetunt, id si esset eiusmodi, ut consequi multi possent:
quanti, obsecro, aestimares? opinor, minimi. copiam enim
vilitas, & vilitatem sequitur contemptus. quare non tibi
est dolendum, quod de sudoribus manat gloria. latere
potius, quod, cum eam omnes amabilem esse, valdeq; ex-
petendam sentiant, plerosque tamen laboris magnitudo
terret, & emulandi studiū rei difficultas imminuit. Est au-
tem tibi ad hanc laudem, quo te voco, aditus eo facilior,
atque apertior, quod, quæ duo sunt ad comparandam
eloquentiam instrumenta, maximè necessaria, ingenium,
& memoria, vtrumque sic tenes, ut in altero excellas, in
altera his, qui excellere putantur, non admodum con-
cedas, hæc tu bona si languere sinis, gratiam naturæ non
optimam refers: quæ non in te benigna fuit, ut suum be-
neficium negligeres, sed ut ad decus, ad dignitatem, ad
immortalem æternamque laudem conferres. Neque ve-
rò is ego sum, qui te velim eloquentiam à philosophia
seiuungere, totosque dies in hoc vno expoliendæ oratio-
nis studio consumere. erras, si me ita sentire putas. ego
philosophiam diuinum quiddam esse dico, indicem veri-
tatis, magistrā vitæ, omnium virtutum, omniumque lau-
dandarum artium parentem. sed idem ita statuo, si, qui op-
timè sciat, non optimè loquatur, plerumq; fieri, ut id ipsum,
quod sciat, nescire videatur: & ut in conuiuio non parum
interest, qua epulæ ratione condiantur: sic in sermonibus,
aut scriptis magni refert, quibus animi cogitata verbis
enuncietur. quod si cui ita stupidus, aut ita deprauatus
est sensus, ut ornata, & benè structæ orationis suauitatem,
& tanquam harmoniam auribus non percipiat: hunc tu si
sapis, neque consules in re tua: quia, rectè qui non intelli-
git, is ut rectè iudicet, sperare non licet: neque ipsum mo-
nebis, quia, quibus desunt principia naturæ, iis inutilem
artem esse constat. tu, si me audies, musarum vocem ab ru-
ficano sono distingues: & ut inanem multorum locacita-
tem oderis, sic linguam quorundam sapientiam nō ama-
bis. qua in sententia video fuisse, quos viros? Platonem, &
Xenophōtem: quibus ego plus crederem solis nutu signi-
ficantib

ficantibus, quàm omnibus, qui nunc ubiq; sunt, pholoso-
phis cum iureiurando confirmantibus. nonne vides ma-
gnū vtrumque & excellentem in philosophia fuisse,
vtrumque tamen in hac, quam homines inepti reprehē-
dunt, exornandæ orationis facultate ita præstitisse, ut eo-
rum scripta cum legimus, nihil omnino purius, nihil ele-
gantius, nihil illustrius fieri posse iudicemus? à qua laude
plurimū abfuisse, nisi temporis industriaque multum
in eloquentiæ studio collocassent. neque verò eloquentiæ
studuissent, nisi ex ea decoris ornamentique plurimū ad
philosophiam accedere, tanquam ad formosam virginem
à corporis cultu iudicassent. Hos igitur ego te imitari ma-
lo, quorum nomina adhuc vigent, cum ipsi duobus abhinc
annorum millibus obierint, quam istos, si qui sunt, qui te
infirmis rationibus à pulcherrimo consilio con-
turbantur abducere. Perge, ut facis, in disciplina philosophiæ, in qua
Parauij artificem habes eximium M. Antonium Genuam:
eloquentiam verò, cuius, ut opinor, in via me ducem nō
contemnis, ne dimitte. vtrumque enim & debes, si tibi ma-
gna proposita sunt: & potes, si quod me sæpe dixisse mēmi-
ni, dici horas aptè, & cum ratione distribues. Vale, & pa-
trum, & patrum, quos ego plurimi sanè facio, &
communes amicos meo nomine saluta. Ex plèbe Sacij.

CHRISTOPHORO MA-
drutio Cardinali Mediolanum.

A vdio te de nobis & loqui, & sentire perhonorificè.
præclarum hoc est, laudari à Principe viro, & ab eo
Principe, qui cum fortuna virtutem ita coniunxerit, ut in
vtraque pariter emineat. atque ego te semper antea, cum
nunquam essem allocutus, nunquam vidissem, tamen ve-
hementer colui. mouebar tuis præstantissimis actionibus,
hominūq; constanti sermone, omnium de te summa præ-
dicantium. neq; verò, si quis illi te laudaret opes, aut nobi-
litatē, aut dignitatem admiraret. cūmunia multorum hæc
sunt, optabilia potius, quàm laudabilia. sed illa, quæ tua
proprie sunt, cum audire, vnum esse Christophorū Madru-
tium, qui virtutem ipse coleret studio singulari, in aliis or-
naret præmiis amplissimis, omnesque liberales disciplinas
(fateor quodam temporū dicam, an hominum iniuriis exu-
lantes) exciperet, amplecteretur, foueret: qui denique soli-

dam gloriam spectaret, inania, quæ multi sequuntur contemneret: hæc ego cum audirem, incitabar studio meæ tibi singularis erga te obseruantia declarandæ: sed obstrepere litteris inanibus tali viro, præclaras Italiciæ vrbes, multorumque populorum fortunas non potestate magis, quam iustitia tuenti, hominis esse vel inepti nimis, vel imprudenter ambitiosi existimabam. nunc autem cum ad me sermones tui, mea cum laude habiti, referantur: occasionem cupidè complector, quam mihi tua liberalitas offert, tibi gratias quas possum quidem, ago, habeo autem certè maximas atque immortales: tum quod ornes me testimonio iudicii tui, quod apud omnes valere plurimum intelligo: tum verò, quod isto officio, ista tam præstanti humanitate quasi fores mihi aperueris ad amicitia tuam. qua quidem ego me, si minus alia re licebit, perpetuo certè, ac singulari erga te studio, assiduaque tuarum virtutum prædicatione dignum præstabo. quod cum antea fecerim, iudicio meo commotus, faciam tamè in posterum alacrius ac diligentius, tua humanitate incitatus: quam semper eandem in me futuram, non magis constantia ratio, quam naturæ tuæ benignitas, mihi persuadet. Vale. Venetiis.

ROMULO GERVINO

Patauium.

QVod tu persæpe queri solitus es, id mihi nunc accidit, vt epistolæ prorsus caream argumento: sed ego tamen non committam, quod tu soles, vt argumenti me inopia deterreat à scribendo. quin vide, quàm diuersa ratio sit, tu, cum sententia non habes, valde tibi ais laboriosum esse epistolam texere: ego nunquàm facilius soleo scribere, quàm cum nihil habeo, quod scribā. At inanes huiusmodi litteræ sint, necesse est. Primum hoc non semper. quandoque enim accidit, vt, nihil dicentes, aliquid tamen dicamus, &, vt in fidibus est quædam manus aberratio sine arte, in qua tamè ipsa ars sit: sic in epistolis argumentum quandoque est sine argumento itaque, non semper inanes huiusmodi litteræ: siquidem in iis solet aliquid nonnunquam existere, quod pondus habeat. sed fac inanes esse: quid refert? non hoc spectamus, id sequimur, vt, exercitatione duce, eò perueniamus aliquando, vbi sita laus videatur eloquentiæ?

tia? quod si nobis tantum in hoc proficere non licet, vt veteribus illis, quorum est purissima oratio, similes esse possimus: at tentemus tamen, si possumus nostris, qui inquinatè loquuntur, dissimiles esse quod, vt opinor, & multum, & sæpe scribendo consequemur. At noli putare, semper in eo nobis esse elaborandū, vt philosophemur in epistolis. graues sententiæ probantur: fateor, sed nunquid hoc vno latina lingua continetur? me quidem Cicero noster paulò minus interdum delectat, de iocis cum agit, quàm de turpi, & honesto cum disputat. vtrouque enim sunt ornamenta: & vtrumque sæpe necessarium est. itaque ad vtrumque me doctèque vt idem facias, etiam atque etiam hortor. cumque res non erit, de qua scribas: tum tu, si me audis, vel leuissima quæque ex omni parte, ex omni genere arripies, & iis pro argumento vttere. hoc autem quatenus agas, aut cum quibus agas, tibi non præscribo: cuius tanta prudentia est, quantam ætas ista, qua nunc es, capere vix potest. Summa sit, vt & cum argumento, & sine argumento sæpissimè scribas. Vale. Romæ.

FRANCISCO GONZA-

ge Ferrariam.

ODi penè meos oculos: etsi oculi sunt, id est, omnium rerum carissimi: sed odi certè peius, quàm antea, hunc morbum, quo mihi nunc tuus adspectus, tuus complexus eripitur. aduolare enim ad te, si valerem: nihil me moraretur: nihil esset tanti. an cum tu, magni principis filius, familia natus Italicarum omnium nobilissima, nec iam à maioribus tantum, sed à te ipso clarus, Mantua me, humilis hominem loci, nondum de facie notum, litteris humanissimis tua sponte salutandum putaueris: ego, cum Patauij, hoc est, propè in conspectu meo sis, non accurram ad te: facerem: sed soluta voluntas non est: impeditur enim valetudine. solatio tamen hoc, in magno dolore sustentor, quod futurum breuè nō despero, vt conualecam. concurrunt simul, anni tempus, assidua medicorum cura, mea summa continentia. hæc si proficient, adibo ad te, nulla interposita mora. opto enim, quæ inter nos mutuo litterarum officio conglutinata amicitia est, eam paulò arctius mutuis sermonibus, mutua consuetudine adstringi. sin hærebit

PAVLI MANVTII

38
morbus: obsecro te, largire hoc vel meæ in te obseruan-
tiæ, vel humanitati tuæ, vt omnino tuis litteris ne caream:
quas ego meis quàm potero creberrimis dabo operam, vt
eliciam. Mitto ad te librum meum de Romanis legibus,
proximè rogatu multorum editum. cupio, legas, cum hoc
tamen, si vacat. nam, auocari te à studiis grauioribus mea
caussa, nolo. cupio etiam, cum legeris, probari tuo iudicio
nostram industriam. sed hoc me cupere, rogare ne puta. volo
tibi esse liberam in vtramq; partem iudicandi facultatem. ni-
hil mihi tribue: rem ipsam pende suo merito, ac statue de
tuo sensu. nec enim is ego sum, qui plus amicitia: dari po-
stulem, quàm veritati: nec tu is es, qui, si postulem, facile
concedas. Pergam ad reliqua, hæc si tibi, tuique similibus
non improbari cognouero. Vale. Posseniū salutem, rarissi-
mo inueni, cuius heri epistolæ respondi. Venetiis.

ANTONIO POSSEVI-
nio Ferrariam.

GRatus, & iucundus admodum amor is, qui te in eam
mētē impulit, vt officij gratia ad me scriberes. quid
enim aliud existimem? cum argumentum res quidem ipsa
tibi nullum daret. ingenium verò mitificæ tuum amaui,
amplexatusque, quantum licuit, animo sum, quod raptim; &
vt ad hominem familiarem, familiariter cum scriberes,
epistolam tamen confeceris elegantissimam, distinctam lu-
minibus eloquentia, in qua non luctatus, sed verus, ac tan-
quam naturalis Romanæ linguæ color eniteat. Maeste Pos-
seuini, fratre iam maior, iuvene eximio: vrge totus in stu-
dio litterarum. vides, quæ te manent præmia. gloriam ha-
bes proximam, eamque penè manibus attingis. paululum
si te incitaueris, apprehendes. non me hercule, quia nolis,
dico: sed, vt intelligas quantum cupiam, propterea dicen-
dum putauī. fauce enim omnibus, qui rectè sentiūt, rectè-
que faciunt: in te verò mea præcipua & est voluntas, &
esse debet. scis quidnam, abhinc annum Romæ cum te
frater tuus adolescentulum adduxit ad me quibus verbis
commendauerit, amicitia inuixerit, & veluti in clientelam
tradiderit. ex eo tēpore, quoties adisti ad me, quos tecum
habuerim sermones, quam studiose, quam amanter ad illa
præclara, quæ frater tuus amabat, sum cohortatus, potes
record

EPIST. LIBER I.

39

recordari. dixi sæpe, non esse tibi de fortunæ bonis cogi-
tandum, quæ vel improbi malis artibus quærerent, vel
bonis viris rectè quæsitæ facile casus eriperet. ostēdi, verè
& esse, & appellari diuitem posse, qui liberalium doctrina-
rum scientiam possideret. non neglexisti: contulisti cogi-
tationes omnes tuas ad studium veræ laudis: & in eo
nunc apud Franciscum Gonzagam, nobilissimum, ac vir-
tutis amore incensum adolescentem, ita versaris, vt pro-
pemodum videaris excellere. Quare gratulor equidē fra-
tris tui manibus, quos letari arbitror summopere, quia
talis es, & quia fore tantus videris, quanta potest esse vir-
tus, maximo ingenio, acerrima voluntate, summo studio
comparata. Nec verò, quod epistola tua significat, mea
tibi sunt aut ad vllam fortunæ accessionem, aut ad digni-
tatem studia expectanda. à te ipso, mihi crede, omnia pro-
ficiscuntur. virtutem si habes, nihil desideras. ea pro te pre-
stabit: ea tibi omnes honores, omnes quas petieris, opes
impetrabit. ô præclaram vitæ ducem! te felicem, Posseni-
um, qui cum hac viuus, & viuendum statuis: me miserum,
qui, cum idem sentiam, cogor tamen eam à me disjunge-
re, victus gravitate morbi, & iis curis, quæ inuitum aliò
traducunt, quòd si me Deus aliquando respexerit, acquir-
scam in iis studiis, quæ sola sunt ad naturam meam, sola
tranquillitatem animis afferunt, hominemque paulatim
ab homine separant, & quantum licet, cum Deo coniun-
gunt. Vale. Venetiis.

HIERONYMO LIPPO-
mano Venetias.

REuīs epistola tua, sed habet multa suaui. primum
significas amorē in me tuum: quo quid gratus: nam,
amari à nobili adolescente, propinquitatibus, amicitiiis,
opibus florentissimo, optabile est: ab eo verò adolescen-
te, cuius ad animi bona comparanda mens omnis, & co-
gitatio dirigatur: qui scientiam litterarum ita expectat, vt
mani tamen ambitione prorsus vacet, nihil ad se ipsum,
ad summum Deum omnia referat: hoc verò eiusmodi est,
quod qui assequitur, triumphat. itaque ego vehementer
mihi gratulor de amicitia tua: quam cupio esse perpetuā:
& vt sit, omni equidem studio, omnique erga te obser-

obseruantia laborabo. Quod verò ais nescio quid de beneficio in te meo: mi Hieronyme, noli tantū largiri modestiæ tuæ, vt vocabulis parū propriis, nec satis cum re congruentibus vtare. quod enim tu beneficium appellas, ego verius officium, & officium eiusmodi, quod prætermitti à me sine graui culpa vix posset. rogabas, vt consulerem studiis tuis: impetrasti facili, & curauit libentissimè. quod enim tribuere vni tibi videbar, id non tam tibi tribuebam, quàm litteris, quàm virtuti, quàm consuetudini, & naturæ meæ. amplector tamen istam humanitatē quæ tibi non modo beneuolentiam conciliat, verum etiā laudem parit. nam, vt extenuare, ac dissimulare, quæ acceperis, beneficia ieiuni animi est, & perangusti, ac sordidi: sic ea verbis augere, palamque profiteri, excelsi, atque ampla spectantis hominis est, & ad liberalitatē, id est, ad decus, & ad gloriam nati. coniunge, quæso, istam mentem, atque istam sententiam cum doctrina, & cum iis studiis, ad quæ te vocat illustre domesticum exemplum Veronensis Episcopi, patris tui: quæ vides aduersum penitus à studiis rerum humanarum, eaque contemnente, quæ ceteri admirantur, totum esse in vna virtute defixum, & diuinam consuetudinem, quatenus homini liceat, imitari. itaque nunc eius sapientissimis consiliis, ac sanctissimis institutis, eximiamque doctrinam magna ex parte, Romana nititur Ecclesia. huc tu ducem si sequeris, & in eius vestigio pedem pones: non errabis in hoc dubio vitæ cursu, non laberis in lubrica iuuentutis via. quod te facere iam lætor, facturum etiam multò in posterum diligentius confido. atque ego, quando mihi licere apud te tantum vis, languere te præclaris in studiis non patiar. hortabor litteris, dum ab eo: præfens sermonibus excitabo. nunc me cupidum virbis, tuique maximè, ac paucorum tui similium, tenet tamen in his locis vxoris meæ morbus: de qua iactor variè, tanquam fluctibus, modò spe, modò metu. in vna tantum cogitatione videtur animus consistere, & quietem aliquam capere, cum quasi secum loquitur, & commemorat ipse sibi necessitatem illam rebus omnibus impendentem, vt animata intereant, creata dissoluantur. At est dolendum, si quæ in viribus, ætateque florentem immatura mors oppressit. Ita, si mortem in malis, vitam felicitatis loco statuas. quod qui existimat, refellitur exemplis. quàm multis enim

enim diu viuere, miserrimum fuit? Hæc quàm diu cogito, videor acquiescere, satisque leuiter incommodi mei grauitatem sustineo. sed certè nimis acerbè fortuna mecum egit, quæ me de me ipso, vt scis, ac de mea valetudine sollicitum, alienis etiam malis implicauerit. Benacum petere statueram. non licuit, neque forsitan licebit. Asulæ quidem, oppido satis eleganti, vbi magnam pueritiæ meæ partem traduxeram, omnes mihi iucunditates, omnia gaudia tum in fratris conuictu, tum in veterum amicorū consuetudine fixeram. cecidit contra. frater enim ægrotauit diu, neque dum firmus est: amicis autē qui possum frui, cum vxorem; multorum dierum morbo confectatā, nunc incerta vitæ spe animam trahentē, in oculis habeam? De me ipso, ac de meo reditu, noli expectare dum scribam. vides alienis miseris esse miserum: meam non esse liberam, aut solutam voluntatē, intelligis: nisi si meos deserere, id est, ab omni prorsus humanitate velim desciscere: quod profectò nunquàm committam. quod si nostrorū animorum sensus, & nostra consilia Deo patēt, vt certè patent: amat opinor, pietatem meam, eaque non dubito, quin mihi vel opem ab eo celeriter impetret, vel hoc saltem, vt, quidquid euenerit, moderatè feram. profectò enim ex vno illo fonte omnis nostra fortitudo manat, omnisque sapiētia. alioqui faciliè frangimur, & faciliè aberramus à vero, insidiosis voluptatum illecebris abducti, & rerū mutabilium fallacissima specie decepti. quæ tu, ac multò plura, cum audieris sæpè de patruo tuo, qui cum ab ineunte pueritia in iisdem ædibus, atque in eodem penè cubiculo vixisti: si quid huius generis mihi nunc, multis difficultatibus ac molestiis circumuento, litteris imperies: habeo à te munus aptissimum meo tempori, dignum amicitia nostra, dignum verò maximè ea persona, quam tu sustines: qui te sacris addixisti, semper vt benè ageres, aut benè cogita res. Vale: & ad Episcopū Veronæ designatum, quem vidi nunquam, de fama tamen cognitum studiose colo, obsecro te, cum scribes, meo nomine salutē plurimum. Asulæ.

EIDEM, Venetias.

Nunquam putavi fore, vt iniuriam acciperem in beneficio, præsertim à te, cuius in fronte, oculis, vultu

habitare videtur humanitas. benignè tecum, & liberaliter agere, quod est proprium familiarum tuarum, magnoperè te decuit idque; adeò postulabat amicitia nostra: callidè verò agere, & ficta veritatis imagine fucum facere, neque te dignum fuit, ad præclara laudandorum rerum studia ex nobilissima familia nato, neque verò me, tui studiosissimo, de tua bonitate, tuisque moribus egregiè non modò sentiente, verum etiam prædicante. astutiæ præstantibus viris nunquam placere. apertam, simplicem, rectà in omni vita consuetudinè sequuntur. quo ego te in numero quia credidi esse, & quia, ut esses, curare non mediocriter debuisti: deo sum in fraudem facillimè iuductus, & illo tuo figmento, quo nihil vnquā gustavi suauius, abstinui perinuitus. meæ tamen inscitia eò me pudet minus, quia sequitur amorem crudelitas. & ita vitium laude corrigitur. noli igitur me, quasi rudem quendam, & prorsus earum epularum, quæ nouo quodam artificio condiuntur, imperitum contemnere. pernarum fati in ipsa re tuiquam reieci quasi noxiam, cum esset eius generis, ut me docuit heri vespere Sebastianus noster, unde simul possem & alimentum capere, valetudini meæ vehementer aptum, & palatum oblectare, quantum antea fortasse nunquam restitue nobis tuam fidem. liceat mihi meum errorè tuo beneficio corrigere. magna res non est: magnoperè tamen sum commotus, vel inscitia mea, vel malitia tua, quæ vix omnino, vel fefellit potius opinionem meam. id si molestè fers, non longè abest mei leniendi facultas: si modò animum tuum induxeris, ut id quod potes, etiam velis. quod si secus acciderit: prædico tibi, culpam exiguum grauitèr lues: neque te mellis placentulis, quibus me munerari solitus es, absoluiam, sed ea poena condemnabo, cuius etiam nomen cum audieris, extimesces. interim sustineo me, neque dum muto iudicium de te memi, quia te spero rationem vtriusque nostrum habere velle. Cupio tecum coram to cari, & simul ad spectu illo tuo iucundissimo frui. Vale. E cubiculo meo, ante lucem.

EIDEM, Romam.

Cum in magnis molestiis hæc vna me res delectare non mediocriter soleat, quod amicitias à me diligenter

ter colis, nec vnquam officium contemni, ipse mihi sum conscius legi perinuitus eam partem litterarum tuarum, in qua me, ut immemorem promissi appellas, atque etiā, ut oblitum humanitatis, leuiter accusas. Ego tuarum familiarum nobilitatè, egregiæque tuorum maiorum decora, pro eo ac debui, semper suspexi te verò ipsum, præditum iis bonis, quæ nobilitatem omnem vincunt, amari prorsus, à quo die mihi cognitus es, amore singulari. hanc immutari in me voluntatè, ita etiam si te mihi casus aliquis immuter, neque consuetudo mea, neque natura pateretur. quod equidem antea tibi certum esse, atque exploratum arbitrabar, nunc quado subdubitare te video, significandum putavi: ne potius hac vnquam suspensiones istiusmodi, planè meo erga te studio, & mehercule etiam tua bonitate indignas, mearum epistolarum afferat infrequentia. quanquam, si tuum otium cum meis occupationibus conferatur, non intelligo, cur ego tuam in scribendo valde laudare diligentiam, tu meam reprehendere negligentiam debeas. satis, nisi fallor, statum rerum tuarum habeo cognitum: tu me scilicet videris ignorare: nam, si nosces, & exigeres tamen id, quod præstare vix possum, esses iniquior. At erat amoris nostri, lenire litteris dolorem tuum in obitu patris, sum mi viri. sit ita: veruntamen abs te postulabat idem amor, ne, officium à me illud sine causa prætermitti, animum induceres. Primum ego te, per aliquot annos domestica sanctissimi hominis disciplina institutum, putabam humana omnia contemnere, mortem verò, quæ sempiternæ vitæ initium est, etiam in bonis ducere. Quod si frangimur humanis, aut commouemur saltem: certè enim à stipite, à saxo, à ferrea materia longè distat hominis natura: quis tamen ab afflictio solatium expectat? aut quis me minus tranquilla experitur omnia: quæ si tibi nota sunt: profectò me liberares ab omni culpa, & cupias reuocare querelam tuam. Neque verò, si vigeat animus, & perferat aduersa, iam valeamus ingenio, ut consolandi partes, quæ doctrinæ plurimum, & sapientiæ postulant, audeamus assumere, non hæc in nobis facultas est, quæras eam aliunde licet: si modò, ut significas, quod mihi tamen haud omnino persuades, in te ipso non est, qui & acuerit mentem liberalibus studiis, & augere prudentiam vlu rerum, ac præstantium viro- rum sermone potuisti. quæ si absint, ut abesse à me magna ex par

ex parte fateor: tamen ille ipse, qui tibi luctus causam attulit, idem à luctu te remouet exemplo vitæ suæ, cuius abesse nullam partem à constantia, & à virtute reperies. Hunc igitur tibi vnum ante oculos constitue: finge ad eius imaginem quidquid cogitas, quidquid agis: noli oculos ad vulgi deprauatam consuetudinem flectere. ita cōsules egregie rationibus tuis: & illud recte instituendæ vitæ consilium, quod à me requiris, nusquam esse præstantius, quam in te ipso, cognosces. Vale.

EPISTOLARVM

PAVLI MANVTII

LIBER SECVNDVS.

FRANCISCO VARGÆ CAROLI V. Imperatoris, & Philippi eius Filii Hispaniarum Regis, Oratori Venetias.

FFICIUM mei sæpè me admonet officiorum tuorum recordatio. Officium autem quod absens absenti præstare possum, litteræ sunt: quas misilem ad te iam antea, nisi huc aduenientem graues admodum, & peracerbæ curæ statim exceperant, quas enim res scis esse nobis in vita omnium charilimas, omniumque primas, in iis me grauius exercere fortuna cepit, vxore, liberis, frater vno penè tempore in morbum coniectis. ne mihi quidè bellè latis est. animo enim affectus, valere corpore qui possum? veruntamen, quia mihi herent in mente consilia tua, fero hæc vt humana diuina spe, in qua tu soles amnia ponere, confirmatus. quod nisi hunc in portum, te ducè securus, confugissem: facile me tot malorum subita tempestas obruisset. En, quam sit incertus nostrorum consiliorum euentus, & quam ea, quæ nobis

nobis ipsi ad voluntatem fingimus, contra cadant. Petiui has regiones, non sine sumptu, non sine labore, spe ductus valetudinis recuperandæ: reliqui urbem pulcherrimam, mea negotia, tuam consuetudinē, in qua mihi ornamenti statuo plurimum. hæc bona, tantum abest, vt aliis bonis compēlata sint, vt etiam multa successerint, quæ si ad sensum referantur, mala verè possum appellare. sed, cum me sensus quandoque moueat, ratione tamē vtor sæpius. hæc ostendit, nihil esse malum, nisi quod nostra culpa contingat: ancipitem esse in rebus humanis rationem iudicādi: nihil enim semper idē esse: quin, quæ nobis aduersa, exitiosa, prorsus misera videantur, ea sæpè ita conuerti, vt ex iis ipsis multæ commoditates emanent: contra, quæ speciem habeant felicitatis, inde fluere quæ acerbissima sunt, exilium, paupertatem, ignominiam, quæ ego cum cogito, reficior paululum. & excito me, quatenus licet ad eā virtutem, quæ in aduersis rebus elucet: de qua cum multa sint à philosophis tradita, vnus tamen eam suo exemplo præclare docuit nostræ salutis auctor Iesus Christus: quo magistro, quæ sit vera fortitudo, discimus, omniumque laudandarum artium absolutam, ac verè salutarē doctrinam cōsequimur. Atq; ego te, Franciscæ Vargæ, quod hoc studij genus omnibus & studiis, & sciētiis anteponas, longè quidem hoc nomine pluris facio, quam quod negotia Cæsaris Imperatoris ex omnium sæculorū memoria præstantissimi, & Philippi Regis, omnium Regū maximi, apud Venetam Rempub. orator administres. ista enim dignitate alij quoque nobiles viri claruerunt: pietate verò in Deum, & sanctitate vitæ, parè fortasse aliquē, superiorem cerrè habes neminem. Itaque postquam à te discessi, vix credas, quam sæpè meus ad te animus, tuorum sermonum desiderio recurat. equidem, vel si mihi cetera hic omnia secundissima fluere, quæ experior, vt dixi, satis aduersat iniucundè tamen viuerem, quia procul à te absūm, cuius ex humanitate, sermonibus, consiliis mirificos capiebam fructus, & documenta ad vitam rectè traducendam utilissima. Quare iam me minus, quam antea delectat, ac penè displicere totum cepit consilium illud meum de lacu Benaco incolendo. tua me singularis doctrina, tua probitas, tua benignitas ad urbem reuocat. Benacum, per anni tempus cum licebit, estate scilicet ineunte, (nam hieme regionem

regionem illam procellis, & ventorū vi totam audio agitari, si valetudo ita postulat, inuisam interea meam imbecillitatem ratione victus, & abstinentia tuebor. ac fortasse fiet, quoniam à Deo cuncta pendent, vt Venetiis, intra meos parietes, in oculis, & ad specū meorū, commodissimo vitæ genere ita conualescā, ne qua postea me cœli mutadi necessitas extrudat. quod si assequar, habebis me, si me tantum ab humanitate tua sperare vis, quod profecto vis, familiarem, ac penè cõtubernalē: & hac equidem spe iam nunc mireficē sustentor. Vale. Venetiis.

HIERONYMO FALETO

Herculis Ferrariensium ducis, Oratori Venetias.

Qvod heri iniecasti in sermone, hæret in animo, & quod diligentius rem perpēdo, eod magis omnia mea consilia omnes cogitationes ad nouā societate, quæcunque ea sit cōuerto. vexor enim & deludor indigne ab homine teterrimo, omniumque impurissimo: cui non satis est auertere communem rem: sed me prorsus ita despicit, vt nec dignū ducat, ad quē adeat accessitus. equidem nihil mihi ad disciscō, nihil arrego insolēter: nihil enim habeo neque à fortuna, neque à me ipso, quo nimium extollariveruntamen limina mearum ædiū teruntur quotidie pedibus virorum clarissimorum, ad me confluentium. tu ipse, tu, inquam, Faletē, & maximi Ducis orator, & maximus ipse vir, quem grauissima distinent negotia, qui scribis historiam, qui legum scientiam, veterum & recentium scriptis luculentissimis explicas, venire tamen ad me, quæ tua est humanitas, sæpē solitus es, horasque multas suavissimo sermone consumere. Malum est, inquit, ab homine nequissimo contemni. Malum: sed peius etiam, expilari. quod nisi tua prudentia medicinam huic malo affert: petiit fructus omnis tuæ liberalitatis. clauā enim citius de manu Herculis possim extorquere, quā ab isto nūmum. aut igitur ea mihi conseruetur vtilitas, quam tuo beneficio speraueram: aut, qui nos vult perditos, perdatur ipse nobiscum, & societas communi perniciē dissoluatur. verū cum in tuum ingenium, tuam auctoritatem,

&

& singularem in me beneuolentiam intueor: traducor facile ad optimam spem: tranquilla omnia, cōmoda, copiosa mihi ipse polliceor. tu reititues vnus afflictam rem: & istum postremi ordinis hominem, omnibus inquinatum vitiis, indignum prorsus non modò amicitia nostra, sed cōgressu etiam, ac sermone extrudemus, vt versetur posthac, & viuat cum sui similibus in sordida nequitie, seiuētus à nobis, qui humanitatem colimus, & virtutem omni lūcro antepōnimus. Interim lege, quam sæpē iam efflagitasti, partem libri nostri de quatuor Rebus pub. quam cupio à te probari. otium si habuero, quale vt aliquando conlequar, operam dabo, in Bellumbra tuo, si alibi nō licebit, totum volumen absoluam. Vale. Ex ædibus nostris.

Ex libro de quatuor rebus pub.

Ex iis, quæ supra sunt commemorata, duæ videntur propositi nobis argumenti partes absolutæ. patere enim satis arbitramur, nō modò quibus vitiis duæ maximæ ac firmissimæ ciuitates, primū Sparta, deinde Carthago, labefactæ corruerint: verū etiam, quibus illa vitia remediis vel sanari penitus, vel ita saltem corrigi potuerint, ne Reipub. salutem in discrimen adducerent, nunc vrbs Romæ questio succedit: qui erat tertius in diuisione locus. postremæ narrationi, cōclusio futura nostri muneris, omniumque nobilissima, & eadem difficillima tractatio, Venetiæ nostræ referuantur.

Ac de Roma, quæ nullo magis vitio, nullo grauius vitiū quam morbo quā imperij magnitudine laborauit, primū illud occurrit, nullā omnino in ciuitate post homines natos aut virtutes, & honestas actiones aliquando floruisse magis, aut æquē malas artes, & exitiosa publicis rebus consilia valuisse. Primis Reip. temporibus, cum nulli tum de plebe magistratus creabantur, summa senatus potestas, summa fuit auctoritas. viraque cum per aliquot annos vixisset, inclinare tum primū cepit, cum tribuni pleb. creati sunt. creatos autem culpa senatus, historie declarant. nam, si prima repetere, & quæ celsi; rei causa sit, placet animo perquirere: tribunitiam potestatem, quæ deinde senatus opes fregit, ac debilitauit maximè, ipsius vitio senatus Romæ constitutam, facile constabit. Quid igitur? an tu, dicit aliquis, senatum reprehendis, quia

tribunio ple.

tribunos ple. creati passus sit, cum plebs eum magistratum non iam vocibus posceret, sed armis extorqueret: amplissimum ordinem, quia permiserit, quod recusari sine Reip. presenti iam periculo non poterat, imprudenter condemnas: Ego quidem minime: habeo enim rationem necessitatis, cui parere, sapientis semper est habitum. Secefferat armata multitudo in Sacrum montem: flagrabat ira, & odium in ordinem nobilium, avaritiam, superbiam, crudelitatem senatus accusabat: se bella gerere, vrbes capere, pro patria sanguinem effundere, mortem obire clamabat: pro his meritis inopiam, & iniurias pati: senatum commodis frui, senatum honoribus abundare: plebem seruire, quae, ut ceteri liberi essent, quotidie sua corpora hostium telis obiceret, quem non mouerent huiusmodi querelae: quem non terrerent, cum ij, qui haec querebantur, alij pila, alij gladios manibus tenerent: recte fecit senatus: tribunitiam potestatem, a plebe flagitatam, concessit, non libenter, sed ut impetum sedaret, maiorem temporis, quam suae voluntatis rationem duxit. haec, ut dixi, recte, nec sine summo consilio: sapiens enim cum necessitate non pugnat: at illud neque recte, neque prudenter, quod, ut in eam necessitatem res deduceretur, siue negligentia, siue superbia commisit, occuri principiis oportuit, & nascentem pestem extinguere. nam cum omnes ciuitates, quae suo milite bella gerunt, quotidianis propere seditionibus fluctuare necesse sit quo malo & veterum memoria, & nostra aetate florentissimas ciuitates occidisse constat: summam difficultatis, ac diuine cuiusdam sapientiae videtur esse: ita rem moderari, ut consistat: neque permittere, ut multitudini, quae satis ipsa per se levis est, vlla paulo iustior ad motum accedat occasio. Erant in plebe Romana quamplurimi: quibus aere alieno obstrictis, unde soluerent, non erat. hi cum ad tribunal consulum qui tum, nondum creati praetoribus, de creditis pecuniis ius dicebant, a senatoribus vocarentur: egestatem excusantes, & domesticas miseras ad eliciendam misericordiam commemorantes, tamen non audiebantur, magistratus ne tendum feneratori debitorum, tradebat, ut, quamcumque creditor veller, seruitutem seruiret. iniqua, & homine prorsus indigna siue consuetudo fuit, siue lex. Tu mihi libertatem lege eripias, cum libertatis causa leges constituantur: an ego vllam legem potiore

ea lege ducam, qua Deus, ut homo liberum animal esset, ac ceteris animantibus imperaret, aeterno iure sanxit: pecuniam auferens: non relinquis, unde viuiam, unde liberis aliam: fero: relinque libertatem, ut mercenario saltem opere ipse mihi, & esurienti familiae victum quaeram. Cum his acerbe magistratus agebat, acerbius etiam feneratores, qui ciues Romanos, nexuinctos, grauissimo seruili opere fatigabant, & nexorum in terga flagellis, ac verberibus saepe sauebant. Hic senatus miseris ciuibus consulere, causam libertatis suscipere & potuit, & debuit: nexos a vinculis eximere, humanitatis fuit: diem soluendi laxiorem egentibus statuere, aequitatis: vltis modum facere, iustitiae. haec & facienda fuerunt, & ut fierent, cum a patribus plebs, atque a consulibus frustra petiisset: ad extremum, ut homines desperatio praecipites agit, armata multitudo in Sacrum montem, tria milia ab vrbe passuum, secessit. tum, ut plebeiorum animi, stimulis iracundiae perciti, continerentur: senatus, periculo territus, de creando plebeio magistratu, quia res aliter conuenire non poterat, assensit. itaque tribunum ple. primum quinque, deinde decem, creati sunt. ab hac radice ortum quidquid inter ciues discordiae, quidquid seditionis, quidquid bellorum fuit. per annos quingentos, id est, usque ad exitum Reip. tribuni pleb. contra nobilium potentiam seditionis concionibus vociferari, plebem ad noui commodi spem, ad noua incitare consilia nunquam destiterunt. specie libertatem tuebantur, re vera senatum oppugnabant. primo magistratus, deinde & sacerdotia plebi communicata. ad extremum is, qui solet, exitus consecutus est. nam plebs, ubi, quod paucorum erat, ad se transtulit, rursus id ipsum, quod multitudinis est, in vnum confert. facit hoc inscitia, facit inopia, facit ea, quae in magno numero semper existit, voluntatum & opinionum dissimilitudo, ita popularis administratio, quae maxime libertatis imaginem praese fert, occulte tamen, si spectemus exitum, tyrannis est: quoniam ex ea fere semper exoritur tyrannus: sicuti deinde ex tyranno status optimatum generatur. Huius mutationis exemplum satis illustre Roma est: primo, regum summa potestas fuit: deinde senatus, hoc est, optimatum, maior quam populi: tum populi maior, quam senatus: postremo rursus vnius maxima, & singularis. populus enim C. Caesarem extra-

ordinariis imperiis auxit, eoque extulit, unde, cum se monarchiæ proximum esse homo acutus intelligeret, priuatam conditionem despexit, altiusque maluit, ut humani ingenij fert, descendere, quam ad inferiora, quæ reliquerat, ascendere. Neque verò me fugit id, quod à doctissimis viris memoriæ proditum est, firmissimas illius Reip. vires esse, & quæ non facillè ab externis viribus debilitentur, cuius non simplex, neque vnius generis administratio est, sed ita mixta, ita temperata, ut in triplici forma vnum consilium, vnam quasi mentem, significet. neque ego tum in ciuitate præclare agi negauerim, cum & vnus, & pauci, & multi maximas res gerunt, nec tamen aut vnus, aut pauci, aut multi præcipuè dominantur. verum, ut harum trium partium in suo quæque munere modum seruet, & ea quam habet, potestate nunquam abutatur, ego tum in ciuitate posse non arbitror. sunt enim hi tres ordines admodum dissimiles: & inter dissimilia perpetuus æquabilitati locus esse non potest. nam quemadmodum in muscis, quo plures chordæ percutiuntur, eò suauior concentus efficitur: quia varius ille multarum fidium numerus, in quo summa discordia est, arte conciliatus, & ad concordiam perductus, incredibili quadam iucunditate aures, animumque permulcet: sed hæc tamen iucunditas ideò brevis est, quia de multis fidibus aliqua statim remittitur, & discrepat: sic multorum ordinum administratio videtur illa quidem esse omnium optima: quia quò longius ab vnius imperio disceditur, eò propius ad libertatem acceditur: sed quia multis idem sentire difficile est, facile dissoluitur, quid autem ex dissolutione existat, multarum ciuitatum miserrimus exitus declarat. quare, cum sit necesse, ut de tribus potestatibus, quæ pares sint, aliqua aliquando se efferat, & reliquis duabus insultet: antè prouidendum est, ut ea unde magis hoc imminet periculi, quæque ad temeritatem procliuor est: inferiorem locum obtineat, & reliquas duas neque dignitate, neque viribus adæquet, quæ verò de tribus ea sit, quæ facilius insanit, & cum insanierit, cohiberi non possit, hic sine dubio populus est. qui ut inferiorem in ciuitate conditionem æquo animo ferat, ita fiet, si cum eo semper iuste, nunquam superbe, interdum etiam liberaliter senatus ager, tum populus nihil appetet, nihil molietur: novos magistratus, nouas leges, noua imperia non desiderabit: libera seruit

ra seruitute libenter seruiet: putabit enim se non hominibus seruire, sed legibus. hæc si Romæ senatus initio cauisset, quique furentis multitudinis impetus, quæque vis esset, maturè cogitasset: non, ut cum seruis agi solet, ita cum ciuibus agi passus esset: nec liberi homines veruisset: vsuras, hoc est, inopiæ causam minuisset: ipsam autem inopiam publica benignitate subleuasset. quæ quia non fecit, idcirco illa, quæ dixi, consecuta sunt, ex desperatione secessio, ex secessionem tribunatus, ex tribunatu, ordinum contentio, ex contentione libertatis interitus. Primis temporibus omnia potuit senatus: mediis multa senatus, multa populus: extremis omnia populus. itaque & primis temporibus, & mediis florentissima respub. fuit, extremis facile concidit. nullum enim ius, nullam potestatem à senatu tribunorum temeritas non abstulit. Aerarij dominus per multa secula senatus fuerat. antiqua tamen iura tribunis pleb. P. Clodius neglexit, lege lata, qua Pisoni & Gabinio Cos. simul cum prouinciis pecuniam, quantam voluit, de publico dedit, Senatus lege Semproniam consulares prouincias proconsulibus decernebat. decretas tamen idem Clodius abstulit, Vatinij scilicet tribunis pleb. improbitatem imitatus, qui anno proximo C. Cæsari Galliam Cisalpinam cum Illyrico, inuito senatu, sua lege dederat. Legati etiam ex auctoritate senatus deligebantur. Vatinij immutauit, & ipse sibi sua lege legationem detulit. Ipsa comitia quodam modo senatus in potestate fuerant: quia magistratum non gerebatur, qui ceperat, nisi patres auctores essent. hoc quoque amissum, nec fieri iam solere, Cicero significat in oratione pro Plancio. Triumphum à Senatu petere imperatores è prouincia redeuntes diu consueuerant. inuentus est, qui, cum senatus triumphum negasset, ad populum confugerit, & populo iubente, triumpharit. Qui poterat ea respublica consistere, & ad interitum non ruere, in qua, quod senatus improbat, populus iubebat: quod decernebat senatus, infirmabat populus? ius enim intercedendi tribunis pleb. habebant: quo iure, ut senatus consulta fierent, impediabant. at, impedire iussu populi si senatus vellet, non erat, ut tuto posset, illic enim, incitantibus tribunis, erumpebat seditio, illic vis, illic cædes, cuius periculi metu sæpè senatus iniquissima tulit. nam, ut omit- tam alia quæ sunt huius generis sexcenta, regna ipsa sine

senatusconsulto barbaris hominibus ex tribunorumple,
libidine esse donata, scriptum est, quæ licentia cum retine-
ri non posset, eò progressa demum est, vt omnia perdidit.
nec dissimilis erit euentus, quacunque in ciuitate pa-
res cum senatu vires populus habebit: nō quod, vbi æqua-
litas est, ibi recte non sit: sed quod, vbi ad æqualitatem po-
pulus peruenit, diuturnam esse non possunt. Quare, cum
ex duorū ordinum æqualitate statim oriatur inæqualitas,
æqualitati perniciosæ tutā inæqualitatē antepone, & eum
ordinem præesse rebus malo, qui potestate minus abuti-
tur, quā eum, cuius potestatem summa statim licentia,
summa temeritas consequitur.

MARIO NIZOLIO,

Parmam.

Epistola tua, mi Nizoli, vt amici hominis, ac vehemen-
ter amandi, summa me voluptate affecit, ac meam ve-
hementer incendit cupiditatem Parmam adeundi: non
quod vrbs, aut vrbs ornamenta me moueant: (aliq hoc
mirantur, apud me vulgaria sunt) sed auco incredibiliter
patronum veterem meum, meum dico: immō verō litte-
rarum ac studiosorum omnium, ipsumque litteris excel-
lentem, Alexandrum Farnesium Cardinalem salutare:
quem cognoui Romæ & colui puerum adolescens, eximia
iam tum indole, præditum, & earum laudum principiis,
quas deinde auctus ætate simul & iudicio perfecit, magna
omnium expectatione florentem. quo quidem tempore
vehementer vrbs ipsa excitauit me atque acuit in studio
liberalium disciplinarum, ad spectu ipso antiquitatis, &
multiplici ac varia hominum eruditorum scientia: sed, vt
ingenue verèque fatear, propiè me expoliuit aula Farne-
sij moribus ac litteris: cum viuerem coniunctissime ac fa-
miliarissime cum duobus præstantissimis viris, Marcello
Ceruino, & Bernardino Masseo: quorum alterum Ponti-
ficem maximum, alterum Cardinalem, vtrumque immor-
talitate dignissimum, aduersa bonis artibus iniqua mors
eripuit. Quare, quod me Parmam vocas, & multis verbis
intuitus amantissime, non me litteræ tuæ sopitum excita-
runt, sed currentem potius, vt aiunt, incitarunt. quod vti-
nam cum voluntate cætera congruerent: iam iamque vo-
biscum

biscum essem. sed vides anni tempus: vides itinerum diffi-
cultatem: scis quā imbecillo sim corpore, quā tenui, &
ad incommoda, iniuriæque cæli perferendas parum apto.
timeo etiam à militibus, à quibus otium non est: excurre-
re enim dicuntur, & prædas facere. nō igitur veniam, cum
à vobis vnus diei vix absim intervallo? veniam, opinor,
quæque aduersantur, & impediunt, contemnā omnia:
volo omninō meis oculis, Farnesio videndo, satisfacere:
volo hanc à me ipso gratiam inire, & salutationis officio,
expetito sanè, ac debito perfungi. Te verō, optime ac do-
ctissime Mari, cuius consuetudine & sermone careo mul-
tis abhinc annis, quem mihi ramen ex animo nunquam
eripuit neq; tempus, neque longinquitas, quo studio com-
plectar? quantam hauriam, cum præsens præsentem allo-
quar, voluptatem? dilexi equidem, à quo primum die te
cognoui, tuos mores, tuam naturæ comitatem, ac suauita-
tem: doctrinam verō, ingenium, industriam suspexi sem-
per, extulique laudibus ad cælum: nec iniuria. nam si Ro-
manæ linguæ studium colere, & illustrare, laus est: quis
hoc te vno aut curauit studiosius ætate nostra, aut cumu-
latius præstitit? ego ipse, quem tu esse aliquid vis in hac
latine scribendi facultate, in quo vereor ne te fallat amor:
nam iudicium in dubiū vocare non debeo, sed, si quid sum,
quadam ex parte de tuo fonte fluxi. thesauros enim Cice-
ronis omnes, in illo præclaro tuarum obseruationum libro
congestos, reperi, & vsus sum facile: quos colligere disper-
sos, immensi laboris fuisset, ac temporis. Laudas igitur be-
neficium tuum, cum me laudas, & quodā modo præmia
capis meritorum tuorum. De loco in oratione pro Sextio,
disputas erudite: nec à iudicio tuo mea discrepat opinio.
quiddam tamen superest, quod me leuiter pungat. qua de
re cum erimus inter nos collocti: vel ego tuam senten-
tiam, vt veram, vel tu meam sequeris gratia: saltem
causa. Vale, & Farnesio Cardinali, simulque
Antonio Mirandulæ, Episcopo vni om-
nium doctissimo, atque humanis-
simo, meis verbis salutem
plurimam dicito.

Asulæ.

d. 3. p. 161.

PAULI MANVTII
SILVIO ANTONIANO

Ferrariam.

Acutè admodum, mi Silui, nec minus amanter scribis, ego autem in amore facilè possum tibi respondere, planèque respondeo: ingenij signa, prædico tibi, ne prorsus vlla meis in litteris expectato, non soleo ferè studiosius epistolas laborare: primum, quia si quid scribitur ad familiares, planè familiariter agendum puto: odi illa nimis ambitiosa, constructa verbis, & sententiis exquisitis: deinde, quia ne si velim quidem in epistolis agere accuratius, relinquitur vt possum. vrgeor quotidianis amicorum salutationibus: negotiis, & rei domesticæ cura penè opprimor: oculorum verò valetudine sic interdum vexor, vt nullam partem capiam quietis. quare malè merearis de amico tuo, si velis ei, tam valde occupato, tam grauitè affecto, diligentia onus imponere. imitetur epistola sermonem, excurrat liberè, nullis adstricta legibus, & suauem, quandam, perfectà non indignam amicitia, negligentiam præ se ferat. alioqui officium scribendi sæpè inter absentes necessarium, gratum quidem semper, iniucundum & graue nimis accurata reddet industria. Quòd me ornas laudibus, non efficeis vt ipse mihi placeam. aut assumam plus, quàm soleo: id assequeris, vt me tibi deuincias magis, cuius ex amore fluere ista video, nimis in me honorifica, præclara, singularia: quæ optavi equidem semper, adeptum me nunquam putauì. sed videlicet, attingere veritati, vobis poëtis religio non est: idque facitis libenter, ne, consuetudine intermissa, quodam modo vestra iura minuantur. me tamen, si poëtice scribis, artificium tuum, sin, vt scribis, ita sentis, error etiam delectat. hæc enim me tibi commendat opinio, & amorem augeat necesse est: foris etiam, vt spero, fructum pariet. nam meis laudibus, tuo commoti testimonio, cum te excellere ingenio, florere magnorum Principum gratia constet, non pauci fortasse assentientur. quòd vtinam, id, quod in meis consiliis erat summum, Ferrariæ mihi viuere per valetudinem licuisset. nã ego te, singulari virtute adolescentem, ita meis studiis & officiis essem complexus, vt nemini prorsus tuorum familiarium, ne Riccio quidem ipsi, apud quem filij locum obtines in te amando concederem. Quid, inquires, si te, depulso morbo, conf

bo, confirmares? Vtinam id aliquando eueniat: sed id quidem sperare iam vix audeo. iaceo enim nunc, & languens miserrimè: nec mihi cæli mutatio profuit: nec notis remediis locus est, quæ iam omnia frustra consumpsi: vno tamen bono mea mala compensantur. quod, est vires corporis magna ex parte, ingenium tamen, quæcunque est, vis morbi minimè debilitauit, aut fregit. itaque singulis noctibus aliquid scribo, aut legenti puero aures præbeo. sic assequar fortasse, vt qui me non vident, carentem publica & communi luce, viuere tamen intelligant, atq; ita viuere, ne quando cum aliis planè torus extinguatur. Tu fruire, optime Silui, ista valetudine, & isto otio: cum illa tibi naturæ munere satis firma contigerit, hoc habebas tui Principis liberalitate vberimum. Vale. Venetiis.

BARTHOLOMÆO RICCIO

Ferrariam.

Vera narras, optime Ricci, atque ita narras, vt in magna tuarum litterarum prudentia facile tamè amor interluceat. Mihi vt scribis, conditiones hoc biennio delatae sunt multæ, omnes cum emolumento, nulla sine dignitate, facit tamen siue valetudo mea, siue voluntas, seu fati potius, quæ in rebus humanis dominatur, occulta quædam vis, vt omnes reiecerim. hanc postremâ, delatam à summo Cardinali, Hippolyto Estensi, vnam auidè sum complexus, vnam omnibus anteposui: nec est in meis consiliis quidquam antiquius, quàm vt in illius aula, eximij Principis, ac viri præstantissimi, consensescam. itaque quod hortaris, vt ad vos quamprimum me conferam: non efficeis, vt cupiam, qui cupiditate iam ardeam: dolorem potius auges, cum intelligam, quæ maximè volo, id me consequi, hoc quidem tempore, minimè posse. nam, vt omitam, quod hæc me frigoris acerrima vis, & intemperies cæli semel aut iterum cubiculo egressum pessimè accepit, & in eadem claustra, in eadè, vbi multis iam mēsis iacui, tenebras retrusit: præterea pietas me retinet. Fratres habet vxor mea duos: quos ego ambos vnicè diligo: contraque ipsi mihi singularè non modò beneuolentiam, verum etiā obseruantia præstant. probi sunt adolescentes, ingenio, modestia, virtute etiā ornati, vna re minus laudandi,

quod inter ipsos parum conuenit. orta est inter eos post obitum patris de hereditate dissensio: inde lis, inde odium. quod nisi ego me interponerem, nisi utrunque praesarem, rogaremque per patris manes, per solitudinem matris, per existimationem familiae: conflarentur assidue turpibus iudiciis, graui iactura famae, magno rei familiaris detrimento. hoc ego dum verfor in negotio, dum in eo studium, operamque pono, ut uxoris meae fratribus consulam: putem mihi esse verendum, ne quis me, sana praeditus mente, reprehendat? non puto. non igitur hoc, te iudice pertimescam. hem Ricci, qui sacris in litteris non ambitione, ut multi, sed ita versatus es, ut scientiam e libris petitam, vita exprimeres: quae sunt illa praeciosa, quae nos ille bonarum actionum magister optimus edocuit? non haec sunt, egentibus subuenire. errantes in via, dissidentes ad concordiam reuocare? ama igitur me de hoc officio. non postulo, ut laudes. iam enim didici, vel ex parte doctus, vel morbo admonitus, recte factorum fructum a Deo potius, quam ab hominum iudiciis expectare, omnemque laudem non in honore verborum, sed in ipsa re, atque in una virtute constituere. Vides iam duas esse commorationis meae causas, utramque satis grauem. accedit tertia, ne ipsa quidem leuis, ut imprimam librum meum de legibus Romanis, quem postulatibus multis debere iam diutius vix possum. eoque magis in hanc voluntatem incubui, quod inscriptus emitteretur Hippolyto Cardinali. Tu, mi Ricci, fac tibi ita persuadeas, amabiliorem mihi Ferrariam fore tua causa. tuis enim sermonibus, tua humanitate, tuo lepore frui, interruptamque multorum annorum consuetudinem licebit aliquando refarcire. quod, ut sit maxime diuturnum, opto vehementer: & ut tu amantissime auguraris, etiam spero. Vale. Venetiis.

ANTONIO AVGVSTINO,

Romam.

Accepi tuum Varonem, missum ab Octauio nostro, delatum a Læuino. quid quaeris? te dignus est. quod si operam eandem posueris in Festo, plurimum tibi Romanae litterae debebunt. aggredere. quid enim tibi non succedet? qui (ut omittam illa, quae pleno iam theatro spectata sunt,

sunt, ingenium, iudicium, doctrinam) quantus quantus es, totus labor, totus industria es. ac mehercule non solum communi nomine, sed proprias etiam tibi ego agam, atque habeo gratias. nam, quem in eo libro emendando laborem suscipere cogitaueram, quem fortasse, & aliis praefus oneribus, & natura, ac valetudine imbecillus, non ferrem, eo me leuabis. Vale. Venetiis. Egregio iuriconsulto, Pyrrho Taro, veteri mihi necessitudine coniuncto, salutem plurimam.

EIDEM, Romam.

Ego verò & scripsi iam, nisi me fallit memoria, satis aperte: & nunc, quando tibi ita placet, iterabo eadem libentissime. Lapidem, aut nummos, si quos habes, in quibus mentio fiat legum Romanarum: eos si nobis imperieris, habeo gratias, tuumque etiam beneficium ipsa fortasse, me narrante posteritas audiet. tabulas videor mihi legis Romae nescio quas: sed neque tum descripsi, qui magni non facerem ea, quae nunc quidem tanti puto, nihil ut potius mihi sit: neque verò, quo in loco, aut apud quem eas legerim, satis nunc in memoriam reuocare possum. quare ad te confugio, vniuersae arcam antiquitatis, arcam tamen eiusmodi, quae pateat amicis tuis, hoc est, bonis viris: quo me in numero quia esse vis, triumpho. Alexander autem tuus facile nostrum artificio vincet. tu enim excelsus: at nos quid sumus? aliquid fortasse, si cum aliis: nihil certe, si tecum Augustine comparemur. Plura nec possum, quod eram occupatus: quamquam hoc quidem quotidianum est: nec debeo hac in re, quam tibi non solum amicitia nostra, verum etiam litterae ipsae, quibus tibi scio nihil esse carius, etiam me tacente, magnopere commendant. Vale, & Siluestrum Aldobrandinum, virum excellentem, meum peruectum amicum, nisi graue est, saluta meis verbis plurimum. Veneriis.

EIDEM, Romam.

Nisi quis casus meis consiliis occurrat, editionem cogitabam eius libri, quem de legibus Romanis quinquennio ante a me conscriptum, debere diutius multis flagitantibus non possum. ad hunc librum quantum ex

antiquis lapidibus accedere possit ornamenti, præclare intelligo porrò tu is es, qui hoc in vñ atque hoc in genere scientiæ, tum quia Romæ viuus, tum quod in studiis totus hæres, penè solus excellas quâquam hoc in tuis laudibus minimum est: ita sunt in te, quæ ego non desino predicare, haud sanè paulò præstantiora: quæ non est hic comme morandi locus, ac ne significandi quidem: ne tu me nimis esse blandum, & quasi tuæ diffidètem humanitati, ad hoc artificium confugisse existimes, peto igitur à te, atque etiã rogo, (quanquam hoc verbum amicitia nostra, tuâque maxime bonitas respuere videtur) si quid habes, quod ad leges Romanas pertineat, è libris excerptum, & veterum lapidum, aut etiam nummorum obseruatione collectum, id mihi vt impertias, benè mereberis de litteris, vel potius benè de te meritis gratiam referes: quâdoquidem earum ope, ac merito tantus es: benè etiam de me ipso, cuius laudi pro nostra necessitudine, meoque erga te studio singulari, debes velle consulere. quanquam hoc ego certè non admodum specto: ambitionem enim penè habeo in extre mis: prima mihi est, omniumque rerum antiquissima publica studiosorum hominum utilitas, quo mei labores intenduntur, mea, quæcunque est, dirigitur industria, excute, si me amas, atque euolue funditus illa tua serinia, in quibus conditi rerum antiquarum thesauri asservantur, nemo enim, si possessio litterarum diuitiæ sunt, quod homines eleganti iudicio, sanæque præditi mente opinantur: nemo, inquam, optime Augustine, te ditior est, nec verò de tuis copiis multum imminues, si, quod futurum speramus, inopiæ nostræ subueneris, qui si etiam nobiscum plurima communicares: multo id tamè, quod dares, minus esset, quam quantum tibi, libris assidue tractandis, quotidie quaeritur, verum modeste tecum agimus: petimus à te minima de maximis: itaque facile impetrabimus, Vale. Venetiis.

EIDEM LEGATO PON-
tificio Viennam.

Q Via mihi honore tuo nihil est antiquius, propterea non mediocrem cœpi lætitiâ: tibi que iam absenti gratulatus, quo primum tempore de legatione tibi delata ad Romanorum Regem, tum ex amicorum litteris, tum ex multo

multorum sermonibus cognoui illud, vt verè dicam, molestiæ non nihil adspersit, quod veritus sum, ne nostræ litteræ, quibus, in vrbe dum viuus, tua studia splendorem, & utilitatem addunt, te discedente, & in Austriam vsque, ad longè diuersum vitæ genus translato, iacturæ plurimum facerent, quod si secus esse significaueris: (iam enim versaris in ipsa re, quæque tua futura sit in vniuerso ferè munere occupatio, vsus te monere, & erudire facillè potest) cum labis mea gaudia, & habebis gratiam iis, quibus honestare tuam virtutem his honoris insignibus, nullo nostro, hoc est, artium, doctrinarumque liberalium detrimento curæ fuit. Ac primum illud pro meo incredibili erga antiquitatem, studio, etiam atque etiam à te petam, vel potius, quando pollicitus iam es, à te exigam, vt Festum Pompeium tua emendatione perpolias atque illustres: aut, si habes ita emendatum, vt tibi, acerrimi ac severissimi iudicij viro satisfaciât, edendum omninò cures, neque deberi nobis eam utilitatem diutius patiari, quam cum illo verè aureo libro dispersam videamus, colligere tamen vix possumus, vel planè nullo modo possumus, locorum, vt scis, penè innumerabilium difficili scientia impediti, benè collocabitur industria tua: & hunc sibi comitem adiungi, ne solus eat per ora virtum Varro tuus equo animo patietur, rogandus non es in tua laude, communi præsertim studiosorum commodo coniuncta: vt, si de illa non laboras, hoc saltè commouere te debeat, quod vñam aut mihi cum hac mente pars aliqua doctrinæ tuæ, aut tibi mea mens, & planè incredibilis ad communicandam virtutem animi propensio, cum ista tam exquisita, tamque multiplici omnium penè litterarum scientia contigisset, hæc ego, quod ad me attinet, multa non sinerem ignorari, quæ scire præclarum est, quæque in tenebris, nisi tu eruas, perpetuo iacebunt, nec tamen persuadere mihi possum te velle nobis tam iniquum esse, vt tantum doctrinam, si quid tibi accidat humanitatis, (homines enim sumus: nec ego mihi, nec tu tibi de vitæ diuturnitate præstare quidquam possumus) extinguere tecum velis. Quid ea, quæ chartis iam, & voluminibus explicasti? cur diutius premis, optime Augustine? cur ex ingenij tui fontibus expleri nostram sitim non vis? sed opinor, aliquando facies, & faneo libenter meæ spei. Paulo minùs, quam tuæ gloriæ: cui seruo me

me optime consulere, cum hæc ad te scribo. De me si queris: vexamur oculorum anniuersario morbo: nec tamen labori parcimus: scribimus aliquid quotidie, aut legenti puero operam damus: aliquo fortasse valetudinis dāno: sed nihil est tanti, vt à litterarum suauissima consuetudine seiungar. Onuphrius Panuinius, ille antiquitatis heluo, spectatz iuuenis industriz, & ingenio, vt probitate præstans, hic est, eritque, vt video, in aliquot mēses. imprimit suos Fastos cum commentariis, & interim adornat alia. sæpè litigat obscuris de rebus cum Sigonio nostro: sed vtriusque bonitas, mutuus amor, excellens ad cognoscendam veritatem iudiciū facit, vt inter eos facili conueniat. Sigonium de facie non nosti: eius tamen scripta non dubito, quin legeris. ea doctrinam, & ingenium declarant: humanitatis & studij erga te, tuūq; similes testis ego sum: quem debes ipsum suo merito, præterea tuæ præconem eruditionis diligere. Vale. Venetiis.

E I D E M, Romam.

VBi te ad urbem rediisse cognoui, vehemēter sanè pro meo erga bonas litteras perpetuo ac singulari studio sum lætatus. te enim absente, silere mihi prorsus Romanæ mulsæ videbantur. scripserā ad te superioribus diebus, easq; litteras ad aulam noui Imperatoris miseram: quas acceperis, nec ne, cupio scire. appellabā te, quod iam promiseras, de Festo cum tuis correctionibus diuulgando. de quo nūc eō magis vrgeo, quo, nisi fallor, spatij plus habebis. aggressus ne sis, & quousque opus perduxeris, ac de perpolitioe quid speres, si ad me scripseris, rem gratissimam facies. Vale. Venetiis.

BENEDICTO RHAMBERTO rusticanti.

SVadebam, vt exires, quod ægrotans, quantum esset in scali mutatione, cognouissem: nūc idem angor, te profecto: neque me congressus, neque sermo cuiusquam iuuat: solus, vt in littore, oberro. qui etiam, & si scio quam sis prudens, & in omni re moderatus: tamen, vt est amor sollicitus, offensiones in te omnes timeo: commune omnium

nium est, vt rure, veluti quandam viuendi licentiam nacti, liberius agamus. amabo te, mi Rhamberre, noli istā consuetudinem imitari, serua tuam veterem continentiam. & quoniam mihi, vt sæpè tecum locutus sum, aduersus non dissimilem destillationē præsens auxilium fuit exercitatio: te quoque ipsum, nisi fallor, hoc vno maximè senties alleuari: si modò hoc tenebis, vt meridianum in solem ne te committas, multò verò minus in ventum, qui sit inclementior. nam sunt auræ quædam leues, quarum spiritus non modò non hominum generi noxijs, sed etiam vitalis: & ego, has sæpe vltro secutus, sensi languentes in me vires earū quasi flabris excitari. Sed, ô Rhāberte, audi me, hoc verissimè monentem. nihil agis, nisi iucundè viuas. si vis te tibi restituere, des te ad hilaritatem oportet, & ex animo tuo dispellas, si qua tristitum cogitationum residet nubecula. Hanc esse præstantissimam medicinam, vel potius vnam esse medicinam, me quidem, superioribus diebus eodem mordo laborantem, docuit euentus. quare te rogo, vt pro eo, quanti ipse tibi es, quanti, etiam nos apud te sumus, quorum salus in tua salute posita est: des operam, vt veterem morbum noua ratione cures, & aliquando istam turbam medicorum malam in crucem iubeas abire: qui te pharmacis non solum diuersis, sed etiam contrariis integrum iam annum lacerant, dum latentem in obscuro veritatē tuo periculo quærūt. Vale. Venetiis.

MARIO CORRADO

Brundisum.

DEbeo tibi, mi Corrade, tot iam nominibus, prorsus vt non videam, qui soluendo esse possim. scripsisti ad me sæpè: tantum ne sunt alia: humanissimè, elegantissime: laudes in me contulisti eas, quas si agnoscam, ipse me nimium videar amare. tibi tamē habeo gratias de ista tam liberali, tamque erga me proluxa volūtate: eāque si gratus, id est, si vir bonus esse volo, vt certè volo, puto mihi esse inter summa beneficia collocandā. itaq; cū te nunquam viderim, fero tamen in oculis: & quanquā habeas, qui te talem diligant, quos necesse est esse quāplurimos: ego tamen primas in amore partes appetō, secundis non libenter acquiesco. non soleo blandus esse, nec auribus dare,

date, quod negari possit veritati. quare velim mihi credat affirmanti neminem me tibi Latina in oratione antepone, conferre admodum paucos. hoc ego ita iudico: nec tu meum iudicium in dubium reuocare debes, cum mihi iam in epistolis tuis tantum in hoc genere tribueris. vnum doleo, tuam istam latere virtutem in extremo Italiz angulo, neque in hac luce versari, vbi fructum caperes eam laudem, quæ tibi debetur iudicio, ac testimonio præstantium virorum. quod si te cohortando possem adducere, vt de migratione cogitares: aggredere, & in hanc rationem totus incumberem. verum neque mihi de statu rerum tuarum cõstat: & si cogitatione moueri potes, ipsa te res, nequaquam tibi, vt opinor, obscura, vel me tacete, debet incitare. Quod scire vis de meis antiquitatibus, hæc sunt. Liber nunc imprimitur de legibus: quem, cum erit absolutus, curabo ad te perferendum. Edidi iam cõmetarium in orationem pro Sextio, & proximis diebus in epistolis ad Brutum, & ad Quintum fratrem: quem tibi nunc vtrumque mitto. maiora vellem, & fortasse possem: verum infirmitas corporis facit, vt labore debiliter: lippitudo autem, ne legere diutius liceat, aut scribere. magnam etiam mihi temporis partem eripiunt salutationes amicorum, magnam domestica negotia: sexcenta præterea, quæ me à studiis auellunt. sed feramus: humana sunt, nec præcipue nostra, sed communia cum multis tu me velim ames, & si par pari referre vis, amore non vulgari. Vale. Venetiis.

FABIO STELLAE,

Brixiam.

Cum tu ad me, Fabi, quem de facie nondum nosti, ad ductus humanitate epistolam miseris tam elegitem, distinctam notis non amoris minus, quam ingenij: ferreus sum, nisi te, patremque tuum sic amem, vt amare solemus ea, quæ nobis in vita prima sunt. sed quid, si me ipsam etiã vestra causa plus amem? quid enim? cur ego me à parente tuo, magni nominis viro, summis virtutibus ornato: diligi videam, à te verò etiã laudari: excellentis ingenij adolescente, optimè ad virtutem animato: non ipse mihi plurius sim? non gaudeam haberi à vobis, qualis esse semper volui,

volui, & vt essem, laborauis: sed voluntati exitum respõdiffe nunquam duxi. Equidem, cum natura sim, tum valetudine, & morbo subitilis, nec ad hilaritatem facile traducor: tuque tamẽ littere, patrisque tui vix credas, quid animo meo iucunditatis intillarint, qua voluptate, qua lætitia per fuderint. itaque officij vestri memoria sustentor, eaque sic fruor, vt beneficiis omnibus anteponom. quod vtinam adire ad vos, ac studio vestro satis facere liceret. nihil esset optatius: & esset iter Pastorio comite iucundius. verum nescio quo fato contigit, vt quo primum huc die perueni, cum tota penè familia cõperim egrotare, vxor quidem grauissimè, nec dum valet: ego satis leuiter, sic tamen, vt iaceam. corpori enim imbecillo quæuis incommoditas vix ferenda. quam obrem, affectus morbo, à viribus infirmus, equo me non auderem committere, vel placidissimè incedenti, lecticam, inquis, mitteremus. hac equidem veheret commodius sed mi Fabi, hoc genere deliciarum mei ordinis homines vti non solent: ad fortunatos pertinet. itaque differam per aliquot dies, quoad vires colligam, id est, quoad equo, aut etiam rheda liceat vt. equos quidẽ hic, quales infirmitas nostri corporis requirit, id est, qui alterno gressu crura molliter explicent, quos gradarios antiquitas appellabat, facillè possum inuenire: sed insolentiam huius celi non nihil metuo: rheda autem, vereor, ne succellu ledat. omnia tamen, vt video, moderabitur humanitas vestra. Vale: & patri tuo, præstati viro, multam salutem meis verbis. Afulæ.

EIDEM, Brixiam.

AGnosco tuis in litteris, & patris tui, summi viri, singularem humanitatem, & Pastorij nostri hominis integerrimam, nec eloquentia minus quam doctrina præstantis, egregiam disciplinam, & cum ego te propter illos diligam: (est enim, vt scis, vterque mei, & ego item vtriusque amantissimus) tum verò ad meam in illos beneuolentiam quæ summa est, nonnihil tamen tua causa videtur accedere. Patet, atque elucet in epistola tua pudor ille, ingenio dignus adolescente, qui maxime commendat etatem: patet etiã, quo sit pudor amabilior, plusque sibi gratiæ conciliat ingenium. quæ perspexi equidem in te, ac laudare

daueram, quo tempore diuersatus Brixia sum in ædibus vestris, acceptusque, & cultus à parentibus tuis omni genere officii: sed nihil præstantius, nihil admirabilius, quam laudis in adolescente perpetuitas. primum enim lubrica ipsa ætas est, nec reperitur facile, qui consistat: deinde, tenduntur sæpè bonis, quibus capiatur, insidia: & multa sunt ad deprauandum parata, improborum consilia, æqualium exempla. voluptatù illecebræ. hæc sunt illæ Syrtes, quibus incerto cursu nauigantes absorbentur: hæc illa saxa, quo salutis cū aperto discrimine impingitur. nec verò poëtas, cū & hæc, & huius generis alia cecinerunt, simpliciter locutos, velim existimes. vtuntur similitudine rerum, quæ subiectæ sensibus sunt, vt animos erudiant, moribûsque nostris, ac famæ consulant. Itaque sapientem appellarunt eum, qui maris pericula, voragines, & scopulos, & dubiis agitata ventis loca vitauisset, atque illa perdendorum hominum auida monstra, virginû facie simulata, prædulcique cantu blanditiâ cōtempnisset. quæ sunt omnes, mihi crede imagines humanæ vitæ: qua nullū est mare difficilius, & in qua, nisi rationis quasi gubernaculo regamur, quàm facile fluctuemus, quàmque multa, & quàm grauia rei familiaris, existimationis, ac vitæ naufragia contingat, si te propter ætatē nondum vsus docuit, discere à libris, vel discere à parente tuo, spectatæ sapientiæ viro, qui se ex hac tempestate tanquam in portum recepit sacrarum litterarum: quodq; habet à foro, quod à publicis muneribus otij, totum id in te theologia libentissimè consumit. quē tu imitaris, vt audio, si minus in studio doctrinæ, at in voluntate, in moribus viteque instituto. cōtemnere te aiunt, quæ cæteris ab adolescentibus cum voluptate sunt: abhorre à lusu, venatione, cursu, alea: leuia ducere hæc, inania, indecora, turpia: deditum esse litteris, vel quibus ad humanitatem informamur, vel quibus ad excellentē liberalium disciplinarum cognitionem aditus aperitur: maxime verò solitum ea meditari, & curare diligenter, quibus eternæ vitæ salus cōparatur. diuina sunt hæc munera, mi Fabi, non à nobis perfecta, aut elaborata, nec omnibus impertita. tibi contigit, vt ita sentires, & ita velles: habere gratiâ Deo, qui te tantis in tenebris, atque erroribus præcipuo quodam lumine illustrauerit. aliis non idem contigit: mirari noli, neq; causam quærere. abdita sunt, nec humanis comprehen-

prehensibilia mentibus arcana cæli. stet illud modò, nihil vsquàm fieri, nihil euenire aut insciente, aut nolente Deo: quæque ille vult, & quæ permittit, ea nequaquam reuocare ad nostrum iudicium debemus, neque rectene fiant, an secus, interpretari. Et omninò velim te, cū de diuinis rebus cogitas, minuere opinionem scientiæ, demittere animum ac mentem, vnâque putare certissimam doctrinam, pietatem in Deum, aut beneuolentiam, & studium erga illos, qui nobis à Deo commendantur. Quæ non dubito, quin sæpè ita cogites, vt credas: nec te ita putare credere, vt re ipsa non præstes: cū te omnes ita viuere confirmant, vt à tuis moribus procul absit arrogantia. veruntamen, si tibi laudo id, quod amas, & quod amandum existimas, non à te gratiam in eo? non hæc tibi, licet parùm necessaria, iucunda tamen commemoratio est? Sequitur illud. ipse mihi satisfacio. nam, quæ laudatio videtur, eadem si attendis, cohortandi etiam vim habet. quo genere, pro mea in te beneuolentia magnoperè delector. Atque etiam in huiusmodi sermones ego soleo libenter ingredi: quia si nihil aliud, ipse mihi fructum fero, dum ea tracto, quibus amore summi boni, studioque incendor. Te autē, cū hæc legis, letari oportet vel tua causa, qui tuum intelligas iudicium nostra sententia comprobari: vel mea, quem sentire tecum videas, & iisdem gradibus parare adscensum ad ea, quæ quanta sint, ex eo coniciitur, quod ipsa tantum spes tranquillitatem parit animis nostris, eosque non à malis modò, sed à malorum quoque motu vincat. Maeste igitur ista voluntate, & isto sensu. mature vidisti, quis esset rectus ad gloriam cursus. sequere iudicium tuum: nec tamen contemnes nos, si quando hortamur: & ipse nos vicissim, vbi languemus, hortare. sic erit mutua gratia: sic amabimus. etiam magis inter nos, mutuo beneficio prouocati. Vale.

IO ANNI BAPTISTÆ
Pastorio Brixiam.

EGO verò te, mi Pastori tua causa dilexi semper. habes enim, quæ tibi amorem concilient, doctrinam & humanitatem. munera, quæ mittis, me tibi obstringunt magis, beneuolentiam in te meam augere non possunt.

quæ enim à virtute profecta sit, non his tanquam admitticulis nititur, sed consistit ipsa per se, eoque iam processit, ut ad summum peruenisse videatur. præsta te mihi, obsecro, qualem adhuc cognoui, amantem mei, & in amicitia constantem: manus hoc erit omnium munerum præstantissimum, quod ego, qui sum mei erga te animi ipse mihi conscius, quasi debitum exspecto. Vale. Asulæ.

VINCENTIO STELLÆ

Brixiam.

Superioribus diebus, quo magis incitabar cupiditate veniendi ad te, visendæque vrbs, ut audio, pulcherrimæ, qui essem litteris & tuis, & filij tui, id est, vtriusque tui amantiſſimè inuitatus: eò me reuocabar magis pudor meus, neque tam, quid tua permitteret humanitas, quam quatenus mihi per modestiam meam progredi liceret, cogitabam. ac sæpè mecum sic. An tu ad hominem, quem nunquam allocutus? quem ne vidisti quidem? adde: quem viram, quam nobilem, quam grauem, quam districtum magnis rebus? ego autem quis? infirmus natura semper, nunc etiam valetudine impeditus, exquisita quadam ratione & cura tuendus. Contendebam equidem cum animo meo: nec vici facile, sed vici tamen aliquando, & decitui omnino ad vos primo quoque tempore me conferre. vereor enim, dum valetudinis commodum exspecto, & id ago, ut quas morbus ademit, vires colligam, in hiemem ne incidam, id est, in imbres, & frigora: quorum altero via corrumpuntur, alterum scis esse *λεπτήν ἁγρίαν ἀσθενέαν*. nam illud, in quo tibi fortasse, vel domesticis tuis incommodare mea mollicies, & paulò fastidiosior in victu consuetudo potest: id non specto: aut enim exiguum quiddam erit, & feretur facile: aut, si magnum, illustrabit benignitatem tuam. Statutum igitur de re: nec est, cur sententiam mutem: videndum de ratione itineris: quam tu ad meam voluntatem, meumque consilium, quæ tua est humanitas, totam reiciis. ego autem nihil puto commodius, nihil aptius ad virtutis infirmitatem sustentandam, quam lecticula gestam: sed habet species illa, quod ad Fabium tuum scripseram, quiddam nimis honorificum: nec ego is sum, qui, quod superat fortunam meam, eo libenter

benter utar. verum ignoscetur valetudini: quam satis infirmam, atque imbecillam, concussus & vexatio facile frangeret. rheda quidem, qua mearum bene perita curatio: num ancilla cum filiola & puero vehatur, opus est. hæc si habebo, vel potius cum habebo, (vis enim me à tua liberalitate omnia expectare) dabo me statim in viam, & ea quidem spe, ut aliquem è cæli mutatione fructum capiam, maximum quidem ex tua humanitate, quam cantari ab omnibus audio. Vale. Asulæ.

EIDEM, Brixiam.

Quod veritus sum, fieri video, ut imbribus madescat humus, & pulvis in lutum coacta vias impediatur, ac turpi sceleret ad aspectu. frigoris etiam acres morsus hoc tri-duo sentire cœpimus. quæ cum sint iter habentibus incommodatum verò, maiora ut timeantur, hiemis propinquitat facit: ut mihi vel mature, nulla interposita mora, veniendum ad vos, vel totum consilium necessario abiiciendum intel- ligam. sebricula omnino tentatur quotidiana: sed, opinor, decedet, cum primum ex hoc me domestico merere ere- prum statuiam in tuis adibus, id est, in aliqua, ut spero, iu- cunditate, atque letitia. iniurias autem cæli, lectica circum- muniti, possumus contemnere. quamobrem, quod tuo com- modo fiat, dabis negotium tuis, ut Saturni die, aut, qui se- quetur, proximo, vehicula perducant. Lecticario mander- tur, atque etiam aurigæ rhedam moderanti, ne quid appro- perent, nisi me iubente: & omnino rationem itineris ad meam voluntatem accommodent. hoc tu scio Stella, vel me non scribere, mandasses, nihil enim te præteritis, ob exi- miam prudentiam: nihil porro non vis amicorum, tuorum causa, o humanitatem prudentiæ parem. Vale. Asulæ.

Ego verò, comprimi à te mea causa librum tuum, mi- nimè volo, quo, si ad me refers, ut edas quamprimum, suadeo: rogo etiam pro eo, quantus est amor in me tuus: quem non esse mediocre, tuæ litteræ significant. an ego ita sim bonis artibus infensus, ut litteræ significant, an ego ita opponam, & excellentis ingenij fructus, cum bene maturi sint, condi potius, ac domesticos intra parietes asseruari, quam in publicum efferri, & communicari cum omni-

bus velim? Illa de tuis hortis, & nostris fontibus, eleganter à te, nec sine sale prolata sunt. verum agam tecum perliberaliter, atque hanc partem libenter dilimulabo, tibi que totam largiar. in reliquis etiā habebō rationem amicitiae nostrae, nuper institutae, maiorem tamen fortasse veritatis. Tua scripta proximè edita doctrinam habent, & accuratam antiquitatis obseruationem. itaque vigeant omnibus, & laudabuntur. quod si quid est, quod desiderari possit: primum id leue est, deinde, vt scis, non immiuit. sed auget nequus in formoso corpore pulchritudinem. Vale. Venetiis.

EIDEM *

NOli officium litterarum à me requirere. nunquam scripsisti, quin rescriperim. quod si contra, quàm res est, videtur, alieno vitio sit: à me quidem prorsus abest culpa. De horologio quod iterum iam scribis, vincit pudorem meum humanitas tua. iam enim statueram oneris tibi nihil imponere, publica explanandi iuris cura occupato, quotidie aliquid scribenti, vnde ad nos vtilitas, ad te ipsum gloria permanet. negotium amico dederam: & ille curaturum promiserat: nec tamen biennio fidem soluit. quare accipio libenter, quod das. tu mihi, quod tuo commodò fiat, horologium Augustae elaboratum, ego tibi, quantam scripseris, pecuniam statim curabo. quale velim, iam antea significauim, factum eleganter, artificio non vulgari. Audieram, quae dicuntur egregia, minoris triginta scutatis emi non solere. Hoc quidem esset nimium: nec rei familiaris ratio ferret: cui consulere, quia copiosa non est, videor debere. porro genus hoc ornamentorum ita soleo cupere, vt non insaniam: cupio autem valetudinis, non libidinis causa. cum enim me satis tristem natura finxerit, accersenda extrinsecus iucunditas est, quam à me ipso petere non possum: eoque magis, quod plurimus in cubiculo sum, affectus iam quadriennio per totam hiemem oculorum morbo, molesto tamen potius, quàm acerbò. nolim igitur impensam esse supra decem scutatos, aut omnino quindecim, eamque ita fieri, si horologium probetur oculis eruditis. itaque vide, cui negotium mandes. nam neque omnes intelligunt: & aliis alia probantur. ego formam, & artificio,

non

non materiam, cupio emere. De tuis Institut. egi diligenter, hortatus sum, lucri maximi spe proposita. vbi ad precium ventum est, audire se negarunt. itaque tibi auctor sum, cum iis transigas: quos faciles iam habuisse, & in tuo merito satis, vt audio, liberales. Vale. Venetiis.

*

Volfangum Vverter, cum aliquot abhinc annis Patavij adolescens daret operam Bonamico, dilexi multis nominibus plurimum. nam, vt omittam, quod & in aspectu species quaedam index nobilitatis, & in sermone, atque in moribus probitas elucebat: incensus litterarum studio colebat me, atque obseruabat diligentissimè, sic, vt in magna frequentia amicorum nemo tamen mihi esset illo charior, nemo iucundior. tueor illum amorem, & quoad viam, tuebor, eique absenti memoriam beneuolentiamque, quam debeo, fratribus praesentibus officia, quae potero, accurate, praestabo. hoc cum mea sponte facturus essem, quantum optime * mihi accessisse voluntatis existimas, quod eos tu, vir inter maximos summus, & in exercenda virtute semper occupatus, commedandos mihi tuis litteris putasti? nam, si quis est, qui de tuo ingenio, de doctrina, in primisque de eloquentia bene & sentiat, & loquaturis ego sum, planeque meos eo sensus libenter conferam, vt, qui tibi chari sunt, eosdem ego quoque diligam. Quare, si vis, da mihi ornandos atque amandos, qui ad nos veniunt, amicos tuos, officiis eos, si potero, sin minus, studio certè & humanitate complectar. ac ne dubita futurum, vt, quo tu sis apud me pondere, cum intellexerint, gratias tibi, quod eos tua commendatione sis prosecutus, diligenter agant. Audio te quiddam pangere in Rhetoricis Aristotelis libros: quod, quale exspecto. auguror futurum, praeclarum scilicet, ac te dignum. vrge igitur, vt & communi vtilitati, & tuae gloriae consulas. Vale.

EIDEM, *

NOs hic, optime * (ordiar à re tristi, quando laetæ non suppetunt) annum habemus pestilentem, & pulcherrimam ciuitatem quotidianus deformat adspectus mortuorum. furere iam cepit morbus, & insultat in omnes palam, sine discrimine, qui antea repebat sensum, & latentem

e 3

ter, nec ferè quèquam, nisi obsecuti loci, infimæque sortis attingebat. quare diuina sunt imploranda remedia: humana quàm iaceant, sæpè docuit euentus. Vobis rectè istic esse audio, perpetuòque sit opto, tum ab huiusmodi morbo, qui non modò priuatas domos exhaurit, verùm etiam vrbes deuastat, tum à cunctis discordiis, ac bellis & internis, & externis. Te verò florere omni laude, valere auctoritate, valere gratia, esse vnum, ad quem omnes confluant consilij auxilijque causa, nisi plurimum later, malè sentiam de virtute, vade tibi ista fluxerunt: malè etiam de ipso, qui tuam vitæ rationem probauit quidem semper, secutus autem sum, quatenus licuit: licuit enim certè multò minus, quàm volebam, vnum si addis, vt ingenij tuum quo nullum vidi præstantius, languere non sinas, & otij tui rationem constare velis, hoc est, vt aggrediaris ad scribendum illa præclara, quæ te audio tuis familiaribus esse pollicitum, aut, si iam habes instituta, perpolias, nobiscumque & cum posteritate communices. nã tu, * omnium fortunam vincis, & solidam planè possides felicitatem. Equidem, quod ad me attinet, idem conor pro mea virili parte: & hæreo, quoad possum, in scribendo: sed mea ratio quàm non sit eadem, quæ tua, cognosce. Valetudine sum ea, quæ facile in morbos incurrat, imbecilla prorsus, & incommoda: itaque sæpè in cursu institutorum meorum, cum progredi maxime vellem, consistere sum coactus. Accedunt, quæ temporis haud exiguam partem auferunt, salutationes multæ multorum: in quibus videtur esse honor, & est omnino quædam species: sed valeat ambitio: odi omnia, quæ detrimentum studiis afferunt. Quid domestica? non enim tantum à me pendent ij, qui meos intra parietes viuunt, vxor, liberi, familia: sed fratres quoque suas in me vno rationes habent sitas: vterque meis consiliis, alter etiam meis opibus, quantulacunque sunt, nititur, ac sustentatur. Vides rerum mearum imaginem, vt in tabula depictam. nec tamen obrui me sino fluctibus molestarum: sed enitor sæpè, & consequor interdum, vt ex omnibus curis, atque occupationibus emergam, meque saltem per aliquot horas in portam recipiam litterarum. quo si frui diutius liceret, in cælo essem: quia non licet, hortor te, cui otij satis est, ingenij verò, scientiæ, iudicij multò plus, quàm mihi, vt hæc omnia studiosorum ad vtilitatem con-

feras. quod si facies, gloriosum tibi erit ex ipsa re, quem video præstare posse maxima: cæteris non modò te, verùm etiam exemplo fructuosum. fortasse enim, te præeunte, alij quoquo modo poterunt, inuitati laude subsequenter. Ego meas antiquitates, et si, vt ille ait, spiritum opus est, aliquando tamen, vt spero, pertexam. Vale. Venetis.

*

GRATÆ mihi tuæ litteræ, gratissimus verò, qui te ad scribendum animus impulit. atque ego te antea diligebam: quod, ingressum esse minimè vulgarem in viam litterarum, longèque per eam processisse, intelligerem: sed auxit amorem in te meum hæc, à me nunc minus expectata, eoque incundior voluntatis erga me tuæ minimè dubia significatio. soleo enim amare in hominibus humanitatem haud paulò plus mereculè, quàm doctrinam. ac doleo factum esse antea, casu dicam, an voluntate tua? vt oriatur inter nos quibusdam ex opinionibus dissensio, iis tamen de rebus, quæ si dilucidè pateant, quod accidere potest vtroque nostrum disputate, studiosis fortasse non nihil in eo consulatur. id quod est in meis consiliis, & fuit semper antiquissimum. Nam, quod mea quædam improbas: si rectè sentis, habeo gratiam: errare possum, & corrigi volo. sed, vbi de meo sensu iudicas, tua te fallit opinio: ego tamen, quæ à studio veritatis culpa manat, libenter ad laudem conuerto. itaque, quod à hac partem spectat, nemo audiet me querentem: excusabo te potius, atque etiam, quoad licebit, ornabo. Quod autem, quæ meis in scriptis non improbas, ea dissimulas, & in tuos commentarios, meo nomine prætermisso, quasi noua transfers: miratus sum, & requisitui paulisper in eo modestiā tuā. agam enim tecum liberè, sicuti natura mea postulat, & inter bonos viros equum est. Illa de iudiciis, extraordinariis, quæ te scribis edidisse, si dederis operam vt ad me perferantur, et si ea diserepare significas à sententia mea, gratissima tamen erunt, & gaudeo te tam esse diligentem in meis scriptis peruolutandis, & occasionem mei admonendi, & corrigendi tam libenter querere. sic enim intelligam, vbi corrigendi finem feceris, nimirum, quæ supererunt, à te omnia probari. vnum peto: sit conditio par: des

mihī, vt idē liceat per te, quod licere tibi per me volo. si quid ego de tuis itidē nō probauero, noli grauius commoueri. iudicemus pariter, ego de te, tu de me, vtram in partem libet: amemus tamen inter nos, vt boni viri solēt: & si quid fortasse de iudicio, nihil tamen de beneuolentia detrahatur. Libros, quos petis, habeo nullos, Cicerone excepto, nec eius generis, nunc quidem, tibi quidquam polliceor. quāz verō ipse composuerim, paucis mensibus habebis, si valebo. commētarium in epistolas ad Quinctum fratrem, & librum de legibus Romanis: qui est antiquitatum mearum sextus. De Sextiana oratione, si scriptam contuleris cum impressa, quāzque loca varia sunt, miseris, amabo te idque vt facias, rogo. Vale. Venetiis.

HIERONIMO FVRNARINO RAWNNAM.

Vides me tibi satisfacere, &, quod olim petieras, id nunc, tuā memorem voluntatis, re praestare? non enim, vt solebam, plebeio sermone tecū ago, sed eo, quem in quadam epistola patricium appellasti, qui quā tibi sit in deliciis, quantūque in eo studij posueris, & industriā facile ex ea ipsa epistola potui conicere. verū, quod ad me attinet, non ego meas litteras eius esse generis intelligo, vt ab homine patricio scriptae videantur esse. quid enim habent, vt ita dicam, nobilitatis, quid splendoris aut in sententiis, aut in verbis? conor equidem, & huius me cupiditas laudis multos iam annos incitat: sed moratur rei difficultas, occupatio domestica, valetudinis infirmitas: scribo tamen assidue, quantum licet, & quoquo modo licet. animos videlicet mihi facit, quod inter nos dictum sit, multorum in scitia: cum quibus interdum me confero non sine voluptate: sicuti cōtra, cū in antiquitatē ipsam intueor, contemno me, planēque ipse mihi displiceo. vera enim illa fuit, suisque absoluta numeris eloquentia: nostra infantia est, mi Furnarine, nos balbi, nos elingues penē sumus in Latina lingua. Sed quid ago? dum tecum suauissime loquor, nulla certa re propōita: paginam, verbis vndique sua sponte confluentibus, impleui. erit igitur, quod initio scribere statueram, idē clausula mearum litterarum. Mitto ad te munusculum tenue, amoris tamen significā

gnificationem in te mei, commentarios, à me nuper editos, in epistolas ad Brutum, & Quinctum fratrem: quos, cupio, diligenter legas. id si assequor à te, & à tui similibus: honestabor, & gratia meis laboribus optima referetur. Vale. Venetiis.

*LEVINO TORRENTINO
Leodium.*

Mirabar, cū in tuis verbis tanta sit humanitas, quā tuo mehercule etiā elucet in vultu, cur debere mihi tam diu paterere tuas litteras, quas, vbi Leodium peruenisses, missurum statim pollicitus eras hāc admirationem, in qua molestiae quiddam inerat, sustulit prorsus epistola tua, scripta sanē elegantissime: in qua causam tui silentij confers in peregrinationē, & negotia. quod si iam in otio confedisti: exerce ingenium tuum praclaris in studiis, non vt amicus tuus, qui nihil vnquam parit, cū tamen parturiat semper, sed vt edas aliquid, quo tuum nomen aeterna cum laude coniunctum, ab hominum obliuione, omni que prorsus interitu vindices. Leodiensem Episcopum, de quo multi multa narrant, omnia praclara, summūque digna principe, si quid habebis artis, aut facultatis, orna bo laudibus: sin, quod suscipiam, praestare non licebit: amabit ille tamen, vt opinor, voluntatem. tu me interim de meliore, vt ille inquit, nota commendabis, cuiusque in me beneuolentiam, si qua est, ea, qua apud illum vales, gratia fouebis. Vale, nosque saepe litteris, si otium est, saluta. Venetiis.

*SEBASTIANO LEONI
Cordubensi Romam.*

Soles in nostris sermonibus, humanissime Leo, quod mihi maximum est argumentum amoris tui, monere me, atque etiam rogare, vt pro tenuitate valetudinis meae litteris vtar moderatius, & in studio virtutis, quod difficilimum est, temperatiam adhibeam: amabiliter tu quidem, & officiose admodū: sed, hoc mihi persuadere si vis, prius illud persuadeas oportet, non magnopere esse de gloria laborandum: inanes esse nostras cogitationes, stulta con-

filia, quæ ad eam dirigatur. ad quam causam non tu quidem vquam tantam asseres eloquentiam, vt in re tam præstanti mihi quidem probes modum esse seruandum. quamquam, quod ad rem attinet, tu quoque mecum sentis, vel potius ego tecum. in litteris affirmas esse viuendum, & optandum in primis scientiæ cognitionem, sed cum eo tamen, vt salutis ratio habeatur. obsecro te mihi Leo, quid tu existimas de iis, qui diuitias immoderatè appetunt? nunc errare videntur: certè. at ipsi aliter putant: itaque persequuntur institutum. quid de iis, qui honores sitiunt? non dubito, quin hos quoque sentias peccare. & peccant sanè: rimida est enim ambitio, idèque misera: neque tamen pauci sunt, quos inficit hæc labes. ego & cum his intelligo me errare, & præterea cum multis diuersa ratio est. illi eas res plus æquo appetunt, quas consecuti, meliores nunquam, deteriores etiam plerunque efficiuntur: ego in earum artium indagatione sum nimius, (sic enim ipse existimas) quarum cognitio euellit ex animis vitia, inserit virtutes. itaque vides errorem aliorum cum turpitudine esse coniunctum, meum non modo non turpem, verum etiam laudabilem. At morbis sæpè tentamur. Primum hoc quidem non est præter naturam: ars enim præstare non potest, vt rectè semper valeamus: nam, si posset, ipsi, qui scientiâ medicinæ tenent, ipsi nunquã ægrota- rent. deinde, est præclarum in maximis laborare: & quacun- que re virtutem emas, paruo emas. non posse autem nos ad ea, quæ summa sunt, sine sudore peruenire, indicat illud, quod poetæ ne Herculi quidem Ioue nato, nisi maximis exantlatis laboribus, cælum dederunt. Te ipsum rogo, qui me mones, quem ego studia doctrinæ video nunquam intermittere: vllam ne voluptatem ea cum voluptate puras esse comparandam, qua legentes, aut scribentes efficiuntur? potest esse tanta inuitas, qua non maior ea sit, quæ perfundit animos nostros, earum rerum intelligentia fruente, quæ sunt ad bene beatèque viuendum necessariæ? Quod si quis doctrinam contemnit: haud scio, quid iste curet. negligit animum, quo nihil potest esse præstantius: se ipse ignorat, quo nihil turpius: corpori seruit, igna- niæ deditus: quod est illi commune cum belluis: quibus id præcipuum, vt alantur, ventrique indulgeant, à natura tributum. itaque sequar meum institutum, neque te, mihi

Leo,

Leo, neque alios audiam, studiosissimè monētes: quorum equidem amo voluntatem, iudicium tamen cogor paululum requirere. & vt ipse quoque erga vos amici partes, vestro exēplo, suscipiam: finite meam vocem in aures vestras influere, quæ vobis artium studia optimarū assidue cantat: quæ vestra vobis bona commemorat, eaque vt agnoscat, & quantum licet exerceatis, hortatur. cui si parebitis, fructum capietis eum, quæ ipsi mihi, cum meam reprehenditis in colenda virtute consiliam, studeris eripere. Vale. Ex ædibus nostris.

MARCO ANTONIO LOM-
bardino Patavium.

Sic, optime Lombardine, benignitatem à philosophis, magis etiam à Christianis hominibus laudari rectè id quidem: nihil enim est, quod hominem æquè cum Deo coniungat: sed illa cautio requiritur, vt adit cum voluntate prudentia: thesauros plerunque videas in aliquem conferri ab iis, qui dominantur. quare causam: laudabilem nullam reperies. quis igitur beneficium illud prædicabit, in quo neque meritum accipientis, neque iudicium dantis agnoscitur? Equidem pro magnis opibus existimo hesternam illam animi tui significationem. quod enim ad me munus misisti, tum est ipsum per se gratum, quia pertinet ad ea commoda, sine quibus imbecilla valetudine qui sunt, ægrè sustentantur: tum verò multò gratius, quia iudicii tui laude commendatur. nisi enim tibi mea vitæ ratio, nisi ea, in quibus assidue versor, studia probarentur: me tu certè, qui probitatem colis, qui doctrina ingenioq; excellis, beneficio non afficeret. quando igitur ex ista tua in me liberali voluntate, quid de meis moribus, quid de litteris sentias, facile possum conlicere: contemno Principum diuitias, beatus esse possum in tua beneuolentiâ: vnde honor, & decus, vnde præclara virtutis argumenta, vnde etiam commoda manabunt. quare conferua mihi, si vis me felicè esse, tuum amorem, quem certè intelligas mihi deberi. si tibi, mea quæ sunt erga te studia, liceat intueri. Illa verò quæ à tua benignitate proficiuntur, persuadeat tibi, hoc potissimum nomine, quia sunt amoris argumenta, mihi esse charissima: neque ego te vquam ex benefi-
ficio,

ficio, sed beneficium semper ex te ipso pendam. Librum de Magistratibus, quem petieras, habeo equidem absolutum, nondum tamen edendum: itaque comprimeretur, usque dum accuratè perpoliam. prociemium degustabis: quod ad te cum ac nocturna epistola statui mittere. Vale. Ex ædibus nostris, ante lucem.

PROOEMIUM LIBRI DE
Magistratibus Romanis.

QVod in priuata domo paterfamilias, idem in ciuitate præstat lex. ille præcipit filiis, quid agant, & quæ ratione agant: hæc iura ciuibus mandat, & ad pietatem, ad rectum spe præmiorè inuitat, à delicto, proposita poena, deterret. quemadmodum autem rei priuatæ non hoc vno consulitur, si sit qui imperet: verum illud præterea requiritur, ut imperanti domestici omnes pareant: sic in ciuitate, nisi legem aliquis tueatur, & ut ei ciues, quasi parenti optimo filij audientes sint, potestate imperioque perficiat: non est in ipsa lege præsidij satis, optimæque ac laudabiliter viuendi præscripta norma negligitur. quo fit, ut tam legi necessarius videatur esse magistratus, quam lex ipsa ciuitati. Ac mihi, hoc de genere cõsideranti, longè videtur optabilius esse, ut iniquæ legi præsit optimus magistratus, quam ut improbus æquissimæ: nam, si summam potestatem cum optima mente coniungas: vir bonus in iure dicendo, præter æquabilitatem, & iustitiam, nihil spectabit: si quid erit in lege vitiosum, pro sua sapientia corrigit: si quid ambiguū, in eam partem interpretabitur, quæ ad pietatem, ad communè ciuiū utilitatem, ad Reipub. salutem propensior esse videatur, sin autè, qui non optimè sunt à mente constituti, iis potestatem addas, & voluntatem viribus confirmes: legis vocem magistratus non exaudiet, quid maiores voluerint, sanxerint, seruatint, non attendet: ad suum arbitrium, suamque libidinem omnia reuocabit. quod cum faciet, Reipub. quæ tota à iure, & æquitate pendet, non solum factò, sed multò etiam magis exemplo nocebit. nam quia præeuntem sequi non difficile est: propterea, qui imitentur, quam qui inuentant, plures non modo in Rep. administranda, verum etiam in omni arte reperias. malè C. Cæsar, qui libertate

vi &

vi & armis oppressa, ea quæ omniū erant, possedit vnus: sed longe improbius, ac nequior L. Sylla, qui, ut auderet sperare Cæsar ea quæ consecutus est, exemplo suo perfecit. quòd si, qui legibus præfuerunt, tales fuissent, quales eos, qui leges ipsas condiderant, fuisse legimus: sterisset in suo gradu Reipub. quæque artes in ciuitate libertatem auxerant, eadem faciliè conseruassent. verum in hominibus, non in legibus vitium fuit. primi omnium duo fratres è Sempronia familia, Tyberius & Caius Gracchi, matres è discordias ceperunt, infimæque plebis animos nouorū cõmodorum in spem turbulentis concionibus excitare. qui et si decreto senatus iusta vi oppressi, debitas eorum audaciæ poenas exsoluerunt: tamen exitiosæ consuetudinis initium attulit ille dies, qui ciuili sanguine gladios primus infecit: quod enim non modò iustum, sed nec vlitatum antea fuerat, id postea ne nouum videretur, effectum est. itaque cum aliquot post annis P. Sulpitius primum, ut visus est, non pessimè animatus: deinde, siue ambitione inductus, siue iracundia concitatus, ab optima causa deficiuisset, eademque ferè, quæ duo Gracchi, in tribunatu pleb. aut certe non dissimilia moliretur: facile ad vim & ad cædes prolapsa res est: neque prius amare quieuerunt, quam ciuium magna parte trucidata, aut eiecta, vnus libido antiquis legibus par, atque etiam superior esse cepit. quod neque tunc, neque postea contigisset, si, quam sapientes in scribendis legibus maiores fuerant, tã in creandis magistratibus cauti posteri fuissent. nam, et si non rectè geritur publica res, nisi præstantibus viris, acrique ac magno animo præditis committatur: tamen periculosa in primis hæc est, & lubrica sanè deliberatio: propterea quòd non languentibus in animis, sed in erectis mentibus, ac maximis ingenij dominandi cupiditas exoritur. bonorum spe, fateor ad labores, ad industriam, ad subeunda etiam pericula homines incitatur: sed in libera ciuitate est, quatenus cuique credatur: & in danda potestate si modus retinebitur, modus item in gerenda seruabitur. legitimis enim potestatibus, & moderatis imperiis alitur libertas: neque facile quisquam vult, quod se posse desperaret, qui tantum potest, quantum si consequatur, ceteri nihil possent, hic si malus est, potestate fit deterior: sin ita moribus explora-

tis, ut

tis, vt antea nihil neque fecerit indignum bono viro, neque voluerit, interdum tamen, vt humana mutatur, à rectis cogitationibus ad iniquas libidines traducitur. & peccat eo ipso, quia peccare permittitur vt possit. Quocirca patriam meâ singulari sapietia institutam, ac diuino quodam cōsilio temperatam licet existimare in qua neq; magistratus iidem cōtinuantur, quod est seruandæ ac diutissime Reip. retinendæ vinculū firmissimum; neq; cuiquam tantū vni cōmittitur, vt extraordinario iure elatus, libertati cōmunīq; otio moliti periculū possit. qua moderatio- ne factū est, vt post annos M C X X I V. (tot enim ab urbe condita numerantur) non modo Resp. sit, verū etiā ita sit, vt omnibus rebus publicis, quæ nunc sunt, magnitudine opum suis autē, quæ fuerunt, imperij diuturnitate antecel- lat. quæ quibus institutis, ac magistratibus vsa, ab humili, tenuique principio ad tantam dignitatem, atq; amplitudi- nem peruenerit: neque est hic narrandi locus, & hoc argu- mentum viri sapientissimi ita non modò copiose, verū etiam peritè ornatè, & tractarunt, vt si quid velis adiu- gere, idem sit, ac si in Apellis aliqua perfectissima imagi- ne, puta in Venereo illa Coa labores. Nobis Romana ciui- tas proposita est. quæ quàm multas habuerit partes ad imitandū preclaras, ex eo patet, quòd ita bello ac pace vi- gisset, vt illius vim & potentiam omnes reges populūq; ex- timescerent, æquitatem & abstinentiā subiectæ urbes na- tionesq; diligerent. Formā senatus, quòd in ea publicum consilium fuit, ordinē comitorum, iura legū tribus libris exposuimus. Nunc de magistratibus, eorūque potestate disputabimus: tū quia locus ipse admonet, (hoc enim legi- bus adiunctū, & tanquā adnexum videtur) tum etiā, quia Ciceronem, cui video in his libris, quos de Legibus con- scripsit hunc ipsum ordinem placuisse, libenter imitatur.

CASARI FERRANTIO

Paratium.

EGO verò istum erga me animum, istam, quæ signifi- catur in epistola tua, benevolentiam amplector liben- tissimè, & amo prorsus amore singulari, nam, vt omittam, quod ita postulat humanitas: tui te præterea mores, tua modestia, & maioriæ ætate virtus egregiè commendat. quæ

quæ cum ipsa me mouent: tum verò in affinitatem tuam, Epif- copum Sueuanum, studium eiusmodi meum est, multis abhinc annis ex incredibili eius humanitate, doctrinæque susceptum, vt eos etiam, qui modò aliqua illum necessi- tudine attingunt, quosque ille charos habet, complectatur. quo tu in numero vt esses, affinitate primum, id est, naturæ quodam quasi munere, tibi cōtingerat: postea verò cum natura voluntatē, & cum voluntate studia coniun- xisti, excolendis artibus iis; vnde fluxit honor, ac dignitas affinis tui, vnde eadem ad te manabunt, si te illi, immò ve- rò si te ipse tibi quam simillimū præbueris, quis enim tan- tos processus tam adolescens in philosophia fecit, quan- tos illa tua in aula perillustri Cardinalis Eslæsis celebra- rima disputatio, multis presentibus, ostendit? Qua tamen de laude ita te sentire volo, vt maximam esse putes, si cum ætate tua conferatur: si res ipsa spectetur, longè statuas maiore esse posse, quòdque viæ confeceris, id quidem esse multum, nec tamen tantum, quantum adhuc spatij super sit, sed, mihi crede, omnis in eo tuorum studiorū sita per- fectio est, si, quemadmodum nūc id cogitas, & id, opinor, agis vnum, vt intelligas, humanæ res quantum aliis aliæ præsent, ita, quātum infra diuinas humanæ protulit eun- ctæ sint aliquando simul cogitabis. næ tu, Cæsar, si te ad hanc, quam ignorari à plerisque video, præclaram disci- plinam contuleris, magistros habebis haud paulò melio- res, quàm quibus nūc vteris, aut etiam per omnem vitam vti pōtes. exstat sanctissimorum virorū multis libris ex- pressa doctrina, qua instruimur, & erudimur ad æternæ vitæ salutem. habes præterea domesticum exemplū affi- nis tui, summi viri, cuius in vitam si inspexeris, excitabe- ris ad omnem laudem: coles autem præcipuè verita- tem, quam ille tuetur acerrimè, habuitque semper anti- quissimam. neque verò impedio, quò minus, vt cœpisti, Marco Antonio Genuæ, & si cui præterea velis, operam des: eloquentiam quoque si adiunxeris, vt res graues & obscuras ornatè ac splendide tractare possis, minimè im- probabo: sed illa præstantiora sunt, quò te horror, vt ali- quā omnino transferas industria tuæ partem. De libris ad te missis, habeo gratiam humanissimo, & in primis erudito iuueni, Sebastiano Leoni, vtriusque nostrum æquè familiari, qui mihi hanc instituendæ tecum amicitia- occasio

occasionem obtulit: quam auide arripui. iam enim incenderat me studio tui. cum de ingenio, de studiis, denique de tua ad optimas res propensa voluntate multa prædicasset. quod si quid acciderit, in quo tibi opera mea vsui possit esse: id si ipse intelligere potuero, mea sponte suscipiam: sin secus, à te admonitus efficiam, vt esse tuam apud me plurimi voluntatem intelligas. Vale. Venetiis.

VIDEO LOLGIO

Placentiam.

PAULO antè dederam ad te litteras, quas cõiectura dierum putabam tibi iam esse redditas: hæc nunc alteræ consequentur. Scripsi, te absente me cessare in litteris, & omnino tuam operam, tuamque illam in meis rebus officiosissimam sedulitatem vehementer requirere: sed meum consilium esse, te istinc ne prius commoueres, quam ego alicubi confedissem. id ego volebam scilicet inuitus, qui te socium & administrum meorum studiorum summè desidero: sed volebam tamen tui commodi causa: primum, quod hanc equirandi iactationem, quæ me equidem delectat, tibi ori cupido, suspicabar non placere: deinde, quod accidisset, vt istas regiones peteremus, quod post balnea facturi videbamur: intelligebam fore, vt adire commodius ad me posses interuallo minore. nunc audi, cur sententiam mutauerim. Cardinali nostro, cui nimium sæpè calculus molestus est, multis iam remediis frustra tentatis accedere nunc ad aquas Lucenses valetudinis causa deliberatum est: nosque, vt scis, idem cogitamus. iis aquis qui vt volunt, id maxime spectant vt sicco tempore vtantur. hæc est quasi methodus quædam, quam seruauitibus salubres dicuntur esse: permixta cum imbris putrescunt, graui periculo bibentium. nos porro, ô Lolge, qui didicimus à philosophis, bonam valetudinem expetere sapientis esse: valde in hac quidem parte sapimus, & vt optimè valeamus, accuratè, quæcunque vires tuentur, aut augent, persequimur: quæ posse videntur infirmare, ac minuere, declinamus. itaque ad balneorum medicinam prius non accedemus, quam id & ruto, & salutariter fieri posse intelligamus. nunc equidem alienum tempus est. vides, quæ pluuia, quam penè hiemales dies. hæc dum ita se habent, nos oppor

opportunitatem expectantes, in his oppidis, & villis iucundè satis oberrabimus. quod quoniam quàm diuturnum sit futurum, diuinare difficile est: & ego dum te careo, multis commoditatibus vna careo, tuncque, vt ternis iam litteris significare videris non abes à me sine molestia: mea causa rogo, tua horror, vt, quanquam nondum confedimus, maturè tamen, nisi quid grauius impedit, reuertas. & vt scias, quo me loco conuenire possis: Pisus ad Idus Iunias, & ultra, vt opinor, aliquanto. sed ad Idus Iunias certè commorabimur. Vale. Pisis.

HANNIBALI CARO

Rauennam.

FOROLIVENSIBUS malè sit, qui te longius à me abstrahunt, sed istorum motus præfecti prudentia sedabit. tuncque vt scribis, Rauennam breui recurre. ibi velim ne quid causæ sit, quod minus ad me quamprimum ego volebam ad te, sed impediunt multa, maxime Ciceronis editio: cuius tempus adueniat, vel potius iam adest. itaque occupationum onere valde præmor. sed mihi nulla res esse potest tanti, vt ab hoc scribendi officio diuellar. Nunc est, quod ad te velim. Qui tibi has litteras attulit, est & mihi, & fratribus meis valde familiaris. eius opera multis in rebus vsi sumus egregiè fidei. cum Rauennam venturus esset, quiddam vt exigeret, quod ibi haber in nominibus, petiit à me, vt se tibi commendarem. dixi, cum causam optimam haberet, commendatione eum non egere: tamen me esse facturum. Si quid me amas, Care, vel potius, quantum me amas, tantum hunc hominem adiuua. his temporibus cum fides vbique sit angustior: vereor, qui debent, ne non facile dissoluant. si res in iudicium venerit, noli pati, virum bonum, amicum meum, exhausti longi temporis impensa. beneficium non conferes in ingratum: memorem enim cognoui. sed tu eum ne spectes: me vide, qui à te peto. mihi enim gratius facere nihil potes. nam etsi quod ad nos attinet, ipsi quidem inter nos magis, quam amamus, amare non possumus: tamen valde laboro, in quo me ambitio quædam mouet, vt homines nostram coniunctionem, tuamque in me beneuolentiam perspiciant: quarum alteram vitæ æqualem fore,

alteram eiusmodi iam esse confido, vt nihil addi posse videatur. Vale. Venetis.

EIDEM, Rauennam.

Vtrum te ducō, qui compedes illos frangere, & aliquid quando te in libertatem vindicare potueris. id quod ego qui neruos ingenij tui bene cognitos haberem, prius ita fore sperabam. vt autem etiam cum Guidicione, id est, cum homine doctissimo, & ad tuam naturam aptissimo, tibi viuere liceret: hoc verò ne optare quidem vnquam sum ausus. quod quando accidit, beneuolentia in te mea est, gratulari, quod euenerit: prudentia autē tuā non committere, vt frustra euenisse videatur. Herum habes, Care: herum autem dico? cuius ea suauitas est, is in te amor, vt potius æqualis, potius germani fratris loco tibi sit: sed quoquo nomine appelleretur, eum certe habes, qualem vis. Quare, quod mihi, aliorum arbitratu cum viuebas, promittere solitus eras: id ego nunc, quando tui iuris es, non à te petam, sed exigam, vt operas Musis, iam diu à te, non sanè tua culpa, tamen prætermisissas, eo, quicum es, permittente, atque etiam cohortante, reddas. sed ita procul dubio te esse facturū, vel potius iam facere existimo. itaq; hoc ne monendus quidē es: illud autem etiam rogandus, vt ad nos quam primum venias, vt possim vrbauitatis tuæ sales ex intervallo regustare. pedibus, puto fore commodius, nam mari præ frigore obtorpueris. o dulcem congressum, in quem ego, vix credas, quam multa reseruem, quæ litteris commissa, eandem suauitatem non habent. Vale.

EIDEM, Rauennam.

Festiuum Mollæ nostri poemata libenter legi, explanationem verò tuam libentissime: & sum admiratus acumen ingenij tui summo iudicio coniunctum: quorum alterutrum non ita multis cōtingit, vtrumque verò paucissimis. Quod scire vis, quid alij sentiant: idem quod ego, nihil esse in illo genere perfectius, quo magis te hortor, vt hanc facultatem, ad grauiora studia transferas, & aliquando te, ab istis occupationibus vindicatum, in litteris totum abbas. quod si mature feceris, cerno iam apud me, quantū tibi

tibi hoc consilium laudi, quantū nobis, qui te amamus, lætitiæ sit futurum. memini, quid tu mihi te facturum esse dixeris: neque te arbitror oblitum, quid ego tibi in eam sententiam responderim. Mi Care, induc animum, nullos præstantiores esse fructus, quam qui è virtute colliguntur. & cum hoc feceris, quod & facis, & fecisti semper: tum illud tecum existimato, ac pro certo habeto incredibilem esse expectationem, quam de te apud homines concitasti: quam si sustinere, ac tueri vis: contende, dum integrum est, omni studio, vt ex hoc vitæ genere, in quo olim te non tuum iudicium, sed vis quædam temporum, tanquam in aliquod pistrium detruxit, quam primum te eripias. quod quia tibi deliberatum esse mihi sæpe ostendisti, non ero longior in te cohortando: tantum hæc attigi amore impulsus, vt intelligeres, in summis meis occupationibus me tamen de tua laude cogitare. De Ardinghelio nescio quid atrocius est allatum: quod ego sanè quam pro eo ac debui, molestè tuli. hominem enim eruditum, & cum tibi amicissimum, tum à nobis, vt visus est, non alienum cognoui. velim, tu id ad me planius, quid fuerit, & unde fuerit perscribas. Vale.

EIDEM, Rauennam.

Litteris tuis, quas tu Idibus Quintil. dederas, ego No- nis accepi, rescripseram quomodo mihi tunc occupatissimo licuit: postea, cum eas per otium in manus sumpsissem, accuratiusque perlegerem: sensi me quasdam partes, quibus nunc ex intervallo respondeo, imprudentem omisisse. quod etiam si ita non fuisset, ego tamen aliquam scribendi sententiam alicunde arripissem: non solum, vt quasi tecum loquerer, quo nihil facio libentius: sed etiam vt tuas elicerem, quarum sermo & purus in primis est, atque ornatus & humanitatis, ac beneuolentiæ notis maxime insignis. vel quas mense proximo dedisti, quam amabiles, quanti consilij, quam multi officij: quod munus, quæ partes in iis à te sunt hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi prætermisissæ? quam accurate, quam distincte, quam perite tuam de meis typis sententiam explicasti? quidus quidem typis, spero fore, vt emendatissimis vtar, quando ad te, & ad Thomam nostrum missi fuerint: quorum

alterum in labore patientissimum, alterum in iudicio elegantissimum cognoui. Quod autem ita scribis, homines hoc animo esse, vt nihil à me nisi perfectum, absolutumque expectent: facis tu quidem officiose, & peramanter, qui ad me excitandum aliorum quoque opiniones, & iudicia colligas: sed hoc ipsum genus, quod perpoliri à me vis, vt perficiatur, in te est. Quare, quoniam ita casus tulit, vt vnus ferè hoc tempore ratum mea causa posses, quantum ego tua semper voluisti mei commodi, atque etiam honoris ratio postulare videtur, vt in te rogando pluribus verbis utar: tamen id non faciam, ne maiorem desiderij mei, quam humanitatis tuæ rationem videar habuisse. De artifice autem confirmando, quoniam in hoc vides esse omnia, & me longinquum nihil posse intelligis, omnem curam tu suscipias oportet: qui vt idem nobis sit, qui antea fuit, facile cum prudentia, tum commoditas illa tua præstabit. quamquam non dubito, quin ipse per se, vel sine illo artificio tuo, ad id, quod reliquum est, persequendum ita, vt volumus, animatus sit. profecto enim constantiæ rationem sibi habendam ducet. sed tamen, quoniam gloriæ magis studio, quam emolumentum cupiditate incensus, ad opus est aggressus: subiicies tu quoque identidem in sermone quasi igniculos, vt vehementius inflammetur. Ficus tuas quod ais te in apertum referre velle, vt aliquando venales circumferantur, quæ quoridie ab omnibus, te insciente, degustantur: ego verò vt id facias, magnoperè suadeo. Quod autem meorum typorum expectationem nimis longam esse, dicis, mihi quoque ita videtur. idque cum mea causa, tum tua non mediocriter doleo. Figuratum opus, quod te horrante sum exorsus, texitur illud quidem diligenter, sed vereor ne plus oneris susceperimus, quam quatum nostra imbecillitas sustinere possit. quod si ita erit, accurre, vt, parte aliqua nobis detracta, & in te translata, releuemur. Sed amabo, quid sibi vult, quod in tuarum litterarum clausula posuisti? te, si quæ essent inter nos ad significandum notæ, quiddam occultius fuisse scripturum, equidem, etsi quale sit, video mihi iam intelligere: tu tamen vt apertius declares, valde velim. De mandatis meis, ea, quod tuo commodo fieri possit, si exhauries, per mihi gratum, perque iucundum fuerit: sed illud primo quoque tempore, de quo, se Martellus tuus curaturum recepit: qui

si stetit

si stetit promissis, reliqua ego à te exigo: sin autem, quod pollicitus fuerat, nondum exsoluit: enim tu litteris appella. nam de cæteris non ita valde virgeo: ages cum licebit, vel dicam etiam cum libebit. in hoc autem nisi mihi quam primum satisfacias, prædico tibi, flagitatore habebis acrem & permolestum. Vale, & amicis communibus salutem à me plurimam. Venetiis.

OCTAVIANO MAGIO

Romam.

Profecto nihil tam accidit contra voluntatem, quod aliqua demum iucunditas non temperet. sic sunt humana. angebar animi, (quid enim dissimulem?) tuis factum occupationibus, ne te complecterer discedentem: nunc idem gaudeo, euenisse quod nolebam: quando tu arrepta inde tui purgandi occasione, litteras ad me misisti, officio primum referas, & humanitate singulari, deinde latine loquentes egregie, sic, vt eius virbis, in quam te cum Aloysio Mocenico præstanti viro, Venetæ Repub. legato contulisti, veterem eloquentiam redolere videantur. Quare cum animo sum lætatus erga me tuo, fuisse voluntatis ad me amandum propensæ gratissima significatio: tum verò ex ista, quam adolescens admodum consecutus es, latinæ linguæ facultate, istoque quo te video florere, ingenio, tantum accessit ad lætiam, quantum ne conabor quidem verbis explicare, sensu ipso vix, atque mente comprehendendo. Atque equidem tibi eo etiam gratulabor magis, si tua bona noueris, id est, si &, quæ habes iam, studio tueberis, &, quæ ostendantur, ac deferantur à fortuna, magni facies: quantumque in te erit, nunquam dimittes. non enim, mihi credas, tanti esse tibi Roma debet, quia Roma est, quæ præstantes olim viros tulit, imperij terminos cum Oceano coniunxit: quanti ob vnus hominis consuetudinem cuius est humanitas doctrinæ par, doctrina verò, quæ potest esse maxima, is est Octauius meus: qui urbem, à qua cæteri honestantur, sua ipse virtute nobilitat. Hunc tu virum nactus, cole, si sapias: & pete tuam gloriâ ex illius consiliis, vt ere quantum licet: & vt liceat plurimum, exopta. ipse te, si vacabit, nunquam à suo congressu, nunquam à sermone excludet, commendaticius ad eum litteris mini-

me opus est, nec fert hominis humanitas: & tu illi, quod epistola tua significat, satis iam notus, fortasse etiam familiaris. Quod reliquum est, non te fugit illud: Magistratus virum indicat. itidem hæc legatio, qui sis, qui futurus aliquando, patefaciet. quamobrem incumbe ad laudem amplectere virtutem: ibi reices, quæ bonis artibus, ac moribus aduersantur: quæ te sæpè in ista ætate, tuorum commodorum, tuarumque tanquam hostes gloriæ, circumueniunt, nec facile; nisi prudentiam summam adhibueris, depelluntur. Vale, & salutem dic meo nomine exquisitæ eloquentiæ viro, Iulio Pogiano, cuius tibi amicitiam, & consuetudinem valde gratulor. Venetiis.

EPISTOLARVM

PAULI MANVTII

LIBER TERTIVS.

HIPPOLITO ESTENSI

Cardinali Ferrariam.

VALE me leuauit, in hac mea satis graui-
ter affecta valetudine, oratoris vestri, Hieronymi Faleti, viri præstatis oratio: qui cum sermonem mihi, Ferrariæ tecum habitum, exposuisset, multaque, ut solet, de ingenio tuo singulari, de summa grauitate, ac sapientia, nonnulla etiam de tua nequaquam à me, ut audieram, aliena voluntate narrasset: cepi lætitiâ, quantam aliquis ex insperata, exoptatâque re capere maximam possit, meâque statim esse partes duxi, ut ad te scriberem, ageremque gratias, quod in eo loco, vnde me depellere fortuna conaretur, tua me retineret humanitas. quo sane mihi nihil optatius, nihil hoc tempore, cum infirmus languero, ad animum meum sustentandum opportunius potuit accidere. atque equidem

equidem ita statuo; actum esse mecum miserè prorsus, atque infelicitè, quod meam ad te veniendi cupiditatem incredibilem pestilentia primum, deinde morbus impeditur: & in eo magnum studia mea, meâque res adiisse damnum: quibus à te, pro tuo instituto, veterique consuetudine consultum iri optimè pro certo existimabam. quod quando ita accidit, & quando me à tuo conuictu non mea voluntas, non iudicium, aut vlla mentis inconstantia, sed corporis inbecillitas, atque hæc annuierari, ac penè iam perpetui morbi vis importuna se iugit: peto à te, Princeps humanissime, id saltem, quod in tua, non in fortunæ manu situm est, tribuas, & largiare, ut beneuolentia mihi tua, & quæ fuit antea, & quæ si ad te iuissem, futura erat, eadem conseruetur. hoc si assequor, beatus hac vna te sum: cetera parui pendo. ea porro mihi ut conseruetur, ita postulo, si me, qualis in aula tua fuisset, talem esse absentem inteliexeris, id est, obseruantem tui, tuâque in laude omni studio & cogitatione defixum. Quod si quibusdam literis animus à me tuus est offensus: quod in iis dicar minus fortasse, quam deceuit, de te, aut de tuis modestè locutus, quod certè secus est: sed si me tunc à mea consuetudine impetus quidam abduxisset iracundiæ: nostri pro tua sapientia ingenium humanum: magna vis doloris est: impellimur sæpè longius, quam ratio concedat: & facta quæ sunt, paulò post infecta frustra cupimus. te tamè ita decet ignoscere dolori meo, si ex iusta, ut ego arbitror, causa susceptus est: sin aliter tibi videtur, ignoscere tamen debes, ut cluceat magis in culpa humanitas: quæ si omni digna Principe virtus est, te videtur Principe dignissima, quem ad omnem laudem natura genuit, disciplina erudiuit, multorum annorum consuetudo assuescit. Vale. Venetiis.

FRANCISCO MOLINO

Patavium.

QUOD meas epistolas descripseris, valde te amo: & custodiri à te malo, quam ad me mitti. Quod autem, non esse tibi scriptiorem illam infructuosam, significas: prorsus non abnuo: verum tamen, quod tibi hoc in genere multo & plura, & meliora domi quotidie nascantur, hoc equidem nōmine haud paulò magis tibi gratulor. quam

tu, si sapias, agnosce, & opta diuturnam occasionem. viuis cum eccellente viro, adolescens, præstanti ingenio, optima valetudine: viuis Patavii, id est, in vrbē scientiarum laude celeberrima: quo, tanquam ad mercatum, virtutis cupiditate, ita omnes confluunt, vt inanes redire turpissimum ducant. Plura non debeo. noui enim, ad quem: & hæc ipsa minimè necessaria videbam: sed obsequendum amori fuit in te meo, qui me tacitus, vt tecum de tua laude loquerer, hortabatur. Patri verò tuo, & optimè de me merito, & iis virtutibus, quæ nobilem virum decent, in primis ornato, quid est, quod à me deberi non intelligam? Existabit igitur in te, si qua te potero studium meum: illud autem, colam sensibus iocundis in omni vita studio-sissime. Vale, & vt Mureti contubernio ac disciplina dignū te præstes, quanti tuam laudem facis, quæ mihi maximæ cura est, tantum enitere. Venetiis.

MARCO ANTONIO

Mureti Patavium.

Beasti me tuo iudicio: si modò plus est à te veritati, quam amicitiæ tributum. quod ego, quia fauce meæ laudi, facile mihi patiar persuaderi. sed amabo te, visne mihi legem illam diutius deberi? nescis, quàm sim studiosus huius generis monumentorum? describe aliquando: aut, si, stantem in media via describere, minus honestum videtur, nec pudor tuus fortasse fert: da negotium homini diligenti, quando Achilles noster vel negat, vel certe prorsus agit eo modo, vt negare videatur. salutabis tamen eum meis verbis: cui certè fortunam opto, qualem si magister eius haberet, omnia bona, merenti pessimè, contingerent. Si quid peperit ingenium tuum, dignum penè dixi utroque nostrum, sed si quid te ipso dignum, mitte: vt constes humanitati tuæ, atque etiam constantiæ: es enim pollicitus. Quid Molinus meus, flos omnium leporum, omniumque virtutum? vt valeat iube

Charta me deserit, vt vides, te cum suauissime loquen-

tem. Vale.

EIDEM,

EIDEM, Patavium.

V Nam tragædiam duobus ipsis diebus, cum assidue scripserim, absolueri non potui. meorum oculorum, vt video, res non est, ac ne digitorum quidem. quid? ego habeo tuos articulos? hui, quantum interest. reliqua igitur ad te reicio. vinces mei facile celeritate: equabis in diligentia, si volueris. finge operam te dare, cum describes, homini litterarum & prorsus ignaro, & prorsus cupido. finge, amico singulari: quem explere officiis, si liceat, optabile sit. quanquam hoc non finges. nam cum à domesticis discessi, nihil habeo te charius. veruntamen, hæc si tibi proposueris, de quo rogandus non es: monere tantum volui, nihil quicquā omittes in describendo. habes, quam ego in me desidero, mentis constantiam, pectoris firmitatem. hæc mihi morbi diuturnitas eripuit: quæ video esse in te, vti-namque diu videam. in te, habes oculos in legendo, manum in scribendo exercitatā: vacui verò temporis quantum vis: & vis in rebus meis plurimū: qui te sæpe dixeris, professusque sis ad meum arbitrium tua studia conferre. nam, quod ad Gymnasiū curam attinet, nec dies instat publici muneris, & si instaret, opera hæc bidui tota est, bidui, inquam, tibi nihilo longior: mea verò & diurni temporis, & laboris esset non ferendi. ad hæc si accesserit voluntas, quæ mihi non venit in dubium, & inductio illa animi, quæ magnas res facile conficit: negotiū habeo absolutum. serua, mi Murete, quod in te est, amicum tuum integellum: parce valetudini: nostram imbecillitatem, tuorum officiorum ope sustentas. scis, quo amore, quo consilio, quo etiam præsidio fortunæ tuæ nitantur. nosti reliqua. Hæc aliena manu scripsi, cum paululū languerem. tota enim ferè nocte, nescio quo casu, somnum oculis non vidi meis, aut vidi tristium imaginum turba permixtum. Tuum Euripidem remitto, ināq; meum, quæ cupio simile esse tui. Ex ædibus nostris.

EIDEM, Patavium.

Monstri simile, Muretus non responderet: immemor ne nostri? nefas credere: & hanc suspicionem longè animus respuit. at occupatus? hoc fortasse verum. vila ne

cursum amoris interrumpit occupatio? omitto iocum. Mi Murete, garris sepe amor: at tu files, cum tamen, ut opinor, ita me ames, ut fortasse nemo magis: quod certe facis mutuo. quod si, quia legem illam describere per tua negotia non licet, ideo non scribis: rogo te, abiice istam curam. abrogentur potius omnes leges, quam tuarum litterarum fructu diutius caream. nec tamen, detrabi multum de otio tuo mea causa, volo. scio, tempus quam utiliter ponas. illa satis erunt: Mi Manuti, valeamus: & valere te, valde cupimus. *τὰ ἰδὲ αὖτ' ἐν ταῖς χερσίν* sunt in manibus. cum Molino tuo; cum Sofiano sepe sum: plane viuo. Hae sententia, sed aliis verbis, id est, elegantissima, quibus ipse abundas, si scripseris: satis plane cupiditati meae, (quid enim dicam voluntatis?) satis etiam officio tuo feceris. Video te expectare aliquid de meo discessu: dies appropinquat, vel potius iam adest. iam, ut ille ait, sarcinulae collectae sunt omnes: nec ferè quod agam, superest. itaque Nonis Sept. cogitamus. Cum illo, qui mihi nunquam placuit, impuro homine, si quid aduersus me, suscipe, ut ego in tuis iniuriis soleo, & sustine praelia. verus enim habes. ille, nostram vicem, vlciscetur sua malefacta: nam inuidia rumpitur: & habet, quod intimis cum sensibus dies noctesque exerciet nos laudabilia cogitemus, & ad praecleara illa studia incumbamus: de isto ne meminimus quidem, qui bonos omnes, hoc est, sui dissimiles, odit iniquissime. Vale, & amicis nostris (sunt enim ferè communes) plurimam salutem. Venetiis.

SCRIPTIS litteris, & iam obsignatis, hesternae tuxae sunt allatae, Graece loquentes non minus argute, quam eleganter. qui possum paria paribus: si pergis, clamabo me circumueniri. nehercule non tam aquis vlli fontes, quam ingenium tuum scatet Graecis & sententiis, & dictis, mactet: extra iocum, amore quotidie magis: quia tu scilicet ad perfectam virtutem quotidie accedis propius. Sed pauca de re. Videtur quam facile tum ferantur, tum abrogentur leges? Vbi sunt, qui tribuniciam potestatem accusant? illa equidem, cum bona mente coniuncta, salutaris. Sed haec ne nimium cuiemus. vtere fortuna tua. ego ahas regiones specto, inuitus nostri dissidii causas, sed coniungemur animis, corporibus disuncti. id est maximum, in maximo dolore, solatium. De Philopono, quia comes

futurus

futurus est itineris mei, velim in eas rationem, si cum hic reliquisti, ut ad me quam primum colligo omnia, ne quid me moretur in discessu. non enim id agitur vnum, ut voluntati meae, sed illud simul, ut fidei satisfiat.

EIDEM, Pataninum.

TV vide, cui committas. ego enim binas tantum accepi. prioribus respondi nudius tertius, meamque tibi de Bononiensi re non modò sententiam, verum etiam voluntatem ostendi. his alteris, quae mihi reddita sunt heri vespere, si rem spectro, rescribere nihil est necesse: sunt enim eiusdem argumenti: sin tua voluntatem, quae quanta sit, ex tuis litteris apparet: sunt eadem iteranda. sic igitur faciam. Affirmo tibi Sigonium nostrum, si Bononiam ierit, praesensque contenderit, certum futurum. habet auctoritatem, ex huius loci dignitate partam. mirè suis amplificatà scriptis, praesertim his postremis, insigni doctrina, iudicio, ingenio, diligentia refertis. studia Bononiensium ciuium facile colliget. ciuitas enim est ad humanitatē nulla propensior. Accedit, quod aut petet solus, aut cum iis, quos neque nominis fama, neque, verò, ut à nonnullis accepi, litterarum scientia magnopere commender. Bargæus enim *ὁ τὸν ἀνδρὸς*, conditionem illam certè non spectat. qui enim Epiis dominetur, & sua virtute, quam nouimus excellentem, & principis gratia, cuius in dirione natus est: quo consilio ad res nouas animum adiciat? Ergo, si Bononiae Sigonius vides, quid sequatur. diis hominibusque approbantibus in eius locum adscendes. quo mihi nihil esset optatius. nam speciem habet Bononiensis conditio maiorem, ut in gymnasio Italiae celeberrimo, emolumentum certè haud paulò plus hic video futurum. atque etiam de dignitate videro. tractatur omnino littere splendidius in publicis gymnasiis, & docetur de loco superiore virtus maiore cum gloria: sed clarissimum Venetiariū nomen quasi luminibus obstruit Italicarum omnium ciuitatum: & hic ortum decus facile manat, ac diffunditur per omnes gentes, propter huius urbis communionē, & quasi societatem cum orbe terrarum vniuerso. Hic venit in mentem: Cur tu igitur migras? alia ratio est. ego urbem linquo, non cum urbe emolumentum: quin hoc augeo vehementer

vehementet: illam prorsus amittere non videor, quia Romam spectro. Habes meam sententiam, quod quidem ad te artinet. De Sigonio autem, quia nihil est tam amplum, quod eius virtus non æquet, meam, ut opinor, diuinatione exitus non fallit, nisi si quid attulerit casus, qualia fert hominum vita. De Mollini nostri valetudine, cum rescribes, adde verbum, si me amas. Vale. Venetiis, Nonis Septemb. quo me die discedere cogitantem noua res detinuit.

EIDEM, Patanum.

Quid homini non timendum? cum te, tam validum, istis lateribus, ista ætate, nihil tale metuentem animus reliquerit. valde me percussisti tam graui nuncio, eoque magis, quod ignorare te causam scribis. nam tuendi tui quam rationem inibis, si te morbus inuasit imprudentem? tuam continentiam narras. equidem ita credo. unde igitur fluxit vitium? parce tibi in studiis, mi Murete, pro eo quanti ipse tibi es: aut, si te ipse non diligis, quem omnes penè diligunt, pro eo quanti ipse apud te sum: quem tu nisi magni facis, egregium simulandi tenes artificium. ne scis, modum esse retinendum in omni re? nescis, virtutem nimis appetere, virtutem non esse? age igitur iam te respice, si minus ante: tibi consule, & eam quære gloriam, quæ te viuentem oblectet, non quæ discedentem è vita prosequatur. ita diu incande vitam, ut acerbe nunc viuo, quia sollicitus de te sum. medicos habes doctrina singulati, quorum consilio uti possis: cælo vteris clementissimo: in rebus tuis nihil, opinor, est incommode. genus enim vitæ non honestum minus, quam utile, delegisti, et si te scio de re & lucro minimum laborasse, illa verò habuisse prima, quæ nec mihi postrema vnquam fuerunt, decus, & amicicias nobilium virorum. Hæc cum ita sint, modò paulò minus mentem, & paulo magis corpus exerceas, rectissime tibi erit: omnesque tui peramantes, afficies maxima letitia. quod auguror futurum: & ut meam spem, quantum in te est, exitu confirmes, te ipsum tua, nec minus mea causa rogo. Kalendis April. omnino te, sin id minus, Catullum tuum expecto. diem vnum prorogari, è re mea non est. Vale.

EIDEM

EIDEM, Patanum.

Plane non esse queris, ut video, quorsum illa de me Momo scripta sint à me. non enim id spectavi, tuam ut remorarer industriam, sed ut acuerem potius, atque incitarem. tu autem ita commotus es, ita mecum vehementer, ac penè iracundè agis in epistola tua, ut vix tibi tēperes, ac ne satis quidem, cum velles, temperare potueris, quin aculeos, etiam in me nonnullos emitteres. deinde quasi blandiris in extremo, verbis vtens amantissimis, atque honorificentissimis: cum ea mihi tribuis, quæ si respuerē, ipse me non amarem. tanti enim mihi sum, quanti ab iis quibus, ego plurimum tribuo, fieri me sentio. Ac putabā, mi Murete, meos tibi sensus benè cognitos omnes esse: quod si pauulum à mente quandoque aberraret oratio, non esse facturū, ut eò mea verba detorqueres, quod neque meum iudicium, neque nostra iam penè fraterna necessitudo ferret, quod quando secus video contingere, aberit posthac à meis litteris omnis ironia, aberit iocatio, quidquid denique eius esse generis intellegam, ut in vtramque partem flecti possit. de illo ne meminero quiddē, si potero: hominem enim contemno: silentium quidem, quod potero, ipse mihi imponam. De Plauto videor tibi scilicet, quod aiunt, in alienam messem. sic enim illud interpretor, A me, ut scis, efflagitabatur. Tu verò, me perubente, rem suscipies: si modò, quod contrā mihi videbare, animum induxisti, ut efflagitantibus breui satisfacias. verum si preclaros de Finibus commentarios, ad exitum iam perductos, paucorum dierum studio perpolire non vis, & magno litterarum damno pateris iacere: qui sperem te aut velle hoc tēpore noui aliquid ordiri, aut, si ordiaris, posse pertextere? magni negotij est, quantum ortij res exigit tuis occupationibus eripere: non minoris, à te ipso, ut velis, impetrare. facio tamē æquissimo animo, ut in te reiciam, ac transferam hoc, quidquid oneris, aut laudis est. consulari modò publicæ utilitati. id, non modò à te, quem fero in oculis, sed si vel ab iis, quos & de facie, et de nomine prorsus ignoro præstabitur, equè letabor. Quare non solum per me licet, verum etiam, si pateris, precibus tecum ago, ut ad emendandas, illustrandasque Plautinas comœdias tuam excellentem industriam conferas. vereor tamen,

ne, quod summè cupio, id frustra rogè, atque expectem.
Vale. Venetiis.

EIDEM, Pataviu.

Rem tenes: optimè tres poëtæ coniungentur, ille, u.
ANTONII MURETI COMMENTARIO
ILLVSTRATVS, reliqui duo, si rem suscipis; quod ita
liberaliter, ac benignè polliceris, vt à me non minorè ver-
bis, quam re gratiam in eas, AB EODEM EMENDA-
TVM, quod si, vt significas, ad emendationes aliqua præte-
rea fiet accessio: nã ego tunc verè mutuam inter nos esse
benevolentiam intelligam, ac velle te mecum officiis cer-
tare: in quo antea (dicendū est enim) potuit esse illustrior
amor tuus. Confuges videlicet ad occupationes: ego ad
illud: Nulla potest esse occupatio tanta, quæ amoris, & of-
ficii cursum debebat interrompere. me ipso quæquam ne
tu magis impeditum à negotiis, districtum à curis vnquā
noctis: quis tamen amicorum (amicorū autē immò verò
etiam alienorum) negotia curat libentius? tua sanè causa
noctis etiam partem cogitando sæpè consumpsisti: cum ta-
men corpusculi tenetras maximè quietē postularēt. Sar-
cies igitur, si quid omisisti: vel, si nihil, auge superiora: quod
certè potes, & si meum in te animum spectas, etiam de-
bes. Vale.

EIDEM, Pataviu.

Remitto scholia, vt habeas corrigendi facultatē. quan-
quam est, cur addas potius, quam mutes. quid enim?
totus ne quartus liber ita mendosus aut obscurus est, ni-
hil vt assequare, nihil scriptione dignum excogites? mihi
non probabis nec omnino cuiquam, tuum in Catullum
præstantem commentarium qui legerit. confice igitur,
quantum quidem per te licet. licet autem tibi, quod, vt
ego sentio, quam paucissimis. nos opus nostrum intermi-
simus tua causa, tuum ipse opus nostra causa vt virgeas,
atque absolvas. nec dubito, quin, si adniti volueris, & qua-
si cum ipsa re contendere, quod ego interdum soleo: ma-
gna ex parte præstes id, quod præter opinionem meam,
vt aliquid ex te adideris, abiecasti. De rebus tuis, quæ mi-
hi me

hi mehercule magnæ curæ sunt, consilium dies afferet:
animus certè meus fluctuat: ita multa in vtramq; par-
tem occurrunt placet constantia, ita, sed si cū utilitate con-
iungatur, utilitatem porro non lucro magis, quam digni-
tate, metiamur. quod tu quoque videris significare in illo
loco. Vellem hic paulò *in te, in te* viuere liceret. Verunta-
men, mi Murete, si quid agimus minus interdum splendi-
dè, contra quam nos præclara liberalium disciplinarum
studia docent, excusamur temporum iniquitate, & multo-
rum exemplo qui, cum affluant iis rebus, quæ sæpè à no-
bis fortune potius culpa, quam nostra desiderantur, quo-
tidie tamen aliquid ultra apperunt: quam meus magister
Egnarius, si audires verba, summam stultitiam: si vitæ ra-
tionem spectares, plane singularem sapientiam iudicabari.
Vale. Venetiis.

EIDEM, Pataviu.

Quinctilis Kalendæ, quem tibi ego diem definieram,
præteriere iā, vt vides. itaque, si quæ ex meis litte-
ris de perpoliando Catullo tuo curam susceperas, ea te li-
bero, temporis enim coactus angustiis, madaui meis vt alia
quædam prælo subiiceret. mensem, quod ad me attinet, vel
integrum, eoque amplius, licet imponas. interim ad Te-
rentium omnem tuam industriam, suadeo, conferas. no-
ui omnino te lapidis in studio nunquam languentem, sed
in hoc libro, qui maximè omnium versatur inter manus,
ipse te debes incitare, & eò magis quod erit, qui editum
statim arripiat, syllabatimque omnia dimetiatur: admo-
dum enim seuerè, ac ita hosc iudicat aliena: sua verò
premit, exire non patitur, diu licet euigilata, acerbis
etiam in se ipsum, minimèque indulgens. Ego accingor
ad Plautum. nec desperarem aliquid à me, si minus in-
genio, saltem diligentia, posse præstari: sed interpellant
salutatores à mane ad vespem, honesti illi quidem, eu-
pidi virtutis, officio & amore erga me, vt videntur, in-
cens: tamen interpellant. scis illa Ciceronis nostri, ad Se-
bosum, Arriique aduentum ingemiscientis. Hui, vnum ne
ego Sebosum, vnum habeo Arrium? videlicet, sexcentos:
quibus, velim nolim, horæ dādæ sunt omnes, ex quo quā-
tum molestiæ, quantum hauriam acerbitalis, ipse, qui
meam

meam consuetudinem, ac meos planè sensus tenes, facile potes conicere. nam rem familiarem, & si minimè abundo, iacere tamen æquo animo patior: studia verò mea negligere nullo modo possum. De tuo aduentu spem nonnullam inieceras: eam rursus extenuant postremæ tuæ litteræ. ego illud scilicet primùm, vt habeas rationem valetudinis: secundo loco, quod tuo commodò fieri possit, vt te nobis restituas, exopto. Quid Molinus noster, quid agit? quid autem ego hoc quæro? nimirum ille totos dies tecum, id est, in virtute totus est: nec tuam cõplexus doctrinam dimittit, iudicio adductus suo, meo consilio confirmatus. Vale.

Hæc antelucem, cubans in lectulo, amanuensi meo, & iam meorum studiorum socio, dictavi, nobili adolescenti Cyprio, Herculi Podocathara, qui cras Pataviũ cogitat, teque meo nomine salutabit. illa superiora familiari meo. Sebastiano Leoni, qui se fortè obtulerat, dictaueram inambulans, quòd eram paulò crudior: nec ferè mea manu vti soleo.

EIDEM Patavium.

Q Vi mihi tuas attulit litteras, ei ego meam omnem operã, si qua in te vellet vti, atque omnino quidquid valeo, tua causa detuli. visus est meam amicitiam plurimi facere, & à me, præter eam nihil expetere. quod illi facilitum fuit impetrare. nam cum omnibus natura pateo: tum verò, qui à te diliguntur, amore meo nunquam excludentur. Catulli quod apud te reliquum est, biduo si miseris, satis opportunè facies. deinde mihi orna duos comites eius, vtrumque dignum, vbi neruulos ingenij tui contēdas. etiam illud. mihi tribuis petenti: quòd ante omnia, & vnum fortasse spectare te puto. cras, ad summum pendie tria Catulli folia mittam. Filiolum meum Hieronymum, nondum quinquennem, Aldo parem ingenio, valetudine firmiorem, mandare Epidaurum ad hominem eruditum, meique peramantem, Paulum Bosium cogitabam. ibi moribus, & primis litteris imbuetur. nam ego me ad hæc humilia demittere nullo modo possum. Quid præterea? mihi scilicet: immo aliquid. Scribe, amabo te, mi Murete, vt instituisi, quàm sapiissimè. mehercule, è sum-

mis,

mis, atque assiduus non modò negotiis, verum etiam animi curis, tantum in tuarum epistolarum elegantia, & suauitate conquiesco. atque etiam, dum ipse ad te scribo, qui te mihi præsentem statuo, mutuumq; inter nos sermonem fingo. incredibili voluptate perfundor. Vale Venetiis. Hercules meus, quia festus hodiernus dies est: abest. ideo hæc mea manu, decies interpellatus, exaravi.

EIDEM, Patavium.

Is ne? Iannottus ita suavit? vix adducor, vt credam. tibi tamen cur non credam? ego mehercule, quod Iannottus probare videtur, id non solum probò, verum etiam mirificè cupio. quid enim mihi suauis tua consuetudine? qua nihil iucundius. tuo verò sermone quid vtilius? qui solet esse tum eruditus, ingeniq; notis adpectus, tum etiam beneuolentia refertus in me singulari. At Ferrariensem conditionem vt acciperes, auctor fui. Id quidem (tu scis: facile enim potuisti conicere) valde contra meam voluntatem: cui nihil potest esse molestius, quàm à te diuelli. Sed quid? an ego paterer tuam fidem in dubium vocari? qua maximè probitatis nititur opinio. Dixeras de Turulone, præstanti viro, non solum animi, verum etiã fortunæ bonis ornato: cuius mihi fuit, item vt esse debet, auctoritas grauissima: nec ausus sum repugnare: dedi manus. *irio*, conclusi. quòd si Iannottus, quem noui rerum agendarum vsu peritissimum, antiqui hominem officij, pollicetur sese imperaturum: suscipio, quod abieceram, cõsiliū. nec iam amplius *irio*, sed hic, hic nimirum *Philosophio*, idque nobiscum, summa cum animi voluptate clamo. Ergo, quod iam institueram, obseruabo omnia, omni enitar studio, omnibus inferuiam. volo te bene sperare, me agente, bonis fauentibus, inuidis & obrectatoribus imbecillis. Molino, parum abest, quin vehementer inuideam. quid n? artem memoriæ tenenti. veruntamen impedit amor, à quo abesse solet inuidia: etiam ea spes, quòd ille, quo cum bono alienus homo impertuuit, cui suo homini amantissimo fortasse etiam bene merito, certè nunquam denegabit. esset enim sui dissimilimus, id est, humanitatis expers. sin recusat: allegabo ad illum, quem? quem putas? te scilicet, cui debet omnia: si modò in virtute omnia po-

sita sunt: quam ille discit te magistro. καὶ αὐτὸς ἰερομύητα.
quid non impetremus? Vale.

EIDEM, Pataniam.

Profecto nihil est vberius amore in me tuo: nec amori cedit ingenium: itaq; mea causa & vis omnia & idem facile præstas. quod cum ita sit, nimis tamen facerem impudenter, atque adeo neque ipse te amarem, nec amore tuo dignus essem, si plus tibi oneris imponerem, quam occupationes patiantur tuæ. Scoliis, quæ polliceris, contentus ero, quandoquidem video te commentariolo non vacare. tu modo, qui Catullum expolieris, da operam ut in Tibullo, & Propertio, qui locum illi proximum in elegantia verborum, atque in sententiarum concinnitate obtinent, quam simillimum tui te præbeas. ita tres pulcherrimi poetæ, & sine dubio inter Latinos in illo festiuo genere principes, vererem suum splendorem ereptum vetustate, atque hominum inficitia, tuo maxime studio recuperabunt. ego autem ipse mihi gratulabor, & quodam modo gratias habebō, quia te ad hanc industriam excitauerim. nec desinam eadem ratione de litteris, quando per humanitatem tuam licet, bene mereri, cum eo tamen, ut tibi, homini occupatissimo, studiosorum vtilitatem, id est, tuam laudem verecundè commendem. Molino meo salutem, & simul age gratias de scriptis meis. Vale.

EIDEM, Pataniam.

In is iam litteris de Martello: nec tamen à te verbum. valdè te distentum esse oportet, qui tam longis diebus, tam pone tuas ædes habitantem alloqui non possis. at qua de re? primum mea, deinde ea, in qua non vltra sex aut septem verba sermonem continuare sit necesse. quare, si te nimis vrsi, velim ignoscas: tum, si per tuas occupationes licet, frustra ne viderim, efficias. quid? Molino nostro negotium dederis: non recusabit, nostra vtriusque causa. in quo danda opera est, ut omnino responsum ab illo aliquod exprimatur, nam ex hominis diuturno silentio adductus sum in suspicionem, ne parum sincerè mecum agat, & exactum neget, quod iam in usum suumrogauerit.

gauerit. quod equidem cupio esse falsum, & me de amico peruertere scelestè suspicari. Nunc audi, quod tua magis interest. quāquam nihil ad te pertinet quod me quoq; ipsum non attingat. nec te puto aliter esse animatum erga me. veruntamen audi, quod certè non exspectas. Quam ei deberi à te putes Evangelia, qui librum inuenerit antiquum, & illam aperuerit latebram, vbi, Caluier, illud sit aliquando deprehensum? equidem incesse omnibus lætitiis, ut ait ille. sedabuntur enim illæ turbæ, & comprimeretur quidquid erat sermonis aduersus te dissipatum. quod ego & tua, & eorum, quos dilexi semper, causa vehementer cupio. verum primum quidque explicemus. nunc Tibullus instat, denuo prælo subiectus. is, & qui sequitur, Propertius, absoluendi tibi sunt. deinde ad Terentium accingere. interim da operā, ut Bembi libro uti possis: cuius ope quin maculas eluas bene multas, & suos versibus numeros, aliena culpa perturbatos, restituas, etsi non dubito, tamen hortor, ut adhibeas diligentiam. cupio enim de te omnes bene sentire: cupio comprimi os paulo liberius loquentium, qui non modò te, verum me quoq; videntur ignorare, non sine causa ea, quæ soleo, de tuo ingenio, ac iudicio predicantem. Vale Venetiis.

EIDEM, Pataniam.

Paululum nunc quidem ego exorior: posteaquam mihi amanuensis meus, quem abduxerant aliena consilia, optans optanti restitutus est: cuius opera, & officio meis oculis, vel planè totius corporis valetudini consultur egregiè. iam me labefactabat, iam nutare cogebar labor: stomachumque deicere quotidiani vel operis, vel officij scriptio necessaria coeperat. & is, quem Bononia expectabam, differebat aduentum, usque eo, ut venturus esset. nec ne, valdè iam suspicarer atque subdiffiderem. qui si venerit, erit omnino aliquid, sed ut arbitror, nihil ad Herculem: quem scis meam non modò orthographiam, totamque interpungendi, & distinguendi rationem tenere, verum ita manum quoque, cum velit, imitari, ut te ipsum, peritissimum litterarum mearum cognitorem, aliquando fefellerit. Scribe, inquis, vbi tantum necesse est: ita scriberarò. Non ita est. possem studia mea, quæque habeo insti-

tuta, quæ multa sunt, abiicere: litteris verò salutatum amicorum, aut aliquid à me postulantium, quaternis in die minimum, sæpè octonis, & denis, non respondere qui possum? ut omnino aut amittenda valetudo, aut humanitas deferenda videatur. Quare locum habes gratulandi. Debes enim meis perinde commodis gaudere, ac tuis, magis etiam fortasse: quod ego minus, quam tu, possum incommoda sustinere. De Tibullo, cessator esse noli, etiam si tibi ego cessandi facultatem prolixè detulerim, est enim, ut scripsi antea, vnius præli opera, ne tibi crebra appellatione molesti essemus, intermissa. Verum istos ego quotidie poetas, quos in manibus habes, amo vehementius. causam queris? quia tuas, amantissimè ac disertissimè loquentes, eliciunt epistolas: quorum non modò suauitate, verum etiam fructu aliquo, occasione sublata, carerem. quod cum ita sit, cupio tamen, atque etiam, si pateris, rogo, rationem habeas rerum mearum: quibus quò longior, eò grauius procrastinatio damnum inferret. Vale. Ante solis ortum, albescente die. Venetiis.

EIDEM, Patanum.

TV vide, cui credideris. nam ad me nulla dum perlata sunt Catulli folia. quæ si periere, damni factum est eò plus, quod nec ad illa, quæ sunt apud te, licet transilire. quandoquidè ordo foliorum non seruatur, nec pagina pagina, nec versus versus respondet. itaque magnà vtriusq; nostrum causa sustineo molestiam: vereorque, ne quod aliena culpa contractum est, nimis ego id grauius luam. tota enim typographiæ ratio mutetur necesse est, nisi hæc, quæ ne funditus interierint, magnoperè timeo, hodie folia recuperatur. quod vtiā venit ex hac difficultate, in quam aliena vel socordia, vel perfidia coniectus sum, tuæ me litteræ eripiant: quas ad meas hefternas cras exspecto & ad has omnino perendie. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patanum.

Sedata iam tempestas omnis est, & nauigamus in portu. reddita mihi sunt hac ipsa hora, quæ tu tribus ante diebus miseris, quinque Catulli folia, delata prius ad eum,

cum, qui libros in Asulanâ tractat officina: hodie tantum, ut ipse asseuerat, an, ut ex litteris tuis oportuit, nudius tertius, diuinare non possum. hoc certè video, per communes tabellarios non esse missa: quorum fides in reddendo desiderari non solet. sed profectò fortuita multa, quibus perturbari, & fluctuare vitam hominum, necesse est: quæ cauere consilio, aut ratione si liceat, benè cum multis ageretur. penderet enim à prudentia felicitas. nunc æquè omnibus occurrunt incommoda: vsquequaque casus, & fortuna dominatur. De filiolo meo, amabo te, quemadmodum animo, sic lingua faueas, primum amoris nostri, deinde omnis etiam causa auferet, ille quidem omnem iucunditatem: & planè diuellat à me ipso: sed hoc tamen antepono, nisi fallor, salutare consilium: &, ut ei consulatur, animum vinco. Quod iterum iam ad me Molini manu, gratulor, penè etiam subinuideo. meus enim à me, nec, ut puto, rediturus, Tiro discessit: quò consilio, de ipso cognosces. cum ad me retulisset: neque suasi, neque dissuasi: ne dissentirem in hoc ab ipsius patre, in illo autem à me ipso. suasi etiam potius. contra voluntatem, inquires, & iudicium? sic sum. auertere à me volui, quæ poterat exoriri, suspicionem utilitatis, & commodi mei. Clausula sit, quod initium epistolæ fuit. Restitutus mihi videor, inuentis Catulli foliis. tu quoque redi ad tuam tranquillitatem, nec institutum omittre. Vale.

EIDEM, Patanum.

Quid? tu me putas hoc in genere acutissimum? fuit, cum ipse quoque mihi planè ita persuaderem: nunc nihil minus. nam hoc toto biennio prorsus nihil vidi: &, ut omittam cætera, meum illud rantarum vigiliarum munus, non tibi venit in mentem, quàm miserè perierit? itaque, qui mihi ipse tam malè consuluerim, inuitus adducor, ut alteri consilium dem. vides iacere bonas artes: illa sordere, quæ præclara ducebantur. cuius maximè vitij culpam sustinet eorum inscitia, qui putant scilicet in opibus esse omnia, & fortunæ pedissequam esse virtutem: stultè nam illi & viuentes audiunt pessimè, verissimisque maledictis prosciuntur: &, vbi è vita discesserint, æreno silentio damnati, apud omnem posteritatem ignorabuntur. nos

autem nunc quidem fruimur suauissima omnium, & iucundissima voluntate, quæ manat ex honestis cogitationibus, ac studiis: nec erit, opinor, vlla, quæ nostræ vitæ cursum definiat, dies. non in omni ætate decus, ac dignitatem pariet ea, quæ nunc, auri argentique vis, suis cuique aliquando, pro animi ingenique præstantia persoluetur honos. interim viuamus nobis, ac litteris, seiuñcti ab iis, quos nutu appello, id est, ab ipsa planè barbarie, me quam ex eorum conuictu labem contrahamus. Munusculum tuum non video cui deferas. inania tibi nostra, mihi nec peregrina solida videntur: siquidem ipse, quod iam significauit, diu peregrinatus, oleum, & operam. Nobilitatem, & virtutem si quæris, est Bononiæ Camillus Palæottus, Mediolani Bartholomæus Capra, duo quauis laude, vt ego sentio, excellentes viri. Capram nunquam vidi, sed hominum sermone tanti facio, quanti si ille sciat, studio me, non dubito, quin mediocri complectatur, & in amicitiam plenè intimam recipiat. Palæotto, quæ est hominis humanitas, vsus sum, quam diu Bononiæ fui, familiarissimè. omnes in eo disciplinæ sunt nobili viro dignæ: morum autem elegantia, comitate, officio summus est. hi sunt nobis ornandi, & diligendi: Crassos quosdam ac Medas nunquam omninò nostra meliores laudatione faciemus. quin ita desipiunt, ita ipsi se ignorant, & ignorari ab omnibus putant, vt in sinu sibi gratulentur: quasi sint, quos esse fingimus, cum nos ea ipsa, quæ desideramus in illis, ad cohortandum, non ad laudandum, colligamus. Habes meam sententiā, quos vites, quos deligas. nominare præterea multos possem: sed incerta ratio est: & illi duo excellunt. Occurrit illud. ad ignotos, non facillima *ἐπιόδους*. aliis, fateor: te quidem ab hac difficultate vindicat vbertas ingenij tui. Alterum est: ambitionis, aut etiam leuitatis cauenda suspicio. Locus omninò aliquis calumniæ dabitur: sed omniane curanda? nimis misera conditio. valeant iniqui: rectè sentientes probabunt: nec nos ij sumus, qui à multitudinis deprauato iudicio pendere debeamus. Vale.

EIDEM, Patanum.

Mihi verò, ita viuam, etiam atque etiam probatur. & cum in quouis genere magnus omninò sis, in hoc maximè

maximè videris excellere. planè (vt omittam reliqua) ingenij tui quasi quandam *δίκην* sum admiratus. ita concinnè, ita aptè facili quodam sententiarum nexu rem ducis, donec ad ipsum peruenias: in quo te, vbi scis hætere multos, citra omnem adulandi suspensionem, summa explicas cum dignitate. Gratulor tibi de ista facultate, & eo magis, quo d, si locis impertitur gloria, nouum decus accedit ad Italiam nostram: in qua sedem, auctore, atque auspice me vno, ita locasti, vt cogitare nihil prorsus de migratione videaris. nec verò secus debes. valdè enim ad litterarum elegantiam, planèque ad omnem humanitatem tibi profuit hoc cælum, è quo iam per quadrienniū spiritum hauris. itaque noster eris perpetuò, mi Murete, si gratus esse vis: quod profecto vis: soles enim hanc virtutem præter cæteros offerre. Tibulli principium mitte, vt cum epistola coniungatur. Scholia, non dubito te operam daturum, vt tua videantur, id est, lita luminibus ingenij, & quantum res patitur, erudita. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patanum.

Gracos typos, meumque de Syriano edendo consilium probari tibi non mediocriter, significas. sic putaram: & in vtroque nunc mea tum opinio, tum voluntas, te approbante, qui mihi multorum instar es, magis, magisque confirmatur. De Catulli clausula, parum commode: sed nihil, Mureto petente, recusandum. Video te Propertium negligere, cum ego me illis verbis, quæ sunt in prima Catulli pagina, quasi pedibus obstrinxerim. **AB EODEM CORRECTI, SCHOLIISQUE ILLUSTRATI.** Itaque nec integrum iam est: & si sit, cur tu poetam elegantem, maximèque omnium latinarum fabellarum varietate, hoc est, verè poetica eruditione florentem, abicias? Etiam illud: oblitus ne es, ei te commentarum publicè esse pollicitum? scholia saltem, si commentario non vacas: & vtrumque Torquato: aut, si vni vtrumque non vis, Propertium cui videbitur: inops enim ab amicis non es, sed malim vtrūq; Torquato, qui nobilitatem à patre, virtutem habet à se ipso. Dices, tibi otium deesse. si hoc impedit, faciā, vt abundes. inibo enim ratione eiusmodi, vt operæ meæ, quarū tibi molesta nunc

celeritas est, gradu testudineo pergere videantur. Germano tuo cupio mehercule satisfacere: sed aduersantur multa, maxime peregrinitas, haud satis apta nostris moribus, & ignoratio sermonis Italici. meum tamen illi studium nullo loco deerit, si monuerit: sin ipse aliquid videro, in quo liceat eius rationibus consulere, aggrediar, & quantum in me erit, perficiam. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patanum.

Vehementer mihi arrisere tua scolia, sic inquam, ut ferè se commentario æquare videantur. perges igitur, diis bene iuvantibus. Cupio tuum Plinium: quem dare poteris amanuensi meo: cui reditum patruus, nuper è Cypro aduectus, multis à me verbis impetrauit. Exspecto reliqua, quod tuo tamen commodò fieri possit. nam, ut tuis consuleretur studiis, & commodis, cessare de duobus prælis vnum maluimus, quàm te nimis vrgeri. attamen rogo, des operam, ne longius ducatur. Vale.

EIDEM, Patanum.

OMi Murete, quot me premunt onera, quibus angor curis. accedit imbecillitas valetudinis: quam, do equidem operam, ut omninò tuear, ac sustentem: sed vacillare interdum necesse est: ita multa incurrunt in nos, quæ nec vitare licet, nec sumus ad sustinendum pares. tu me, tuus amor, tua virtus multum leuat. quod spero perpetuum, nec, ut ait noster, constantiæ causa sed voluntatis, ac iudicij. In erratis cur numeras Mæror, & Flamma? quorum alterum vetustas vniuersa, alterum consuetudo probat. etiam, sæcula, tum scribebant. nam Varro in Etymologiis Varro non videtur: itaque & à Quintiliano merito ridetur. Exspecto Tibulli folia, quæ super sunt, & scholia. Vale.

EIDEM, Patanum.

Molino dixeram, quæ tibi si narrauit, iteranda non sunt: sin omisit, committenda litteris non videntur. nec tamen te diutius celabo: interim hoc vnum, quo fortasse

rasse contentus eris: ad alios potius, quàm ad te, pertinere, nec ullam omninò tuæ dignitatis, & existimationis partem attingere. Hic sermo increbuit, ex quadam tua, ut audio, ad Lambinum epistola, captum tibi iam esse de Ferrariensi conditione consilium. quod si ita est, magnopere gaudeo, ac tibi Deum ea, quæ cogitas, vehementer cupio fortunare. sin autem hæc inania sunt, ac temerè iactata, æquè lætor: itaque horro pro mea in te benevolentia singulari, ut habeas rationē in primis non modò tranquillitatis, verum etiam constantiæ tuæ, velisquæ Patanum nam commorationē esse quàm longissimam. ego tamen, quidquid egeris, meam non modò voluntatem, verum etiam sententiam cum tua coniungam: sed vereor, quod minimè velim, ne quis, in te non rectè animatus, sermonis materiam nactus, leuitatem obiciat. iam enim quiddam inaudiui. In Tibulli quartum, aueo scire, cur nihil volueris. nam, posse te, certum est. nos opus intermisimus, donec à te plurima colligantur. scis consuetudinem præh. vrgebit te, quò tēpore minus expectabis, & opprimet, nec opinatē. quare cum otio nostro tuum negotium metiri non debes, sed, cum iacere nos videmur, ipse nihilo minus ad industriam excitari. Amicus ille tuus, cuius ingenium, ut in adolescente, laudabamus, detulit quædam, ad * quæ, si ille vera putasset, incenderetur aduersus me, & institutam amicitiam, quam spero fore diuturnam, abrumperet. te vnum testor, quid ego de illius doctrina, atque ingenio & sentiam, & sæpè prædicarim. ille tamen simiolus longè aliter: vel quod est, ut multi, insensus Italico nomini: vel quod natura improbus, qui fingat ea de me, quæ repugnant penitus iudicio meo, atque etiam naturæ: cumque ornatus à me sit, detrabere tamen de mea laude conetur. nec tamen est nihil, quod ad te ipsum pertineat. quæ, quia sunt iniusta, contemnes, ut ego, quæ sunt falsa. Vale. Venetiis.

EIDEM Patanum.

Cvm antea, multis mihi declaratam argumētis, tuam prudentiam valde probaui: tum verò, lectis tuis litteris, laudaui te, ut hominem consilio præditum excellenti, atque etiam, ut virum bonum, qui nihil antefert ho-

nesto, suæque maximè fidei, vel cum rei familiaris ingenti iactura, sibi esse habendam rationem existimat. Opima tibi deferrebat, admodumque honorifica conditio, auidè à multis, & ambitiose petita. nihil occurrebat contrà, quin accipienda videretur. tu tamen reuicis: & facis, meo iudicio, sapienter: primum, quia tueris officium, qui Cardinali Estensi iam promiseris: deinde, quia ne sic quidem tuam vtilitatem deferis. quis enim illo ad liberalitatem propensior? quis paratior à fortunæ bonis? habes igitur in eodem cum voluntate rem. nec tu is es, in quem aliquid indignè conferatur. atque etiam, quo maior, ac præstantior adesse, ac se tibi offerre videtur occasio, cum summo Principi, singulari viro, tuam operā dices: eò tuam acues, atque excitabis industriam diligentius, vt ipse te vincas, & beneuolentiā Cardinalis eximij omni tibi ratione concilies. in qua vna si tuæ vitæ quasi tabernaculum constitues, & ita perpetuò senties: id te felicem, Murete, nec iam amplius à Fortuna pendentem, quæ tui similes sæpe iactat arbitrio suo. Nunc ego quidem à te fructus tuorum studiorum vberimos, de quibus me sæpe prædicantem audire multi, non solum expectabo, verum etiam exigam. quanquam tu mea certè monita nō expectabis. noui enim tuos sensus hac in re cum meis optime congruentes, vt eam denique esse vitam ducas, quæ viuatur in studiis, cætera inania, speciosa multa, plerunque tamen falsa. Interim frui tecum ipse, & quod aiunt, in sinu gaude tantæ felicitatis expectatione: quam æqualem video fore vitæ tuæ, ipso viuente, qui te expectat: quem debes, vel si tibi Cræsi opes ostendantur, vnum sequi, & vnum ornare tuis studiis, vel potius ex ipso tui ornandi, atque illustrandi capere argumentum. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patavium.

Laborabam vehementer de amico nostro: nunc animum meum constituit. aliquo interdum, vt verè dicam, metu fluctuantem, epistola tua. atque ad metum accedebat indignatio. quid? virtutine deerit ornamentum? aut etiam locus, vbi consistat? tantane est temporum iniquitas, & hominum in suis bonis ignoratio? hæc ego quandoq; mecum: nunc vacuus cura iam sum, & ex eo, quod
signifi

significas, vt in exoptata fortuna triumpho. velim igitur ei meo nomine gratuleris. Tuos versus, tua fretus humanitate, iam promiseram. eos expectabo, minima, si fieri potest, interposita mora. ne tu velim me diuturna expectatione ducas. Illa ad illos, qui te nunquam amant, quos malè scis audire suo merito, cur non transferas ad alios? equidem suadeo. quòd si tenerem *καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἰσχυρῶν*, planè reuocat non solum natura mea, sed ætas etiam, senectuti propior, quàm adolescentiæ. itaque, si quid ad me scribes, remoue, amabo te, omnia, quæ dilexissè Plato videtur, *ἀφ' ὧν ὁ λόγος*. Intelligis, opinor, quid significem: & quod significo petere me, vel cupere etiam, si me putas ingenium tuum nosse, existimabis. De beneuolentiā tua, etiam nunquam dubitavi, ex te tamen ipso ea, quæ opto, libentissimè audio. quanquam ad studium in te meum nihil addit studij tui commemoratio. nō enim te amare cecipi, vt ipse me amares, sed quod amabilem ipsum esse duxi multis nominibus: quæ tibi ipsi non exponam, non modò meus, verum etiam tuus pudor impedit. Iactura te mouet rei familiaris in discessu repentino. noli laborare: lucrum erit in damno: si spectas eum, qui te excipiet, præstantem virum, erga tui similes optimè animatum, cuius egregiam voluntatem non dissimilis fortuna comitatur. sarciet igitur ille, si quid ob subitam migrationem damni facies: & vt spero, tuum, te consilium quotidie magis oblectabit. Polam video te abiicisse, & lætor mehercule tua causâ. veruntamen, si quando opus erit, secessum illum non contemnes: vt habeas tu quoque exemplo Africani, & Lælij, tuum Lucrinum, cuius in littore, neglectis Regum thesauris, omni prorsus ambitione solutus, aut conchas legere, aut fluctus numerare possis: eoque lætius, si me tibi tantæ comitem voluptatis Deus obtulerit. Verum hæc, vt quidem nostræ nunc vtriusque res habent, inania: quæ tamen, si perfectè sciperemus, omnium fortasse prima. Sed vides me tecum garrire? captum voluptate sermonis, dum te quasi præsentem alloquor, & vtor manu eius adolescentis, quem iure Latij donatum, Cretensibus ademptum, affirmo tibi dignum aliquando fore nostro contubernio. quod quidè studiosè agit, tuo maximè exëplo incitatus, et si nō te nostra domus, sed tua te industria tuum nobilita

nobilitauit ingenium. Libri aliquando exierunt, quos ad te mitto, iuuenis optimi, & insigniter eruditi, Onuphrij Panuinij. non dubito, cum legeris, quin meum de illius præstanti virtute testimonium confirmes. habes alia in manibus, vnde fructu studiosi capere vel maximū possint. quæ vt edas maturius, otium illi exoptare, qui rerum nobilium scientiam appetunt, omnes debent. Vale. Venetiis.

E I D E M Ferrariam.

Vix credas, quàm non facile mea manu litteras conficiam, & quàm facile, cum vtor amanuensi, fluat oratio. itaque scripsi ad Seuerum laboriose, quod inambulans, vt antea solebam, minimo negotio dictassem. discessus ille meos, magnorum index malorum, vt ab amicis tunc, falsa coniectura ductis, putabatur. familiares meos, quorum vti opera consueueram, Podocatharum, Fasinarum, postremo etiam Nicolaum Cretensem mihi ademit. filium habeo, sed puerum adhuc, & imbecillo corpore, & occupatum satis domestica cura. itaque posthac, nisi quid occurrat grauius, per quàm rarò, & quàm breuissimè scribam. venio ad litteras tuas. Reuersus è Foro Iulij, quo exieram non tam negotij, quàm valetudinis causa, reperi librum tuum Variarum lectionum, quem apud Sixtum Medicen, communem amicum, excellentè virum, reliqueras noli expectare iudiciū meum. malo enim te ad alios, quid de tuis studiis, quid de ingenio existimem, quam à me ipso cognoscere. vnum tamen illud non minus verè, quàm libenter dicam, nihil me adhuc in hoc genere legisse ornatius, nihil eruditius. Quod autem quibusdam in locis & à me dissentis, & egregius idem laudibus me ad cælum tollis: parcius vtrumque vellem: sic enim vtrumque fortasse verius: agò tamen gratias, quod publicam utilitatem rebus omnibus anteponas, quam ego antea consuetudinem, acceptam à patre, seruauī mea sponte, & seruabo posthac, tuo inuitatus exemplo, diligentius. De nummis, cum lubebit, atque adeò vt lubebit, vrgeri enim eum, qui cum tibi vsus intercedat, ne si quidem ipse velis, facile permitterem. Dionisius paulò ferius, quàm putaueram absoluetur. moram iniecit commissā inter operas rixā, absente me. neque tamen hac satis leui, sed aliis adductus

cauillis,

cauillis, quæ ponderis longè plus habebant, penè totum consilium abieceram. nunc, te hortante, ac monente etiam vt celeriter, quid agam? quid autem, nisi quod ipse cupis? quod certè mea causa cupis. vrgebo igitur pro virili, nec impensè pareatur, aut labori. De Gallorum Rege, dolui sanè grauius dolorem vestrum: sed humana quæ sunt, humaniter ferenda. nec vobis doctrinæ remedia, nec ea, quæ sumuntur à rerum vsu, deesse possunt: & tu mihi miranda narraſti de Cardinalis pietate in Deum: quo ille se, vósque omnes præsidio aduersus iniquitatem fortunæ præclarè tuebitur. Vale. Venetiis.

*IOANNI BAPTISTÆ RHAM-
nuso, X-uirum consilij à secretis Venetiis.*

Cum à nobilibus viris, in hæc loca vel animi, vel negotij causa confluentibus, dignitatem illam, quæ maxima est in nostra ciuitate, vt arcanis præfessè præstantissimi X-uirum Consilij, summo omnium consensu tibi esse delatam accepissem: magnoperè sum lætatus, tum pro ea, quæ olim inter te, ac parentem meum inuicem semper fuit beneuolentia, tum pro mea in te vetere obseruantia, orta primū à meo de tuis virtutibus iudicio, deinde à te multis, ac variis, vt tempora tulerunt, erga me, meosque officiis vehementer aucta. atque ego meam tibi penè incredibilem lætitiā, ex honore tuo susceptam, statim litteris declarassem, nisi, autumno iam exente, breui futurum sperassem, vt, in urbem reuersus, præfens præfenti gratularer, neque solum ex oratione, sed ex vultu, & oculis, qui sunt indices animi, de meo in te studio, intimòque sensu iudicares. hac ego me non multorum dierum expectatione cum sustinerem, ecce tibi amicorum litteræ, ecce nuntij, proximis comitiis tulisse te fructum antea dæ vitæ omnis tot peregrinationum, quas in Galliam, ad Helætiros, Romam, etiā ad hostes armis infestos Reipub. causa suscepisti, tot consiliorū, quæ à te fluxerunt ad augendam, quantum in te fuit, patriæ dignitatē. cum enim longo post intervallo in eum locum rediisses, vnde magistratum designatorum nomina recitantur: consurrexit senatus vniuersus, ex tuo conspectu mirifica voluptate perfusus. quæ tum animorum omnium perspicua signifi-

catio

rio ita commouit, vt illic magna vis lachrymarum exciderit, intuenti beneuolentiam tuorum ciuium, quos in omni ætate dilexeras, quibus iam inde à prima adolescentia, parentis tui, summi viri, exemplo omnibus officiis inferueras, nulla tibi præterquàm amoris, præmiorum spe propolita. Fuit igitur eo die mutuum, & æquale gaudium, senatus primum, ubi tuam sibi vocem, clarà pariter, & suauem, in pronunciandis magistratibus vidit esse restitutam, quàm post obitum magni Cancellarij Francisci nimium sæpè desiderauerat: deinde tuum, cum illa tibi cum incredibili gaudio, ac penè cum clamoribus vniuersa confurrectio, quid de te tui ciues existimarent, quo te studio, qua charitate complecterentur, ostendit. Enimuerò letari te puto, quod quidem iure facis, summo dignitatis gradu, quo te tua virtus extulit, vt arcana illa tractares, quæ ad Reipub. salutem, & huius magnitudinem imperij pertinent. verùm hoc sæpè vidimus alius quoque contingere, optimè scilicet de patria meritis. nec enim honor in quenquam, qui sese magnis in rebus nō sæpè probauerit, confertur: studia verò tanta, testimoniū tam illustre, consensus eiusmodi quando vlla omnino in re, vel in quemquam omnino hominem vidimus, aut audiimus: itaque cum ad meam priorem latitiā nihil addi posse existimasset, nunc tamē accessionem haud medioerē noui gaudij factam esse cōfiteor: vt eam testari litteris, ac tibi, quoquo modo licet, indicare sim coactus. video enim te vno die, atque vna planè hora, mercedem cepisse non modò meritum tuorum, quorum habes testem vniuersam penè ciuitatē, verùm etiam perpetuam tuę modestiæ, eum, amore, ac iudicio patriæ contentus, nulla vnquàm commoda, nullum honorem tibi esse petendum statueris, vt admiratio simul & dolor propinquos, ac familiares tuos ferè omnes afficeret, quod ista dignitate, quæ tibi nunc incredibili omnium studio delata est, ornari antea noluisse. quorum te denique, ac simul omnium ciuium voluntas, atque cohortatio vicit, & ad honorem exoptatus, atque accersitus accessisti, nulla vsus prensatione, nullis præciibus, tua virtute commendatus, quæ tibi omnia omnium suffragia facile impetrauit. quando igitur, honore accipiendo, patriæ satisfecisti: dabis eidem optanti, atque petenti, vt ad tuendam ac sustentandam senectutem tuam quid-

quid curæ, quidquid potes industriæ conferas: vt & tu mirifico illius in te studio, & illa tuo excellenti consilio, tuarum omnium publicarum scientia frui quàm diutillimè possit. idem te priuatim rogant necessarii tui, propriè verò filius adolescens, in quo videtur tua virtus efflorescere, tua iam probitas, tuæ ad optimas res propensio voluntatis agnoscitur. Ego autem, cum nemini in te amando, colendoque concedam, iisdem vtor precibus, ne tuam ætatem, confectam iam annis, & laboribus pro Reipub. susceptis, rebus agendis nimium vexes. vereor enim, (vt omittam publici muneris curam) ne plus officij amicorum causâ, quàm sustinere fortasse possis, tua tibi imponat humanitas. quod si desidiā odisti, & quæ aliis quies videtur, laborumque, ac molestiarum quasi portus expetitur, eam tu ignauiam appellas: nec homini quidquam vitandum magis existimas: habes in quo te exerceas: duo supersunt, aliquod iam annis instituta, de itinerum & nauigationum diuturno ac perdifficili cursu præclara volumina: quæ si ad primum, quod omnes libenter, nec sine tua summa laude legunt, aliquando adiunxeris: egregiam, & maioribus nostris, multisque ante seculis reconditam doctrinam, præclaris imiginibus expressam, orbis terrarum patefacies, tuoque nomini gloriam paries haud paulò maiorem, quàm quæ tibi à cunctis honoribus & magistratibus, vel magnificentissimè gestis, manare vnquam possit. eoque magis in hoc studium debes incumbere, quod omnem amenitatem, quæ solet ad scribendum inuitare, tua tibi Rhamnusia villa abundè supeditat. itaque frueris eodem tempore Marfangi Musis, deliciis, ac amoribus tuis: & nobis, posterisque, maxime verò Paulo consules filio tuo, cuius omnes egregiam indolem amamus, & exorietem virtutē admiramur: quem à te, nisi graue sit, etiam atque etiam meo nomine cupio salutari. Vale. Ex Plebe Sacci, Pridiæ Idus Octob.

M. ANTONIO NATTÆ

Mantuum.

Gravi, ac diuturna oculorum valetudine impeditus, feci tamen, vt litteris tuis, humanissimè atque elegantissimè scriptis, quàm primum responderem. Ego te, Natta.

Natta, ex illo tuo præclaro libro, quem de Pulchro inscripsisti, iam pridem cœpi colere. mea tibi voluntas non patuit: cæteris, quid de te sentirem, sæpè in sermonibus declaravi. Nec verò mirari satis possum, qui potueris tantos processus in philosophia facere, homo versatus, assidueque occupatus in tractando iure civili: in quo ipso te excellere, & audio de multis, & res indicat: quandoquidem certatim viri Principes te accersunt, summisque muneribus præficiunt. Equidem ut beneuolentiam tibi meam præfens præfenti patefaciam, cupio Mantuam excurrere: sed me deterreret valetudinis infirmitas. tamen si affirmabat is, qui mihi tuam epistolam reddidit, posse me à meis laribus Mantuam usque non incommode nauigare. itaque audebo fortasse. igniculum enim desiderij vix iam fero: & si quid est in itinere difficultatis, homini præsertim imbecillo, vincit amor in te meus. De tuo libro, quid iam expectas, ut rescribam? videlicet me in ære tuo totum esse? impera mihi, quod vis, & vtere me, quantum vis: subibo omnia, & perferam tua causa. Meum librum de legibus ad te mitto. iisdem typis, si tibi placuerit, utemur in tuo libro. sumptus omnino maior erit, quam si littera minor esset: verum hoc tui consilij, ac voluntatis est. statue arbitratu tuo: perpende magnitudinem libri: deinde significa, quid velis. mitto etiam aliud characteris genus, ut alterutrum deligas. utrumque enim in folij, quod aiunt, formam aptè conuenit. tamen si dignitas maior est in maiore. De ratione sumptus, si numerum paginarum tui libri significaueris, & simul versuum in vnaquaque pagina, & litterarum in quolibet versu: facile summa fiet, & ad te scribetur. Num quid præterea? hoc. de meo libro quid sentias, cupio significes. vix enim credas, quâ à iudicio tuo pendeâ.

EIDEM, Mantuam.

PRæclare Hector ille apud Nævium: Laudari abs te pater cupio, laudato viro. possum ego nunc idem vsurpare. Video me laudari, à quo viro? à M. Antonio Natta, in quo sunt ingenij, sunt animi, ac virtutis ornamenta plurima. ego porro aliquid fortasse, si cum aliis conferar, videri possum: cum verò ad te vnum cogitatione conuerto, vix credas quàm mihi ipse displiceam. Quare permittite mihi,

mihi ut eas laudes, quas in me contulisti, reiciam, aut ipse maiores in te transferam. nam mihi utrumque nostrum æqua lance pendere, magni negotij non est. ut ut est, amo voluntatem tuam. ea mihi est, eritque semper, ut debet, antiquissima. De aduentu meo, muto consilium in horas singulas. tu me allicis, vel attrahis potius: reuocet, & retinet valetudo cum ad te specto, nauim conscendo, vhor, appello Mantuam, tecum sum. sic est amor, & illa, quæ fluunt ex amore, voluntates. rursus, cum ad me conuertor, & meam imbecillitatem intueor: qua macie sum, quàm tenui cute, quàm natura mollis, & proclius ad morbos: relanguesco paululum, & quasi nauim incitaram leuiter inhibeo. vides adhuc, & sentis fortasse, tentari corpora frigore, leui quidem, sed tentari tamen: vides perflari cœlum ventis: rationem esse temporis prorsus incertam, & inconstantem. quæ firmiores non timent: ego valetudinarius nisi timeam, parum videar me nosse, parum vitæ consulere. quod nec humanitatis est, nec satis prius: cum nos iusserit ille summus Imperator quasi suos milites in hac statione, donec ipse reuocauerit permanere. Calores, ut spero, quæ mea solet esse anniuerfaria medicina, me mihi restituent. Itaque Iunio ineunte, aut eo certe mense te, ut spero, complectar. sin videbo sine meo periculo fieri non posse, ut in viam me dem: docebo te litteris, quid consilij ceperim. Tuum librum tractabo, quæ licebit diligentia, animo certe erga te singulari. Vale. Venetiis.

EIDEM, Mantuam.

ADeo ne erravi, & lapsus sum in subducenda ratione, ut de folijs quinquaginta cœiecerim, quæ nunc octuaginta fore video? pudet indigentia mea. verum, ut vt est, commodo meo rem suscipere non possum: nec audeo reculare, ne mea fides in dubium apud te veniat. itaque peto à te, ut cum tua ratione meam quoque ducas, nec exigas à me plus quàm res & fortuna mea patiantur. Nam, quod ais, redituram ad me pecuniam cum fenore, libro vendito: videlicet communi quadam, non propria me regula meritis. non enim ego, ut alij qui libros imprimunt, habebam statim certos homines, qui eos diuendunt, & lon-

ginguas in vrbes, regionēsq; disseminant. venduntur hic statim à meis omnes ita paruo pretio, vt luci quidem minimum, sed minimo simul labore, minima molestia fiat. Meum ergo librum itidem, inquis, vendes. De doctrina libri tui, de elegancia possum ego facile iudicare: de venditione quis prastat? an nescis, libros latinos, optimos veteres, ita nunc iacere, vt penē sordium in genere putentur: vix iam Ciceronem ipsum, Cæsarem, Sallustium legi, à multis etiam ne legi quidem, planēque contemni? quare noli mirari me tam esse diligentem in iis rebus, quas me docuit vsus penē quotidianus, & in quibus non licet esse sine magna mercede negligentem. De tempore, quod vrges: facultatem imprimendi non concedunt, libro non inspecto, atque vtiā, inspecto, concedāt. quod si dixi eos me faciles habere: non significauī, posse me, libris non lectis, impetrare ius imprimendi, sed consequi, statim vt legantur: quod ita multis non contigit. sæpē enim vidi, nonnullorum scripta apud eos, quorum potestatis hæc tota ratio est, per multos menses custodita, neque legi, neque reddi. Mittas igitur librum oportet vniuersum: mecum autem amicē ages, pro ea, quam tu docēs quotidie præclaris exemplis, æquitate. ita, si errauī, non luam grauius, quā debeo: sin error à me non est, à te verò aucti libri magnitudo tota pendet: ius tuebere pro tuo instituto, & amico simul consules. Vale.

EIDEM, Mantuam.

VT concludā paucis: quando nec mihi ad scribendum, nec tibi ad legendum otij satis est: si librum miseris, imprimetur. nolo enim meam apud te fidem in dubium vocari: nihil est tanti, de tempore, incertum est. pendet, vt sæpē iam scripsi, hæc tota res ab aliena voluntate. crediderim tamen intra mensem cōfici & expediri rem posse, tum studio nostro, tum intercedentibus amicis, nobilibus viris, & gratia florētibus. libro non inspecto, facultas imprimendi nunquā dabitur. scio nullam in eo labem esse, quæ legentium animos possit inficere. noui tuos sensus, mores, probitatem, quæ ego pluris etiam in te æstimo, quā eam doctrinā, quā parē fortasse aliquem, superiorē certē habes neminem. verū mos est gerēdus consuetudini. communis

munis hæc est, non tua præcipua conditio. Ad me autem quod attinet, voluntati tuæ, in qua vim esse cupiditatis intelligo, nulla interiecta mora satisfiet. Vale. Venetiis.

EIDEM, Mantuam.

Hodie, tribus medicis adhibitis, accuratē disputatum est de meo exeundi consilio. rem probāt, sed illud addunt, totam æstatem dandam esse otio, iucunditati, exercitationibus modicis: nec redeundū in urbem ante mensem Octobrem. itaque vehementer animi pendeo: nec, quid consilij capiam, satis habeo exploratum. in hac dubitatione venit in mentem de tuo libro: quem, si exeo, video fore, vt serius fortasse, quā tua voluntas ferret, imprimatur, quare monendum te litteris existimaui, vt aut statim eum mitteres, aut imprimendi consilium differres. Ego hic vel tua vnius causā commorabor, dum liber absoluitur. quod si statuis de subita impressione, qua velis forma, quo characterē, quo numero, significa. Suaderem omnino, vt aliorum cpera, me absente, vtereris: sed timeo mendas, & sordes: quibus inquinari, & corrumpi tua scripta per operum incuriam, nolim. quod tu iam sensisti in libro de Pulchro, qui tractari non potuit indecentius. His litteris cupio à te primo quoq; tempore responderi: vt, quod ad me ipsum attinet, certi aliquid possim statuere. meam enim voluntatem ad tuam accommodabo. Vale.

EIDEM, Mantuam.

Litteris tuis perlectis, aggressus sum legere tuum libellum. Legeram iam antea Venetiis, allatum ad me à Carreto tuo. mirificē semper placuit. genus enim scribendi non minus elegans, quā eruditum, complexus es. Quod ad typos attinet, video paululum detritos esse veteres: itaque specie illa, quam recentes habere solent prorsus carent. & compactum nimis atramentum videtur: ex quo fit obscurum quiddam, quod legentium oculos offendat. Menda quædam deprehendi nimis fœda, nec eiusmodi, vt dissimulari possint. cuius incommodi causā puto tibi non latere. sæpē enim hic, dum imprimitur, vel emendationi nemo potest, vel præesse solet homo mercenarius,

& parum litteris instructus, & is, cui pecunia, quam fama, sit antiquior. nos tamen, & quia de existimatione laboramus, & quod te nimium diligimus ob tuam probitatem, nimiumque colimus ob eruditionem enitemur, & cōtenemus, quantum feret acies oculorum nostrorum, vt satis in hoc genere fiat tuæ voluntati. ad quam tu me diligentiam tacite vocas in tuis litteris. laudas enim, & Aldi filium agnoscere te dicis. quam sunt hæc acuta, quam me pungunt atque excitant ad omnem laudem, non modò hanc propriam typographiæ, quæ iam in nostra familia inuenerat, & quasi debita, postulatur. Sed heus: adhuc ne tibi meus liber est in manibus? atqui abiectum iam à te, & latere in angulis, obductum puluere, existimabam. nec tu is es, cui bonas horas malè liceat perdere, homo assiduus curis, maximisq; negotiis districtus, itaque peto à te, hoc mihi des, ne tuum otium à summis rebus ad meas ineptias conferas. satis iam obseruantia in te mea, satis humanitati tuæ dedisti, hoc si plus cupiam, non agam satis modeste, nec te nosse, nec me ipse videar. Verbum optabam in epistola tua de Carreni valetudine, optimi viri, vt visus sum conicere, tui certè studiosissimi. nam affectum pessimè, ac penè desperatum dixeras, cum essem Mantuæ. Mecum actum est in hac peregrinatione prorsus infeciliter, incidit in morbos tota penè domus: sed vxor cum periculo vitæ integrum iam mensem miserrimè iacuit: nec dum video quid sperem: cum iactetur acerbissima febre, nec habeat spatium vllum sese colligendi. ego, cum non optimè valeerim corpore, neque nunc valeam, quo fuerim animo, quo nunc sim, vel me tacente potes existimare. fortitudinem laudo: sed eam in me ipso nunc requiro. vincor enim aduersis, nec possum planè, quod tu potes, à philosophia illa verà, quam Aristoteles ignorauit, præsidium petere. Sed longius progredior, tuas litteras exspecto. solatium fortasse aliquod in malis afferent. Vale. Asulæ.

EIDEM, Mantuam.

MEum in reditu consilium hoc fuit, vt Mantuæ conscenderem. idque maximè tui salutandi causa: tum, vt, quod antea de tuo libro imprimendo inter nos conuenerat, id comprobaremus. non licuit ob viarum difficultatem,

tem, & frigora. scis enim, quam tenui cute sim, quam imbecillo corpore. Caneti igitur, & meo, & meorum consilio, tranquilla tempestate conscendi: Mantuamque præteruictus, viginti, opinor millianorum intervallo, Clodiam triduo inecolumis appuli. hic me amici, & propinqui læticia incredibili exceperunt, qui de reditu meo, læuente iam hieme, penè desperassent. negotia nunc repetimus: quæ cum neque pauca sint, neque ponderis exigui: nullum tamen habeo prius, nullum antiquius eo, quod ad te pertinet. vide igitur ipse, quid statuas. nam, si perstas in sententia, mittendus liber est ante medium Ianuarium: quo spatium habeamus eos alloquendi ac rogandi, quorum iniussu nemo imprimit impune. vrget etiam Philippi Regis orator de libro edendo, quem ei misit, homo, vt aiunt, Græcè Latinèque benè sciens, arcanorum ipsius Regis particeps, Gonzalus Perez: cui roganti per litteras, vt omnino suus liber meis typis exeat impressus, & in eo sita ac locata sua laudis aliquam partem existimanti, deesse non possum, pollicitusq; sum: & persoluiam fidem. sed cupio tuum librum anteire, si tu vis: sin commodius videtur, in aliud tempus differri, quam primum litteris significa. ego id vnum specto, tibi vt satisfaciam. Vale.

EIDEM, Mantuam.

Nondum redditus liber est: nec mea tamen in ea re diligentia defuit. deuorandum est hoc ytrique nostrum, quidquid est molestiæ. nam me quoque mora longior incipit ita grauiter afficere, vix vt feram: fero tamen, quia Natta negotium est. alioqui hastas mehercule, vt ille inquit, abiicerem. sed obduremus paucos præterea dies. si res ducetur, librum repetam, & cum pecunia tibi remittam. Ama me, & tibi persuade, te mihi esse in animo assiduum, in oculis, in ore. Vale.

EIDEM, Mantuam.

Nequè nihil respondebo, neque tamen id quod tu exoptas vehementer, ego autem sic, vt tecum in cupiditate contēdam. Librum habet in manibus homo eruditus egregiè sacris litteris, & philosophiæ scientia excel-

lens, Sixtus Medices: cuius omnia iudicio propter doctrinam, fidei verò ob integritatem rectè committantur. is legit accuratè, perscrutatur omnia: examinat, & pendit acerrimè, nihil adhuc, vt sæpè iam mihi significauit alienum à recta sententiaprehendit, tuamque mirè laudat perpetuam tam longo in opere eloquentiam, singulari doctrina coniunctam, is, quid tuo de libro sentiat, suo testimonio, ac iureiurando cum ostenderit, aggrediemur: quod abesse iam longè vix potest. Te interim rogo, optime Natta, ne quid alienæ culpæ in me transferas: nec me curare parum gnauiter existimes ea, quæ ad te pertinent: quibus afficior in vtramque partem, non equidem æquè ac tu, sed, vno te excepto, grauius certè, quam cæteri. Vale, Venetiis.

EIDEM, Mantuam.

Aliquando is, qui tuum librum accuratè legit, absoluit epistolam eam, qua tuis litteris respondit. de re tu iudicabis: de homine, sic habeo, virum esse bonum, præstanti humanitate, singulari doctrina, præconem verò laudum tuarum. quare est sanè, cur ei gratias agas, quod te ornet, efferatque laudibus: quod à me iam, qui te vnicè diligo, tuo nomine factum est. quam primum autem cupio à te responderi: vt, si quis remanet scrupulus, auferatur, & exeat tuus liber bono publico, tua non mediocri gloria: quod vtrumque fore confido. Bonamicus neque dum venit, nec, venturus ne sit, aut quando sit, ex eius ad me scriptis proximè litteris licet conuicere. tu cognosces: ei que ad me fasciculum dabis epistolarum mearum: quas tamen, tu quoque opinor, mecum sentis, comprimendas potius, quam diuulgandas: sed efflagitantibus, præsertim amicis, negari iam diutius non possunt. Vale.

EIDEM, Mantuam.

Pluribus tecum verbis agere non licet: ita multis distrahor curis. vnum hoc: is, qui tuum librū legit, idem tuis litteris, disertissimè scriptis, respondebit. quod vt celeritè faciat, operam dabo, quantum in me est. tuam causam certè, vt mihi videtur, præclare tueris: &, quantum tibi

tibi ex optima mente, tantum ex ingenio, & doctrina laudis accedit. Vale. Venetiis.

EIDEM, Mantuam.

Placere tibi argumentum de Republica, & eius libri partem, epistolis meis insertam, abs te, tali viro, tantopere laudari, vehementer gaudeo. tua verò cohortatio, vt absoluiam institutum, animos illa quidem addit: sed, & mi Natta, si videas quibus premimur & curis, & laboribus, fortasse, si modo vis me viuere, aliter sentias. incitatur voluntate, consiliis, & hortatibus amicorum, gloriæ nonnulla cupiditate: nec omnino diffidimus ingenio. verum illa, qua tu excellis, quæ in tuis dictis, & factis elucet, prudentia dissuadet. me natura pertenui sinxit corpore: studiorum accessit non mediocri labor, ex quo imbecillitas, & morbi, quid res domestica? quæ, quod est angustior, eò tuenda diligentius est. quid typographia? quæ ita mihi tractandam intelligo, non vt omnia ad vtilitatem, sicut multi, sed pleraque ad meam existimationem referam, ac dignitatem. quo proposito, nihil est operæ, nihil studij, recusandum: ac sæpè, vt ait poëta ille tuus, sudamus, & algemus. Amicis etiam vel saluantibus horæ danda sunt, vel aliquid petentibus officia tribuenda. qui si excludantur, aut reiciantur, sanè consuletur otio meo: rebus meis, valeretudini meæ, sed vbi humanitas? quæ quam sit hominis propria, nomen ipsum indicat. Iacent igitur inchoata, planè rudia, temerè vel dissipata, vel cōsula, mea scripta: quæ nonnunquam, sicuti, mater languentem filium, cum dolore tacitus adspicio: opem ferre, quam videntur postulare, non queo. Quare, si quid apud te hominis tui amantissimi salus est, non debes me ad scriptionem vocare, tot assidue, tam variis tanti momenti occupationibus distentum, adiuua me potius consilio, si potes: aut minue molestiam consolando: opta saltem, (& hoc ipsum significa) vt hæc, quæ nunc sustineo, perferam, & is, quem volumus, principis exitus respondeat. id quod, nisi fauente, qui fons est omnium bonorum, Deo, sperare non licet. Consultationes tuas, si quæ nondum editæ sunt, mirè aucto legemur, nam, cū in iis, quæ iā sunt editæ, præstare te omnibus, qui memoria nostra ius ciuile litteris mandarūt, cum scientia

rei, tum sermonis elegantia, mihi persuadeam: intelligo posthac tua scripta longe fore meliora. nō ago tecū blandemior veritate ipsa re, & vt sentio, planē loquor, valde, mi Natta, hoc biennio in latina lingua profecisti: quotidieque, vt ex epistolis tuis facile conicio, ad veterē illam eloquentiam propius accedis. itaque videre mihi videor, ac prorsus video, quantus in iure ciuili explicando, si studium adhibueris, esse possis. quod vt facias, auctor tibi magnopere sum: si modo tu in tua laude quenquam, praeter te ipsum, auctorem, hortatorē me expectas. Vale.

EIDEM, Mantuam.

Litterae tuae, quas idem binas tabellarius attulit, facile tuam edendi libri, quem efflagitari iam a multis audio, non mediocrem cupiditatem declarant. nec me tamen studio tibi concedere velim existimes. nam & *παρά τινος* quondam commouit iam in sensibus meis virtus tua: & res ipsa, de qua tantopere laboras, commendationem habet a se ipsa, nec tuum officium apud me, aut omnino apud quenquam bona mente praeditum, desiderat. Vnde igitur, inquit, tot dierum prolatio? Equidem culpa vaco: nec in officio praestando Sixti nobis humanitas de fuit: sed ab eius voluntate pendemus, cui tota demandata facultas est, is cum Sixti primum, deinde etiam nostro se acquiescere testimonio confirmasset: Sixtum etiam, vt optime de Christiana doctrina sentientem, sacrarūque litterarum disciplina perfectum, laudibus extulisset: illud adiunxit: sibi tamen esse concedendum, cui ratio temporum paulo seueriorem, quam ipsius voluntas ferret, personam imponeret, vt librum leuiter attingeret: quod esse per paucorum dierum negotium pollicebatur. negandum non fuit, egimus etiam gratias, quod ita blandē peteret, vt suam obliuisci potestatem, humanitatis causa, videretur. Nunc tibi, mi Natta, deploranda est haec non multorum, vt spero, dierum mora, vides, hominum recentiorum libri, quicunque de sacris rebus loquantur, quam diligenter hodie trutinā perpendantur: vides, quam multi, nullo personarum discrimine, in iudicium vocentur, quam pauci mox elabuntur. tolle, obsecro te, festinationem in re tanta: & habere rationem temporis: & vtriusque nostrum otio, (nam

(nam mea quoque res agitur) breui interposita mora, consule. Nam, quod inieisti de tua laude, opinor, vt quasi dormientem excitares: id mihi nouam diligentiam non attulit, potius admirationem quandam, cur ea, quae ad tuum decus pertinent, curari a me frigide suspiceris. Etiam appellas me ob testimonia epistolarum mearum. quasi verò ego te diligam constantiae causa, non iudicii. quod si te non esse dissimilem tui putaueris, cuius etiā probitatem, doctrinam, eloquentiam, assidua studia vehementer augent: me quoque, qui aliquando in te fui, eundem fore semper, hoc est, amore incensum, tuaque cupidissimū gloria, debebis existimare. Commentarios meos quod euoluisti libenter, amice facis. si verò etiam, vt scribis, aliquid ad tuam vtilitatem excerpis, magni facio industriam meam: quā tu, vir ingenio, & eruditione summus, modò non improbares, satis habeam: fructū vt ex ea caperes, vix vnquā speraui. itaque scribam posthac paulo fidentius, iudicio tuo confirmatus: & auctoritatem tuam, si quis contra senserit, pro sexcentis rationibus opponam. Litteris tuis, caue putes, non esse a me responsum, quia neglexerim. obstitit occupatio: quae diem quandoque totum eripit a mane ad vesperam. quod etiam si non scriberem, tamen opinari, tuae prudentiae, & humanitatis esset. Vale.

EIDEM, Mantuam.

Ad oculorum dolores, quos diuturna consuetudine satis iam modicē fero, accessit molesta febricula, periculi tamen expers, vt medicus affirmat. itaque cogor breui respondere litteris tuis elegantissimē, & humanissimē scriptis. Liber statim traditus est viro optimo, atque eruditissimo, cōmuni amico, Sixto Medici, is, licet occupationibus distractus, tamen & mea, & tua causa pollicitus est, operam se daturum diligenter, vt eam partē, quam tu addidisti, ac mutasti, quam citissimē legat. quod cum fecerit, rursus ex eius testimonio ius erit impetrandum libri diuulgandi. scis enim, quam seuera hodie sit librorum omnium examinatio, quam sint, vbi quid scribimus, ambigua cauenda: ne qua omnino secus interpretandi, trahendique in deteriore partem, occasio praebeatur. Sixtus me diligit, meaue causa valde cupit, de te autem honorificē &

sentit, & loquitur. itaque, quod ad ipsum attinet, nauigamus in portu. Academia tuum officium amplectitur: ac laudat: sua verò à te, singulari viro, probari ac magni fieri instituta, mirabiliter gaudet. Plura volebam, ductus suauitate sermonis, cuius imaginem habet epistola: sed interdictum est, non modò ne quid scribam mea manu, verum etiam ne multa, nisi necessario, dictem. Vale.

EIDEM, Mantuam.

Habeo, quod petieram. sedasti animum meum consolatione, consilio iuisti. nihil sapientius, nihil humanius epistola tua. & cum multa sunt à te grauissime, atque ingeniosissime còmemorata: tum verò mirifice sum exemplo tuo commotus, quem statuo imitari, quantum in me est, licet mea probe quidem conscius infirmitatis: cui si Deus aderit, quod equidem spero: vincemus humana omnia, & triumphabimus in aduersis. Afferet ad te Tabellarius cum his litteris indicè, quem petis, missum ab Academia, tui studiosissima. tradidi enim legendam epistolam tuam: nec improbauit quisquam. quid? nemo non extulit amplissimis laudibus. ego autem & qua sim ex eorum iudicio affectus lætitia, & quid ipse de tuis existimem scripsit: quia te puto illud, vel me tacente, pro amore nostro suspicari, hoc autem ex meis superioribus litteris cognouisse: non exponam hic pluribus verbis. tantum agam gratias de ista tam in me propensa voluntate, excellentique industria: quarum alteram longitudo litterarum tuarum, alteram elegantia declarat. Vale.

EIDEM, Mantuam.

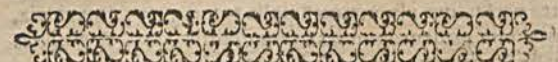
Idum hic futurus sum: nec enim diutius licet per valetudinem: nec venissem leuibus caulis. Liber tuus propediem prælo committeretur, & diligenter emendabitur, atgor equidem, quod abesse cogat, quod accidit profectò non minus contra voluntatem, quam præter opinionem: sed hæc in manu nostra non sunt. ducimur enim, vel trahimur potius fatorum vi. itaq; humana omnia ferenda: quanquam non hæc tibi, quem religio probum, doctrina prudentem facit, sed mihi ipsi, ab iis prædiis, quæ te

muniunt,

muniunt, parum instructo, tanquam intus cano. De rebus meis, de valetudine, de studiis, exigit omninò amicitia nostra, vt aliquid significem: sed neque nunc satis otij suppetit: neq; vt verè dicam, libenter scribo, quæ tu non libenter legas. meliora tamen omnia paucis diebus fore videbuntur: itaque vberiores à me litteras expectato. Hæc dictaui properè, multis districtus negotiis, animo curis impedito. Vale.

EIDEM, Mantuam.

Legi, quas remisisti, epistolas meas, & correxi leuiter, vt homini licet occupato, de editione quòd hortaris, vt omnes potius, quam, vt ego statueram, vnam aut alteram: ita faciam, non spe laudis (scriptæ sunt enim, quod res ipsa indicat, indiligenter, ac raptim) sed quia notam esse æquis & iniquis nostram amicitiam vo'o: quæ me ornat iudicij tui testimonio: cum tamen ad iudicium singularis accedat humanitas. Vale. Venetiis.

EPISTOLARVM

PAULI MANVTII

LIBER QVARTVS.

ILLVSTRI COMITI MI-

chaëli Turriano Cenetensi Episcopo

Cenetam,

NGEDAR animi, nec fieri quicquam posse me vno miseriùs opinabar: ita multa hoc anno præter expectationem, prorsus aduersa meis rationibus, obrigerant: fratris primum amarissimi, deinde filij suauissimi interitus, vxoris morbus, inualetudo mea, rei familiaris incom

incommoda. quam facillè, nullo penè strepitu, rerū mearū conuersus orbis est. de fratre, & filio iam fero moderatius: vel quod, vt solet, medetur dies: vel quia, quod æterna lege Deus constituit, id abrogare velle non solum iniustitiæ, verum etiam imprudentiæ videtur esse. vxor conualuit: ego satis firmus domestica verò damna, quæ sarciri vix vnquam arbitrabar posse, facile cōpensat amor in me tuus, cuius mihi recordatio molestias omnes diluit: quandoquidem vis me ad omnes casus (recordor enim tua verba) subsidium in tua benignitate maximum constituere. itaque leuatus à te grauissimis curis, premi iam onere officij me sentio: in quo sustinēdo viribus enitar cunctis & animi, & ingenij: tantum ne? immò etiam iis, quas beneuolentia erga te nostra, & singularis addet obseruantia. quid porro tam difficile, aut tam amplū est, quod incitata studio voluntas non assequatur? verumtamen in hac te sentio esse haud paulò difficilius mihi satisfacere, quàm tibi. te enim nihil in conferendo beneficio spectare præter ipsam virtutem, quæ suis gaudet ac fruitur bonis, nihil extrinsecus assumit, satis mihi multò antea persuasum est: præterea nulla te indigere, non gloria, qua iam pridem abundas, non diuitiis, quas & possides iam, & contemnis. ego verò, qui & ante annos sex, quo te primum die sum allocutus, eo ipso die benignitatis tuæ præstantiam non vulgari munere sum expertus: & nunc ab eadem benignitatē multò etiam maiora, te iubente, cogor expectare: prorsus ancipiti cura distrahor, qui neque gratiam tibi vnquam referre, neque nuda voluntate contētus esse possim. Succurrunt enim multa, quæ libenter cogitem: primum, humanitas tua, qua me semper complexus es. deinde liberalitas, qua subleuasti: postremò consolatio illa, Christianæ pietatis, & sapientiæ plenissima, qua me quidem proximo Quintili mense, cum ad te honoris causa Cenetam accessissem, afflictum erexisti. atque hæc quibus meis erga te officiis? nullis omnino, salutatione excepta, quæ ipsa mihi tum vtilis ex prudentia, atque eruditione tua, tum etiam ex dignitate perhonorifica fuit. Quæ cum omnia colligo: eximiam istam, plāneque diuinam beneficentiam, insitam tibi, vel potius ingeneratam à natura, auctam doctrina, vsu confirmatam, atque perfectam, satis admirari non possum.

Et

Et simul ad quosdam, opibus affluentes, multis impetrantes nationibus, cogitionem conuertens, doleo vicem bonarum artium, quæ deserantur ab iis, quorum patrocinio si vterentur, fructum retribuere eum, qui est omnibus imperiis antepositus. quid enim est immortalitate præstantius? quis autem eam, nisi beneficio litterarum, consequitur? laterent in tenebris, obruti vetustate, Cæsares, Alexandri, plane omnis antiquitas, nisi rerum præclarissimè gestarum, quas cum audimus, imitandi cupiditate accendimur, testem haberemus historiam. Quò magis tibi gratulor, Antistes, & idem Princeps egregie, qui hanc veræ laudis penè vacuum hodie possessionem tam libenter occupes, veteremque maiorum tuorum de omnibus bene merendi consuetudinem, nulla prorsus tuarum fortunarum ratione habita, constantissimè retineas. Quod verò istam virtutem multis præterea virtutibus, vsu rerum maximarum, prudentia, doctrina, eloquentia, maximè verò humanitate cumulas atque exornas: idcirco & antea Romæ, atque in tuis legationibus, Ecclesiæ causis susceptis magnificentiissimè gestis, & nunc in vrbe tua, quam diuino simul & humano iure temperas, concursus ad te quoridie sunt optimorum virorum, & eorum maximè, qui aut ipsi ingenio, litterisque præstant, aut saltem de ingenuorum litterarumque præstantia iudicare possunt. in quo sæpè fortunam accuso, quæ mihi facultatem veniendi ad te, quod eram hac ætate pollicitus, & cupio vehementer, adhuc quidē eripiat. quod cum licebit, accurram. quid enim ista amœnitate iucundius, isto cœlo salubrius? quid porro ad beatè viuendum deesse potest ei, qui tecum viuat? cuius in ædibus primum oritur ex tua disciplina virtus, deinde excipit virtutem liberalitas. Hoc igitur, cum per negotia licebit & vinam maturare liceat. interim memoria tui fruar: tæque, licet hoc terrarum spatio disiunctum, colam vt præsentem, nec vllum erga te, quod ab homine tui studiosissimo possit expectari, aut officij genus, aut studij prætermittā. Vale. Venetiis.

ANTONIO VERANTIO

Episcopo Acriensi.

Cum, * tui studiosissimus, præclaræ non solum indolis, sed iam etiam virtutis adolescens, proximè reuer-

sus

sus è Pannonia, tuo me nomine salutasset: atque hoc officium iis verbis, quæ facile tuum de me iudicium declarabant, subsecutus esset: cepi sanè voluptatem incredibilem, nec mediocres habui gratias Deo Optimo Maximo, cui soleo, si quid optabile contigit, acceptum referre, & à quo, si quid contra, sperare meliora. nec verò tua mihi quidquam amicitia vel ad meā laudem illustrius, vel omnino amplius possum existimare: cuius audio fortunam à multis ita laudari atque extolli, ut nemo tamen sit, quin fortunæ virtutem anteponat. atque ego te cum ante aliquot annos, commotus fama laudum tuarum, diligere & obseruare cepissem, animūque meum probare tibi literis vehementer vellem: pudor vetuit, non omnino fortasse improbandus, meque ab hoc detertere consilio, & quasi reprehendere natura mea maximè semper est visa. quid tunc talem, grauissimarum rerum onera sustinentem, deditum studiis præstantissimarum artium, inani scriptorum genere appelles? reuocabat ratio, & habendam mihi tum dignitatis tuæ, tum modestiæ meæ rationem intelligebam. Sed profectò à rectis mentibus non ambitione, sed officio incensus, diuina nunquam benignitas abest. qualem enim ego certè vix vnquam sperare ausus essem, ea mihi nunc à te ipso ablata facultas est: cui de mittendo ad me emblemate, elegantissimè, & in quo summam laudē statuo, admodum pie conscripto, venerit in mentem. quo sum dupliciter affectus officio, lætitia primum ex ipsa re: debet enim iucunda vehementer esse amoris, ac iudicii, à tali præsertim viro profecta, significatio: deinde molestia quadam, quod, qui humanitate vinci non facile patiar, nunc quidem à te captus, atque oppressus, tantum in hac virtute, qua nulla magis hominem decet, tibi concedam necesse est, quantum in aliis, quibus te Deus ornavit, & industria tua, minimè paucis: quarum fama non Germaniæ, aut Pannoniæ, continentium regionum, ambitu terminatur, sed Europam, quanta quanta est, ac penè terrarum orbem iam peruolat vniuersum. veruntamen, si tibi, magis locorum spatii disuncto, singularem animi mei ad te amandum, colendumque propensionem ostendere minus possum: apud eos saltem, qui meā vocem audiunt, meisque sæpè sermonibus interfunt, tuam doctrinam, eloquentiam, in primis verò puram ab omni labe religionem

ligionem assidue prædicando, profectò ipse mihi aliqua ex parte satisfaciam. nec tamen ita sterilem cognouimus industriam nostram, licet mihi laudem ingenij nullam adscisco, quin ea fructum aliquem, qui ad tuum decus pertineat, nec sine tua gloria peruulgetur, aliquando ferre possit quod aggrediar ita libèter, & ita studiose curabo, ut euentus futuri lætitiæ anidè præcipiam, deque o quod nondum præstiti, iam nunc, perinde ac si præstiterim, ipse mihi gratuletur. & huius quidem veluti prædem promissi, meæ testem voluntatis, hanc ad te mittendam epistolam putaui. Vale. Venetiis.

ANDRÆ ZEBRIDOVIO

Episcopo Cracouiensi.

Vide, quæ sit vis etiam apud alienos ignotisque homines veræ solidæque virtutis. Aliquot abhinc annis cum egregios viros, qui te nō de facie solū verum etiam è sermone assiduæque consuetudine optime nouerāt, omnia de te summa prædicantes audirem, studio tui sum incensus incredibili. nec meam deinde obseruantiam dies exstinxit, aut imminuit, sed auxit potius, ad summūque perduxit. atque equidem nihil habui antiquius, nihil expectaui magis, aut obseruare diligentius, quam ut hæc ad te amandum, colendumque animi mei propensio aliquo tibi non vulgari pateret officio: sed meā expectationem fecellit euentus, nec vlla vnquam satis opportuna voluntati respondit occasio. nunc igitur quod mihi à fortuna denegatur, statui à me ipso impetrare. Præclarū aliquid præstare, dignū videlicet ea, quam tu sustines, persona, dignum tua virtute, cupiebam: non licuit, quod licet, demus operam, ut id consequamur, licet enim certè studiū erga te mei significationem quandam, nō expressam omnino, sed quasi leuiter adumbratam, ostendere. & è quereu etiam quandoque exculptum placet, non modò ex chore, simulachrum. Effigiem domi habeo parentis mei: quem tibi vnum, cum familiari olim tuo, & in ore, & in amore esse, homo insigni eruditione, moribusque sanctissimis, Andreas Patricius non semel affirmavit. eius exemplar venienti ad te Patricio dedi. Putabis igitur cum patrem meum quasi præsentem adspicies, agere tecum, ut aditus

aditus mihi, & quasi fores aperiantur ad amicitiam tuam. quod si assequor, additum ad fortunas meas ornamentum, commodique plurimum existimabo. quid enim speciosius, quid ad laudem præstātius, omninoque vtilius, quam principum, hoc est, tui similitum virorum, frui benevolentia? atque hoc video totum esse possum in humanitate tua, quam Patricius ferebat in cælum, nam ego quidem, nullis plane meritis, animo tamen adhuc te colui, sed ut spero, merita quoque accedat. conferam enim ingenium ad tuam laudem: & apparebit in tuo nomine, approbante Deo, quo nihil abnuente perficitur, opus aliquod industriæ nostræ, eiusmodi fortasse, (certè hoc enitemur) quod posteritas haud omnino contemnat. Vale. Venetiis.

PETRO MISCOUIO SAR-
matarum regi Consiliario.

Amo valde probitatem, & secundum eam eloquentiam, non quæ verba tantum colligit, & inani vocum sonitu auribus obstrepat, sed quæ maxime rem continet, sequæ ipsa non minus gravitate sententiarum, quam elegantia verborum & splendore commendat. hæc te audio simul expetere, Petre Miscoui, expetere autem immo iam esse consecutum. quibus ornamentis magnum te esse, atque illustrem apud homines verè sapientes existima, sic inquam, ut illa, quæ plerique, quasi sola bona, specie decepti admirantur, quæ ipsa quoque in te non mediocria sunt, opes, auctoritas, amicitia clarorum virorum, addo etiam gratiam apud Regem omnium potentissimum, nullo pacto conferenda videantur. nam hæc licet aliquando virtutem consequantur, ut in te ipso contingit, minimè tamē ipsa viri virtutem indicant, neque semper ad laudabilia studia, tantquam ad causas euentæ, referuntur. qui verò pietatem, qui iustitiā colit, qui & ingenio valet, & qua valet, ad res egregias, maximèque ad instructam præclaris doctrinis eloquentiam totus incumbit: hunc verè se ipsum, quod esse difficillimum constat, ac sua bona nosse, hunc optimè exercere instrumenta illa, quibus homines brutis animantibus præstant, metem, atque rationem, hunc denique gloria digni immortalis, dignum qui feratur in oculis, ornetur laudibus, nemo omnium hominum, nisi qui hominis nomine

nomine indignus haberi velit, nunquam negabit. quod ego cum à prima pueritia, domestico patris instituto, natura etiam quasi suadente, sensissem: confirmatus postea magnopere sum clarorum virorum exemplo: nec venit nunquam in mentem, quod ita senserim, poenitere: letatus etiam valde sum, ac lætor equidem nunc eo magis, quod accedit ad meam sententiam iudicium tuum. in nisdem enim studiis elaboras eadem tibi artes curæ sunt: quæque hinc emanant laudes, eas esse veras laudes, & earum ita semper florere gloriam existimas, ut nunquam exarescat. idem putamus, & idem uterque sequimur, optime Miscoui: sed tua clarior industria, hominis in excelsis dignitatis gradu constituti: fortasse etiam felicior, quia secunda ingenium fortuna excitat, aduersa debilitat. quam multa enim nobis obstant: quam sæpè recta mens, optimorum consiliorum in cursu impedita, cogitur consistere. tibi verò, qui propensam vehementer ad laudabilia quæque voluntatem in te laudant, iidem fluere ex voluntate omnia confirmant, nullam aduersari, nullam pugnare tecum ex iis rebus, quæ sunt inimicæ virtuti: versari te assiduam in aula Regis, ipsi Regi carum, summis & infimis iucundum, apud exterarum etiam gentes illustrem, ac perhonoratum. quæ tibi esse perpetua, maximèque propria, non solum cupio, communi studiorum causa, quorum decus tua dignitas auget: sed facile etiam adducor, ut sperem. quidquid enim es, à te ipso es, & ideo tantus, quia talis: nec tu defines nunquam esse, qui fuisti: nec ea, quæ virtus constituit, casus euertet. tantum igitur, quod & facis, & facere minimo negotio potes, retine consuetudinem tuam: intueri te ipsum: vitam antè actam imitare. sic augebis quotidie tua merita: & idem quotidie meritum præmia tuorum fumes à te ipso, eritque virtuti merces virtutis usus, quo nihil esse iucundius, profectò iam sensisti: nihil autem ad memoriæ perpetuitatem vtilius, docemur exemplis eorum, de quibus post tot sæcula literæ loquuntur. Et, quoniam sequitur, atque comitatur, ut ymbra corpus, gloria virtutem: nec te latet, præceptis imbutum antiquæ doctrinæ, improbari eos ab excellentibus in philosophia viris, qui, præter sua commoda, nihil spectent, seque sibi tantum ipsis esse natos arbitrentur: non dubito, quin statuas, quantumcunque vel habes iam facultatis ad bene merendum, vel in omni tua vita præclara tibi animi

tui bona pepererint, non ad rei domesticæ fructum, aut ad angustæ benignitatis usum illud esse reuocandum, sed esse totum ad alienas utilitates, maximèque ad artium liberalium ornamenta quam latissimè porrigendum atque explicandum. quod si fiat, simul illud fieri necesse est, vt, quàm plurimis in tua laude contentis, par beneficentiæ celebritas nominis, & fama consequatur. Atque ego te ita sentire, pròque tuis opibus iam præstare, non inam aliqua cōiectura ductus existimo, aut idèò ad te scribo, vt in tuam gratiam blandæ orationis artificio mihi liceat irreperere: sed credidi hominum honestissimorum ac prudentissimorum, istinc ad nos vel studiorum causâ, vel cognoscendæ Italæ studio commeanium, testimoniis, maximè verò familiari meo, nihil temerè affirmâti, Andream Patricio: cuius eo pluris iudicium facio, quod egregiam eius doctrinam, id quod per quam rarè cōtingit, adæquat integritas. addebat etiam, quod lumen vnice delectatus, quodque mihi, vt verè dicam, huius epistolæ causam attulit, studiosum te esse scriptorum meorum, & mihi aliquid, atque adeò tantum tribuere in latina lingua, quantum optavi equidem semper, assecutum me esse nunquàm duxi. nunc, si tu, ista vir auctoritate, isto pondere, ita de me sentis: in dubium penè reuoco iudicium meum: nec me prorsus audeo contemnere, ne à te dissentiam: enitarque multò etiam, quàm antea, diligentius, vt accedam proximè, si vlla ratione potero, quò tu me peruenisse iam existimas, vt aliquando veritati iure des, quod fortasse nunc humanitati magna ex parte largiris. fateor enim, iudicij de me tui famam mihi esse pericundam: quid oneris tamen eadem imponat, quòque redigar necessitatis, intelligo. latere nullo modo potest, quem elati viri testimonium indicat: nec me iam ad vigilantiam, omnium scientiarum parentem, laudis cupiditas magis, quàm infamix metus impellit. quæ licet perdifficilis, admodumque dura videatur esse conditio: tamen, quia gratus, hoc est, vir bonus esse volo, amplector libenter officium tuum, ab excello quodam animo, liberalique profectum: quod si compenlare meis officiis non potero, memoria tuebor, & protequar etiam laudibus, quàm diu vita fruar: vt ex optima saltem voluntate, qua boni, & sapientes viri metiri beneficia consueverunt, aliquam tibi relatum esse gratiam existimes. Vale.

10. VINCENTIO PINELLO

Patavinum.

Magna fuit, atque etiam nunc inter homines est de genere vitæ controuersia: cum alios ita doctrinarum cognitio delectet, vt ab agendis rebus abhorreant: alij, non sibi tantum, verum & amicis, & patriæ, planèque omnibus hominibus homines esse natos, existiment: ex quo sequitur, vt scientiarum studiis usum rerum anteponan. hoc discrimen, in quo valdè pro sensu partium dubia veritas fluctuat, tu quidem, quod ad te attinet, optime Pinelle, optimisq; & eruditis viris meritò carissime, egregia quadam, vulgo non satis cognita ratione sustulisti. simul enim vtrumque studium complexus es, tum earum disciplinarum, quibus exulta mens vberrimos in omni fortuna ferre fructus solet, tum iuris ciuilis, quod alienos ad usus maximè porrigitur. ardua res, & operosa: quod exemplorum declarat inopia: sed ingenio tuo nihil difficile: & vt se præbent initia, futurum nemo dubitat, vt instituta perficias, consiliisque tuis breui respondeat euentus. in philosophia quidem processus tuos admiramur: qui tanti sunt, vt euolare potius, quàm excurrere videaris. quamquàm cur miremur? ingenio si quis valet, in studio forè languet. qui vtrumque coniunxit, optimam quandoque disciplinam, & rectam studiorum viam ignorat: fac in vno tamen hæc inesse omnia: quid assequetur aduersante fortuna, subsidiis destitutus iis, quæ cum adsunt, fertur animus procliui cursu ad egregias res: sin absint, hæret in salebra, nec facile progreditur. Quæ igitur singula tanti sunt, quemuis vt possint, à sperata litterarum gloria penitus auertere: hæc tibi cum suppetat vniuersa, iure istam, quam alij vix tuentur, Spartam quotidie magis illustras: neque tam nobis hoc, æqualibus tuis quod sis virtute maior, quàm illud, si te ipso minor esses, admirandum videretur. In philosophia quidem cum operam studiosè des M. Antonio Genuæ, cui veterum doctrinarum arcana patent, quo nemo peritior Aristotelis interpres, nemo vir melior, usquam viuit: nihil medioere neque nos à te expectamus, neq; tu præstas. quo nomine tibi gratulor plurimum, & eò magis, quod illius viri voce publicè cum multis consuetudine, ac sermonibus, quæ humanitas eius atq; amor

in te est, priuatim & propriè fruëris. hauries enim ex eodem fonte non ea solum, quæ vel olim in Lyceò, vel etiam in Academia disputabatur, sed id, quod longè præstantius est, Christianam pietatem, à qua manet vna, & in qua item vna philosophia perficitur. Habes igitur, diuinitus oblatam, virtutis adipiscendæ facultatem: quàm te video rectè esse complexum, nec vereor vt dimittas, qui te ita flagrare cupiditate cognouerim, vt reuocandum potius à nimia contentione, valetudini vix ferenda, quàm acendum, & incitandum, intelligam. Nam, quod ad ius ciuile pertinet, vbi tu philosophiam, id est, totum, scientia comprehendis, quid in parte cognoscenda superesse negotij putas? minimum, si sapientes viros, & in iis eum, quem ego omnibus iudicij laude antepono, doctorem tuum Genium audies. quanquam sermo tuus, habitus interdum, præsentem me cum eruditis hominibus, tractasse te iam satis diligenter ea, quæ excellunt in vniuerso iure ciuili, id est, veterum iurisperitorum præcepta, declarabat: vt vel eadem facillè possis, quandocunque libuerit, recognoscere, vel, si qua restant, quasi racemos aliquos confecta vindemia colligere. non enim te arbitror studiorum tuorum elegantiam ineptissimis, planèque barbaris quorundam scriptis inquinare velle: quæ cum immensa sint, pleraque tamen inania, laboris & molestiæ plurimum, vtilitatis, & oblectamenti minimum habent. Interim, vt facis, græca cum latinis, & eloquentiam cum philosophia coniunge: vt, politioris doctrinæ copiis instructus, remissiora etiam studia colentibus aliquando satisfacias. non enim viuimus omnes in Atticis gymnasiis: nec vbique de rerum causis quæstio est: & quibus contemplatio naturæ vehementer placet, iisdem tamen animi causis tanquàm in hortos Musarum diuertere non iniucundum est. qua de re quia non nunquam inter nos locuti sumus, & vt spero, breui colloquemur, nihil addam, te præsertim, quod facile intellexerim, meam sententiam comprobante. cuius consilij, non dubito, quin maiorem quotidie voluptatem capias. Ego hic, genere vitæ molestissimo, quas Patauij vtiliter satis, iucundè quidem certè in libris, & in tuis tuorumque familiarium sermonibus traducebam, horas perdo. itaque, cum primum domesticas tricas, quibus teneor inuitus, expediero, aduolabo istuc, sitiens vestræ consuetudinis: qua si

frui

frui perpetuò liceat, beatissimè viuere. Interim amorem mihi tuum, cuius equidem memoria valdè recreor, cupio conserues, & si tua patitur humanitas, etiam rogo. Vale, & Petrum Ninium, familiarum tuum, cuius doctrinam, & ingenium in Lucretiana interpretatione mirum in modum, probò, saluta meis verbis. Venetiis.

VIDO PANCIROLO

Patauium.

Cum alia me in ista vrbe, quàm tu præter cæteros tua virtute nobilitas, & ornatissimorum iuuenum cœtu frequentas, oblectare vehementer soleant: tum nihil est, aut esse omninò potest, * quotidiana cōsuetudine, iucundius: non solum, quia probitate, modestia, morum elegantia, omnibus denique animi bonis excellit: sed etiam, quia paucorum annorum studio, præstantia videlicet ingenij, quam ego semper amaui, consecutus est, vt exquisitam, ac variam sermo illius eruditionem præ se fecerit, scripta verò ad Ciceronianam eloquentiam sic accedant, vt cum iis, qui suum nomen hac laude celebrarunt, qui pauci admodum sunt, conferri iure possit, æqualibus verò cunctis facile antecellat. Hunc ego tibi iuuenem, quem olim mihi adolescentulū vir omni laude summus, Reginaldus Polus Cardinalis, magnarum virtutum indole commotus, accuratissimè commendauit, etsi necesse nō arbitror, commendo tamen eo studio, quod quia verbis exprimere mihi non licet, tu quoque, tantum esse, velim existimes, vt exprimi nullo modo possit. is cum antea philosophiam, præsertim quæ de græcis fontibus hauritur, & humanioris doctrinæ studia diligenter, eximièque cum laude coluit: tum hoc tempore in cognoscendo iure ciuili totus est. qua illum cupiditate quotidie magis incendit admiratio tuæ virtutis, quam in omni ferè sermone ad cælum fert, exterisque etiam gentibus, licet illustrem satis, elegantissimis declarat epistolis, pertinet igitur ad humanitatem tuam, qui te tam valdè amet, tantique faciat, eum redamare, eique reconditos illos, omnium purissimos, tuæ scientiæ fontes aperire: pertinet etiam ad fidem, qui se totum in tuam disciplinam tradiderit, opibus eum impertire ingenij tui, quas ille Regum opibus & sua sponte, & meo iudicio, cui

tribuere aliquid videtur, præstantiores existimat. Hæc ad impetrandum magna sunt, præsertim apud optimum virum, quam in tuis laudibus præcipuam agnoscimus. verum accedit amor in te meus, qui fraternam necessitudinem æquat. is te rogat, is prestat, quam studiose, quam blandè potest, pro * meo: vt eum, quem ego meritò eius in locis fero, tu, quem amicitia nostra denegare nihil decet, quando nec studio tuo quicquam abnueret voluntas mea, omni benignitate complectaris, planèque in clientelam tuam, atque adeò in sinum æquè ac filiū meum, æquè ac me ipsum recipias. quod si feceris, obstringes tibi non vulgari beneficio iuuenem summo loco natum, dignum maioribus suis, qui Pannoniam, vt ego auguror, sua virtute aliquando Italiam faciet: à me verò gratiā habis eam, quæ, si quid accedere ad meam in te beneuolentiam potest, quod equidem vix arbitror, id ipsum vna possit adiungere. Vale. Venetiis.

** Patauinum.*

O Dulcem reditum, ô amandas litteras, quæ mihi id significant, quod, non modò spe, sed nec suspitione attigeram. sed, quando te ipsum, mi * videres, quando licebit amplecti? oculos mehercule tuos, dum hæc ad te scribo, intueor; indices probi animi tui, indices humanitatis. hoc mihi spectrum fingit amor: (quid enim aliud?) & hæc me cogitatio iucunditate perfundit incredibili: quid putas cum erimus, vna, dabiturque, vt ille inquit, Veras audire, ac reddere voces? nemo vnquam perinde lætatus est inuento thesauro, vt ego, te reuelto. videor enim amissum recuperasse: & planè amiseram. nam, etsi reliqueras hic memoriam tuæ suauitatis, tuique ingenij: tamen, quod attinet ad aspectum, ad consuetudinem, ac sermonem, quibus nobis, tui amantissimis, nihil potest esse optatius, totus abieras. ac verebar, ne, vel precibus tuorum victus, vel honorum cupiditate illectus, totum te dederes aulicis muneribus, multa nobis, fortasse etiam litteris, salute dicta. nunc te tuus bonus, tuus, inquam, mihi crede, bonus genius reduxit, sicuti malus abduxerat. quid enim sumus, nisi ad sit humanitas, & litteræ? quæ petuntur in otio, tranquilla mente. otij autem vbi plus, quam in isto secessu Patauino?

Patauino? nemo quemquam interpellat nolentem: inuitant ad virtutem, si minus voce, exemplo certè quamplurimi: patet aditus ad doctores in omni liberalium disciplinarum genere præstantes: quid præterea? cæli mira clementiarum, quibus alimur, suauitas incredibilis, & copia. Hæc tibi, optime, * iure prima sunt: iure tot montes superasti, tot flumina transiecisti, vt hæc dimissa statim repeteres. viues tibi, solutus ab omni cura: viues Deo, contentis diuitiis, abiecta illa gloria, quam falsa prorsus, & inanis honorum species ostentat. quod nisi Deo viueres, nec tibi certè posses viuere. in illo enim vno vera, ac solida virtus, hæc, quam quarimus in libris, aut discimus ab hominibus, vmbra est. quocirca hortor equidem te, vt liberos enoluas accuratè, vt magistris assidue operam des: sed minimum in vtrisque pone, nisi tua studia diuino cum amore coniungas. Atque hæc me scribentem magnopere delectant: tibi non puto fore legenti necessaria: scribo tamen, & quia te mirifice diligo, cupioque esse, qualem pater filium: & quia commemoratione ipsa rei omnium optima, ac præclarissima afficior sic, vt nullam ex vilo sermone, vt ex vlla cogitatione maiorem hauriam voluptatem. nec tu debes officium meum aspernari, aut in deteriorem partem trahere, si tibi etiam rectissime viuenti, (sic enim existimo, planèque mihi persuasi) constantiam laudo. lubrica est enim adolescentiæ via: labuntur multi, cum aliquantum iam processerint: cursum verò conficit is, qui nititur optimis cogitationibus, ducemque sequitur eum, qui nunquam errat, communem humani generis parentem: qui tibi omnia bona pollicetur, & dabit, quæ nec ab Imperatore tuo sperare, nec ab vilo Rege licet: De Episcopo Agriensi, agnosco tuam in me beneuolentiam. cui de emblemate gratias agam. Mariani Lezentij, iuuenis ornatissimi, & Andreæ Patriei, contubernalis tui, talem in me animum amplector: quos cupio à te meo nomine salutari, itemque Polonos ceteros, familiares tuos, quorum nobilitas, & vt audio, virtus Patauinum gymnasium illustrat. Vale, & quando nos ad spectu tuo priuas, minue saltem litteris, non hæc recentiore Italica, sed illa vetere, omnium elegantissima, Romana lingua scriptis, desiderium nostrum.

EIDEM, Patanum.

Optime, * quid tibi, obsecro, in mentem venit? nostra ne imagine tuum putas cubiculum ornari posse? pudet me studi tui: & erubui, mihi crede, cum hanc partem legerem litterarum tuarum. nec tamen, quia tuam facile cupiditatem intelligo, deesse tibi possum & cœpta res est, & agitur, ut video, satis diligenter: quæ cum erit absoluta, mittetur illico ad te. ac vellem, posset artifex eodem penicello animum in te meum vna cum vultu exprimere, non dubitarem, quin hanc tu multo magis imaginem diligeres, non necesse est, inquires, libenter credo: &, quod ita sit, acceptum refero tux humanitati: quæ mihi à te impetrat id, quod meritis, aut officiis consequi nondum potui. His diebus facultatem ad te scribendi permolestæ occupationes eripuerunt. ignosce: & puta, nunquam abduci meam ab officio voluntatem, licet opera non existeret. Heri adiit ad me contubernalis tuus Stanislaus Fogeluetrius Gracouienſis, probum adolescentem, præditumque litteris, & tua planè consuetudine dignum è sermone iudicavi amanter illum excepi, ut natura mea fert: iucundè non potui, quia valetudo non concedit. cuius benevolentiam si te, ut arbitror, conciliante, sum adeptus: peto à te, mihi ut eam conferues. & omnino, quicumque à te diliguntur, eosdem mihi cupio mutua benevolentia coniungi. Epistola ad Episcopum Agriensem, quando interdum otij nihil suppetit, dictavi ante lucem amanuensi meo, eam ad te mitto. Signum tuum, cum legeris, imprime. De gentilibus tuis, negotium dedi, & curabitur diligenter. Vale.

EIDEM, Patanum.

Video te in iungendis amicitijs præclarum artificem esse: verum caue, ne quid alterutra de parte promittas, quod præstari vix possit, aut, si promittes, ipse ne spondeas, ne quando præter opinionem cogaris dependere. de me ipso loquor: quem tu si putas esse, qui non sum: quod ad me attinet, facile patior: fruatur hoc amicitia nostra privilegio, ut inter nos omnia liceant: sed vereor, ne tua apud alios prædicatio plus nobis imponat oneris, quam sustinere possimus. Patricio tuo scripsi, multis distri-

ctus

ctus negotiis: & eram animo conturbator, accepto nuncio de fratris mei summa corporis, aliqua etiam mentis inualetudine. Gentiles tui latent adhuc: eruentur aliquando, si qui sunt: curat enim homo tum mei cupidus, tum ad hoc diligentius genus vehementer aptus. De libris, putabam è silentio meo te conicere, nihil esse: sed, quando appellas crebro, scies nondum neque ad Iunctas, neque ad alium quenquam peruenisse. tu vide, cui rem commiseris: & vrge litteris, ut sine mora mittantur. Imago coloratur, designatione iam perfecta. veritatè, nisi fallor, egregiè simulatam dices. Vale.

EIDEM, Patanum.

Amo te, quod verecundè petis: sed istam posthac verecundiam abiice, obsecro, si quid aliquando mecum ages. nescis, apud me quo loco sis, aut quo ego apud te esse cupiam: quod si nescis, aut etiam si dubitas, iniuriam facis utrique nostrum. Scripsi ad Sophianum, libenter equidem tua causa, sed inuitus ea gratia, quod laborantem, ut audio, graui morbo, vexari tuo studio nollè. Equidem discrucior, cum ita affectu audio probum iuuenem, mihi amicissimum, græcarum litterarum scientia sine dubio singularem. sed, quia te fero in oculis, idque sanè tuo merito, litteras ad eum conscripsi, quas in hunc fasciculum coniectas cum legeris, si reddendas nò putabis, conscindes. Ego nunc, si quid de me scire vis, iaceo, corpore satis afflictus ob capitis grauedinem, sed erectus animo propter spem, atque adeo expectationem vitæ latioris. iam enim didici contemnere, quæ amabam antea: qua te quoque in sententia cupio esse. Saluta meo nomine contubernales, & amicos tuos. Vale.

EIDEM, Patanum.

Respondeo serius litteris tuis, impeditus febricula, robustioribus haud valdè metuenda: sed in hac nostra corporis imbecillitate etiam ea, quæ mediocria sunt, non mediocriter timenda. Locum videbis in epistola ad Patricium, ubi ea, quæ mones, interposui: de quo quid sentias, aucto scire. Gratias tibi agerem de ista voluntate: sed

hoc planè respuit amicitia nostra: nec tuum erga me officium assequi vnquam possit oratio mea. meriti enim loco semper apud me fuit bene merendi cupiditas. etiam si res, quod sæpè solet accidere, nulla consequatur. Vale.

EIDEM, Patanum.

Quid tibi ego præstare possum de iis, qui fortasse nulli sunt: quæsitum est per diligentem: nec tamè ullum omnino diligentia fructum tulit. hñgere tibi eos ex argilla possumus, animare non possumus. quod si liceret, fieret, atque adeo factum iam esset. nec enim mediocrem tuum esse studium intelligo: & ego, vt fatear quod res est, diligo istam in te bonitatem, qui de gètilibus tuis, nulla raorum commodorum spe propofita, humanitatem modò quandam secutus, tantoperè labores, certè, qui honoribus, aut diuitiis, aut opinione virtutis emineant, nulli reperiuntur, quod si quos obscura conditio, aut fortunæ tegit humilitas: de iis quærendum ne sit, videris: me si consulis, omittes. De pictura, lentum negotium: sed illud te nò præterit, Pictoribus, atque poetis. Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas. ita facile mentiuntur verbis, vt coloribus fallere consueverunt. hic qui rem suscepit, diu me promissis duxit, varias necendo causas, vt ei culpam largirer ignauia: nunc imbres accusat, quod recentes colores minimè patiantur exsiccati. hoc puto verum, illa non puto, concedo tamen, vt eo vtar facili, & impetrem, quæ duo simul à nobis exoptantur, festinationem cum diligentia. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patanum.

Itamhi optata contingant, vt commentariolo tuo nihil vnquam legi eruditius, nihil sanctius, aut ad retinendum Catholica religionis cultum accommodatius. itaque, cum in ortu Solis legere cœpisssem, absolui facile ante horam prandij, opéra nunquam intermissa, valdè enim delectabar ordine, valdè etiam genere orationis tuæ res verò ipsa ita me affecit, vt quasi semina quædam veræ pietatis, quæ fructum profectò non mediocrem aliquando ferent, in animo meo reliquissè videatur, quod quanti esse apud

apud me putas? quanti meherculè immensam auri vim non æstimo. quid enim cum æterna salute conferatur? quod si meis apud te precibus locum aliquem relinquit humanitas tua: rogo te etiam atque etiam, vt hoc genere scriptorum, quo quidem ad studium summi boni, perpetuæ quæ felicitatis mirificè excitator, impertiri me quam sapissimè velis. quod si feceris, addictum me tibi multis nominibus obstringes eo beneficio, cuius delere memoriam obliuio nulla possit. Quod me reuocas ad cõsuetudinem tuam: stimulum scilicet currenti. sed, mihi crede, non planè totus abs te discessi: neque te mihi prorsus eripuit, aut eripient vnquam locorum interualla. absens tecum sum, tacitus loquor, & loquentem audio. sic lenitur imagine periucunda desiderium nostrum. quod cum ita sit, opera tamen studiose dabitur, maturè vt excurram quò ire necesse est si meam fidem tueri volo, & quo tamen, quia disjungor à te, minimè libenter eo. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patanum.

Cvm de tua valetudine sollicitus essem, curam auxilii morbus, quo etiam nunc laborat, nec satis explorata salute. me quoque leuiter febricula tentauit, qua triduo sum, sine medicorum interuentu, temperata duntaxat victus ratione, liberatus. Nunc expediendis negotiis operam do, vt, si amicus noster, bonarum artium patronus, summum illum dignitatis apicem attigerit, quam primùm possumus accurrere. sæpè enim & litteris, & præfenti sermone, cupere se consultu rationibus meis, amantissimè declarauit. mihi autem omnia sunt in eo, vt otio litterario frui liceat. nulla rerum domesticarum cura interpellante. quod si assequimur, valeat ambitio: viuemus nobis, & Musis, & eo quidem animo, vt omnia referamus ad Deum, à quo vno felicitas vera pendet: quòd idem tibi videri, ex tuis litteris facillè conicio. Miro teneor desiderio veniendi ad te: sed hanc facultatem multa eripiunt, præsertim æger filius, quem tibi, & pro nostra amicitia, & pro noua coniunctione esse charissimū, planè mihi persuadeo. te quidem à morbo confirmatū si audiero, æquo te animò domestica patiar incommoda. itaque dabis hoc amoris nostri, quem tua virtus peperit, alit humanitas, atque

atque auget, vt nostra etiam caussa tuam valetudinem studiosissime cures. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patavium.

Silentij mei causam ex iis litteris, quas heri ad te scripsi, quas hodie mane puto tibi esse redditas, iam cognouisti. quod nisi ita declarassem, tamen mihi dubium non est, quin tu pro singulari tua sapientia, & humanitate de mea meorumque valetudine concideres. quid enim aliud me à scribendo abduceret? quo equidem nihil facio libentius: idque tibi, si praesenti fortasse non potui, absenti certe probabo. Tuum aduentum auidè exspecto: cuius mihi significatio tum eo nomine gratissima, quia te videbo, tum eo gratior fuit, quod optimè te valere, et si tu de eo nihil significes, facile tamen possum intelligere. quod si ita est, opto perpetuum esse: &, quod opto, id etiam vt sperem, facit continentia tua, quam ego in victu (planè loquor, vt sentio.) valdè sum admiratus, & conor etiam imitari. Rerum Romanarum, Pontifice mortuo, conuersus orbis est. itaque, qui decesserant, omnes ad urbem redeunt. pecuniae pro Maccenate illo, vt affertur ad nos, libentius quam pro ceteris, deponuntur: & ad eum denique, fore suspicor, vt omnium Cardinalium voluntates inclinent. vir optimus est, egrogè litteris excultus, ingenio miti, &, quod caput est, cum factiones duae dicantur esse, æquus in vtramque. primum contendetur acerrimè. quid mirum? Neque enim, vt ait Poëta ille summus inter nostros leuia, aut ludicra petuntur praemia: & scis, omnes homines, quod maximè cupiunt, itidem facile adduci vt maximè sperent. ergo multis quasi aleam iacere, & fortunam placebit experiri. quid euenturum sit, & quid magis expediat, vni Deo patet. certè, nisi firmiter, quam antea, praesidiis muniamur: prauarum opinionum incursum vinea domini dissipabitur. quod te quoque & suspicari, quia prudentia excellis, & metuere vehementer, quia pietatem diligis, aliquando in nostris sermonibus cognoui. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patavium.

Cum de tuo reditu ex tuis, amicorumque litteris cognouissem, persusus voluptate sum prorsus incredibili.

dibili. subuebar enim, ne te patria tua, experta iam in magnis rebus & animi, & ingenij tui praestantiam, abesse diutius minimè pateretur. etiam illud occorrebat, ne te iam satietas Italiae cepisset. multa cogitabam, vt amor est, quæ cupiebam esse falsa, & fuisse valdè nunc lætor. capio tamen hanc in iucunditate molestiam, quod ad te quam primum accurrere non licet: nam, vt omittam de vxore, cui deesse non possum ægrotanti: confirmare studio res domesticas, quæ vacillant satis absente me. cum enim, referre me totum ad litteras, quarum est mihi consuetudo iucundissima, planè deliberatū sit: prius hæc, quæ ad alendam familiam pertinent, ita constituā necesse est, nequando me, quod antea sæpè contigit, de medio studiorum cursu reuocare possint. iam ego in meis consiliis, optimè, * ambitionem coepi excludere. video res humanas sursum deorsum ferri, nunquam consistere: celeriter omnia fluere, & exstingui, præter bonam famam, ad quam omnes peruenire cupiunt, sed ignoratione viarum plerique aberrant. non enim in opibus, aut in magistratibus, Regumue aulis verum decus habitat. petendum aliud est, à rectis cogitationibus, honestis laboribus, studio, & exercitatioe virtutis. hæc mihi in animo sunt: quæ si colā arbitratu meo, multa consequar. primum ab iis negotiis, quæ mihi negotium facessunt, vacabo prorsus: deinde, (ne me putes desidia causa otium cogitare) scribam aliquid quotidie: quo nihil soleo, vbi curarum expertus animus est, facere libentius: denique, etiam posteris fructum fortasse aliquem pariet industria nostra. Quid relinques, dicet aliquis, liberis tuis? Non exiguum patrimonium, imitatione mei, & aliquam, vt spero, virtutis hereditatem, eadem scilicet, que reliquit mihi pater meus. Non abundabunt. Nec id postulo, nec illi, si sapient, postulabunt. modica poscit, vt honestè, id est, feciliter viuatur, hominis natura: reliqua sunt instrumenta nequitiae. Cupio tibi, mi, * qui ætatem tuam prudentia anteis, probari meum sensum: cupio meum iudicium tua sententia confirmari, quamquam quid exspecto? index animi sermo est. porro in sermonibus quotidianis quid tu habes in ore, quid extollis, præter studia doctrinae? Quæ te video, cum tecum loquor, vel cum tua scripta lego, tractasse diligenter. veruntamen hoc ipsum, quod habeo satis exploratum, mecum te sentire, si significabis, pergratum

gratum erit. Ego nisi occupationibus premerer assiduis, quas animo potius, quam corporis viribus sustineo, explerem te crebritate litterarum. verum ne sic quidem, pro tuis in me officiis, patiar in hoc genere proisus abs te requiri studium meum. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patavium.

Vobiscum ut agatur, scire cupio, Patavij commorantibus. nos hic languemus, afflicti caloribus perpetuis, quibus equidem grauiiores non memini. vxor mea nondum ex pueri perio conualuit: infans bellissimè habet, & incipit iam blandientibus arridere. quid queris? admodum sciens est: quodque amare solemus in pueris, hilaritatis habet multam. De tuo aduentu, suadeo consilium mutes, neque te istinc, furente Canicula, æstu nō ferendo commoueas. faceres enim valetudinis incommodo: ac, si valerudo, studia tamen tua non ferrent. verum hoc prudentiæ tuæ torum sit, in qua tibi neminem antepono. ego, pro mea in te singulari beneuolentia, non modò quid vellem, verum etiam quid sentirem, testatum esse volui, Aristotelem cum Cicerone mitto, vtrumque satis aptè compactos ab artifice perito. video, quid agas. inanè eloquentiam contemnis, & indiseratam philosophiam non amas: vtrāque vis coniungere, ut misceas, quod ait poeta Venuinus, vtile dulci. quo minus me, radè cogitātē, & recessum otij causā quærentē, reprehendere debebis. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patavium.

Valde probo industria tuam, quam ad ornandum commentario aureolum Demetrii libellum *per te* contulisti: sed antequam institutum absoluas, fore arbitror ut exeat is, quem Petrus Bargeus, qui Pisanum gymnasium politioris doctrinæ professione illustrat, ante aliquot menses, ut audio, confecit. itaque malim ad Dioscorum latinitate donandum operam, studiūque tuum conuertas: ne quod aiunt, actū agas. nam Bargeo, quē tu fortasse nō nosti, nec ingenio, nec doctrina, nec eloquentia quicquam præstat: quodque paucis admodum contigit, tum oratoria, tum poetica laude pariter excellit. absit igitur

igitur omnis æmulatio ab iis, quos ego vnicè diligo, & à quibus item diligi me sentio. Calores hic nihil remittunt: feruent omnia. quod nisi terræ, iā perusta, vberimis imbribus citò madescat, caritas multarū rerū, & morborum vis ineunte autumnō videtur impendere. Ego, ut anni tempus est, non incommodè valeo: negotia curo: otium, & studia cogito. Kalendarium Romanum vetus, cum opinione mea de ratione veterum dierum, & necessaria litterarum interpretatione, sæpè iam a te rogatum, quia nec ipse habebam, nec reperire facillimum fuit, mitto serius, acceptum à familiari meo, viro probo, & erudito, Raphaële Cyllenio. describes, & remittes: quoniā, quæ sunt olim impressa cū Sigonij fastis, nullum ex iis iam pridè veniale superest. in hoc autem, ut aliquid à me præcipuum haberes, itidem ut ego te præcipuè diligo, quædam videbis immutata, nec, opinor, improbabis. Vale. Venetiis.

Kalendarium, de quo in superiore epistola mentionem fecimus, cum in Orthographia libro Aldi filij impressum legatur, visum fuit hoc in loco omittendum, qui id legere volent, ad Orthographiam reuertere.

ANDRÆ PATRICIO

Patavium.

Næ tu rationem tui indicandi per commodam iniisti. Ego enim, non ciuitates homines sint, quibusue terris ac regionibus profecti, sed quibus maioribus, quo ingenio, qua doctrina præditi, soleo quærere: & ut olim Hannibal, qui hostem feriret, Carthaginiensem sibi fore dicebat: sic ego totum in vna virtute constituo. Epistola tua loquitur, ut nullā in te patiatur aut humanitatis, aut doctrinæ partē desiderari. itaque ne te posthac Sarmatā potius, quam Romanū, dixeris. tamen Sarmatia iam ita feritatem, si qua olim fuit, & quæcunque fuit, abiecit, ut ex transalpinis nationibus nulla nunc neq; ad litteras, neque ad benignitatē mutuæque officia dicatur esse propensior. Italia verò nostra, in qua vigeant olim artes bonæ, in qua summis ornata præmiis eloquentia primas aliquando partes obtinuit, ita veterem illam quasi formam videtur amisisse, vix iam ut agnoscat. simulachrum dumtaxat aliquod in libris relictum est, cuius excellentem pulchritudi

rudinem animo intuentes admiramur, & studentes imitari: præsentem effigiem oculis frustra quærimus. Tu autem, doctissime Patrici, si qui nunc antiqua Italia digni reperiuntur, qui quàm pauci sint, quaque id accadat culpa, non dubito quin intelligas, his te vt adiungeres, præstantiûmque virorû numerum augeres, planè mihi, cum tua scripta lego, & cum eos, qui tecum viuunt, de te loquentes audio, videris esse consecutus. quo nomine tibi gratulor plurimum, & patriæ tuæ, in quam referes gloriam, omnibus thesauris, omnibûsque omnium Regum triumphis præferendam. Ego autem, cuius amicitiam in tuis litteris blanda quadam mearum laudum commemoratione videris aucupari, cum tua merita, quæ ego sentio esse maxima, modestè nimis dissimulas, & extenuas, mea verò nimis liberaliter amplificas atq; extollis, nisi te tam nostri amantem redamem, nisi multis ornatam virtutibus omni studio colam, quis me sit inhumanior? quis iu licij magis, aut etiam rationis expertus? equidem, quid de te sentiam, quantique apud me sis, officiis conabor ostendere: sin, vt mea tenuitas est, hoc præstare non potero, tu tamen, vt spero, de mea voluntate tibi persuadebis id, quod cupere videris, te mihi esse, ac semper fore charissimum. in quo profectò, nisi ego meam in amicitiiis diligentissimè tuendis consuetudinem dediscam, tua te nunquam faller opinio, Vale.

E I D E M, Patauium.

O Præclaram *ἡρώδιστι*, nec verò tuam humilem, aut obscurem orationem, sed erectam piis affectibus, mirificèque sententiis, ac verbis illustratam. nunc demum te, Patrici, verè eum, qui vocaris, agnosco, hoc est, à plebe seiunctum, quæ libenter oculos ad terrena demittit, nihil altum, nihil homine dignum suspicit. nam certè reliqua studia opinione potius, quam re nituntur, speciem quandam inanem. solidi nihil habent: hæc verò, quæ te video arctè esse complexum, nec, puto, vnquam dimittes, æternam non modò famam, sed salutem quoq; pariunt. Agnosco in tuis institutis præclaram consuetudinem, egregiæque studia, nunquam satis laudati, Cracouiensis Episcopi, Andreæ Zebridoui, cuius ex perpetuo multorum

annorum

annorum conuictu, quotidianis sermonibus, consiliis, probitate, doctrina, quasi diuinis legibus, formasti animum tuum, atque excitasti ad excellentem rerum æternarum cupiditatem, vt facile constet, cum tua te ad verum decus natura duceret, doctissimi tamen ac sanctissimi viri exemplo vehementer esse incitatum. Equidem, vt tibi vehementer gratulor, cuius omnis in amore Dei defixa cogitatio sit: ita, cum in eos intueor, qui, falsa rerum imagine decepti, toto pectore contendunt ad ea comparanda, quæ sæpè molesta possidētibus, interdum etiam pernitiōsa sunt, misereor, & ingemisco. quod vtinam industriam aliquando meam, & si quod in me est, ingenium simili in argumento liceat exercere. nam nunc quidem voluntas, optima spectans, & in quam debet partem propensa, multis tamen impedita rebus languet. sed speremus. sic enim nihil difficile, si consenserit Deus: vt nihil facile, si abnuerit. is porò, cum abesse putatur longius, & destituisse nos in mediis calamitatibus, tum adest proximus inscientibus, & ereptos ex miserrimo statu collocat in solio regum. Hæc ego sæpè mecum solati j causa, quo sæpè indigeo: & capio voluptatem, quod epistolæ quasi allocutio tulit, vt eadem tecum. Remitto orationem, lege amicis tuis, & quam potes multis communica, vt rectè sentientes confirmentur: si qui autem ab optima causa descuerunt, ad sanitatem traducantur. Vale, & * contubernalem tuum, summi adolescentem ingenij, meo nomine saluere iubeas.

*, Patauium.

A Mo veritatem, deinde me ipsum. illam spectare ante omnia soleo, mihi autem libenter quidem, quatenus tamen licet, indulgere. itaque nec accipere debeo, quas in me laudes contulisti, nec, vt ingenuè confitear, reicere planè possum. nam bonis viris, artiumque liberalium scientia claris, equidem placere velim, cum eo tamen, vt nolum quemquam nimis esse in mea laude liberalem. tu autem in tuis litteris ea mihi tribuis, quæ nò modò si agnoscam, sed propemodum si optem, modestè parum agere mihi videar. At Muretus ita sentit. Vtinam quidem: sed officium potius, quàm sententiam, esse puto. quis enim me minus ignorat? qui quam diu Venetiis fuit, vel mecum ha-

k

bitauerit, vel mea consuetudine frequenter admodum sit
vſus. nec iſ eſt, quem iudicium fallat, præſertim in litteris,
quas tractat aſſidue, nouit egregie: verùm ei facile per-
ſuadet humanitas, vt iudicium amicitia largiatur. ſed, ſi-
ue te Mureti oratio, tam honorificam de me opinionem
vt ſuſciperes, adduxit: ſiue mihi hoc abs te, vt tu ſcribis,
mea ſtudia, vt ego ſentio, tua bonitas impetrat: perſuade
tibi, non exiguum me ſtatuerè ornamentum in amicitia
tua: cùm & ipſe poſſideas illas virtutes, quatum fama be-
neuoſentiam conciliat, noménque noſtrum, ab interitu
vindictum, cum æternitate coniungit: & principum vi-
rorum, doctrinæque præſtantium flores amicitia: quód-
que me non leuiter mouet, in Gulielmi Budæi, eruditissi-
mi hominis, ac de litteris optimè meriti, contubernio per
aliquod annos vixeris. ac vellem mihi parem volûtati ſup-
petere facultatem. fructum ferres haud mediocrem ſtudiij
erga me tui obſeruantia: verò in te meæ, quàm tua virtus
peperit, ſatis eſſet illuſtris, ac minimè dubia ſignificatio.
quod ipſum tamen, vtrvè eſt, fortalſe conſequar. nam &
ſtudio nitar: & ad perficiendi ſpem plurimum quidem, vel-
le optima, ſolet aſſerre. Vale.

*, *Patauium.*

NEque negare audeo tibi, homini eruditiffimo, cuius
ego plurimi ſemper amicitiam feci: neque, ſi polli-
cear, præſtare poſſum id, quòd à me petis. præmor enim
domesticis oneribus, & typographiæ cura, ſic meherculè,
vix vt ſuſtineam. vacuæ tantùm ab opere mihi relinquin-
tur horæ vespertinæ: ſed eo tempore, tum deſatigatus la-
boribus, ac fractus, quietem quæro neceſſariam: tum verò
ſuccedit oculorum dolor: iſque ita grauis, non modò vt
legere, aut commentari, ſed nec domesticos audire ſine
magna moleſtia poſſim. ita nobis traducitur dies, atque
adeò noctis maior penè pars. non enim prius hac leuamur
capitis grauedine, quàm Sol, medio iam Antipodum orbe
decurſo, incipit ad nos recurrere: & in ortu ſuo demum
valetudinem mihi, alacritatémque reſtituit. quod ſi respi-
rare aliquândo licebit, aures tibi meæ patebunt, non in ho-
ras modò, ſed integros etiam dies. quid enim mihi iucun-
dius, quid etiam vtilius, quàm tecum de litteris agere, tuâ-
que

que maximè tractare ſcripta: de quibus quid exiſtitem,
Muretus noſter teſtis eſt: nam, cùm ad me, octauo, opinor,
abhinc anno, in Iudecæ ſuburnano habitantem, ignotum
antea de facie, voluntario adductus officio, adiſſes: huma-
nitatem ſimul & doctrinam tuam eadem hora perſpexi.
tunc ego te corpi & diligere, & prædicare: nec deſinam
vtrumque facere, quam diuturna mihi dabitur vſura vita:
quandoquidem nec tu deſines eſſe tui ſimilis, id eſt, cùm
optimus vir, officiòque excellens, tum verò tantus in vir-
tute, quantum cum egregia natura ſingularis induſtria
potuit efficere. Interim peto à te, meis vt occupationibus
ignoscas, & voluntatem in te propenſam, licet abſit res,
tamen ames. Vale.

*, *Patauium.*

Nihil mihi pro mea in te beneuoſentia, meòque de te
iudicio potuit accidere, quod minus vellè, aut quod
minus opinarer, quàm id, quod proximis diebus audiui,
cùm diceret neſcio quis, non te perinde, vt ſolebas, in opti-
marum artium cupiditate verſari, ſed languere quotidie
magis: adeòque præclara illa principia, quæ, me quidem
ſapè, & multum cohortante, ac monente, poſueras, eſſe
labefactata, nihil vt à te eximium, nihil, quod vulgare non
ſit, exſpectari poſſe videatur. equidem neque planè credi-
di, quod à tua conſuetudine tam valdè deſſentiret: neque
tamen planè non eſſe credendum id exiſtimaui, quod vt
accidere poſſit, cum in ætatem tuam intueor, veriſimile
mihi ſit. quod ſi, còtra quam ego cupio, factum eſt, vt pau-
lulum te à virtute diſiunxeris, & in dubia, ac perdifficili iu-
uentutis via quiddam offenderis: agnoſce tuam culpam, &
corrige, dum licet. non enim, quæ dies confirmauit, facile
mutantur. En habes, qui te ſuo excitet ad virtutem exem-
plo, æqualem tuum, exquiſiti adoleſcentem ingenij Anto-
nium Lauretanum, quem debes, cum nobilitate pares, nec
naturæ, fortunæque bonis diſſimiles admodum ſitis, æqua-
te etiam, aut imitari ſaltem in ſtudijs artium optimarum.
Sin autem eſt, vt volumus, & iſta, quæ de te rumor diſſipa-
uit, inania ſunt: noli laborare, quid alij loquantur: cogita,
quid ipſe facias, & à te ipſo pende. magna ſolet eſſe iucun-
ditas, quæ manat ex optima conſcientia. hac tu fructe, &

perge, vt cœpisti, in studiis liberalium disciplinarum: quarum est cum possessio vitæ æqualis, tum fructus eiusmodi, vt etiam ad posteros pertineat. Vale.

ROMULO CERVINO,

Patauium.

Tan ego tibi ex animo effluxi, vt vnâ tribus mensibus epistolam ad me dederis? occupatus, inquis, sum. quò in genere? nempe in litteris. num igitur tibi à litteris animum videris abducere, cum epistolam tēxeris? mihi quidem nunquam minus. quin hoc ipsum, quod ego nunc in te desidero, si contemnis, id est, si ita legis, vt nunquam scribere animum inducas? litteræ iacebunt. quòd si me à principio rectissime monentem audire voluisses, tēque si non quotidie, saltem alternis diebus scriptioni dedisses: Dij immortales, quos tu nunc fructus ederes, quam præstantes, quam yberes, quam & te ipso dignos, & fratre tuo, in omni genere laudis excellentissimo? nunc, quos progressus hæc in re fecisti, non ego quidem illos, quasi tardioris ingenij, reprehendo; neque reprehendere quisquam potest: sed tamen illud, quod ego à te olim expectaui, maius aliquanto fuit, quam hoc, quod tu nunc præstas. Neque verò id, quo te iam pridem sumus hortati, & quo breui esse peruenturum credidimus, eiusmodi est, vt facile quinis posse consequi videatur: sed cogita præclarum ferè nihil esse, quod idem difficile non sit: & tamen difficultates omnes ea, quæ in præstantibus ingenijs facile existit, gloriæ cupiditas vincit. cuius rei noli exempla petere ab antiquitate: adspice fratrem tuum, qui, vt Antimacho poëta Plauto, sic tibi omnium instar esse potest. num quid igitur illum existimas tantos labores aut suscepturum fuisse, aut, cum suscepisset, ferre potuisse, nisi veræ laudis eum spes aliqua identidem quasi alleuasset? quam quidem speram dum sequitur, vides quo peruenerit. gradum tenet dignitatis, qui est à summo proximus: & de summo quid homines augurentur, intelligis. Perge mi Romule isdem itineribus ad decus. magna sunt bene agentibus præmia constituta. quam tu facultatem quando habes maximam, noli contemnere: ne paulò post, amissam frustra queraris. hæc enim, quæ nunc habemus, quis scit, quam diu simus habituri?

habituri? vides, vt auolent horæ, quæque nobis commoda præterlabentes auferant. Itaque opportunitates, dum adsumt, ita debemus amplecti, quasi non eadem semper affuturæ sint. quæ in sententia te quoque existimo esse, cupio quidem certè: vt cum expectationi de te concitaret, tum fratris tui, summi viri, laudibus aliquando respondeas, quod facile consequeris, si te ipse colliges, & quo consilio Patauium accesseris, quam urbem seīs habitam semper esse doctrinæ domicilium, assidue cogitabis. & quamquam nō dubito, quin memoria bona sis: tamē, quoniam hæc posterior epistola tua, quam ad me x v. Kalend. misisti, cui ego x v. i. respondi, nō tam est luculenter scripta, quam vellem, vel potius multo minus, quam vellem: vereor, ne tibi illa, quæ ego tecum olim de latinæ linguæ observatione sum locutus, quæque ipse mihi te esse facturum pollicitus es, penitus exciderint: quæ, si putas & te tua esse, vt à me iterentur, excurre ad nos, & hoc quidem animo, vt quam diu Venetiis futurus es, (cupio autem, vt diutissime velis) apud me diuerferis. Ac noli vereri, ne ego te Patauium crudiorē remittam. non ita de nostris hospitibus malè meremur. Cœnæ erunt, quæ te lautitia delectare, non quæ copia possint offendere: quæ quidem in primis sermone bono, & perfamiliari condientur. quod tu quanti facias, ignoro: ego quidem huic iucunditati nullam antepono. Vale.

*, Venetiis.

Quam multa non modò contra voluntatem, verum etiam præter opinionem homini contingunt. nunquam putaui fore, vt humanitatē tuam requirerem, adeo mihi & multa, & perillustria studij erga me tui dederas argumenta: nunc, alijs me quotidie salutantibus, aut certè consolatorijs in meo casu, opemque pollicentes litteras mittentibus, ipse tamen neque scribis quidquam, neque mecum habendi sermonis facultatem quæris. quod viris nobilissimis concessi, tibi, pro multis ingenij tui suauitatibus, proque nostra non nuper instituta, sed iam inueterata necessitudine nunquam denegassem. Optaui, inquires, sed optanti pudor obstitit. Agnosco modestiam tuam, nec mediocriter probō: verum tamen decet aliqua ortam à vir-

tute amicitiam confidentia. Erant autem, cur me conuen-
tum cuperes, causæ minime vulgares: primum Iasonis
mei de Nores, viri omnium, quos ego in vita nouerim,
optimi, atque humanissimi, reditus in hanc urbem, dein-
de Daulæ nostri, quem ego quanti faciam, & tu, & om-
nes penè iam norunt, ægrotatio: quæ cum hesterno die
cognouerim, cupio tamen certius abs te aliquid significa-
ri. variè enim afficior, & amicissimi hominis aduentu, cu-
ius in consuetudine plurimam mihi statuo iucunditatem:
& eius viri morbo, cui debere omnia videor, quia, quod in
ipso fuit operam dedit, vt me sibi non exiguo propinqui-
tatis vinculo in perpetuum obstringeret. neque enim, li-
cet mutuam vtriusque voluntatem frustrata fortuna sit,
idcirco tantam in me beneuolentiæ significationem parui
pendendam existimo. animus mihi pro re erit: meque ille
tui memorem beneficij (sic enim appellare debeo) ali-
quando sentiet: Hæc sunt, mi *, cur te velim accedit illud.
Affines suos Cardinalis Carpenfis, qui de studiis meis non
pessimè existimat, cupit elegantibus litteris expliri, opima
conditio, nec minus honorifica, itaque statim de te cogita-
ui, quem excultum liberali doctrina, moribus emendatis,
comem, & facilem in conuictu cognoui, nec tamen audeo
sperare, urbis enim Venetæ tranquillitatem nimis amas, &
otio libenter fruieris erudito. sed, si à te non impetro, odo-
rare saltem, & indaga, si quem eo loco dignum alicunde
licet eruere. inibitur à Cardinali gratia nō vulgaris: de quo
tibi hoc affirmo, patronum esse bonarum artium his per-
ditis temporibus propè singularem: qui si, vt augurantur
plurimi, ad illa summa peruenierit: redibunt, mihi crede,
aurea tempora, & debita litteris aliquando præmia persol-
uentur. Vale.

FRANCISCO MORANDO

Veronam.

Ta valeam, itaque mecum viuam, quod vtrumque pa-
riter exopto, vt cydonite tua nihil adhuc gustauim
uius, versibus autem, quos vnā misisti, nihil vnquam legi
purius, nihil ornatius. quare gratiam habeo tibi quidem,
vt debeo, maximam, aliquam tamen etiam imperito ar-
tificij superioris anni, cuius culpam, de qua tecum eram
questus,

questus, lucro meo non mediocri tua compēsauit huma-
nitas. quod si artifex idem est, quemadmodum verba tua
significant: non ab eius ingenio, sed ab amore in me tuo
nouum genus artificij, noua fluxit industria. itaque ma-
gnam ad officia erga me tua quotidie fieri accessione in-
telligo. ex quo voluptatem equidem capio tantam, quan-
tam eius, qui doctrina, ingenio, omni denique laude libe-
ro hominē digna excellat, perspecta beneuolentia asserre
maximam potest: veruntamen, quia me prorsus omnis in
summa remunerandi voluntate facultas deficit, angor non
nunquam intimis sensibus, & iniucundè viuo. sed neque
futurum despero, vt, quo in te sum animo, te ipsa aliquan-
do perspicias: & si parum optatis meis, vt ferè consuevit,
fortuna responderit, memoria saltem, perpetuoque erga
te studio, non officiis modò erga me tuis, sed virtutibus
etiam eximiis debito, cumulate mihi satisfaciam. De tua
valetudine, quæ mihi perinde ac mea curæ est, à patre tuo,
prudenti viro, quæ cupiebam, ferè cognoui: de studiis ex
te ipso, id est, ex litteris tuis, quarum elegātia mirificè de-
lector, aliquid cupio scire. Orationem in funere habitam
doctissimam, ac nobilissimam hominis, Ludouici Nogarolæ,
eius obitu non mediocriter dolui, audio laudari, sunt
etiam, qui tuam existiment, quod libenter credo, sic enim
faueo tuæ gloriæ, vt fratribus fortasse tuis, præterea qui-
dem concedam nemini. Vale.

LÆVINO TORRENTIO

* Leodium.

Pvto tibi molestum iam esse silentium meum: at mihi
silentij, causa longè molestior. nam toto ferè biennio
neque corpori valetudo, nec animo quies contigit. ita, qui
absentes amicos litteris saltem colere consuevit, iucundis-
simam mihi consuetudinem intermittere, & in officiis cur-
su languere sum coactus. quod si secus existimas: nec ti-
bi mea fides facit affirmatio: testes habeo studij erga te
mei non equidem valde locupletes, sed eos tamen, quibus
tu libenter credas, probos viros, communes amicos: à qui-
bus & quaesitum est aliquando, me mandante, de tuo sta-
tu: & cum id, quod auebam maximè, cognouissem, esse te
in oculis Leodiensij Episcopo optimo, eidemque Principi

eximio, auctum esse commodis, ornatum dignitate: factum est, quod ignorare te arbitror, ut leuationem malorum meorum in tuis bonis aliquā inuenerim. Atque equidem reuocare me ad institutum meum, & aliquid ad te scribere cogitabam, cum tuæ me litteræ oppræsserūt, quibus commendas mihi modestissimos, & summæ spei adulescentes, Ioannis Cauchi filios, doctissimi & ingeniosissimi hominis, ut equidem sentio, tuo primum testimonio, deinde scriptis illius, quæ qui legerit, nullius præterea testimonium requirat, quo libentius operam meam filiis eius & pollicitus sum, & detuli. qui cum ad me adēant, te simul intueor, & impellor magis ad omnem humanitatem memoria tui: nec potest esse quidquam iucundius, quam ut eorum studiis, commodisque seruiam: & si præstabo aliquid, ita laboro, quasi beneficium acceperim in officio meo. Erat in iisdem litteris tacita quædam admonitio promissorum meorum: quæ si non persoluo, mihi crede, tanti viri virtute, tanti Principis dignitate deterreor. nam, ut egregium aliquid moliamur, consequi tamen neque per ingenij nostri tenuitatem, neque per fortunam licet. hanc excusationem probari à te cupio, nec omnino despero: si uigere pergis, auctore te aggrediar, ut eunquē cadat, potest enim fieri, ut, quemadmodum multa, contra quam speramus, item hoc fortasse, cōtra quam timemus, eueniat. quod si quid offenderimus, primum, illud fore non dubito. tua nos ut subleuet auctoritas: deinde, te ipso culpæ socio, feram letus. hæc mihi cautio placet, utinam tibi. sed si mihi in amore respondes, tibi quoque: de quo tuas litteras exspecto. Vale. Venetiis.

LAURENTIO GAMBARE

Patauim.

Basilij Zanchi, poëta summi, hominisque non vulgariter eruditi, miserabilis, & indignissimus interitus hilaritatem mihi prorsus omnem eripuit. quem enim donare summis præmiis ob excellentem virtutem, decorare honoribus ob singularem integritatem, atque innocentiam æquum fuit, eum tam ignominiose vexatum, tam acerbè, tam crudeliter extinctum, quis non ferat iniquissimè: equidem, ut audiui, etiam dolore tuo vehementer dolui.

dolui. nam & vixistis vnà semper coniunctissimè, alter alteri egregiè charus: & fuit uterque vestrum ad poëticam facultatem natura propensus, ac mirè factus, ingenio verò ita pares, ut, cum nemo tam bonus poëta sit, quin vobis primas in componendis versibus partes tribuat, quam confessionem etiam ab inuitis exprimit poëmatum comparatio, ut tamen utri præstet, nondum satis iudicare quisquam possit. magnam igitur, planèque fraternam inter nos tum ingeniorum similitudo, tum studiorum communio, benevolentiam excitat: nec dubito, quin te, licet humanæ conditionis minimè rudem, obitus eius valdè perturbarit, animūmq; tuum ita deiecerit, ut extolli fortasse ad æquitatem neque celeriter, neque facillè possit, quo grauius morte illius afficior: & ut omnia mente peruestigem, nullam tamen inire doloris alleuandi rationem queo. vnica, opinor, illa consolatio superest, quæ tibi quoque fore gratissimam scio, ut, si conuictu perpetuo priuamur, tamē inter nos ita crebrò colloquamur, ut hanc mororis acerbicatem, qua pariter affligimur, quotidianæ consuetudinis mutæque benevolentia suauitate leniamus, quod ut quam maturimè consequamur, tu pro tua, ego pro mea parte diligenter operam dabo. Vale. Venetiis.

NICOLAO NATHANAËLO

Venerias.

Perculerat me grauius acerbis ille nuncius de nauis piratis abducta, qua vehabatur in Cretam exquisita, multorumque nummorum bibliotheca parentis tui: cum ex eo casu iacturæ plurimū tulisse res & fortunas vestras intelligerem hunc me prorsus ab eo morore, quem mihi vestra calamitas attulerat, ad lætitiā incredibilem reuocarunt litteræ tuæ. scribis enim, erudiendi curam adolescentis nobilissimi, Aloysii Mocenici, tibi esse demandatam. in quo sanè, pro ea qua te sum complexus benevolentia, multis nominibus tibi gratulor: primum, quod eum, qui facillè possit illustrare disciplinam tuam, excellentis ingenij adolescentem, mirifica, ut audio, virtutis indole præditum, sapientiore etiam, quam ætas ferat, natus sis: deinde, quod ab eius patre, Leonardo Mocenico, Equite clarissimo, quo nullum in hac urbe vel prudentia,

vel liberalitatis, vel omnium denique virtutum, quæ nobilem virum deceant, exemplum habemus illustrius, fructum diligentiae tuæ minime vulgarem: potes expectare postremo, quod in ea domo viues, in qua omnia, vetere maiorum norma, ad honestum, & ad dignitatem referuntur, quo præstantes & vsu magnarum rerum, & doctrina viri quotidie confluunt, vnde prudentiam, vnde optimè viuendæ rationem petes. Persequi omnia, quæ tibi diuina benignitas obtulit, difficile est: sed mihi crede, quæ tua causa velle, tuisque fauere commodis non ignoras, nihil isto munere ne fingi quidem à te potuit aut tortum tuis vtilius, aut studiis accommodatius. Itaque, si me audies, omnia, quæ frustra sæpè expetuntur, bona in vna Leonardi Mocerici beneuolentia constitues: cuius tibi comparandæ caue tempus amittas: confer huc omnem industriam, vt eius filium, tuæ diligentiae commissum, in quo pater tali filio iure fixit omnes curas, ita instituas atque excolas, vt eam laudem, ad quam natus præcipue videtur, adiuuante illius ingenium studio tuo, breui consequatur. habet autem hoc virtus, vt, à quibus illam accepimus, eos in omni vita diligere cogamur: & est optandum, vt ab iis maxime diligamur, qui non opibus modo valeant, sed ad benignitatem etiam natura propendeant. quæ si in vlla ciuitate, profecto in hac nostra, & si in vlla familia, in ea potissimum, & in eo viro, cui tuam in re præclara operam addixisti, summa cognoscitur. Vide igitur, quid susceperis, cuius familiaris gloriæ seruias, quid fides, quid existimatio tua, quid honor etiam meus quodam modo postulet: qui tibi sæpè, nec tamen gratiæ causa, sed ad ductus iudicio, testimonium impertit probitatis, & scientiæ non modò græcæ, verum etiam latinæ linguæ: quarum alteram magistro patre tuo, Ioanne Nathanaëlo, sacrarum litterarum peritia, vitæque innocentia cum antiqua illa Græcia, quam nunquam fama deferret, conferendo, alteram nonnihil è sermonibus fortasse nostris, è studio quidem tuo, tuisque vigiliis maxime cognouisti. Hæc si tibi omnia, vt spero, ante oculos pones: vinces te ipsum in diligentia, operamque dabis, vt in familia nobilissima, cuius patrocinio nolum certius ad eas temporum procellas, quæ humanæ vitæ impendent, perfugium reperiens, egregium virtutis & industriæ tuæ monumentum relinquas. Vale.

* , Pata

* , Patanum.

Falsus hic etiam de Rainutij Farnesij Cardinalis obitu dissipatus rumor erat: quo sum grauissimè commotus. nam in illo viro, qui se iam inde à puero ad exemplum aui sui, Pauli III. Pontificis omnium sapientissimi, totum finxit, non adumbrata, vt in multis, sed expressa signa virtutis elucet: & nunc, vt audio, suas omnes in Christianæ pietatis cultu cogitationes, curasque, defixit. quo mihi erat, bonisque omnibus acerbior illa fama, quæ, multorum sermone, de immaturo, & inopinato illius interitu percrebuerat. angebar etiam fratris eius, eximij viri, Alexandri Cardinalis nomine: cui multis iam annis eam viam ingressus, quæ ducit ad verum decus, artiumque optimarum studia suis opibus hac ætate præter cæteros fouenti, tantum eripi præsidium, tantum auferri domesticæ laudis, magnopere dolendum videbatur. Gratulor igitur, illo incolumi, liberalibus disciplinis: gratulor omnibus, qui virtutem, & probitatem prima ducunt: præcipue verò tibi, quem & Alexandri Farnesij Cardinalis valde studiosum, & erga tui similes, hoc est, erga eos, quibus illa, vnde manat honestum, sola placent, præclare animatum cognoui. restitit iam, vel planè extinctus euauit peruulgatus ille rumor: viuit, & valet, cui lachrymas tanquam mortuo dedimus: quem, si fieri posset, immortalem esse omnes cuperent. Te quoque bene firmum esse, & ex illo valetudinis incommodo emeruisse, represso iam sanguine, qui tibi ex oculo dextro multus effluerat, mirabiliter gaudeo. de quo mihi cum narraret familiaris tuus, prima statim auditione sum percussus: postea, cum idem reliqua perqueretur, animum recepi, & ab omni metu, curaque respiravi. huius morbi causam non dubito, quin medici, quos habes istic scientia instructissimos, vsu peritissimos, in studia conferant. quod si ita est, remoue, obsecro te, libros omnes ab oculis tuis. nam, donec eos videris, cerò scio, quod mihi sæpè contingit ægrotanti, temperare tibi non poteris. Vale.

E I D E M, Patanum.

Narro tibi iam non amo verecundiam. cum enim mihi potius nihil esset, quam vt filium meum (liber enim de

de mare ominari) ad sacram baptismatis aquam suscipe-
res: tamen, dum obsequor pudori meo, nec te, talē virum,
maximarum rerum occupatione distentum, appellare
audeo, commissi imprudens, vt officij laudem ipse prae-
peres. in quo sanē & peccasse me, & luere meritō peccati
pœnam confiteor. quid enim mihi non permisit, quid iam
elargita non est humanitas tua quam à me aliis prædica-
tam ignorare ipse fortasse tibi sum visus. valde tamen re-
creor significatione amoris tui, & nostram amicitia, quam
studiorum similitudo peperit, hoc etiam affinitatis quasi
vinculo adstringi, vehementer lator. nam & res ipsa eius-
modi est, vt benevolentiam vtrique augeat: & mihi, ad
hominum opiniones, accidere speciosius, aut honorifi-
centius nihil potest. totus igitur in aere tuo sum, ita de me
meritus es, ita quotidie mereris. quod si tibi pateret ani-
mus meus, profectō non locari pessimē tuam gratiam in-
telligeres: quam si nō possumus remunerando, (nec enim
aut fortuna tua patitur, aut voluntas expectat) prædi-
cando, saltem illustrabimus. mihi certē ipsa memoria, per-
petuūque erga te studio satisfaciā. De reditu meo ver-
bum scilicet expectas: iam discedo: itaq; per aliquot dies
cessabunt. Amanuensem tuum amo plurimum. videor
enim mihi agnouisse manum optimi, atque honestissimi
adolescentis, Francisci Secundi, cui de tua consuetudine
etiam atque etiam gratulor. nam inuidia locū amoris non
reliquit. Vale. Venetis.

FRANCISCO SEVERO AR-
getensi Ferrariam.

ET me laudas in epistola tua, nec mediocriter quidem:
& meam amicitiam, quæ tua humanitas est, valde vi-
deris expetere. Ego autem, et si me delectat, vt ait ille, lau-
dari à laudato viro, tamen ea, quæ mihi tribui, cum esse
verissima cupiam, non agnosco. dilexi equidē adolescens
veterem eloquentiam: nec voluntatem ætas, studium oc-
cupatio, sæpē etiam valetudo minuit: sed, excellere in re
omnium, vt ego sentio, præstantissima, cuius negotij sit,
cuius ingenij, non modō experiens ipse intelligo, verū
etiam ex inani multorum industria conicio, non enim,
qui seuerior in me ipso sum, nec mihi amior, quā veri-
tati,

tati, aliis blanditi gratiæ causa debeo. vnū hoc in nobis
fortasse iure laudes: si modō laude dignum est: equidem,
quasi aliquid sit, interdum mihi gratulor: quod, & quales
olim fuerint ij, quos in oratione latina cupimus imitari,
quibus ingenij, qua doctrina, qua etiam exercitatione
præditi, & quis ego sim, vel potius, qui hodie sumus om-
nes, facile possum existimare. Quocirca, si vetera spectas,
mures licet sententiā de me tuam. floruit antiquitas elo-
quentiæ gloriā nos iacemus. sin hæc recentia tibi propo-
nis: non omnino me, quantum in hoc studio profecerim,
pœnitebit. nec tamen tibi assentiar, vt me omnibus latinē
scribendi facultate confitear antecellere. possum aliquid,
vel etiam multa in aliis desiderare, neminem in hoc gene-
re laudis eximium ducere: (est enim hæc fortasse non in-
geniorum culpa, sed temporum) non ideo tamen sequitur,
vt insolenter arripiam, & induam ipse, quæ aliis tui quā
spolia detraxerim, vt in musicis, artem ipsam exercere,
non facillimum est: artificem autem peritum ab incio
distinguere, tacito autium sensu perique omnes solent:
item ego, quam legendis assidue, ac perattente hominum
eloquentissimorum libris conceptam in animo rectē scri-
bendi formā intueor, eam exprimere, & assequi scriben-
do nunc quidem nullo modo, possum ac vereor, etiam, vt
vnquā possim. verum enim uero, quod à sapientibus viris
proditum legimus, nunquā male ponitur industria præ-
stantibus in rebus. laudatur enim vel sine re voluntas.
qua ego interdum spe incitor ad studia. & si nihil aliud,
tu me certē, Seuere optime, atque eruditissime, hoc ipso,
quod tantopere laudas, ad laudem vehementer impelle-
res. magni enim facere videris Romani sermonis elegan-
tiam: & quod tibi leue non est, eximiarum artium scien-
tia instructissimo, id à me nequaquam esse contemnen-
dum intelligo. Accedit illud, quod epistola tua ita loquitur
ornatē, vt à rethore, non à medico, quem te esse profiteris,
& quem præstas egregiē, scripta videatur. quod indicat in-
genij tui præstantiam. cum enim, vt audio, philosophiam
sis vniuersam animo cōplexus: præcipuē verō medicinam
tractes, & ita tractes, vt cū paucissimis excellas: valde sum
miratus, vnde istam latinæ orationis tam concinnam, tam
vberem, tam illustrem facultatem sis consecutus. Quare,
quo tu nomine subuereri visus es, ne ego tuam ad me
amandum

amandum valde propensam voluntatem parum libenter exciperem: cum eloquentiam tuam verbis dissimules, re ipsa ostendas: eo ipso nomine sic incensus tui studio sum, ut ad meam instituendam tecum amicitiae cupiditatem accedere nihil possit. Quod autem negas esse quidquam ad amorē conciliandū amore ipso efficacius: ita tecum sentio, si virtus cū amore coniungatur: sin eum, qui diligit, nihil, praeter nudam voluntatem, commendet, non probitas morum, non doctrina, non ars aliqua liberalior: valde videro. sed istuc quidem tua minimē refert. quis enim te vel non amantem amare nolet, quem esse tam amabilem, literis, humanitate, integritate, sentiat: sed videlicet Socratice tecum agis: itoma te delectat: cum in eo ipso, quod tibi detrahis, tua te refellat oratio. Ego tuum erga me animum pari animo complector, & fovebo officiis, quantum in me erit: neque me patiar, cum reliqua apud te omnia superiora esse concedam, etiam humanitate vinci. Vale, & Ioanni Baptistae Pignae, homini in primis erudito, & ingenioso, cuius de Imitatione poetica egregios libros auidē exspecto, salutem meis verbis. Venetiis.

MARIO CORRADO

Brundusum.

Multis iam mensibus nihil ad te litterarum dedi: nec mihi tamen venit in mentem subuereri, ne quam tibi nostra indignam amicitia suspicionem silentij mei diuturnitas attulerit. mihi quidem nihil scito esse iucundius epistolis tuis: quas cum lego, delector mirifice amore in me tuo, delector etiam ingenio, & scribendi elegantia, in qua tibi (non loquor *eigendy*) paucissimos comparo, antepono neminem, atque equidem, si per vtriusque fortunam liceret, nihil malim, quam assidue tecum esse, totisque dies in tuo sermone consumere, quod tamen quin aliquando sit futurum, cum in tuas litteras intueor, imaginem animi tui nonnullam ostendentes, prorsus non despero. Ego satis diu feriatas à studiis sum, inuitus, sed quis necessitati non pateat: nam quae me causae non modo liberos, sed patriam quoque reliquere coegerint, aut habes fortasse iam cognitum, litteris edoctus familiarium tuorum, qui adire interdum ad me officij causa solent: aut, si

ignoras,

ignoras, quid ego, tibi exponam, cui si quid à ma accidat iniucundum, dupliciter angar, incommodo meo, molestia tua? Nunc id commentor, ut certam aliquando rationem ineam otij constituendi, & viam humaniter: quod te quoque video cogitare, & si volueris, assequere. Bouios fratres, tua praedicatione commotus, amo vehemēter, & obseruo: qui si mihi, ut significas, aliquid tribuunt: est, quod gaudeam, placere me praestantibus viris, quorum in iudicio, & benevolentia ornamenti, & commodi mihi statuo plurimum. tu velim, quod ad amorem, studiumque attinet, de me illis omnia promittas: ego, quae promiseris, praestabo. fructum etiam fortasse aliquem degustabunt studiorum nostrorum, liceat modò esse otiosus: id quod agimus, & futurum speramus. Vale.

PETRO CELSO

Vicetiam.

Vna eademque manus vulnus, opemque tulit. plane enim mihi videtur, quod de Achillis hasta in Telephi vulnere traditum est à poetis, idem ad tuas epistolas posse convertere. affecerat me grauius, nunc idem recreas, & abstergis omnem molestiam iucundissimis litteris, in quibus elucet humanitas tua, quam obscurauerat paululum animi tui subita commotio. indigna certē meis in te neque paucis, neque vulgaribus officiis, quorum testes apud me custodiuntur litterae tuae, itaque, rediisse te ad eam comitatem, quae cum tua natura, & cum iis studiis, in quibus totos dies eximia cum laude versaris, magnopere congruit, ita lator, ut nihil vnquam senserim hac voluptate iucundius, quod si tibi meum ingenium aliquot mensium consuetudine satis exploratum non est, non dubito, quin absens intelligas, & eo cernas illustrius, quod longiora nos terrarum interualla disjungent. non enim in te fortunam diligo, quam soleo contemnere, sed quia fortunam tuam virtute superas: contra quam multi, quorum oculos auri, argentique splendor ita praestringit, ut pulchritudinem virtutis intueri nullo pacto possint. quo equidē sensu, ac iudicio meo delector multo magis, quam Cicero-niana illa eloquentia, quam tu mihi, ioco fortasse obiecisti: cum tamen, tibi quoque eam minimē displicere, tuorum scriptorum

scriptorum elegantia significet. De discessu tuo, quāquam ad tuam voluntatem accommodare consilia mea minimē liceat, cupio tamen mihi tempus definiri. Vale!

IOANNI SAMBUCCO

Patauium.

Non mediocri amoris argumentum, quod de filiolo gratularis, & sperare te significas, ut patri etiam orationis latinæ facultate antecellat. quid? ergo ille tibi magnū videbitur præstare, si opinione, & fama nos anteierit eloquentiæ? ego illi, qua primum hora editū in lucem vidi, bonam mentem precatus à Deo sum. hoc nobis debet esse antiquissimum: & hoc ei si contigerit, reliqua iure contemnet. aut, si voluerit, facile consequetur. mea verò studia si imitabitur, quæ certè, quod fateri sine arrogantia possum, ad honestum referuntur: aditus ad laudem difficiles non habebit, quo mihi studiose contendenti fortuna semper nescio quo meo fato viā interclusit, verum tamen, mi Sambuce, cum tua, tuq; similium fruar benevolentia, quid desiderem? quid potest esse amicitia iucundius? quid etiam fructuosius? cum & amant inter se boni viri, & est inter eos quasi certamen amoris, & officii. equidem, de te quid sentiam, si ad te ipsum scriberem, certò scio, qui tuus pudor est, legeres inuitus. testem tibi do iudicii mei grauem adolescentem, (& adde, si quid vis, nihil enim tribues immerenti)*: quem cognoui tuis laudibus, me narrante, etiam atque etiam lætari. quod si tenerem artem eloquentiæ, sicuti tu in epistola tua amore potius in me, quam iudicio, effusus, existimas: sanè coloribus egregiis imaginem tuarum virtutum exprimerem: voluntatem verò illam, & præclaros conatus ad augendas fortunas nostras, de quibus postmodum, quam à vobis discessi, quiddam in sermone* significauit, meherecule sic ornarem, ut nihil esse posset illustrius. de quo quia tam amanter cogitasti, gratias agerem: & ut perpetuo cogitares, atque ageres, cohortarer: si hoc humanitas tua, illud amicitia nostra pateretur. ut ut autem res ceciderit, (si se enim principia sunt, exitum præstare non potes) partes meæ non requirerent. prosequar enim vel beneficiū laude, vel animū certè tuum memoria sēpiterna. Vale. Venetiis.

EIDEM,

EIDEM, Patauium.

Ego verò, accepto nuncio de obitu filioli mei, ita sum perturbatus, ut me tamen hominem esse meminerim, & illum in hanc vitam, tanquam in hospitium, ita esse ingressum, ut accitu summi Dei, æternum illud cæleste domicilium petiturus, aliquando discederet. quod si me casus iste nec opinatus ita perculisset, ut omnino iacerem: excitaret tamen prudentia litterarum tuarum, in quibus de luctu minuendo disputas egregiè, tuamque declaratum homine Christiano dignam bonitatem, tum erga me benevolentiam singularem. verum ego optime Sambuce, multis iam infortuniis hoc sum assecutus, ut fortunam ipsam didicerim contemnere: quæ mihi, ut eripiat reliqua, nunquam adimet ea, quæ nec ipsa dedit, nec dare cuiquam potest, rectam mentem, optima studia, pietatem in Deum. Præclare actum opinor cum filio meo. fruitur conspectu, & consuetudine cælestium animorem: non angitur curis: non spe ducitur: nihil timet aduersum. at nos, qui dicimur viuere, quibus hac falsæ lucis vlsura nihil est carius, quam multa exercent? quid laboramus, quid cupimus, quod etiam si contingat animus acquiescat? itaque verè sapientes homines, non ut diu, sed ut rectè, & cum virtute viuerent, optare soliti sunt. quod equidem conor, & ut spero, consequar. nihil enim magis cogito, nihil specto, quam ut seruiam studiis meis, & ita viuam, ut vitæ rationem Deo simul & hominibus aliquando possim reddere. Quare, cum me vocas ad scribendum, confirmantur consilia mea iudicio tuo. ac tu quidem in hoc officio cohortandi facis idem, quod multi: quibus facile possem satisfacere, si per domestica negotia liceret. sed, obsecro, nolite ex otio vestro meum spectare. vobis enim certa, & expedita sunt omnia: mihi vnicum est vestigial industria mea: qua liberos alere, tueri familiam cogor. & si negligam, deseretur humanitas: sin, ut debeo, diligenter curem, iacere studia necesse est, quæ solum curis omnibus animum postulant. At inques: ipsa tibi studia fructum ferent. Cane aliis cantilenam istam, mores, ac tempora ignorantibus: mihi non persuadebis experto. vetus illa Principum virorum benignitas exaruit. mania plerique sequuntur, nihil solidum amat, nihil magnificum, nihil illustre. Vides ahos,

quasi perdendis tantum frugibus nati sint, immanibus epularum sumptibus opes exhaurire: alios, quasi etiam homines ipsos, non modò fruges, perdere pulchrum sit, thesauros effundere, collectos acerbissimè, in ea bella, quæ vastitatem agris, vrbibus incendia, humano generi, aliena stultitia miserrimo, cladem, & exitium importent. Musæ interim vbique locorum algent, neglectæ ab iis, qui fouere eas vt maximè poterant, ita maximè debebant. Etiam illud indignū, quod existunt, qui specie libertatis gloriam aucupentur: & eam virtutem, à qua longissimè absunt, quasi familiarem suam sic in ore habeant, vt amare videantur. Verū hęc satis, aut etiam nimium fortasse multa. Vale. Venetiis.

GASPARI CONTARENO

Cardinali Romam.

Cum neque haberem, quod tua magnoperè interesset à me scribi, & te scirem summis occupationibus assidue esse dictictum: tamen faciendum mihi putavi, vt aliquid omnino ad te litterarum darem. ad meum enim officium valdè pertinet, te de nobis optime meritū, intelligere, & quo te studio colam, & qua tuorū in me meritum memoriam religione conseruem. quod, vt spero, consequar litterarum bono. nam, vt remunerare vnquam possum, sperare vix audeo: ita multa sunt, quæ ad me iuandum officia sunt à te profecta. vt enim omittam, quàm honorificè de parente meo & loqui, & sentire solitus sis, cum ita dicas, tibi nullius olim iucundiorē consuetudinem fuisse, nullius chariorē nunc esse me moriam: vt igitur hoc omittam, quod in summi beneficij loco soleo ponere: quanti illud apud me debet esse ponderis, quod olim me adolescentem vir clarissimus, non tu quidem solum, sed tardiorē fortasse, quàm oporteret, ad studium summæ laudis excitasti. cuius temporis recordatio mirificè me delectat. sic enim argumentor: te, cuius iudicium est acerrimum, nunquam me ad virtutem fuisse cohortaturum, si te frustra id facere existimasses. tantum autem virum, quantus ipse omnium consensu gentium & es, & habetis, de nobis non pessimè sperare, mihi periuicundum est cogitanti, apud alios, si qui audient, etiam honorificum.

norificum. Quare nūc quidem id, quod mihi pro tua summa humanitate facillimum est, ago, vt, quem pro tot ac tantis officiis animum debeo, eum me præstare tibi persuadeam. quod si per eam viam, qua ad præstantissimarum artium cognitionem iter est, tantum procedam, quantum profectò, nisi me aliqua res impenderit, procedam: nē illud etiam aliquādo efficiam, vt te de nobis esse benemeritum, magnoperè læteris. Te interim si rogem, vt quæadmodum instituisti, me diligas, faciam imprudenter. neque enim dubitandum est, quin tu velis in eadem erga me voluntate, cum humanitatis, tum constantiæ causā, permanere. magis illud mihi est elaborādum, vt omnes res quæ ad te colendum pertinent, studiose faciam: quarum si vllam sciens prætermisero, nefariè me peccasse cōfitebor. Vale. Venetiis.

BENEDICTO ACCOLTO

Cardinali Ferrariam.

Cum primū Venetias reueri, & si eram & fessus aliquantum de via, & eo morbo, qui me Ferrariæ satis grauitè afflixit, nondum planè leuatus: tamen magnitudo meæ in te obseruantia, tuæque in me beneuolentiæ recordatio me adduxere, vt ad te scriberem. quo genere officij quàm mihi sæpè apud te sit vtendum, intelligo. nam, cum eo ipso die, quo mihi aditus ad amicitiam tuam patuit, de meis commodis & ornamentis non cogitare solum, sed agere etiam cœperis: omnino, si velim id, quod maximè velle debeo, quibus me studiis à pueritia dedidi, iis haberi non indignus, diligenter ineunda mihi ratio est, vt istam tuam ad me augendum tam propensam voluntatem plurimi apud me & esse, & semper fore significem: id hoc tempore, nisi litteris mittendis, qua re alia consequar, non video. facultatem maiorem si vnquam nactus ero, arctissimè complectar, neque dimittam prius, quàm id tibi saltem aliqua ex parte persoluam, quod interea à me deberi non solum non dissimulo, sed etiā apud omnes libentissimè prædico. Quid enim mihi esse potest, non dicam honestius, sed gloriosius, quàm te, virū omni genere virtutis excellentem summa dignitate præditum, ac cognoscendis hominibus iudicij, nullum officij studij quod quidem ad meam siue vtilitatem, siue laudem

pertineat, prætermittere? mehercule nulla res fuit, quæ nos ad probitatis, & doctrinæ opinionem commendare magis posset. itaque, quod ante faciebam domestico tantum exemplo commotus, ut per eam viam, quam mihi pater meus tritam reliquisset, expedito cursu ad summam laudem gloriâque contenderem, id multò acrius facio nunc, iudicio de me inuitatus tuo. cui vereor equidem, ut respondere possim: & est sanè difficillimum: sed tamen, quoniam ita tempus omne meum traduco, ut quantum valedudinis ratio patitur, in litteris verser, & quasi diurnam sitim explere cupiens, iisdem è fontibus, vnde illa fluxerunt, quæ sunt laudum tuarum maxima, diligenter hauriam: non despero fore, ut & homines officia tua benè posita existiment, & tu, qui tibi à me fructus debentur, eos non contemnendos, aliquando percipias. cuius rei maturitas dum veniat, est interea mei officij, tui memoriam summa cum benevolentia sanctissimè, ac religiosissimè colore: tuæ verò humanitatis, eam voluntatem, quam ad me iuandum tua sponte contulisti, perpetuò retinere. quorum alterum ego quàm potero diligentissimè faciam: alterum tu ut facias, propter incredibilem naturæ tuæ benignitatem, ne admonendus quidem es. Vale. Venetiis.

EIDEM, Ferrariam.

Summo studio maturabam Ciceronis editionem. omnino id erat causæ, cur ego rarius, quàm debeo, ad te scriberem. sed mehercule nec res erat, de qua possem scribere. de publicis enim non licebat: de priuatis autem quid est, quod delectare te possit? grauibz morbis, annona, & bello, vniuersa ferè ciuitas effecta contabescit. in his malis pacem omnes, tanquàm vnicum remedium, expetebant: quæ si daretur, amissas vires recuperare difficile non erat. Arbitrabar, cum Ciceronis epistolas emissem, fore, ut Ferrariam possem excurrere. id ego, primum, honoris causâ ut te viserem, optabam: deinde, ut tuis doctissimis sermonibus fruerer, quantum per humanitatem tuam liceret, per te certe hauserim plurimum. noui enim, quæ tua sit cum me benevolentia. sed nostræ voluntates, quandoque commutentur, necesse est. vnde cursus, quandoque commutentur, necesse est. vnde cursus, quandoque commutentur, necesse est. vnde cursus, quandoque commutentur, necesse est. itaque,

itaque, ut exirem, meas res cum vidi non ferre, mutavi rationem: & quanquàm eram occupatus, tamen feci, ut hanc epistolam mitterem, quæ te, meam vicem, quasi saluaret. ea ne hoc officium loco non præstaret, ad Octauium nostrum, iis litteris, quas ad ipsum dedi, alligatam misi, qui tibi redderet, cum vacuus esses. quod ille, qui & commodissimus, & prudentissimus est, non vereor quin effecerit. De meis rebus si quid audire vis: ut in aduersis, pessimè non habent: haberet optimè, si pietas esset in iis. in quibus maxima, si quid merita valent, esse debebat. Vale. Venetiis.

EIDEM, Ferrariam.

Summa tua facit humanitas, ut, etsi me argumentum deficiat, litteras tamen ad te mittere ne dubitem. non enim vereor, ex ne tibi molestæ sint. quin ita te interpretaturum confido, ut hoc meum studium existimes esse non obsecrum signum pietatis in te meæ. cui quidem pietati, quod vix fieri posse credebam, magna sanè accessio facta est lectione tuarum litterarum. nam, cum antea pro tuis maximis & singularibus erga me studiis effecisses, ut plus, quam tibi, deberem nemini: nunc propemodum es consecutus, ut ipsi tibi plus, quàm debeo, debere non possim. quanti enim illud, quo epistolam clausisti, apud me esse putas? te non dubitare, quin ego, omnèsque mei, quanti amorem in te meum, atque doctrinam facias, aliquando simus intellecturi. ego verò iam intelligo, neque quicquam esse meorum, qui aliter sentiat. sed de amore quod scribis, vere tu quidem facis: est enim is certè summa cum obseruantia singularis. de doctrina verò, neque protus assentior, ne me ipse, qua in re minimè debeo, nimium videar amare: neque valdè repugno, ne, quod est in me honorificum, stultè reiciam. ut ut tamen est, siue tu amoris, & humanitatis abundantia, quod interdum adducor ut credam, siue iudicio, quod mihi persuaderi libenter patior, siue utraq; re permotus, tantum mihi tribuisti, quantum ego postulare siue rubore non ausim: maximas tibi gratias habeam, necesse est, quod ad eius ipsius, quam in me esse dicis, doctrinæ studium, quo antea natura inclinatione propendebam, vehementer me impulisti. ita enim vsu ferè venire solet, ut, quæ laudes à tui similibus, id est,

ab iis, qui ipsi in laude viuunt, proficiscuntur, ex nos, vel si simus hebetiores, in primis acuant, & quasi necessitatem quandam imponant, vt quales esse dicimur, tales aliquando studeamus esse. quod ego quātum possum, do operam, vt consequar. à quo studio cur me vlla res debeat abducere, non video: cum tu, istis opibus, ista amplitudine vir, literato otio nihil anteponas. temporibus enim turbulentissimis, dum plerique ferè ambitionum fluctibus iactati, optare magis, quàm sperare, tranquillitatem animi possunt: securus in portu te obiectas, viuisque iucundissime in tuis perennibus optimarum artium studiis: in quibus totos dies ita ponis, quasi tibi ex res, quibus abundas, & quarum spe tu alios excitare ad laudem potes, prämio sint futurae. Quod cum ita sit, & cum ego hoc animo sim, vt antiquius tuo commodo nihil habeam: noli credere, me cum ad te scribo, tuarum litterarū expectatione id facere: quæ etsi me incredibiliter delectat, textæ verbis elegantissimis, plenissimæque amoris, & suauitatis: tamen ego te mea causa à grauissimis studiis ad nugas auocari nolo. satis me habere abs te putabo, si & meas tibi esse redditas, & tibi, vt cupimus, esse intellexero. vtrumque Octauius noster, quod & tui studiosissimus est, & nostri amantissimus, cum libenter, tum diligenter efficiet. Vale. Venetiis.

IACOBO GRIFOLO

Romæ.

Qvod tu homo occupatus, prior ad me litteras misisti, hoc sanè es assecutus, vt officij plus apud te reficere confitear: illud assequi nequaquam potuisti, vt amoris plus, quàm in me est, in te esse concedam. atque ego ne in officio quidem passus essem vt anteuerteres, nisi me scribere cupientem nō occupatio mea, quæ tamen summa est, sed cura tuorum mandatorum impedisset. Scis, antè quàm discederes, qua de re sermonē inter nos habuimus: cum tu, vt eam susceperem, à me petens, ostendisti quantum & fidei, & diligentiae tribueres meæ. in quo ego, opinionem tuam ne fallerem, operam dabam. itaque, te profecto, cum intelligerem quātum damni fecissem, adempta mihi tuæ consuetudinis vsura: cumque id omnino litteris mittendis

mittendis refarcire vellem, tamen diem è die expectans, vt aliquid ad te de tuo negotio, cuiusmodi tu velles, possem scribere, in maximo desiderio me sustinebam. nunc, quoniam eius rei ne vestigium quidem apparet in epistola tua: siue quod, à quo tempore discessisti, vt illud consilium abiceres, rationes tuæ tulerunt: siue quod, eodem animo cum esses, committere tamen litteris nihil voluisti, quod clarum nocere tibi posset: puto me non incommodè esse facturum, si, quam tu rem in tuis litteris intactam omisisti, ego item in meis silentio prætermittam. Quod scire vis, rerum mearū status hoc tempore qui sit: ne te multis morer, is est, quem reliquisti, paulò etiā melior, quàm reliquisti. nam & domestica quædam sanauimus: & eum, de cuius acerbitate queri solebam: ira facilitate quadam nostra, atque obsequio mitigauimus, vt penè dulcis esse videatur. De Ciceronis editione, hoc de me spodeas, atque etiam in te recipias licet, vt, diligentia, confirmes, me non esse vsurum multò minore, quàm qui in hoc genere laudantur. hætenus confido fore, vt præstem, & præstabo certè, nihil vltra. mihi enim tantum non arrogo, neque arrogare debeo, vt, quemadmodum scribis, eas sordes, quibus veterū scripta sunt fœdata, putem omnes eluere me posse. magni id esset ingenij, magni iudicij: quibus ego rebus, & indigeo, & si abundem, sine libris tamen antiquis nihil audeam. qui mihi sunt omnino multi, sed neque quot vellem, neque cuiusmodi, coniectura autem intellexi, & didici, quàm sæpè sint fallaces. neque bonos libros vlla magis labes inquinat. quibus nūc in veterem splendorem, atque integritatem restituendis, plurimum mihi est negotij, & erit, vt puto, post me multis: vt inde laudis materies deesse nunquam possit. Te rogo, vt, antiquiorē librum sicubi istic esse rescueris, si prece ipse, aut pretio non potes, aliorū auferas gratia. Litteras autē, quàm valdè me amas, tam sæpè mittes. nam & otij puto te habere, quantum velis, & argumentum Romæ viuenti deesse nō potest. mihi vtrumque minus est. magnis enim distractus occupationibus, tēpotis ad scribendum nō habeo satis, argumentum autem vnde sumam, cum omnium, qui hic sumus, ea ratio sit, vt, rerum nouarum si quid alienunde ad nos affluxit, de eo nec scribere, nec loqui sine graui periculo possumus? Relinquitur, vt priuatis de rebus

possum scribere. sed hoc quoque genus vereor ne me deficiat. raro enim solet accidere, quod scriptio dignum sit. Quapropter, quoties ita eueniet, vt à negotiis liceat discedere, properabo statim ad epistolas, quod eò libentius faciam, si tu mihi sententiam scribendi aliquam dabis. sin minus, inanes tamen potius, quàm nullas, mittam. Vale. Venetiis.

HANNIBALI CRUCEIO

Mediolanum.

AMoris in Octavianum Ferrarium mei causæ sunt veteres sanè multæ, et quæ non leues, sed recens hæc est grauissima, quod eius opera video factum esse, vt tu me amares. quod ego, non possum satis explicare, quanti faciam. certè optatius nihil, ac ne vtilius quidem potuit accidere, nam me molestæ quædam cogitationes exercebant, et fecerant, vt subtritis essem. hoc malum Ferrarij litteræ sanarunt. eas enim legens, cum venissem ad eum locum, ubi ille, quàm tu me diligas, quàmque diligere à me cupias, diligenter & officiose narrat: sensi mihi quiddam instillari, quo planè sum exilaratus. adeo tui similitudinis amicitij augeri gratum est. in qua commoditate incommodum tamè illud inest, quod mihi valde sensio esse laborandum, vt beneuolentia, & opinione de me tua non indigni me præstem. quod vrinam possum efficere: conabor certè: ac ne despero quidem fore, vt efficiam: modo, quod tu iudicium de me habes, id eiusmodi ne sit, vt ego ei respondere nullo pacto possim. nam mihi interdum venit in mentem vereri, ne tu me, Ferrarij prædicatione commotus, cum existimes esse, qui nō sum. mendax, mi Crucei, amor est, nōq; sepius ita solet afficere, vt in sermone, prout amicorum e re est, & asingere falsa, & detrahare vera, religio non sit. quare Ferrarium, cum de me loquitur, non est quod audias. amore victus, cui repugnare iudicio non vult, ea dicit, quæ fortasse non sentit. At idem de tua virtute multa in tuis litteris habes igitur, dices, ei fidem, cui haberi à me non vis? habeo, & quidem maximam. mittit enim ingenij tui monumenta, quæ mihi de tuis laudibus, vt ille scribit, ita esse probat. Memorem igitur interea me velim existimes humanitatis tuæ. gratum cognosces, cum facultas

facultas erit. ac video me tua causâ non eas res præstare posse, quas vellem: sed, quas possum, ita volo, vt omnes, sine vlla exceptione, libenter ad te deferam. licet iis arbitrato vtaris, atque etiam abutaris tuo. Vale. Venetiis.

ANTONIO MERLO

Vicetiam.

EGo quoque quiddam inaudieram superioribus diebus, sed contempsit. nunc me mouet quod audies. At tibus effectum nescio quorum, (de Petro nostro certè vix opinor: vix, autem: prorsus non opinor) vt hic rumor ferat longius. primùm hæc vulgò factata: ferebatur: post etiam ad Cardinalis aures peruenierunt: quod mihi accedit molestissimum: nec dubito, quin is iam non idem sit. quod si ille eadem cum Episcopo, cuius ingenium præclarè noui, communicauerit: actum est. Me quidem & illa angit cura, quod vereor ne fama disfluat, & Perusina conditio, satis opima, satis honorifica, fortasse in dubium vocetur. Cornelius rem curat diligenter, vt video; fide certè, & amore singulari. In hac sum sententia: si spes non dubia, vt vrgeamus: sin, desistamus ab incepto: ne cupiditatem nostram sine fructu, fortasse etiā cum aliqua mercede, prodamus. Mitto ad re Gratij poemata de venatione, paulo durius; nec omnino cum Petri Bargei carmine conferendum, qui hoc argumentum sex libris non minus eleganter, quàm copiose persecutus est. Vale. Venetiis.

MICHAELI SOPHIANO

Patavium.

SI nostræ necessitudinis initia repetas, nemo, opinor, Sisti hic est, qui mihi vetustate præstet. sin apud te vetustas pondus non habet, ipsam per se beneuolentiam pendis: ne sic quidem iure mihi quenquam antepones. Ego te primū, cum abesses, memoria colui diligentissimè, tuumque nomen crebris vsurpatū sermonibus ornaui laudibus; quantum in me fuit: deinde, cum de auunculo tuo, viro optimo, tuque amantissimo, miserrimam in seruitutem à barbaris gentibus abrepto cognouissem, ingemui sæpe tua causâ, quem orbatum domestico præsidio, maximas

in difficultates immerentem fortuna coniceret. postremo, cum Patavium te aliquando retulisses, valetudine ita perditā, ut humana vix ope restitui posse videretur: quā id molestē, quā acerbē tulerim, testes sunt communes amici, quibus & periculum tuum, & eodem tempore dolorem meum dolori fuisse certō scio. Veni Patavium aliquantō post: vidi te, quem optabam potius quā sperabam, habitu corporis non illo quidem optimo, eo tamen, qui vitæ spem minimē dubiam afferret. deinde quotidie meliora, accedente ad remedia medicorum temperantia tua: quam ita laudant omnes, ut in studiis tamen paululum eam desiderent. quo de genere præcipere quidquam difficile est, præsertim mihi, qui cum ab eadem culpa longē non absim, tum etiam, nisi priores tibi partes in prudentia concedam, ignorare scilicet videar. utrumque nostrum. veruntamen, cum te penitus philosophiæ dedideris ut eius præsidio fortunæ tela depelleres: debes enim sequi ducem in actionibus tuis, quod si feceris, extrema vitabis, & omnem in medio laudem constitues. At mediocritatem mens in suo munere nō amat: progreditur enim meditando, & quo longius, eo iucundius. Verē: sed immoderatis rebus natura frangitur: & quāquā corpori mens dignitate præstet, utriusque tamen incolumitas ab utriusque pendet officio. ut herus imperat seruis, nec tamen eos negligit, sed consulit, quatenus liceat, commodis eorum: idque facit etiam sua causa: tam diu enim herus est, quā diu habet, quibus imperet: sic mens rationem corporis habeat aliquam, oportet. nam, si negligat eam sedem, in qua summus opifex illam constituit: primum faciet iniuste, deinde, corporis compagine, qua ipsa includitur, breui dissoluta, vsum tractandæ quærendæque virtutis amittet. quod cum accuratē vitandum omnibus est, tum iis maxime, quorum & infirma valetudo requiemem quærit, & ita vigeat industria, ut mediocri etiam labore non mediocrem ipsis gloriam, cæteris utilitatem afferre possit. Cui porro ignota est vel ingenij tui, vel memoriæ præstantia: quibus, non modō ut emineres in græca lingua, id quod omnes fatentur, sed ut, quacunque re propolita, peritissime disputes, facile consecutus es. itaque iure expectatur à nobilissimis viris amicitia, & consuetudo tua iure te diligūt ac laudant, quicunque in Patavino gymnasio do-

Atinīs

Atinīs liberalibus excellunt. quorum tu virtute frueris, & illi vicissim tua, si valebis: & ut valeas, in te ipso magna ex parte situm iudicamus. obsequere igitur in tua salute multorum studiis: parce valetudini satis imbecillæ: & quod libenter facis, da operam simul, ut diutissime facias. ita gloriam tuam, lætitiā nostram, dignitatem etiam litterarum augebis, quibus ornamentū plurimū ē tuis aliquando scriptis, si valueris, accedet. Vale. Venetiis.

IO. BAPTISTÆ PIGNÆ

Ferrariam.

Alonso Duce creato, gratulatus Ferrariæ sum: quæ tum ex novi Principis eximia virtute fructus capiet egregios, tum ipsa quoque ad omnem virtutem, eius, à quo regitur, exemplum secuta, diligentius incumbet. mores enim civitatis ex Principis moribus effinguntur, & ut ait Plato: *quæ apud eos, qui dominantur, studia vigent, eadem reliqui ciues amplectuntur, & colunt.* Ergo florebant in vestra civitate liberales disciplinae, ac debita iam pridem ingenuis artibus præmia persolventur: quod equidē tua potissimū causa, doctissime Pignæ, magnopere gaudeo. nec enim dubitat quisquam, aut dubitari omnino potest, quin, quantum ingenio, eruditione, iudicio, quantum etiam consilio vales, tantundem apud sapientissimum, optimūque Principem & auctoritate valeas, & gratia. quod si, quam adhuc in cognoscenda, eandem posthac in ornanda virtute industriam locabis: quis te vno felicior, quis omni laude præstantior? quod ut facias, ne monendus quidem es. nec enim te dissimilem esse tui vel naturæ tuæ, vel consuetudinis, vel studia patiūtur. hoc igitur tecum agendum non est. illa me potius, ut verē dicam, & simul omnes, qui te diligunt, cura sollicitat, ne te nobis eripiant prorsus aulica negotia, sic, ut iis disciplinis, quarū usus æternū decus parit, salute dicta iacere pariat ea, quæ multis ante mensibus instituta si quando perficias, maiorem in modum & posteris, & gloriæ tuæ servies. quā multos enim egisse mecum diligenter existimas, ut hortarer te ad absolvendā poetiæ imitationis artem, aut, si absolutam habes, continuō divulgandam quibus ut ali

vt aliquando satisfacias, et si languere te in tua laude vix opinor, tamen peto abs te, quantum humanitas tua permittit, nec tamen etiam si tua res non ageretur, amicitiam nostram, quam ego sanctissimè semper colui, nihil à te impetraturam considerem. equidem nihil ei denegarem: idque te, quod tamen secundissimis rebus, ac sine molestia tua fiat, cupio experiri. Ego me ad litteras, à quibus inuitus discessem, reuocare coepi, adeptus vsum oculorum, quem antea desperabam, diuina primùm ope, in qua statuere omnia consueui, deinde Gabrielis Faloppij scientia singulari: cui viro, quāti hanc lucis vsurā, id est, quanti vitam facio, quanti etiam præclara litterarum studia mihi sunt, quibus vix ipsa vita pluris est, vni planè totum acceptum retero. siquidem eius doctrina, humanitas, exquisita cura pristinam mihi valetudinem, omninò profligatam, ac perditam, conspectū liberorum meorū, amicorum colloquia, librorū suauitatē restituit: vt, si quem optimis artibus industria nostra fructum feret, ei gratiæ debeantur, cuius ope ac studio factum est, vt intermissam diuturno, ac perdifficili morbo posteritatis adiuvandæ consuetudinem aliquando repeterem. Tu mihi de tuo statu, maximèque de Alfonso Ducis conatibus egregiis ad honestandam virtutem, de quibus fama iam percubuit, si quid significaueris: argumentum erit amoris in me tui, quo lætari vehementer soleo. Vale. Venetiis.

IOANNI SAMBUCCO

Patavium.

QVod fratrem tuum Georgium Bona, florente adhuc ætate extinctum, immoderatè lugescens, nosco mærori tuo, nec tamen laudem tribuo. dolere enim fratris interitu, & eius fratris, quo nemo amabilius, nemo fuerit virtute præstantior, hominis est: modum autè dolori nullum constituere, nunquā lachrymis abstinere, nunquam ex animo mæstitiam pelli, Sambuci non est. Perit frater: iure commoueris: ægrè enim diuellimur à natura coniunctis: quod ego quoque sum expertus. Perit is, qui familiam vestram, qui patriam, qui provinciam vniuersam ornare vehementer suis laudibus, & illustrare poterat. hoc quidem expectandum ab eius virtute fuit: sed magnam

gnam habet fortuna vim: ea sæpè, nobis ad eximia laudem contententibus, transuersa incurrit, sæpè nostra studia debilitat, sæpè moratur industria. quo de genere quid ego te doceam, doctissimum virum, qui propè infinitam exemplorum vim vel græca monumenta, vel etiam latina suppeditant? florem igitur virtutis amemus: erepto ante maturitatem fructu, quando hoc singulare non est, sed commune cum multis, modice feramus. Quid, si ne dolendum quidem est? omitto enim historias, ad philosophiam te voco. Quid igitur illa præcipit? si quid casus affert, leniter accipiendum: nec enim, vt aliter accidat, in nobis est: si quid culpa contractum, angustum esse: certè enim qui ad præclare agendum nati sumus, ideòque mente, & ratione, præter ceteros animantes, instructi, tantis bonis abuti, & quasi à natura desciscere turpissimum est. An tu igitur, mori, quasi aliquid turpe, reprehendes? quod si tu non turpe nec dolendum, nisi si quis ita vixerit, vt nihil vnquam homine dignum præstiterit. quod abest longissimè à fratre tuo: qui probitate, ingenio, studiis artium optimarum, prudentia etiam adolefcens ita excelluit, vt eum Pannonia penè cuncta viuètem vnice dilexerit, mortuum laudibus, & memoria prosequatur. Quæ cū tibi veniunt in mentem, iniquus profectò nimis in te ipsum es, nisi luctum minuis, & ex animo dolorem penitus euellis. Quin te decuit maximè, qui totos dies ponas in iis libris, vnde vitæ moderatio, vnde animi tranquillitas petitur, ad propinquos, ad amicos in Pannoniā eiusmodi litteras mittere, in quibus illi sitam esse non minimam sui doloris medicinam intelligerent. nam vir eximius, Nicolaus Olahus, Archiepiscopus Strigoniensis, qui Georgium, & quia sorore sua natus erat, & quod in eo summa virtus enituit, in oculis gestabat, non dubito, quin tanti vulneris remedia sumat à se ipso: quem nō modò ætas, & vsus maximarum rerum erudierit, verum etiam prudentia quædam naturalis, quæ plane vincit omnem artem, nūquam à constantia discedere patiatur. Nec tamen vereor, vt, qui mihi paucis ante mensibus in filioli mei obitu consolationem adhibueris, idem tibi in tuo casu mederi aliquando non facile possis: quod si facies, fructus apparebit studiorum tuorum, & Georgij fratrem agnoscemus: cuius ingenium, ac mirificam prudentiam oratio illa luculenter in

ter in primis à te scripta, declarat. Vale. Venetiis.

*. *Patauium.*

Percussisti me de Mariano Lezentio: quid ais? optimus adolescens, maiorum nobilitate, sua virtute clarus, omnibus animi, corporis, fortunæ bonis ornatus, ereptus repente nobis est: id miseram humanæ vitæ conditionem. quid ames, cum omnia fluere, ac labi, nihil intra orbem Lunæ firmum esse, nihil idem à mane ad vesperam, quotidie cernas: quæ te arbitrabar antea cognouisse in sermonibus Reginaldi Poli Cardinalis, & Aloysij Prioli, quibus probiores, aut sapientiores viros non modò nostra, sed nec superior ætas tulit: nunc, quando te biduum scribis lachrymando consumpsisse, profectò tibi exciderunt, illa præciara de contemptu mortis, quibus in illo diuino contubernio, in illo p'anè cælestium animorum cœtu aures tuæ sapissimè personabant. Quod si, quid doleas, cogitabis, aut quid dolendo proficias: nò dubito, quin istum luctum abstergas, & Lezentio nostro etiam gratuleris quod, inspecto Hierosolymæ summi Dei monumento, quo illum, dissuadentibus amicis, pietas, & religio duxerat, statim ad eiusdem Dei conspectum, prædictis optima mente, purus ab omni labe, in cælum euolarit. quod qui optant, sapientes, qui adipiscuntur, felices iure ducuntur. Hæc tibi à me pauca pro nostra necessitudine consolationis loco dicta si attendes, vim habere maximam senties, & eam dolori tuo medicinam, quam dies aliquando afferet, ratione repræsentabis. quod cum omnes deceat, tum verò ab excultis doctrina viris, quem te ad numerum aggregamus, præcipuè postulatur. Vale. Venetiis.

*LAURENTIO GAMBARÆ
Ciliurge.*

Ciliurge nunquam videram, amabam tamen, amœnitatē suā iucundissimam, domino honestissimam, Lanterio Appiano, præstanti viro non humanitate minus, quam eloquentia: nunc & elegantiam villæ, ut in tabula pictam, in tuis versibus vibi & mehercule non mediocri eius visendæ, atque etiam tecum fruendæ studio sum incensus.

census. quod si quando contigerit, digito cælum attingam. quid enim isto otio beatius? quæ species vrbis, quæ dignitas cum ista rusticatione, cum ista surgentium virtutum siluula conferri possit? equidem, cum te mihi ante oculos pono, modò inter angustis distincta semitis fruteta decliui colle spaciātem, modò arborum proceritatem, atque ordinem in viridario mirantem, eadem penè voluptate absens tecum fruor. coniungit enim animos nostros mutua beneuolentia, nec est aut tibi quidquam sine me, aut mihi sine te iucundum. gratulor tamen tibi potius, quàm mihi, & istos Ciliurgeles dies ita multorū annorū instar esse puto, si modò nec otiosus in otio, nec in solitudine solus es: id autē qua ratione consequi possis opinor me tacente intelligis. Patauij dum eras habebas in manibus egregium illud poemā de nouis insulis à Columbo inuentis: cuius ego cum exordium, multis præsentibus, legissem, admiratus grauitatem, & elegantiam carminis, exclamaui, Cedite Romani. in quo adhuc, qui à me dissentirent, inueni neminem. quò magis te hortor, quam ut spero, currentem ut appropères, habeasque rationem, non expectationis modò nostræ, verum etiam gloriæ tuæ, cuius habes à natura præclarum seminarium, quod etiam studio excolis, ingenium tuum. Vrgē igitur, nec institutum dimitte: quòdque adhuc humanissimè fecisti, in eo perge, ut nostrum tui absentis desiderium litteris aliquando lenias. Vale. Patauij.

*LAZARO BONAMICO
Patauium.*

Ego verò & audiui de tuo casu, & tuam vicem miserece, neque minus publicam dolui: veritus enim sum, ne tecum simul litteræ concidissent. nunc, quando te iam ambulare scribis, ita tamen, ut Scipione vtaris, gaudeo, eoque magis, quod in ista ætate morbi diuturnitatē pertinueram, sed, quia non planè animum meum liberās à cura, cum pristinas vires nondum recuperaueris: rogo te, Bonamice, quāti optima studia facis, quæ tibi faciēda sunt plurimi, quandoquidem ab iis tuæ laudes emanarūt, tantum adhibe in te curando diligentiam. vides enim, neminem

mem ferè esse, qui, si quid tibi acciderit humanitus, rudem barbariem a latine linguæ finibus arcere possit. Plautum à rae emendatum, quem à me petis, dabo operam, ut cum his ad te litteris mittam: sed, ut cum in multiplici meorum librorum congerie statim reperiam, sperare vix audeo. Ego ut scis, hanc satis grauem prouinciam suscepi. tenui conditione, inquires. fateor, sed ne tu quidem, si tuarum virtutum merita spectentur, satis opima. quid agas? his temporibus angustè virtus habitat. bene tamen de suis ciuibz mereri, præclarum est. Vale. Venetiis.

GVLIELMO PACCIO

Patauium.

Silentij mei, quo tecum diu satis vsus sum, non exponam hic tibi causam pluribus verbis: ne, si id faciam, videar & tibi ipsi, qui nihil adhuc ad me scripsisti, eandem quasi legem imponere. itaque hanc partem prætermittam, in qua si peccatum est, vtriusque certè est. ego autem spero me posthac & beneuolentiæ tibi meam, & diligentiam hoc genere officij probaturum: modò ne litteras elegantes, quales videlicet Patauij à summis ingenijs elaboratæ, tibi ostenduntur, à me expectes. ita scribam, nò modò ut quod in mentem, sed planè quidquid in buccam venerit, in epistolam coniciam. non enim is sum, qui vnumquodque verbum ad trutinam, ut dicitur, reuocare vel soleam, vel possim. aliorum ista superstitio sit, mea quidem non erit, præsertim in epistolis: quæ si, ut ait ille, nihil habent simile neque iudicio, neque concioni, quid refert, vtrum dichoræo conclusus, an aliter, verborum ambitus infuset? Splendidior, inquiunt, nec paulò aptior ad mouendum, si numerosius desinat, oratio videtur. Recte: nec ego secus existimo: verùm, quem tu tanti facis, eum ego magistrum sequor. quid igitur ille? **EPISTOLAE NOSTRAE DEBENT INTERDV M ALLVCINARI.** nempe, quod iis negligentia quædã, cum ad familiares scribitur, etiã ornamento sit. Ita igitur tecum agam ut si essemus vna: & quemadmodum præsentis quacunque de re sermones familiariter ferere solemus, sic in scribendo, nulla certa proposita sententia, libertatem illam, & quasi negligentiam imitabor. quod si reprehenderis, tacitum

etiam non feres. præstat enim malè scribere, quàm omnino, quod à te fieri video, nihil scribere: cum hoc voluntatis fortasse vitium sit, illud ingenij, quod ipsi nobis fingere non possumus. Vale. Venetiis, M. D. XXXIII. Pridie Id. Iun. qui mihi primus dies est anni XXXI.

PAVLO MAGNVLO

Patauium.

Cum me vides præter institutum meum litteras ad te nò tam sæpè, quàm solebam, mittere, nimirum, etiam me tacente, quàm sum occupatus, intelligis. Ternas te dedisse scribis: omnes accepi: nihil amabilius: his autem recentioribus etiam nihil elegantius. sic enim censeo. rectè eum, & latine scribere, non qui pauca multis, sed qui multa paucis. quo ego in genere aliquando posse cupio, tu, ut video, iam potes. tribus enim versiculis quid non complecteris? tuam narras in scribendo diligentiam, meam oburgas negligentiam: de meorum librorum instauratione rectè me admones, de tuorum venditione apertè. denique otiosi nihil est: sententiæ numero propè, quot verba: ut mihi, quemadmodum promiseras, argumentum satis superque dederis. Sed meæ cessationis causam, ut dixi, coniciis ipse per te. libros autem meos, propè adest, cum editurus sum. de tuis egi diligenter, & ago. si quæris, quid profecerim: nihil adhuc: sed spem nò abieci. quanquàm incredibile est, quàm difficile sit ab istis pecuniâ exprimere, quem euertum res habitura sit, ignoro: à me nihil omittitur, quo minus & ex sententia conficiatur, & quàm citissime. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium.

Pvisti forte, ut ego te abeuntem litteris prosequerer? non tu id quidem vnquam conuenerat enim, ut argumentum à te expectarem. argumentum igitur potest expectare meus in te amor? quo nihil vberius nec est, nec vnquam fuit. itaque statim, vbi tu profectus es, cum me repentina quardam voluntas excitasset, arripui calamum, neque sum veritus, ut me scribentem sententia deficeret. hui, quàm multa iam nunc mihi veniunt in mentem. sunt, quæ possim scribere, leuitates amatoriarum quorum, inquis?

mecum habeboneque tibi, neque cuiquā edam. volo enim parcere amicitia, quā mihi sunt cōiuncti, qui tam suauiter, vt ipsi putant, viuunt, vt ego sentio, delirāt, sunt item *eximii* quādam, & militaria munera populo data, tauro- rum venationes, saltatorum lusus, personatorum ineptia. quid quæris? sexcenta: quæ mihi & beneuolentia nostra suppeditat, & familiaritas permittit vt scribam. quia tamen leuiores sunt, omitto, ne grauem philosophum offendam. Porro, de meis rebus quod expectes, nihil est. mutatio- nem nullam fecerunt a discessu tuo. De te, quæ scire ve- lim, hæc sunt, quo modo te redeuntem amici illi tui, libri scilicet, acceperint, num eo ipso die ad eorum consuetudi- nem te dederis: an potius, dum hæc bacchationes deferues- cant, in hortis cum Epicuro, quā in gymnasio cum Aristo- tele, velis viuere. Et cum hæc scripseris, adde verbum, si me amas, de pugiunculo illo tuo: quo ego te impeditum, & al- ligatum ense cum vidi discedere, non tenui risum. ac volui pun gere te dicto, sed veritus sum, ne tu rustice me gladio. Epistolam habes iocationis plenam: quā te esse delecta- tum cognouero, si miseris ipse plenior. Vale.

EIDEM, Patavium.

Non facile dixerim, plus ne voluptatis, an doloris ex epistola tua suscepim. est enim mihi gratissimum, cum & me a te amari, & te amore in te meo delectari per- spicio, ex quo fit, vt litteras tuas, beneuolentia plenissimas, & officij iucundissimè legam. Cum verò te vel angere video, vel aliquid triste cogitare, sic afficior, vt acerbissime viuam, sed vtinam, quanti ego consilium tuum semper feci, tanti item ipse meum fecilles. profectò in has molestias, in qui- bus hodie versaris, non incidisses. At, inquires, illa perpeti malum erat. Malum, nisi istos ferre, longè peius sit: quorum quidem iniurias tum ex eorum, qui istinc veniunt, sermo- nibus, tum ex litteris tuis facile cognoui. Quæ quò magis intolerabilia sunt, eò clarius tuæ prudentia lumen osten- das oportet: neque committas, vt inuidorum, maleuolo- rumq; peruersitas plus apud te, quā exstimationis tuæ ratio, valuisse videatur. Quanquā ego, cum hæc scriberem, satis intelligebam, quis ad quem: sed amorem meum, qui tibi præsentis perspectissimus fuisset, etiam apud absentem, quoquo

quoquo modo licuit, testatum esse cupiebam. Atque hoc loco mihi veniunt in mentem, quæ tibi proficiscenti futu- ra prædixerim, quæ ego, non aliquam somniorum imagi- nem, aut alitis cantum secutus, augurabar: sed, quod istius- modi hominum naturæ plus etiam, quā vellem, explora- tæ mihi erant, idcirco, ne illa acciderent, quæ nunc eue- nisse audio, timebam. Sed vteris, vt spero, fortitudine ani- mi tui: & quæ iniqui ad ignominiam tuam comminiscun- tur, ita feres, vt non solum in vetere optimorum studio- rum cursu, fractus animo, ne confistas, sed vehementius etiam veræ gloriæ cupiditate incitatus, propositum tibi decus assequare. Me in omni fortuna tui amantissimum, tuæque laudis fautorem, atque adeò, quantum in me erit, amplificatorem habebis. Vale. Venetiis.

*SEBASTIANO LEONI**Cordubensi Roman.*

Romæ te nunc esse, in ea urbe, vbi multorum amo- rem, ac studium tua tibi iam antea virtus peperit, tantum abest, vt doleam, vt etiam summè gratuler. nec enim dubito, quin sedem studiis tuis non modò commo- dam, verum etiam honorificam, adnitentibus amicis tuis, facillimè consequaris. Me quoque, vt ille inquit, mirum desiderium tenet vrbs: verum aduersantur multa quæ si Deus aliquādo sustulerit, accurrā statim ad vos, ea spe, vt in vestra beneuolentia, in consuetudine, ac sermone con- quiescam. Saluta interim amicos, Octauium nostrum, Sir- letum, Gyllium, Phænum. nam Episcopum Alifanum abesse audio. Nicolaus Nathanaëlus egregiè moratus ado-lescens, magnos in latinis literis processus a discessu tuo fecit. is cum mihi per se charus est, tum eò magis, quod de te sæpè loquitur amantissimè, tuamq; erga se, patrēque suum, insigni probitate, atque doctrina virum, perpetua benignitatem sic in ore habet, vt eius memoriā nunquā sinar intermittere. Vale. Vanetiis.

*SILVESTRO ALDO**Brandino.*

In iis litteris, quas ad Angulum nostrum x v i. Kalend. Sextil. dedisti, valde mihi scripta vrbane visa est illa pars,

in qua nescio quid de me per iocum, sed cum quadā tamen amoris nota significasti, gaudeo, me tibi usque eo esse fami liarem, ut etiam facilius laceffas: quo in genere si perges, gratiam referemus: ne tu homo ingeniosus nos tardiores impune commoueris. mihi cum amico tuo rectē conuenit. doctum hominem cognoui, bonum virum esse audio. hæc cum sunt in hominibus transalpinis, amorem conciliant: quanto magis in nostris? At in litteris aliquando dissensimus. ego verò nonnihil etiam à parente meo: neque tamen parentis manibus eam, quam debeo, pietatem minus præsto. opinionum enim dissimilitudo tantum abest à similitate, ut sapissimè, non modò qui sententia discrepant, in amore consentiant: sed etiam, qui similitatem exercent, iudicio congruant. Quare amoue istam ex animo tuo suspicionem, meque cum illo ita crede esse reconciliatum, ut posthac ab eo, etiam si dissentendi causa sit, dissentire tamen nolim. Hic, ut in tantis caloribus, non iniucundè uiuimus, urbis mirifica elegantia: cæli summa salubritas: si quando æstus maior est, quam ut ferre possimus, confugi mus, ad aquas: innixi utribus inflatis, remoto loco, nos inter nos ludibundi flumina perambulamus. quid quæris? si te habereamus, ad summam voluntatem nihil deerat. sed animus tamen meus, quem tu, credo cautionibus quibusdam tibi addixisti, peruolat magna spatia terrarum, & te insciente, sæpè tecum est: itaque non ego prorsus te careo: nam, si minus sermone, ad spectu certè tuo fruor, dum de te cogito. quod si aliquando contigerit, ut etiam sermone possim: nā ego collocutionum nostrarum fructum, interuallo temporis amissum, ita reperam, ut ne studiis quidem parcā tuis. in quibus audio te post nostrum discessum magna quædam effecisse. Caput etiam illud litterarum tuarum Cardinalis Accoltus mihi ostendit: in quo ita scriptum est, paginas te circiter octingentas iam impleuisse commentationibus iis, quas in Pandectarum libros texis. puto magni laboris esse, magnæq; difficultatis: sed, si considerabis, quæ tibi præmia proposita sunt, vinces omnia. petis immortalitatem, quam multi sequuntur, tu iam penè manibus apprehensam tenes. Vale.

EPI

EPISTOLARVM
PAVLI MANVTII
LIBER QVINTVS.

Scriptit hanc liberalium discipli-
narum nomine,

PIO IIII. PONTIFICE
CREATO.

P M tibi, Pontifex optime, ad istam dignita- tem nuper diuinitus elato, qua sublimius aut præstantius inter homines nihil est, mortales quamplurimi, alij absentes litteris & nun- tiis, alij coram vultu & verbis gratulentur: non dubitamus, quin nos quoque, altrices tuas, in maxi- mo gratulantium numero ad tuos sanctissimos pedes of- ficiose proiectas, excipias, & eò benignius, quod alij, quia peruenisti ad eum finem, infra, quem ceteri fines sunt, gra- tulantur: nos autem quia scilicet, ut peruenire posses, ipsæ perfecimus. Non est ad gloriam lata quædam & commu- nis via, per angustam fuit semita, paucorumque notata vesti- giis, qua ierunt & heroes illi veteres, in Christiana militia fortissimi viri: & maximè quidem omnium, patrum nostro rum memoria, Pius ille Pontifex, cuius tu nomen, in ead- em sede meritò collocatus, & cum nomine virtutem re- fers. in istam olim semitam, ferentem ad æternum decus, nos te puerum adhuc, sed puerum præclara cupientem, manu prehensum duximus: nèue quis te error auertere, ne qua morari posset offensio, cupide procedenti quasi lu- men prætulimus. confectum iam iter est: ultra, quo pro- grediatis, non habes. inter te, & opificem æternum, cuius ministræ nos sumus, nulla iam interiacent humana. qua- te, quoniam eò te perduximus, quo sine nobis peruenire

felicitationis non est: & quando de longa via ita fessas esse intelligis, vt consistere vix possimus, redde primum bene merentibus, & permittite nobis, vt in tua beneficentia nixæ conuiescamus. nam, si tibi Deus Optim. Maxim. hoc elargitus est, vt in omni tua vita, præter rectum & honestum, nihil spectares: quis te laudabiliter antea cogitasse probauerit, nisi nunc, cum est ad voluntatem adiuncta facultas, id ipsum, quod cogitasti, re perficias? si te ambitio delectaret, proponeremus illa inania, quibus ij, qui ex hominum sermonibus pendent, excitari soleant: fore, si nos iacentes erexeris, vt orbem terrarum tui nominis fama peruagetur: vt oratorum & poetarum de te prædicantium vocibus aures tuæ personent: denique, vt imaginem tuarum virtutum, æternis excellentium virorum scriptis expressam, ipsa posteritas intuens, cupiat imitari. speciosa ista videntur, & sunt omnino: sed a splendore tamen veræ laudis absunt. nam rectè facere, non ex iis, quæ consequuntur, sed ipsum per se sapiētibus viris amabile videtur. qui cum innocenter sancteque viuunt, minime illi quidem de præmiis cogitant, ne probitas mercenaria videatur, aut si cogitant, non ad hæc humana, quæ sunt locorum & temporum angustis sanè terminis circumscripta, oculos demittunt: sed ad illa diuina suspicientes, beatam immortalēque vitam & expetunt vnā, & vnā expetendam esse persuasum habent. hoc tu semper institutum probasti: probauit Paulus ille 111. omnium seculorum memoria celebrandus: qui de humano genere vel hoc potissimum nomine optimè meritis exultatur, quia in suo Pontificatu effecit, vt tu Pontifex esse posses: probarunt, hodiēque probant sodales olim aliquor tui: quorum alij, non, vt vulgò vocantur, mortui, sed, vt sapientes propriè loquuntur, mortali vita liberati nunc incolæ cæli, Deoque fruētes, non tam quia te Pontificem intuentur, gaudent, quam quia facturum ea prospiciunt, quæ sunt optimo Pontifice dignissima: alij verò, nondum sanè ab hac terrestri materia discreti, aut simplicem naturam assecuti, sed ita tamen in terris commorantes, vt bonitate simplices animos referant, non dubitamus, quin tibi nostram causam vnā nimes commendent: & eò studiosius, quod, & ipsi alumni nostri cum sint, officio non solum laudabili, verum etiam debito fungentur. satis iam exagitatæ,

exagitatæ, satis inopiam & solitudinem passæ, ab omnibus ferè Principibus neglectæ, supplices ad te confugimus: quid petentes? honestum otium: à quo petentes? a Pio Pontifice. Pius ne ille noster, cuius animam ac mentem saluberrimis præceptis ad omnem laudem conformauimus, atque effinximus: cui comites in omni ætate, atque in omni fortuna non solum iucundæ, sed etiam per honorificæ fuimus, qui vt hoc tempore plus, quam omnes homines, prodesse nobis vnus possit, id ipsum à nobis habet, is ne nos, aliquam tanti beneficij gratiam repositos, ab sese reiciat? non hoc illius natura, non doctrina, non consuetudo feret. Sin sanè mutabiles eorum animi, neque satis in colenda virtute sibi contenti: fit enim sæpè, vt voluntates simul cum virtute commutentur: in te, Pontifex optime, non cadit huius inconstantia suspicio: tua est bene agendi perpetuitas: nihil in vita tua varium, nihil flexibile, nihil mistum cognouimus: semper idem tibi, semper directum quiddam placuit, & simplex. non te rerum humanarum ficta & fucata forma, non illæ, quibus plerique falluntur, insidiosæ voluptatum illecebræ ceperunt. non tu in tabula picta, inani colorum specie captus, oculis immobilibus hæsisisti. non sericam vestem, non argenteum vas, non aurata tecta paulò cupidius adspexisti. denique, ne singula persequamur, cum plerique hominum siue gratia, siue metu ab officio deducantur: nunquam te vel ita gratia delinuit, vel ita metus deterruit, vt pietatem religionemque desereres. quid mirum? virtutum radices non ita leuiter bonorum in animis inhaerent, vt eas euellere aut commodi spes, aut periculi dubitatio possit. quare tuæ consuetudinis & constantia memores non petimus à te, vt aliquid agas nostra causa, quod cum egeris, non consentire cum tuis superioribus factis videatur: sed id petimus, quod à te non modò ipsa res, sed etiam consuetudo tua postulat, vt in vetere illo tuarum actionum laudabili cursu pergas. quod cum facies, (facturum enim, quia te nouimus, non dubitamus) complecteris nos eodem studio, quo ipse te aluimus: & in eum locum restitues, vnde nos aduersarij nostræ, insecutia simul & auaritia, comites perpetuæ, detraherunt. Vale.

CAMILLO PALÆOTTO

Bononiam.

E Pistola tua, suauiter, & amanter in primis, eadēque elegantissimē conscripta, memoriā mihi nostræ consuetudinis, tuæque virtutis, & humanitatis, vehementer auxit. non enim dicam, renouauit: qui te mihi, & ea, quibus omnibus charus es, ex animo nunquam excidisse, verē possim affirmare. sic enim velim existimes, nihil vnquā, à quo primum die mihi cognitus es, aut cogitasse me iucundius, aut curasse diligentius, quā vt me tui cupidissimum, tuorumque officiorum, si non referenda, quod opinor fieri vix posse, habenda tamen gratia, memorē, atque gratum agnosceres: quod si sum assecutus, mirificē lætor: sin minus, delector tamen studio meo, & ipsa etiam voluntate mihi, vtinam tibi quoque satisfacio. Equidem, cum illa, quæ te video animaduertisse, ad Muretum scripsi, notum ei esse volui iudicium de te meum: ipse verò vt ea aliquando legeres, vel vt omnino quisquam, fore non putauit. Postea, cum à nonnullis, bonas videlicet horas malè collocatibus, describi epistolas meas audirem, veritus, ne quando mendosius etiam impressæ, quā à me scriptæ, vel negligentia culpa, vel fortasse etiā improbitatis, (latē enim patet hoc vitium) ederentur, collegi quas potui: emisi, non quas probaui maximē, (nam huius generis inopia certe me ab omni propius edendi consilio reuocasset,) sed quas improbaui minimē. ex eo numero fuit ea, quæ de te loquitur, vel potius balbutit epistola. nam ea, quæ tibi vel natura tribuit, vel adsciuit industria, vix aut mihi liceat, aut iis etiam, qui plurimum eloquentia valent, non modo litteris familiariter scriptis, sed nec elaborata oratione complecti. Quare non ego, mihi vt agas gratias, expecto, quod te tanquā pictor bonus illustraui, sed potius, quod quasi decoloraui, vt ignoscas, rogo. qđ quidem si te probè noui, impetrabo faciliē vel à sapientia tua, vel ab humanitate: quarum altera facit, vt ab vna totius virtute pendeas, de sermonibus hominum non labores: altera, vt nihil vnquā à te non modo amici, & familiares, sed nec alieni frustra petant. Amoris in me tui, licet minimē necessaria, periuunda tamen commemoratio fuit. cui quidem amor, vel si absint officia, deberem plurimum:

rimum: quid putas, cum & accesserint iam merita non vulgaria, quæ nulla mihi ex animo dies euellet, & ea tamen aliis cumulare ita studeas, vt in beneficio dando beneficium videaris accipere? Vel hoc ipsum, quod me tam crebrò, tam diligenter, tam amanter Bononiam inuitas, quantam habet significationem beneuolentiæ tuæ? quæ si mihi omnia commoda, omniāque ornamenta, nihil tamen afferet, mihi crede, se ipsa charius, nihil, quo gaudeam, ac triumphem magis. Ad te verò, quem videre ita cupio, vt cupiditate etiam tua vehementius incendar, noli dubitare, quin aduolem, cum primum per anni tempus, & vt spero, per valetudinem licebit. nam frigore vires imminutas tepor vernus, & cæli purioris aspectus restituet. Interim, si quid scire vis de rationibus meis, eo loco suat, vt mihi, in summa animi æquitate, adesse potius multa, quā deesse videatur. Vigemus amicis: quo nihil optabilius, excepta sapientia, & ego existimo, & tu quoque, vt video, mecum sentis. Oculis, quibus ægrè diu fuit, nunc quidem vtor optimè, viribus autem corporis non pessimè. reliqua in congressum nostrum referuabo. Vale, & propinquo tuo Francisco Bononietto salutem à me plurimam. Venetiis.

OCTAVIANO FERRARIO

Mediolanum.

A Mor inter nos mutuus, meaque de tua virtute opinio facit, vt mihi nihil esse committendum putem, quod ab tuis consiliis abhorreat. itaque, licet dolorem meum, ex interitu filij susceptum, valde iam & ratio ipsa, & communis conditionis recordatio leuaret, vix tamen credas, quantum profecerint litteræ tuæ. An ego te non audiam, cum ad animi vocor æquitatem? te inquam, cuius mihi grata semper voluntas, grauis auctoritas & fuit, & esse debet: quem dilexi vnice à prima adolefcētia, quem respondere in amore, ac studio facile perspexi, quod vtinam, quam diu seiuncti fuimus, vna viuere licuisset: essem omnino tua consuetudine melior, & doctior: tu autem ex officiis meis fortasse aliquam, ex beneuolentia certè in te mea non dubito, quā maximam voluptatem latitiāque cepisses. quod quando non contigit, vsus essem,

pro mea quidem parte, litterarum bono, nisi me non tam occupatio mea, quam tuæ valetudinis infirmitas, cui laborem imponi mea causa nolui, à scribendo retardasset. nunc, si est, ut optime valeas, quod ut credam, adducor non solum crebritate, verum etiam subtilitate, atque elegantia epistolarum tuarum, gaudeo: quodque habes ex animi tui sententia, id ut perenne, propriumque sit, vehementer cupio. litteris, ut amissi temporis vsura sarcatur, colloque mur interdum. nec deerit argumentum, si tibi placuerit idem, quod mihi, *συμφελογέειν* de studiis nostris, quibus vberius nihil est. Atque equidē, (ut à priuatis ad publicam diuertam) quando *χαρτερής* tuus eiusmodi est, ut ab recentiorum philosophorum inquinato sermone longissime distet, auctor tibi sum, ut in scribendo totus hæreas. nimium diu comprimis ea, quæ selecta habes, quæ scio quam sint præclara, in omni genere doctrinæ. ede, & auge utilitatem nostram cum gloria tua. nam hic liber, qui pro pedem exhibet, de disciplina encyclo, studia multorum accendit, quibus à te satisfieri æquum est. quā verò in eius libri editione diligentiam exis, ea præstabitur, quatenus licebit. totum enim in vno me positum non esse, aut iam scis, aut mihi velim credas affirmanti. Vale. Venetiis.

LÆVINO TORRENTIO

Leodium.

Sane permolestum mihi, pro mea summa erga te beneuolentia, contigit, quod tuorum comitum, ut ais, importunitate factum sit, ut veniendi ad nos susceptum antea consilium deposueris nihil enim potest esse iucundius, quam tui suauitatem sermonis, tuamque mirificam tum humanitatem, tum etiam doctrinā ex intervallo regustare. sed huius incommodi molestia ferè absterfit omnem scripta peramantem, atque adeo pereleganter epistola tua, quam mihi heri reddidit familiaris meus, idemque tui studiosissimus, plane iuuenis eruditus, Andreas Siluius. Oda verò in pium Pontificem, quam epistolæ adiunxeras, ita mihi placuit, nihil ut vnquam legerim libentius, æquè libenter pauca. omnino, mi Læuine, cum ad omnem excellentiam tum verò ad hoc scriptorum genus ingenio te natura finxit aptissimo. itaque nosce tua bona, poeti-

camque

cāmque facultatem, si tuæ gloriæ consultum vis, ne dimitte. Carissimum quo die primum vidi, ut ederetur, optaui. idque planè Cauchis adolescentibus, consilio tuo commotis, & communium studiorum, & sanè ipsorum etiam causa gaudeo. aliquid enim ad eos ex paterna laude redundabit, & aperietur fortasse aditus ad gratiam principis viri, missō, ut mos est, libro cum eorum epistola. putabam fore, ut Romæ liber ederetur. si Venetiis malunt, nostra, quæcunque est, industria non deerit: qua conditione, & quo tempore, scripsi ad optimum virum, Octauium Pantagathum. De Censorino, & Prudentio mox videbimus. non enim tam facile, quod præstare nō possim, soleo promittere, quam, cum promisi, diligenter præstare. premor autem oneribus multis, quæ sustinere cogor in aliquot menses: ablicere si velim, nec honor meus, nec res domestica patietur. Quod reliquum est amorē in me tuum cupio conserues: quod erit humanitatis. ego, quod erit officij, te colam diligentissime, deque ingenio tuo, de doctrina, de probitate quid sentiam, ut ipse aliquando intelligas, quod hic, mihi crede, iam intelligunt multi, operam deo. Vale, & Cauchos fratres, moribus ac litteris ornatos, meo nomine saluere plurimum iube. Venetiis.

PETRO MISCOVIO.

Quod à me postulari videbatur, ut tibi, de studiis meis non pessimè existimanti, (sic enim audiebam) per litteras gratias agerem, in eo dedi operam, ne desiderari posset officium meum, atque equidem recti non nihil à principio cupiditati meæ, veritus, ne pudētis hominis nō esset, ista dignitate, ista virtute virum, cui nullum à publico munere tempus vacet, appellare litteris: sed meam cunctationem viri optimi, atque eruditissimi, Andreæ Patricij, omnia de humanitate tua pollicentis, discussit oratio. Scripsi igitur ad te, non, ut tibi rescribendi onus imponerem, sed, ut, quoad possem, testificarer observantiam meam. quod si sum assecutus, & si tu, quanti faciam iudicium de me tuum, intelligis: ita lætor, quasi bona omnia contigerint, & cum hac mea voluptate vix puto voluptatem ullam posse conferri. Quod autem silentium etiam tuum excusas, & ea commemoras, quæ te à scribendo

antea

antea retardarunt: hoc equidem à te nunquam expectaui, a quo libenter legi meas litteras, de quo dubitare mihi non licuit, satis superque habui: sed quo expectaui minus, eò scilicet magis agnosco, quæ constanti omnium sermone prædicatur, benignitatem tuam. Gratulor autem, ut debeo, vehementer, & te à febre conualuisse, qua laborantem in reditu suo Patricius offendit, & axitali illa lue provinciam esse liberatam. Occupationes tuas puto, & audio grauissimas esse: sed leuiiores sunt gloriæ fructu, quem tu quotidie percipis, tuis debitum virtutibus, amplissimum. Porro, quàm sit homine dignum, de multis, ac, si fieri possit, de toto hominum genere bene mereri, quid ego te doceam, nihil, quod ad honestum pertineat ignorantem, quem ita semper ad decus natura impellit, ut omnia ramen consilia, omnes actiones ratio, & sapientia moderetur? Quare, istis curis, istis laboribus, quos esse tuæ laudis segetem, ac materiam video, ignosce, obsecro, Miscouii humanissime, si te ferò admodum cupio liberari. nam, quod ad studia litterarum attinet, id est, ad eum animi cultum, unde oritur artium ingenuarum præclara cognitio: primum, cum tu habeas iam, quæ petuntur à litteris, & cum eloquentia doctrinæque ex superiorum temporum vigiliis excellas, non intelligo valde esse, cur labores: deinde, tantumne putas librorum consuetudinem, aut vllum cum vlla doctrina commercium, quanti difficillimis temporibus, in summa bonorum, & sapientium ciuium inopia, requirenti consilium, operamque tuam patriæ subuenire? quo in munere versanti, non committam, ut longiore molestus epistola sum: & hæc ipsa, fortasse nimis multa, amoris largieris in te meo: cui dum obsequor, teque alloqui præsertim videor, oblitus occupationis tuæ, memor humanitatis, prouectus imprudenter sum. Vale. Venetiis.

ANDRÆ PATRICIO.

Mi patrici, non te fugit, morosos esse, qui amant. quo me vitio laborare non inficior. ad spectu, & consuetudine præsentium amicorum carere non possum. si absunt, igniculum desiderii ita non fero, ut litteras ab iis exigam potius, quam expectem. hinc illæ interdum, vacuæ prorsus iracundia, quæ abest à natura mea, amoris plenissimæ

plenissimæ querelæ. de quibus audisse te aliquid gaudeo, ut ego quoque in querela tua mutuam erga me beneuolentiam, qua nihil habeo charius, agnoscerem. quod equidem lætari te quoque arbitror. quæ enim humanitas tua est, certè totus abesse non vis: nec eiusmodi tuum in discessu consilium videbatur: nec nos, qui te longinquæ memoria colimus, diligimus, laudamus, digni videmur, quibus nullam suauitatis, ingenique tui partem restituas. Officium autem in rescribendo meum, non comittam, ut desideres, nec desiderari antea passus essem, si litteras tuas, à me vehementer expetitas, quas misisse te significas, accepissem. Prouocassem etiam, mihi crede, pro meo in te singulari studio, si vacassem, & si vacare te ab iis negotiis existimassem, quorum onera grauissima, vigilantibus, & magna præditis virtute viris, id est, tui similibus, imponi æquum est. Quod ais, omnia te conferre ad dignitatem meam: dupliciter gaudeo, & quod me ames, (quanquam hæc antea perspexerem,) & quod id ex officiis erga me tuis homines intelligant: idque non mediocriter ad existimationem meam statuo pertinere. Miscouii quidem in beneuolentia, cuius habeo testem, refertam humanitatis, elegantissimam epistolam, scito me omnia ponere: eamque ut videor summo hominis beneficio consecutus, ita triumpho, quasi nihil iam aduersi à virtutis aduersaria fortuna possit euenire. tibi autem, qui mihi ad amicitiam tanti viri aditum patefecisti, gratias tuo fortasse merito pares habere possum, & habeo sanè quàm maximas, referre certè nullo modo possum ac ne agere quidem: quod tamen humanitas tua non ferret, & si ferret, quæ mihi vnquam verba, ab intimo licet artificio deprompta, satisfacerent? Vale. Venetiis.

STANISLAO FOGELVETRIO

Patauium.

ME quoque torquet expectatio * litterarum, de quo mihi, me quidem inuito, tamen aduersa quædam amor fingit. nec enim adduci possum, ut oblitum nostri, aut parum in colendo officio diligentem existimem: qui & humanitate omnes vincat, & quaternas iam à me litteras acceperit. vtinam valeat, atque in illis negotiorum fluctibus

fluctibus vratur secundis ventis : reliqua geremus facile, eademq; absenti beneuolentia perpetuo prestabitur. Cum litteras Italicas meas ad te misi, nihil scripsi, ne tibi rescribendi, præsertim de re minima, onus imponerem. at tu, gratiarum actione non contentus, etiam me laudandum putasti, & iis quidem verbis, nihil ut esse possit illostrius, in quo probaui vehementer elegantiam ingenij tui: in iudicio, nisi me ipse diligam, desiderare aliquid cogor. aliquid autem, planè hoc totum, mi Fogeluetri, humanitati tuæ tribuo: de qua tamen ipsa valdè te amo: ac velim existimes, te mihi hæere in animo, tum tua sanè causa, cui neminem probitatè, ingenio, studio bonarum artium antepono; tum quod in vno te nonnullam Patricij, ac etiam imaginem videor agnoscere. idque tibi aliquando fortasse, Minerua, ut spero, non inuita probabo. Vale. Venetiis.

NOli existimare, mi*, cum fructu consuetudinis tuæ caream, quidquam mihi tuis epistolis esse iucundius. facit hoc sanè qui mutuis inter nos amor est, ortus à meo de tuis virtutibus iudicio, tua verò de meis ad eandem laudem conatibus opinione fortasse nonnulla: sed scriptorum etiam tuorum subtilitate, & elegantia miri- fè delector. vel hæc, quam accepi Idibus Iunij raptim à te, ut video, exarata epistola, quam loquitur purè, quam nullis illustrata pigmentis, nullo, ut tu scribis, fucò, tamen nitet. itaque nihil vnquam legi libentius. Quæsieram autem per litteras à sororis meæ filio, Iulio Catone, ecquid parturiret ingenium tuum, non tam, ut meæ, quæ summa est, quam ut eorum, qui ad me adeunt quotidie, cupiditati satisfacerem. scito enim, admirabilem hic esse quandam de studiis tuis opinionem, cum è sermonibus meis, eximia sæpè tua cum laude habitis, tum verò ex illa præstanti industria, quam in conuertendis Aristotelis de morali philosophia libris ita collocaisti, non modò ut eorum, de quibus diu bona hominum existimatio fuit, errata patefaceres, sed ut ipse maximam & iudicij, & mihi quidem ut videretur, qui ea cum græcis diligentissimè contuli, eloquentiæ laudem ferres quod a te institutum retineri, & eandem operam ad reliqua conferri, si quis est, qui valdè

valde cupiat, ac te etiam tacita sæpè cogitatione hortetur, is ego sum. Publica fateor, me mouet utilitas, cui te video græcæ, ac latine lingue peritissimum, præterea instructum us artibus, à quibus perfecta intelligendi, ac indicandi ratio manat, vnum in primis posse consulere: sed mehercule etiam gloriæ tuæ pro amicitia nostra vehementer fauco. vides enim profectò, (quid enim, quod ego videam, tu non perspicis?) paucos omninò ex iis, qui populari fama celebrantur, sine exceptione posse laudari, & hac tanta quotidie exeuntium librorum copia impediri potius, quam adiuuari studia nostra. quare suscipe onus pro tua parte. neruos nouimus industria tuæ: quos si contendere volueris, nihil est, quod sustinere, ac perferre non possis. Nam de Lucretio, suadeo equidè, ut absoluas: poetra est egregius, vel Ciceronis nostri testimonio: & in eo maximà à multis, nec à me ipso minimam gratiam inibus: sed voco te libentius ad illa præstantiora: nec tu meum consilium, atque etiam studiū, si modò tibi aut sapere aliquid, aut velle tuæ causæ videor, debes in tua laude contemnere. Si nauigatis in Galliam, quod à te scriptum confirmant multi, opto vobis facilem cursum, & secunda omnia: teque rogo, nisi me ineptum esse censes, & nimis impudenter petere, ut Cardinali Turnonio, principi sapientissimo, optimarum artium patrono, me in gratiam ponas: quem hic honoris gratia salutare, cum maximè vellem, per inuætitudinem nunquā licuit. Sigonius, planè, ut ais, vir doctissimus, addas licet humanissimus, cui tu in transuerso litterarum tuarū versiculo salutē adscripsisti, valdè gaudet, amari se, ac laudari à te, de quo ipse honorificè in primis loquitur, & sentit. is te resalutat amantissimè, euentiq; in Galliam, incolumitatem, & reditum precatur. Vale. Venetiis.

IVLIO POGIANO
Romæ.

Quam libenter, & quam sæpè de te cogitem, Pogiane doctissime, conscius ipse mihi sum: mea verò quæ sit, ac fuerit semper, ubi temporis ratio tulit, de tuis virtutibus oratio, cum honestos, & graues viros, iis, quibus ipse excellis, doctrinis excultos, habeam testes, non conabor

hor tibi litteris exponere. nec me tamen amor erga te meo, quem fateor impetrare à me posse omnia, tribuere quidquam in te laudando velim existimes. tua me scripta, in quibus excellentem quandam eloquentiæ præstantiam elucere vidi, maxime verò præclara illa pro illustri Rhodiorum Equitum societate ad Pontificem habita oratio, quem efferre laudibus nunquam desino, in hanc sententiam facile perduxit. Accedit humanitas, probitas, opinio de me tua, nec ea significata obscure, sed æternis ingenij tui testata, atque expressa monumentis: vt, si nihil ipse, contra quam adhuc laboravi, memoria dignum præstem, me tamen ex testimonio tuo posteritas ignorare non possit: sin aliquid à me sum, tibi tamen debeam plurimum, cuius ad eam, quæcunque de me est, exultationem accedat auctoritas. quod si te antea, naturali quadam animi mei propensione, & communis erga omnes, qui optimis in artibus cum laude versantur, officio, non mediocriter diligebam: nunc, propria cum addantur in me merita, nisi totus amore flagrem, ac studio tui, nisi, quam excelso in loco sitam video, illustrari etiam magis omnium præconiis tuam laudem exoptem: malam referre gratiam litteris iis, quarum consuetudine ad humanitatem excolimur, & omnino hominem ex homine videar exsuere. quanquam, mi Pogiane, non ita mei dissimilis esse possum, vt agnoscam ea, quæ tu in illa omnium elegantissima epistola, ad eximiam tum indolis, tum etiam virtutis adolescentem Octavianum Magium proximè scripta, verbis amplissimis in me contulisti. scilicet ego in eloquentia magnus, quis, & qua in arte? illa quidem, vt res indicat, omnium difficillima, ipse autem vix mediocri instructus ingenio, otio certe, sine quo ne summis quidem ingeniis valde proficitur, nunquam abundans, aduersa etiam per annos multos modo valetudine, modo fortuna vexatus. sed abfuerit nihil eorum, quæ laudem in aliena lingua cupientibus requiruntur: me tamen vobis, qui Romæ in ista luce, summa omnium virtutum ingeniorumque præstantia viuitis, qui pedem quotidie ponitis in vestigia clarissimorum virorum, qui spiritum ducitis è Romano illo cælo, seminibus eloquentiæ referto, anteponendum esse nunquam duxi: fortasse, vt comparari aliquando possem, operam dedi. sed hoc quidem nondum

dum contingit, ac vereor, vt contingat inquam, me enim in hoc studio, quo mirifice delectabar adolescens, rei familiaris occupatio non sinit esse diligentem. atas etià nescio quo modo gloriæ cupiditatem, si qua fuit in nobis, videtur extinguere: quæ sublata, non minimum languescit industria. Contra vobis, ab omni cura expeditis, tibi præsertim, non ætate minus, quam ingenio, florētī, quotidianum esse cum libris vsum, & cum omni liberali doctrina, non ignoro. Quanti verò illud est, quo quidem nos caremus, locorum admonitu excitari ad decus? quanti etiam illud, haurire aliquid posse omnibus horis ex mutuo sermone, præcipuè verò ex perennibus illis, vberissimisque optimarum scientiarum fontibus, Octauio Pantagatho, & Gulielmo Sirletto, familiarissimis tuis: à quibus, vt opinor, æquè diligimur: sed æquè tamen eorum doctrinā frui per intervalla locorum mihi non licet. itaque tot, ac tantis, quæ suppetunt vobis destitutus adiumentis tantum abest, vt gloriosi palmam certaminis audeam sperare, vt hastas etiam non inuitus abiciam, qui præsertim faciliè futurum intelligam, vt ad te, quem planè in oculis fero, & à quo mutuam mihi tribui voluntatem libenter credo, primæ partes in cognitione, & vsu Romanæ linguæ omnium iudicio deferantur. Quare primum illud te rogo, ne mihi tua prædicatione, quæ tota, vt ego interpretor, ab amore proficiscitur, plus oneris imponas, quam mea sustinere possit infirmitas: eximèque non minus me molestè ferre, si quādo mihi falsa laus affingitur, quam nonnullos, cum vera detrahatur: deinde, si ego abs te in mea laude dissentio, ne propterea meū in tua iudicium improbes: quod, ne si quidem ipse prorsus à me dissentias, immutare, cum multis iam patefecerim, aut velim, aut possim. Vale, & Sirletto ac Pantagatho meo, vel potius vtrique nostro, dic salutem meis verbis plurimam. Venetiis.

HORATIO VRSINO

Romam.

VT video, Magius, amores vtriusque nostrum, optimus adolescens, nec litteris tantum, sed humanitate etiam perpolitus, exquisitum ad conglutinandas amicitias tenet artificium. nam ille me, primum, iam antea commo-

tum ea fama, quæ de tuis laudibus percrebuerat, suo testimonio vehementer in tui beneuolentiam impulit: deinde, ut integrum officij sui fructum ferret, te quoque de meo erga te studio litteris admonendum putauit, quod etsi præter opinionem meam potius, quam contra voluntatem, factum esse confiteor: tamen eo mihi nomine abs te gratias agi, molestè ferrem, nisi epistola tua, distincta luminibus ingenij, index amoris in me tui, quo equidem antiquius habeo nihil, omnes animi mei partes ea voluptate perfunderet, ut molestiæ locus esse non possit. aderat, cum eam attulit Magius, legitque me concedente, semel & iterum Carolus Sigonius, qui quantum iudicio, & eloquentia valeat, neque tu, nec ut opinor, iam ignorat quisquam: is ornauit ingenium tuum diuinis laudibus, me prorsus assentiente: nam quid, Magio, dicam? qui te, qualem ipse antea in omni sermone prædicauerat, talem nobis videri, mirabiliter ob eximiam in te beneuolentiâ, fortasse etiam iudicij sui causâ, lætabatur. Nimirum habet hoc nobilitas, ut, quancumque se in partem dederit, insigne quiddam præstet. sed, quò libentius de spatio curriculòque maiorum plerique desectunt, eò præstantiorem apud omnes homines & gloriam, & gratiam, si qui cursum tenent, assequuntur. quod tibi gaudeo contigisse: qui cum multis tum naturæ, tum fortunæ donis abundares, natus in ciuitate, orbis terrarum olim domina, nunc religionis, pietatis, iustitiæ domicilio, ortus ex ea familia, cuius nomen præclaris partum & studiis, & factis, multis iam sæculis per omnes gentes, fama disseminauit: tamen, quasi hæc ad te non pertineant, id agis, ut vna te nobiliter virtus, & quantum honestatis à maioribus tuis accepisti, tantum ipse posteris relinquant. quod etsi difficillimum est, præsertim his temporibus, cum aduersentur multa, & ut vides, ad inania quædam, neglecta solida gloria, mores incubuerint: tamen à te, freti prudentia, & ingenio tuo, freti etiam constantia, summa omnia expectamus. Quæ porro laudabilior industria, quæ cura præstantior, quam quæ in animi cultu consumitur? cum scilicet id querimus, ne quando impendentem fortunæ vim, optimatum artium præsidio muniti, pertimescamus, ne iactemur huc, & illuc vel cupiditate, vel metus: sed in tantis vitæ, quasi tempestatibus, tranquillissimo, ac iucundissimo litterarum portu perfruamur? quæ qui

qui nō videt, nec de adipiscenda virtute, quæ rationis absolutio est, assidue cogitat: ne ille eo ipso rationis munere, quo vno cæteris præstamus animantibus, indignus est, quod quidem semper sensi, licet, quo contendere, non peruenirem. te & sentire idem, & posse consequi quod vis, intelligo. quod si de præmiis cogitas, quæ propolita sint, vides, æternam decus, & bonorum amor, quem debes omnibus rebus antepone: requidem in eo summam felicitatem ab adolescentia constitui. ex quo quanti faciam amicitiam tuam, quem nemini aut probitate, aut studio liberalium doctrinarum audeo concedere, facile potes intelligere: idque ut re ipsa aliquando experiaris, operam dabo. Vale, & Iulium Pogianum, familiarem tuum, præstantem omni laude virum, ac Hieronymum Lippomanum, eximia spe summæ virtutis adolescentem, salutes, rogo, meis verbis diligenter. Venetiis.

OCTAVIANO FERRARIO

Mediolanum.

Noli putare, me tantum amici tui *οὐδὲν* tribuisse, ut adhuc rem ducerem. nam, etsi de illius ingenio, doctrinæque semper optimè sensi, idque primum litterarum tuarum testimonio, post etiam iudicio meo commotus: tamen de tuo libro ita iudico, nihil fieri posse non modò eruditius, in quo meam de studiis tuis opinionem æquauit industria tua, verum etiam elegantius: quod ab excellentibus in philosophia viris, qualem te iam omnes prædicant, hodie non admodum expectatur. Quid igitur obstitit, cur non aggredere? causam si quæris, de qua te, si res pateretur, celatum vellem: pituita, repente commota, satis per se molesta, mox etiam, cum tullis accessisset periculosa, moram iniecit: biduum iacui, medico non admissio, accurata victus ratione contentus: in qua tu quantum ponas, ignoro: ego vtilissimam experior. nunc, quæ supersunt morbi reliquæ, do operam, ut eas depellam. quod eadem, ut spero, abstinentia consequar. Filio iam, & domesticis omnibus rectè est. De gaudio Ciceronis ex Hirri repulsa, scripsisti diligenter, & præclare: sed me oratio ipsa, ad latini sermonis consuetudinem reuocata, non libenter à te dissentientem, in aliam tamen sententiã

deducebat. Liber tuus, quemadmodum ex paginis, & diebus rationem duco, video fore, vt Idibus Sextil. aut planè absolutus ab operariis nostris, aut inibi sit. itaque, velim significes, quot ad te eius exempla, & cui dari velis chartam probabis: habet enim amplitudinem, & elegantiam: spero, item reliqua: mitterem Io. Antonio, bibliopolæ vestro, sed homo est, quod inter nos dictum sit, paulò ad rem attentior, quàm vellem. nisi remittat aliquid de sua consuetudine, vix puto inter nos posse conuenire, veruntamen quid ad nos? utamur alio, qui se præbeat æquior in transigendo, deinde bonum virum in fide præstada. quod totum prudentiæ tuæ committo. Vale. Venetiis.

EIDEM, Mediolanum.

EGO verò nihil minus volo, quàm, nisi vacas, à te responderi. nam, etsi mirificè delector ingenio tuo, cuius imaginem in iis, quæ à te scribuntur, epistolis magna sæpè cum animi mei iucunditate contemplan: tamen, ne me putes in ea hæresi esse, quæ ad se ipsam refert omnia, aliorum causa minimum laborat. cogito valitudinē tuam: cogito maximarum doctrinarum studia: amicis, & propinquis horæ dandæ sunt: inuitat humanitas, pietas cogit: cur ego te ista velim deferere tam laudabilia, tamque necessaria, studium vt expleas meum crebritate litterarum, quod expleri tamē nullo modo potest? De libro, teneo iam quid velis. typis, quos probas, & charta, qua vis, vt munusculum fieri ante quàm redieris, qui totam officinæ curam sustinet, omnino vix potest. erat autem in Forum Iulij, sui negotij causa, profectus. eius porro diligētiā cum in charta, tum in toto hoc genere vtilem, & necessariam esse, sæpè sum expertus, quo æquius hoc, quidquid spatij interponitur, uterque nostrum ferre debet. atque etiam, ne quid celerem, paulò eram conturbatior, ægrotante filio, quem de tribus vnum habeo reliquum. O mi Ferrari, quantam tu debes philosophiæ gratiam, quæ te à tot curis ad iucundissimum vitæ genus abduxit. quamquàm fortasse hoc melius: & in agendo positam esse virtutem, ne tui quidem Peripatetici negant. sed hæc omitto. In pecuniæ permutatione agnosco tuam in me beneuolentiam, penè dixi liberalitatem. quod si aræ meæ consultum æquè omnes vel-

lent, quanto mecum ageretur commodius. nunc, mihi crede, secus est, nec me tamen reclamante. Vale. Cruceio, & Capræ salutem plurimam. Venetiis.

IO. ANTONIO TYRONEO

Urbium.

SI quisquam est, qui ex aduersa bonorum virorum fortuna solitudinem capiat, eorumque mereri studeat incommodis, eum ego me esse profiteor. sed, cum ad opem ferendam nihil mihi suppetere præter voluntatem intelligo, sic afficior, vt me ipso miseriùs esse nihil putem. quod si antea sensi, certè id in tuo potissimum casu mihi contigisse, nisi vel meam consuetudinem ignoras, vel ignorari à me tuum ingenium, tuam probitatem putas, debes opinari. Quanquàm cum recordor, & eadem sæpè accidisse optimis viris, & vbique virtutem honestissimum habere domicilium: nec fieri nunquam, vt calamitas etiam gloriæ sit, nec vllum in te dedecus, aut facinus turpe conferri: cum hoc æterna naturæ lege, vnde humanæ leges, tantam ex archetypo, describuntur, sancitum esse videatur, vt vim vi liceat repellere, & sua cuique incolumitas prima sit: hæc inquam, memoria, & cogitatione dum pertracto, id quod quasi solatium quærens, sæpè libenterque facio: lenitur aliquantum doloris acerbitas, atque etiam tibi, quantum licet, in medio dolore gratulor: cui nisi loci mutatio grauis est, cætera, quæ videris amisisse, leuiter ferenda esse censeo. In loco autem quid te torqueat? species vrbis? at ea, quæ ad oculos pertinet, nemo vnquam sapiens neque in malis, neque in bonis esse duxit: & ego, qui longè à sapientia disto, hæc tamen prorsus non amo inania, solitudine fruor, quantum possum, in hac mihi viuo, & Deo: quod vnum est beatè viuere. Amicorum consuetudo? quid? absentes nō diliguntur? non, si volumus, & quoties volumus litterarum sermone coniungimur: equidem, posteaquàm discessisti, nescio quo modo crebrius etiam, quàm cum aderas, de te soleo cogitare: & mihi scito amicorum spectra, præsertim quos virtus, & integritas commendat, esse iucundissima. sin vtilitatem aliquam, tuis necessariam rationibus, cogitas, non dubito, quin istuc, quid iacturæ factum est, breui maioribus etiam commo-

dis refarciatur. Nec verò, si me audies, vtilitatem vllam cum ea doctrina conferes, quam tu auges quotidie in isto otio, neminem curans, præter te ipsum: quod hic certè non contigit. magnum est, studia posse colere, quæ velis, & quantum velis: tibi vni sementem iacere, tibi vni fructum colligere. at quem fructum? cui nec imber immoderatus, nec æstus, nec vlla calamitas noceat, nec suauitatem detrahat, sed augeat, quæ cetera omnia corrumpit dies. Quod si tibi, multorum philosophorum exemplo, vitam in patria ducere, ob doctorum hominum paucitatem, non perplacet: an dubitas, quin te ista cura nos amicitui, si quid noster in te amor, si quid pietas valebit, aliquando liberemus? quod tamen eiusmodi est, vt non tam latandum videatur, cum euenerit, quam non dolendum, si sero, vel si etiam nunquam eueniat. nos enim in delectu rerum sæpè fallimur: errore mentis tanquam salutaria, quæ noxia sunt, adsciscimus: vna euenta rerum prospicit, vnus igitur nostra consilia gubernet, ac moderetur Deus, cui si te totum permiseris, si minimum in te ipso, in eo posueris omnia: mihi crede, ex istis molestiarum fluctibus emerges, nihilque posthac aut mali metues, aut boni frustra cupies: multa etiam, quæ non cupies, nullis accersita laboribus, aut studiis, ad te sua sponte confluent. Ego tibi opera, cura, diligentia, quæ nunquam in me desiderabis, fortasse etiam consilio prodesse aliquid possum: Rafarius, qui publicam personam gerit, etiam auctoritate adiuuabit, quem licet existimem, quantum valet, tantum tua causa velle, tamen suadeo, litteris eum interdum appelles, rogésque, vt respiciat fortunas tuas, & aliquid eis, atque adeò multum cogitationis impertiat. Caluino, optimo viro, mihi que vetere benevolentia coniunctissimo, amoris, & studij erga te sum ipse optimus testis: sed ætas iam obstat, quo minus ea, quæ res postulat, obire, & exsequi possit omnia: itaque, nisi me fallit opinio, totum in Rafario est. nam ego, vt scis, vel infirmitate valetudinis, vel diuturna iam consuetudine, & voluntaria quadam desidia, loca publica non admodum frequento: quo familiaritates intermitteri, & ex eo amicitias, si quæ penitus virtute non hærent, paulatim dissui necesse est. testimonium tamen indicij de te mei nullo loco deerit. & de doctrina quidem, vt spero, fidem faciet oratio nostra:

nostra: eloquentiam verò, in qua tibi quantum tribuam, cum alij, tum, omnium modestissimus, & ingeniosissimus adolescens, Fraciscus Vianellus à me sæpè audit, tua scripta facile probabunt. Vale. Venetiis.

FEDERICO GALLO

Urbium.

Iterum iam te purgas, quod in discessu tuo, menses ferè quatuor abfuturus, ad me non adieris, quem, vt opinor, tui cupidum ac peramantem cognoueris. ego autem, etiam si repentinam illam discedendi necessitatem litteris minus excusasses, tamen, vide, quam faueam amicitia nostra, & quam non stricto iure tecum agam, nunquam mihi persuaderi passus essem, hoc abs te salutationis officium vel nostri obliuione, vel contemptu, vel vlla omnino inhumanitate tua fuisse prætermisum. quare accipio excusationem tuam: speroque, te operam datum, ne vtaris ea posthac: idque mihi scito fore incundissimum. nam, cum semper dilexerim plurimum, à quo primum die mihi cognitus est, parentem tuum, cui te cupio, & spero simillimum fore in his artibus, quibus honestius, aut gloriosius esse nihil potest: tum verò studia tua, ingenium, quæque lumen, & ornamentum ingenij sunt, mores ita me tibi adiunxerunt, vt omnibus te laudibus libenter cumulem, nihil de te, quod indecorum, aut turpe videatur, ne suspicari quidem velim. Equidem mirifico te nebar desiderio tui, tum, vt mandata darem, de quibus ageres cum parente tuo: tum etiam, vt, quo tibi studiorum genere totam ætatem in patria traducendam statueres, à te ipso cognoscerem: vt vel ex optima tuorum consiliorum ratione voluptatè caperem: vel, si quid contra sentirem, indicarem sententiam meam. quanquam, cum domi habeas, vnde discas, & vnde præclara quæque sumas, neque te meis, neque cuiusquam egere præceptis intelligo, veruntamen verus amor latere non potest, ostentat se, vbi etiam minimè opus est. Ac tu quidem percommode feceris, si, quod coram non licuit, fortunæ potius culpa, quam tua, id tibi agendum per litteras existimabis, vt aliquid de quotidiana tua tui lectione, tum etiam, sine qua lectio penè inanis est, scripture significes. non enim

te putō vel desidia quidquam loci relinquere, vel iis leuitatibus, in quibus plerique adolescentes insaniunt, operam perdere. scis, quod sapientissimi homines prodiderūt, imitatricem boni voluptatem falsa specie decipere, illecebram esse turpitudinis, escam malorum omnium, qua capitur ætas impropria, nec se captam sentit, nisi cum imprudentiæ pœnas luit. atque hoc in genere labi, & errare, cum ceteris turpe sit, iis videtur esse turpissimū, quibus ad amplectendam honestatem præcepta non defuerunt. & præcepta si valent, quæ tibi ego, pro meo in te singulari studio, deesse non patiar: quātō plus valere exōpla æquum est, præsertim quæ posita ante oculos sunt, quæ tibi nunquam intueri non licet, quæque familiæ tuæ quantā quotidie laudem pariant, facile potes intelligere? itaque non à te mediocre aliquid, sed summa omnia expectari, nec expectari solum, sed exigi etiam quasi debita, debes cogitare, quæ si præstas, læticia quidem parentes tuos, quibus potissimum, & patriæ natus es, afficies incredibili: te ipsum autem perpetuis instrues, maximisque bonis: nec illa timebis externa, quæ casus, & fortuna inuehiunt, sed à te ipso pendens, nullis obiectus iniuriis, firmissimo artium optimarum præsidio munitus, vitam deges beatissimam, æternamque posteris tui nominis memoriam relinques. Vale. Venetiis.

OCTAVIANO FERRARIO

Mediolanum.

Præclaram *παλινδρον*: at ego, tuarum litterarum memoria; contulerā in eum perpetuo quodam studio, quidquid præstare poteram officij, operæ, diligentia; nec me tamen pœnitet, eō processisse, vnde nunc tu ipse penē reuocas. mutare autem consuetudinem, præsertim in benemerendo, vix licet. nam illa superiora, si doctrinæ non vis, in quo me fefellit opinio, humanitati certē dedimus. nunc dandum esse aliquid constanti, ne nostrum damnemus institutum, profectō vides. verū absit iam hoc argumentum à litteris nostris: valeant ea, quæ iuuentutem non habent, quam equidem non modō ex tuis elegantissimis epistolis, verū etiam cum ipse ad te scribo, capere mirificam soleo. nihil est tanti, quod cum sermonibus nostris permutari debeat. nec, de nobis ipsis quod

quod scribamus, deesse vnquam patierur mutui amoris abundantia. De libris tuis, dedi negotium homini domestico, vt à peritis de ratione vesturæ cognosceret, eōque quā primū istuc mitteret. quod ille, vt est omnibus ferē iuenda negligentia, fortasse nondum fecit. urgebo litteris, & mandata renouabo. Si illa sarcimina curaturū te significas: in quo amo voluntatem tuam: quod autem addis, non antē, quā extremo mense, ne, cum recentia sint, inclusa corrumpantur, consilium probō: & quoniam vestra istius generis obsonia, quia palato sapere putantur, sine exceptione laudant: nec artes quæ suas officine temere dediscunt, puto fore suauissima. Sed audi, quod esse totum aliud intelliges, id est, aliquanto magis ad me pertinere. *ἡγοῦμαι* sumus, & cruditate laboramus. id quī dem à pueritia: sed auxit vitium assiduus litterarum vsus: quo adempto, quæ nobis, qui vulgaria contemnimus, delectatio, vel potius quæ vita superest? quare ignosce, si mihi non impero: quod ne tu quidem, opinor, facis. quæ sit inter medicos est, eequid adiumenti aquæ sulphureæ potus asserre posset. variē sentientibus recusaui, ne, quod aiunt, de sorte etiam in dubium venirem. de gutta capiti instillanda sermo fuit. ne hoc quidem placuit: ne memoriam periclitarer. ventum denique ad victus rationem. præbui me facillimum; quidquid vellent, in primis radicem probarunt, quæ irios vocatur: quam cōdiri apud vos egregiē, ferunt. eam igitur, quod tuo commodō fiat, velim perquiras, inuentamque, & mediocri vasculo diligenter inclusam cures aliqua ratione perferendā. quidquid erogaueris, bona fide, cui voles, hic numerabitur. Alexandri *ἡγοῦμαι*, nondum ab eo, cui frater commodauerat, extorqueri potuit: nec ego vñ vehementer, posteaquā, non ab Aphrodisiensis, cuius in eo libro mentio sit, sed à posteriore Alexandro scriptum cognoui: quod etiam *ἡγοῦμαι* declarat. Vale, & Cruceio, Capræque communibus amicis; familiaribus tuis, quos vtinam aliquando complectar, salutem plurimam. Patauij.

IO. BAPTISTÆ RASARIO

Venetias.

Amo te vehementer de Ferrarij epistola: quæ mihi ita placuit, vt nihil vnquam legerim libentius, sanē caus-

lam suam diligenter agit, & mihi quidem egregiè probat, quanquàm multis iam annis eam imbibere animo de illius ingenio, doctrinæque opinionè, vt errare nihil credam, si quis multorum rationibus vnam eius auctoritatem anteponat. quam tibi quoque sententiam probari, cum intellexerim antea: cumque vt verè dicam, hoc ipso nomine plurimum accesserit ad beneuolentiam in te meam: cupio te nunc ne lenissimè quidem à te ipso dissidere, idque mihi tum facile, pro eo iudicio, quod de tua virtute semper habui, tum etiam, pro meo erga Ferrarium singulari studio, libenter persuadeo. Sed, vt redeam ad epistolam, vides, quàm eruditè, quàm ingeniose disputet, quàm tecum amice, quàmque (vt apertius, nec vlla tectæ simulationis labe seffusus eius animus est,) ingenuè, & simpliciter agat. alienatæ verò à te voluntatis, cum causa nulla subsit, ne signa quidem vlla in eius litteris mihi videor agnoscere. de quo quia te nonnihil ex epistola tua sensi laborare, nec iniuria: vetus inter nos amicitia fuit, eritque, vt spero, vitæ æqualis, maximis illius in te meritis, ex tua mihi prædicatione cognitis, non vulgaribus tuis in illam officiis culta: purgabo te apud eum primis litteris accuratissimè: nec ab illo probata damnas, aut omnino in dubium reuocasse, sed quæsisse nonnulla tanquàm à magistro tuo, veteremque in eo consuetudinem retinuisse, si volueris, ostendam. non dubito, quin, si qua ei de tuo sensu, quod equidè vix opinor, suspicio hæsit, amoueatur, ac se tibi quàm primùm restituat. noui hominis lenitatem: beneuolentiam in te vidis: isque, me in te beneuolentiæ fons, ea primùm origo fuit. nec enim, quæ de te olim ad me scripseris, possum obliuisci, nec, si possum, velim. Illud à te, mi Rasari, si quid nostra etiam causa vis, etsi necesse non arbitror, tamen vehementer peto, &, si pateris, rogo, nò vt optimum virum, doctissimum hominem, Ferrarium, tuæ laudis auctorem, quando is tibi ad philosophiam aditus aperuit, viamque munivit, obserues, ac diligas: quod à te fieri, certò scio: sed vt in omnibus officiis, quæ ad illius non modò dignitatè, sed etiam voluntatem pertinebunt, certare mecum velis. in quo te mihi patem esse pereupio, vinci nunquam patiar. Vale. & Magium nostrum, singularem adolescentem ingenio, tibi pro tua doctrina, mihi pro meo in eum nò meo diocri studio deditum, saluta. Patauij.

Hæc

Hæc dictaui, vt soleo, filio meo. nam, vt scriberem ipse mea manu, neque per medicum licebat, nec sanè stomachi ferebat imbecillitas.

ANTONIO ROLANDO.

STudium tuum in exhauriendis mandatis meis, celeritas in rescribendo, quorum ego à te alterum pro nostra coniunctione expectabam, alteram autem pro tuis occupationibus postulare vix audebam, magnam habent significationem amoris in me tui: cui quidem, si patibus non licebit officiis, pari saltem vt amore respōdeam, operam dabo: nec dubito, quin consequar: atque etiam quod mihi vel iniurato velim credas, me iam esse consecutum intelligo. qui enim, tua quæ fuerint erga me officia, meæ quæ sint partes, ignorare possum, aut non assiduè cogitare: Ego, Rolande, quo primùm die, cum lectissimo adolescente, familiari tuo, itemque meo, *, accessisti ad me, dilexi mores tuos, in quibus ingenui multum pudoris, qui probitatis index est, multamque prudentiam elucere vidi. paucis diebus, cum de nostris delectationibus, id est, de communibus litterarum studiis, colloqueremur, probasti mihi ingenium, doctrinamque tuam, & ad meam de te opinionem, testimonio excitatam, plurimum addidisti, postea facile inter nos exorta familiaritas: vel quod multis in rebus nostri sensus congruere viderentur, & latentis quædam naturæ vis animos vtriusque coniungeret: vel quod assiduitas tua penè quotidiana, & sulsque domesticus nihil amicitia nostræ deesse pateretur. Me deinde Venetias rationes meæ, te non ita multò post Lutetiam vocarunt studia tua. manet amor tamen, in me quidem is, qui fuerat præsentem te, vigetque memoria tui, nec locorum, aut temporum interuallis vnquam euanescet. quod nisi me tuæ laudis magna quædam cupiditas teneret, angeret, quod abes, &, vt audio, abfuturus es: sed versari te in ista eruditorum hominum, celebritate, frui consuetudine, doctrinæque Hadriani Turnebi, quem iam pridem omnes cantant, ego orno, quātum possum, in sermonibus meis, vbi vehementer gaudeam, te non amem, nec, quem ames ipse, quod in primis cupio, dignus sim. Quare nostra etiam causa contende, vt, quo consilio Lutetiam petuisti, id quam

id quam maximè, quàmque licet celerrimè consequaris, refer ad nos illa præclara, quorū gratia discedendum tibi à tuis, perferenda longi itineris incommoda, asperimarum alpiū perpetuis obfessā niuibz iuga non sine magno periculo superanda existimasti. Quo de genere tecū agam breuibz, quia, sensus cum optimè tuos habeam cognitos, non dubito, quin sæpè tibi veniat in mentem, ex ista vrbe, quò, tanquam ad amplissimum artium ingenuarum mercatum, libenter omnes confluunt, inanè redire, quàm non deceat. Quod si te, studio cegnationis incensum, cætera, quæ istic habes plurima, liberalium doctrinarum adiumenta deficerent: vnus tamen idem ille, quem paulò ante nominavi, qui præter cæteros cum litteris humanitatem, græca cum latinis, antiquæ philosophiæ scientiām, quod ē scriptis eius facile cognouerim, cum eleg. iore doctrina coniunxit, vnus, inquam, tibi instar esse omnium Turnebus, vnus & suo te commouere exemplo, & suis adiuuare plurimum documentis consiliisque posset. cuius vt à latere, quoad homini permittet humanitas, ne vnquam discedas, & istam vrgeas occasionem diuinitus datam, adipiscende virtutis, si tu is esses, qui naturam humanam sola perfici virtute nescires, hortarer etiam atque etiam, idque libenter tribuerem amicitia nostræ: sed cauendum intelligo, ne γλῶσσοις *Adhuc*, cum tu ibi sis, vnde ad alios præclara instituta, vnde laudabilis vitæ ratio, & sapientia fere manat omnis. Viam, & rationem latinè scribendi, obsecro, mi Rolande, cur à me petis, cum is, quò ego vno magistro sum vsus, & tibi, & omnibus Cicero pateat: an tu me vel huius generis retonditum aliquod tenere artificium putas, a quo longè absum, vel, si tenerem, posse fieri, vt ab vilo, præterquam ab hoc ipso, cognouerim? nec tamen vtiliter, quædam præcipi, & ad artem posse redigi, negabo: sed mihi ne tantum oneris imponis, cui nec à domesticis curis otij multum est, & id ipsum, quod est, vel amicis officij causa, vel valetudini necessario tribuitur? Scripsi olim de meis exercitationibus nescio quid, à nobilissimo viro, bonarū artium patrono, Stephano Saulio rogatus: & fortasse digitum ad eum fontem intendi, quò si accesseris, non dicam equidem istam eloquentiæ sitim explebis, sed, vt arbitror, nihil inde non purum, nihil inquinatum hauries. exstat ea, cum aliis edita, epistola.

epistola, si videbitur, leges: aut, si legisti, & quæris amplius, a me cur exspectes, quem respirare negotia non sinunt, hoc quidem tempore non est: pere ab istis, qui vacāt, optimis & scribendi, & iudicandi magistris. De Laërtio, &, quod egisti, pergratum est: &, quod acturum te ostendis, id si præstabis, maximam inibis à me gratiam. Turnebus, vt me plurimum diligat, quod certè mutuo faciet, exopto: plurimum vt mihi tribuat, quod litteræ tuæ significant, non postulo. quid enim ego sum? aut, si esse aliquid videor, præ illo tamen qui sum? non enim χαλκτὰ χρυσίοις vnquam conferam ne cum Homérico Glaucō errem: sed χρυστὰ χαλκίοις anteponom semper. Ille est, cui iure omnia tribuantur, qui iam peruenit eò, quò nobis adspirare non licet. Saluta cum meis verbis, cum vterrimo amico meo, spectatæ virtutis, & industriæ viro, Carolo Stephano. Vale. Venetiis.

OTI CAROLO SIGONIO
Pataniū.

E Gi diligenter, quod mandaueras, præcise negauit, ac visus etiam nonnihil molestè ferre. sed, mihi crede huius generis penè magistro, vestri sensus non congruerent, nihil morosius, & multa in omnibus intolerabilia, quæ nobis tamē, mi Sigoni, qui à libris nescio quid plus, quàm cæteri, sapere didicimus, ferenda sunt. quanquam tibi qui dem, pro tua prudentia, atque etiam pro superioris vitæ perpetua consuetudine, nihil difficile. Sed, Parauij te nunc esse, in celeberrimo Italiæ theatro, vbi spectatur, & notatur acerrimè, quidquid agas, quidquid dicas, & sæpè mihi, nec vnquam sine aliquo metu in mentē venit, sic sunt, qui amant: omnia cupiunt, omnia timent. Vides, quo te in loco tua virtus, quanta omnium expectatione, constituerit. nihil mediocre præstandum est: nec, vt cum aliis, quibus te iam doctrina, industriæque antecelluisse omnes iudicant, sed vt tecum ipse certes, teque ipsum si licet, vincas, omnisque laudis genere cumules, elaborandum. quæ, cum, ad quem scribam, considero, & cum mihi singulari tuam rectissimis in studiis cupiditatem, ac diligentiam propono, mirificè lætor: nec me tamen pœnitet hoc nostræ necessitudini tribuisse, vt ea legas à me scripta, quæ

quæ minimè necessaria duxerim. Hesternum diem puto te mutuis cum Pace Scala sermonibus iucundissimè traduxisse: quem volo à te amari plurimum: vel quod ab illo te quoque amari plurimum sensi: vel quod eo nihil humanius, nihil amabilius, præterea, quod te vehementer mouebit, multis nonnumquam ego illum in oculis fero: nec in eo rituales habeo paucos. Faloppio nostro si discessum meum excusaueris, cum vxoris morbus irgeret, gratissimum erit. nec tamen diutius hic me commoraturum puto. tãtū nihil est, vt vobis carere possim. Interim vale, & si vacat, scribe, non acuratè, sed, vt ego nunc, quidquid in buccam: ne pereat omnino fructus nostrorum sermonum: quem si litteræ restituent, paulò feram leuius absentis tui desiderium: cuius igniculum, è cubiculo meo cum discederes, sentire cœpi: nec deinde tuum spectrum discessit ab oculis meis. Venetiis.

MARCO ANTONIO MURETO

Romam.

G Audeo mi Murete, quod profectò etiam me tacente existimas, te nauare operam regibus, ingeniumque tuum, quod ego semper vnicè dilexi, extulique laudibus, à tanto Pontifice, & ab vniuerso Cardinalium Collegio vehementer probari. nam, si qui aliter sentiunt: quanquam quis est, qui aliter sentire possit: veruntamen si qui fortasse reperientur, quos liuor impediatur, quo minus rectè ac sincerè iudicare possint, de iis laborandum non erit: cum te præsertim ille noster, quæ sequuntur multi, sed ille præter cæteros, qui nobis quasi *mutualis* debet esse, non mediocriter ornet, atque diligat. Hæc altera tua oratio priorem illam vel æquat, vel vincit, sententiarum, verborum, ordinis præstantia. quo in officio, ac munere cupio te pergere. simul enim perges in expedita, maximè que directæ gloriæ via, per quam processisti iam longissimè, nemine præcurrente, me fauente plurimum. De tua in me beneuolentia, cum recordor meam, dubitare non possum: meum in te animum expertus iam es: eundem si & esse nunc, & perpetuò futurum arbitraris, non fallam opinionem tuam. nam & mea non solum consuetudo, sed etiam natura ita postulat: & tu perficis eas laudes, quarum principia

cipia me olim, expectantem id, quod præstare te nunc video; in tui amorem impulerunt. Habeo summas gratias, quas agi à te cupio, Archiepiscopo Beccatellio: eumque meo nomine, vt quàm licebit officiosè, quamque plurimum salutes, valdè rogo*, vt scribit ad amicos, floret honoribus in patria, charus Imperatori, iucundus omnibus. nosti humanitatem, & ingenium: doctrinam auxit à discessu tuo, quantum vix credas: itaque summa omnia de illo adolescente sperare nobis licet. Duareni obitu, de quo heri primum à Germano homine, quæ Gallia recens venerat, accepi, damni plurimum in iure civili factum est. equidem dolui vel tua causa, quod eum à te amari senseram. quanquam hæc, si ferret humanitas, prorsus dolenda non essent. quid enim proficimus? angustius quidem grauius, neque communis conditionis necessitas cōcedit, & vitæ commutatio, breuissimæ cum æterna, miserimæ cum beatissima, valdè vetat. Ego nunc, quod acceptum diuinæ benignitati refero, quodque tibi puto fore iucundissimum, valetudine vtor satis commoda, oculis quidem optimis, quod aliquot annis non contigit: itaque, cum otium non ferrem, (scis enim me quiescere non posse) commentarios in reliquis Ciceronis epistolas cœpi texere: & vt initia sunt, prorsus industria non *exiguit* absolui, vt mihi quidem videtur, maiorem partem, id est, tres primos libros, & extra ordinem, octauum. in quibus, vt dixi iam, nisi me communis *philologia* decipit, non videtur opera malè collocata. Habebis in clausula de Petro Fabro, tuo dicam, an meo: ita me triduo cepit, sibi que deuinxit ingenio, humanitate, prudētia. planè vixi, quam diu mecum tuit: nec mediocri sum amore discedentem prosecutus: nam tu, si nihil præterea mea causa velles, qui & vis, & egisti iam plurimum, tamen hoc vno munere, quod auctus per te sum tam ornati adolescentis amicitia, meis omnibus in te studiis, quæ tu meritò vocas, optimam gratiam retulisti. Vale. Venetiis.

HIERONIMO CAPILVPO

Episcopo Fanensi.

S Ane postulabat mea peruetus in te obseruantia, ex ingenij tui præclaris orta monumentis, vt aliquid ad te littera

te litterarum dare: sed me dignitas tua semper, & persona deterruit, verentem, ne talem virum, tantarum rerum occupatione distentum, in ambus appellare litteris, pudentis hominis non esset. nunc ut verè dicam, penè accuso modestiam meam, quod, dum cogito ad te scribere, nec tamen consilium explico, interea tua fecit singularis humanitas, ut anteuerteres. quanquam cur ego apud te, maximarum virtutum laude præstantem, ad quas mihi adspirare non licet, plus residere officij molestè feram, cum præsertim hoc ipsum amoris in me tui, quo equidem antiquius nihil habeo, non obscurum argumentum esse videatur. Quocirca, ut interdum me pudet podoris mei, quod nihil ad te scribere sim ausus, cum tamen maximè cuperem: sic ista tuæ voluntatis erga me declaratione, istis etiam laudibus, quibus me ornat epistola tua, mirificè delector. noli enim existimare, si quid unquam meis laboribus, ac vigilis non contemnendum præstiti. me fructum illum, aut mercedem præstantiorem expectasse, quam quæ ex tuo, tuique similium iudicio, ac testimonio percipitur. quod si assequor, triumpho. sin, quod suspicari facilius possum, ita me laudas, ut quasi deficientem in cursu tua voce impellas: ne sic quidem vulgari me munere obstringis, cum ad cohortandum, atque incitandum, si vlla res, certè tua plurimum valeat auctoritas. itaque enitar, ne tu me non bonum tuarum litterarum interpretem fuisse putes, incumbam enim paulò acrius ad ea, quæ qui possidet, iure laudem fert. Tibi verò, quod ad me tam humaniter scripseris, quodque vltro ipse mihi diu exoptatum ad tuam amicitiam aditum aperueris, si, quam debeo, gratiam referre non potero, habebò saltem, ut priores officij partes te potius tibi, quam studio & voluntate concedam. Vale. Venetiis.

NICASIO CASLETANO.

Quantum mihi voluptatis attulerant litteræ tuæ, summæ tum humanitatis, tum etiam doctrinæ notis insignes: rantum postea doloris, ac molestiæ, erepta ob aduersam valetudinem respondendi facultate, suscepi. non enim aut is ego sum, cui quidquam prius officio sit, aut eum te esse ex * litteris cognoui, cuius amicitia contem-

nenda

enda potius, quam appetenda videatur. sed omitto * vel testimonium, quod apud me ponderis, sicuti debet, habet plurimum, vel voluntatem, cui libenter omnia tribuerem: ipsa, quam ad me misisti, epistola, quid est, quod impetrare non possit? scripta primum humanissime, cum beneuolentiam in me tuam significes, meam exoptare videaris: dein de ita eleganter, ac disertè, (ne viuam, si mentior) ut ego tibi in hac eloquentiæ laude comparem sanè paucissimos, anteferre debeam neminem. Quare, cum istam animi tui singulari in me amando, atque etiam laudando liberalitatem libenter amplector: tum verò, me tibi parem in utroque voluntatem reddere, idque non tam officij tui magnitudine prouocatum, quam iudicio facere, velim existimes. Tu videris, quid de me sentias, & quo me loco reponendum statuas: nō enim ita laudem aspernor, præsertim quæ ab iis, de quibus benè omnes existimant, proficiscitur, ut, quam de studiis meis opinionem suscepisti, eius deponenda, aut imminuenda, tibi auctor esse unquam velim. Ego, quod ad me attinet, si qua tui dabitur facultas ornandi, plena manu tuas virtutes ad cælum tollam: studio quidem, & amore ne vincar, & enitar, ut soleo, diligenter, & ut spero, consequar. præsentem scilicet mutui sermonis suauitatem longinquitas aufert: litteris tamen, si valebo, quod adhuc non contigit, ne prorsus abesse videamur, operam dabo. Vale, & * meo salutem. Venetiis.

IVLIO BELLOGRADO

Utinum.

A Mabam te antea, mi Iuli, quod esses eo patre natus, acuius excellentem probitatem, atque doctrinam non præsentem modò, sed longinqui etiam prædicant, ego summam in me humanitatem sæpè sum expertus: nunc, ista indole, isto te ingenio præditum esse cum intelligam, ut paternam virtutem, tanquam amplissimum patrimonium, non modò conseruare, verum etiam augere possis, an dubitas, quin omnia in te studia libentissimè conferam? quibus addam officia, cum licebit: & ut sæpè liceat, exopto. Perge, adolescens egregie, mihi que charissime, in isto ad laudem cursu. viam inuisti, quæ te ad immortalitatem feret, directam, expeditam, à vulgi erroribus longè remo-

o

tam quo tibi nomine gratulor, mihi gaudeo plurimum, & ut perpetuò gaudeam, futurum confido. Species enim virtutis eximia, quo propius eam aspexeris, eo te commouebit magis, & amorem sui mirabilem excitabit. Interim contemplare actiones prudentissimi viri parentis tui: ad eius te imitationem totum finge, atque conforma, ut haurias ab eo laudem tuam, quam capere vberiore ex nulla disciplina potes. Me velim existimes omnibus de te maxima polliceri, & in te amando, si patrem excipias, nemini concedere. Filius meus te sibi maioris fratris loco ducit, nec vilum tui ornandi, quantum in ipso erit, locum prætermittet. Vale.

HIERONYMO SERIPANDO

Cardinali creato Romam.

A Quo primùm tempore aliquid sapere, id est, à vulgi opinionibus dissentire cœpi, semper ita iudicavi, multò esse optabilius, multòque præstantius, consequi virtutem ipsam, quam ornamenta virtutis. itaque nunc, allatò de tua dignitate nuncio, quem hic ingenti lætitiæ boni omnes exceperunt, non sanè tua causla magis, quam antea, pro communi quidem Ecclesiæ bono, cui tantum ex honore tuo præsidij, tantum splendoris accesserit, magnopere sum lætatus. tu enim is es, cuius animus hæc humana nunquam spectauerit, semper omnem spem, omnemque gloriam, ac felicitatem in vno Deo, & in illa cælesti vita rectè, ac laudabiliter agètibz proposita, collocarit. Cui sunt occulta mirabiles illæ tot annorum cogitationes, actiones, conciones tuæ? quæ si obscura fuissent, vno illo facto illustrarentur maximè, cum illa præfecturæ generalis insignia, quæ libenter omnes assumunt, multò ipse libentius deposuisti. Quocirca non equidem magis, quia Cardinalis nunc es, quam quia semper ita vixisti, ut Cardinalium Collegio dignissimus esses, & mihi, & omnibus lætandum intelligo. nec verò singularem, ac diuinam Pij IIII. Pontificis maximi sapientiam admirari, & efferre laudibus vnquam desinam, qui vexatam assiduo prauarum opinionum impetu, nec mediocri periculo fluctuantem Christianæ Reipub. nauem, auctoritatis, & doctrinæ tuæ pondere constituendâ putauerit. itaque non iam illas à septentrione

trione horribiles procellas, à quibus antea naufragium impendere videbatur, posthac timebimus. Pio IIII. gubernante, quod vtiā diuina benignitas diuturnum esse patiatur, tua, Seripande, tuorumque similium ope, summa tranquillitate perfruemur. id & speratur, iam indicto Concilio, quod vnicum tantis malis eximia superiorum Pontificum sapientia remedium inuenit: & mihi quidem si contigerit, ut ad eam diem spiritum ducere liceat, cum sublata in perpetuum exitiosi dissidij causas, vnam in communi salute voluntatem, vnum gregis vniuersi pastorem, ac moderatorem videam, satis me vixisse arbitrabor, & planè lætus ex hac vita discedam. Interim fruar expectatione, & tibi, tuisque virtutibus, quas omnes laudant, vtiā imitari multi vellent, eam, quam debeo, obseruantiam, beneuolentiāque præstabo. Vale. Venetis.

ALOYSIO ESTENSI

Cardinali creato Ferrariam

M Vltæ, & magna Principibus viris, inter quos Aloysii præstantissime, tua præcipuè nobilitas elucet, ad studium eximie laudis adiumenta suppetunt: quæ si comitatur voluntas, excellunt facile, sic, ut ad immortalitatis præmia, cum quibus non opes, non imperia sapientes comparant, expedita quadam, & quasi compendiarîa via perueniāt. Hoc tibi contigisse, cum omnes antea faterentur, grauissimum accessit Pij IIII. Pontificis Maximi testimonium, qui te, diu expetitur, penè recusantè, non rogantem quidem certè, in amplissimum Cardinalium Collegium, ipso maximè comprobante Collegio, summa bonorum lætitiæ, proximè cooptauit. Restat, quod futurum nemo dubitat, & tua superior vita pollicetur, ut istum honorem pro tua, maiorumque tuorum dignitate administras. quod facile consequeris, si te, quidquid statues, quidquid ages, Cardinalem esse cogitabis, id est, ex eo Ordine, vnde maximi, ac præpotentis Dei vicarij, rectores humani generis, Pontifices deliguntur. Locum tenes, quem summa dignitas illustrat, & in quo nullum neque dictum, neque factum obscurum esse possit. nec tibi aut à natura quidquam, aut à fortuna denegatum est, quò

minus amplissimo te dignum sacerdotio præbeas. operosum aliis, & perdifficile sit, ut est omnino, ac semper fuit, rectè, & laudabiliter agere: Aloysio Estensi, in tanta ingenij, animique præstantia, tam propensa ad honestum voluntate, tantis etiam opibus, quis aditum veræ laudis non patere, quis æternæ viam gloriæ non esse facillimam existimet? Gaude igitur tam excellenti bono, & incumbere totus in eam curam, ut antiquum familiæ tuæ decus, per tot sæcula, tot Ducum, tot Regum, & Imperatorum virtute pattum, non tueare solum, verum etiam vehementer augeras, nam nunc quidem eo tantum nomine tibi gratulamur, quod simul cum isto honore præclaram sæpè exercendæ virtutis occasionem accepisti. cumulabitur lætitia, & erit aptior gratulandi locus, cum hæc bonorum insignia, quæ multis oneri fuisse constat, iustitia, pietate, omnique beneficentiæ genere ita sustinebis, ut & optimi Pontificis iudicio, & bonorum expectationi, qua nulla maior unquam fuit, egregiè satisfacias. quod euenturum breui, omnes confidunt: ego, pro meo in te singulari studio, quasi iam euenerit, præsentis gaudii cupiditatis meæ fructum capio. Vale. Venetiis.

IO. BAPTISTÆ SARACIO

Ferrariam.

Semper equidem existimaui, quod tu quoque sentis doctissime Saraci, non minimum fortunæ præstare virtutem, in qua etiam una satis esse ad bene beatèque viuendum putarunt multi: tamen incidunt quædam tempora, cum ipsi etiam habendæ fortunæ gratia videatur, quod mihi nunc gaudeo contigisse. nam cum aliquot ab hinc annis, consentiens multorum sermo, eximias ingenij tui suauitates assidue prædicantium, in eam me voluntatem, ac mentem adduxisset, ut diligerem te vehementer, & colerem: casu accidit proximis diebus, ut auctoritas tua, magnis atque perpetuis erga Principes tuos meritis, virtutibusque parta, expedire me hærentem, atque impeditum perdifficili negotio posset. hoc ego fortunæ meæ non vulgare beneficium esse duco. alterum est tuæ virtutis, quod, cum tibi meam cupiditatem vir egregius, omniumque humanissimus, Paulus Sacratius ostendisset, contulisti

tulisti statim ad rationes meas studia tua, spemque nostram, iam propè languentem, atque abiectam, erexisti, & confirmasti promissis primùm, deinde etiam officiis tuis. quo quidem in me singulari merito, quibus tibi verbis gratias agam, planè non reperio. vincit enim, vincit prorsus, optime Saraci, ingenium meum humanitas tua. sed hoc ipso fit virtus illustrior, cum in eos beneficia conferuntur, qui satisfacere non modò ipsa res, sed et verbis quidem illo modo possint: quod tibi persuasum esse quis dubitet, qui consuetudinem benemerendi tuam, à præstanti quadam naturâ ortam liberalium doctrinarum studio mirabiliter auctam, cognouerit? veruntamen, quando mihi non simul cum facultate voluntas quoque eripitur remunerandi, non nihil in molestia gaudeo, & fruor tacitus officij conscientia, nec tamen futurum despero, ut, quæ mihi nunc ad grati animi significationem deesse verba sentio, eadem aliquando abundant, in tua benignitate apud alios prædicanda. Interim sine me hoc impetrare ab humanitate tua, ut multò maiorem esse putes obseruantiam, ac beneuolentiam in te meam, quàm illo unquam à me exprimi, ac declarari officio possit. quod si, ut spero, facies, mihi crede, præsentem gratiam, quam ex primis Sacratii mei litteris absolutam expecto, haud paulò maiore gratia cumulaueris. Cupio, nisi graue est, à te salutari meis verbis Ioannem Baptistam Pignam, & Franciscum Seuerum medicum Argentinensem. Vale. Venetiis.

AVLO SACRATO

Ferrariam.

Solet interdum euentus esse gravior, quàm causa, inter dum etiam causa, quàm euentus. me delectauit utrumque pariter in litteris tuis. nam, & ut latine ad me scriberes, homo tum domesticis curis, tum etiam sedandis, ut audio, multorum controuersis assidue distentus, certè amor impulit, atque humanitas: & epistola tua ita mihi ornatè, ita copiose omnes non modò animi, verum etiam ingenij tui partes expressit, ut nihil unquam legerim libentius. Ego tibi antea, optime Sacrate, tribuebam sanè multa, quæ pauci consequuntur, prudentiam, integritatem, doctrinam, maxime verò præstantem quandam

ad excolendas officii amicitias & voluntatis, & naturæ propensionem: istam verò orationis exornandæ facultatem, quæ cum multi temporis, magnæque videtur esse industria, tum verò, vt ego sentio, atque vsu etiam didici, ab intimo quodam, planèque recondito depromitur artificio, vix putabam tibi inter diuersa planè studia posse contingere. sed videlicet id me fefellit, quod ingenium tuum communibus metiebar exemplis: nec mihi veniebat in mentem, auunculi tui Cardinalis, Iacobi Sadoleti, præceptis, & consuetudine domestica aditum tibi ad omnem gloriam esse patefactum. nam, cum ille cunctis virtutibus, quas laudabit posteritas omnis, assequetur fortasse nemo, bonorum, ac sapientium iudicio virorum excelluerit: hac tamen in primis latine scribendi laude ita floruit, vt veteres illos propemodum æquauerit, nos quidem, per eandem viam cupientes excurrere, longè reliquerit. sed, vt ex epistola tua coniicio, conseruabis hoc quasi patrimonium, familiæ vestræ proprium, & hæc tibi communis hæreditas erit cum patrueli fratre tuo, Paulo Sadoletto, quem omnes homines ad egregia quæque naturum intelligunt. Equidem in hoc mihi ipse plurimum gratulor, qui tibi harum litterarum, quibus nescio an quidquam non modò humanius, verum etiam ornatius esse possit, causam dederim. nam Iosephum Fasinaudum, quem ob eius doctrinam, & mores egregios vehementer amo, oblitum arbitror modestiæ suæ, cum de me loqueretur, & vtrumque vestrum in eo consensisse, vt ille, te libenter audiente, pro veris falsa narraret, aut certè veris plurimum affingeret, tu illi, plena manu, vt sæpè prodigus amor est, ea, quæ prorsus non agnosco, in me conferenti, pro tuo in me studio libenter, & facile crederes. vtinam quidem, qui vobis nunc esse videor, is aliquando esse possim: quod quia sperare non licet, ne cur optem quidem est. Meus in te animus (quid enim præterea polliceor?) officio erit, mihi crede, singulari: quæque à te in meis rebus opera, atque beneuolentia nauatur, perpetuo quodam erga te studio ita compensabitur, vt mihi nemo omnium, excepto amore domestico, te vno charior, aut iucundior vnquam esse possit. Franciscus Morandus, cuius ego contubernio, & quotidiana consuetudine mihi sic delector, vir egregius, nec iuris tantum ciuilis peritia, sed poetica etiam laude,

& litter

& litterarum elegantia vehementer excellens, mutuo te diligit, & qua ego tuis verbis eum salute impertiui, eandem tibi vt eius nomine his litteris adscriberem, diligenter mandauit. Tu saluere plurimum à me iubeas Io. Baptistam Saracium, deditum semper optimis disciplinis, maximèque cupidum orandæ virtutis, itémque Franciscum Seuerum Argentinensem, quem vidi nunquam, amo tamen sic, vt mihi te riualem esse vix patiar. Vale. Venetiis.

FRANCISCO ROBORTELLO
Bononiam.

Magnam habeo gratiam Hieronymo Seripādo, optimo Cardinali, omniumque virtutum gloria præstantissimo, quod ab aliqua nos ob imitationē virtutis exorta similitate ad summā beneuolentiam, coniunctionemque traduxerit. te quidem cum eximia doctrinæ opinione, quam apud omnes meritò consecutus es, humanitatis laudem velle coniungere, tum mea causā lator, qui tua consuetudine nimium diu molestissimè carui, meaque in te perpetuæ voluntatis ipse mihi egregiè sum conscius, tum verò, quod inter te, & Sigonium meum, viros tales, & plane duo nostræ Italix lumina, non optimè conuenire, ferendum vix erat. itaque cum de nostra auctore Seripando reconciliata gratia ex ipsius Sigonij litteris cognouissem, feci statim, quæ meæ partes erant, vt animo te complerem, meque tibi, leuiter antea, nec sanè mediocri cum labore immutatum, libentissimè totum restituerem. A te peto, non vt me mutuo diligas, quod te iam facere, perpetuoque facturū certò scio, sed vt officiis etiam ita mecum certare velis, quibus & cupide vincam, & vincam tamen non inuitus, vt nihil omnino neque de mea in te vetere obseruantia, neque de tua in me beneuolentia detractum esse videatur. quamquam hoc, tua fretus bonitate & sapientia, cum sperauerim antea, nunc vt planè confidam, litteræ tuæ fecerunt, ad hominem bene doctum, & vtriusque nostrum amantissimum, Raphaëlem Cyllenium proximè cōscriptæ: quibus in litteris partim de me, quo sum mirificè lætatus, amantissimè loqueris, partim etiā typos græcos fratris mei, nescio qua culpa amissos, benignissimè mihi

polliceris, ac defers. Ego, mi Robortelle, istam vehementer amo voluntatem, quam tibi certè emeritor: liberalitate verò tua etsi delector maximè, tamen, cur vtar, non est, cum officinam satis ampla & pereleganti huius generis copia magnis iam sumptibus instruxerim. tibi tamen, quia de commodo meo tua sponte cogitaueris, quod sine summo erga me amore fieri profectò non potuit, æquè debeo, ac si rem omnium maximam meo pernecessario tempore detulisses. quod si à me paria, ac multo etià præstantiora in omnibus rebus, quas ad tuæ laudis, tuque commodi partem aliquam pertinere intelligam, studia, & officia expectabis, nunquam te fallam. atque huius quidem testem promissi, & quasi loco scederis, quod à me violari nunquam patiar, hanc esse apud te epistolam volo. Camillum Palzottum, cuius excellentem humanitatem, coniunctam pari virtute, non dubito quin præclare cognitam habeas, & communem amicum, dignum Romulo parente filium, Pompilium Amasæum, rogo te, salutes meis verbis diligenter. Vale. Venetiis.

ALEXANDRO CRISPO.

Habet hoc virtus, vt amicitias nullo intercessore conciliet. itaque, cum de studiis tuis, & incredibili quadam ad liberales artes voluntatis propensione, ex Sebastiani Leonis, familiaris mei, litteris cognouissem, dilexi te statim, idque vt intelligeres, vehementer optaui. nunc, quando opinionem meam de ingenio tuo susceptam epistola tua confirmat, ego quoque aliquanto magis ad te amandum impellor. quod verò etiam in amore mihi respondeas, tuamque operam, curam, & auctoritatem nullo vnquam loco defuturam promittas: vtrumque facio plurimi, & esse perpetuum cupio. quod vt confidam, tua probitas facit, multorum sermonibus, præcipuè verò Leonis nostri testimonio comprobata. Hic ego hortarer, pro mea in te summa benevolentia, vt acrius te ad omnem laudis cupiditatem incitares. sed neque industria tua cuiusquam indiget præceptis: nec te res vlla magis ad gloriam accendet, quam nobilitas tua, quam, nò dubito, quin sæpè mente & cogitatione contempleris. tantum igitur te rogabo, vt istum teneas, quem cœpisti, cursum, nec te vnquam aut voluptas,

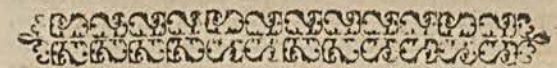
voluptas, quæ adolescentibus maximè suis blanditiis, & ficta boni specie perniciosas insidias tendit, aut fucatus rerum humanarum splendor à studio virtutis, id est, à vera, solidaque gloria deducat. Vale. & Leoni nostro, doctissimo atque optimo viro, dic salutem meo nomine plurimam. Venetiis.

SCRIPTIT HANC ROGATUS à nobilissimo viro.

Cum in summis molestiis, quibus me fortasse immerentem fortuna vexat, quæ quidem tibi satis nota sunt, vnicum mihi solatium fuerit beneuolentia tua, quam opinabar me singulari quadam ac perpetua erga te obseruantia, & studio quodam incredibili consecutur: eo me solatio magna ex parte priuatum esse, ex eo sermone, quæ habuit mecum proximè Drusus tuus, vehementer doleo. quod quidem eo patior acerbius, quia, si posset augeri amor in me tuus, augeri potius debere pro mea in te egregia voluntate, maximisque studiis, existimabam. quid enim, à quo primum tempore aditus mihi patuit ad amicitiam tuam, de te senserim, ipse mihi optimè sum conscius: quid verò prædicauerim, testes habeo, non leuissimos homines, sed præstantes viros, eosque minimè paucos, quorum auctoritas, & probata vita vel sine iurciurando facile fidem facere possit. quæ cum recordor, magnam ex officio meo voluptatem capio: propterea quod nihil vnquam mihi grati animi memoria iucundius aut est, aut vnquam erit. & quamquam animum tuum nonnihil immutatum Drusi verba significabant, cum ego perpetuitatem amoris tui expectauerim, eamque tanti fecerim, vt ex omnibus rebus humanis nihil penè pluris æstimauerim: tamen, non vt animatus nunc in meis, sed vt antea fueris, in omni mea vita iucundissimè cogitabo, quæque in amicitia colenda à doctissimis viris constanti tributa laus est, eam vt omnino consequar, enitar quantum in me erit: non quod tua virtus cuiusquam hominis laudationem, vel tua fortuna cuiusquam opes, aut merita desideret: sed profectò apud sapientissimos homines, quem ego te in numerum refero, significatio bonæ voluntatis, etiam si merita non habet, pro meritis tamè est. Te verò, Principem egre-

gium, omniumque virtutum apud omnes homines, maximèque apud omnes Principes laude florentem, præterea ista ornatum dignitate, quæ ad omnem laudem tacita quadam cohortatione videtur impellere, figmentis commoueri hominum improbiſſimorum, & alienis fortasse bonis invidentium, prorsus æquum non est. Quid enim? an ego tam prauus esse possim, vt optimo viro coner vnam in sermone detrudere? an tam stultus, vt, qui mihi multis rebus prodesse, multis etiam obesse possit, cum indignissimis læssam iniuriis? an tam ingratus, vt, cuius erga me summam humanitatem, ac benignitatem senserim, de eo quidquam cogitem, aut etiam loquar iniquius? Quid honor meus? an apud me nullius est ponderis? ille verò mihi vel ipsa vita charior adhuc fuit, eritque in posterum. ita sum à puero educatus, ita natus: ita etiam didici ab exemplis maiorum meorum. an igitur honor meus tantam ferre posset inconstantiam? ille certe cum omnes maculas, tum hanc, quæ turpissima est, leuitatis, & intemperantia, respuit, ac reformidat. Quare, si peccarem in te, magne Princeps, simul in me ipsum peccarem. quorum alterum ab officio meo, alterum à voluntate nimis abhorreret. Quod igitur neque committere debeo, neque possum, id mirarer equidè à te credi, si planè, quæ ad me delata sunt, vera omnia putarem. sed primùm haud libenter id credo, quod iniucunditatè, ac sollicitudinem affert animo meo: deinde, quod indignum videtur bonitate tua, quam ego, vt maximè omnium habeo cognitam, ita maximè omnium efferre laudibus vbique soleo: postremò, quod cum ipsa veritate pugnat. Quod autem, quiddam etiam de liberalitate mea gloriose à me iactatum, iidem comminiscuntur: impudēs mendacium est, ac, ne alijs vtat argumētis, te ipso teste falsum. nam, fuisse me tui perſuadit, omnia tibi, tuisque, quæ potuerim, obsequia, atque officia præstitisse, verè dixeris, & multi sciunt: quo tamen ipse nomine gloriari non soleo, contentus ipsa re sum: verum fuisse me, cui multa defunt, in te, qui cunctis rebus abundas, liberalem, & de meis riuiis penè aridis affluxisse aliquid ad tuos vberimos fontes, certè nemo dixerit, nec, si quis diceret, ego agnoscerem. Hoc igitur vno, quod inaniſſimum esse conſtat, reliqua, mihi obiecta, refelluntur. patent infidiæ maleuolorum: infirmatur, vt sæpe solet,

solet, à se ipsa, & suo quasi gladio iugulatur improbitas. itaque recreor paululum in acerbissima molestia: vt etiam hoc sperem, si qua voluntatis tuæ facta mutatio sit, quod quia meritis minimè sum, idèò minimè possum credere, me tamen ab humanitate tua facile impetraturum, vt te, mihi totum restituas. nec enim decet, apud talem virum, tantumque Principem, natura bonum, iudicio, & consuetudine optimum, cōsiliis & artibus locum esse hominum perditorum. quam mihi spem vt confirmet litteræ tuæ, peto à te pro mea peruertere non solum erga te, verum etiam erga tuos omnes obseruantia: idque à te summa tua, tuæque familiæ dignitas postulat. Vale.

EPISTOLARVM

PAULI MANVTII

LIBER SEXTVS.

FRANCISCO RICHARDOTO

Episcopo Atrebatensi.

Vm antea tibi, ex hominis mihi amicissimi, tuique studiosissimi, singularis viri, Octauij Pantagathi sermone tribuebam plurimum, ac te, nondum mihi de facie notum, colere tamen, & diligere non vulgariter cœperam: tum verò, vt legi orationem tuam, nuper habitam in Synbolo Cameracensi, qua nescio an quidquam adhuc viderim præstantius, dici vix potest, quantum ad meum de te iudicium, quātum etiam ad amorem accesserit. vidi enim, vt in tabella pictam, atque expressam, ingenij, doctrinæque tuæ imaginem excellentem: quam intuens, amore tui sum incensus incredibili, sic, vt ardentius esse nihil posset, & quamquàm assiduus distinebar curis, feci tamen studio

studio scilicet impulsus, ut his tibi litteris aliquam voluntatis in te meæ significationem darem. nam, et si tu is es, cuius vires, quasi pleno theatro spectatæ, iam ita notæ sint, ut nec augeri cuiusquam præconio, nec minui vituperatione possint: me tamen ita animatum esse velim existimes, ut, cum multi certatim te ornent laudibus, ego tamen in eo vel principatum appetam, vel superiorem certe feram neminem. Nam, quod te de studiis meis non pessimè sentire, & Ioannes Richardotus, præclara indole iuuenis, natus ad omnem laudem, planèque te auunculo dignus, affirmat, & litteræ tuæ, ad illum scriptæ, significant: valdè triumpho, atque istam opinionem, mihi crede, beatorum hominum copiis, atque opibus non comparo solum, verum etiam antepono. quid enim optabilius, quam iis placere, quorum virtus, & vita tum principibus viris, tum etiam populo placet vniuerso? quid autè accidere cuiquam possit illustrius, quam à te laudari, qui ita viuis, ut nihil agas, nihil exspectandum putes, nisi cum eximia laude coniunctum? notum enim genus est institutorum tuorum, nota industria, notæ curæ pro salute animarum vel tuenda, vel recuperanda. Scimus, quos ex ingenio tuo fructus Atrebatenses tui partim iam colligant, partim etiam expectent: dicerem, nobis invidentibus, si aut in Christianum invidia caderet, aut ex eo genere virtus esset, quæ non longè distribui, non communicari passim facile posset. quod cum ita sit, non committam tamè, ut te hortor, ut ad nos quoque tua scripta peruenire velis. quod enim publicè profuturum videtur, in eo neque cuiusquam hortationi bonitas tua, neque consilio prudentia locum relinquit. lætabor potius, quod ea sis & voluntate, & virtute præditus, ut optimè de Christiana Republica mereri, eamque miseris temporibus labefactatam confirmare maximè possis. quo factò, in iis maximam gratiam ab omnibus bonis, tibi que perennem gloriam, & ea, quæ summis meritis proposita sunt, præmia consequeris. A me velim, si quid tua, tuorumque causa præstare possim, quanquam, & quam tu firmus ab omni re sis, & quam ego imbecillus, intelligo: veruntamen, si acciderit, ut vel amplitudini, gloriæque tuæ, vel eorum, qui tibi chari sunt, commodis seruire possim, expectabis eadem à me, quæ soles ab iis, quorum valdè cognitam habes fidem, beneuolentiam, obsequantiam

nantiam. dabo operam, & assequar, ut spero, ut opinionibus officiis mea respondeant. studium quidem, si res posset, exstaret eiusmodi, ut nec obscurum esse, nec mediocre videri possit. Vale. Romæ, Prid. Id. Septemb. M D L X V.

NICOLAO GOTIO

Epidaurum.

Multa virtus præmia, sed nullum habet seipsa præstantius. itaque, nisi te ipsum profus ignorem, valde te lætari necesse est, mi Nicolae, tum doctrina, tum etiam eloquentia tua: quarum alteram ex hominis mihi amicissimi, cuius testimonio plurimum tribuo, Pauli Bosij litteris iam pridem habeo cognitam, altera sese ostendit in epistola tua, sic, ut speciem egregiam veteris Romanæ linguæ prope modum in te vno mihi videar agnoscere. Quocirca patriæ tuæ gratulor, quam præclaris institutis, opibusque, florentem præcipua quadam scientiæ tuæ gloria nobilitas. Gratulor etiam mihi de amicitia tua: cum qua, mihi crede, neque Regum opes, neque vlla omnino fortunæ bona confero. Nec verò Imperatores illos veteres, quorum bellica facta historiæ celebrant, tantam è suis triumphis, atque ex insigni illa laurea cepisse voluptatè existimo, quantum tuarum, in qua, rationem studiorum meorum probari tibi vehementer, significas. quod si tu aliter sensisses, mutassem institutum, meque ad consilium tuum, tuæque præcepta torum contulissem. Et, quoniam, quid præstare possis, video, cupio, te aliquid mandare litteris, quod ad posteros perueniat. Plura vellè, sed auocant negotia. vnum illud addam, te mihi esse in oculis, idque tuo merito. ferus enim, ac ferreus nimis est, qui te amore singulari non amator præditum suauitatibus ingenij. Ego tibi à me singularem beneuolentiam, & perpetuam tui nominis obseruantiam polliceor. Vale. I I I. Id. Sextil. M. D. L. X I.

IOANNI SARIO ZAMOSCIO

Pataniū.

Sæpe mihi antea litteræ Caroli Sigonij, cui quantum tribuam non ignoras, præclarum & humanitatis, & ingenij

ingenij, doctrinæque tuæ testimonium dederant: itaque te eram complexus amore non mediocri, sic, ut fauerem tuæ laudi mirabiliter, idque ut ipse illustri aliquo signo intelligeres, vehementer cuperem. ut optabam, ita contigit. nam, cum tu animū induxisses valere me gratia apud Petrū Miscouium, florentem virum honoribus, opibus omnique virtute, facile impetrauit à me Sigonius, cum tuo nomine rogaret, ut ei te cōmendam litteris quā possem diligentissimè. verum, ut est Miscouius in liberales doctrinas egregiè animatus, & ingeniorum existimator intelligens, nō dubito, quin tibi plus apud eum virtus tua, quā mea commendatio profutura sit. ut vt erit, ego mihi interim facultatem esse datam testificandæ benevolentia in te meæ, etiam atque etiam lator. quod ita velim interpretaris, ut accepisse me beneficium, non dedisse, existimes: quando hinc vel orta inter nos, vel certè aucta amicitia est, & mutuo iam litterarum quasi pignore confirmata. quod si ad hanc animorum consensionem, qua tamē coniungi absentes videmur, communicatio sermonis, & suauitas consuetudinis posset accedere, id quod forsitan optamus pariter, sperare mihi per meas rationes, tibi per studia tua non licet: præstātes, opinor, fructus caperemus eorum studiorū communione, quæ qui verè sapiunt, sola esse instar vitæ putant. quamquā hanc mihi aliquanto iniquius, quā tibi ferendam esse iacturam intelligo. tu enim istic & abundas otio, cuius mihi fructus, nisi commentarer interdum aliquid antelucanis horis, planè eriperetur omnis: & cum te Sigonio nostro, humanissimo viro, non iis modò artibus, quæ specie quadam alliciunt, & defessim grauibz curis animum recreant, verū etiam iis, vnde ratio sumitur, & moderatio vitæ, instructissimo, totum, ut audio, dedideris, mihi crede, nō est, quod aliunde quidquā petas, aut cuiusquam præterea viam in hoc genere vocem desideres. Quare isto bono fructu, dum licet in quo tamen admonitionem, & consilium meū prudentia tua non expectat, atque hoc equidem nomine tibi plurimum, ut debeo, gratulor: me verò absentem dilige, itaque statue de mea voluntate, ut multos credas vsu, & familiaritate, quotidianisque officiis coniunctiores tecum esse posse, quā me, amore autem, & studio, prorsus nō minem. Vale. Romæ, Kal. Nouemb.

PETRO

PETRO MISCOVIO.

A Quo die, accitus à summo Pontifice, ad Urbem veni, otioso nunquam esse mihi licuit, & quantum diuinò, eadem perpetuò erunt omnia. neque verò salutationibus quotidianis, quarū pleræque mihi quidē voluntariæ sunt, necessarias qualdā aliis ambitio facit, valde me deditū esse velim existimes. valeāt hæc, & si quid est generis eiusmodi: ego in ea cura, quā suscepi, ut emēdati edantur sacri libri, mihi esse hæcūdm intelligo, & eò magis, quòd ad res præclaras, cōmunemque animorū utilitatē, ita Pontificis voluntas incumbit, ut exciter studia multorū, eaque intermitteri, aut læguēscere nō sinat. quæ si tibi, ut arbitror, iam nota sunt, nō dubito, quin me, cessantem in officio litterarū, omni vel negligētia, vel obliuionis amicitia inter nos institutæ culpa libere. sin ex me primū hæc accipis, æquiorē saltē in posterū te mihi præbere debebis, & existimare id, quod res est, me tibi ex iis, quos in lōginquis terris viuentes, similitudine mihi studiorū cōiunctos, libet̃r cœpi diligere, præcipuā vni præstare memoriā, atque obseruantiam, nec mei iam in hoc officio dissimilē esse posse, quando tu quoque, ut audio, quotidie tui similior es, id est, earū virtutū laude præstantior, quarū fama tibi multos nō mediocri voluntate, me verò aliquot abhinc annis planè singulari studio deuinxit. Ac vide, quid verus amor valeat. ego cum tibi me comparare nulla re audeam, ne vtrumque nostrum videar ignorare, tamē, cuius in te animi sum ipse mihi cōsciū, in eo te respōdere, libet̃r credo. fert hoc humanitas, postulat cōsuetudo tua, exigit etiam amicitia nostra, cuius equidem recreor memoria, honestor etiam nomine. hac spe fretus, à te peto, ut Ioānem Sarrū Zamolcium, qui hanc epistolam cū suis litteris ad te mitter, ita complectaris, ut meam cōmēdationem, quod ille sibi persuasit, valuisse plurimū intelligat. est in familiarissimis, atque intimis Caroli Sigonij: & excellit, ipso teste Sigonio, moribus, ingenio, omni denique indole virtutis. iā, quæ mihi cum Sigonio intercedat necessitudo, quāta studiorum, animorūque coniunctio, quā cōsentiamus in litteris, aut quā suauiter interdum dissentiamus, ut ego mihi illū semper anteposuerim, ille mihi semper tribuerit plurimū, vtriusque scripta declarāt. suscipe igitur, si quid non modò

modò mea, verùm etiam Sigonij causa vis, & orna, quantum potes, ex cultum doctrinis iuuenem, præstantis animi, natum ad patriæ suæ decus, tui verò mirificè studium, atque peramantem. nos enim simul in illo ornabis testimonio beneuolentiæ tuæ, quam cognosci à quàm plurimis, & nos aliquid apud te esse, quia vehementer hoc ad nostram laudem pertinet, propterea vehemèter cupimus. Vale, & Patricio meo, nisi graue est, salutem meis verbis plurimam. Romæ, xiiii. Kalend. Octob. M. D. L. x. i.

IOAN. SARIO ZAMOSCIO

Patauium.

Est, cur gaudeam, capere te fructum aliquem ex iis literis, quas ad ornatissimum virum, Petrum Miscouium, de te scripseram. quanquam hanc ego iam lætitiā animo præceperam, quippe qui & Miscouij præstantē humanitatem cognitā haberem, & in te ipso esse multa, quæ amorem concilient, non ignorarem. quod si te nobis, id est, alienionibus, tua virtus ita commendat, ut cupiamus tua causa, quidquid possumus: cur eadem virtus omnia tibi à tuis, nulla cuiusquam commendatione, non impetret? hoc te quoque existimare, cum intueor studia tua, facile mihi persuadeo: nec dubito, quin, ex quibus artibus manant hæc, quæ tibi proposita sunt, quæque adeptus in summo splendore ac dignitate viues, earum tibi artes chariores quotidie sint, cum præsertim excellere te intelligā industria, doctrina, eloquentia. sic, ut alios tua laude commoueas, exemploque doceas, malè suis rationibus consilere, si quem à sempiternis præmiis paucorum annorum labor auertat. Patricius denuò cupit Venetiis imprimi sua fragmenta. In ea re meam operam videtur exposcere. nec mihi voluntas deest: amo enim hominem amore nō vulgari: sed, absens quid possim, non video: nec libenter suscipio. quod si parum succedat, amici animus offendatur, & ego illius angar molestia. scribā tamē ad eum, cum vacabo. nā nunc occupationibus valde urgeor. Vale. Romæ.

IOANNI TURRITIANO

Sermonetam.

Esti eram valde districtus earum rerum cura, quæ ad sacrorum librorum editionem pertinet: cui toto muneri,

meri, me esse à Pio III. Pontifice Maximo non contemnenda conditione præpositum, credo te audisse: tamen, acceptis litteris tuis humanissime scriptis, & elegantissime, vicit occupationes meas, nec à me responderi nihil est passa recordatio nostræ veteris amicitiae, quam à virtute ortam eadem postea virtus aluit, atque conseruauit. Ego te, mi Turritiane, quò primum die cognoui, dignissimum duxi, quem omnes homines in oculis ferret: ita sum delectatus ingenio tuo, ita doctrinam, ita mores probaui. Consuetudinem tuam, atque vsum inter nos assiduam, cum vehementer expeterem, per vtriusque rationes consequi non licuit. nunc, siue casus, siue nostra voluntas ita tulit, ut ego Romæ, tu Sermonetæ viueres: lætor plurimum hac locorum propinquitate, & spero futurū, ut maiores mutua beneuolentiæ fructus, si minus præsentis, litteris saltem consequamur. ego tibi omnia, quæ potero, diligenter officia præstabo, memoriam quidem, & beneuolentiam, ut debeo, singularem. De tuo statu, audierā antea sæpe à Laurentio Gambara, proximis autem diebus à familiari tuo, iuvene suauissimis moribus ornato, cognoui ea, quæ mihi lætitiā attulerūt incredibilem: valere te gratia, & auctoritate apud Sermonetanū Cardinalem omni laude cumulatam, eiusque fratrem, Bonifacium, Principem, maiorum suorum virtute simillimum: in Auditoris munere nunquam te à iure, & æquitate discedere, consequi tamen humanitate, & ingenij præstantia, ut summis, & infimis charus æque, lucundusque sis: filiolum te habere indole optima, quem patris domestica virtus ad verum decus excitabit. Hæc de te, ut optabam, quæ spero fore perpetua: de me, præter ea, quæ ab aliis accepisti, nihil ferè habeo, quod significem. valeo satis commode: filius discit apud me diligenter: nec poenitet, quantum proficiat. viuimus, mediocri fortuna cōtenti. Vale, & clarissimo Principi, cuius ego parentē, cum viueret, auum autem pater meus omni obseruantia coluit, salutem plurimam, officiosè manum osculatus, meis verbis dices. Romæ, v. Id. Nouemb. M. D. L. x. i.

ANDREA SILVIO

Venetiæ.

Vix credas, mi Silvii, quā sæpe in magnis occupationibus tangar desiderio tui. non enim tuæ suauitatis,

non ingenij, non etiam pudoris ingenui, quo delector in primis, exemplum facile reperio. moueor etiam promissio illo tuo interpretationis Horatianæ, de qua te absentem interdum admonere possum, præsentem quotidie appellarem, ac penè conuicio exigere. quis enim, qui de poetis modo iudicare aliquid possit, vni inter Latinos omnes Horatio, vel acumine ingenij, vel sententiarum grauitate, palmam non tribuit? quis igitur non magnoperè tuarum lucubrationum cupiditate capiatur? dixeras, velle te omnia, quæ ille à Græcis plurima transtulit, vt suam possim, tanquam auro purpuram, illustraret, diligenter colligere, oculisque omnium, vt imitandi, ratio pateat, subicere, totum opus erit egregium: sed hanc maximè partem, in qua non admodum aliorum elaborauit industria, te homines eruditi vehementer expectant, & augetur expectatio sermonibus meis. Quare velim, si quid ego apud te sum, vel potius, si tibi ipse charus es, ad urbem te cõferas inuente vere, nusquam certiora aut maiora bonis artibus propolita sunt præmia, aliis in locis, tanquam peregrina, procul adspicitur virtus: hic statim colitur, vt domestica complexu excipitur, fouetur huius. quis autem ipse sibi tam iniquus esse velit, vt, vbi aliquè possit, atq; adeo maximum suorum laborum, & vigiliarum fructum ferre, ibi nõ & sedem ponere, & perpetuam vitam ducere, animum inducat: exempla ne quærās: vndique enim suppetunt. Hæc tantum scripsi raptim, in magnis temporis angustijs, vt intelligeres, me esse memorem amicitiae nostræ, & cum assiduis distineat cuitis, de tuis tamen commodis, & ornamentis cogitare. Vale. Romæ, Idibus Nouemb. M. D. L. X. I.

IOANNI BAPTISTÆ TITIO

Florentiam.

Cum, quid ageres, ignorarem, nec iam, vt ingenuè fatear, tui deiderium satis ferrem: quippe tua mihi suauitas, tuum ingenium, tuæ litteræ sæpè occurrunt: amore sum impulsus, vt hæc in magnis occupationibus ad te scriberem. Et, vt ordiar à rebus Romanis, id primum cognosce, tranquilla hic esse omnia, nihil turbulenti, nihil aduersæ ciuitas quotidie magis hoc Pontifice reuiuiscit. ita non modò ipse excellit iustitia, pietate, beneficentia, verum etiam

etiam suos omnes, egregiè illos quidem ad virtutem indolis, veruntamen suo etiam exemplo, quales esse debent, tales præstat. quod in magna potestate, rerumque copia quam non facile contingat, vtinam veteribus tantum, non etiam recentibus exemplis cognitum haberemus. Multis locis ædificatur strenuè. nam Pontifex, vt præstanti animo est, antiquæ illius Romæ speciem eximiam, & formam cogitatione, ac mente complexus, excitari præclara monumenta, vias restitui veteres, nouas muniti, aquas etiam à longinquis fontibus impensa maxima in urbem duci iubet. quæ cum erunt absoluta, nihil ad spectu pulchrius, nihil magnificentius, aut etiam commodius esse poterit. Ego, quamquàm tum aliis rebus, tum officio salutandi molestissimò quotidie ferè distineor, iucundè tamen satis vno: si modò homini, sciētiz cupido, sine librorum vfu, quo careo perinuitus, iucundi quidquam esse potest. Præla nostra, comparatis iam ferè omnibus rebus, quæ ad imprimendum pertinent, propediem in officio erunt, & à Cypriani epistolis, quod felix, faustumque sit, initium fiet. De tuo statu expectabam omninò aliquid ex litteris tuis: idque postulare videbatur amicitia nostra: sed, cum ea spes me fefellerit, nolui committere, vt vicissim ipse officium meum desiderare posses. Vale, & saluè à filio meo, cui raptim hæc mane dictaui, cum in Vaticanum, negotij causa, properarem. Romæ, Nonis Decemb. M. D. L. X. I.

IOANNI TERRITIANO

Sermonetam.

IN magna incunditate, quam tua mihi attulit epistola, molestiæ nonnihil, ac doloris aspersit illa pars, in qua, Bonifacij Caietani nomine, Principis egregij, cuius causa velle me omnia atque etiam debere confiteor, accuratè petis, vt ad eius filium liberalibus excolendum disciplinis conferam studium, & industriam meam. quod idem antea cum & sæpè, & vehementer peterent Cardinales aliquot, optimè de me meriti, inuitus equidem, tamen pernegavi: neque verò ob eam causam, quia, priuatim docere, præsertim in urbe Roma, dignitatem non habere, arbitrat multi: quod mihi quidem videtur secus: quod enim scire honestum est, id cur docere turpe sit, nõ intelligo: sed

multò magis, quia publici muneris cura, libenter à me pro communi utilitate suscepta, vacui sanè tēporis minimum relinquit: & id ipsum, quod relinquitur, iure quodam suo sibi postulāt, atque exigunt studia mea. quanquā ab his me sēpē vel salutandi necessitas, vel amicorum auellit interpellatio. ita traducuntur dies. honestē inquires. fateor. addo etiā, satis iucundē. non enim me ^{perdidi pueros} quendam, abhorrentem à consuetudine hominum, & humanitatis expertem, natura finxit. verūtamen, cum illa, tibi non ignota, studiorum nostrorū suauitate voluptatem nullam comparo. quod si nobilissimi adolescentis conformandum optimis artibus ingenium susceperem, valdē mihi cogitandum esset, quid patri eius, & patruo, quid etiā aui memoriar, quem colui studiosissime, quid familiaritatis deberem. sēpē mihi occurreret mea fides, & suscepti ratio muneris, & hominū quoque opinio, cui seruiendum esse non ignoras. quā profectō vel singula tanti sunt, vt maximam à me diligentia flagitare videantur: cum in hac tot rerum occupatione tanta ne mediocrem quidē prestare possim. Filius meus, cui te benē ominari gaudeo, mea voce iam, quotidie ferē aures eius antea personabāt, in discendo non vitur. sic enim in vtrāq; versatur lingua, vt suo iam studio potius, quā nostra proficiat industria. Quare velim eo te esse loco fingas, quo ego sum: & si nec officij me putas ignarum esse, nec obstare, quo minus officio satisfaciā voluntatem vides, tribuas hoc amicitiae nostrae, & aequitati tuae, vt causam meam apud optimum Principem diligēter agas, ei que de meo sensu, & studio ita fidem facias nihil vt sibi tam esse deditū sentiat, quā operam omnē meam, atque curā, nec malle me quidquam, quā eius, cum possim, obsequi voluntati, & cum nō possim, vehemēter angī. hoc tu cura, & perfice, si me graui sanē sollicitudinis onere leuatum vis. facile, vt opinor, vel humanitas illius, vel ratio ipsa, quod cupimus, impetrabit. Idque à te, ne videar humanitati tuae diffidere, pluribus verbis petere nō debeo. Vale. Romae. xvi. Kalend. Ianu. M. D. L. X. I.

COL. A. ANTONIO CARAC-

ciolo Marchioni Vici Neapolim.

A Vum tuum, Marchionem Vici, virum omni laude cumulatum, vita excessisse, amicorum litterarū significant.

Cant. quo equidem nuncio, primum vehemēter sum commotus, cum mihi veniret in mentem doloris tui, quem ex illius interitu, conspectu erepto charissimi hominis, & fructu amisso maximarum virtutum, quibus in vita excelluit, iure suscepisti: deinde, vt me collegi, occurrerāt multa, quamobrem animus meus à moerore abductus non mediocri solatio conquiesceret. Quid enim est in hac vita exoptandum? vita ipsa, dixerit aliquis. num quid praeerea? virtus, & bona existimatio, sine quibus ipsum, viuere, sapientibus iucundum non est, amplae fortunae, quas Peripatetici non neglexerunt, amicitiae, quorum vsus in secundis rebus delectationem, in aduersis utilitatem semper, interdum etiam salutem affert. At hac auo tuo, diuino quodam munere, omnia contigerunt: qui & ad vltimam ferē senectutem vitam perduxit, & sempiternam laudem, militari scientia, ac fortitudine partam, posteris reliquit. opibus autem non abundauit solum, verum etiam optimē vsus est, amicitias & clientelas, officiis, & liberalitate quassitas. coluit diligentissime. Quae cum ita sint, non tibi dolendum est eius interitu, quem sciebas natum esse mortalem, sed latandum potius, quod ita vixerit, vt minimum ei mors, quae multorum nomina cum corporibus extinguit, adimere posse videretur. viuet enim auus tuus, viuet, inquam, in hominum memoria, quā diu probitati, consilio, virtuti locus erit, atque ille quidem latari vehementer solebat, cum te nepotem suum, omni decore florentem, heredem sibi futurum cerneret, non earum modò rerum, quae fortunae bona dicuntur, sed etiam virtutis, ac sapientiae, quae neque à fortuna dantur, nec eripiuntur vquam. itaque debes eniti, & curare, quod te iam egregiē prestare audio, vt eius in te virtutes agnoscantur, & quā verā gloriae viam iam ingressus es, per eam celeris cursu eodem pergas. sic enim breui ad ea, quibus iam, bonis omnibus mirifice fauentibus, ac latantibus, appropinquas, immortalitatis praemia peruenies. me quidem perpetuò praconem laudum tuarum, si quid mea vox valeat, fore pollicerer: studio tamen, & conatu, si minus te ipsa licebit, fortasse consequar, vt, quae mea sit erga te obsequantia, quae de tuis virtutibus opinio, quae sua simul in me merita, homines intelligant. Vale. Romae, Pridae Kalend. Mart. M. D. L. X. I.

PAULI MANVTII
IO. ANTONIO SERONI
Neapolim.

ET si non dubito, quin tu pro tua prudentia, quibus assidue distinear curis, & quæ negotiorum onera sustineam, præclare intelligas: tamen peccasse mihi videor, nec à me ipso veniam facile impetro, qui, acceptis litteris tuis, humanitate simul, & ingenio conditis, respondendi officium ad hanc usque diem protulerim. hac enim me esse mente, velim existimes, ut nihil aut à fortuna consequi, aut ab industria possim, quod tui similium amicitis anteponendum putem. itaque, nullius mihi non modò culpæ, sed nec erroris, conscius, magno tamen in dolore versor. appellasti me prior suauissimis litteris, ornasti laudibus: amoris nulla significatio est, qua vacauerit epistola tua. quibus in rebus gratiæ referendæ facultatem non habeo: studio tamen, & memoria benignitatis tuæ, partes meas facile tuebor. quamquam, quod ad laudes attinet, quas in me plena manu concessisti: vix possum constituere, latitiæ ne plus, an molestiæ mihi attulerit iudicium de me tuum. nemo ferre amat, nisi de quo bene existimat: cur igitur, à quo amari vehementer cupio, ei me talem videri, qualis nunc quidem certè non sum, atque utinam aliquando esse possim, non vehementer gaudeam? rursus, cum ad me ipsum cogitationem cōuerto, meique vires ingenij cum opinione tua confero, statim illustrat veritatē ratio, errorēque mihi tuum cum pudore meo, atque etiā, ut verè dicam, non mediocri cum dolore patefacit. quamquam, cur ego errare te credam, qui studio, & doctrina iam pridem es assecutus, ut minime omnium in hoc genere falli possis? nec seruire auribus certè vis homo ingenuis disciplinis eruditus. quid ergo est? Socratē videlicet imitaris, & ironia te delectat. nam, quod tua bona minuis, nostra verò, si qua sunt, auges, amo equidem in altero modestiam tuam, in altero humanitatem: verum hoc scito, & patere æquo animo, me de te ipso contra te sentire, persuasum iam elegantia, & subtilitate litterarum tuarum: quas qui legerit, quàm longè per eloquentiæ viam processeris, intelliget. De me autem, utinam sententiam tuam scripta mea non refellant: quibus ut ingenium non defuerit, quod tu existimas, ego aliter statuo, diligentia certè, quæ subleuare ingenium potuit, in magnis occupat

occupationibus, & valerudinis infirmitate semper defuit. Quare omitte, quæ so, ironiam istā, & æqua lance utrumque nostrum perpende. ita fiet, ut, quæ in me ornamenta contulisti, maximam eorum partem in te transferas. Ego enim, si quis voluntatē, vel si etiam industriam in me laudet, facile patiar: cætera non agnoscā. te verò, quamquam antea eruditissimi, & in primis acuti iuuenis, Io. Vincentij Pinelli testimonio magnoperè credebam, tamē ex vna tua epistola, tanquam ab vngue leonem, planè totum cognoui, itaque, cum tibi de ista præstantis ingenij facultatē, doctrinæque copia plurimum gratulor: tum verò, ut tua bona noris, id est, ut aliquid litteris mades, quod omnis posteritas in manibus habeat, pro instituta inter nos amicitia non horror solum, verum etiam rogo. Quod reliquum est, licet inter bonos haud valdè necessariam officij promissionem existimem, præsertim in ea necessitudine, quam studiorum similitudo peperit: omnia tamen, quæ præstare possum, quæ summa esse cuperem, sed ea tamen, quæcunque sunt, in omnibus tuis rebus, minimis, maximis, æquē tibi polliceor, ac si iam pridem amare cepissemus inter nos. hoc enim, & aliis frui privilegiis decet eas amicitias, quæ à studio virtutis emanant. Vale. Romæ. Kal. Mart. M. D. L. XII.

NICASIO CASLETANO
Patauium.

Patauium te venisse, quæ semper vrbs officina quædam est habita doctrinæ, lætor equidem communium studiorum causa plurimum. cerno enim iam animo, ubi tu philosophiam cum eloquentia coniunxeris, quantum ornamenti litteris nostris, quantum splendoris accedet: sed mecum actum est incommodius, qui, quò tempore nobis, vnus diei tantum intervallo disunctis, præsentis amicitia nostræ fructus nullo negotio capere licuisset, quo mihi optatius, aut iucundius esse nihil potuit, tunc ab esse à te cogar, & omnem suauitatis, delectationisque nostræ spem in mutuo litterarū officio reponere. crede mihi, hac ego cura vehementer angor, quippe, cuius imaginem humanitatis, ingenij, eloquentiæ iam pridem vidi in epistolis tuis, ac sæpe sum animo contemplatus, ea si propius

adspicerem, qua lætitia, qua voluptate perfunderer? valeant, si qui aut opes, aut honorum insignia, vel illustrium virorum ambitiosas salutationes tanti æstimant, vt hæc bonis, iucundis, sapiētibus, id est, tui quàm simillimis amicis antepōnāt. Accedit ex occupationibus molestia, quibus impediōr, quo minus tecum per litteras quàm sapissimè colloquar, quod ob eam quoque causam ad te scribo, ne mihi vitio veritas, nèue obliuione, aut negligentia mea potius, quàm negotiorum multitudine factum suspiceris, quod paulò serius fortasse, quàm expectabas, epistolæ tuæ responderim. nulla enim re magis, quàm deserti officij memoria, crucior, nec tamen ab amicis plus, quàm commodum corū, aut etiam voluntas ferat, vñquàm postulo. itaque amicū nostrū cur excusares de infrequentia litterarum, causā nihil fuit. quiduis enim mihi potius persuadere patiar, quàm ei me absenti effluxisse ex animo, quem ego præsentem quibus coluerim officiis, quæque ad eius laudem studia contulerim, optimus ipse testis est. At scribit per quàm rarò. Fortasse aulicæ vitæ consuetudo ita fert. fortasse etiam, cū velit, per negotia, non licet, vel priuata, vel publica: aut si licet, nostrā amicitiam, quæ satis per se firma est, non modò litteris, sed nec vñlo prorsus officio putat esse fulciendam. qua ego quoque in sententia sum. & tamen ita me comparauī iam pridem, si quid ab amicis præter meam expectationem omittitur, id ne accipiam durius, & malim omnia mitiorem in partem interpretari, quàm committere, vt sanctissima necessitudinū iura suspicio, plerumq; falsa, violare possit. Atq; hæc ipsa, nisi graue est, ad eum perscribas velim: & hoc addas, me, cū primū Romam veni, de meo statu litteras ad eum dedisse: quas à communibus amicis fidei, & certò tabellario commissas, periisse non arbitror, ab eo tempore noui nihil in meis rebus cōtigisse, nisi hoc nouum videretur, mihi cū hoc cælo, cuius multi grauitatē nō ferūt, adhuc quidem optimè conuenire. quod ei fore iucundissimū, certò scio. Tibi ad Carolum Sigonium, & Michaëlem Sophianum, præstantes viros, mihiq; & studiis, & amore coniunctissimos, cur litteris opus esse commendaticijs existimem? quasi non eorum vterque vt doctrina, sic etiā humanitate excellat. & profectò iam tibi ad eorum amicitiam, qua vir bonus & studiosus nemo excluditur, aditum aperuit,

aperuit, nullo intercessore, virtus tua, illique te cognitum diligunt, tuæque in primis consuetudine delectantur. qua ego interdum cogitatione ita fruor, vt hac etiam specie falli me sinam, quasi ipse vestris deambulationibus, & sermonibus intersim. Ego hic, nisi me noctes aliquātū adiuuissent, caruissem prorsus litterulis nostris, quarū suauitate pascor. nunc, æquato iam noctibus diertū spatio, ve reor, ne non otij quantum vellem relinquatur. Tu quàm libenter Patauij sis, quàmq; diu te futurū putes, quo vtaris in philosophia doctore, (nam Genuam, omnī facile principē, rariore iā dentū ordine minus explanatè loqui aiebāt) hæc si ad me scripseris, & simul, de singulis publice interpretantibus quid sentias, duplicem fructum capiam, & quod ea, quæ scire aueo, cognoscam, & quod ex litteris tuis, in quibus vernaculū illum Romani sermonis leporem, & planè Ciceronianam elegantiam mihi videor agnoscere. Vale. Romæ, i i i. Id. Mart. M. D. L. x i i.

HORATIO CARDANETO

Perusum.

DE virtute rectè sentis, ea cōiungit absentes, & in eos, quos nunquam vidimus, amorem cōciliat. quod autem, vt me, quasi aliqua virtute præditum, diligeres, adductum te significas: amplector voluntatē tuam: de amoris causā non disputo. sit ita, vt existimas, vel potius, existimes quod lubet. nam ego me tibi, qui sim, nunquam aperiam. ne de amore in me tuo, quem video esse nō vulgarem, aliquid atque adeò multum detrahatur. Ego, primū quod honorificè de me sētias, deinde quod id ipsum elegantissima mihi declarandum epistola putaueris, tantum debeo, quantū intelligo persolui à me vix posse. nā, etsi nullum à me officium, aut studium, quod ad tuam laudem, aut rem pertineat, desiderari à me patiar: tamen, quod tu me prior tua spōte ad iungendam inter nos amicitiam prouocaueris, par pari referre, vel si omnia tua causā præstem, nunquam videbor. Quid, quod ista humanitas, qua me tibi deuinxisti plurimum, ingenij, eloquentiæ, doctrinæque laude cumulatur? quæ facile apparent in litteris tuis. itaque dedi statim eas legendas filio meo: vt exemplo tuo commoueretur, & quasi tua per vestigia

*obligabitur
se ostendit.*

ad eandem gloriam contenderet. Tibi autem vehementer gratulor, quod tam præclaram latinè scribendi facultatem sis adeptus, proprio tu quidem naturæ munere. verum, nisi accessisset Grifoli mei, viri doctissimi, atque integerrimi, egregia disciplina, & ad disciplinam studium, & industria tua, nunquam is fuisses, cui possent invidere multi, similes esse paucissimi. Roma discessisse Ioannem Baptistam Titum, probum iuuenem, & in primis eruditum, antea magnoperè dolebam, nunc eò minus angor, quod vos vnà esse, & colloqui de studiis communibus, ex litteris tuis intellexi: ex quo, non dubito, quin fructus ad vtrumque, vt in litteris vterque excellit, maximi perueniant. Salutem ei meo nomine, si modò adhuc istic est, dicet: sin discessit, quod tua causâ nolim, litteris adscribes. Vale. Romæ, x. I. Kalend. Quintil. M.D.L x i r.

CHRISTOPHORO SAXO

Perusum.

HOratium Cardauerum, licet ignotum mihi de facie, tamen ob eius excellentem doctrinam, & eloquentiam, vehementer diligo. is mihi disertissima epistola non vulgarem virtutis tuæ significationem dedit: cuius testimonio commotus, vel si tua scripta nunquam legissem, nihilque ex aliorum sermone de tuis optimis institutis, ac studiis cognouissem, tamen ita statuerem, te mihi non modò amandum, verum etiam, quantum in me esset, ornandum: si modò ornamenta desiderat virtus tua, quæ te ipsum iam pridem, istamque ciuitatem illustrat. Sed, mihi crede, vberius nemo de te, aut honorificentius loquitur, nemo mihi plurius est, quàm Rhetor tuus: cuius facultate, & copia facile sum adductus, vt comparè te maximis viris, tuâque causâ, quæ possum, quæque etiam nò possum, cupiam. quod si credideris, iure à te fieri senties, quod nunc si facis, tua sponte, non meo merito, facis, vt me diligas, & expectabis à me eadè, quæ à familiarissimis tuis: quorum, pro tua probitate, & eruditione summa, numerum audio esse quam maximum. Tuis oculis restitui cupio, quod vel assiduus librorum vsus, vel ætas iam ipsa, ad omnem corporis infirmitatem procliuior, ademit. tu tamen, quando animo, ac mente vides ea, quæ simul cum oculis amitti

sua voluntate
patet facte

ex tenua co.

laus.

FRANCISCO SEVERO

Ferrariam.

amitti nò possunt, frui cogitationibus tuis, & forti animo feras hoc quidquid est incommodi. malum enim, aut calamitatem, quo tu vocabulo vsus es, nunquam vocabo id quod à culpa seiunctum esse crediderim. Vale. Romæ.

Cum tuas litteras legere cœpissem, in quibus mihi amantissimè, quod ad urbem migrauerim, gratularis, primùm accusaui tabellariorum incuriam, qui eas tam serò pertulissent: deinde, cum ad clausulam legendo peruenissem, liberaui culpa tabellarios, de te corpi querere, quod etiam nunc quero, quid cōsiliij tui fuerit, vt, qui primis diebus, aut etiam primis mensibus aduētus mei nullam omninò lætitiæ tuæ significationem dedisses, idem post annum denique, & eò amplius, omissem antea consilium gratulandi repetendum putaueris, neque enim hæc asserre causam potes, quod eo tempore minus commo-

rebus Romanis
qui statimcausæ Romæ
sibi.

tari

tari saltem, vt Romana studia ne contemnerem, habendamque loci, ac temporis, quod etiam sapientes probauerunt, rationem putarem. Hæc ego, à te omiſſa, ſi eſſem in exigendis officiis paulò ſeuerior, et ſi id pateretur amor in te meus, iure forſitan expoſtulare. Sed nihil eſt tanti: & cupio mihi perſuaderi quiduis potius, quàm, quo ipſe animo erga te ſum, eodem te erga me non eſſe. ac vide, quam non iniquè tecum agam, atque adeò, quanto æquior in te ſim, quàm in me ipſum. ego, ſi quid in hac ſcribendi tarditate peccatum eſt, ſæpè id vtrique noſtrum pariter adſcribo, interdum etiam aduerto à te culpam, & in me totam transfero. nam, ſi tu hoc dixeris, non abiſſe te officium ſcribendi, ſed ignoratione rerum mearum diſtulſiſſe, exſpectantem quotidie, vt aliquid ex meo ſtatu non ex humaniſſimi, optimique viri, Pauli Sacraſti ſermone, ſed ex meis litteris cognoscereſ: quidquid enim ſcripſiſſem, ad id tuas litteras accommodaturum fuiſſe: hoc, inquam, ſi dixeris, in tuto tua cauſa eſt: neque ſolum excuſationem tuam agnoſcere cogar, & probare, verum etiam, quod contra aſſeram ad amouendam à me culpam, fortaſſe non reperiam. itaque abſit omnis querela: & ſi quid offenſum in hoc genere à nobis eſt, viciliſim alter alteri largiamur. verus amor, ac ſummus, quo tu me, vt opinor, ego certè complexus te ſum, numerari inter nos, aut perpendi officia non ſinit. quod ſi fructum requireret amicitia noſtra, quis eſſet vberior conſcientia mutue voluntatis: ſed proſectò non requirit, ipſaque ſibi fructus eſt, ſeq; ipſam alit, ac ſuſtinet. atque equidem recordatione ipſa amicorum meorum ita palcor, vt in ſecundis rebus nihil iucundius, in aduerſis hoc ſæpè maximum ſolacium inuenerim. Honores autem illi, quos tu ſperari à me viſ, in quo aduerſantur multa, modicè me capiant. quid enim habent, quo melior ſiam? quod curandum eſt vnum. aut, ſi hoc non habent, cur expetendi? cur igitur hac ſpecie falli me patiar, aciemque mentis, homini à Deo datam, vt à malis bona diſtinguantur, inani ſplendore præſtingui? illud optemus potius, vt honeſti pulchritudinem, nulla interiecta rerum humanarum nube, contemplari liceat. quod ſi aſſequemur, contemnemus ea, quæ cæteri mirantur, & in priuata vita, minimo contenti, regum fortunam adæquabimur. Romæ, v l. Id. Octob. M. D. L. X. I.

MARIO

MARIO NIZOLIO

Parmam.

DVm aliquid ad te ſcribere quotidie cogito, & tamen diem è die exſpecto, ſpe vacui temporis, non modò vt commodius, ſed etià vt vberius poſſem ſcribere, fecit, vt anteuerteres, humanitas illa tua, quam ego cõiunctam pari doctrina, in amore, & in ore ſemper habui. ac mihi quidem ſiue ratio ipſa, ſiue amor in te meus facile perſuader, vt præreptum abs te officij priorem locum non ſolùm æquo animo feram, verum etiam gaudeam. quid enim mihi aut eſt, aut eſſe debet optabilius, atque iucundius, quàm, à quo maximè omnium diligi cupio, eum dare operam, vt id me eſſe cõſecutū intelligat? Quod autem eorum librorum, in quibus & figurarum, & argumentandi, ampliſcandique varia genera complecteris, quaſi ſpecimen quoddam ad me mittendum putatiſi: ſiue tu id feceris, vt obſequerere ſtudio meo, cum id me valdè cupere intelligeres, ſiue, vt eliceret iudicium meum, quod me velle tua cauſa multum, poſſe aliquid fortaſſe, hac quidem in re, animū induxiſſes, vtroque nomine eſt ſanè, cur te amem ac tibi debeam plurimum, nec deeſſe patiar, qualecunque eſt, voluntati tuæ iudicium meum. Ego enim, vt verè dicam, iſtam excellentem ad benè de litteris merendum animi tui propenſionem ita probò, vt efferam laudibus: agere autem hæc te ſimul omnia, & implicari tot rebus eodem tempore, quas curare ſingulas, & conſicere permagnum eſt, æquè probare non poſſum. Nec me fugit, argumentandi, ampliſcandique ratio, præſertim à te tradita, quem afferre fructum poſſit: ſed figurarum via, natura obſcurior, præceptis ad hanc diem minus cognita, vſu certè parum trita, poſcere primò loco videtur lumen aliquod doctrinæ tuæ, vt ad exoptatam omnibus eloquentiæ laudem certum iter aliquando vnus industria patefaciat. duo reliqua mox: ſunt enim præclara, planèque ſtudio tuo digna: interim, hoc vnum ſi ages, primum tibi ipſi laborem valdè minues, ſine vlla tamen imminutione laudis tuæ: deinde communis deſiderij exſpectationem, ex inueteratam tuæ virtutis opinione ortam, explebis aliquanto maturius. quàm multi enim ſint, qui hæc Latinæ orationis lumina nondum viderint, ac ne eſſe quidem vlla ſuſpicien-

laus doctiſſimi
homines.

difficiliſſima
ſine lingua
ut, ſi ipſi non
ſunt

tur, quàm pauci verò, qui, cum ea videant, imitandi tamen
viam, & rationem ignorent, scis ipse omnium optimè, &
iudicasti iam ab illo tempore, cum te hac ipsa de re confe-
cturum esse artem quandam, eamque illustraturum vnius
Ciceronis exemplis profusus es. nimium diu debes, mi
Nizo, quod olim petentibus à te tribus familiarissimis tuis,
tuxque gloriæ cupidissimis, Petro Bunello, Paulo Magnu-
lo, mihi tunc adolescentulo, sæpè promissisti. nec tamen vr-
gere te audeo, hominem ætate infirmum, oculis non bene
utentem, publico etiam docendi munere districtum: sed
meam sententiam de te dicendam putavi in quo habui ra-
tionem in primis valetudinis tuæ, veritus, ne, cum mulla se-
nex admodum susceperis, omnia perferre vix possis: de tem-
pore autem, et si iam indicaui non tibi, quid ego, quàm quid
omnes cuperent, tamè ipse moderaberis ex prudètia tua,
& eo quidè animo, ut, in magna expectatione nos quoque
de tuo commodo vehementer laborare, tibi persuadeas.
Equidem, si me audis, etiam illud suaferim, ne ad figuras
oratorum similia aggregares poetarum loca. quorsum enim?
cum ab vno Cicerone omnis vberitas, & quasi silua tum-
ferum, tum verborum sumi possit, quod si poetis prodesse
vis, hoc quoque separatim fiat: bene locabitur industria:
nec ego aspernor ea studia, quæ colui adolescentulus:
nec ego ope fateor me ad aliquam oratorij numeri scientiam
facile peruenisse: nunc elabores velim & hanc vnam, &
simplicem, omnium, ut ego sentio, maximam, ac difficilli-
mam eloquætiæ partem. quo in genere, siue tu verborum,
siue sententiarum ornamenta quæras, non video, cur vno
Cicerone contentus esse non possis. mihi quidem, cum
immenas eius opes intentis oculis contempletur, egere in-
terdum ipsa penè Græcia videtur: certè de nostris, qui ad
eandem laudem aspirare potuerit, neque fuisse antea,
neque fore quenquam puto. Dixi, quid sentirem, ingenium
pro mea consuetudine, libenter pro amore in te veteri-
mo atque verissimo. tu quid statuas, vtrum instituta com-
mutes, an, ut cepisti pergas, pro tua singulari sapientia iu-
dicabis. Commentarios meos in epistolas Ciceronis, quæ
Familiæ vocantur, cum à te expectari video, augeri
mihi animos ad scribendum sentio: & quancquam tu non
institas, admoneri tamen videor, ut absoluiam. sed hoc nec
sine otio fieri potest, & Romæ otium optare, eius est, qui
Romanus

Romam ipsam ignoret, aut, qui, quod accidat vniuersis, in
eo sibi præcipuam conditionem sperare solus audeat. Sed,
quia cessamus inuiri, & quia, quod fuit in opere difficilius,
id transactum iam est: enitemur, ut reliqua diu non desi-
derentur. angustia temporis obstabunt: at detrahare ali-
quid somno, & conferre ad elucubrandum licebit. turpe
enim nobis est, qui versamur in artium nobilissimarum
studijs, antelucana vinci leuiorum opificum industria,
præsertim cum illi nihil, præter ea, quæ corpori seruiunt,
& vetustate corrumpuntur, nos animi fructum cum no-
minis immortalitate quæramus. Vale. Romæ, IIII. Ka-
lend. Decemb. M.D.LXII.

ANDRÆ GOSTINIO

Cracouiam.

Recte coniecisti, obrui me planè negotiorum flucti-
bus. nam, qui antea, cum essem Venetijs, vel infimi
ordinis hominibus respondere ad me scribentibus consue-
sem, scilicet Andræ Gostinio, doctissimo, & eloquentissi-
mo viro, summa apud principes auctoritate, & gratia, hu-
manissime scribenti, nihil rescriberem. tum verò me ho-
minem non esse, minimèque dignum iis litteris putarem,
quibus ab ineunte ætate ita meum studium dedi, nihil ut
antiquius habuerim, nihil omnino duxerim præstātius. Fe-
ci tamen in summis occupationibus, ut orationem tuam le-
gerè: de qua sic statuo, scriptam esse grauitè, & ornate, sic,
ut ex ista prouincia, quæ nunc egregijs floret ingenijs, tibi
comparem paucos, antepouam neminem. quo sane nomi-
ne vehementer tibi gratulor, & liberalibus disciplinis, qui-
bus ab ista eloquentia quantum ornamentum possit acce-
dere, mente iam prospicio. Perge, mi Gostini, per eam viam,
quæ te ad immortalè gloriam ducit. nihil optabilius sapi-
enti, quàm ea quærere, quæ vulgus contemnit, eos vitæ
terminos, quos natura præscripsit, virtute proferre. quod
tu potes, & velle debes, & ut velis ego te, amicitia cau-
sa, nuper inter nos institutæ, non solum moneo, verum etiā
rogo. De migratione nostra video te ex aliorum litteris co-
gnouisse: nunc ex meis hoc scito amplius, cum hic & bene-
uolentia, & consuetudine fruatur, nec mihi quidquid in men-
tem venerit optare, ac petere, quod à summo Pontifice
Pio

Pio III. non facile sim consecutus, angere me tamen, quod studii nostri quorum quæ sit suauitas, ipse optime nosti, ita diuellat, ut exiis, quæ pro communi vilitate non pauca eram exortus, pertextere nihil liceat. quàm iacturam fortasse re minimam, tamen, ut ad iuandas bonas artes animi mei propensio est, fero molestissimè. Quocirca tibi iam, tuique similibus, qui mihi voluntate pares, doctrina, & otio præstant, cogor tradere vigiliam meam: idque facio libentissimè, qui publici commodi rationem ipsam per se, non cum mea laude coniunctam; plurimi semper fecerim. Ego tibi, si quid operæ nauare possum, id totum pollicior, ac defero. seruiam libentissime, quantum in me erit, voluntati, commodisque tuis. Vale & Petrum Miscouium, Andream Patricium, singulares viros, quibus fortasse excidimus, intermisso litterarum officio, rogo te, meis verbis diligenter saluta. Romæ.

FRANCISCO MORANDO

Veronam.

Julius Iustus Comes
laus ap. P. P. P.
omnibus atque illi in oculis fero, ornare etiam laudibus cogito, & meam obseruantiam, si fieri poterit, apud posteros testatâ relinquere. tu, si sponderis ei de me, quæcunq; ab homine coniunctissimo expectari solent, gratissimum feceris. Naugerius, controuersia quadam impeditus, tibi ut arbitror, non ignota, suam professionem distulit inuitus. nunc nihil obstat, præter anni tempus, quo minus in viam se det. quantum diuino, si Pontifex Bononiæ se conferret, de quo rumor penè rancus factus est, itineris comitem se præbebit: sin minus, circiter Kalendas Mertias, remissione

missione frigoris, discedet. Orationem tuam licere tibi diutius, quam volueras, limare, ac perpolire, non molestè fero. at obrectatio laudem minuet: quasi præstare idem, si temporis ad scribendum tantundem daretur, quibus posset. tu hoc suspicaris: ego secus. nam boni, & rectè intelligentes, ipsam rem æquillimis animis æstimabunt: improbi, & imperiti quid sentiant, laborandum non est. alioqui negotium nobis nunquàm deerit. De rebus meis, hoc vnum, quo lætari possis, accipe: frui me multorum beneuolentia: cætera satis frigent. causam conferamus in tempora: nam ab hominibus libenter culpam auerto. Pontificis quidem præstantem animum ita variæ, itaque graues distrahunt curæ, ut ignorare multa cogatur, multa etiam delegare aliis, qui præter suum negotium nihil curant. Valet filius, & res Romanas cupide tractat, quibus libellum suum de Orthographia non mediocriter locupletauit. Vale. Romæ.

XII. Kalend. Feb. M. D. LXXIII.

IVLIO IVSTO Veronam.

Franciscus Morandus, vir sanè ita probus, verique cultor, ut neminem vnquam fallat, ita ingenio, doctrina, prudentiaque excellens, ut falli ipse non possit, multa mihi Venetiis, cum vnâ iucundissimè viueremus, de tua singulari scientia, integritate, suauitate morum, & eximia quadam ad omnes artes, nobili viro dignas, propensione sæpè prædicare solitus est. credebam facile tali viro affirmanti, tæque amabam vehementer, eius testimonio permotus: sed quanto eadem vidi illustrius, atque apertius in litteris tuis, quas ad me quò longiores, eò gratiores proximè misisti, itaque ad priorem illam voluntatem, quam in te antea tantam contuleram, ut ad eam accedere nihil posse videretur, accessio tamen eiusmodi facta est, ut eorum studiis, qui te & summa, & peruertere necessitudine attingunt, facile se æquauerit amor meus. nec verò me afficiunt illa, quæ multis prima sunt, familiar dignitas, amplæ clientelæ, & earum rerum, quas fortuna suppeditat, copia. neq; omnino hoc de genere nunc disputo. optet, si qui hæc non habent, & qui habent, honestè fruantur. sed esse quædam haud paulò præstantiora, quæ neque extrinsecus affluant, & semel adscita nunquam remoueantur,

quis, nisi sanæ mentis expertus, dubitauit vnquam? quæ tu, cum illa quoque possideres, à maioribus parata, à præstante viro parente tuo aucta, ita tibi acquirenda existimasti, quasi hæc sola tui iuris, verèque tua propria futura essent, reliqua ad te parum, aut etiam nihil attinerent. macte ista sapientia, istaque virtute. qui enim, subducta rectè viuendi ratione, corpori se minimum, animo debere plurimum sentit: qui ita factus, itaque institutus est, vt imperet iis rebus quibus alij seruiunt, voluptatem nullam amet, ab honesto seiunctam, ipsamque honesti speciem ita contempletur, vt in ea totus hæreat: is vitæ fructum capit, is honorum vocabula contemnit, quique verus honor sit, & vnde manet, quidque vera nobilitas à fucata distet, solus intelligit. Hæc te olim videre, ac sentire adolefcentem, cum tibi ipse dux esses in rebus egregijs ita strenuus, itaque certus, vt nec ætas illa, quam plurimos in optimo cursu remorari solita, languidiorem faceret. nec æqualium error à propofita gloria defleceret, iure mirabantur multi: nunc, isto ductum sensu, ista ineitatum voluntate, mirabiliter adiuuante natura, fortuna nunquam aduersante, cuius etiam commoda, quibus ad nequitiam abutuntur multi ad virtutis vsum conuertisti, peruenisse ad eam laudem, quod aspirare paucissimis licet, cur miremur? incendi potius imitandi cupiditate, & commoueri exemplo debemus. equidem, à qua hora legi epistolam tuam, qua nescio an quidquam grauius, aut elegantius adhuc viderim, tantum abest, vt assentatus mihi sim ob eas laudes, quas in me pleno modio contulisti, vt etiam, si quam antea de me ipso opinionem susceperam, quæ sanè perexigua fuit, planè omnem deposuerim. quod si, se ipsum nosse, tanti semper fuit, vt inter saluberrima, humanæque vitæ necessaria præcepta hoc præcipue veteres illi Apollinis oraculo tribuerent: quantum à te habeo beneficium, quas tibi debeo gratias. quod, vt ipse me penitus inspicerem, ac mihi post hæc essem notior, effecisti? neque hoc simplex lucrum est, quod reuocata ad veritatem ratione, cepi me magis diligere: sed accedit illud, quod acuisi industriam meam, vt conformarem me, quatenus liceret, ad iudicium tuum, & quibus me laudibus ornandum putasti, iis aliqua saltem ex parte respondere possem. quamquam, si tu me, quem ames, dignum iam existimas: cuius premij spe euigilem, aut quid laborem

laborem amplius? vberimum cepi fructum studiorum meorum: nulla mihi merces amicitia tua præstantior, nulla charior esse potest: in ea tantum pono, quàm virtutem æstimo, quam certè omnibus rebus antepono. Congressum nostrum ita exopto, vt tibi non concedam: nec tamen sperare audeo futurum, vt vnà esse possimus: nisi si qualia sæpè multa contingunt, eiusmodi aliquid præter spem dies afferat, præsertim publicis rebus ita fluctuantibus, vt mutari multa possint: vtinam iactura leui: quod equidem spero: veruntamen, si qua res orbem conuerterit rationum meorum, lenietur incommodum spe consuetudinis tuæ: Morandi quidem nostri hominis humanissimi, atq; doctissimi, conuictu domestico, quodidianisq; sermonibus non dubito quin perfruar. Vale. Romæ, xiii. Kal. Feb. M. D. LXXIII.

MARIO CORRADO

Brundisium.

SI mihi omnia planè hic essent secundissima, quod vtinam aliquando contingat, adhuc quidem aduersi nihil est, quod ad rem domesticam, & meam, meorumque valetudinem pertinet: aliquis tamen in summo gaudio dolori locus esset, quod nec ipse ad te, vt interdum Venetiis solebam, præ occupatione quidquam possum scribere, & simul fructu careo litterarum tuarum suauissimo: quo nihil ferre molestius possum, captus elegantia sermonis tui, eaque maximi erga me amoris significatione, quæ licet minimè necessaria sit, si quando tamen in literis elucet, amanti nihil gratius, nihil iucundius est. quanquam hoc ipso nomine, quod ad me tam rarò scribis, cur ego te, mi Mari, non amem magis etiam, quàm soleo, si modò id fieri possit? agnosco enim modestiam tuam: agnosco humanitatem. nunquam tu hoc officium, quo absentes colloquimur, & cogitatione saltem cōiungimur, quo quidem vtrique nostrū nihil optabilius existimo, intermissum esse patere, nisi veritus esses, ac mihi diligētia tua, curis assiduis distento, rescribēdi onus imponderet. quod si ita est, cessare tamen te, qui vacas, prorsus nolim. mihi verò hoc iuris non arrogo, ne nunquam rescribam: sed hoc, te permittente, sumo, vt id commodo meo fiat. negligentia me peccare in hoc genere nō putato. quod si memoria meæ parum

confides, & diu responsum tibi à me deberi patieris, ad-
monebis, cum videbitur, atque adeò exiges. nunquam mi-
hi in appellando, modo, vt soles, Latine appelles, molestus
eris: quin etiam gratiam inibis, quod efficies, vt cum aliquo
soluam lucro, crebro regustandis epistolis tuis, quas lego
libentissimè. Vale.

EIDEM, Brundisium.

NOli, obsecro, secus, quàm debes, & quàm te dignum
est, aut de mea in te voluntate, aut de filij obseruan-
tia suspicari. etenim te diligimus, sic planè, vt in iis necessa-
riis, quibus cum quotidie, viuimus, quòsque in oculis pro
summis eorum meritis gestamus, Marium Corradum,
quem nunquam vidimus, numerare soleamus. si dubitas,
testes dabo. testes dico: cum vnus instar omnium esse pos-
sit. nam Petrus Perpinianus, de cuius probitate, & doctri-
na non tu sentis melius, quàm ego, ex multis meis sermo-
nibus, quo tu apud me loco sis, quantumque tibi tribuam,
optimè coniecit. de filio autem quid putas? an tenero eius
animo persuaderi quidquam posse, quod à meo iudicio,
meaque consuetudine abhorreat? mihi crede: cum illum
egregijs imbui studiis exopto, vt imitari cum laude possit
domesticam industriam: tum hoc volo in primis, & hoc illi
præcipio semper, vt amet eos tantum, qui virtute excel-
lant, & quos amari, ac laudari à me senserit. in quo ma-
gnam capio voluptatem, quod eum video præceptis meis
locum non relinquere, & in hanc sententiam sua sponte
ita propendere, quasi propriam in eo sitam esse laudem
existimet. itaque sumus erga te pariter animati, nec ami-
cicia tua quidquam alterius, aut antiquius habemus. me-
rito id quidem: quid enim te amabilius? quis te vincit hu-
manitate, litteris, eloquentia? nostri verò, nisi me signa fal-
lunt, quæ tamen obscura nō sunt, quis cupidior, aut etiam
studiosior? At nihil ad te litterarum, per tot menses. Vis tu
nos alieni peccati culpam sustinere? non arbitror te esse
tam iniustum: neque hoc humanitas, & consuetudo tua
fert. accusa eos, quibus id negorij dederas, vt litteras ad
nos tuas perferrent: quarum in desiderio diu fuimus, &
mirabamur, cum sis in scribendo minimè impiger, & cum
ad Perpinianum benè longas epistolas mitteres, nos à te,
tuos,

tuos veteres amicos, ne schedulam quidem, aut litteram
accipere, cum præsertim de Inscriptionibus antiquis à filio
meo, qui M. Brutum in eo imitatur, quia quod vult, valdè
vult, rogatus esses. Quare nostram causam debes æquam
iudicare, & arbitrari id, quod res est, si tuas litteras, aut
etiam sine litteris inscriptiones accepissemus, nunquam
nos commissuros fuisse, vt officium nostrum desiderare
posses. nam Palea tuus Aldi mei sitim suis promissis in-
cendit, re nondum sedauit. Vale. Marcello, fratri tuo sa-
lutem dices meis verbis. Romæ, x v. Kalend. Februar.
M. D. L X I I I I.

**, EPISCOPO CREATO.*

ET si, de futuris rebus affirmare, grauitatis, & pruden-
tiæ non videtur, coniecturam enim sæpè fallit euen-
tus, & obscuritatis plena sunt omnia: si quis tamen eas
persequitur diuinandi vias, quæ ab excellentibus & inge-
nijs & studiis, à cognita industria, à spectata virtute du-
cuntur, hunc ego opinionis errore nunquam labi, hunc
optimum esse vatem existimo. quæ me ratio mouit ante
aliquot annos, vt de tua dignitate prædicerem ea quæ par-
tim consecuta iam sunt, partim sic à me expectantur, quasi
longè non absint. quid enim agebant, & quò spectabant
curæ illæ tuæ, ab ipsa penè pueritia susceptæ? quæ res,
quæ spes tibi proposita fuit, cum Reginaldi Poli Cardina-
lis, innocentia, & litteris eximij, contubernium, ac do-
mesticam consuetudinem expetebas? quid, cum Lutetiæ,
post obitum Poli, Vicomercato, Patauij, Genuæ, præ-
stantibus in philosophia viris operam dabas? quidquam
ne sequebare præter ea, quæ qui adipiscuntur, omni ho-
nore digni & habentur, & sunt: nos quidem te, amici tui,
Patauij præclara studia ita complexum, vt diuelli vix pos-
ses, cum & creberrimæ propinquorum litteræ in patriam
euocarent, & præsens frater non modo hortaretur ad re-
ditum, verum precibus etiam peteret, atque obsecraret,
vi propemodum extrissemus, inuiti omninò, quibus ca-
rendum te esset, cuius consuetudine nihil suauius, sed ita
duximus expedire tuæ laudi, cum intelligeremus quanta
futura esset illustrior ingenij tui facultas, ab otio littera-

rum ad res gerendas traducta, præsertim in ista prouincia, in qua tibi maiorum tuorum virtus tritura iter ad gloriam reliquisset, isto Imperatore, quo nemo bonas artes excipit liberalius, his etiam temporibus, cum Christiana Respub. domesticis hostibus vexata, ab iis, qui eam doctrina, probitate, prudentia iuuare plurimum possunt, id est, à tui similibus opem poscere videatur. Quocirca primum tibi gratulor ob actiones illas Tridentinas, in quibus ostendisti sapè, vt audio, pro communi salute lumen animi, ingenique tui, nunquam inops à consilio in ambiguis rebus, nunquam in maximis ac difficillimis à còstantia relictus: deinde verò, quod tantorum meritorum egregiè memor optimus & sapientissimus Imperator non solum Quinquecelesensi te ornauerit Episcopatu, qui summis viris deferri solitus honor est, verum etiam ad arcanas res admissum iis interesse consiliis voluerit, vnde manat cum Christi gloria prouinciarum salus, vnde profiscuntur ea, quæ multis re, exemplo omnibus expediunt. omnibus enim vtile illud est, quo Principibus Christianis rectè imperandi ratio, & emendatæ disciplinæ formula perscribitur. Atque equidem videre iam videor, & planè coniectura prospicio, qualis, & quantus in isto munere, bonorum omnium, benèque intelligentium sententia, sis futurus, tum eloquentia, qua excellis, tum ratione, prudentia, integritate, quæ in omnibus natura ipsa inchoat, industria perficit in paucis. quod nisi ita fore considerem, & nisi tuos ad laudem impetus iam inde ab eo tempore, cum te mihi quasi meis informandum sermonibus tradidisti, probè cognitos haberem: facerem id, quod tu, vt opinor, amor in te meo facile concederes: hortarer te, & precibus etiam agerem, iisdem scilicet, quibus agerem cum filio meo, si isto loco esset, vt assidue cogitares, quam personam gereres, quàm grauem, quàm illustrem, à quo impositam Principe: qui cum suum de te iudicium beneficio maximo declarauerit, beneficium tamen ipsum significatione indicij sui vehementer auxit. quid enim putas esse in rebus humanis optabilius, quàm ei non displicere, qui nisi Deo valdè placeret, valdèque chatus esset, incursione & vi barbararum gentium vastarentur omnia, legibus moribus, hominibus, vrbibus denique ipsis extremum impenderet exitium? Multa sunt opinionibus hominum excelsa,

excelsa, atque ampla: quæ si quis consequi vult, curas suscipiat, labores perferat, de ipsa interdum vita periclitetur necesse est, hæc tibi, mi * (meum enim adhuc appello, nec, vt spero, ista mihi te dignitas immutauit) hæc, inquam, tibi cogitanda non sunt. nam quid tu non habes, cum hoc habes vnum, vt mores, ingenium, studia tua Ferdinandus Imperator probe? hoc eiusmodi est, vt neque diu solum esse possit, & si omnia consequantur, omnia tamen vnum vincat. Quare isto bono sic frui, quasi fonte & capite bonorum omnium, & quasi omnium maximo. Tuos verò sensus, tuas actiones in omni vita, non dubito, quin ad immortalis Dei gloriam conferas. sic educatus, sic eruditus es. hanc ego tibi laudem tribuebam adolescenti: nunc, si verear, vt rebus aliter sentias, ac tui te dissimilem præbeas, faciam imprudenter. Retine igitur institutum, & persuade aliis exemplo tuo, verum decus in bene agendi perpetuitate positum esse, nihil opes ad laudem, nihil præfecturas valere: obsolescere prorsus honorum insignia, nisi splendor virtutis accedat. quod quia te sentire certo scio, propterea tibi ex animo, verèque gratulor accessione dignitatis tuæ. &, quanquam variis distinebar curis, feci tamen libenter, vt hanc ad te, indicem lætitiæ meæ, testemque voluptatis, epistolam mitterem. cui si responderis, iucundum tibi fuisse officium meum intelligam: sin minus, molestum tamen fuisse nunquam putabo, & occupationibus hoc tuis, illud amori tribuam. Vale. Romæ, Kalend. Ian. M. D. L. X. IIII.

DECIO BRANCALEONI

Neapolim.

Nisi tibi nota esset occupatio mea, vereretur in primis, ne accusares officium meum, qui litteris tuis, amantissime scriptis, nihil adhuc responderim. Ego, mi Deci, hoc mihi iuris assumo cum amicis, vt, si quid ad eos magnopere non pertinet, à me verò non satis commodo meo fieri potest, omittam interdum, aut in aliud tempus reiciam. te verò cur in meis necessariis non numerem, vel Cambij mei testimonio, qui tuam in me benevolentiam prædicare solitus est, vel affirmatione tuarum litterarum, ex quibus duplicem voluptatē cœpi, & quod amari me abs te cogno-

uerim, & quod eum te esse, quem qui non amet: hominem non esse contenderim. Nec me putes blandiri velle. sic equidem loquor, vt sentio. Præclara virtutis fundamenta iecisti: signa video non obscura, nec dubia tum studij, tum ingenij: nec hortari magis, quàm gratulari debeo: cum tu, qua ætate multi ad inanes voluptates defleunt, in ea solidam laudem quæras, & propemodum inuenta gaudere possis. Nec dubito, quia istam mentem, & quidquid ex ea tibi manat gloriæ, vel commodi, totum, quantumcunque futerum est, acceptum Deo referre velis. quod si facis, nã tu mihi multò amabilior es, tibi quæ ipse optimè consulis, cum falsam speciem felicitatis humanæ à veri boni possessione distinguis. Vale, & Cambiũ nostrum, iuuenẽ eximix humanitatis, cupidumque omnium liberalium doctrinarum, saluta meis verbis. Romæ. VIIII. Idibus Quintil. M.D. LXIIII.

EIDEM, Neapolim.

Miramur vterque, tu, quod litteris tuis non responderim, ego, quod eo me nomine appelles, atque officium meum requiras. quid? tu solus ignoras, quibus distinear curis? quantis rerum oneribus premar? quàm nunquam vacem? nec tamen deferere officiũ soleo. nunquam id mea vel consuetudo, vel natura pateretur. At non rescripsi. Excusat me litterarum tuarum argumentum. petebas à me scripta mea. quæ corrigere cum vellem, otium nunquam nactus, comprimenda potius, quàm emittenda, iudicavi: idque sum arbitratus licere mihi per humanitatem tuam. Hoc ipsum, inquires, scripsisse vellem. Hoc ipsum te quoque suspicari, decuit: & erat amoris, & ego, id te cogitare, aut ad aliam saltem causam referre silentium meum, libenter mihi persuasi. in quo si tu me putas indulgere mihi plus, quàm oporteat: assentiar, cū ea fortasse conditione, vt te quoque plus à me, quàm par sit, exigere fatearis. nam in iis, quæ tua interesse cognouero, nulla, mihi crede, impedit occupatio, quò minus amicitix nostræ debitum officium præstem. inanes autem litteras vt mittam, vix impetrarem à me ipso, si otio abundarem: quid, cum egeam vel maximè? Equidem, in te amando partes vt meæ desiderantur, nunquam committam.

nam. idẽmque à te peterem, nisi voluntatis in me tuæ testes epistolas tuas, Cambium autem nostrũ, quem æquẽ diligimus, quasi sponsores haberem. Aduentum tuum, de quo spem rursus iniiecisti, auide exspecto. Vale. Romæ, IIII. Non. Februa. M.D. LXV.

ANTONIO FVRNARIO

Neapolim.

ET æqua petis: & nihil est, quod ego tibi, pro tua præstanti virtute, non libenter tribuam. itaque, licet iis distinerer curis, à quibus respirandi locus non esset, potius tamen habui nihil, quàm vt adirem ad eos, qui cum Indicem correxerint, eiusdem interpretandi scientiã maximè omnium tenent. ij sunt quatuor viri, doctrina, & dignitate non vulgari, humanitate etiam tanta, quantam ego summam cognouerim. quorum vnus, veterẽ mihi necessitudine coniunctus, eloquentia princeps, Mucius Calinus, Archiepiscopus Iadrensis, cum litteras tuas legisset, incendi aliqua tui cognoscendi cupiditate visus est, extulitque laudibus ingenium tuum, assentiente me. deinde, acturum se cum collegis de tua re diligenter, pollicitus, biduo post ita mihi respondit: si qui sint Astrologix iudicariæ libri, qui certo aliquid non affirmant, eos legi tuto posse: totamque hanc esse partem in Indice disertis verbis ita explicatam, vt nihil addendum videatur: Episcopis providendi ne peccetur, facultatem esse permissam: iis se nihil præscribere neque velle, neque posse: nec dubitandum, quin ij pro salute animorũ, & religionis nostræ commodo, atque ornamento, egregie administrẽt omnia. Hæc de negotio tuo: in quo præstiti, quæ sunt in me, diligentia, & fidem: reliqua pro tua prudentia, & equitate, nisi fallor, à me non requiris. amicitiam tuam, vt debeo, facio plurimĩdque vt intelligas, elaborabo, & fortasse perficiam. Vale. Romæ, II X. Id. Quint. M.D. LXIIII.

EIDEM, Neapolim.

Officium meum, quod ab optimo erga te animo profectum est, iucundum tibi fuisse, vehementer gaudeo. equidem vellem, quantũ in me voluntatis, & studij,

tantum esset auctoritatis, & gratiæ. ne tu intelligeres, quod apud me loco sis. quantumque iis, quæ vulgò bona appellantur, antepōnam ea, quæ verè bona sunt. in quo puto non discrepare iudicium tuum à sententia mea. exulto enim virtute animo nihil inane placet, recta, & honesta, & cum ipsa virtute coniuncta, prima sunt. Quare velim ita planè existimes, patere me totum tui similibus, id est, probis, & eruditis hominibus, nihil mihi pluris esse, quam iis operam nauare, eorumque commodis inferuire: quod ubi contingit, ita lètor, quasi beneficium acceperim, non dederim. Tu autem, quasi magnū aliquid tua causa præstiterim, gratias mihi agis: & iuuissimam epistolam condita rosa dulciorem facis: amanter tu quidem, & benignè: sed è studiorū similitudine, præsertim artium liberalium, quibus vterque nostrum deditus est, contractus amor munera non desiderat, seipso contentus est: nec mihi quidquam est, aut esse potest te ipso præstantius, & benevolentia tua. quam si conseruas, omni me afficis beneficiorum genere: & hoc nomine maiores tibi habeo gratias, quam si mihi Adonidis hortos donares. Ego te, vt debeo, in oculis iam fero, licet nunquā viderim. Vale. Romæ, IIII. Kal. Sext. M.D.LXIIII.

EIDEM, Neapolim.

Magni amoris iudicium, quod scribere ad me volueris, cum tamen, quod scriberes, nihil esset, argumento scilicet nunquā indiget verus amor. verè autem quis amat, nisi qui, speciem virtutis intuens, hæret in ea, vnam expetit, cætera floeci facit? hoc idem qui sentiunt, facile coniunguntur animis, licet longissimè distent. quod opinor, vtrique nostrum contigit. nam studiorum similitudo contraxit amicitiam nostram, nec vulgarem, vt video, sed qualem sæpè multorum annorum obsequia, officiaque plurima, & familiaris consuetudo non peperit. quod tu si cogitas, vt ego non mediocri cum voluptate sæpè facio: contentum esse me, & lætari vehemèter voluntate, ac studio tuo, munera verò prorsus non esse necessaria existimabis. quamquā amplector equidem officium tuum, & de pastillis aromaticis ago gratias, cum præsertim stomacho languenti viles admodum experiat. quod verò de muliere

muliere dulciora addidisti, amo diligentiam tuam, vel quod eius excellenti opera usus es, cum vulgari tibi confectura, qui tuus est in me amor, nō satisfaceret, vel quod ipsum mihi significandum putaueris. Cymbæ tuæ secundos ventos exopto: & libenter spero fore, quod vehementer cupio. res tamen ipsa quæ sit, quidque sibi velit Aquilonaris illa tempestas, plane non assequor. sum enim aliquanto hebetior, quàm tu suspicaris. De minutis auibus risi, & consilium tuum, licet causam ignorem, tamen improbare non audeo. nimirum, cauere, sapientis est: & satis cauet, qui non temerè credit. quod Epicharmi, poetæ Siculi, celebrato versiculo monemur. Vale. Romæ, x. II. Kal. Feb. M.D.LXV.

NATTÆ.

Notum tibi esse arbitror statum rerum mearum: de quo tamen, & de mea valetudine, ex familiari tuo, qui has litteras perferet, cognosces. Voluntatem in te meam, atque obseruantiam, quæ antea fuit, eandem esse, ac semper futuram, tibi persuadeas, vtinam re ipsa aliquando experiaris. habet hoc virtus, vt languescere animos in amore non sinat. te verò, quis iam ignorat, cum paucissimis in omni genere laudis esse conferendum? Perge in cursu laudabilis industriæ tuæ: quando nec otium deest, quod mihi occupationibus eripitur, & præclara habes adiumenta doctrinæ, atque ingenij, quæ tibi gloriam, nobis fructum afferent. Me verò vt ames amore illo tuo singulari, ita cupio, vt nihil magis. Hæc scripsi raptim, in summa vacui temporis inopia. Vale. IIII. Id. Quintil. M.D.LXIIII.

PETRO MAFFÆIO

Genuam.

Et otium tuum significas, quod equidem vehementer optabam: & latine scribis: & coralia quoque polliceris. nil profectò tuis litteris iucundius. hoc enim verbo per vxoris, & filiarum valetudinem iam vt licet. vnum requiro, quod otij rationem prope nullam reddis, atqui me id à te, vel si taceam, expectare tamen, ne dicam exigere, poterat

ras opinari: si modò te à me diligì, & diligì propter studià tua, putas. Iuriscòsultus ille adhuc litigat, cum damno lucrum quærens. quem diligat, ignoro: vtitur quidem per paucis, & amare tenebras videtur. fortasse illi persuasum est, desiderari se posse ab oculis multorum, si rarus in publico sit. id populus curat scilicet. Hæc de illo, quod ad me attinet, non libenter, tua verò causà scripsi non inuitus, ne prorsus amicali desiderio tabesceres. Venio ad Antonianum, quasi à ruta ad pulegium: nihil enim hoc adolescente amabilius, siue mores, siue doctrinam spectes. Gratulatus ei sum tuo nomine de oratione, qua Cælatem in funere laudauit. is tibi vicissim gratulatur de statu rerum tuarum: speratque fore, vt aliquando te ad nos referas bene nummatum, & fruaris nobiscum simul tranquillo animo litterulis nostris, certo vectigali, tua virtute parto. quod hic, vt sunt tempora, pauci consequuntur. nihil autem miserius, homini præsertim liberaliter educato, quàm suspensas habere viuendi rationes, & aliunde pèdere, dubia spe, quam sæpè fallit euentus. Tu igitur frui istò otio & colloca in tuto fortunas tuas: quod vides facere discipulos tuos. *οἱ μαθηταὶ κρείττους λιδυται.* Camillum Seuerinum, doctum iuuenem, & probum, rusticari cum nobili iuvene, optimèque erga ingenuas artes animato, Io. Baptista Nigro, valdè lætor. non enim dubito, quin multas diei horas iucundissimè traducant, animum egregiis de virtute sermonibus oblectantes, & corpori tribuentes, quantum satis est. vtrumque cupio, quod tuo commodo fiat, meo nomine salutari. Aldus te, vt debet, amat, salutemque tibi multam impertit. Vale. Romæ, Idibus Septemb. M. D. L. X I I I.

PAVLO SACRATO
Ferrariam.

M Ale sentis de vtroque nostrum, cum de immutata mea erga te voluntate suspicaris. nam & me leuem, atque inconstantem, & te fingis dissimilem tui, id est, eum, cuius in amore, cognita iam virtute tua, languere quisquam possit. tu de te ipso vide quid statuas, & quo modo feras iniuriam tuam: ego meam nec dissimulare, nec ferre leuiter possum. nam, cum ab ineunte ætate ingenium, animumque

minumque meum iis artibus, & studiis excoluerim vnde præclara omnia nascuntur: scilicet egregiè industriæ meæ fructum ferrem, si, quod in quibusdam soleo reprehendere, quòdque ipse sciens nunquam feci, in amicitia peccarem, præsertim tua, quæ non vt multæ, casu & fortuito contracta, sed expetita à me semper, & pluris æstimata, quàm quæ vulgò maxima putantur. Obsecro te, istam ne patere suspicionem in animo tuo residere: cogita, quod res est, te mihi esse in oculis: delectari me vehemèter memoria officiorum tuorum, & angere nonnumquam, quod habere magis gratiam, quàm referre, possim. In pensione exacta, & pecunia permutata agnoui diligentiam tuam, vel amorem potius, quo tu adductus, mea negotia vel minima ita curas, quasi maxima sint, maioremque commodi mei, quàm dignitatis, & personæ tuæ rationem habes. De locatione verò renouanda, totum ad te refero. mihi, quidquid egeris, non modò ratum, sed etiam gratum erit. venditionem quidem temporibus excludi, & priuatorum fortunas nouis vectigalibus exhauriri, non mea magis, quàm vestra causà doleo. quanquàm dolorem nostrum leuare debet illa ratio, quod nihil malum sine culpa, item vt cum culpa nihil bonum. Ego me hoc in aduersis didici sustentare solatio, quod ignorari à Christianis, quibus hæc sententia præstantissimum in cælo fructum promittit, cum iis etiam philosophis, qui veræ felicitatis vix umbram viderunt, notissimum fuerit, turpe simul, & exitiosum est. Vale. Filius te salutet, & in primis obseruat.

Romæ, X. VI. Kal. Dec.

M. D. L. X I I I.

EPIST

EPISTOLARVM
PAULI MANVTII

LIBER SEPTIMVS.

CAMILLO PALÆOTTO
Bononiam.

REcte, & amabiliter cogitas, cum vsuram mihi sermonis tui, tuæque suauitatis, ademptam locorum interualis, restituendam quoquo modo litteris existimas. hoc sanè non modò mea peruenit in te, & perpetua, & iam ad summum perducta beneuolentia, verùm etiam humanitas illa tua postulat, in qua tibi conferre possum paucissimos, neminem certè debeo antepone. Atque hoc loco recurrit animus ad initia nostræ necessitudinis, repetitque secum, & magna cum voluptate contemplatur officia tua: quæ libenter aliis prædico, tibi non minus libenter exponerem, ut hoc ipso me gratum, & memorem intelligeres, nisi me reuocaret pudor tuus, & putarem considerare te memoriæ meæ, nec tamen expetere à me quidquàm præter voluntatem. Sed omitto illa vetera: recentem gratiam præterire non possum, quod homo semper districtus à publicis rebus, priuatis etiam, quæ tua benignitas est, amicorum negotiis tum opera, tum animo distentus, epistolam tamen ad me miseris, & benè longam, quod ipsum amoris est, & omni prorsus officio, omniq; lepore, & elegantiâ refertam. Nam, quod me laudas: non ita desipio, ut velim tecum de veritate contendere. si te delectat hic error, fruiere quamuis diu, me nec repugnante, nec inuito. sin etrare turpe ducis, in eo præferam genere, in quo te, vel si ego tecum sentire velim, res tamen ipsa facile refellet: dic me deditum litteris, dic antiquitatis cupidum imitandæ: studium tri-

bue: largire industriam: hæc fatebor, & agnoscam de doctrina verò, & eloquentia, quam in me vitramque plena manu congeisti, etiam atque etiam vide quid sentias. quam enim tu laudem bene & emendatè scribendo consequeris, eandem laudem non bene de scriptis alienis iudicando ut amittas, committere non debes. Habuit istam gloriam proxima superior ætas: cum florent illi viri, de quibus nulla posteritas conticescet, Bembi, Sadoleti, Poli, & horum vel æmuli, vel imitatores multi. tunc industriam benignitas excitabat: fructus laboris sequebatur: ad opes, ad honores aditus patebat. nunc obsolecit splendor omnis Romanæ linguæ, & destituta præmiis migrat ad exterarum nationum eloquentia. Hic tu me vocas ad scribendum, & quasi iam languentem in cursu quantum potes incitas. Obsecro, quid spectemus? vides enim tempora: vides hominum ingenia, ad inuidiam proniora, quam ad æquitatem. dignitatem verò illam, & ea commoda, quæ proposita olim erant, nihil est, quod cogitemus. Quocirca sine me credere temporibus, & minuere laborem ætate iam ingrauescente: si non concedis, quod interdum cupimus, ut artem omnino desinamus. Ac faceres tu quidem, ut ego sentio, aliquantò iustius, si ad communes amicos, Sigonium, & Amasæum, utrumque doctrina, & ingenio præstantem, cohortatione istam conuerteres. quamquàm Sigonium cessare non arbitror: scribit enim minus alacriter, quam egregiè. Amasæi autem musas, quæso, cur patetis silere? certè illum dixeris accuratè quædam pangere in historias Polybij. magnifica res, & gloriosa cuius expectationem ego te auctore iam aliquam apud eruditos homines commouisse. nunc tuæ sunt partes, ut illum vrgeas, efficiasque, ut omnino opus appareat. simul enim & studiosorum vtilitati, in qua pater eius, dum vixit, eximia cum laude fixit omnes curas, & gloriæ suæ vehementer consulat. Amulus Cardinalis, optimarum artium patronus penè singularis, tua sui memoria ita delectatur, ut, si cætera defuerint argumenta, vel ex hoc vno constet, quo apud illum loco sis. itaque noli vereri, ne illi ex animo effluas. non enim is est, qui vel temerè amet, vel temerè amare desinat. noui iudicium in deligendis hominibus: noui constantiam in tuendis. præterea fratrem tuum, Auditorum Rotæ celeberrimum, & arum præstantibus in

*laus doct. & ingenij
hominum.*

Christia

Christianā Rempub. meritis, in oculis fert: de te verò per-
honorificè & loquitur, & sentit. Cùm Vitellio tuis verbis
de noua dignitate sum gratulatus. egit gratias, & lætari
officio tuo, vellèq; plurimum tua causā visus est. Vale, &
Sigonio meo, & Amasæo tuo, vel potius vtrique nostro,
salutem à me plurimam. Romæ, x i i i. Kal. Ian. M. D. L. X. V.

EIDEM, Bononiensi.

Cardinalem habes fratrem tuum. habes igitur, cur &
vehementer & perpetuo gaudeas. diuinum enim bo-
num honor est, non quilibet, sed is tantum, qui vitæ in-
nocenter actæ, qui summis in Christianam Rempub. me-
ritis, qui rectis denique studiis, artibusque tribuitur. quod
quia contigit fratri tuo, cuius animum, ab omni semper
ambitione remotum, non hæc virtutis insignia, quæ ipsa
per se nemo sapiens concupiuit vnquam, sed ipsa virtus
sua forma ad bene agendum illexit: idè lætantur omnes
boni, & fructum quisque capit ex aliena dignitate: quasi
ad omnes pertineat id, quod, si eosdem sensus, easdè actio-
nes imitètur, sperare omnibus licet. quo tibi nòmine haud
sanè paulò plus, quàm verbis assequi possum, gratulor:
nec verò tibi solum, sed familiæ tuæ vniuersæ, cui propo-
nitur egregium colendæ virtutis exèplum, sic, vt vix iam
esse quisquam possit, qui non ad verum decus, atque ad
omnes bene audiendi partes excitetur. Ego ipse, qui qui-
dem in tuis esse, & numerari volo, nescio quo modo ve-
hementius, quàm antea, cupiditate solidæ laudis incen-
dor, atque ita statuo, non satis esse, in studiis, & in vita me
similem esse mei, laborandum, atque enitendum, vt ipse
me vincam, & qualem esse deest eum, quem vos diligitis,
& in quem officia multa contrulistis, talem aliquando me
præbeam. Equidem, si volūtatī par facultas esset, nostram
amicitiā, quæ vobis, vt ego sensi, periucunda, mihi, vt
omnes intelligunt, perhonorifica semper fuit, libèter or-
narem. sed euenit contrā, vt ego orner quotidie magis iu-
dicio de me vestro, & hac ipsa, qua vix optari maior vlla
potest, recenti vestræ dignitatis accessione simul accedat
aliquid ad existimationē meam. caue enim existimes, aut
lætari mediocriter amicos meos, aut mihi à paucis illo
ipso die, quo in amplissimum ordinē frater tuus coopta-
tus est,

tus est, gratulationem esse factam. eoque maior & mea, &
aliorum lætitia est, quod fore nemo dubitat, quin hunc
honorem, qua virtute est adeptus, eadem ita gerat frater
tuus, vt ex eius industria, doctrina, probitate fructus Chri-
stiana Respub. maximos capiat. sic enim vixit ad hæc diem,
& in maximis, grauissimisque rebus ita se exereuit, nihil vt
illi iam placere possit, quod à communi bono discrepet, ni-
hil tam difficile, tamue arduum occurrere, quod vel pru-
dentia non assequatur, vel cura, studio, scientia non perfi-
ciat. Vidit igitur in hoc quoque multum, qui cætera omnia
pro sua singulari sapientia prospicit egregiè Pius i i i i.
Pontifex Max. cùm talem virum, non modò non ambien-
tem, sed nec opinantem, non postulantem quidem cerre,
in Cardinalium collegium, ipso Collegio comprobante,
probis omnibus, & eruditis viris mirificè lætantibus, adsci-
uit. Nos autem, & quicūque bonis bene cupit, eaque vult,
ac sentit de communi re, quæ velle & sentire omnes debe-
mus, diuturnam expetamus, & præcēmur à Deo fratri tuo
vitam: vt cum præstantibus viris, quos habet dignitate pa-
res, voluntate, & studio similes, eam vniuersæ Ecclesiæ,
quam tempus & necessitas flagitat, opem asferre possit.
quod si acciderit, publica primùm causā, deinde etiā
nostra lætabimur. futurum autem, ego quidem, perinotus
diuinatione quadam, non magis opto, quàm spero. Vale:
Romæ, Idibus Mart. M. D. L. X. V.

*IO. FRANCISCO COMMEN-
dano Cardinali Creato.*

Odiem præclarum, qui perpetuæ voluptatis & læti-
tiæ nobis initium attulit, quarto Idus Martias, illo
enim te die Pontifex Max. à cunctis bonis expetitum, cum
excellētibus aliquot viris Cardinalem nominauit. Quer-
iam desinamus, virtuti locum non esse. quod antea multis
in ore fuit, nec iniuria. quosdam enim ad summos hono-
rum gradus nobilitas, nonnullos opes, alios alia, solā vir-
tus paucissimos extulit. deleuit hanc maculam, & veterem
illam Pontificum sanctissimorum consuetudinem, reten-
tam à paucis, exoptatam diu, Pij Quarti nunquam satis
laudata sapientia renouauit. Quo facto, te quidem pro tua
non vulgari prudentia intelligere arbitror, quæ tibi partes

impositæ sint, quasque res & præsens at te dignitas, & ante-acta tua vita postulet: ego autem hoc tibi videor affirmare posse, vnum sensum esse vnamque vocem cum tibi gratulantis vniuersæ bonorū Reipub. tum verò maximas Pontifici gratias agentis, quod temporibus difficilimis labantem Ecclesiam tali præsidio fulserit, vtrōq; tibi istum honorem detulerit non petenti, quem studiose petentibus nobilissimis viris denegandum iudicauit. Omnino quod tu scis optime omnium, nullam mercedem requirit virtus, nec ad se ornandam assumit aliquid extrinsecus, verumtamen, si duabus rebus, præmio, & pœna, quod sapientissimi viri litteris mandarunt, salus publica continetur, vtroque pariter est lætandū, & ea bonis impertiri, quæ inter homines ducuntur amplissima, & ita improbitatem notari, ne quis exsultet in culpa, & impunitatem licentia consequatur. Quod cum ita sit, lætari te quoq; plurimum decet honore tuo, & fructū illum magnifacere, quem tamen nō appetisti, cū labores grauissimos pro Sedis Apostolicæ commodo susceperes, cū pericula subires, cū omnes deniq; curas omnem mentem, operamq; in communi salute collocares. Equidem, vbi te Cardinalem esse declaratum cognoui, exultavi gaudio, eaque perfusus voluptate sum, quam his litteris exprimere mihi nō licet, tu tamen, vt opinor, cogitatione comprehendes, si, quæ mea semper in te fuerit primum beneuolentia, deinde etiam, vbi cœpit esse tua virtus illustrior, obseruantia cum animo tuo considerare volueris. quod vt facias, etiam atque etiam at te peto. Vale. Romæ, xii. Kal. April. M. D. L X V.

CHRISTOPHORO RYFO.

P̄endebam animi, nec satis constituere poteram, plūne voluptatis ex discessu tuo caperem, an molestiæ. voluptatem afferebat illa ratio, quod erudire artibus egregius adolescentem illustri loco natum, quam tu curam suscepisti, primum, vt ego sentio, dignitatem habet: deinde, fructum eo te posse colligere intellegebam, non illum quidem tua cum industria & virtute conferendum, attamen eum, qui pro malis temporum non omnino contemnendus esse videatur. quod si otium quæris, vel vt aggrediare ad scribendum, vel vt ea, quæ iam habes instituta, perpo-

lias:

lias: isto fortasse loco nihil aprius aut accommodatius ad tua consilia reperies. nam in vrbe Roma, etsi nihil obstat, quod minus arbitrato suo quisque viuat, interpellatores tamen quandoque non desunt, honesti illi quidem, rectisq; dediti studiis, interpellatores tamen. Hæc erant, quæ mihi de te cogitanti lætitiæ non parum afferrent. Rursus, cur non dolerem cū hic te multi ipse multos diligas, carere nos tua consuetudine, te nostra? tuam verò non vulgarem doctrinam, cui quidem ego semper, à quo primum die tua scripta vidi, debitum voce mea testimonium persolui, in hac luce & celebritate versari, vbi cognita decoretur, quis, qui te verè atque ex animo amet, non vehementer cupiat? Hanc mihi molestiam prope omnem, & accipitem sanè curam eripuit epistola tua. quod enim tu studiis tuis otium exoptare videbaris, eo te istuc iucundissimè perfrui, nec vrbis desiderio admodum laborare, facile conieci. itaque vide, quàm libenter animū meum ad tuam voluntatem accommodem. idem si ad me sæpè scripseris, quod ita expeto, si modò fieri tuo commodo possit: abesse te lætabor, cum ea tamen spe, vt aliquando nos reuiſas, tum scilicet, cū rationes tuæ parientur. idem sentit, idem vult Octavius noster, idem etiam Sirlettus Cardinalis: qui viri ornamenta, & lumina nostrorum temporum: quibus te esse ac fore semper charissimum, non dubito, quin & tibi persuadeas, & id in magna tuæ felicitatis parte ponas. Vale. Romæ, iiii. Id. April. M. D. L X V.

Id. h. u. parte u/se.

IO. GENVÆ.

Conuenit inter nos de nota scriptis meis opponenda, quæ moram ferre non possint: notæ verò signum omisimus. hoc igitur erit, *. Tu si mihi in hac describenda epistola tam celeritate satisfeceris, quàm emendatè scribendi studio, politaque, & eleganti litterarum forma satisfacere solitus es: multum addes ad officia in me tua: quæ cū augeantur quotidie, augeri tamen vix potest amor in te meus: cō iam peruenit nō modò litteris, & ingenio, sed moribus etiam, & probitate tua. quæ ego haud paulò pluri, quàm omnium rerum scientiam, soleo æstimare. Vale. Ex ædibus nostris. Non. Ianuar. M. D. L X I I I.

PAULI MANVTII
IO. BAPTISTA TITIO

Florentiam.

ET si doleo, negotiis te nimium diu à consuetudine abduci studiorum tuorum: tamen hanc in dolore voluptatem capio, quod tu is es, qui adempto librorum usu doctissimorum hominum assiduo congressu, & sermone familiaris iacturam hanc ita sarcias, vt minorem fructum ex otio suo multi capiant, quam tu ex negotio tuo. gratulor tamen tibi, quod, litibus aliquando liberatus, redieris ad communes Musas: cum quibus quam iucundè viuas, de me ipso coniecturam facio. pascor enim, mihi crede, litteris: cetera omnia vel molesta, vel certè parùm grata. Dæritus, & Bonannus si, vt scribis, ita de me sentiunt, vehementer gaudeo. equidè vtrique, non tuo solum, verùm aliorum quoque testimonio permotus, plurimùm tribuo. quod vti nā litteris, aut officio saltè aliquo, declarare possim: in quo facultas exoptanda, quæ nunc quidem abest, animus certè nunquam deerit: si id minus licebit, tu scilicet, quæ tua est humanitas, & in me amor, cum de me iis omnia polliceberis, tum eorum mihi beneuolentiam, cuius ipse potissimum auctor fuisti, cōseruabis. debes enim, & vis opinor, vt optimus artifex, perpolire opus tuum, & ad exitum perducere. A te, mi Titii, promissa non exigo, ne, quod liberalitatis est, id videat fidei velle tribuere, cum tamen vtrique confidam pariter. hoc tantum dicam: quod te facturum scripsisti, id si quam primum feceris, fore, vt nō minus de tempore, quam de re, tibi gratias agam. Cotta tuus semel & iterum ad me venit, sanè delector hominis probitate, moribus, doctrina. amo etiam vt amicū tuum, & quanquam premor negotiis, quod tu optimè scis, cum tamen ire ad me volueris, nunquam eum excludet occupatio mea. Filius abest, Venetias profectus ante aliquos dies, inde Asulam: quo in oppido frater meus, ab omni remoris grauiore cura, tranquillo animo ita sibi viuit, vt rem domesticam non contemnat. Vale. Romæ, V. Kal. Nouemb. M. D. L. X. V.

MARIO CORRADO

Neapolim.

ET si nec magis, quam soleo, vacabā, & ad quotidianas occupationes accesserat cura sanè grauis, ex interitu suscepta

suscepta domestici hominis, ad mea negotia vehementer aperteci tamen, amorè impulsus, quo te propter ingenij, doctrinæque præstantiam mirifico sum complexus, vt epistolæ tuæ responderem: quæ mihi voluptatem eò maiorem attulerat, quod te Neapolim venisse, nec statim discessurū, cognoui. sæpius enim, & commodius, vltro citroque curantibus publicis tabellariis, tu de meo, ego de tuo statu audiam. Videre mihi videor, te totum in litteris esse. cupio non inanem esse coniecturā, vt est, hoc equidem spectro delector, & mirabiles industriæ tuæ fructus exspecto. Ad Latinam verò linguam quod attinet, mihi crede, sine causa laboramus, an illa tibi, tot veterum illustrata monumētis, tot etiam recentiorum probata testimoniis, vel nostro, vel cuiusquam egeret patrocinio videretur? præsidij satis, atque opum in ipsa positum est ad repellendas istorum iniurias: quæ tamen in ipsos recidunt, nam ei nemo maledicit, qui se ipsum inscriæ non condemnet. quod si Latinæ linguæ species, & pulchritudo, quæ vulgi oculis nō patet, cognosci queat, ab omnibus posset amores incredibiles, vt ille ait, exciteret sui. me quidem sic affecit, cum tamē integrum eius formam nondum nouerim, extrema quædam lineamenta vix adspexerim, vt reliquas voluptates contemnā, cum hac, & in hac libèter, & iucundè viuam. qui verò aliter sentiunt, & errare nos existimant: sexcentis eos argumentis refellas licet: parum proficies, quod ego cum iam pridem intellexerim: pauca quædam scripsi, ad indicandā sententiam meam: neruos esse intendendos, vt in arcem huius causæ inuaderem, non putaui. Stomachari, mi Corrade, iam desināmus, in aliena culpa: & gratulemur potius ipsi nobis, quod amemus ea, quæ præclara sunt: quæ si parantur laboribus maximis, id quod à studio multos deterret, molestum tamen esse non debet, quod gloria compensat immortalis. Fragmenta patris mei quod requiris, apud me nulla sunt furto ablata, quo ille tempore vita excellit, creditum est. In Sex. Empirico, Palæmone, Aspro, & reliquis, mea tibi diligentia non deerit. odorabor, sicubi latent: nam in tabernis publicis non exstant inuentos, noli dubitare. quin eruam. quam vellem filius adesset, qui Venetias profectus est, præstaret aliquod, opior. hæc enim studia tractat nauiter, & Grammaticos, de Orthographia cum scriberet, euoluit omnes. Vale. v. Idus Nouemb. M. D. L. X. V.

Caus. Labins. lin. que.

PAULI MANVTII
EIDEM, Neapolim.

SVperiore hebdomada pluribus verbis epistolæ tuæ respondi. heri alteram accepi: in qua peris a me, fecerim ne inscriptionem illam, cuius exemplum ad me misisti, in quo laborem sumpisti non necessarium: id enim ex amico meo ad quem illam misi, cognoscere omnes possunt. Quod mihi nescio quos inuidere significas: de inuidia non laboro: si quis maledixerit, fortasse tacitum non feret. Quod autem, ne stultis hominibus gratificer, me mones, in consilio tuo benevolentiam agnosco: veruntamen, neque quos tu stultos voces, neque quam rem notes, assequi satis possum. nam si quis grammaticus obtestar, susque deque laborantibus enim inscientiæ morbo medicinam facere si conor, valde sim stultus, si possim, valde sapiens. In exemplo inscriptionis ad me missæ verbum desideratur, omisum incuria describētis. nam, ubi est, **VT DEBITVM ET DOMESTICAE VIRTVTI**: ego scripsi, **VT PIETATI DEBITVM ET DOMESTICAE VIRTVTI**. Vale. Romæ, x v. Kalend. Decemb. M. D. L X V.

PETRO PERPINIANO
Lugdunum.

AMabam antea non vulgariter amorem in me tuum, cum præsertim suauitates in te essent ingenij multæ, rara probitas, doctrina propè singularis: nunc, quam in exhauriendo mandato, quod humanitate tua fretus discedenti tibi dederam, curam & diligentiam adhibuisti, ea me sic affectit, vt omni te animi mei sensu complectar, omnia tibi, quasi iure optimo, debita, studia, & officia pollicear. quamquam de amico meo duriora significant litteræ tuæ. quæ si vera sunt: amicum iam non appello excellat licet ingenio: valeat industria: ex antiquis monumentis præclara quæque deliberauerit: hæc inania sunt, nisi cum optima mente, & Christiana pietate iungantur. quod si respexerit, si cum Ecclesia Catholica, id est, cum Deo, redierit in gratiam: tunc ego me illi restituiam: tollam hominem, & ornabo, quantum in me erit: nullum ei deesse à me officium patiar, quod ad eius dignitatē, existimationēq; pertineat.

pertineat. Quod scribis, Lugduni meliore iam loco religionem esse, & in eo te operam strenuè nauare: non minor, te tui similem esse, præsertim in communi salute: publicam verò rem quotidie melius ire, contra quam & sperabant nefarii homines, & agebant, vehementer gaudeo. Rex autem adolescens, ac penè puer, cum in Christi causam tanto animo cœperit incumbere, superare videtur ætatem virtute, & planè is esse, qui maiorum suorum laudibus aliquando respondeat. Possuino meo cum salutem à me scripseris, hoc addes, memoriam illius nostræ veteris amicitie mihi esse periucundam, sed longè charius, longèque iucundius, quod omnes ingenij sui vires ad profligandos Apostolicæ Sedis hostes felicissimè profundat, gratulor sanè optimo iuueni de ista facultate, nec dubito, quin cum semper, quocumque eat, quacumque rem aggreddiatur, ope sua Deus & prosequatur, & iuuet. Rouilum, præstanti humanitate virum egregiè de religione sentientem, si meo nomine salutaueris, gratissimum feceris. Vale. Romæ, xiiii. Kal. Decemb. M. D. L X V.

Cum epistolam complicarem, venit ad me, vt solet officij gratia communis amicus, diligens obseruator doctrinæ tuæ, Zerbinus Ritiis. is rogauit, vt salutem tibi suis verbis adscriberem. quod facio libenter: teque rogo, si tamen hoc patitur humanitas tua, vt ames iuuenem, amore tuo dignum.

HORATIO CARDANETO
Perusium.

QVereretur tecum, si liceret, id est, si pateretur amor in te meus, quod fructu me prius & humanitatis, & iudicij: humanitatis, quasi te amantem non redamem: quod abest longissimè à moribus, & consuetudine mea: iudicij, quod benevolentiam meam ita petis, quasi ego, qui tu vir, quantusque sis, quæ in te suauitas, quæ doctrina, quæ virtus, quod omnes iam norunt, solus ignorem. Vbi igitur illa, quæ in me plena manu cōfers? quamquam id quidem amicè magis, quam verè: veruntamen, si tu cum me putas esse, quem litteræ tuæ significant, in quo, si vis, (vide, quanti te faciam) plus tibi credam, quam

mihi, cur minuis auctoritate testimonij tui, & penè tuam sententiam in dubium reuocas, cum admonendū me censes, vt eo erga te animo sim, quo si nō essem, non modò indoctum, agrestem, inhumanum, sed planè me hominē non putarem? Conor, inquis, extorquere, vt me ames. Non est, tui Cardaneta, cur coneris id, quod iam perfecisti: aut extorqueas, quod ego tibi mea sponte, & ita libèter quidem tribuo, vt etiam, quod amare videaris amorem meum, ipse mihi gratulet, tibi gratias agam. Quod ais, officio te esse impulsū, vt ad me scriberes, & eodem officio admonitū, vt breuiter scriberes: agnosco modestiam tuam, & probo, cum eo tamen, vt existimare te velim, vel si creberimas ad me, longissimāque miseris epistolas, æquè mihi omnes gratas, & periuandas fore. cum enim scriptis tuis non delecter, quæ cum lego, antiqua non desidero? cum præsertim istam facultatem hodie multi expetant, pauci consequantur. Commentarios meos in familiares, vt vocant, Ciceronis epistolas requiris. si esset otium, propediem absolutos darem. sed ita sæpè, nescio quo fato, dinellor à libris, vt interdū mihi Roma displiceat, & agrestem solitudinem vrbanae celebritati libenter anteponam. Illa de imitatione sinamus iacere. spissum opus est, & longi temporis, nec fortasse nostrarum virium: & vt verè dicam, sperare vix audeo, quam animo, & mēte formam videre videor, eam, quæcunque est, oratione, & stylo satis explicare posse. Hæc scripsi, in lectulo cum leuiter ægrotarem. Vale. Romæ, IIII. Nonas Ian. M. D. L X V I.

IOANNI CASELIO

Florentiam.

QVo maior est virorum præstantium, id est, tui similitudinem, inopia, eò mihi charior est, & esse debet amicitia tua: quam quidem omnibus officiis, & studiis, quæ à summa proficisci beneuolentia possunt, perpetuò colam. quod vtinam per valetudinē tuam fieri licuisset, vt Romam peruenires. maiorem fructum, quam qui ex litteris percipitur, qui tamen vulgaris non est, ex familiari consuetudine, mutuòque sermone, vterque nostrum capere potuisset. quod quando non accidit: ego, quod ad me atinet, vt amoris mutui recordatione desiderium meum leniatur, operam

ram dabo: litteris autem ita vtar, quantum negotia sinent. quo te contentum esse, neque in hoc genere plus exigere, quam præstare possim, tua mihi pollicetur humanitas. De philosophia illustranda, præclare cogitas: verum, præclare omnia quàm difficilia sint, his præsertim temporibus, non te fugit. sunt enim adhuc, qui, frugibus inuentis, glande velsi malint. quibus ignosci fortasse ex aliqua parte potest, quod eos pudeat, quæ pueri didicere, senes perdenda fateri: sed, eorum exemplo decipi adolescentes, & inquinata doctrina infici, atque corrumpi, hoc quidem graue malum est, malum, inquam, non ferendum: idque tu iure doleres, & ego sic, vt ibi non concedam. Verum hæc Principes viderint: qui nisi peccarent in delectu, gymnasia florent, optimèque cum litteris, & bene litteratis hominibus ageretur. De studiis meis, an de negotiis, aliquid scribam? negotia nihil ad te scilicet: studia verò propemodum iacent, & eò magis, quod valeo parum commodè. Te valere, liberatum iam, vt arbitror, diuturno morbo, non mediocriter gaudeo: reuertentem in patriam amore prosequor: frui optimis studiis, & capere studiorum vberimos fructus, ita cupio, vt si communia bona essent, sic enim decet eos existimare, quorum animos & coniunxit virtutis amor, & retinet: Vale. Romæ, VII. Idus Ian. M. D. L X V I.

FERDINANDO GATVLÆ

Neapolim.

SUperioribus diebus, cum tu me luculento sanè carmine salutasses, etsi molestè ferebam, eripi mihi occupationibus facultatem respondendi, tamen non verebar, ne tibi de meo erga te animo secus interpretandi occasionem afferret silentium meum. odiosas enim, nec dignas bono viro suspensiones longè à se repellit excultus litteris animus, & liberaliter educatus. nunc verò, cum me præceptor tuus, homo egregiè doctus, & spectatè integritatis, Blasius Monicus, modestè ille quidem, tamen vt cupiditatem dissimulare non posset, admonuisset officij mei nihil habui potius, quam vt hæc ad te, licet iisdem, quibus antea, curis distentus, exararem. Ac, de tuis quidem versibus si quæris. quid sentiam: probarem omnia, si placeret argumentum. in verbis elegantiam, in sententiis grauitatem

vt obliuisci possis. Omnino discessu tuo nihil molestius: quis enim abesse eum, cuius neque consuetudine quidquam iucundius, neque sermone eruditius, nec moribus, & vita sanctius, & quo animo ferre possit? Sed rursus, qui te diligunt, qui pro tua virtute sunt plurimi, quorum tamen ego nemini concedo, cur tuo commodo mereant? viuis in parte Italiae nobilissima, honesta satis conditione, apud illustrem virum, humanitate, litteris, omni denique, vt audio, laude perpolitum. quæ sunt eiusmodi, vt ea sequantur multi, assequantur admodum pauci. At vrbe Roma cares. Scilicet, quia Capitolium, vel Amphitheatrum quotidie non adspicis, quæ tu, hic dum eras, fortasse ne cogitabas quidem, id laborandum crediderim. Cætera, opinor, nihil ad te, neque enim sitire te arbitror honores aut opes: quæ qui adipiscuntur, vides, à tranquilla, & beata vita quam longè distent, quibus fluctuant curis, quibus assidue miseris urgeantur. Reliquum est, vt te pungat, quod nobiscum non sis. quod ita leuiter feres, si cogitabis primum illud, ortam ex virtute beneuolentiam eiusdem virtutis memoria foueri, atque ali, sic, vt nihil præterea desideret: deinde mutuis epistolis hoc leniri quadam ex parte desiderium posse: postremo, mortalem esse neminem, cui planè secunda sint omnia. addo illud, quod solatii tibi loco debet esse, nostros sensus congruere cum tuis: nihil esse nobis optatius, quam vt simul viuamus: dolere, quia non liceat, eò minus tamen, quia futurum speramus, vt aliquando liceat. habes egregie animatum erga te Cardinalem Sirlettum: cuius auctoritatem, pro singulari eius integritate sapientia doctrina, maximam esse, nō ignoras. Pantagathus de te & amicissime loquitur, & præclare sentit. tribus illis, quos tuo nomine salutari, & Stratio, Dauanzato, Tettio, qui te omnes resalutant, scito te in oculis esse. nam de me ipso, non faciam, vt plura ad te scribam. vellem ita res ferret, vt, quanti te facio, tantū ex officiis meis fructum capere posses. mihi crede, studiis & rationibus tuis ita consulere, vt ad vitam & commodè, & satis etiam cum dignitate traducendam nihil deesset. sed vides tempora. fruamur, mi Merula, litteris nostris, directo in Deum animo: cæteris rebus *nonnullis*. Roma nostro, quam minus ingenio, quam nobilitate præstari potest optimo, & cum veteribus conferendo, salutem obsecro

obsecro te, meis verbis, si quando ad illum scribes. Vale. Roma, xiiii. Kalend. Quintil. M.D.LXVI.

MARIO CORRADO

Neapolim.

Facile poteras è silentio nostro de tuo negotio coniecturam facere: nisi si tacere nos existimas, vel quia non amemus, vel quia parui pendendum id credamus, de quo te vehementer laborare, epistolarum tuarum crebritas ostendit. in quo video te otium nostrum scilicet è tuo metiri. nam Statio nostro à scriptione publicarum litterarum respirare nunquam licet. ego autem quibus rebus virgear, quam nunquam vacem, nosse te opinabor è Ciuiino, aut etiam ex alijs: quoniam quidem status meæ vitæ is est, vt ignorari vix possit. Sed, vt ad prima redeam, veteres illi Grammatici nondum Romæ sunt: si afferentur, eos ad te mittam. tu velim significes, vbi sis futurus: nam istie, si recte verba tua interpreter, non videris admodum libenter esse. Huc te vocarem, nisi multi discederent. optimum tamen, qualem ætas nostra non vidit, Pontificem habemus. qui si diu vixerit, quod à Deo precari non desinimus, spes est magna, hæc, quæ fluunt, posse contineri. Vale. Roma, vi. Kal. Sext. M.D.LXVI.

OCTAVIO SAN MARCO

Patauium.

Quod mihi iam antea filius meus, tui amantissimus, non obscure significauerat, id mihi nunc ostendit illustrius epistola tua. ita te colere bonas artes, vt parentis tui summi viri, laudibus non modò respondere, verum antecellere etiam aliquando possis. Concurrent multa, cur hanc omnino coniecturam faciam, primum instrumenta naturæ, ingenium, memoria, valetudo, quæ si absint, ad magnas res, magnopereque expetendas adspirare prorsus non licet: deinde studium, exercitatio, industria, quibus ita vteris, quasi illa non habeas naturæ bona, quibus in primis abundas, & quasi à te ipso petas omnia. Adde, quod Patauium te contulisti, quam urbem? Athenas alteras: vbi cum præstantes viri multi magnarum doctrinarum

rum scientiam profiteantur, unum tamen in primis, quem ego semper plurimi feci, Pancirolum tibi audiendum, colendumque delegisti, cuius consilii mihi crede, maiorem in dies fructum, voluptatemque capies. Nam de Io. Vincentij Pinelli consuetudine nihil dico. non enim dubito, quin ipse iam perspexeris, quæ sint in illo iuvene virtutes, quæ probitas, quæ eruditio, quæ humanitas: ut omni dignissimus honore sit, qui tamen ab omni honorum cupiditate, sola virtute contentus, longissimè distat. Hanc facultatem, non ego te, ut vrgeas, adhortor: sed gratulor potius & tibi, & patri tuo, quod ita viuas, ut omnes à te omnia summa expectent: mihi verò plurimum gaudeo, quod cum te ipso sit nihil amabilius, tu tamè amicitiam meam, quasi magni pretij rem, tibi expetendam putasti. quod ut facile consequeris, ita velim euenire, ut officiis te ita colere possim, ut benevolentia in te meæ parem, id est, maximam, utilitatem percipias. Vale. Romæ, I I I. Id. Sext. M. D. LXVI.

FRANCISCO MANCINO

Perusum.

Mihi verò nunquam venit in mentem diffidere memoria tua. à quo enim diligi me, non solum cupio, verum etiam libenter mihi persuadeo, cur ei me effluere ex animo credam? quod sine summo dolore facere non possem. At scripsi ad Cardanetum. Non equidem ob eam causam, ut promissi te admoneret, sed ut pecuniam à bibliopola exactam tibi numeraret. quod opinor factum. Officium litterarum, à te prætermisum, cum excusas, facis, ut officiū tuum magis desiderē. amo enim mirabiliter ingenij tui excellentē imaginē, egregiè in epistolis expressam itaque, carere me hac voluptate, nō facile patior. nec tamē plus oneris tibi impono, quā per studia tua liceat, cum præsertim facere te in doctrina magnos processus intelligam. ad scribendū ita te hortor, ut à libris non auocem. quod si utrumque potes, ut certè potes, noui enim industria, & facultatē tuam: oblecta nos tuis interdum litteris, & ad illa maiora simul incumbere, ut augeas domesticā rem, & dignitatē, omni re præstantiorē, consequaris. Vale. Aldus tibi salutem dicit, vehementerque tua sui memoria delectatur. Romæ, I I I. Kal. Sept. M. D. LXVI.

IOAN

IOANNI CASELIO

Florentiam.

CVm à discessu tuo nihil omnino de te, neque ex tuis, neque ex aliorū litteris, cognouissem, habere te iter in patriam, facile suspicabar. nunc video, te in Etrusca regione consedis, amena illa quidem, & ad vitandos calores, quos hic pertulimus grauissimos, admodum apta: verumtamen, id si consilio fecisti, gaudeo: sin morbo coactus, ita doleo, ut amicitia nostra, & studiorum tuorum iactura, postulat. Quod ais, cogitare te domesticos lares, & in ea tamen cogitatione non nihil pungi, recollectione veterum molestiarū: ò mi Caseli, vltimū ne tu locū putas esse, in quo aduersi nihil occurrat: in quo ex voluntate fluant omnia? inuidia tamē, quæ tui similes, id est, præstanti præditos ingenio viros, sæpè vexat, ad extremum, ut scopulo fluctus, ita virtute frangitur. quæ spe te decet, ut hominem sapientem, vindicare animum ab omni cura, ut fructum capias excellentis doctrinæ tuæ, quæ nisi te ipsum iuuas, cum aliis prodesse consueueris, & industria. Amicum tuum, iuuenem egregijs moribus ornatum, libenter cognoui; longiorem cum eo sermonem habere, per negotia non licuit. Vale. Hæc scripsi raptim. Romæ, I I I. Id. Octob. M. D. LXVI.

ZERBINO RITIO.

QVantum mihi, filioque meo, tui amatissimo, doloris, ac molestiæ, discedens reliqueras, cum tua nobis consuetudo admodum iucunda, industria etiam perutilis interdum esset: tantum solatij, & voluptatis utrique nostrum attulit epistola tua: quamquam, quod tu scribis, te tuis ciuibus esse charissimum, id ipsum fore puraramus, quis enim ita expers humanitatis, aut ita Barbaris moribus esse potest, quem tua probitas & virtus, ad amorem tui non alliciat? quis autē ab his te diligi miretur, qui futurum intelligunt, ut maiores quotidie fructus ex ingenio, doctrina, diligentia tua percipiant? quo tibi nomine, mi Zerbine, vehementer gratulor. nam, ut optabilius nihil est, quā amari à bonis viris, præsertim in patria: sic nihil in rebus humanis præstantius, quā de patria bene mereri,

mereri, & quasi parenti optimo gratiam aliquam referre. hanc tu nactus occasionem, contemne reliqua, & hoc vnū age, in quo summa tibi & gratia, & gloria posita est. In hanc sententiam plura scriberem, nisi tuos iam sensus, & præclaram animi tui ad honesta omnia propensionem, egregiè cognitam haberem. Venio ad alteram partem, quam nec omittere possum, nec sine gemitu, & lachrymis, attingere. Decessit, alienissimo tempore, cum ad eum, salutaris doctrinæ dogmata de loco superiore ostendentem, omnis omnium concursus fieret, cum hæreticæ factionis insidias patefaceret, imperum frangeret, tela retunderet, decessit, inquam, florente adhuc ætate, nimis immatura morte, summo ingenio vir, incredibili scientiæ copia, maxima iam apud omnes benè sentientes existimatione, & auctoritate, Perpinianus noster. quamquam nostra quidem hæc iactura tota, nostra calamitas, est: ille cælo fruitur, & cælestium animorum conspectu, circumfluens rebus iis, quas, inclusus adhuc mortali corpore, animo tamen sæpè foras emergente, contemplabatur. veruntamen, sublato ex oculis amico, & ex hac luce erepto, recenti adhuc vulnere doleamus, necesse est: ratio fortasse medebitur, aut dies: memoriam quidem tanti viri mihi nulla dies adimet. Quod hortaris, vt edam commentarios: currentem incitas: sed adhuc quædam aduersantur: quæ tamen, spero fore, ne diutius impediant. Etiam in patris Grammatica, tibi vt satisfiat, operam dabo. Vale. Aldus tibi multam salutem. Vale iterum mi optime Zerbine, & patria, ac Musis, tranquillo orio, vine. Romæ, 111. Non. Decemb. M. D. L. xvi. Iam ad te scripseram, cum ecce bellaria tuæ: quæ mihi pergrata sunt: sed, mihi crede, amorem istum in me tuum bellariis omnibus antepono. etenim illa palatū, hic animum meum non vulgariter oblectat. Catechismum ad te mitto. Commentarios meos tua causâ aliquantò citius emittam.

*VIDO GVALTERIO
Narniam.*

ANtea, cum tu ad me, pro nostra amicitia, de Narniensi conditione retulisses: etsi non satis constituere poteram, quid tibi agendum censerem, auctor tamen potius eram,

eram, vt urbem Romam ne relinqueres: non tam propter hæc vestigia antiquitatis, quorum adspectu mirè fruuntur homines eruditi: quam quod esse te in oculis videbam nobilibus viris, quorum auctoritas, & gratia, rationibus tuis prodesse vehementer posset. nunc autem, cum te istic admodum libenter esse, florere ciuium optimorum beneuolentia, excellentibus ingenio discipulis abundare, significes, non tu quidem efficis adhuc, vt abesse te gaudeam: assequeris tamen illud, vt aliquantò minus doleam. quod si alteris litteris, id quod equidè tua causâ in primis opto, eadem confirmaueris, profus à dolore ad lætitiā transferar, & cum ex tuis cōmodis voluptatē maximam capiam, tum istam valdè amabo ciuitatem, quæ te tam honorificè acceperit. quæ tuam industriam, virtutem, probitatem liberalissimè complectatur. cuius amoris, & officij, certò scio, te non esse commissurum, vt eam vnquam pœniteat. non enim aut in tua disciplina mendum, aut in vita labem, aut in moribus agrestè quidquam, vel inhumanum, vnquam vitabit. quæ quo sunt, hæc ætate, in iis, qui iuuentutem egregiis litteris excolendam, ac moderandam suscipiunt, rariora: eò plus honoris, vtilitatisque tam præclara virtus postulat. quamquam tu quidem, si præstantiam animi tui benè cognitam habeo, mercedem meritorum tuorum maiorem nullam statues, quàm eorum, quibus cum viuus, beneuolentiam: & illud tamen credes, eum, qui diligatur, necesse esse, vt rebus omnibus abundet, quæ non modò ad fructum domesticum, & ad subsidia vitæ necessaria, sed ad speciem quoque, ac dignitatem, pertineant. Intende igitur omnes neruos, vt iis, qui te amant, amabiliorem te quotidie præbeas, & quam Spartam nactus es, eam non modò tueare, verum etiam cum primis ornes. Quod vt scriberem, amor impulit, non quia te, iam pridem ad omnem laudem patris exemplo, atque doctrina, institutum, consuetudine postea confirmatum, vel mea cohortatione, vel cuiusquam egere præceptis existimem. Vale. Romæ, 111. Id. Decemb. M. D. L. xvi.

*MVCIO CALINO EPISCOPO.
Interamnæ Interamnæ.*

ARehiepiscopum præstare Episcopo dignitate, nemo nescit: bonis tamen vitis, cum te, omisso Iadrensi Ar-

chiepiscopatu, Episcopum Interamnæ esse factum, auditum esset, visa res est in primis gratulatione digna. nam, quod ad dignitatem attinet, Italiam cum Illyrico, cōferentes, nihil imminutum purabamus: quod ad commoda, additum aliquid potius, quàm detractum. Iam illud, licere tibi interdum ad Urbem, nobis ad te, cum velimus, excurrere, quanti æstimandum? nam neque te amicis tuis prorsus carere, tua suauitas patitur, neque nobis quidquam molestius, quàm aspectus & sermonis tui sitim diutius ferre. Quocirca ego quidē statim, audita re, lætatus animo sum: litteris gratulari cum maximè vellem, negotiis tamen impeditus, officium veteri nostræ necessitudini debitū prætermisi, in quo me tamen, cum meæ conscius erga te perpetuæ obseruantia, tum tuæ memor humanitatis, facile culpa libero. atque etiam (vide, quid mihi de tua benignitate pollicear) sperare audeo futurum, ut, qui à me diliguntur, eos amicitia tua ne excludas. neq; tamen hoc in multis ambitiose peram: tantum deligam, quos tibi non tam mea commendatio, quàm ipsorum optima studia, cōciliare possint. in his excellit in primis, iuuenis benè moratus, us perpolitus litteris, quæ nos à pueritia delectarunt, Iulius Iacobonius, viuit cōiunctissimè cum filio meo, ut ferè ætate, & studiorū similitudine, iunguntur: me verò, quod multis in rebus intellexerim, sicut alterum parētem, obseruat, & diligit. itaque videor illi debere omnia, quæ possum: nec sanè vllum eius vel adiuuandi, vel ornandi, locum prætermitto: sed ex omnibus officiis nullum ei video gratius, aut iucundius præstari à me posse, quàm si per me cōsequatur, ut aditū ad te habeat, à te cognoscatur, numeretur in tuis. quod etsi, non dubito, quin facile impetrem: noui enim tuam *quædā pax in vniuersis* noui etiā, quo ipse loco apud te sim: tamē ita peto, quasi agatur existimatio mea. sic enim statuo, eum te tua virtus, nullo fortunæ præsidio, in ista dignitate collocarit, valde ad existimationē meam pertinere, hoc si percrebescat, me abs te tantū amari, quantū & optauī semper, & mihi persuasi. Vale. Romæ, Idib. Dec. M. D. L. X. V.

ANTONIO FVRNARIO

Neapolim.

Ita mihi, quæ opto, contingant, ut de tua valetudine valde sum sollicitus: nec leuabitur dolor meus, nisi, cum te non

non solum periculo, sed prorsus omni molestia liberatum cognouero. quod utinam breui fiat. cur autem id futurum non sperem, cum te, diffidētem humanis remediis, ad pias preces videam esse conuersum? me quidem ex aduersis rebus hæc vna sæpè ratio, iam omni spe destitutum, eripuit. De fortunis meis detraxit aliquid superior annus, hic fortasse damnum sarciet: sin aliter eueniet, æquo tamen animo feremus, minuenta sensum doloris consuetudine, & cupiditatem ætate. De munusculo quī tibi venit in mentem agrotanti? magni hoc amoris signum. itaque sic tibi ago gratias, tanquam de re amplissima: quandoquidem nihil mihi plurius est, quàm amari à te, quem præter ceteros amabilem virtus facit. Stomacho certè meo, quod antea scripseram nihil gratius hoc genere medicamenti. Vale. Romæ Kal. Feb. M. D. L. X. V. I.

CAMILLO PALÆOTTO

Bononiam.

A Quo primum die, Palæotte optime, mihi cognitus es, duxi te semper, in eorū numero, qui nostra hac ætate antiquæ virtutis imaginē referunt, esse reponendum. nam & bonos & præstantes viros amas, omnique studio complecteris: & ipse, quæ artes amorem conciliant is ita excelsis, ut vicissim te omnes ament nec minorem ex ingenio, doctrinæque tua quam ex humanitate, & liberalitate fructum capiant. equidem in meis secundis rebus id maximè numero, quod olim tua mihi benignitas aditū aperuerit ad amicitiam tuam: illud dolere sæpè cogor, quod ita fortuna tulerit ut disuncti viueremus, & eriperetur vtrique nostrum suauitas illa, quæ sine dubio, cum vna sumus, longè maior est, quàm cum aut ego tuas, aut ipse meas epistolas legis. adde quod tibi perquam rarò scribēdi occasio, mihi ne facultas quidem datur. ita, qui est in litteris fructus, eo etiam prope caremus. quo tamen in genere tuam diligentiam, vel humanitatē potius incredibilem agnosco: qui nullum huius officij locū prætermittis: ut proximè, cum de Amulij Cardinalis incolumitate cognouisses, fecisti peramāter, quod & mihi, qui illum virū in oculis fero, vnumq; præcipuè colo, per litteras gratulandū, & significandam existimasti læticiam tuam. Sed ego vicissim tibi, & bonis omni-

bus, eo conseruato, cui præter cætera virtus placet, vehementer gratulor. nam, si quid illic nunc humanitus accidisset, suo fortasse tẽpore, cum nec ætati parum, & glorię plurimum vixerit, nostro certè & vniuersæ bonorũ Reipub. alienissimo decessisset. Vides profecto, nec dubito, quin idẽ sentire videas excellenti virtute, ac sapientia Cardinalem, fratrem tuum, pares esse Amulio nostro dignitate nõ paucos, opibus etiam, & iis rebus, quas elargiri fortuna solet, superiores multos: at illa si perpendimus, quæ sunt animi ingenique bona, id est, quæ verè bona sunt, doctrinã studio, prudentiam vsu rerum maximarum partem, præterea benignitatem, probitatem, religionem, quàm non multi sint, quos ei cõferre possimus, opinor intelligis. iure igitur, illo grauitè ægrotante, ita mœrebamus, quasi cum illius salutis nostræ salutis in discrimẽ adducta videretur: & nunc, eodem incolumi, tum sua quisque causa, tum bono publico omnes lætamur. In quo non dubitabam equidem, quin tuus sensus cum meo sensu cõgrueret: veruntamen egregiè testem voluntatis epistolam tuam legi perlibenter. vidi enim amorẽ in me tuum, & studium simul erga Christianam Remp. propè singulare. nã de Amulij morbo ita sollicitus eras, vt eodem tempore & dolor meus, & publica iactura tibi ante oculos esset. itaque nõ putavi committendum, vt ipsum celare de litteris tuis. ostendit: legit iucundissime: nec tacuit de tua laude: mihi quæ, vt salutem tibi eius verbis adscriberem, ac sua tibi studia prorsus omnia pollicerer, ita mandauit, vt vultu & verbis planè animum exprimeret. Ego de te, quæ soleo, summam esse tuam in illum obseruantiam: optatus tibi nihil esse, quàm vt si quid eius causa præstare possis, vtatur opera curaq; tua. addidi quiddã de vetustate necessitudinis nostræ, de tuis etiã in me officiis: vt sciret, cum tu de meis commodis maximè semper laboraueris, cupere me non mediocriter, vt à quibus ipse diligit, iudem te pari beneuolentia complectantur. Vale, & Cardinali optimo, fratri tuo, salutem dic meo nomine plurimam. Romæ, x i i. Id. Mart. M. D. L x v i i.

IO ANNI CASELIO

Florentiam.

Om̃ino erat epistola mea: quam vt acciperet, nunquam ad me rediit is, qui tuas litteras attulerat: veruntamen

veruntamen eam ad te mittendam putavi, ne tibi in aliquam fortasse neglecti officij suspensionem venirem. eius exemplum hoc est.

Epistola, de qua hic mentio fit, legitur sexta ante hanc.

Quod me amicis crebrò auges, præsertim hominibus virtute præditis: per benignè facis. vtinam præstare aliquid vel tua vel eorum causa possim. vos enim, quæ vestra bonitas & humanitas est, animo fortasse contenti estis: ego, qui meus erga liberalium doctrinarum studiosos amor est, nisi animum officia probent, cõtentus esse vix possum. Vale. Romæ, x v i. Kalend. April. M. D. L x v i i.

PETRO PERPINIANO

Lugdunum.

Cṽr ego tibi excusẽ silentium meum? Odi ista vulgaria: nec tu is es, qui vel amicis duriorẽ te præbeas, vel, quibus ego negotiis, quantam & quam assiduam à me operam exigentibus, distinear, ignores. ac si velis amabiliter, & verè cogitare, ita credes? nulla me magis affici voluptate, quàm cum tuas epistolas lego: rursus, si quis est, qui ab officio discedat inuitus, eum esse me. quare vt ego tibi ingenio, eruditione, industria comparare me non astringam. quibus n. aximè rebus amicitia colitur, humanitate, officio, obseruantia, neque te mihi, neque quẽquam antepono. hoc te cupio credere. quod si impetio, simul illud impetio, vt omni me cum præteriti, tum futuri temporis culpa, si fortasse rarius ad te scripsero, planè liberẽs. quam nũc quidem tuis vt rescriberem litteris, abiici omnia. victus beneficio tuo. beneficium enim certè, non mediocriter nescio quid, sed quantum esse potest maximum, à te habeo, quod mihi amicum dederis Iacobũ Rodericum Falconium, prudentissimi & optimi viri filium, ipsum iis litteris ac moribus ornatum, vt, cum me vel negotia, vel ipsa iam ætas ab amicorum consuetudine remoueat, hoc tamen iuuenẽ quotidie ferè vtat iucundissimè. ac sæpè de te sermo, illo libenter præclara tua facinora pro Christi gloria narrante, me libentius audiente. certamus enim, vt video, amore erga te, sic, vt alter ab altero vinci interdum gaudeat, interdum ægrè ferat. ita non planè nobis totus abes. quod enim oculis eripitur, assequimur animo memo-

ria, mentione tui, tuarumque virtutum quam creberrima tu contra, si parem referre vis, alterum Falconium reperi: si modò similem probitate, ingenio, observantia in vtrumque nostrum, reperies. Sed opto te felicem esse, & similem reperire: vt de nobis cogitantes nonnunquam, & colloquentes, officium amicitiae debitum persoluatis. De tragoedia, mire sum lætatus, præsertim agente Falconio. De animi tui constantia, tibi gratulor, Deo gratias ago, à quo ista manant. tibi enim certè, & fortissimo cuique, nisi diuina vis affuisset præsentis discrimine, in tanta gladiatorum licentia, animus concidisset. Lambino bonam mentem opto, cuius enim ingenium, & doctrinam amo, de eo si quid afferetur durius, cum dolore audiam. Sed, quid est, quod etiam de Turnebo, tali viro, vtinam falso rumore, dissipatur auersum à salute perisile? ô magnum malum, nec re magis, quam exemplo, nam plebs imperita, licentiae cupida, si peccat, minus mirum: doctos viros, rectis antea sensibus cunctes, offendere, & labi, matura iam ætate, quis non ingemiscat? Filius te salutatur. tu meis verbis eruditum in primis, & probum adolescentem, Iosephum Scaligerum, si est Lutetiae, salutes velim. Vale. Romæ.

EPISTOLARVM
PAVLI MANVTII
LIBER OCTAVVS.

PIO IV. PONTIFICI MAX.

Vidæ antea de litteris, ac bonis artibus existimaueris, Pie IIII. Pontifex Max. quam semper fueris, hodièque sis ad eas excitandas, ornandasque præclare animatus, & omnes iam pridem norunt, & ego superiore anno sum expertus, cum

co me

co me consilio Romam euocasti, vt sacros præcipuè libros, ab hæreticorum nefaria peste vindicatos, ederem quam liceret emendatissimè, & in hac elegantioris olim doctrinæ parente, atque altrice, nunc diuinorum institutorum custode, ac præfide Vrbe perpetuum meæ vitæ domicilium collocarè. cum ista mente, istaque ad bene agendum propensione summam potestatem coniunxit Deus, non solum vt impendentes Reipub. Christianæ calamitates auerteret, quod curari à te egregiè, atque effici omnes fatentur, verum etiam vt à publica cura oculos interdum conuerteres ad priuatorum incommoda, eaque cum videres opem afferres non pro cuiusque libidine, sed pro iudicio, ac sapientia tua. hæc me cogitatio, diu verentem, ne appellare litteris Maximū Christi Vicariū, excubantem animo semper pro Christianæ Reip. salute, impudentiæ posset adscribi, ab ancipiti consilio ad certā sententiam reuocauit, effectūque vt ea scribere audeam, quæ ne coram agerem, maiestate tua primū, deinde etiam pudore quodam meo sum deterritus. Totum hoc imprimèdi munus, quod mihi à te mandatum pro mea fide curo, duas habet partes, publicam vnam, quæ ad communem animorum vtilitatem pertinet, vt è sacris libris maculæ omnes eluantur: alteram priuatam, vt ea mihi interim suppetant, quæ si absint, mecum & cum meis agatur incommodius. Quod ad priorem attinet, facerem arroganter, si tibi tantam rem, qua nescio an vlla magis hoc quidem tempore omnibus expediat, studeam commendare: cum quatuor spectat virtutis & innocentie Cardinaliū, quos huic negotio præfecisti, singularis prudentia nihil deesse patiatur. quare hanc partem, cui nondum tua liberalitas defuit, nec vt spero, vnquam deerit, omitto non iniurus: de me ipso, siquidem tua permittat humanitas, (quid autem ea non permittat?) attingam pauca. Ego cum ad Urbem veni, licet à Pio IIII. Irectè, & laudabiliter viuendo, sperari posse omnia intelligerè, tamè effert me cupiditate non sum passus: nec situi honores: nec auri, argentiq. splendore sum captus: id scilicet vnū spectavi maxime, vt beneuolentia tua, in quo pono omnia, perpetuò fruerer, eaq. me, quantum cōsequi studio, quantum industria liceret, non indignū præberè domesticis rebus, quas negligere prorsus, qui pater est, non potest, amare

nimum, qui se Christianum esse meminit, non debet, satis consultum putabam honorario illo annuo, quod à tua benignitate impetraueram: nec dubitare tamen poteram, si quid prater ea mea rationes exigerent, quin id haurire possem ex eodem fonte, ad quem aditus ambitiose petentibus vix pateret inquam, moderata cupiscibus praeludi nunquam soleret: sic annus abiit: nec mihi nouam interea cupiditatem dies attulit: quæ etiam admonet, quo propius ad huius peregrinationis quæ vocatur vita, finem accedimus, eo minus de viatico laborandum: itaque mutatum nihil est in consiliis meis: animus, quos antea sibi fines præscripserat, iisdem se continet, ultra nihil appetit: sed corporis alia quædam ratio est: ætas iam ingravescens quasi extra ordinem multa desiderat: multa etiam preferim in laboribus, ac studiis, valetudo requirit imbecillior: quæ si negligam, ingrati mihi videat agere cum Deo, à quo acceptum vitæ munus magnificere, ac tueri diligenter debemus. quid charitas liberorum meorum, quibus in me vno sunt omnia: ea me appellat, nec patitur obliuisci quid naturæ debeam, & mihi me ipsum eo nomine commendat, quod in mea salute multorum salus, fortunæque nititur. Quæ cum ita sint, & cum his causis, quas commemoravi, magnopere confidam, tamen ita statuo, maiorem commodi mei spem in tua præstanti bonitate mihi esse reponendam, quare nihil definio, neque mihi certum beneficii nomen peto: quod qui faciunt, ignorant scilicet, à quo petant, & in angustum reuocant, quæ latissime patet, benignitatem tuam, ego rationes meas Principi maximo, & ad beneficentiam nato, commendare me intelligo, nihil me postulare præcipuum decet. vnum illud indicare satis est, fulciri oportere subsidio aliquo fortunæ meas: quod ipsum tamen voluntati, arbitrioque tuo totum permittatur. mihi quidem, si quid à tua liberalitate proficiatur, quidquid sit, æquè gratum futurum est, ac si me omni beneficiorum genere cumulasses.

CAROLO BORROMÆO

Cardinali.

Non patitur aut benignitas, aut consuetudo tua, vt appellandus à me sis de eo, quod semel & iterum huma

humanissime promisisti: & ego is sum, qui, quod semel petij, licet ad constituendas fortunæ meas valde pertineat, impetrare cupiam, non exprimere. veruntamen non sum veritus, ne tibi molestiam afferret iterata petitio, hominis præsertim studiosissimi, & de tua laude, quatum imbecillitas mea præstare possit, assidue cogitantis. Optabile est, vt, qui optima cupiunt, iisdem vel omnia possint, vel apud eos, qui possunt, auctoritate, & gratia plurimum valeant. tibi vtrumque contigisse, non stulti homines arbitrantur. nam & natura propensus es ad ea, quæ præclara sunt: & hæc ipsa propensio, singulari ingenio, & virtute coniuncta, ita tibi amorem conciliauit sapientissimi Pontificis, auunculi tui, vt cum omni te munere dignum ducat, tum verò libenter, translata in te grauissimorum negotiorum parte, releuetur, amplectere igitur pro tua summa prudentia, vel retine potius, quam amplexus iam es, occasiorem diuinitus datam. eripuit iam benemerendi consuetudinem temporis iniquitas. eam si resituis, quod facere coepisti, & facies: iisdem, quibus maiores tui, gradibus in celum adscendes, relicta familiæ tuæ gloria, quam nulla dies exstinguat. Ego autem, si per te consequor, id quod in tua manu situm est, vt Romæ libenter viuam: vix enim libenter, vbi parum commodè, quisquam viuere dabo operam, & fortasse efficiam, ne sit obscurum beneficium tuum: memoria quidem, & voluntate, si re ipsa minus potero, ingrati animi culpam vitabo. Vale. Romæ, 11. Kal. Nou.

SCRIPSIT HANC A PRIN-
cipe Rogatus.

Honestas res, iucundaque in primis, Nuptiæ putantur: hæc immerito. nihil enim ad generis humani perpetuitatem natura magis postulat, quam vt feminis iungantur mares: nec ea coniunctione quidquam nō modò commodius, verum etiam dulcius esse potest. habere secundis rebus mulierem lætitiæ sociam, lætitiā auget, aduersis pariter mœrentem, solatiij genus est. iam, quæ ad cultum, ad victum, vitamque pertinent, ea cum vxor ministrat, aut curat, quantam iucunditatē habet? Reges equidem ipsos non arbitror è suis regnis tantam voluptatem capere, quantam fidelis coniugij consuetudo, & conuiuius affert.

Quæ tibi, optime *, ex tuis veteribus nuptiis probè cognita cum essent, propterea factum opinor, vt secundas appetieris, & eandem omnino suauitatem regustare volueris. Hoc tuum consilium pro suo quisq; sensu, variè homines interpretantur. letari multos video, vt in te optima, quosdam admirari, vt parum expectata: dolere nonnullos, vt aduersa. mihi, in hac opinione, & sententiarum varietate, animus vehementer in dubio est. lætitiā à me poscere videtur amor in te meus, ortus ex memoria præceptorum tuorum, quibus me puerū ad omnem verā laudis cupiditatē excitasti: sed idē amor ante oculos ea proponit, quæ cum cogito, tantū abest, vt lætari possim, vt dolore etiā afficiar: neque id tua magis causa, quam publica. nam, etsi, quod tibi placuit, idē vt perpetuò placeat, atq; expediat, vehementer opto: tamen, cum ætatem tuā considero, quæ iam ad senectutem vergit, interdum vereri cogor, ne aliter eueniat. sua cuique ætati studia natura tribuit quæ iuuentus amat, respuit senectus. contrā, senectutem oblectant, quæ fastidit iuuentus. tu tamen, homo iā ferè sexagenarius, adulto iam penè filio, nouum coniugium probasti: quòque magis miremur, non æqualem, aut ætate proximam, verū adulescentulam duxisti: utū voluptatis, an procreationis causa, præter te nemo nouit. voluptatis quidem suspitione, pro mea in te beneuolentia, libenter te libero: sed alij, quorum iudicium amor non impedit, de ista re quid sentiant, ipse videris. At procreatio liberorum optanda. Quis hoc improbat? aut quis aliter sentit? veruntamen temporibus multa distinguuntur: nec idem semper omnibus licet: nec eadem semper omnes decent. Quo de genere si pluribus tecum agam, & illud vsurpem, quod Apollini tribuit antiquitas. Cognosce te ipsum: ignorare videar vtrunque nostrum, & quod aiunt, Sus Mineruam erudire velle. tu enim is es, qui hæc ipsa mihi olim puero cantabas: quæ mihi nunc insita penitus in animo hærent, nec euelli vnquam sinistum quia præclara, tum quod à te tradita, quem voce diligo. Recognosce igitur doctrinam tuam: & cum illa, quæ tractandis veterum monumentis obseruasti, in memoriam redegeris, tum cogita, quam iure mirentur nonnulli, aut etiam doleant te talem virum, ista ætate, ista existimatione, viuo, & incolumi optimæ spei filio, cum ipse te adspicere,

adspicere, cum valetudini tuæ parcere, cum iuuentutem ab immoderata libidine tuis monitis reuocare ad continentiam deberes, tum puellæ amore captum, eius cōplezum, & consuetudinem sic optasse, non modò vt hominū de te opinionem, aut filij commoda parui faceres, verū vt ipse vitæ tuæ nouo vitæ genere periculū strueres. quis enim nescit, quod veteres quidam Philosophi memoriæ prodiderunt, Veneris vsum prodesse nunquam, obesse autem sæpissimè? Quod si quis in dubium vocet, id negari certè nō potest, senescentibus deficiente natura, nulla re, magis, quàm concubitu, vires minui. quod à te ignorari, qui tam multa nosti, turpe est. aut, si non tu quidem hoc ignoras, sed rationem libido vicit, quis te audiat ita excusantem? hoc quidem est augere culpam, non minuere. Atque hæc tua causa nos anguit: quid, publica? tantò magis, quantò æquius est, de multis, quàm de paucis, laborare. nam, cū tuo iudicio, tuq; scientia in omni causarū genere vteremur, cum tuæ lucubrationes ciuile ius eximia tua cum laude illustrarent, cum omnes lites, ac contentiones æquitate & sapientia tua dirimeres: optandum erat, vt huius boni, quo nullū in ciuitate præstantius, diuturna admodum vsura frueremur. nunc à te, nouæ coniugis illecebris irretito, non modò lucubrationem vllā homines non expectant, sed verentur etiam, ne maiorem diei partem, neldum nocturnas horas, domesticis oblectationibus tribuas. Interim præclaræ illæ frigeant actiones tuæ, minus libenter audies disceptantes: non tam attentè, quæ diiudicanda erunt, considerabis: non facile quenquam admittes, non sæpè prodibis in publicum: non vt antea tui copiam facies: denique, cum antea ita viueres, vt Reipublicæ natus viderere, nunc te, ad priuata studia conuersum, negligere communia, nemo est, qui æquo animo ferre possit. quæ si alios cura tangit: qua me affici molestia, quo angere dolore par est? non enim is ego sum, qui meas partes aut ignore, aut negligā: meum est, Ciuium otio, salutis, tranquillitatisque consulere: meum, præstare aut conari salutem, vt, quos potestati, fidei, quæ meæ Deus commisit, æquo iure omnes regantur, nullus iniuriæ pateant, nihil contra leges agant, nihil præter leges timeant. Huius præclari muneris cum ego te, pro tua præstanti, mihi iam pridè cognita, virtute, ministrum, participemq; deleg

delegissem, gratulabar & mihi, & ciuibus meis non mediocriter: mihi, quod magna laboris parte me leuaret industria tua: Ciuibus, quod omnes te iudice, libenter vterentur, optimè de tua non solum doctrina, verum etiam probitate sentientes. nunc, si officia, studiaque illa intermitteris, si languidius ea curas, quæ ad populi fortunas pertinent, quæque ego, curari à te diligentissimè, & volui in primis, & putavi: vereor, ne quotidiè vocolas exaudias hominum te accusantium, quod à pristina causa descueris, & à vitilibus institutis ad molliorem quandam, inanemque voluptatem deflexeris. Erunt etiam fortasse nonnulli, qui me non adductum iudicio, sed amore lapsum, tantas res tuæ fidei, constantiaque non satis prudenter commisisse dicant. quibus ego quid respondeam, quoniam ipse non satis dispicio, tu, qui vides acutius, doce me: equidem nihil malò quàm & te tu quàm simillimum esse, & me mei iudicii nunquam poenitere. quod si secus euenerit, errasse me cum aliquo existimationis meæ damno, facile patiar: tuo cum dedecore, feram iniquissimè, addito præsertim meorum Ciuium dolore, qui te in oculis iure ferunt, nec ad spectu carere tuo possunt, nec sermone, & consilio priuari. Quæ propterea ad te scribo, vt intelligas, quantam animo curam sustineam, quanta tua res agatur: & ideo operam des, vt & me sollicitudine, & te infamiae periculo, aut certe hominum sermone liberes. Scribo autem serius quia pendebar animi, nec satis, quo tecum vterer officij genere, constabat. gratularetur at contra sentiebam. dolebat malè ominari visus essem, in ea præsertim te, in qua tibi, vel si damnum aliquod res publica faciat, secunda tamen omnia sic exopto, vt in hoc studio ferè tecum ceteros, alios quidem omnes facile vincam. Vale, & ita fructus domesticis bonis, vt publica ne negligas: qua de re non mea quidè vlla suspicio, sed vereri me nonnunquam cogit dubitatio multorum: quam cupio falsam, & inanem esse.

PAULO STEMPOVIO

Neapolim.

ET si iam litteras tuas, à Goscio remissas, acceperam, tamen hunc ex earum tarditate cepi fructum, quod rudem te ita purgas, quasi ea res ad officium tuum pertineat, & longiorē scribis epistolam, & in eo me tibi haud medio

mediocriter obstringis, significatione quadam amoris & iudicii de me tui. Ego, Stempouii, cum omnes homines ab ineunte adolescentia, in quibus aliqua virtutis elucere signa perspicerem colui, quantum in me fuit: tu à verò nationis vestrae probitatem, modestiam, & propensa in primis ad liberales doctrinas ingenia mitissime semper dilexi. itaque, cum ad me tuos de Repub. libros Goscio attulisset, petiissetque tuo nomine, si quando vacarem, vt eos legerem: lectis, exponerem quid sentirem: facile impetravit, non modò quia facultatem incunda à Polonis gratia non libenter amitto, sed etiam, quia multorum sermone cognita mihi virtus & humanitas tua ita me incenderat, vt vehementer expeterem amicitiam tuam. peropportune gitor accidit, quod ego minimè cogitabam, vt scripta tua ad me mitteres: sed valde contra meam voluntatem, quod ea tam citò repetieris, opes enim ingenij doctrinaque tuæ, quibus frui diu volebam, quasi præteriens adspexi. intellexi tamen id, quod Goscio significauit, peruoluisse te nequaquàm remisso animo omnes omnium libros, egregia quæque tum veteris, tum recentis historiae delibasse, nec eo contentum addidisse rebus ordinem, ornamentis latinæ linguæ, quantum argumenti ratio ferret, vsum esse. nunc si auges, vt scribis, industriam tuam, & id cogitas, vt, cum opus absolueris, ac perpolieris, iterum ad me mittas: gaudeo, & fruor animo spe futuræ voluptatis, quam legendo antea degustavi. nunc haurire, si per te licuerit, vberiore cupio. Nam corrigendi partes, quas mihi videris imponere, si accipiam, faciam impudenter: quid enim in tuis scriptis eiusmodi est, quod æquus iudex damnare possit: sin autem recusem, culpam inhumanitatis extimeasco: & vereor, ne tu me, cui minimè omnium displicere velim, rusticum quendam esse hominem agrestemque suspiceris. hoc igitur arbitrata tuo: ego, quod in me est, desiderari abs te non patiar officium meum. Vale. Romæ, XIIX. Kalend. Quintil. M. D. LXXVII.

PER GRATVS mihi fuit aduentus Persei, tum quod ipsum diligo, amici mei filium, ingenio & moribus ornatum: tum, quod beneuolentiam in me tuam humanissimo sermone exposuit. agerem gratias, id si benignitas tua pateretur, & nisi referre mallem studio, officio, obseruantia: Quod vt allequat, operam dabo.

EIDEM,

EIDEM, Neapolim.

Bellaria, de quibus antea scripseras, heri vespere per familiarem suum ad me misit egregie vir humanitatis, amicus meus, Georgius Ticinius. sanè nihil gratius, hoc præsertim ætuse, quæso cur tam multa sunt enim vascula viginti quatuor: nam tu quatuor aut sex, si nosset imbecillitatem stomachi mei, per totam ætatem satis esse dixisses, agnosco igitur coniunctam amore liberalitatem. ille enim, ut mitteres, admonuit. hæc, ne pauca mitteres. in quo illud te cupio credere, quamquam hæc sint suauissima, me tamen frui libentius memoria tui, lætarique potius, quod me dignum putaueris, quem tu muneribus affeeres, quam si me omnium munerum copia cumulasses. quare peto à te, mihi ut conserues amorē tuum, à meque expectes ea, quæ, qui vehementer amat, præstare consuevit. Vale. Romæ, IIII. Kal. Quintil. M.D.LXVII.

VINCENTIO MACARIO

Scyllaceum.

Litteris tuis humanissime & ornatissime scriptis nec respondere multum possum, cum distringar negotiis: nec nihil debeo, cum in officio non respondere turpe sit. Scyllacæi te sustinere munus erudiendæ iuuentutis, valde lætor. amo enim Gerondæ mei patriam, cuius mihi memoriam nulla dies ex animo delebit: qui si viueret, non dubito quin mecum esset, iisdemque studiis, eodem vitæ genere frueretur. Franciscum, fratrem tuum, nostri memorem esse, gratum in primis est. equidem & illum, & te simul ita diligo, cum vtrumque excellere litteris ac moribus intelligam, ut, si quid aut honoris, aut commodi vestri gratia præstare possim, in eo curam omnem, operam, industriam collocare cupiam. Quod ad mutam scribendam rationem attinet, hunc tibi scrupulum filij mei liber eximet, quem de Orthographia scriptum edidit anno superiore. Vale. Hæc scripsi raptim, animo alia cogitante: quod velim ignoscas. Romæ, XIII. Kalend. Quintil. M.D.LXVII.

IO. FRANCISCO CREMONÆ

Ferrariam.

Antea sollicitus erā, facta rei familiaris iactura: quod acciderat quorundam hominum incuria dicam, an socordia: nunc autem, quod amissa recuperauerim, lætor equidem, sed ita, ut dolere simul cogar, quod amicis meis aliena culpa molestia tantum attulerit. te enim vir optime, atque doctissime, quamquam ignotum mihi de facie, tamen amicum appellare non dubitem. nam cur aut non amem, aut ab eo me amari non putem, cui cum Paulo Sacerato, omnibus mihi officiis coniunctissimo, summā intercedere necessitudinem intelligo? Quod si itudiorum, ac morum similitudo amicitiam contrahit: cur non animis coniungamur, quamquam locorum intervallis disuncti? Iam illud, quod tu, fraterque tuus Alfonsus, virtute tibi & probitate simillimus, operam dedistis, idque auctoritate, studio, diligentia consecuti estis, ut mea domestica suppellex, ad alienas manus per errorem traducta, ab iniusto possessore vindicaretur, cum eiusmodi est, ut vestram erga me voluntatem & singularem quandam ad bene merendum propensionē ostendat: tum ita me afficit, itaque vtrique obstringit, ut omnia me debere vestra causa existimem. utinā ea fortuna essem, ut æquare animum officiis possem, profectō vel humanitate vestra, vel amore meo nihil esset illustrius. sed quia tam infirmus, aut tam humilem esse neminem constat, qui si ad aequā rem studia sua conferat, non aliquid, atque adeo multū præster: fore non despero, ut merita meritis aliquando compensentur, & quantum vos in mea re ad exitum perducenda laborastis, tantum me de gratia referenda cogitasse omnes intelligant. si voluntati facultas defuerit: peto à vobis, ut me tamē frui sinatis amore vestro: quo mihi charius aut antiquius esse nihil potest. Vale, & Alfonso fratri salutē à me plurimam. Romæ, IIII. Kalend. Quintil. M.D.LXVII.

CLAUDIO STRAMBONIO

Camerinum.

Electior non parum memoria nostri tua: sed eam tuis declarari epistolis, quibus nihil elegantius, nihil suavius

suauius esse possit, id verò est, quod maximopere gaudeam. quanquam, vtri potius, tibi, an Falconio nostro, inueni humanissimo, atque doctissimo, de hoc officio gratias agam, interdum subdubito. ille enim, vt eloquentia valet, penè mihi persuasit sua cohortatione te esse adductum, vt scriberes. quod ei si crederem, susceptà à me opinionem humanitatis & amoris in me tui cogeret deponere. Quid igitur faciam? quod Academici solent: assensum sustinebo: ne, si Falconio non credam, eius fidem, cui multum tribuo, in dubium reuocem: si credam, detraxisse aliquid videar de beneuolentia erga me tua, quo mihi molestius esse nihil possit. Quod si te impediunt negotia: hoc ipsum scriberes. ego enim ab amicis non plus exigo, quam præstare possint. neque tamen amicitias meriti soleo crebritate litterarum, fidem, & officium semel exoptus, eadem, si res postulauerit, exspecto: sin aliter euenerit, leui culpa non condemno: & facio perinuitus, vt amari me non putè. Quare tuis occupationibus ignosco, quod à discipulo tuo rarius ad me scripseris: tu quoque velim habeas rationem negotii mei, quo sic vrgeor, vt respirandi facultas non detur. Vale. Romæ, xiv. Kal. Sext. M.D. LXXII.

MARIO CORRADO

Salernum.

ET si mihi tuis litteris nihil solet esse iucundius, quas tamen pridie Id. Septemb. ad me misisti, legi permittis. sic enim ad me scribis, quasi de mea erga te beneuolentia dubites. Ego, mi Mari, à quo primum tempore certam vitæ meæ rationem institui, semper id spectavi maxime, vt, quos semel diligere cepissem, eos non solum sponte nulla re offenderem, verum etiam, accepta interdum iniuria maioribus complecterer officiis. hoc institutum cum mihi ad hanc diem placuerit, fore non opinor, vt posthac vnquam displiceat. quod si tu secus existimas, & si me vulgari quadam regula metiris, vel quia sensus meos, cum longè à me vixis, ignoras: vel quia, nonnullorum hominum perfidiam expertus, de reliquis idem facile suspicaris: libenter equidem tibi istum, si possem, errorem eriperem: sin id mihi per te minus licet, me tamen, te amando fides & constantia mea delectabit, vberèque

satis ex ipsa conscientia fructum capiam. Tuæ partes in amicitia quæ fiat, ego tibi, excellentis ingenij ac doctrinæ viro, non præscribam: tantum illud dicam, quo tu nunc mecum genere litterarum vsus es, id mihi parum ad conglutinandos animos aptum videri. aut enim hæret aliqua in me culpa, & eam tu notas, ac reprehendis, quod quale sit, non equidem intelligo: nec verò possum intelligere, cum nihil sit: aut culpam tu nullam in me vides, & coniectura tamen aliqua ducis ad suspicandum: certè enim suspicari te nescio quid, verba illa tua significant: Ego à te solum amari cupio: oro te, & obsecro, nihil aliud aut vulgare de me existimes: actum à me tecum hætenus verè & amanter. Quid: an ego aliquid commisi, vt de mea in te voluntate secus iudicare posses? aut ego te vnquam accusaui, quasi minus verè, aut minus amanter mecum egeris? Nisi si, quia litteris tuis homo sexcentis curis implicatus non illico responderim, propterea vel me tibi credis immutatum, vel id agis, vt ego te mihi subiratum putem. Ego autem, si essem ad mutationem vel naturæ, vel consuetudine procliuor, tamen ita de studiis tuis, ita de ingenio, & eruditione, ita de moribus, & integritate sentio, vt, nisi mihi sincerè iudicandi facultatem casus aliquis adimat, immutari tibi nullo modo possim. At creberrimæ tuæ litteræ, meæ rariores. Diuersa ratio est: nec, si tu id facis, quod si omitteres, fortasse peccares: & quia non omittis, agnosco & amo vehemèter amorem in me tuum: idè sequitur, vt, quia non ego idem facio, & istam officij partem districtus negotiis prætermitto, languere me iure putes in studio tui, & in amore illo, quem cum pepererit tua virtus, noli dubitare, quin eadem alat, atque conseruet. Familiare tuos, cum ad me venerunt, & quoties venerunt, accepi, quantum in me fuit, humanissimè meminim excludi, aut excluder vnquam occupatio mea. vix enim credas, quàm de te libenter aut loquar, aut audiam. Quare quod ais ne cui posthac, qui sine tuis litteris ad me adeat, velim credere: id equidem scripsisse te nollem. cur enim, si quis expetit amicitiam meam, & eam se consequi facilius putat, si te ornet laudibus, tæque sibi in optima studiorum via ducem fuisse dicat, quod video multos cum quadam ambitione prædicare: cur, inquam, hac me voluptate priuas, vt ei non credam, qui narrat ea, quæ libenter audeo: Patere igitur ami-

cos tuos, cum iidem amici mei esse volunt, adire ad me arbitratu suo, & quamquam testimonio careant litterarum tuarum, mihi tamen ipsa tantum tui nominis appellatione commendari. Vale. Romæ, x. Kal. Octob. M. D. LXXII.

FRANCISCO PLANTEDIO

Neapolim.

Vere dicam, Plantedi: magnoperè sum delectatus iis laudibus, quibus me, cum de Ludouici Ariosti poemate meam sententiam exquirere cogitasses, ornandum existimasti: neque verò, quod ipsa laude admodum capiar: me enim quotidie magis ab ambitione cum ratio, tum iam ætas remouet: sed quod amoris in me tui, ut ego interpretor, index laudatio est, amari autem ab eo viro, qui excellat iis artibus, quas in omni ætate diligenter colui, quæque rebus omnibus antecellunt, cur non gaudeam? Amplector igitur istam voluntatem, & habeo gratiam, non modò quod ita de me sentias, verum etiam, quod eos, qui contra sentiant, obrectatores, & inuidos voces, cum quibus tamen, optime Plantedi, pugnare te mea causa nolum, si laudem quæram: tu mihi multorum vnus instar sis, cuius doctrinam, & eloquentiam in scriptis video, probitatem, & mores de multis audio. Sin, quod vera est, ipsa me sola virtus afficit, cætera parui pendo: sinamus placere sibi vnumquemque, & in sua sententia triumphare: nos institutum retineamus, & in hoc siue, ut isti volunt, errore, siue, ut ego iam pridem statui, veritatis amore ac studio pergamus. Epistola tua, & versus redolere mihi pariter antiquitatem videntur. quo tibi nomine vehementer gratulor. quibus enim contingat, ut in vtraque facultate excellent, paucissimos, in omni ætate fuisse non ignoras. De Ariosti poemate, hic quoque sunt, qui disputent in vtramque partem: cum alij sui iudicium ad Aristotelis præcepta referant, à quibus quem discedere intelligunt, eum statim à poetarum numero extrahendum censent: alij verò, siue res, siue verba spectentur, Ariosto tantum tribuant, non modò ut eum ad cæteros poetas aggregent, verum etiam cum illis poetarum principibus conferendum statuunt. Mihi non tantum otij suppetit, vel ut hoc totum, quidquid est, considerem, vel ut meam sententiam

tiam litteris exponam. Vale. Romæ, Nonis Septembr. M. D. LXXII.

ANTONIO MERVLÆ

Casertam.

Nihil mihi gratius, aut iucundius iis versibus accideret potuit, quos à Bernardino Rota, præstante viro, de me conscriptos, ad me ante amisisti. quo sanè munere ne viderer indignus, cupiui statim paria paribus, & ut assequer, elaboravi: sed, cum non procederet, indignanti bus musis, quasi eas per tot annos, conuersus ad alia studia, neglexissem, distuli rem, consilium non abieci. nō enim fore desperabam, ut aliquid aliquando tanquam è quercu exculperem, quod summus poeta cum videret, si minus ingenium probaret, id quod equidem sperare nunquam ausim, animum saltem referendæ gratiæ cupidum diligeret. Sed ecce tibi ista, difficultatibus ita multis implicata, Breuiarij mutatio, nihil ut laboriosius, aut molestius vnquam senserim. necdum tamen eo loci res est, ut ea, quæ fluctuabant, resedisse videam. quo maiore verfor in solitudine, non solum quia careo litterulis nostris, in quibus antea vivebam, sed etiam, quia, scinctus ab amicis, vereor interdum, ne quis, mearū ignarus occupationum, exiisse me putet veterem humanitatem, & officij curam, quæ mihi olim prima fuit, penitus abiicisse. Quare te rogo, pro eo quantum me amas, & quantum te amari à me scis, des operam, ne quid Rota de me suspiceretur durius. nosti meos mores: nosti animum: quem si alia fortasse labe inficit, certè, ad amicorum obseruationem, & ad tuendam officij religionem quod attinet, purus est. De tuo statu cum nihil scripseris, arbitror esse ut volumus. Vale, & Rotæ salutem. Romæ, Kal. Nouemb. M. D. LXXII.

IACOBO FALCONIO

Bononiam.

O Me credulum, qui te iturum in Hispaniam putauerim: quod cum tu affirmare non desineres, Maximus tamen noster perpetuò negabat. nimirum ille adolescens quidam occultius, quod ego hebetior nō viderem, assequer

batur ingenio. nec me tamen hoc tecum queri putes: quin potius errore meo defector, & me delusum esse gaudeo. nam, si tam longè discessisses: primum veritus essem, ne ferius ad nos, deinde etiam, ne cum illo Hispaniensi fastu, oblitus humanitatis tuæ, redires. nunc, mutato consilio, cum Bononiæ confederis, non dubito, quin te ciuitas omnium humanissima, qualem dimisimus, talem nobis, ac melioribus etiam, si fieri possit, & litteris, & moribus exultum, remittat. De Sigonij consuetudine, valde tibi gratulor. cole istum virum, Falconi, quem habemus in Italia non solum doctrina, verum etiam probitate penè singularem. Vale, & Iacobo Boncompagno salutem à me plurimam. Romæ, v. 1. Id. Nouemb. M. D. LXXII.

IO. BAPTISTÆ ARCVTIO
Neapolim.

ET bene te sentire de studiis meis, deq; laboribus illis, quos iam à prima adolescentia, patris adductus exemplo, ad restituendam antiquitatem contuli, & me etiam diligèti te video. quod cum vtrumq; mihi gratissimum esse, tum à me tibi parem in vtroque gratiam referri, velim existimes. nam, cum epistolam tuam legissem, valere te ingenio, præstare litteris, facile iudicavi: & ad iudicium accessit beneuolentia, nec ea vulgaris, sed quantam virtus & studiorum similitudo gignit. quare persuasum hoc tibi, planèque exploratum esse cupio, quæcunque à vetere necessitudine expectari officia solent, ea tibi à me, si qua tui dabitur facultas ornandi, præsto semper futura. De Ariosto, lis & contentio non placet: antiqua me delectant, eaque tracto, utinam tam feliciter, quam laboriose. si quis in eo suam industriam locat, ut ipse excellat, consilium probo: aliena qui tantum iudicat, eum ego, vel si rectè iudicet, non libenter tamen imitabor. Vale. Romæ, v. Idus Nouemb. M. D. LXXII.

ANTONIO FVRNARIO
Neapolim.

VTrumque lætor, & fortunis tuis aliquid esse additum, & amoris erga me plurimum. at multi contra, vel dignitate,

dignitate, vel commodis aucti, contemnunt veteres amicos, & officio multam salutem dicunt. quod hic nos experimur quotidie. Quod me annuo munere afficis: agnoscō humanitatem tuam. quod verò id te tribuere virtuti meæ dicis: maiore etiam me ornas munere. noli autem arbitrari, tam desperare me, ut disputare tecum velim, & querere, verè ne sentias, an secus. facio non inuitus, ut iudicium tuum cum mea laude coniunctum tuear, ac probem. De anno, quem Scalarem vocant, ne tanti firmitatis & qui cum eo sentiunt, apud te sit, ut animi tranquillitatem amittas. quæ enim impendent, si sunt eiusmodi, ut vitari prudentia possint: spero fore, nihil vt te lædant: si ea fixa sunt, præripere molestiam, & angustiam frustra, certè non oportet. Ego valetudine vtor satis commoda, re familiari, si spectentur labores mei, parum copiosa: si ratio temporum, satis ampla. Vale. Romæ, x. v. 1. Kalend. Febr. M. D. LXXII.

NICASIO CASLETANO
Patauim.

OPrabam, vt emergeres ex eo vitæ genere, quod neque studiis, neque fortunis tuis aptum videbam: angebar tamen, eripi nobis fructum suauitatis, & doctrinæ tuæ, hac præsertim proborum, atque eruditorum hominum, id est, tui similitudinis, caritate. nunc, ex tuis litteris cum intelligam, ordiri te nouum quoddam vitæ genus: medicorum antiquorum libros euoluere cœpisse, ne posthac, inani spe ductus, aliunde pendeas: frui nō modò familiaritate, sed conuictu etiam, ac domo præstantissimi iuuenis, Io. Vincentij Pinelli: abstergo prorsus illam ex animo molestiam, quam discessus mihi tuus reliquerat, teque istic esse, vbi otio, libris, doctoribus abundes, & eam, quæ maxime ingenium adiuuat, quam penè hic amiseras: animi tranquillitatem non desideres, vehemèter gaudeo. De epigrammate, Sammarcus agit gratias: vt referat, non expecto. cupedias tamen si habebis, ita non contemniam, vt vos omnes amem. quid enim quisque præstiterit, non ignoro. Vale, & Pinello, Sammarco, Andree Siluio, qui me olim diligere videbatur, multam salutem. Romæ, pridie Kalend. Februar. M. D. LXXII.

PAULI MANVTII
CHRISTOPHORO BARO-
ni Lobcouiczio.

Nimium agis mecum liberaliter, cum tu mihi, principis viri filius, homini priuatæ fortunæ, nullo meo prouocatus officio, tuam beneuolentiam sponte defers. quod ego beneficium tanti facio, nihil ut anteponam. cum enim ita vitam instituerim, ut virorum nobilium amicitias expeterem: tum eam nobilitatem præcipue colui, quæ licet aliquid extrinsecus assumat, maximè tamen à se ipsa pender, ac præsentì virtute decoratur. quam tibi placere sententiam video, & dare operam, ut quod maximè probas, id maximè consequaris. itaque sic velim tibi persuadeas, nihil omnino mihi vel carius esse posse, vel iucundius amicitia tua: non eo solum nomine, quod illustri sis admodum loco natus, quod patrem habeas, qui Bohemias cum summa potestate præsit, qui omni hōnore, omnique laude floreat: sed multo magis, quod & audio, & ex tuis litteris concilio, defixum te esse in præstantibus curis, & ea querere, vnde verum decus, vera nobilitas emanat. ita fiet, ut, quantum ad splendorem domesticum sua virtute addidit pater tuus, tantum ipse ad paternum decus, voluntate nunc simillimus virtute aliquando præstantior, adiungas. Incumbe igitur clarissime adolescens, (iam enim, ne abs te in amore vinear, laborare me æquum est de gloria tua) incumbe, obsecro, & huc omnes neruos, omnem industriam confer, ut ornamenta referas in patriam, quæ tua propria sint, quæque tibi nulla vnquam fortunæ vis nulla mutatio temporum auferre possit. Quæ cohortatio nec longior esse debet, cum te tua sponte propensum satis esse ad omnem laudem intelligam: nec omittenda tamen fuit, cum hoc apud te vellem relinquere, quædè aliud præstare tua causa vix possum, testimonium amoris, & obseruatiæ erga te meæ. Vale. Romæ. IIII. Non. Feb. M. D. LXXIX.

PETRO MISCOVIO.

Ex iis rebus, quarum memoria delector, nulla magis recreor, quam conscientia obseruantie erga te meæ, & opinione amoris in me tui. inde fit, ut & optem tibi secundissima omnia, & cum optata cōtingunt, vehementer gaudeam.

deam. quanquàm quis non gaudeat, cum debira virtuti præmia tribuuntur: cum excellit honore, auctoritate, opibus, qui excellit ingenio, industria, probitate: itaque, cum tibi Episcopatum Plocensem esse demandatum cognouissem, gratulatus sum tibi primum pro amicitia nostra, meoque in te studio singulati: deinde bonis artibus, quibus ex tua dignitate tantum ornamenti, tantum splendoris accessit. Hoc exemplo, quis fore iam dubitet, quin omnes non modò in Polonia tua, verum in longinquis etiā nationibus, quò tuorum meritorum fama peruenerit, ad excellentem veræ gloriæ cupiditatem excitentur: equidè, cum audio, quæ partim ab aliis, partim à probo & prudente viro, tuarum laudum præcone, Metello Venturello assidue narrantur, ita commoueor, non equidem ut aspirè, quò peruenire non licet: (non enim me tibi vlla re confero) verum ut in præstantibus doctrinarum studiis, vnde fluxit amplitudo tua, languere nullo modo possim. atque, etiam adducor in illam spem, fore prorsus, ut excellentibus ingeniis, quibus abundat in primis patria tua, auctoritas, gratia, opesque, tuæ pateant, sic, ut ad magnas res, magnoperèque expetendas, tuo potissimum patrociniò nitantur. ita nascetur ex virtute virtus, & propagabuntur illæ, quibus à turpi otio ad laudabilem industriam, ab iniuria ad æquitatem, à feritate & dissidio, ad societatem, & conuictum humana vita conuertitur, cuius tanti boni ut auctor esse velis, iam enim posse te, satis constat, ne rogandus quidem es: cum hoc à te tua dignitas, & antea actæ vitæ ratio quasi suo iute postulet. Vale. Romæ, Idibus Februarij, M. D. LXIIX.

FEDERICO VIUALDO
Neapolim.

Magnum humanitatis, magnum amoris argumentum, non solum ad me scribere, quem nunquam, ut opinor, de facie noueris, verum etiam, quæ tua sunt, omnia mihi perliberaliter offerre, ac polliceri. Ego, mi Viualde, voluntate sum contentus: cætera non desidero. amari enim cupio: prodesse verò amicis malo, quam debere. itaque, licet amicitia nunc primum inter nos exoritur: tamè sic velim existimes, quæ res ad existimationem, aut ad commodum tuum pertinebunt, in iis rebus me esse operam daturum,

daturum, vt familiaribus tuis vetustate quidem, & opibus, officio tamen concedam nemini nam, si, amantem non redamare, turpe est: multo magis eum, qui ingenio, doctrina, multis denique, vt audio, suauitatibus ingenij ita floret, vt eius amicitiam, qui recte sapiat, in rebus valde expetendis numerandam putet. Quod ob eam causam scribo, vt intelligas, cum tibi me gratias agere, tum gratulari mihi plurimum de beneuolentia tua: de qua, si vnquam commiserō, vt aliquid mea culpa detrahatur, hominem me non putabo. Vale. Romæ, x v. Kalen. Mart. M.D. LXIIX.

PAVLO LUPO.

Etsi cum tuum erga me non mediocriter studium facile mihi antea cognitū, atque perspectum, tum mea in te singularis beneuolentia postulare videbatur, vt viscerem te, quam creberrimè, tertium iam mensem difficili morbo laborantem: tamen id non feci, non equidē obliuione tui, quem fero in oculis ob egregios mores, optimamque indolem: sed partim valetudine, qua, propter nimis longam verni temporis intemperiem, incommodiore adhuc vtor: partim etiam occupatione molestissima, qua ita distineor, vt pedē ex ædibus efferre perquam raro liceat. Quod reliquum fuit, quotiescunque vidi (vidi autem ferē quotidie) familiarem tuum, mei studiosissimum, probum iuuenem, & eruditum, Iulium Iacobonium, cuius tu cōsuetudini, atque consiliis, quidquid aut in litteris, aut in moribus ad hanc diem profecisti, acceptum referre solitus es: quā sēpe de tuo statu quæsierim, quā sollicitus de tua salute fuerim. optimus ipse testis est, quod vtinam, quantum doloris ex tuo periculo suscepi, tantum opis ad te subleuandum afferre potuissē. nā tu nunc, planē integer, & saluus, nullam pristina valetudinis partem desiderans, nobiscum esses, vt interdum solebas, nosq; tuo lepore, tua venustate, tu nostra consuetudine, nostra etiam, si qua est, hilaritate fruereris. quod tamē breui futurum ita spero, vt valde tibi primū, deinde etiā nobis gratuler, non enim dubito, quin statim repetas ea studia, quæ non vulgari cum laude tractabasi: quæq; te (libet enim augurari, quod opto) ad summas opes, summamq; dignitatē, fauente præsertim, atq; adiuvante

uante patrono omnium bonarum artium, omni virtute prædito, Cardinali Alciato, aliquando extollent. nihil est enim, vt exemplis & antiquis, & recentibus crudimur, quod hominum studia ad vtilitates nostras magis alliciat, quā virtus: nihil magis & humana nobis omnia sublicit, & aditum ad cælestia patefacit. Quare, cum tibi nec instrumenta naturæ desint, quorum expertes multi, optima voluntate, studio flagranti, nihil tamen vel mediocri laude dignum præstare potuerunt: neque verò ex iis rebus vllam requiras, quæ si absint, præclaræ sæpè cursus impeditur industriz: debet animum in spem optimam erigere. omniq; cura ad recuperandam valetudinem incumbere. medicos habes, qui locum in ciuitate principē obtinent: mater assidet ægroto, curat, exequitur omnia: amicorum, nec salutationes, nec officia desunt: hæc speramus fore salutaria: sed, mihi erede, medicina præstantior in te ipso, id est in constantia, prudentia, temperantia tua, reposita est. Consule igitur, quantum potes, & salutis, & gloriæ, & parentis etiam vitæ: quam filij iacentis adspæctus exanimat: amicis veris tuis, mærore adempto, veterem iucunditatem aliquando resitue. Quod si, expertus omnia remedia, placere Deo senseris, vt hæc humana relinquas: quæ quam caduca sint, quam nunquam firma, quæ sæpè exitiosa, profectò vides: agnosce tuam felicitatem, ad eamque propera lætissimo animo, relictis erroribus, quibus ij, qui hac diutius cōpage corporis includuntur, falsa rerum inanium specie decepti, ita sæpè implicantur, vt nūquam ad veri boni cognitionem perueniāt. nos quidem, qui, te ipso vexari morbo, patimur iniquissimè, videm, si contigerit, vt in ista ætate, istis moribus, ista mēte, nondum terrena contagione deprauatus, aut mortifici criminis labe pollutus, hanc miserimam vitam cū illa bonis omnibus circumfluente permutes: lætabimur & exitu oprato molestiarum tuarum, & initio beatæ vitæ, ad quam adspirare paucissimis licet. Vale. XIII. Kalend. Maij, M. L X I I X.

AVGVSTINO ANGELELLO

Fabrianum.

Nisi tibi, quæ nunc meæ vitæ ratio sit, quibûsque curis & negotiis distinear, satis cognitum crederem:

sanè afficeret magna molestia: quod tibi, viro optimo, atque in primis erudito, præterea, quod res ipsa declarat, me iam antissimo, deesse videretur officium meum. sed profectò, si me putas ab ineunte ætate iis artibus ac studiis non mediocriter esse delectatum, quibus ad humanitatem animus excolitur, æquior me tibi esse oportet, nec suspicari, quia rarius ad te scribam, non ideo me tibi, quia debeo, gratias habere, nec diligere & amplecti diligentiam, industriamque tuam, quæ quotidie locas in antiquitate colligenda: cuius ego maiorem officij partem libenter acceptam refero benevolentia erga me tuam. Ne tamen superuacaneam operam suscipias, cum præsertim otio non abundes: hoc velim scias, omnes me cum veteres, tum etiam proximè Auximi effossas inscriptiones, in quibus hæc quoque duæ sunt, quas ad me misisti, ante duos menses accepisse à Io. Fracisco Gallo, ciue Auximate: & quod tu scripsisti, F. POLLVCII, ille, L. I. POLLVCII, quod tu, TVRCIVS. C. F. ille, TVRCIVS. C. F. S. quod Sergiæ tribus nomen fortasse fuit, nam & infra video, C. F. SER. nisi si, SER. N. id est, Seruij nepos, legendum, quod ut diligenter inspicias, mihique significes, valde rogo. Filius abest, Venetias anno superiore cum matre negotij causa profectus. Vale. Romæ, Non. Apr. M. D. L. XII. X.

IACOBO FALCONIO

Pisæ.

ET si tuis litteris magnopere delector, in quibus & amorem erga me singularem, & ingenij tui præstantiam facile perspicio: te tamen, ut hoc nostræ necessitudinis officium persoluas, auocari à studiis tuis, aut etiam ab amicorum sermonibus, minimè velim. scis meam consuetudinem, neminem diligo, quem non probem: quæ porro capere diligere, tantum abest, ut exigam ab eo plus, quam præstare possit, ut etiam, si quid peccauerit, remittam. quis enim est, qui leges amicitia perpetuò seruet: quamquam te quidem ab hoc numero non minus verè, quam libenter, segreco. noui tuam constantiam, noui curam, atque industriam, in quacunque re amor eluceat. quæ quo rationa sunt, eo magis hic te desidero: nec desiderium ferrè, nisi cogitare, eo te consilio discessisse, ut auctus virtute ad nos

nos redeas. quod ut assequaris, ita cupio, ut parenti tuo concedam, præterea nemini. Ioannem Ricciū Politianum, illustri iam virtute adolescentem, qui aliquando mecum in tuis ædibus, inuitatu parentis tui, viri optimi, cœnatus est, audio Pisas breui, studiorum causa, venturum. eum velim roges, ut me diligat, quando ego singulari sum in illū benevolentia, sic, ut te æmulum vix patiar. Salutabis meo nomine exquisita doctrinæ virū, poetam summum, Petrū Angelum Bargarum: qui Latinam, & Græcā istic publico munere maxima sua cum laude proficitur. Vale. Romæ, X. Kal. Iun. M. D. L. XII. X.

IO. ANTONIO VVLPIO.

Vix credas, quam me delectauerint inscriptiones à te missæ: non solum, quia desertæ, ac perelegantes: verum etiam, quia gratia inuendæ ab amplissimo viro, singulari virtute ornato, Thoma Altimaro, oblata occasionem auidissimè sum complexus. nam, quod inde natum est argumentum epistolæ tuæ, ita scripsit, ut summū ingenium, summum etiam erga me amorem ostendat: hoc ipsum apud me quanti esse putas? equidem, si qua est huius vitæ felicitas, maiorem eius partem in hominum eruditione, & probitate excellentium, id est tui similibus, amicitia constituo. Quare, cum tibi maximas ago gratias, quod ad me scripseris, quodque mihi haud paulò plus, quam agnoscere debeam, tribuere videaris, quippe cum ea referas ad iudicium meum, quorum ego te, si arbitrij mei res esset, Aristarchum libenter statuerem: tum verò sic velim existimes, si quis est, qui tuæ laudi faueat, qui tuam præstantem doctrinam in ore habeat, qui denique tua causa summa omnia & cupiat, & curet, eum esse me, daturumque operam, ut animus aliquando res ipsa declaret. De inscriptionibus iudicavi sanctæ Seuerinæ Archiepiscopo, quas probarem maximè: nullam tamen, ut verè dicam, improbare audio: cum aliquid in vnaquaque videam excellere. Vale, & Altimaro salutem à me plurimam. Romæ, Kalend. Iun. M. D. L. XII. X.

VINCENTIO RICCIO

A. S. P. E.

Mitto, quæ petis omnia, præter vnam Petrarchæ paginam: quam ego, primum à pueris nostris, deinde à me

à meipso diligentissimè quasitam, ne inter fragmēta quidem reperire potui. Atticanis epistolis & si mihi adhuc opus erat, tamen, quando ita vis, & ego tibi tua petenti neque negare possum, neque volo, remitto tibi eas per eundem tabellarium, qui has litteras ad te perferet. Mihi quidem animus iste tuus gratissimus semper erit. veruntamen, mi Vincenti, si curabis, vt mihi de eodem volumine ad aliquot dies commodare possis, impones operi preclaro velut artifex egregius vltimam manum. nam ego non nisi libros quinque cum meo codice contulerā reliquam partem vt absoluerè aliquando possim, non petam à te pluribus verbis, ne videar beneuolentiæ tuæ diffidere. Vides cupiditatē nostram. Tu statues in hac re, quod sit & ex fide tua, & ex voluntate mea. Cum hæc scribebam, familiares epistolas dabam imprimendas. Deus faxit, vt earum parem laboribus meis exitum sortiatur. certè quidem in earum recognitione summas ego vigilias exhausti. quæ quidem quam mihi sint laudem allaturæ, alij iudicent. Ego te, & Peregrinum nostrum, & Hieronymum etiam in oculis fero. Vos pro hac ipsa mei erga vos animi propensione, soluēt mihi oram benè precemini. raptim scripsi, vt vides. sed, cum ad te scriberē, id est, ad amicissimum, & humanissimum, non adhibui maiorē diligentiam, quam licuit per typographica negotia. Venetiis, v. i. Kal. Iun.

E I D E M.

HEndecasyllabum carmen, quo nos tam amicè salutasti, multis de causis legi perlibèter. primum, quod tuum erat, deinde, quod elegans, & ornatum, postremo, quod in illo mihi significabas memoriam tuam nostræ necessitudinis, & beneuolentiæ. itaque non possum non tibi vehementer gratulari, mihi quæ plurimū gaudere tibi, qui tam egregiè in bonis litteris profeceris: mihi, qui talem, ac tam felicem sortitus sum amicum. Deus igitur faxit, vt in hac animorum coniunctione ad extremū vsque vitæ cursum perseueremus, & quæ, summi amoris vterque fundamenta iecimus, ea non solum confirmemus, verum etiam augeamus. sic enim habeto, qui propter egregias animi tui dotes vehementer te diligant, esse quàm plurimos: qui mihi sint in te amando pares, esse vel paucos, vel neminem.

neminem. Et sanè nihil mihi à Deo Opt. Max. aut gratius posset, aut iucundius cōtingere, quàm vt aliquādo meum erga te studium & ego tibi aliqua in re optimè declararem, & tu præclarè cognosceres. nō enim is sum, qui aliud ore præferam, aliud in pectore habeā. Sed hæc satis. Nam vltèrius vacare calamo non licet mihi propter animi superioris valetudine affectum atque exercitum. Illud curabis, vt Reuerendo patri Cornelio Diuo salutem meis verbis annuncies plurimam. Bene vale. M. D. X X X I. Prid. Non. Sextil.

E I D E M.

Vide, quanti mihi sis, quantūque te diligam, quod, vbi primum ex balneis regressus sum, è vestigio ad scribendum conuolauī. non enim eius generis sunt meæ litteræ, vt ex illis aliquid possis cognoscere, quod aut nostra intersit, aut te scire necesse sit. vnum est illud, quod velim te intelligere, nobis Dei beneficio pristinam salutem si non penitus, certè maiori in parte restitutam esse. id quæ accidit secundum Deum Opt. Max. non nisi balneorum virtute, quæ per octo dies hausimus. non enim hoc medicis acceptum fero, qui me integrum propè mensem suis pharmacis excarnificatint, neque tamen me febri potuerint eripere. De meis studiis, propter infirmam ac longam valetudinem propè iam actum est: ego tamen, vt spero, quidquid omissum est temporis, breui refarciam. Tu quid pepereris, quid patiaris, vehementer scire cupio. non enim is es, qui patiaris tuum ingenium longo otio torpescere. quam rem cum præstas, non modò tibi vtilitatem cum laude mixtam quæris, sed etiam tuis omnibus & amicis & affinis, qui te amant, lætitiā atque gaudium affers. Benè vale. M. D. X X X I. X v. Kal. Septemb. Si Cornelius adhuc agit Venetiis, velim me certiorē facias.

E I D E M.

LEgi tuas litteras, perbreues quidem illas, sed tamen valdè mihi gratas. Lætaris, quod conualuerim: ego quoque lætor, quod te repererim tam bellè valere. De Cornelio quod scribis, non legi semel, sed bis & pluries. habeo enim illum conuenire. tu, si libebit, eris mihi comes in homine visendo. M. D. X X X I. X I. Kal. Septemb.

E I D E M.

EIDEM.

Multis, & iis quidem maximis argumentis declaras mihi in dies tuum erga me amorem non confirmari solum, sed etiam augeri vehementer. Quod enim tam ex animo delectaris nostra consuetudine, quod tam frequenter nos visi, quod tam crebro litteras mittis, cui dubium esse possit, hoc ex nimia quadam in me beneuolentia, & animi propensissima inductione proficisci? Quare ferreus omnino sim, & humanitatis penitus expertus, nisi te valde amem, & obseruem, qui nos etiam nullo erga te merito & ames, & beneficiis ita tibi obstringas, ut, unde pares referamus gratias, nullus iam relinquatur locus. Grata igitur fuerunt tuae litterae, eoque magis, quod intellexi te Patavium cogitare, unde sperem te pro singulari tua prudentia, & in bonas artes propensione, amplissimam & famam, & celebritatem ad tuos relaturum. Quod autem ad Graecas litteras animum appuleris, hoc tuum consilium & probum vehementer, & feliciter Deum Opt. Max. fortunare volo. crede enim mihi, nihil poteris praecelarius cogitare, quam cum Latinis Graeca coniungere. itaque hunc animum retine, & ut institui, perge. ita fiet, ut, quam de te a puero expectationem concitasti, eam adulta mox aetate & egregie sustineas, & cumulatè praestes. Sed, quoniam significas nostram epistolam futuram tibi fuisse gratiorem, si longior exstitisset, sic habeto, mi Vincenti, nos prolixius ad te non scribere, quod neque prolixiores epistolas, quibus confirmetur, amicitia nostra videtur desiderare, neque mehercule valde est, quod scribam, quod aut nostra intersit, aut te scire oporteat. Nisi fortasse velis me scribere, in Italiam Gallos aduentare, & Venetiis visum esse cometen Sextili mense, & similia, quae minimè te fugiunt. Quod si viderim te longitudine capi, dum modo tibi satisfaciam, etiam inanes, & umbraticas ad te dabo litteras. Vale, & codicem, cuius te mihi pollicitus es copiam facturum, si liber, legendum nobis commodato. Pridie Id. Sept. M. D. X. X. I.

EIDEM.

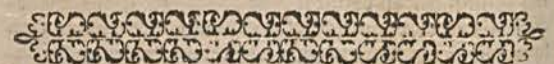
Et litteras, & libellum accepi, de quibus tibi gratias ago. neque verò mihi erat ignota diligentia tua, quam antea

antea nobis, cum Venetiis viueres, id est, cum in humaniora studia pari iugo mecum incumberes, multis quidè argumentis declaraueras. Quod petis a me res nouas, audio Carolum Caesarè ingentibus copiis breui esse in apertum aequor exiturum. apud Maomethis exercitum pestilentia grassatur. eadem apud nostras, sed omnino lentius. Peregrinus, & ceteri communes amici salutabuntur à me diligenter, ubi primum eos offendam. Tu fac existimes, nihil esse, quod ab homine amicissimo proficisci possit, quod ego non velim te à nobis expectare. fecit humanitas tua, quam mihi Patavi tam egregie significasti, ut ad antiquum amorem erga te meum addiderim etiam cumulum quandam beneuolentiae propè singularem. amavi enim semper, & amo voluntatem hominum, quae mihi rebus omnibus est carior itaque contubernaliis tuis, lectissimis viris, Augustino, Bartholomeo, & Ioanni cum salutè dixeris, addes etiam, omne meum studium, & officium sibi esse paratum. quod ut aliquando tu cum illis experjare, dabo operam, quantum erit in me situm. Paulus Papiensis per me vobis omnibus salutem adscribi vult, seque constanter asserit perpetuò comitari vestrae deuinctum in primis fore. Si Bonamicus redierit, si mihi significabis, erit vehementer gratum. Vale. Venetiis, Idibus Septembr. M. D. X. X. I.

EIDEM.

Postquam mihi renunciatum est, te Patavium, adipsam philosophiae gratia, concessisse, plurimum sanè voluptatis animo cepi, & hoc tuum consilium etiam atque etiam tacitus mecum ipse laudari. facit enim amor erga te meus, ut existimem, quidquid tibi conducat, id mihi etiam expedire. atque tu, cum in tanta hominum luce, in tanta doctissimorum virorum frequentia viuas, non dubito, quin bonarum omnium disciplinarum, & laudatarum artium cognitionem breui sis tibi consecuturus. noui ego ingenium tuum: noui prudentiam, & singularem animi tui erga praecelara virtutis studia propensionem. itaque non adhortabor te ad eas artes, quibus ab ipsa pueritia deditus semper maximè fuisti. quid sit anteaetate aetate tua dignum, qui te mores, quod institutum vitae deceat, tu videbis. Ego illud tantum tibi ante oculos ponam, ut cogites in ea te vrbe

te urbe nunc agere, quæ liberalium omnium doctrinarum hodie veluti domicilium habeatur, & à qua inanè quemquam redire turpissimum sit. atque hoc satis esse arbitror ad excitandum te ad honestas disciplinas. quamquam ne hoc quidem ideo tibi propono, quod prudentiæ tuæ diffidam, sed ut potius amoris erga te meo, qui me ad scribendum impulit, satisfaciam: quod tu, cum legeris, eo velim accipias animo, quo nos & cogitavimus, & scripsimus. Reuerendum patrem Cornelium Diuum, Peregrinum Benzonum, Nicolaum Sonicam, & Hieronymum Riccium Muranensem, communes mihi omnes amicos, meo nomine si salutabis, erit mihi vehementer gratum. Tu fac valeas, & me, ut institui, diligas. M.D.XXI.

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII

LIBER NONVS.

NICOLAO CAIETANO

Cardinali.

Go vero fratris tui Principis optimi filios, præstanti ingenio adolescentes, & libenter sum complexus: & perspecta singulari probitate, atque ad bonas artes propensione, quotidie magis utrumque diligere. Sed, ut illorum præclara ad virtutem indole, pro mea erga familiam vestram peruenire perpetuæque obseruantia, vehementer lætor: sic ad excolenda eorum ingenia quod attinet, nec mihi vacui temporis esse quantum res exigit, nec facultatem, quæ voluntatē æquare possit, non mediocriter angor. quamquam illis, ut video, quæ aliunde petuntur, intra domesticos parietes abunde omnia suppetunt. ut enim reliqua omittam, cum in tuam

in tuam vitam intuentur, cum tuos mores, tua instituta, tua studia contemplantur, nullam præterea disciplinam, nullius vocem, aut præcepta desiderant. veruntamen si quando acciderit, ut ab his occupationibus, quarum concursu pæne obruimur, respirare liceat, deesse vestræ cupiditati non patiar industriam meam. quod ut enitar, hortantur quidem multa, nihil tamen magis, quam epistola tua, quæ me cum sermonis elegantia, tum significatione amoris, & iudicii de me tui sic affecit, ut nihil unquam senserim iucundius. Vale. x. Kal. April. M.D.LXX.

PAVLO MANVTIO

S. P. D.

Superioribus proximis diebus sumpsi mihi quiddam non alienum, ut arbitror, ab officio meo, neque tibi aduersum, cum optimo animo tuique amantissimo, quæ te ratio impulisset, ut de optimo Imperatore Maximiliano, Domino meo vere restet; cogitata, & ad Sambucum nostrum perscripta, ex libro epistolarum tuarum tolleres, & bene culta euertes, exquirere non dubitavi. Magnum enim atque graue aliquid fuisse, quod te ipsum quasi ad cuius laudes amplificandas illa, quæ diuulgaueras, pertinebant, inuerterit, statuebam, & quin hoc cum iniuria, quæ capiti Reip. Christianæ fieret, coniunctum esset dubitare non poteram. Itaque cum te, propter excellentem omnium liberalium doctrinarum cognitionem, animo meo egregie carum habeam, & tibi aliquid à maleuolis instillatum, quo minus in recta sententia maneres, putem, erigere te, atque confirmare rursus meis litteris volui. Spero autem, ac potius confido, te pro singulari tua humanitate & probitate in optimam hoc accepturum partem, ac maiorem mihi, cui Cæsar intime est notus, fidem habiturum, quam hominibus Imperatoris opti. & inuidissimis, tuisque laudibus inimicis. meque dubitatione & cura, quam ista mutatione, cuius nulla vera ratio excogitari potest, nobis iniecit, leuaturum. Id ut facias, & hanc meam curiositatem (sicet hoc nomen in vitio ponatur) ab omni malevolentia dissuadissimam, ac potius cum summa erga te beneuolentia, si deque, quam integerrimam Cæsareæ Maiestati quoad vixero præstabo, coniunctam esse tibi persuadeas, in maiore

rem modum peto. Bene Vale. Viennæ, ex aula Cæsareæ, x^o
Kalend. Iunij, M. D. L X I X.

Ioannes Crato à Craßtheim, S. Cæs. Maieſt.
Conf. & Medicus intimus.

IOANNI CRATONI

Viennam.

SI quis est, vir præstantissime, qui constãtia delectetur, & quam semel consilij viam ac rationem est ingressus, in ea libenter pergat, is ego sum & eum esse me non medio critèr gaudeo. sed, vt te non fugit, singulari doctrina ac sapientia virum, in hominum voluntatibus nihil esse perpetuum necesse est: nec videtur in aliquam culpam incidere, aut male de se ipso consulere, si quis ita vitam instituit, vt eius cõsilia ratio temporum moderetur, ac regat. Ego olim in illa mea ad Sambucum epistola quid cogitarem, declarandum putavi. nam etsi de studiis meis humiliter admodum sentirem, nec satis fore sperarem, vt ex ingenio meo quidquam depromerem, quod si ad Maximilianum, Regem tunc Romanorũ inclytum, nunc Imperatorem, mitteretur, aditum mihi ad eius beneuolentiam patefaceret: suasu tamen amicorum, assiduisque sermonibus in eam mentem impellebar, vt maximo Principi, erga liberales omnes disciplinas egregie animato, notam esse cuperem industriam meam nũc mutata mea ratio est. Romam euocatus à Pontifice, sic impediõr negotiis, sic à studiis auellor, vt, quæ de litteris nostris opinio fuit, si modo vlla vquam fuit, ea nihil dignum, in summa temporis inopia, præstari à me posse confidam. Porro, quod pollicebar, eum posse perfici sperabam, id, spe sublata, cur pollicear, non video: nisi si, quod à mea non solum natura, verum etiam consuetudine, semper abfuit, eos imitari velim, qui maiorem ex inani quadam ostentatione, quam ex ipsa veritate, voluptatem capiunt. Nam quod vereri te ostendis, ne maleuolorum opera & artificio factum sit, vt à pristina sententia discederem; patere, obsecro, persuaderi tibi primum, id quod res est, mutationem fecisse me voluntatis, non iudicij: deinde, illa ipsa mutatione voluntatis, quam nulla meritas attulit, sed ab inuito necessitas exprellit, nihil animo meo molestius, nihil acerbius accidere potuisse, quid enim? an ego vel ita hebeti sum ingenio, vt quibus virtuti-

bus

bus tanta Maieſtas ornata sit, non intelligam, vel ita improbo, vt, quæ laudes tantis virtutibus debeantur, non consistat? istam calumniam, opinor, neque qui studia mea, neque qui mores nouerit, in me conferet. In quo tamen, vt ingenue fatear, est quod me mordeat. qui enim alios, homo minimè fallax, & ingenio meo antea metiebar, nunc demum, quasi admonitus officio litterarum tuarum, incipio suspicari, posse aliquem, quod à me ratione, vt arbitror, optima factum est, id, aut ignoratione concilij mei, aut suæ fortasse naturæ vitio, deteriorem in partem interpretari. neque, huic malo quæ mederi ratio queat, dispicio: nec possum, in optima animi conscientia, non aliquam tamen ex aliena suspitione molestiam trahere. Tibi quidem, Crato optime, cum & me verbis exquisitis in epistola tua elegantissima, ac planè omnium, quas adhuc legerim, prudentissima laudaueris, & ea simul scripseris, quæ profecto, nisi me valde diligeres, & nisi de mea existimatione ac laude laborares, tibi nunquam in mentem venire potuissent, quas gratias debeam, facile video: quas agere possim, non reperio. Quod tamen in me est, vt meritum tuum perpetua memotia colam, & singulari te ipsum amore complectar, quod virtuti quoque tuæ, omnibus notissimæ, libenter tribuo, id si omitam, nefario me scelere deuinctum putabo. Vale. Romæ, Idibus Sept. M. D. L X I X.

E I D E M, Viennam.

ET serius, quam tu fortasse expectabas, & breuius omnino, quam tu uterque nostrum vellet, ad te seribo. id accidit valetudinis incommodo, non obliuione tui, ad quem quotidie mentem refero, & ea sane voluptate, quam maior esse nulla possit. quod si corporibus animi mederentur: facile sanaret hunc morbum quo quintum iam mensẽ laboro, iucundissima recordatio humanitatis, & beneuolentiæ erga me tuæ alleuari tamen videor, dum de te cogito tecumque quasi loquor. calores expecto, valetudini meæ semper vtilis. nam hyems, & veris inconstantia, eum hiemali prope frigore, male me vehementer habuit. Si valebo, expecta epistolam bene longam. interim ama me, vt facis. Vale. Romæ, Kal. Mai. M. D. L X X.

LABORABAM eodem, quo antea, morbo, & quidem

aliquanto etiam grauius, ita Dei voluntas fert. nec satis
cōstat inter medicos, qui sit exitus futurus: meus animus,
vt ingenue tibi fatear, aberrat à bona spe, quippe ætate in-
grauescēte, valetudine perimbecilla, morbo plurimo-
rum mensum. Te rogo pro nostra necessitudine, si quid
mihi acciderit humanitus, filium meum Aldum qui viuit
Venetijs, tuis officijs, tuāque humanitate complectaris.
Ego, si diutius vita fruār, nullū mihi crede, erga te amicis-
simi atque obseruātissimi hominis officium prætermittam.
Hæc quoque aliena manu: nam meæ vim penitus omnem
ademit morbus. vide, qui sim mi Crato. Vale, & posthac
Venetias, quo me breui conferre cogito, ad oratorem ve-
strum litteras mittere. is mihi eas reddendas curabit. &
quamquam fieri potest, vt inde me Pataviū, valetudinis
curandæ gratia, cōferam: tamen discedens mandabo meis,
vt literas tuas eō mi tant.

EIDEM, Viennam.

Nunc demum exoriri mihi videor, & quasi post mul-
tam noctem lucem adipisci, reuersus post annos de-
cem in patriam ab vrbe Roma, vnde, me laborem nullum
pro publica re communique commodo recusantem, gra-
uis morbus ac diuturnus extraxit. Gratulantur amici, am-
plexantur, lætitiā oculis, vultu, sermone declarant. Hoc
mihi iucundissimum est: sed, in hac iucunditate, angor sepe
intimis sensibus, dum recordor, quid iacturæ, quādiu Ro-
mæ vixi, studia mea fecerint: de quibus, quamquam intel-
ligo non eum esse me, qui magna præstare possim, verum-
tamen minima fortasse non erat expectatio. Ire, inquit,
non oportuit. Certe, si diuinare licuisset, verum, si res ad-
huc integra ponatur, eundi consilium qui reprehendat,
fortasse nemo sit. Laborabam domesticis incommodis, fra-
trum meorum culpa: nec spes erat emergendi, nisi noua
consilia caperentur. Vocabar à Pontifice Max. quo nihil
videri poterat honorificentius: fructū autem quis nos ex-
spectaret? Cohortabatur amplissimi viri, quorum erga me
singularem beneuolentiam multis rebus antea perpexer-
am: lata denique, copiosa, ampla ab omnibus omnia pro-
mittebantur. quid agerem? credidi, & speravi, vt fere su-
mus omnes homines hoc ingenio, vt ea, quæ cupimus, li-
benter

benter quoque speremus, quamquam hoc leuius, quod
spem sefellere euentus: non tam enim abundare, quam
nō egere, gratum est illud per quā graue, quod perpeti sa-
pe multa sum coactus, indecora prorsus, indignaque stu-
dijs nostris, ætate nostra, existimatione ante parta. In quo
tamen occurrit ea consolatio, quod, in illo vitæ durissimo
genere, multa ferendo, multa simul didici, quæ profecto
me nunquam neque libri, neque vlla doctrina, neque
dies ipsa docere potuisset. Nunc, singulari diuino mune-
re patriam adepti, redibimus ad illa præclara studia, vnde
discedere non oportuit: omnique prorsus curā vacui, nul-
lo cuiusquam imperio, exclusis etiam, si licebit interpellan-
toribus: si non licebit, tunc additi, salubri aliquo, & amœ-
no loco fruemur, libertino otio, litterulis nostris, operam-
que dabimus, quantum in nobis erit, vt, quod amissum
est antea temporis, non id quidem totum, (qui enim fieri
potest) nonnulla tamen ex parte sarciat, & aliquem ad-
huc ex industria nostra fructum posteritas capiat, valetu-
dine modo vtamur commoda, qua nunc omnino care-
mus, erepta laboribus illis, animique curis, quæ nimium
omnino graues, nimium diuturnæ, fuerunt. Febris disces-
sit post nouem tandem menses: sed inedia, morbo, macro-
re, ad horribilem prope maciem redacti sumus: quodque
miserius etiam est, alium purgare, nisi accedant extrinse-
cus adiumenta, nunquam licet. Huic ariditati asinitum lac
prodesse in primis posse, neque huic remedio vllum præsta-
re, inter omnes medicos cōuenit. In cibo sicca omnia dam-
nant, humida probant, præsertim quæ facilia sint ad con-
coquendum. Pono magnam spem in eorum consilijs, ma-
iorem tamen in animi tranquillitate, in adspectu meorum,
in cœli patrij salubritate: denique ad omnipotentem Deum
omnia refero. quidquid acciderit, eius voluntati libenter
acquiescam. Hæc de statu nostro: vtinam quotidie lætio-
ra, quod futurum spero, & sanè tua quoque causa cupio.
necesse est enim, quem valde ames, (sic enim mihi iam
persuasi) de eo valde te sollicitum esse. Ad illam superiorem
epistolam, Romæ scriptam pluribus verbis, expecto, quid
respondeas. Vale. Venetijs. x. Kal. Nouemb. M. D. LXX.

PAULI MANVTII
BOTVITO NERICIO

Senas.

Vellem, vt, quam libenter eos homines complector, quorum in sermone & in moribus aliqua signa virtutis, & integritatis elucet, tam sæpè accideret, vt eos colere officiis, ornare verbis aliqua demum vel tueri, vel augere facultate possem. profecto animus meus, cui multis rebus fortuna defuit, & tibi & aliis tui similibus longe pateret illustrius. hanc tu fortasse voluntatem meam, nullo quidem adhuc insigni merito declarata, spectas, cum mihi gratias agis, quod te, cum Romæ esses humaniter acceperim, & in summa mea occupatione, nunquam tamen aditu, nunquam sermone excluderim. quæ tu pro tua bonitate magni beneficii loco ducis: ego, si quis ea præster, non tam laudandum, quam, si omitat, vituperandum puto. Quod verò de scriptis meis ita sentis, vt ea cum vehementer ipse probes, tum à tua sententia non discrepare commune iudicium dicas: istam equidem opinionem tanti æstimo, quanti æstimari debet ea laus, quam, eruditorum ac sapientium virorum consensu & approbatione nixam, inuidia aut maleuolentia labefactare non queat. veruntamen, qui me probe norim, vereri sæpè cogor, ne te quidam amor, multos fortasse fallat auctoritas tua. ac, si me audies, cui debes in ea re, quæ ad me ipsum pertinet, obsequi non inuitus, parumper moderabere posthac iudicium de me tuium: ne dum existimationi meæ nimium studes, tuam in discrimen adducas. Sunt enim quædã pestes hominum, quibus aliena laus ita molesta est, vt, quidquid aliis addatur, sibi detractum putent: & omnem detrahendi obrectandique locum sic arripiant, vt ex aliena ignominia sibi laudem quærere videantur. De mutatione illa quam feci in epistola ad Sambucum, & prudenter, & amanter iudicas. scripsi, cum impedimento nihil fere videbatur, quo minus id, quod cogitabam, ad exitum perducerem: induxi, cum propter assidua negotia studiis meis ita diffiderem, quasi nihil ne mediocriter quidam eruditis auribus non modo Imperatore Maximiliano dignum afferre iam possent. vtriusque consilij causam ad Cratonem perscripsi. Spero fore, vt meum factum, de quo parum æquis animis nonnullos iudicare, litteræ tuæ significat, vir optimus ac prudentissimus non improbet. quod si euenit.

nerit, tanti hominis auctoritate sustentatus non equidem dicam, quid alij sentiant, non laborabo, sed certè multo minus: cum præsertim te quoque, florentem ingenij, probitatis, doctrinæ fama, tui iudicij testimonio mihi non defuturum intelligam. Vale. Romæ, x i i x. Kal. Oct. M. D. L. x i x.

AVGVSTINO ANGELELLO,
Fabrianum.

Nec filius adest, profectus Venetias cum matre ante aliquot dies: nec mihi à grauioribus curis tantum spatium relinquitur, vt binis tuis litteris pluribus verbis respondere possim. hoc tantum habeto, delectari me vehementer diligentia tua, quæ te vti video tum in describenda, tum in mittenda ad nos antiquitate. gratias agere, si hoc vno contentus officio essem, aut hoc à te credere expectari. in Orthographiæ libro, cum rursus edetur, aut in eo, qui apparatur, veterum inscriptionum, carere te tua laude non patiar. ita nostra consuetudo fert: ita postulat & amor in nos tuus. Reliqua, cum vacabimus, si modo id assequemur inquam: quoddam sanè non tam nostra, quam aliorum causa cupimus. Vale. Romæ, v i i. id. Maij, M. D. L. x v i i.

EIDEM, Fabrianum.

De inscriptionibus ad me missis, noli expectare dum tibi gratias agam. nam neque id patitur amicitia nostra: & officium tuum, sæpius iteratum, gratiarum actionem requirere iam non videtur. Quod ad meos Commentarios attinet, velim hanc moram æquo animo feras. quotidie enim aliquid additur, aut mutatur. ita, si quam facis in tempore iacturam, eam tibi refarciam. Equidem istam amo cupiditatem scriptorum meorum, in qua te socios habere multos intelligo. vtinam orium contingat, vt eam explere aliquando possim. Vale. Romæ, i v. Non. Sept. M. D. L. x v i i.

EIDEM, Fabrianum.

Puto te ab Onuphrio Gilio, tui amantissimo, certiorum non semel esse factum inualetudinis meæ: quæ non
v 4 uum

num iam mensem ita laboro, ut neque ratione victus, neque
ullo remedij genere adhuc quidē alleuari potuerim. itaque
misere iaceo, ipse iam destitutus omni præter eam, quam
in cœli mutatione multi ponendam arbitrantur, quorum
ego libenter accedo sententiæ. exire propter nimios ca-
lores nondum licuit. Sed ego exeundi consilium ita cœ-
pi, ut Urbem plane relinquam, & ad patrios lares, & dul-
cia incunabula remigrem. in quo Pontifex, ut est insigni
præditus humanitate, facilem, perbenignumque se præ-
buit. Si quæris, lætior, an tristior discedam: non facile di-
xerim: ita multa occurrunt, quæ animum ac voluntatem
huc illuc distrahant. propensior tamen in hanc partem
sum, ut post annos decem, ætate ingrauescente, urgente
præsertim difficili morbo, ad patriæ complexum recurrant
eius aspectus, non dubito, quin mihi amissam molestissi-
mis curis hilaritatem restituat. quæ si quis afflictæ valetu-
dini haud paulo magis, quam orientalia quæuis pharma-
ca, prodesse dixerit, opinor non errabit. Eamus igitur diis
bene iuvantibus, & redeamus aliquando ad illa studia, unde
discedere piaculum fuit. quod utinam per valetudinem
liceat. nam per negotia certe licebit. ita res meas consti-
tuit: ita, quæ dissipata erant in domesticis rationibus col-
legi, atque contrahi: ita denique quod accepi quasi dictum
arroganter nolim, humana omnia propemodum cœpi cō-
temnere. De discessu igitur fixum consilium est: de die nō-
dum statui: sed ut hyemales imbres, tempestatesque vi-
tentur, ante Kal. Octob. cogitamus. Onuphrius hic rema-
net, meo sanè cum dolore: non solum enim eius opera
utebar in studiis, verum etiam conuictu, sermone, probi-
tate, ingenio ita fruebar, ut hanc iacturam sarcire me pos-
se vix unquam putem. non deerunt omnino, quibus vitæ:
sed præter operam, alia desidero: hoc adolescente nihil ap-
tius ad naturam meam. Te, mi Augustine, quamquam
longè disunctus, tamen prorsus non carebo. quæ enim
tua est humanitas, qui tuus in me amor, scribes interdum
ad me. ego autem, licet otium in litteras, si valebo, ita
amplecti cogitem, ut diuelli me non facile patiar, tamen à
te, viro optimo, nostri, quod facile perspexerim, cupidissi-
mo, amantissimo, non committam, ut in hoc genere pro-
fus requiri possit officium meum. Vale. Kalend. Sept.
M D L X X.

HERC

HERCVLI CROPHANO

Sulmonam.

Non possum non amare vehementer industriam tuam
qua te uti video in emendando gentili tuo, poetra
summo, perge, ut cœpisti: nam & gloriæ tuæ consules, &
alios ad eandem laudem excitabis. Victor ad Aemenios,
magis arridet, quam Victor Iolciacos: accedente præfer-
tim antiqui libri testimonio. Regius autem, inania captas,
veritatem quærebat in tenebris. Tu longe certiora seque-
ris: itaque tibi libenter assentior. Vale. Romæ, XIII. Kal.
April. M. D. L X X.

EIDEM, Sulmonam.

Inscriptiones illæ nihil habent, quod oblectationem
aut doctrinam legentibus asferre possint: quod si simi-
les occurrerint, inanem laborē suscipere te nolo. De Oui-
dij loco ad tuam sententiam opinionem meam abscribas,
licet. Regius illis sæpe allucinatus. tu si perges ut cœpisti,
poetram ingeniosum, ciuem tuum, a mendarum labe, non
mediocri tua cum laude, vindicabis. Vale. Romæ, Prid.
Kal. Sex. M. D. L X X.

M. ANTONIO CROPHANO

Sulmonam.

Excusarem tibi tarditatem litterarum mearum, nisi
Hercules frater tuus, quæ meæ vitæ ratio sit, quam al-
fiduis, quam variis impedita negotiis optimus testis esset.
atque ego illi, cum me rogaret, ut aliquid tibi rescriberē,
deesse mihi dixeram non modo otium, sed etiam argu-
mentum. nam de paraceto, sanè mirabar non probari ti-
bi sententiam parentis mei, præsertim quæ rationibus o-
ptimis niteretur. cætera vero in tuis litteris erant eiusmo-
di ut à te non negotij, sed animi causa scripta viderentur.
quod si mihi hæc imposita conditio sit, ut eorū omnium,
qui quotidie non modo ex Italia uniuersa, verum ex trās-
alpinis quoque gentibus ad me scribunt, rescribere litte-
ris necesse sit: inique mecum agatur, prorsus inhumane.
cuius enim otij est, cuius etiam ingenij, tot epistolis pos-
se respondere latino præsertim sermone, in quo mihi, pro-

V 5

pter eam, quam nonnulli de scriptis meis opinionem habent, non licet esse negligenti? At officij prætermisſi grauem eſſe culpam dices. Si ſimplex officium agitur, ure dicis: ſin eueniat, vt concurrant officia duo: certe, poſſe alterum omitti ſine culpa, & minori maius antepoſi, aut fateberis, aut in grauem ipſe culpâ incidet. magnam enim, niſi diſtinguantur officia, rerum omniũ humanarum perturbationem ſequi neceſſe eſt. Simili, vt opinor, in loco mea cauſa verſatur. Cum enim ſacris libris, qui ad Chriſtianæ reip. ſalutem pertinent, & corrigendis, & edendis, cum ſalutationi virorum honeſtiſſimorum qui frequentât ædes meas, cum etiam ſtudiis noſtris vel vt inſtituta abſoluam, vel vt abſoluta perpoliam, danda opera eſt: ſcilicet eius temporis, atque eius operæ partem, rebus grauiffimis detractam, ad inanes epiſtolas transferam. inanes appello, quia video multos, cum ſcribendi cauſam aut perquam leuam, aut etiam nullam habeant, ideo tamen ſcribere, vt meas litteras eliciant. quod niſi ſtatim aſſequuntur, indignantur, & maiorem ſuæ voluntatis, quam occupationis meæ rationem habent. Ab horum numero libenter te, mi Cyophane, ſeiungam. non enim dubito, quin me diligas, vel tua ſponte, propter communia ſtudia, vel imitatione iuuenis optimi, atque eruditi, Herculis fratris tui. A quibus autem diligere me puto, de iis vt bene ſentiam, nõ ægrè à me ſoleo impetrare. atque vtinam, quam propenſo erga vtrumq; veſtrum animo ſum, tum facilè vobis animum inſigni aliquo meritò probare poſſim. quod equidẽ enitar: & ſi cõtigerit, vehementer lætabor: ſin minus, vos tamen amplecti voluntatem meam, eaque contentos eſſe, & humanum in primis, & æquum eſt. Vale. Romæ, x 11. Kal. Dec. M.D.LXIX.

IO ANNI CASELIO,
Florentiam.

A Eque, vt video, lætamur, tu mea erga te, ego tua in me beneuolentia, quæ ſi orta eſt ab opinione virtutis: vt certe eſt: non dubito, quin perpetua ſit. tu enim, quas artes à puero colere cœpiſti, in iis quotidie magis vt excellas, operam dabis: ego te, inani fortalſe conatu, (nam aduerſantur multa) ſtudio tamen, & voluntate, quantum licebit,

licebit, imitabor. Neritium tuũ quis non amet? mihi crede, tuarum litterarum teſtimonio, aut commendatione non eget. me quidem ita ſibi deuinxit officio ſuo, non modo vt omnia, quæ poſſum, ſed etiam quæ nõ poſſum, eius cauſa cupiam. iam de eius ingenio, doctrina, eloquentia quid ego tibi, cui notior eſt, quam mihi prædicabo igitur aliis vel quod amor impellit: vel quod ornare virtutẽ, noſtræ conſuetudinis eſt. Vale, mi Caſeli, nõſque vt facis, ama. Romæ, x 11. Kal. Octob. M.D.LXIX.

FRANCISCO PLANTEDIO,
Manfredoniam.

ET ſerius, quam tu expeſtabas, & breuius fortalſe, quã vterq; noſtrũ vellet, reſpondeo litteris tuis. quãquam, cum tibi nota eſſet occupatio mea, erat humanitatis & prudentiæ tuæ, ſilentium meum in bonam partem accipere, & amici hominis commodo conſultum velle: cũ præſertim, iudicium meum de tuis verſibus cur expetas, cauſa nulla ſit. tu enim hoc in genere ita es verſatus, vt excellas: ego ſaluere Muſas iuſſi ante aliquot annos, nec poëtæ iam conor attingere: aut, ſi interdum, vt oblectem me potius, quam vt imiter. quod ſi tu meũ iudicium antepoſis tuo, quod ego ne comparo quidem: errare te facile patiar, neque committam, vt meam fruſtra ſententiam exquiras. Mihi quidem ea, quæ ſcripſiſti ad Rotam, vatem ætatis noſtræ celeberrimum, valde probantur. habent leporem: nec tamẽ grauitate carent. totum poëma (ſic enim videor appellare poſſe) luminibus ingenij, doctrinæque diſtinguitur. Sic perge: ſic ibis ad aſtra, præſertim oratoria quoque facultate, vt video, non mediocriter inſtructus. Commẽtarium meum in epiſt. ſam. dederam amico deſcribendũ: ſed eius operam caſus neſcio quis interpella vitædetur aliquando vel hĩc, ſi licebit, vel certè Venetiis: quod minimè vellem abſente me. poſt diſceſſum tuũ addidi non pauca, quædam perpoliui. Cupio ſalutari à te veterem patronum meum, omni laude præſtantem, Cardinalem Comenſem. cuius erga me officia, dum viuam animo ac memoria tuebor, prædicare nunquam deſinam. Vale. Romæ, v 11. Kal. Octob. M.D.LXIX.

IAGO

ſans adles & ſi ſuadet.

PAULI MANVTII
IACOBO GORSICIO,
Craconiam.

Articulam litterarum tuarum, in qua scribis ad amicum tuum, audisse te exclusum esse Roma Paulum Manutium, (hæc enim ipsa verba ponis,) legi sine molestia. qui enim rumor, nec si verus esset valde afficeret animum meum, subsidia sibi ad omnes casus ex optima conscientia quarerem, is cum sit falsus, & inanis, quid est cur me tangat? Equidem si scire vis, qui sit meus hac tota de re sensus, inclusus potius mihi videor esse, quàm exclusus. à quo enim die Romam veni, ex eundi facultas, quam sæpe valitudinis, interdum animi etiam causa optaueram, data nunquam est: non quia iis hominibus, qui tanti apud me sunt ut eorum voluntatem autumque quasi legem obseruem, ut ait facillimis: sed commissum fidei, diligentiae in diuitiæ meæ negotium eiusmodi est, ut absente me iacturâ patiarur, quod si priuata mea res ageretur, negligere fortasse nunc, ut scire te arbitror, totum hoc munus ad sedis Apostolicæ dignitatem pertinet: pro qua si accideret ut vitam profundere opus esset, præclare mecum actum putarem. Hoc meum studium placere bonis viris, & ipsi in primis Pio V. Pont. Max. nihil omnino probanti, nisi quod ad summi Dei gloriam, communemque salutem referatur, ita lætor, ut ceterorum opiniones, & iudicia contemnam. quid enim laborem, quid de me sentiant, aut loquantur, qui ne sincere iudicare possint, liuore impediuntur, aut maleuolentia, fortasse etiam hominem in saluberrima tollendæ prauitatis hæreticæ cura diu noctisque versantem, non labori, non valitudini parcentem, parum æquis oculis adspiciunt: sexcentas enim artes, quibus causa publica lædatur, quotidie veterator ille magnus, generis humani sempiternus hostis, excogitat. Sed homini meo, quæ tam volunt, isti detrahant: me tamen, ut ab optimorum consiliorum cursu, rectissimæque mente deducant, nunquam assequuntur. Te quidem ista mi Gorsci, quæ aut à leuissimis hominibus temere, aut ab improbiis callidè disseminantur, si putem credere, ignorare videar, & prudentiam, & benignitatem tuam: ut ingenuè tamen tecum agam: post illa verba, exclusum esse Roma Paulum Manutium, optati signum aliquod vel iudicii, vel saltem amoris in

ris in me tui iudicii, ut hoc adderes: Quod verisimile non videtur: aut etiam, Quod de tali viro vix crediderim: amoris, hoc, aut simile: Quod cupio esse falsum: Quod si verum est, doleo. Hæc tu si sic scripsisses, cum amicitia nostræ, tum constantia quoque tuæ satisfecisses: illa quidem ipsa verba, quæ subacerba nonnullis videri fortasse possint, condimento quasi aliquo mitigasses. Vtræque est à te ommissa significatio: & quamquam vtræque mihi æque grata futura esset, quippe qui à bonis eruditisque viris, id est, à tui similibus, non minus probari, quam diligere velim: tamen nescio quo modo sit, ut, amoris te nihil dedisse, aliquanto molestius feram. Qua de re scripsi ad te libere, pro mea consuetudine: neque tamen dubito, quin tu hoc ipsum, quod scripsi, pro tua humanitate æqui bonique facias. Nam de statu rerum mearum mihi ipsi, auctori satis bono, velim credas, non modo Romæ esse me, verum etiam libenter esse, existimatione integra, re familiari aucta potius, quàm imminuta. Vale. Romæ, VI. Kal. Oct. M. D. LXX.

IO. BAPTISTÆ OLIVO
Asulam.

Et si, cum hæc scripsi, non satis commode valebam, dedi tamen operam, humanitate coactus litterarum tuarum, ut aliquid rescriberem. Lætor periucundam tibi esse recordationem veteris amicitia, consuetudinisque nostræ, sed maioris lætitiæ causam afferunt officia tua, quibus uxorem meam primum, graui morbo affectam, deinde filium, non minus grauius laborantem, assidue coluisti. Vtinam, quam debere me fateor, aliquando referre gratiam possim: habeo quidem merito tuo parem, quamdiu vita contigerit. De statu rerum tuarum, ex Lælio Gauardo, probo iuvene, mihi que suis moribus, & sua virtute carissimo, cognoui ea, quæ vehementer optabam: diligere te, & coli à bonis, honestisque ciuib: opera, opæque tua multos adiuuari, augeri quotidie opinionem probitatis, & doctrinæ tuæ, quo tibi nomine plurimum gratulor: quæque tam præclaræ industriæ, tam propellæ ad communem salutem voluntati, præmia debentur, ea non dubito quin tibi nunc quidem homines, olim vero Deus opt. Max. vberissima persoluat. Vale, & uxori, filioque quorum in salute sita mea

mea salus est, humanitatē, & diligentiam, si nondum conualuerunt, eandem præstā: à me verò, quæcūq; ad commodum, laudēque tuam pertinere intelligam, omitti posse nolim existimes: si quid ignorabo, admonitus à te vincam officiis meis opinionem tuam. Romæ, pridie Kal. Oct. M. D. L. X. I. X.

PRO COLLEGIO CANONICO-
RVM S. PETRI.

*S. R. M. & Leonora Austria, sororibus
Spiram.*

Bene agendi ratio maxime discitur eorum exemplo, quorum actiones generis nobilitas, aut splendor dignitatis illustrat. propterea neque optabilius quidquam est, quam ut Reges, Principesque reliqui ad ornandam, tuendāque Christi Ecclesiam, unde vera salus, æternæq; vitæ felicitas emanat, suas oēs curas, omnia studia conferant: neque nos ex vlla re maiorem capere lætitiā potuimus, quam ex M. V. propensa ad cultum, ac venerationem Apostolorū voluntate, antea quidem nobis minime dubio multorum sermone nunc autem insigni vestis aureæ munere declarata. Et quamquam suæ pietatis, perpetuæq; innocentiae à Deo opt. Max. fructum illum capient, quo nihil potest esse præstantius: tamen nos quoque, ne partes nostræ desiderantur, primum gratias eis de ista liberalitate, istaque mente quam licet maximas & agimus & habemus: deinde fore pollicemur, ut exstet sui muneris memoria in annos plurimos inter ornamenta templi, in animis verò nostris numquā exstinguatur. Interim precibus omnibus, ut M. V. perpetuo bene sit, quæque optant, feliciter, prosperæque eueniant, à cœlesti numine petemus. Romæ, xvii. Kal. Ian. M. D. L. X. I. X.

HIERONIMO RVBEO
Rauennam.

Epistolæ tuæ, in qua significas Rauennatem historiam à te esse institutam, quærisque à me, quæ ad eam pertineant, nonnulla, serius omnino, quam tu expectabas, respon

respondeo: sed obliuionis, aut negligentiae culpa liberat me diuturnitas morbi, quo primum leuiore commotus, postea graviter percussus, ad hanc fere diem iacui. alioqui meum in hoc genere studium nec tibi defuisset, nec defuturum vniquam, velim existimes. non est enim meum, minimeque decere arbitror, cum humaniora semper studia præcipue coluerim. nunc committere, ut humanitatis officia desiderare à me quisquā iure possit. Adde meam erga doctos homines, in quibus excellere te video, beneuolentiam: adde non mediocrem obseruantiam erga ciuitatem vestram: quæ me olim adolescētem omni liberalitatis genere complexa, immemorem, aut ingratum, in iis præsertim rebus, quas ad eius amplitudinem, & gloriam spectare intellexero, profecto numquam sentiet. nec verò dici potest, quam valde gaudeam, quod eniteris, atque elaboras, ut eius antiqua nobilitas, æternis ingenij tui prodita monumentis, ab omni posteritate cognoscatur. nā tu iam nunc ista voluntate magnam laudem consequeris: quid futurum putas, cum voluntati res ipsa responderit: honestis consiliis Deus, hominēque fauent: honestius autem nihil, aut præstantius, quam de patria bene mereri. Vrge igitur, & illustra, quantum in te est, gentiles tuos. quod cō tibi magis curæ debet esse, quia memoriam publicam, vestustate iam deficientem, ab interitu vindicare non potes, quin priuatam simul tui nominis memoriam immortalitati commendes. In hoc argumento quid efficere, & præstare ipse possim, non equidem intelligo: verum tamen si quid possum, & si assequar aut legendo aut cogitando, totum illud, quidquid erit, & quantuncumque erit, prolixè tibi, perliberalique animo & polliceor & defero. Nam illa, quæ requiris, eiusmodi sunt, ut vel historiae veteris testimonio, vel ipsa etiam coniectura explicari facile possint. Si enim Casarem, cum utriusque Galliae præesset, in citiorem, conuentuum agendorum causa, sæpe hibernasse concedimus: id quod ambigere non licet: quis dubitet, quin Rauennæ, quo nullum in ea prouinciæ parte nobilibus opidum inuenio, conuentum egerit? De scedere, ne hoc quidem video cur in dubium vocetur. vrbs enim Cisalpinae Galliae Rauenna fuit: at Galliae foederati. Locum Ciceronis in oratione pro Balbo, suffragante, ut verba tua declarant, vetere libro, ita legerem: P. Cæ

P. Cæsum, virum bonum, qui viuit, Rauennatem, fœderato ex populo. Vt primum patria, deinde patriæ conditio ostendatur. nam si legamus, Qui viuit Rauennæ fœderato ex populo: fœderati populi nomen, id est, P. Cæsij patria ignorabitur. in quo repugnat Ciceronis consuetudo. neminem enim ciuitate Romana donatum appellat, quin patriam simul nominet. Q. Iubium, seu, Q. Iunium, cur non placeat, eadem ratione adducor. nam si hunc Rauennatem esse dicimus: P. Cæso quid fiet? an solus patria carebit? Dixi, quid sentirem, rogatus à te: nec mihi tamen arrogare tantum ausim, vt meum iudicium anteponam tuo. In amore, atque etiam in iis officiis, quæ amori debentur, me abs te vinci numquā patiar. Vale. Romæ, Kal. Feb. M.D.L.X.

CLAUDIO STRAMBONIO

Romam.

Farebor ingenue, vt & consuetudo mea, & amicitia nostra postulat: putauit te, pro tua prudentia, & æquitate, amore erga te meo contentum esse: amoris fructum, & officia requirere numquam putauit: cum præsertim, si quis est, quem distringant curæ non quotidianæ tantum, sed etiam permolestæ, is ego sim: quod tu cum scias, & mecum tamen sic agas, quasi nescias: quid suspicer? me abs te non amari? siquidem, quos amamus, eorum commodo, libenter consulimus. odi istam rationem: errare malo cum tanta voluptate, quantam opinio mihi affert beneuolentiæ tuæ, quam id cogitare. quod si credam, iniucunde viuam. quid enim profecerat studia mea, illa, illa, quæ tu dilaudare interdum solitus es: aut quid agi tantis vigiliis pro communi utilitate susceptis. siquidem hoc non sum assecutus, vt, quibus laborem minuit labor meus, ab iis mihi merces beneuolentiæ nulla persoluatur. ac velim credas, non me tamē, si quid mihi hoc nomine debetur, id ab omnib. exigere. instar omnium pauci futuri sunt: & in hoc ipso paucorum numero in primis esse te, vehementer cupio, amo enim tuos mores: ingenium plurimi facio: studia laudare numquam desino. possum autem, ex ista mente quæ virtutum vbertas aliquando futura sit, facile diuinare. & hac equidem spe, si verum scire vis, iacturam illam, quam interit

teritu Iulij Pogiaui Romanæ litteræ fecerunt, aliquanto leuius fero. nam, si contexes extrema cum primis, teque ipse, vt soles, ad summam eloquentiæ laudem incitabis: non dubito, quin paucis annis latinæ linguæ amissam prope dignitatem restituas. quod eo facilius fore video, quia tu, non contentus inani verborum sonitu, quo delectantur multi, prudentiam simul ex iure civili, rerumque maximarum scientiam ex Philosophiæ fontibus hauriendam iudicas. Quibus causis adductus, egregius ille vir omni præditus ingenij suauitate. Castilioheus Cardinalis, quem tu nobis, in tanta similitum virorum penuria, ereptum iure doles, ita te ferebat in oculis, vt nemini concederet, qui tui amantior esse posset. Sed illum iam lugere desinamus: quid enim lachrymæ proficiunt? aut etiam, (si veritatem consulimus: quod facere debemus) qui ab aliis malis, quibus referta est hominum vita, hac præsertim ætate, ad æternas beatissimorum sedes migrauerit, cum eum lugendum putemus? Hæc igitur, quæ præter nostram voluntatem accidunt, ad summi Dei voluntatem referamus. ita fiet, vt ea vel modicè doleamus, vel ne dolenda quidem existimemus. Vale. Romæ, 1. x. id. Maij, M. D. L. X.

PAULO TACHONO

Vibonem.

Delectatus sum litteris tuis, non quia me ornant laudibus, sed quia beneuolentiam erga me tuam declarant. amari enim ab eo viro, de quo bona omnia boni omnes prædicant, & optabile in primis est, & multorum diuitiis, atque opibus anteponendum. Quare hoc ego nomine mihi gratulor. iudicio autem de me tuo, etsi vix fieri posse arbitror, vt respondere possit industria mea: tamen, siue recte sentis, gaudeo: siue erras, error quoque tuus, vt vere dicam, mihi periucundus est. Locus Ciceronis, de quo meam sententiam exquiris, totus, vt arbitror, à coniectura pendet. itaque destitutus historiæ testimonio, affirmare nihil ausim. quod si tu, ubi obscura veritas est, verisimilia non contemnis: fortasse non improbabis quod scripsi in meis commentariis, dixisse Ciceronem, Abutor coronis: quia cum olitorem calseri vellet, qui sibi interdum coronarum munuscula miserat, abuti coronis, id est,

malam ei gratiam referre videbatur. Hæc, vt dixi, è coniectura, tu, si quid habes certius, impertis: & Vale. Romæ, x. v. Kal. April. M. D. L. I. X.

IO. BAPTISTÆ IANVARIO

Vibonem.

NEc mea valetudo, graui iam quatuor fere mensium afflicta morbo, permittit, vt multa, nec humanitas, vt nihil omnino litteris tuis amantissime scriptis respondeam. quamquam, si quis est, cui liceat hoc officium sine culpa prætermittere, aut is ego sum, aut prorsus nemo. obruor enim epistolarum numero, quæ quotidie mihi ab ignotis hominibus, ex longinquis regionibus, non necessario plerunque mittuntur argumento. Ego autem neque hoc inanium, & ambitiosarum litterarum genere natura delector: & si velim id suscipere, vt vnus omnibus respondeam, quid me laboriosius, aut etiã quid stultius esse possit cum præsertim valetudine vtar infirma, negotiis autem curisq; vrgear eiusmodi, quæ vel, firmissimã defatigare ac frangere omnino possint. Ergo habenda mihi ratio est, quæ nõ habetur ab aliis, cum occupationis meæ, tum etiã salutis. quod si hominibus mei amantissimis in mentem veniret: æquis animis meam causam perpendere: non otium meum ex otio suo metirentur: ita ad me scriberent, vt rescribendi necessitatem non imposerent. Duo genera excipio, vel qui scribunt iis de rebus, quæ ipsorum vehementer interfant: quibus deesse, contra officium est: vel si qui sunt, qui, quæcumque de te scribant, ita diserte loquuntur, ita ornate, vt eorum virtus, & eloquentia, non modo quæ possum, sed ea quoque quæ non possum, postulare à me suo quodam iure, atque exigere videatur. Hoc ego te in genere, Ianuari doctissime, constituo. tu enim quamquam ad ea indaganda, & perscrutanda, quibus inuentis, rerum obscurissimarum vis & natura patet, assidue totus incumbas: & in hoc studio ita verseris, vt omnino cum paucis excellas: tamen, quasi hac vna laude non contentus, ita colis, itaque tenes latinam linguam, vt oratione tua nihil purius, elegantius, illustrius esse videatur. quod si cuperem laudari, de quo laborant multi, ego quotidie minus minusque curo: à nullo, mihi crede, mallem, quam à te. sed cum hanc in me cupid

me cupiditatem siue ætas, siue valetudo, siue ratio exstincta non moueor iis laudibus, quas tu amplissimas in me contulisti, quasi nihil ad me pertineant, aut quasi sensu prorsus omni caream: amore quidem tuo vnde laudes istæ manant (sic enim interpretor) mirabiliter delector: eumque, vt eadem, quæ peperit, perpetuò alat, atq; augeat humanitas tua, vehementer opto. ego enim, non modo vt parentis beneuolentiam præstem, verum etiã ne genus vllum obseruantia, studij, officij, quod ad te ornandum attineat, prætermittam, pro virili mea parte operam dabo. De versibus, iocari te facile patior, & in ludicro argumento ingenij præstantiam ostendere. Sed noli à me expectare, vt paria paribus. te enim, vt alumnus suum, perpetuùmque cultorem, amplexantur Musæ: me, qui salute iam pridem illis dicta, ad Oratores me contuli, nunc, si quando ad eas conor accedere, vt alienum, ac transfugam, à se repellunt. Vale. Romæ, idibus Aug. M. D. L. X. X.

ANTONIO FVRNARIO

Neapolim.

ET valemus, & satis iucunde viuimus, re domestica ita iam constituta, vt adolescenti filio, quem vnicum habemus, cogitandum de virtute potius, quam de fortuna videatur. nam, quod ad me attinet, hanc habeo senectuti gratiam, vt pauca iam requirã: vel quod ad illa longe meliora properamus: non enim longe abesse videtur ille portus, quo peruehi cupimus ex diuturna tæpestate: vel quod stultum putamus, ea quærere cum labore, quæ nec si adipiscare, molestia finis est. quod te quoque, ex cultum litteris hominem, sentire arbitror: & hoc equidẽ nomine cum te diligo vehementius, tum diligi à te cupio. Memoria nostri tua, muneribus declarata suauissimis, periuicunda nobis est. Vale. Romæ, x. i. x. Kal. Febr. M. D. L. X. I. X.

E I D E M, Neapolim.

QUæ solet ex carissimis, iucundissimisque rebus percipi voluptas, eam ipsam ex epistola tua cepisse me prorsus velim tibi persuadeas. hoc adeo inde perspicias, quod in magna valetudinis aduersa molestia, defatigato etiam

curis animo committendum tamen non putaui, vt amicitia nostra, & humanitati erga me tua debitum rescribendi officium non persoluerem. Probare à te mea scripta, atque etiam laudibus ornari, siue tu id iudicio tribuas, siue amoris largiaris, æque gaudeo. nam si è studiis meis fructum aliquem exspecto: quis vberior aut præstantior laudatione doctissimi viri? sin litteris ita vtor, vt præter eas ipsas nihil cogitem: quod his temporibus facere prope necesse: amari tamen à te, quem qui non amat, hominem vix puto, in primis obtabile est. Ac de isto quidem tam illustri, aut opinionis, aut voluntatis testimonio mihi vehementer, vt debeo, gratulor: tibi verò gratias agerem, si te putarem hoc officij genere delectari: quod certe tua bonitas respicit: aut si ego is essem, qui officio deuinctus aliquo, libentius in agendis, quam in referendis gratiis operam collocarem. De tuo statu, si est, vt volumus, & si nihil anno superiore accidit incommodè: bene est: de meo, quem vicissim tibi pro mutuo inter nos animo curæ esse non ignoro, satis multa me scripsisse existimabo, si hoc vnum scripsero, languere me quotidie magis in earum rerum cupiditate, quas mirabar antea. ætas hoc fortasse fastidium parit: verumtamen ratione potius assequi mihi videor, vt ita sentiam. quid enim appetam, cum nec sciam, quid vtile futurum sit, nec iam vlura possit esse diuturna? appropinquat enim dies, qui nos ex immensa errorum caligine ereptos, in æternæ veritatis luce constituet. quæ me quidem cogitatio nec secundis rebus lætari, nec nimis angere patitur aduersis. Munusculum, quod ad me singulis annis cum pulcherrima epistola mittere non desinis, pensio quædam amoris est: qua ego te, amore ipso contentus, ea conditione libero, ne scribere tamen desinas. æquiore enim animo omnibus muneribus, quam suauitate tuarum epistolarum, carere possum. Vale. Romæ, XI. Kal. febr. M. D. LXX.

E I D E M, Neapolim.

NOn, patiar ignorare te, quod gratum, & periucundum tibi fore arbitror, viuere me nunc in patria; & planè viuere. fruor enim rebus istis, sine quibus vita prorsus nulla est, propinquis, amicis, libris, ipsa demum libertate, qua nihil est carius. nam Romæ tantum aberat, vt otioso

liceret

liceret vniquam esse, vt negotiorum assiduus quasi fluctibus obruerer. Longius à te absum: quid refert? ne Romæ quidem cum essem, fore speraui, vt vniquam te viderem: cum ætas vtriusque, valetudo, vitæ genus peregrinari nos non sineret. habet autem hoc amor à virtute ortus, vt absentes coniungantur animis, & sit inter eos, recordatione mutua voluntatis, & benevolentia, tanta suauitas, quantum vix, aut ne vix quidem vlla potest afferre consuetudo. at plerique homines quotidiana fere salutatione, colloquutione, familiaritate, beneficiis etiam atque muneribus, aliis, & conseruari amicitiam putant: nisi hæc addint, deficere, & extingui, stulte. nam, si ab honesto manat amicitia: nulla re indiget, ipsa se sua sponte, suisque viribus, tuctur, ac sustinet: sin aliunde oritur: infirma semper, inops, iucunditasque sit, necesse est à fortunæ varietate pendeat: multis vitis, & mutationibus, laboret. Ergo nos à vulgò rectè dissentimus, & à vulgi consuetudine nostra ratio in primis abhorret: cum amemus inter nos amore singulari, nec tamen inter nos officia multa intercesserint, aut alter alterum de facie norit: quod multo minus, ob longinquitatem locorum, in posterum continget: & voluntatis tamen aut ego tuæ mutationem, aut tu meæ, non est, cur extimescas. Cupio te valere, & interdum, si vacabis, ad me scribere. Ego commodius, quam Romæ valeo: quid mirum? qui tranquillissimo animo viuam, & valetudinem, ab omni occupatione longè remotus, præcipuè curem. desiderari autem litteras à te meas non patiar, si placere tibi sensero officium meum. Vale. Ex oppido, Plebe Sacci: quo me sæpè conferam, valetudinis, animique gratia: addo illud, ne studia colenti, quibus carui, diutius, quam vellem, interpellatores molesti sint. 11. non. Nbu.

M. D. LXX.

x 3

EPISTOLARVM
PAULI MANVTII
LIBER DECIMVS.

AMPLISSIMO CARDINALI
Ioanni Morono.

TUVM est præscribere sapienti quid agat, & quo modo agat: neque ego id vñquam commiserim: neque id est, aut consuetudinis, aut naturæ meæ: veruntamen excusandus fortasse videar, si vel à mea maxima re, quæ nunc agitur, vel ab humanitate tua, quam omnes norunt, & prædicant, persuaderi me patiar, ut agam tecum paullo liberius, quod sentio, & quæ cum animo meo sum meditat, eadem nunc expromam, nihil dissimulans, nullo veritatem artificio tegens. Ego, vir præstantissimè, quoad putavi, te vti pollicitus eras, acturum esse cum Pont. de causâ mea, lætabar vehementer, & in hac aduersa valetudine, quæ mihi omnem ademisse iucunditatem videbatur, aliqua tamen voluptate perfruebar. sperabam enim fore, ut auctoritas tua prudentia, eloquentia, præsertim in optima causa, facile impetraret ab æquissimo ac benignissimo principe non immoderatum aliquid, aut eiusmodi, quod inuidiam excitare posset: non enim ego ita efferrî cupiditate soleo: quid igitur? annuam tantum ordinarij stipendiij solutionem: ut quemadmodum Pius quartus Pontifex, immortalis memoria dignus, venientem ad urbem insigni viatico donauerat: sic Pius Quintus, omni virtute ac laude præstans, ab urbe discedentem non modo simili, sed maiore etiam munere prosequeretur. in quo ratio videbatur habenda ætatis meæ, habenda valetudinis, habenda etiam meritorum meorum. quamquam de meritis, ita me Deus amet, loquor non libenter: aduersatur enim

enim modestia mea: sed hoc verbum expressit ab inuito dolor, & eorum temporum memoria, cum in meum nomen inuehebantur multi, aliena conferentes in me, mea mihi detrahentes. Hoc igitur alloquendi Pontificis, & cum eo statuendi, consilio tuo, quasi rebus meis nulla iam tempestas immineret, & quasi iam in portu nauigarem, ita lætabar. Postea verò quam de Mariano Victorio, summæ probitatis, raræ doctrinæ, excellentis industriæ viro, cognoui, acturum te esse de negotio meo in eo conuento, qui primus habebitur eorum Cardinalium, quibus alendorum in Vrbe studiorum, moderandique Gymnastij publice demandata cura est: planè sum admiratus mutationem consilij: & ut ingenue fatear, quemadmodum natura mea fert, nec bonitas tua recusat, ex altera quadam spe turbatus concidit, afflictusque iacet animus meus. equidem iis Cardinalibus tantum tribuo, quantum eorum summa virtus, ac dignitas postulat: æque omnes diligo, æque colo: sed ad eos certe nullam arbitror negotij mei partem attinere. A Pontifice sum Romam accersitus: à Pontifice discedendi facultatem peto. si potestas quaeritur: vnus est summa. si liberalitas: vnus vnico verbo pollicetur, & præstat. si dignitas: quæ maior est, quam à Pontifice vocatum esse, à Pontifice cum benignitate dimitti. Hæc mea consilia sunt: quibus tamen, ut debeo, anteponom tuam. satis enim exploratum habeo, nihil te cogitasse sine summa ratione, nihil acturum sine summa prudentia. & mihi, parum in usu rerum versato, obscura multa sunt: tu tanquam Lynceus vides omnia. probatus per totam ætatem iis actionibus & curis, unde salus publica minimè dubio bonorum omnium testimonio manauit. Ego me semel, non temere, aut repentina quadam voluntate impulsus, sed explorata ratione, certoque iudicio adductus, in clientelam tuam tradidi: me, liberòque meos tuæ potissimum fidei, beneuolentiæque commisi. eadem mihi perpetuo mens, eadem, quoad viam, in te vno sita spes erit. tu me ornandum, augendum, tuendum suscepisti: sæpe vidi pro varietate rerum meatum, & læticiam, & sollicitudinem tuam: nunc tanquam bonus artifex tuum ut perpolias opus ac perficias oportet. expedi, obsecro, me hac molestia: vel potius, hoc me periculo libera. vides enim, eum Romano cælo minime iam cōuenire mihi posse: addu

Atam esse in extremum fere discrimen salutem meam: aut
tunum aduentare, cuius varietatem, & inconstantiam,
hic si permansero, mea certe nequaquam feret imbecilli-
tas. Venetias multis nominibus cogito. idq; mihi primum
est & præter cætera optandum: sed si vel per Pontificem,
quod non opinor, vel per quotidianam febrem, quod ma-
gis metuo patriam, longo terrarum ac maris interuallo
disiunctam, petere nō licebit: deponam voluntatem meā,
suscipiam eam, quam necessitas afferet. accedam ad Sabinos
colles: quos florere audio regionis amœnitate, cœli
temperie, omnium rerum, quas hominum victus, cultus-
que desiderat, vberitate. Interea me tibi totum, salutemq;
meam quam suppliciter possum cōmendans, ac tradens,
negorij administrandi rationem singulari tuæ sapientiæ
permitto. Vale, v i i. Kal. Septemb. M. D. LXX.

AMPLISSIMO CARDINALI

Gulielmo Sirletto.

A Vgeri tua vetera erga me merita recentibus officiis,
nec minor, & vehementer gaudeo, quamquam vete-
ribus contentus esse poteram: erāt enim eiusmodi, vt ad-
di nihil posse videretur: sed tamen, vt video, tua nūc qui-
dem ad ea per multum addidit humanitas, & quamquam
neque tua, neque collegarum tuorum, Moroni, & Corne-
lij, de viatico mihi impetrando summa contentio quid-
quam profecerit: æque tamen vobis omnibus debeo, ac si
profecisset plurimum. est enim animi liberaliter instituti,
spectare voluntatem in primis: minimè quidem rem con-
temnere, potior tamen ipsa re voluntatem ducere. Sa-
nè optimi Pontificis angustias temporum difficultas ex-
cusat: veruntamen ingrauescenti hominem ætate, non
solum infirma, sed etiam ægra valetudine, imparatum à
re domestica, cum filio núbili, ab vrbe Roma, cuius no-
men omnia pollicetur, post decem annorum labores, suis
sumptibus in patriam redire, iis fortasse, qui hæc solent
animaduertere admirationem aliquam pariet. Et quam-
quam ea, quæ bonis artibus debentur, ratio temporum
impediat, vt etiam liberalissimorum Principum voluntas
in optimo bene merendi cursu retardetur: me tamen à
litteris nulla res abducat, si modo assequi otium licebit.

fatis

fatis cum vulgo insanuimus: ambigua certis, turbulen-
ta tranquillis, inania solidis præferentes. ætas & præteriti
iactura temporis admonet, vt respiscamus, quodque re-
liquum est vitæ, viuamus nobis ipsis, bonis artibus, Deo
potissimum, à quo vno, siquid aut ingenij, aut doctrinæ in
nobis est, cum acceperimus: ad eiudem vnus gloriam o-
mnes ingenij, doctrinæq; fructus referre in primis equum
est. Vale, & tibi persuade, neminem esse, vel vnquam fore,
qui tuam præstantem virtutem aut magis amet, aut li-
bentius prædicet. Cardinalem Carasam, iuuenem natum
ad immortalem gloriam, exemplum antiquæ probitatis,
cuius humanitati, qua me semper est complexus, debere
me plurimum fateor, nisi graue est, meo nomine saluta-
bis. v i i. Kal. Octob. M. D. LXX.

EIDEM, Romam.

Quid tui, dum in patriam reuertor, suaue est: tu-
li autem aspera, graua, difficilia, sanequam multa:
& eo magis, quod asperitates omnes ægra valetudo, &
corporis imbecillitas, vehementer augebat. Quæ dum fer-
rem, hæc mecum loquebatur animus, Sustine, præteritorum
memoria, futurorum spes: & cogita, quas turbas relique-
ris, quibus laboribus emerferis, quā tranquillitatem, quā
quietem, petas. In patriam tendis, refertam bonis omni-
bus. ibi te cōplexu excipiet dulcissima coniux, languētem
soueabit, infirmum reficiet, afflictum subleuabit: nullū ob-
sequij, studiūq; munus abesse patietur. Erat hæc duris in
rebus optima cōsolatio. Itaque lætus nonnunquā eram,
in dolore, ac molestia comitum meorum. nunc, affectus
ea, quæ speraui, in vnā curam incūbo, vt perditam vale-
tudinē restituam. diuturnitate morbi, & inedia, corpus
iam, & vires amiseram. accessere, itineris incommoda, qui-
bus ita consumptus humor omnis est, vt nimia siccitate
vitæ periculum impendeat. in reuocanda potissimum vīs
καλίας ιαλίσια medici laborant: quam si assequor, con-
ualuisse mihi prorsus videbor. dici non potest, quo deside-
rio teneor studiorum nostrorum. quasi ceruus ad fontem,
si per valetudinem licebit, sitibundus accurrā. tua mihi
consuetudo, tua virtus ante oculos erit: quā imitari non
desinam: & eo quidem animo, vt in ipsa imitatione ma-

x s

gnam felicitatis meae partem statui: assequi enim, quod optimum, atque perfectissimum est, non cuius contingit, velle tamen, & conari, non mediocri dignum, laude ducitur. Cupio conseruari veterem amorem in me tuum, meritis quidem à me nullis, perpetua tamen cultum obseruantia, quam eandem semper, aut etiam, si modo ad eam accedere quidquam potest, quod ego non arbitror, maiorem fore tibi confirmo. Vale.

MATTHÆO SENAREGÆ

Genuam.

I Am prorsus de velluto spem abieceram, (vtar enim nō to verbo: nam veteres aliter loquebantur) nisi tu rus sus vt eam susceperem, tuis proximis litteris effecisses. expeclabo igitur, & quidem breui, (sic enim vis) aduentum propinqui tui, quē, arbitror, in itinere Philosophos ambulantes imitari. nam tribus mensibus nō modo Genua, sed ab vltima Lusitania facile ab vrbe peruenire potuit. Verum ego fortasse calūnior: & illi morā, homini industrio, & agentī strenue suam rem, negotia, diuturniorem, quam opinabatur, Florentiæ, vel Senis iniecerunt. sic enim existi mor: reliqua ferē per iocum Simiolus, vt video, tibi quoq; molestus, est. duci enim te vides fictis verbis, nihil cohortatione, nihil admonitione profici: quidquid dicat, inane esse. itaq; molestia te affici, necesse est, vel mea causa, vel quia rei te mouet indignitas, ac vereor ne semper eodem loco simus, nisi tu des operam, vt ei per aliquem tuorum iudicium intentetur, & à lictore publico vocatus ad iudicem seriores agi sentiat. Artes hominis prædixi, quo turpius est falli, & finire eum diutius tibi verba dare. quare, si me amas, quacūque via potes, vrge, & contende omnibus neruis: quamquam hæc quidem res tuis neruis digna non videtur, sed contende tamen mea causa, vt euomat aliquando quidquid debet. quod si acciderit, atque adeo cum acciderit: cur enim dubitem, quin diligentia tua fructum pariat? non dicam, tibi agam gratias: non enim patris: sed, tibi acceptum referam, vt alia multa. quæ si obliuiscar, hominem me esse non putem. Vale, vale iterum, mi suauissime Matthæe: tibiq; persuade, me nulla magis in re, quam in tuis litteris, in amore, in studiis, officiis: quæ erga me conquiescere. x. i. x. Kal. Octo. M. D. L. x. x.

And

ANDRÆ ANTONIO

Ostianum.

Nisi me valde amares, quod multis argumentis intellexi, subiraſci te mihi crederem, quod litteris tuis amantissimè scriptis nihil vnquam responderim. sed si, cur officio defuerim, audias: non dubito, quin omni me prorsus & inhumanitatis, & negligentiae suspitione liberandū putes. A quo enim tempore Roma discessisti, nullo difficultatis incommodique genere: nulla ferē dixerim miseria negotia nostra caruerunt. ex ea sollicitudine, ac laboris assiduitate incidi in morbum, cuius primum vi deterritus, deinde etiam diuturnitate defessus, tentatis probe rebus omnibus, cum neque periculi, neque molestiae finem viderem, cepti cōsiliū in patriam reuertendi: extremoq; Septembri mense, dissuadentibus medicis, & amicis, æger, in viam me dedi. Pisaurum vsque morbus ingrauescere visus est, aspectu maris, quasi iam in oculis diu expetita patria esset, propinqui boni spe, animus corpori medicinam fecit. febris abiit, ante quam Pisauro soluere-mus. ita Venetias, reſecti cibo, paullo firmiores appulimus. malum illud remanet, vt inueteratis morbis fere contingit quod aluo sumus ita sicca, itaq; restricta, nullo prorsus vt cibi genere molliari, soluiq; possit. quod si perpetuum esset, quid miserius? sed, ne perpetuum sit, curabimus. & cauebimus, quibuscunq; rebus poterit, his primum, quæ sunt in nobis ipsis, quiete corporis, hilaritate animi, ratione victus: tum iis etiam, quæ à medicorum scientia, consilioque proficiſcentur. Hebes, id quod optasse te arbitror, de statu meo: tu, si placet, vicissim aliquid de tuo. cum enim de te, tuisque rationibus certior fieri pro nostra necessitudine maiorem in modum cupio: tum sermone litterarum tuarum purissimo atque elegantissimo mirifice delector. Vale. Venetiis.

FRANCISCO MORANDO

Veronam.

QUæ me causæ, minimè natura procliue ad noua consilia, nūc impulerint, vt negotium illud Romanū, quod Pius Pontifex Maxi. decem abhinc annis honorifi-

co

co quingentorum scutatorum stipendio mihi demanda-
uerat, reiciendum putarem, non facile est scribere: velim
quidem existimes eiusmodi esse, vt aliter statuere meis
rationibus alienissimum fuerit. Illud certe fieri non pote-
rat, vt cum illo mihi amplius caelo conueniret: Quod ex-
periri, constantia causa, dum cupio parum abfuit, quin ip-
sius caeli adspectum, vsumque, perdiderim. Nouum igitur
consilium capiendum necessario fuit, si modo mihi carus
esse vellem, si salutis, quam omnes antiquissimam habet,
rationem ducere, si denique vitae munus, à Deo darum,
eouque tueri, & custodire, quoad ille ipse, qui dedit, arbi-
tratu suo repeteret. Veni domum. hic verò me summa
quies, & domestica commoda, maximèque fidelissimæ,
atque amantissimæ coniugis cura tanta, quanta potest esse
maxima, planè recreauit. Febris abiit, nec tamen valeamus.
morbi enim reliquiae supersunt, magis prope timendæ,
quam morbus ipse. qui enim valere possum, aut etià quid
non timeam, cum attenuatum exsiccatumque corpus na-
turali munere fungi sua sponte numquam possit? quæ res
neque molestia parum habet, & si inueterauerit, periculo
non vacat. Hoc igitur malum nisi depulero, valere me nō
dicam. Studia nostra, remissa occupationibus, retenta ta-
men animo, attingere nondum audeo: ne stomacho, vnde
fluxit omne malum, præpropere cupiditas absit. Sed heus,
mi Morande quando te complectar? quando adspectu, ser-
monèque fruar tuo? tunc ad nos, an ego ad te prior? Ego
scilicet ad te. Ire enim, cum per anni tempus licebit, ad
Gauderina balnea decretum est: quæ quater antea sumpsi,
nec vñquam sine fructu: nunc eo sumam diligentius, quod
maior ætas, morbi que grauitas, ac diuturnitas cau-
tionem postulat: inde excurra ad te, vt te videam, te com-
plectar, tecum sim. De cydonite illa, exquisito artificio con-
fecta, qua carui tot annos, interrupto locorum interual-
lis officij tui cursu, nisi tua sponte ad consuetudinem re-
dieris, appellabo te quasi meo quodam iure, sic tamen, vt
ipsum ius è tua fluxisse benignitate confitear. Episcopum
Veronensem, eximia sanctitatis & doctrinæ virum, nec
minore præditum humanitate, vix credas, quam videndi
desiderio teneat. Obsecro, dic ei salutem verbis meis plu-
rimam. Tu autem vale, mi suauissime Morande, nōsque,
vt solebas, ama. Venetis.

CAMIL

CAMILLO PALÆOTTO

Bononiam.

Pvtaſti ne vñquam fore, vt ego me Romanarū occu-
pationum è vinculis eximerem? certè factum vides.
nec mihi venit in mentē eius consilij pœnitere: quin quo-
tidie magis gratulor, quod illa reliquerim, hæc ſim ade-
ptus: quod ab omni cura liber otio fruar honeſtiſſimo:
quod ea nunc denique ſtudia recolare mihi liceat, à quib.
diſiunctus tot annos vixi, vel potius planè non vixi. quæ
enim mihi poteſt eſſe vita ſine litteris? valeat ambitio, &
fucatus opum ſplendor. nihil eſt, quod cum ſuaviſſima li-
brorum conſuetudine conferri iure poſſit. qua mēte cum
eſſem, commiſi tamen vt aliter ſenſiſſe videar, cum ſenten-
tiam numquam mutauerim. nam ad urbem Romam eo
quidem conſilio ſum profeſtus, domeſticis vt rationibus
conſulerem, ſimul tamen id ſpectā, ne delicias meas opti-
marum ſtudia doctrinarum proſus defererem. aliter ac-
cidit. quis me accuſet incoſtantia: vicit meam volunta-
tem poteſtas eorum, quibus, vt æquum eſt, non minus li-
benter, quam neceſſario, parui. ſed mitto præterita. quaſi
enim, ea dum attingo, vulneris obductam prope cicatri-
cem renouo. Hic me propinqui, familiares, noti pariter
atque ignoti redeuntē exceperē voluptate ſumma. Urbem
priuatīs ædificiis elegantiorē & publicis operibus ma-
gniſcentiorē, quam reliquerā, inueni, præterea, quam-
quam ardente bello, florentem vt in ſumma pace rebus
omnibus, quæ vel ad vſum corporis, vel ad animi delecta-
tionem pertinēt. quo dolere interdum, ac pœne mihi ſuc-
cenſere cogor, qui tot bonis, tanta tranquillitate, tanto
etiam nobilium virorum erga me amore tamdiu me ca-
tere ſim paſſus. lucri tamen id factum eſt, quod, niſi hinc
diſceſſiſſem, diſiſque abſuiſſem, hæc ipſa profeſto, quibus
nunc ex interuallo recuperatis iucundiſſime fruor, num-
quam omnino, quāti eſſent, intelligere potuiſſem. itaque
eſt, cur immortalī Deo gratias agam, habeāque maxi-
mas, quod mihi occasione grauiſſimi morbi, miſſionis à
Pontifice petundæ, ipſiq; Pontifici concedendæ mentem
attulerit. alioqui nec ſatis decorū putaſſem, nec vñquam
omnino commiſiſſem, vt ante pactam diem negotiū pu-
blicum urbemq; relinquerem. In diſceſſu commoda quæ-
dam

dam sperabantur: nec defuit intercedentium dignitas, auctoritas, gratia: ratio temporum est aduersata, Pontifice natura liberalissimo, Turcicum bellum, & praesentis futuri sumptus necessitatem excusante. mirum id videri nonnullis, ego, qui propemodum id, quod accidit, opinione iam praeeperam, non sum commotus, ipsoque missionis impetrata munere contentus, cetera non dixerim equidem contemnens, sed certe non maximi pendens, otii cupidus nihilo laetior discessi. Nunc habeo cum valetudine negotium, eius enim morbi, quo me scis, Romae dum essem, nec parum diu, nec leuiter laborasse, molestae admodum reliquiae sunt. sed, ut spero sublatis iam causis, quae morbum & pepererant, & alebant, sedulitate, ac fideli meorum cura, adiuvante etiam huius caeli, quod in lucem editus primum hausi, benignitate, breui omnino conualescam. Tu interea fac ne officium desiderem litterarum tuarum. Vale. Venetiis.

EIDEM, Bononiam.

Næ ego istam villulam vehementer amo, qua te festum urbanis curis leuat, reficitque secessu, & otio iucundissimo: ubi te colligis, animūq; transfers ad contemplationem pulcherrimarum rerum: quid agas, quid cures, lex nulla praecribit: scribis, aut legis, arbitrato tuo: modo aprica deambulatione, modo prospectu collium, quandoque aperto purōque caelo gaudes. nimirū hoc est vivere: & ista solitudine, isto vitæ genere, nihil beatius. cur ego tam longè absum, cur negotiis impediō iis, à quibus quo magis ut disjungar, diuellarque, operam do, eō me distingunt, retinēntque magis. mihi crede, si rerum domesticarum soluta ratio esset, aduolare ad te statim, in ipsam, inquam villulam recta me conferrem, ut tua consuetudine, tuis sermonibus, tuo conuictu fruerer: te deniq; discedente, custos remanerem, pomarii praefectus, villicus plane tuus. quod si accideret, ut istuc exulare perpetuo cogerer, modo te interdum socio, modo cum libellis, praclare mecum actum putarem, multam salutē vrbibus, multam honoribus, in quibus ceteri insaniunt, libenter dicerem. quid enim expectem amplius? didici iam, & magna mercede sum expertus, quam inania sint illa, quae, communi

deceptus

deceptus, errore, praecleara duxeram. magnae vrbes, magnas occupationes, ne dicam miseriae, habet. si quem delectat ambitio: si quis augendae rei familiaris cura tangitur: si, sententiam in curia dicere, aut à multis in foro salutaris, inter summa ponit: urbem amet: me quidem posthac æmulum, rivalēque non habebit unquam. ætas nostra, mi Camille, ad otium vergit. vides quam fluxa sint omnia: quam facile hunc & illum, florentes opibus, florentes ætate, repentina mors auferat: ut hoc ipsum, quod spatij nobis relinquitur, totū in lucro deputandum esse videatur. ac fieri quidem potest, ut diu viuamus: sed obsecro, quid erit, cur nos diu vixisse lætemur, inter domesticas curas, inter hominum fraudes, infidelitates, insidias, addo etiam publicas calamitates, quibus anguntur boni viri, quales nos & esse & haberi volumus? Amplectamur igitur studia nostra: remota ab arbitris loca, amœna, salubria quaeramus: vulgi stultitias, ineptiasque vitemus: animos excolamus, ut eas fruges ferat, quas nec caeli calamitas corrumpat, nec malus vicinus furto subtrahat, nec belli seuius imperus devastet. In hac sententia te esse, & idem probati utriusque nostrum, litterae tuae non minus eleganter, quam prudenter, scriptae significant. Sed impedita, propter domesticas difficultates, mea ratio est: tua longe facilior, & expeditior. nihil enim obstat, quo minus id, quod vis, exsequi, & praestare possis: ego voluntate, & cogitatione pascor: ab ipsa re quam longè absum, intelligo. Nec tamen parum profeci, quod ab vrbe Roma discessi. ibi enim ne spes quidem erat otii: hic saepe vaco: nec tempus perire sino: sed quod otii perpetuitate careo, identidem interpellantibus aut hominibus, aut negotiis: & quod angusta nimis utor domestica residuo sit, ut conari, & instituere multa possim, absoluerē & perficere, praestem quod expectationi respondeat, nihil fere possim. Habenda est etiam ratio valetudinis: quam vereor, ne in longum tempus affligerit Romanum caelum, dicam, an negotium? an utrumque potius: quod ita esse reor. Sed, si valebo, si rem familiarem ita constitutam, ut absentis animum nihil pungat: imitabor, quantum in me erit, consuetudinem tuam. expertēque culpae voluptatem quaeram. &, quod te quoque facturum esse, vel potius iam facere corpisse video, in litteris, in colēda pietate, in summi

in summi Dei, summique boni, amore, & cupiditate con-
quiescam. Vale. Venetius, Idib. Dec. M. D. LXX.

EIDEM, Bononiam.

Nihil gratius oleis, vel earum magnitudine, vel con-
dimenti suauitate, vel ipso amore tuo, qui te, vt mit-
teres, admonuit. Hispanis honorem, tribuunt nobilium
mensæ, quia magnitudine ceteris antecellunt: mihi nescio
quo modo subinsulse videntur. tuæ nec magnitudinem
desiderant, & carnis habent multum, & præstanti sapore
commendantur. quare non *xyly*, sed præclare colloca-
tur industria tua in oleario colendo. in quo multa con-
sequeris tibi, post vrbanas curas, voluptatem quæris: do-
mesticam rem iuuas: quamquam te quidem hoc arbitror
in minimis ponere, quod amicos muneribus afficis: in
quibus me non postremum locum obtinere, ita lætor, vt
hac vna sæpe cogitatione in magnis molestiis non medio-
cre solatium inuenerim. Fruere, mi Camille, ista volup-
tas, qua nihil honestius: isto industria genere, quo nec li-
beralius, nec nobilius quidquam esse potest. Scis enim,
quid de sapientissimis viris proditum memoriæ sit: agre-
stem eos vitam, expertæ deliciarum, ab omni luxu, atque
ab illa bonorum mori corruptrice copia remotam, vi-
ctu cultuque simplici contentam, vrbane prætulisse: agro
bene culto, & ipsa largo sinu suas opes effundente natu-
ra, nihil vidisse libentius. Quid magni Reges? non ne sua
manu satas pulcherrimas arbores, apto ad speciem ordi-
ne, iucundaque descriptione dispositas, exterarum natio-
num legatis gloriæ causa ostentabant? Hos qui student
imitari, quis eos iure reprehendat? Vinam fundus meus
aut abesset propius, aut ea saltem regione esset, vbi cæli
grauitas minime timenda videretur, mihi crede, olearia
ego quoque instituerem, rusticis me oblectarem operi-
bus, valetudini simul animoque consulerem, quod aliquid
tamen vt ratione consequar, quocunque loco, quacumque
regione, operam dabo. Nam hic diu commorandi spem
auferunt multa, sed maxime frigoris iniuria, & vinorum
austeritas: quæ, tenui corpore imbecillo stomacho ferre
vix possum, vel planè nullo modo possum. itaque de mi-
gratione cogitandum. Vale, Venetius, Kal. Ian. M. D. LXX.

FRAN

FRANCISCO CICEREO

Mediolanum.

Quam vercor, optime ac doctissime Cicerei, quia se-
rius epistolæ tuæ respondeo, ne quid suspicere de me
durius: quod certe nō debes. quo enim tempore mihi Ro-
mæ reddita est, graui morbo laborabam: neque conualui,
nisi post multos menses, nec in urbem, sed in patriam re-
uerfus. nam valetudini meæ cælum illud, quo vsus eram
antea perbenigno, aduersari, & obesse ita cœperat, diutius
vt referre non possem. itaque fuit omnino, vt vitæ consule-
rem, ab vrbe discedendum. in quo summi Pontificis ele-
mentiam, & facilitatem laudabo nunquam satis: qui, de
langnore meo certior factus, cum adhuc muneris mei sus-
ceptæque prouinciæ menses nō pauci superessent, abeundi
tamen potestatem petenti æquissimo animo concessit. quam
quidem eius benignitatem tanti æstimo, quāti suam quis-
que vitam & incolumitatem æstimare debet. vitæ enim
diu me posse, aut recte saltem & firmiter vniquam valere,
si permanerem vbi cœperam: agrotare, febri præsertim
adhuc vrgente quotidiana, planè desperabam. Hæc si tu
nostri: non dubito, quin purgatus tibi satis superque sim.
id enim æquitas, & earum artium, quas magna cum lau-
de profiteris, humanitas postulat. Sin autem de statu meo
nihil accepisti: mirari te fortasse non nihil decuit: male ta-
men de me quasi officium negligere, aut inhumanitatis
vitio laborarem, quem scires ab homine omnium officio-
sissimo, atque humanissimo Octauiano Ferrario, diligi,
existimare non oportuit. inter diuersa enim studia, disti-
milisue mores, amicitia non oritur: aut, si oritur, non diu
certe conseruatur. similem sibi quisque ad amandum de-
ligit: in quo errare se non putat: sed si errat, iudicium iu-
dicio meliore corrigit, dissuta, non discissa, vt à sapienti-
bus præcipitur, amicitia. At mihi cum Ferrario triginta
iam annos, eoque amplius, artissima intercedit necessitu-
do. quo primum die mihi cognitus est, ingenium, & fu-
turæ doctrinæ principia perspexi: postea mores in con-
suetudine probavi: inde ortus est vtrique amor: qui
ne vniquam deficeret, alereturque potius, & ad summum
perduceretur, ille suæ virtutis, ego meæ meritis in illam
obseruantia, præstitimus. Hoc argumento, tu vide quid

Y

tibi sentiendum de me putes: ego, cum Ferrario, tali viro, cuius non minus vita, quam scientia, bonis omnibus, recteque intelligentibus probatur, placere me video, ipse mihi displicere non possum. Nam quod vna cum eo Bartholomæum Capram, Hannibalémque Cruceium in cœlum fers: planè tecum sentio, vel tu mecum potius. multi enim sunt anni, cum & hominum proborum, atque eruditorum celebri sermone cummotus, & Ferrarij testimonio, quo quid grauius? impulsus, vtrumque cœpi diligere. Capram, iam tum audiebam, præter ius ciuile, dignamque nobili viro, multarum litterarum scientiam, insigni quadam erga bonos omnes, præsertim liberalium disciplinarum amore flagrantem, liberalitate excellere. quæ laus eo pluris in priuato ciue debet æstimari, quo minus hodie in iis qui beati propter opes putantur, id est, in principibus ipsis, agnoscitur. Cruceij humanitatem expertus sæpe sum in rebus meis: doctrinam è scriptis eius non vulgarem, præstantem eloquentiam duxi. Quis igitur dubitet, (nam te quidem vix arbitror) quin ^{ad hoc} illud apud me valeat, quod tu lepide, verèque induxisti: si tibi cum iis viris, quos ego vehementer amo, vehementerque colo, optime conuenit, sequi omnino, vt mihi quoque tecum optime conueniat. sed mihi crede, his argumentis iam non eget virtus tua: quam probauit largita tibi sua iura, ciuitas omnium nobilissima: probauit, mandato tibi publice docendi munere, senatus ille, cuius ad sapientiam, & iustitiam, quasi ad sacram anchoram, rebus aduersis, aut dubiis, omnes confugiunt: probauit denique suo testimonio, suæque commendatione, tres illi viri, omni prorsus laude cumulati. Quæ cum specto, mecumque cogito: munus hoc amoris tui delatum ad me per litteras & eas litteras, quibus vt nihil humanius, ita nihil possit esse ornati, quantum sit, intelligo. in quo tuendo, augendoque rebus iis, quæ significationem habere poterunt voluntatis meæ cum tua laude coniunctam, partes meæ non desiderabuntur. tu velim existimes, quod tibi nunc libenter promitto, multo facturum esse me oportuno tempore libentius. id si credis: & si vtendum tibi statues in omni tua re studij, officij, facultatibusque meis, & eo quidem animo, tanquam ea tibi non recentis, aut dubiæ, sed veterrimæ, & multorum annorum vsu confirmatæ

matæ beneuolentiæ iure debeantur: erit hoc alterum humanitatis tuæ nõ vulgare munus: quo me tibi deuinctum perpetuo fore polliceor. Vale. Ex opido Plebe Sacci, v i i. Id. Nou. M. D. L X X.

OCTAVIANO FERRARIO

Mediolanum.

MI Ferrari, si me tantum amas, quātum profecto amas: gratulari te mihi æquum est, quod exoptatæ diu patriæ compos denique factus post annos decem, tenui fortuna contentus ita viuo, vt regum opes honorèsq; contemnam, carcam otio, studiis, rebus multis ad meam naturam aptis: quæ mihi nunc omnia Dei benignitas restituit: iisque fruor eo suauius, quo fit vsus desiderij diuturnitate iucundior. Si quid præterea non tam de meo, quam de meorum statu scire vis: vt fere, qui amant, curiosi sunt omnes, hæc accipe: vxor, & filius in vrbe, commoda, vtæque valetudine, illa rem domesticam, hic officinam, emendandorumque librorum curam administrat egregie. mihi tædio diuturnæ commorationis vrbanæ, rusticatæ vehementer placet. quo primum afflicta diuturno morbo valetudini consulimus: & imbecillo corpori vires addimus: deinde quasi quibusdam exsolutus vinculis libere vagatur, & voluptate pascitur animus honestissima. nullis hic angimur curis, nullis implicamur negotiis: licet id quod antea numquam licuit, prorsus nihil agere, si volumus: & quod licet, sæpè volumus, nam vehi curru, oppida inuisere propinqua, amicorum villulas obire, conuiuari etiam interdum, suauissimisq; epulas condire sermonibus, hoc ipsum voço nihil agere. quamquam, qui valetudine parum firma, operam dat vt suauiter, iucunde, & honestè simul viuatur, is profecto nihil agere mihi non videtur. Sed in hoc tamen vitæ genere libros, communes delicias nostras, abieciisse me penitus, nolim existimes. nobiscum vbique sunt comites vniquam molesti, loquentes, silentes, cum volumus, quoad volumus. & quamquam veteris morbi reliquæ quedam supersunt, & vires adhuc languent: quiddam tamen aggredi sum ausus: quod si, vt spero, absolui: & si, vt principia dare se videntur, ita procedet industria, vel à te probabitur: (à te cum dico, qui subiliter, & sim-

cere iudicant, simul omnes intelligo. tu enim is es, quem nec opinio fallat, nec voluntas à veritate detorqueat) vel, quin me putes omnis expertem ingenij, nec de mea, nec de cuiusquam omnino facultate statuere, & existimare quidquam posse, non recuso. Locus ipse me vacuus interpellatoribus, & hæc viuendi arbitratu meo, rerum omnium dulcissima, optata antea potius, quam sperata libertas inuitauit, vt ordiret id, quod, nisi sedem hic statuo, aut certe, nisi in hoc secessu, & in hac pæne solitudine (nam si cum vrbe conferatur, quamquam celebre satis opidum, solitudo tamen quædam videri possit) maiorem anni partem cõsumplero, vereor, ne serò admodum, fortasse etiam pertexere nunquam liceat. opus est nec temporis, nec laboris exigui. tẽpus hic, vt video, deesse non potest: laborem communis vtilitatis gratia nunquã adducar vt fugiam: interim tamen, superiore periculo admonitus, operæ curæque plus in valetudinem, quam in studia, conferam. Vale. Ex opido Plebe Sacci, v l. Id. Nouemb. M. D. L X X.

HENRICO ET CAMILLO

Catania, Fratribus Bonifacij Principis filiis, Romam.

Lætari vos arbitror, nobilissimi adolescentes, pro vstra erga me beneuolentia, meo in patriam reditu, minime dubitantes, quin tranquille viuiam, vacem iis molestiis, quibus in vrbe Roma carere vix poteram, fruar iis studiis, cum quibus voluptatem nullam confero. nam de fructu, quem posteritas capere possit ex industria mea, nihil dico. conatus equidem à puero sum, idque mihi propositum in omni vita fuit, vt omnibus meo labore prodessem: vtrum autem, quod sequebar, assequi licuerit, ad mecum iudicium non reuoco: viderint ij, qui nostra legent. ego mihi temere nihil arrogo, nec assentor libenter, aut ita gloriola ducor, vt falsæ opinionis errore, quoddam deo multis contingere, oblectari me sinam. quod si nihil aliis prodesse possum: bene tamen mereor de me ipso, dum ea lego, quib. curæ sedantur, dissipatisque perturbationibus animus colligitur, & ab admiratione rerum inanum ad veræ solidæque felicitatis cupiditatẽ traducitur. hoc bono Romæ carebam, quia carebam litteris, & otio molestissimis

mis implicatus occupationibus, quarum ipsa nunc recordatione commoueor. itaque, eum opinari & tredere nonnullos audio, eo me consilio ab vrbe discessisse, vt recuperata valetudine, redirem: ita statuo, vel eos ignorare, quam infeliceiter mecum actum sit, quam diu Romæ vixi, vel in illo quingentorum scutorum stipendio tantum ponere, vt easdem subire molestias cum eodem expediat emolumento. qui si naturam morisque meos tenerent: profecto longe aliter sentirent. non enim aut stipendium illud, aut vlla me lucri cupiditas Romam perduxit: quamquam hæc priuatæ fortis homo non contempsit: sed spe sum allectus prope certa, vitæ cum dignitate traducendæ, fruendi nonnumquam studiis meis amicorum consuetude, voluptatibus etiam homine ingenuo, & liberaliter educato non indignis. quam contra ceciderit, vos optime nostis. nunc, vel si stipendio vocarer multo maiore, sic insanirem, vt meam quietem, diuino mihi munere post annos decem restitutam, mea studia, ipsam denique valetudinem villo pretio venderem? tum verò, si eadem illa contingerent, iure pleterer: nemo excusatione, aut venia dignum duceret: nemo querentem audiret: nemo opem ferret imploranti: ad auaritiæ culpam, & immodicam habendi libidinem conuerterentur omnia. Præstat igitur sapere, id est, quam alij fortunam admirantur, eam contemnere, paucis acquiescere, & isdem contentum esse, quibus ipsa contenta natura est: quæ, dum vitæ arceantur incommoda, & alimenta suppetant necessaria, præterea nihil desiderat. iam ætas, & valetudo, hæc admodum infirma, illa quotidie magis ingrauescens, admonet me, cupitate ne prouehar longius, vela cito contraham, & impendentes futuræ vitæ procellas extimescam. itaque facio non inuitus, vt cum huius peregrinationis exitus haud longè distet, non tam de via, quæ minime restat, quam de exitu ipso, qui principium afferet æternæ vitæ, cogitem, atque elaborem. Hæc ideo collegi, ne quando vos, aut aliquis potius vestri dissimilis, (nam id quidem à prudentia vestra expectandum non videtur) displicere mihi consilium meum suspicari posset, quod in patriam venerim, quod vti nam biennio maturius fecissem. non incidissem in eum morbum, quo valetudinem in perpetuum fere perdidit: rationes hic domesticæ minus iacturæ fecissent: studia fortasse mea fructum stu-

diosis aliquem tulissent. Vna tamen ex hoc naufragio tabula me delectat, quod opinione fruor amoris in me vestri: quod ex disciplina, præceptisque meis maximum vos in ea via, quæ ad eloquentiam ducit, fecisse progressum intelligo: quod perspecta denique indole, voluntate, industria vestra, augurari facile possum de futura gloria: nec locum iam habet adhortatio: curritis enim vestra sponte, quo patrum Cardinalis dignitas, & virtus quo parentis integritas, & sapientia, quo auita decora, & maiorem nomen immortale vocat. Valete. Venetiis, 1 x. Kal. Decemb. M. D. LXX.

IOAN. CASELIO

ad arcem Sacriniam.

VRbem Romam ante duos menses, difficili diuturnoque coactus morbo, reliqui, melius omnino mihi nunc est: necdum tamen ita valeo, ut intermissa officia repetere audeam. libros parce attingo: amicorum litteris, nisi graue sit argumentum, aut breuiter admodum, aut prolixius nihil respondeo: negotia reliqua, ut valere ipse possum, valere iussi. ea re nec scripsi ad te antea: & in posterum ne quid oneris mihi imponas, quod infirma ferre valetudo nequeat, à te peto. Familiare tuos, nobiles adolescentes, Ioachim Bassenitium, & Nicolaum Rascium, verbis perhumaniter accipere non iuuo: quia nec ipsi rogant: & mihi quid eorum causa præstare possim, ipsis non rogantibus, in mentem non venit. modesti sunt omnes, & morum elegantia præditi. ingenio, & litteris, cum à te diligantur, tuæque consuetudine sint usi, non dubito, quin pro atare excellent. ac sapienter quidem eos facere iudico, quod apud nos aliquandiu sibi viuendum statuunt. præclarum enim indolem. materiamque virtutis haud mediocriter cælum Italicum adiunabit. quod eo magis lætor, quia redundabit ad te aliquid ex eorum summa laude: cum vel alumni fuerint disciplinæ tuæ: vel tuis hortatibus, consiliisque in Italiam, quasi ad mercatum bonarum artium, se contulerint. mihi autem, caue putes, gratius quidquam esse posse, aut curari à me libentius, quam quod ad existimationem pertinere tuam intelligam. id adeo cum præstanti doctrinæ tuæ, studiisque ad communem vtilitatem spectantibus,

tum

tum summe erga me, perspectæ iam satis atque cognitæ, beneuolentiæ debere mihi videor. Vale. Venetiis XIII. Kalend. Ian. M. D. LXX.

ORATIO CARDANETO,

Perusium.

GRatulor tibi, mi Cardanete nec sanè magis ex animo gratulari possum, quod nobilissimorum adolescentum, Henrici, & Camilli Cætanorum, fratrum, autus amicitia sis. melior omnino reperiri ratio nulla poterat, qua ferrem æquius eorum me consuetudine carere, quam quod vrantur tua. te enim vel studiorum similitudine, vel animorum coniunctione, vel mutuis etiam officiis quasi me alterum esse puto. quæ modestia sint, quæ gravitate, quæ prudentia, quæ à communibus ingeniis differat, quam à deprauatis huius sæculi moribus abhorreant: quia breui admodum ipse intelliges, nihil dicam, auguratus quidem antea sum, si diuturna vtrique vita contigerit: quod in tanta bonitate, tam propensis ad veram laudem studiis, ab immortali Deo sperandum videtur: nullam esse gloriam tantam, quam non facile consequatur: nullos honores, qui non eorum virtutibus vltro deferantur. Te rogo, pro eo quæ in me facis, conferas in eos quid quid poteris officij, studij, obseruantie: quodque facere cum omnibus, qui te norunt, solitus es, id tibi cum ipsis præcipue faciendum potes, ut his pateant opes ingenij, eloquentiæ, doctrinæ tuæ. De meo statu, quidquid possum scribere, ut video, cognitum iam habes: in eo tamen erras, vel potius errare te cogit aliorum sermo, quod me bene nûmatum in patriam rediisse putas. decem enim annorum laboribus, vix tria scaturorum millia, id est, quantum ad siham collocandâ requiratur, colligere potuimus. ita mihi nullæ pecuniæ, nullam vesticæ, præter veterem frugalitatem, & quod vesticæ nullum est vberius, animum paucis contentum, relinquitur. quare gratulari te mihi velim, nō quod abundem, quod falsum est, sed quod tranquilla mēte viuam, quod in studiis quantum valetudinis ratio permittit, quod cum meis, quod denique nullis implicatus negotiis, sed in summo otio, summa quiete, summa libertate: quæ sunt omnibus diuitiis rectè intelligentium iudi-

uearis, æquum est mihi à te concedi, vt ego de te non minus verè, quàm tu de me, iudicare possim: sin istam tibi de me opinionem peperit humanitas, me quoque non solum natura, sed ipsa iam ratio docuit, præclarum esse humanitate excellere. Itaque do me libenter in eam partem, vt homines officiis colam, laudibus exornem, re, si opus est, pro mea tenuitate sustentem. Sed me hercule ego de te, mi Marthæe, à verò animi mei sensu iudico, nihil me gratia, nihil afficit ambitio. Primum, cum aliquoties mei salutandi causa domum meam venisses, pellexisti me in amorem tui, comitate morum, & leuitate sermonis: deinde, quod iam non tibi modo, verum & aliis perentibus negaueram, atque excluderam, vt ego te domo reciperè, eloquentiæq; studiis erudirem, multis precibus vsus peruiisti. Nec mihi tamen, quod tibi meorum sermonum cupiditate flagranti, meamq; domesticam consuetudinem petenti satis fecerim: adhuc venit in mentem penitere, quin, quò plus ad nostrum conuictum accedit temporis, eò maiorem è tuis moribus, tuisque studiis haurio suauitatem: non enim tã hoc in te laudo, quod certè in adolescente summa laude dignum est, quod à studio doctrinæ nò te suis illecebris voluptas, non comodum, non ipsa valetudinis ratio dedocuit, quàm illud & admiror, & prædicare satis prodignitate nò possum, quod in tuis cogitationibus hæc tibi prima est, & antiquissima, vt Deum Opt. Max. à quo vno, quæ verè bonæ sunt, emanant omnia, humanis rebus, quæ fluxæ nimis, infirmæq; sunt, omnibus anteponas. Perge adolescens optime in hoc præclaro diuinoq; sensu. Hæc est omnium rerum vna nobilissima: vna, mihi crede, quæ omnium Philosophorum scientias: vna, quæ omnium Regum opes facile vincat. quare tui quidè oblecta te, quod facis, eloquentiæ studio, in qua quo modo principia se dant, futurum auguror, vt breui superiorem neminem, aliquando ne parè quidem habeas. Sed illud stet in primis, neq; vnquã excidat, omnium virtutum pietatem in Deum esse fundamentum, ac vide, quot inde tibi bona fluant. Primum tuæ salutis cõsuleris egregiè, animi salutem appello, nò corporis: decet enim nos æternâ potiùs illam vitam omni felicitate circumfluentem, quàm hanc, quæ temporum spatiis definitur, miseris nunquam vacantem, cogitare. Deinde partem tuam, qui, vt audio de multis, atque etiã de te ipso,

human

humanam prudentiam præ diuina Religione nihil esse putat, incredibili voluptate lætitiæq; perfundes: cui quatum debeas, nò ex eo solum intellige, quod pater est, sed quod is pater, qui te filium vult esse inter tuos ciues omni re florentem, atq; honoratum: qui te consiliis à puero sapientissimis erudit, qui te suo exemplo, suis optimis institutis ac factis ad laudem quotidie vocat. Tali patri, tã probò, tam tui amanti, tam libenter suas omnes curas in te consumentem, curare debes, vt id, quod reliquum est vitæ, per te sit iucundissimum. quod ita consequeris, si statueris, quibus artibus ideo nunc operam das, vt aliquando cæteris hominibus elegantiæ sermonis, & scientia rerum antecellas, earum artium infirmam esse gloriam, nisi perpetuo erga summum Deum amore studioque fulciatur. mihi quidem, cui tu charissimus esse aut vis, aut certè ita videris velle, vt mihi persuadeas, magis vlla re placere non poteris, quàm si te in eo, quod institui, vitæ innocenter & cum virtute degenda studio constantem, tibi que simillimum videro. Et, vt iam nunc intelligas, quos in animis hominum amoris igniculos vera virtus accendat: scis quintum abhinc mensem mihi tecum nihil fuisse, te mihi nunquam visum, ignotam mihi tuam faciem, obscurum nomen. nunc apud me quo loco, sis, intelligere te puto. Paucissimis diebus ex conuictu consuetudo, ex consuetudine amor, ex amore familiaritas exorta. Itaque tecum & sæpissime sum, quod sub iisdem tectis necesse est, & admodum iucundè, quod ea, quæ in tuis moribus elucet, probitate consequeris. Et, quoniam is ego sum, qui quò me voluntas ducat à ratione profecta, eò libenter sequar: gessi morem animo meo tacitè hortanti, vt hanc meam ad te amandum propensionem non modò tibi, sed, quatenus ego possim, reliquis etiam hominibus illustri aliquo officio ac munere declararem: cumque tulisset casus, vt hoc tempore Ciceronis Epistolæ familiares ex, quas tu iam legendo & peruolutando trinuisti, denuò typis, vt nunc loquamur, essent imprimendæ, peropportuna ad id, quod volebam, visa res est: nã, hunc librum si cū tui nominis inscriptione publicarem, putauim me facere quiddã, quod utriq; nostrum æquè conueniret: tibi quia ex his primùm Ciceronis Epistolæ ad latinæ orationis elegantiam in forma mur, ex his primus eloquentiæ quasi succus, qui qualis

inirio

tidie vides, & labi, ducem sequentes libidinem, non rationem, de tuis aequalibus quamplurimos. tu viam virtutis ingredi, simplicem, rectam, apertam. principio fortasse difficilem, atque asperam, exitu certe salutare, & gloriosam. Hanc, inquam, viam signatam, & impressam vestigiis proborum sanctorumque virorum, si vis ipse tibi charus esse, si vis ipse tibi recte consulere, vnam ingredi: aut, si ingressus iam es, curre per eam celeri gradu ad ea, quae te manent, praemia immortalitatis. Haec ego pro meo in te amore singulari, veterisque erga parentem tuum studio, scriptis tecum ago, quae sermonibus & libentius agerem, & sapientius, si liceret. sed quando te Patavij tua studia, a quibus abduci non debes, me Venetiis mearum rerum ratio, & valetudinis derinet infirmitas, proficiscetur ad te mea vox, his consignata litteris: quae tecum erit perpetuo ubicunque fueris, te prosequetur, quocunque iueris. nec verò dubitavi, quin ea tibi paulò gratior esset futura coniuncta cum Ciceronis voce, id est, cum iis epistolis, in quibus cum Attico familiari suo non minus graviter, & sapienter, quam eleganter & splendide loquitur, fructum, ut spero, capies ex utraque non vulgare: ego enim, ut velis optima, te hortor, Cicero volentem adiuvat: ornat enim eloquentia, consiliis instruit sapientissimis, nam disputat saepe in his epistolarum libris sermone perquam eleganti de statu Reipublicae vitis Principum, unde fluunt exitia civitatum, de vicissitudine fortunae, qui tibi erit accurate legenti sapientiae fons vberissimus. A me verò munusculum hoc habebis meae in te voluntatis & studij argumentum. Exiguum, inquit, fateor, sed velim spectes animum, non rem: quam tamen ne ipsam quidem debes contemnere: siquidem eiusmodi est, ut tuas, tuorumque laudes à me non expressas, sed tanquam tenui penicillo designatas, simul cum benevolentia mea cunctis generibus patefaciat. Venetiis, M.D.LII.

AD BENEDICTVM ACCOL-
tum Ravenna Cardinalem, in oratio-
num Cicer. partem primam.

Maxime esset optandum, Accolte clarissime, ut quae olim à doctissimis viris magno labore, magnisque

vigiliis sunt elucubrata, ea nostram ad aetatem peruenire omnia potuissent. artium plurimarum scientia, quarum ad iumento ad vitam recte instituendam indigemus, non desideraretur. Verum ita casu nescio quo accidit, ut ex iis scriptis, quae veteres illi homines sapientissimi reliquerunt, non solum multa profus interierint, sed etiam, quae in hanc diem servata sunt, ita depravata, ita mutila legantur, ut saepissime vix, aut ne vix quidem intelligi possint. Hoc incommodum pater olim meus magna ex parte sustulit, cuius industria multos excitavit, ut, eandem rem aggressi, iacentem litterarum laudem pro suis quisque viribus sublevarer. quod si alii fecerunt, tantum emulatione gloriae permotus: certe cur ego id faciam, hoc plus habeo causa, quod cum pater studiosus id, quod in hoc genere promiserat, morte praeventus, praestare non potuerit, hoc me nomine ita appellant, quasi ad filios soleat non paternae solum rei, sed voluntatis etiam hereditas peruenire. Haec me, ut debet, opinio multum movet, sed auctoritas tua plurimum, quam ego tanti soleo facere, ut quancunque tu probas ratione, ea demum & utilis mihi, & honesta videatur esse, tu igitur cum ad hoc posteritatis adiuuandum studium nos & vehementer, & saepe sis cohortatus, effecisti, ut in eam rem tanto alacrius incumbamus, quanto pius apud me tua, quam reliquorum omnium, consilia sunt. Quod si labore, studio, diligentia profici hoc genere quidquam potest, ut certe potest, magnopere spero fore, ut neque te officij tui in me admonedo, neque liberalitatis in adiuuando poeniteat. cuius rei quasi specimen erit haec prima Ciceronis orationum pars, quam ex veterum exemplarium collatione diligenter emendatam in manus hominum sub tuo nomine emittimus: nam, cum usu, aut consuetudine ita comparatum sit, ut, quibus rebus Principes viri delectentur, in iis rebus multi suum studium probare velint: ex quo fit, ut ab aliis canes, ab aliis equos, aut aues nobiles dono dari videamus: commodè me facturum existimaui, si quid ego eius generis ad te mitterem, quod omnibus te praeterre voluptatibus intellexissem: soles enim quotidie ter à grauitissimarum artium tractatione in haec studia, quae sibi ab humanitate nomen adieuerunt, quasi in horum amoenissimum diuertere: ubi te modò Oratorum, & Poetarum flores, modò dulcium amicorum colloquia mirifice delectant,

delectant, vt præter id temporis, quod valetudini dare soles, quod sanè pusillum est, hora nulla sit, quam non in literis, & cum virtute traducas. quam tuæ vitæ rationem qui ignorât, mirantur scilicet, vnde illa tibi in aduersis rebus fortitudo tanta, vnde animi robor illud inuicti, quod ne illa quidem ipsa, quæ in rebus humanis Fortuna dominatur, vilo pacto poterit infringere, contra cuius vim duplici te præsidio munueris, artium maximarum cognitione, & mentis optimæ conscientia. Hæc est aliarum virtutum, quæ in te sunt multæ, quasi Princeps, & regina quædam, vt in aliis neminem tibi antepone, in hac ne conferre quidem possim: nam de prudentia, de pietate, de iustitia, ne videar assentari, nihil dicam: ne de liberalitate quidem, quæ tamen ita nota est, vt non, qui eam laudet, assentator, sed, qui nō laudet, maleuolus existimetur: cum enim hæc dandi beneficii ratio cuiusmodi sit, vt nulla certior ad laudem, nulla itē magis lubrica videatur via, propterea quod in beneficiis collocandis plerique fortunam hominum spectare solent, vt eandem gratiam, aut etiam cum scenore recipiant: non est, quod in hoc te labi quisquā arbitretur, cum & rarissimè contingat, cuiusquā opera vt egere videaris, & tu tamē quāplurimis ob eximiam naturæ tuæ liberalitatem atque amplitudinem benignè facere & soleas, & possis: & cum de omnibus ad benè merendum naturā es maximè propensus, tum verò ipsa te ratio atque doctrina ita conformauit, vt ad eos honestandos, qui se iis artibus, in quibus ipse excellis, dedidē, tui soleas studium libentissimè conferre. quæ quidem humanitas & beneficentia tua non sanè video qui possit in vilo maior esse, quā in metuendo fuit: quæ est enim à te res, quæ ad meum commodum attineret, prætermittenda? quis diligentius est adhoratus, vt hanc restituendæ antiquitatis laudem, qua pater meus olim excelluit, penè afflictam excitarem? quis eam ipsam ad rem perficiendam plurā contulit: cum etiam magnis Principibus, tui simillimis, ita me commendāris, vt, iudicii tui testimonio permoti, non minimis ad se præmiis euocārint. Quæ cum recorder, etsi me ipsum probè noui, tamē interdum mihi assentor, & mihi aliquid video esse, quod à te sim ornatus. Hæc me inanis ambitio ita delectat, vt illum dolorem, quem ex difficultate capio remunerandi, si non tollat, minuat quidem

quidem certè. Quamquam tu is es, qui te satis superque remuneratū existimas, si modò id, quod dedisti, ab eo, qui accepit, intelligis memoria teneri. quo in officio præstādo noli credere quenquam esse, qui me vincat. & huius quidem rei confido fore, vt aliquando eiusmodi à me signa dentur, quæ nullum cuiquam de mea in te voluntate dubitandi locum relinquant: nunc earum rerum, quas ipsi quidem hoc tempore possumus, maxima, primum, vt dixi, Ciceronis orationum volumen in tuo nomine apparebit. omninò neque amplitudine tua, neque iis officiis, quæ in me contulisti, digna res videtur: sed, vt spero, muneris nostri tenuitatem humanitatis tuæ magnitudo subleuabit.

AD GVLIELMVM BELAIVM
*Langeum, apud Subalpinas gentes pro
Rege, in orationum Ciceronis
partem secundam.*

Magni refert, Bellai ornatissime, quo quidque temporis agatur, & ad omnes res non paruum habere momentum solet occasio quædam, & commoditas, qua vt dicuntur ij, qui nihil, nisi loco facere consueuerunt: nam, quemadmodum pictorum tabulæ certo loco positæ delectant, eadēque minus bono lumine constitutæ, nō item eorum, qui spectant, oculos tenere solent: sic actiones nostræ, mirum est, quantum opportunitate commendentur, vt interdum plus in tempore, quā in ipsa re positum esse videatur. quod ego cum semper iudicarem, tamen non sum veritus, quin tibi, in iis rebus vel maximè occupato, quas Rex Christianissimus, & post hominum memoriam maximus, tuæ fidei diligentiaque mandauit hoc ipsum, quod nunc à me proficiscitur, officium futurum esset vel iucundissimum: nam, etsi magna tibi est grauissimorum negotiorum imposita moles, quam tu summa tua cum laude, & omnium penè gentium admiratione sustines, tamen in ipsa illa occupatione ita te litterarum tractatio delectat, vt & legas cum voluptate, quæ alij scripta reliquerunt, & scribas ipse, quæ à posteris cum admiratione perpetuò legentur: ex quo illud consequeris, vt non modò Regis voluntati seruias, quod est summa laude dignum, sed etiam posteritati cōsulas, quo laudabilius esse nihil potest. Itaque

tantum abest, ut à maioribus tuis; omni decore affluentibus, ad te ornandum quidquam haurias, ut etiam in te sit quod ad illos redundet: nam, si tibi aliunde petenda sit laus, unde plura suppetant ornamenta, quam à fratribus tuis, maximèque ab eo, qui à Paulo 111. ita est in Cardinalium Collegium cooptatus, ut ei summus Pontifex amplissimam dignitatem non quasi optatam concessisse, sed quasi debitam persoluisse videatur? Cui quidem viro cum ad summam gloriam nihil desit, cumque item tibi ea res abundè adsint, quibus homines hominibus antecellere videntur, tamen sit vestra bonitate & sapientia, ut vicissim & tu in illius dignitate atque amplitudine, & ille in ingenio atque in virtute conquiescat tua. Vterque verò magna apud Regem prudentissimum, & summo iudicio præditum auctoritate. magno estis apud omnes nomine & gloria: nam tu quidem, quis est tam longinquus, cui nouissimus non sis: nō ex præsentis corporis forma (quamquam multas prouincias Regis legatus obiisti) sed ex imagine ingenij tui quàm verissimis eloquentiæ coloribus expressam in tuis scriptis licet intueri. in hac cum & naturæ tuæ bonitas, & virtutis eximia præstantia cernatur, sequitur, ut ex ea qui te norunt, iidem ament. quorum ego in numero cum ita essem, ut nemini concederem: tamen non est credibile, quantum ad illam ipsam animi erga te mei voluntatem addiderit Gulielmi Pollicerij, Oratoris in hac vrbe regij, hominis præstantissimi, prædicatio. cuius multi & egregij de tua laude sermones me iam antea commotum impulerunt, ut ex orationibus Ciceronis, cuius tu libros è manibus dimittere non soles, alteram partem cum tui nominis inscriptione diuulgarem. qua in parte ab erroribus & mendis vindicanda quantum operæ studiique posuerim, mihi ipse sum testis: quantum autem profecerim, & tu, & alij iudicabunt. tibi quidem, si consequar, ut nostra diligentia probetur: sanè meos labores non exiguo compensatos esse fructu existimabo.

AD ALEXANDRVM CÆSARINVM
Cardinalem, in orationum Ciceronis partem tertiam.

Bene mereri de litteris, etiam si utilitas præterea consequatur nulla, tamen præclarum imprimis atque egregium

gium esse semper duxi, quamquam, utilitatem spectare si volumus, ea demum summa est, quæ ex hoc genere percipitur: fructus enim in posteritatis memoria, & prædicatione positus est, quem nemo vnquam sapiens non præstantissimum iudicauit. sed hæc benè merendi ratio duplex videtur esse: nam & qui aliquid ipsi scripserunt, & qui alios vel cōhortatione, vel præmio, ut scriberent, impulerunt, litteris opem tulisse existimantur. quæ duæ res eiusmodi sunt, ut, qui alterutram commodè faciat, ei scilicet à studiis omnibus gratæ sint agenda: qui vtramque, ne haberi quidem satis possint. Atque hanc laudem, ne apud veteres quidem sæpè accidit, ut vnus consequeretur, propterea quod quia ea virtute atque fortuna fuerunt, ut & ingenio posteris prodesse possent, & opibus, ut idem facerent, multos adducere: alterum facile fecerunt, ut eos, qui doctrina & eloquentia valerent, adiuuanda litterarum studia excitarent: alterum facere, ut ipsi monumentum aliquod industriæ suæ relinquerent, propter rerum gerendarum curam non ita potuerunt. quod item nostris temporibus vsu videmus euenire: nam neque multi sunt, qui præstare vtrumque possint: & qui possunt, non ferè, cum velint, non conceditur. cuius generis exemplum, ne id quod abest, aliunde quæramus, concede quæso, Cæsarine præstantissime, ut à te sumam, & sine me hoc impetrare à modestia tua, ut ea quæ sentio, de te dicam: certe enim, qui maiorem aut iuris ciuilibus, aut sacrarum litterarum cognitionem sit consecutus, neminem esse constat. neque tamen hæc studia, quæ humaniora appellantur, quæ nos adhuc secuti sumus, contempsisti: in quibus etiā diligenter versatus es, ut illa superiora, quæ quibusdam ipsa per se nimis horrida videntur eloquentiæ pigmentis, cum velles, atque etiam quantum velles, illustrare posses. Est igitur in te ipso unde posteritas adiuvetur, nec, ut arbitror, voluntas deest, sed otium eripiunt maximarum rerum occupationes: nam quia tua virtus nō humili, neque obscuro loco latet, sed quasi in specula quadā excelsa atque illustri posita est, unde opem ostentare bonis omnibus videtur: ideo homines accurrunt ad te, vel ut cōsiliū, vel etiam ut auxilium petant. Itaque negotiis à litterarum tractatione distractus ex duabus rationibus, quibus initio bonas artes adiuuari posse dixi, alteram inuitus omittis, cum ipse

nihil scribas; alteram studiose amplecteris cum iis, quos industria vides excellere nulla re desis. Quamobrem Hieronymus Ferrarius, qui se iam pridem tibi addixit, homo & ingenij, & iudicii laude præstantissimus, cum alia, quæ à te habet, prædicare solitus est, tum illud vel maximè, quod domi tuæ vivens, te permittente, atque adeò libente, totum diem in litteris ponit. & otio fruitur tanto, quantum deserta in regione vix esset, cuius ex ingenio qui fructus percipiuntur, qui certè maximi sunt, ij sanè tuæ liberalitati referuntur accepti. A te habemus quæ Ferrarius in veterum scriptis vel correctione restituit, vel explicatione illustrat. à te emendationes in Philippicas Ciceronis orationes, quas ille plurimas atque optimas ad me misit, quæ iam iamque edentur, à te inquam omnes sunt. Itaq; etiam eas ipsas orationes, vt à Ferrario, id est, à te, restitutas: & quæ præterea in hoc tertio volumine continentur, in quibus ipsi, quæ malè affecta erant, multa sanauimus, tibi inscriptas atque dicatas emitimus, vt quod beneficium habemus maximum, eius beneficij auctorem agnoscamus, & huic libro summum ornamentum, Cæsari nomen, apponatur, quare etiam id quod iam pridem optauimus, fortasse consequatur, vt quàm præclare ego de te sentiam, cum intelligas, tu me cum existimes, quo in amicitiam, vel potiùs in clientelam tuam accepto, non pessimè sensisse videaris.

AD IO ANNEM MONLVCIVM
*Christianissimi Regis Consiliarium, eiusdemque
apud Venetam Rempub. oratorem in Ciceronis
oratorios libros.*

Quod te non fugit, Monluci sapientissime, præstare omnes cæteris hominibus, sed alius alia re vult: non enim vniuersi sunt nostræ voluntates, sed quoniam ex animo qui variè afficitur tanquam ex typo effinguntur, ipsæ quoque variæ sint & multiformes necesse est, ergo nò eadem omnibus prima sunt. Quoniam verò ex iis, quæ appetuntur, necesse est aliquid excellat, vt de multis optabilibus vnum optabile maximè sit: quid sit, id, quod ego cæteris præstare putem, si de me quærat: dicam id, quod qui assequuntur, eorum in potestate sensus omnium, animique sunt. Id eutem sine dubio eloquentia est, quæ tan-

tum possidet dignitatis, vt infra vel eorum fortunæ, quorum imperium prouinciæ nutumque sequuntur, me quidem iudice constituantur: cum ita accidat, vt ab hac quamcunque in partem volentes ducamur, illis inuiti sæpè pateamus. Sed quoniam quo loco posita laus est, eum locum maximis difficultatibus natura circumsepsit, vt perueniendi facultatem paucissimis relinqueret: non est, quare nobis in mentem veniat mirari, cur neque diuturna, neque in multis perfectæ fuerit species eloquentiæ: illud video, cum in hanc cogitationem mentis aciem intèndi, benè dicendi gloriam duabus rebus ali maximè otio & libertate. Itaque in vrbe Roma, quæ bonorum Oratorum quasi fecunda genitrix partus edidit vberimos, neq; ante secundum Punicum bellum, neque post Cæsaris dominationem magnoperè fuit, quod in hoc genere probares. Hannibale victo, hostis Italiæ terribilis nemo fuit. tum in vrbe securitas, tum summa tranquillitas orta: tum seditiosorum hominum ingenia popularibus concionibus acuit ambitio. conciones, inquam, eloquentiam pepererunt, nisi quid me fallit ratiocinantem: ratiocinor autem sic, & per hos quasi gradus interrogationis adscendo. Eloquentiæ quod summum fuit propositum præmium? consulatus, qui summus honor fuit. consularum quis mandauit? populus. populum quis tenuit? Concionator optimus. ergo à concionibus existit Orator. idemque, sublati concionibus, nullus fuit: cum enim ciuilibus armis oppressa Respub. iaceret, vetus consuetudo periisset, à populo, cuius potestas vniuersi translata ad vnū esset, non iam Magistratus, non Præfecturæ peterent: eloquentiæ, quæ populi gratiam honorum spe quæsierat, inanis omnis & superuacanea fuit exercitatio. sic oratoria facultas, summorum hominum studiis exercitationibusque culta, cum à duobus Gracchi ad C. Cæsaris ætatem, hoc est, per annos centum ferè ita viguisset, vt nihil vnquam fuerit illustrius, non effugit rerum humanarum commune fatum: quas vbi ad summum siue industria, siue natura perduxit, retro ferè præcipiti lapsu reuoluuntur. Imperatores deinde multam Romanam exceperunt, quorum ætatibus vestigium veteris eloquentiæ nullum agnosceres. quid post multo minus, nam, imperij sede in Græciam translata, crebræ vastationes Italiæ consecutæ, cum influentes barbararum

nationum copias reprimeret nemo, tum non eloquentia modo, sed ipsa penè litterarum memoria funditus deleta, nec suus est bonis disciplinis honor, nisi multis pòst sæculis restitutus: patrum denique aut auorum nostrorum memoria cum exteris mores Italici cæli temperies aliquando ad humanitatem deduxisset, paululum oculos litteræ sustulerunt. Doctrina primum, seriùs enituit eloquentia, nec mirum: doctrinam enim sine eloquentia laudamus, eloquentem sine doctrina rectè intelligens nemo duxit. Nunc in Oratorum nomine, quod eximium semper fuit, nihilo minor, atque haud scio, an etiam maior, quàm priscis illis temporibus dignitas & amplitudo est. Mittuntur à Regibus ad Reges, aut ad liberas ciuitates, qui non de stillicidiis agant, non de iure fundi: quarum rerum controuersias qui perire & copiosè disceptarunt, scimus olim habitos esse eloquentes, sed ea tractent, quæ prudenter disputata, otium gentibus constituere, dignitatem imperij conseruare, terminos proferre possunt. Hoc qui præstat, eum ego veteribus Oratoribus non comparo solum, sed etiam antepono illi causas agebant primum apud iudices sorte ductos, deinde apud eos iudices, quibus de aliena re, nõ de sua iudicantibus persuadere Orator siue hoc, siue illud haud magno negotio posset. Nunc agitur in consilio lectissimorum virorum, agitur iis de rebus, vnde ad eos ipsos, qui iudicant, maximum potest siue emolumentum, siue damnum redundare: cum & de publica re iudicent, & in publica, extra quam nihil est, priuata cuiusque contineatur. His probare quæ velis, eò maioris ingenij videtur esse, quò difficilius ab artificio capitur prudètia. Itaque cum hoc multi voluerint, magnum decus atque ornamētum est eorum, quibus contigit, vt possent, qui sanè pauci sunt: maximum verò, si cui tantum aut natura dedit, aut exercitatio doctrinæ, vt inter hos ipsos emeret. qualem si quis te iudicet, Monluci clarissime, hunc ego rectè indicare mihi persuadeam: nam si consideremus primum à quo missus Orator sis, deinde ad quos, tum quibus de rebus missus: ita reperiemus, missum ab eo Rege, qui omnes Reges sapiètia vicerit, quoniã quidem omnium vnus quid contra Fortunã virtus posset, maximè declarauit: ad eam Remp. quæ nisi sapientissimorum ciuium copia

floreret,

floreret, semperq; florisset, profectò neq; tanta nunc esset, cum olim minima fuerit, neq; tam diu staret, cum cæteræ Respub. suorum ciuium temeritate conciderint: iis autem de rebus esse missum, quarum quæ magnitudo sit, ex eorũ, ad quos pertinent, opus apparet, quæ tantæ sunt, vt paucorum imperiis distributus terrarum orbis teneatur. Et cum hæc legatio tibi perhonorifica fuit, tũ illud ad tui nominis celebritatē longè maximum accessit, quod cum à Principe Turcarũ Solymano pacē defessa bellis Europa peroptaret, eaque sine Christianissimi Regis intercessionē desperaretur, vnus electus, qui tantũ muneris obires, acceptis à Rege mandatis æstate media, summis caloribus in Græciam nauigasti, pacē vt cõponeres, optabatur. cõposuisti, hyeme summa, difficillimis itineribus, per dispositos equos in Galliã recurristi. Exceptus alia cura, cum de sedandis inter regem tuũ, Regemq; Britannum magni momenti cõtrouersis ageretur, præfuiisti, te consulente, agere, vltro citroque cursante, abiectis armis, pacē inter eos firmissimo fœdere cõstituisi. Habes hoc omninò, Monluci, nõ dico à fortuna, quã casus & temeritas regit, sed à te ipso, qui ad consilium & rationem omnia refers, vt in tuis actionibus felix vsquequaque sis. nimirum Sors, quã in rebus humanis dominari quidam sunt opinati, non omnium est æquè communis, sed ipsa sibi virtus propriam fortunam architectatur. Non erras, quia non est errare sapientis: & quia sapienter agis, omnia procedunt. bonus etiam Orator es, quia bonus vir: ingenium enim probitas commendat. nec minus mouet is, qui dicit, quàm ea, quæ dicuntur. Quòd nisi latinum sermonē in Italia peregrinitas immutasset, nã tu nobis longo interuallo & Crassos, & Antonios retulisses. sed quoniã ea lingua vtimur, quam multis cõuentibus linguis generatam corrupta consuetudo peperit: veteribus Romanis oratione dissimilis, ingenio simillimus. non tu quidem loqueris vt illi, sed vt illi tamē & sapis, & persuades. Quare non fuit ab re, cum ego eos libros, in quibus perfecti formã Oratoris à Cicerone videmus expressam, mendis antea deformatos, nunc mea correctione expolitos emitterem: non fuit inquam ab re, tuo nomini dicatos emittere, vt, quæ de perfecto Oratore traduntur, ea perfecti item Oratoris titulo cohonestarentur. hoc cum ita existimassem, quia videbatur esse

aptissimum, feci, & feci eo libentius, quò d, cum tu mihi & multa iam summæ humanitatis officia tribuisses, & is es, qui tribuere etiam maiora posses: ego, nisi aliquid, præsertim ubi daretur occasio, retribuere, verebar, ne ex duobus maximè insignibus vitiis alterutrum infamiã non effugerem, vt vel ea viderer, quæ à te accepissem, minus meminisse, quod à consuetudine naturæque mea alienissimum est: vel ea, quæ sperari possent, negligere. quod quia superbi esset, abest non modò à fortuna mea, sed etiam à voluntate plurimum. Venetiis, 1446.

AD BENEDICTVM RHAM-
bertum in Ciceronis libros de officijs.

Non ignoras, Benedicte Rhamberte, sensuum esse quandam in hominibus similitudinem, quæ cum in consuetudine cognita est, efficitur, vt, inter quos id accidit, amor exoritur. ab hoc quasi fonte multorum amicitia manarunt. multos etiam beneficiũ cum obligasset, cumque id, quod acceperant, memoria conseruati grato animo redderent, idq; vterque fieri ob ingenij bonitatẽ, & voluntatis erga se propensionem existimaret, statim est illam opinionẽ beneuolentia consecuta. Itaque duæ causæ sunt, quàm obrem homines amēt inter se: sed hæc posterior, quæ à rebus externis originẽ ducit, cum illa superiore, quæ à natura proficiscitur, nullo pacto videtur esse comparanda: illa enim primũ habet eã suauitatem, qua (vt opinor) & certa nulla maior est, cum eos, quibus viuimus, & iisdem rebus, quibus nos & æquẽ atque nos affici sentimus. deinde etiam qui in dando & accipiẽdo beneficio fructus est, eo nõ eget: nam si hæc actio benè merendi interdũ est, & esse potest in iis, qui voluntate non admodũ coniuncti sunt. quanto facilius existet apud eos, quorũ animi ita consentiunt, vt, quasi natura hortante, easdẽ esse appetere, ab iisdem fugere videantur? At verò qui officiorum comoditatibus adducti, in amicitiam coierunt, etiam si alter alterum initio summè diligit. tamen si quando acciderit id quod accidere sæpè solet, vt ea, qua diligere cœperunt, causa tollatur, certè eorum animi pederent in amore languescent. quo in genere animaduerteris, Rhamberte, quàm multi quotidie labantur, de quibus

bus facile est intelligere quid sentias, cum ab eorum instituto tua ratio tam vehementer abhorreat: probè enim te quæ nostra debeat esse in iungendis amicitijs cautio, quæ in iisdem colendis religio, quod item in omni vita præstandum officium sit horum librorum, quos nunc tibi inscriptos ad te mittimus, lectio erudiuit. sensi in me ipso, quem ab opibus non magnoperè firmum, aut ne firmum quidẽ, tamen octauum ab hinc annũ tanto studio es complexus, quantũ qui ab omni re paratissimus sit, remunerando cõpensare vix possit. cumq; rerum mearũ status, vt sunt humana, interdum mutaretur: memoria teneo te nunquã immutatum, eandẽ semper cum mihi, tum fratribus meis voluntatẽ ac beneuolentiam præstitisse. Cum verò maior aliquanto inter nos consuetudo esse cœpisset, quod quidẽ est factum, posteaquã te in nostram vicinitatem cõtulisti: facile sentio ad meã vitam rectè conformandam quãto mihi obseruatio tuorũ morum fuerit adiumento. Collocutiones verò de litteris nostræ quid non dicam delectationis, sed vtilitatis habuerunt: equidẽ, si liceret, totos dies vellem tecũ ponere. quarum enim ego rerũ cognitione delector, earũ in omni genere quæ tui iudicij subtilitas, intelligo. sed hanc latinè scribendi rationẽ, in qua multi nunc volunt excellere: paucissimi possunt, eã verò sic tenes, vt tuis scriptis mihi quidẽ purius nihil esse videatur. quod eo mirandum est magis, quia tu non (vt alij) diuturno atque assiduo librorũ vso, sed temporum studio subsæciuorum, hoc vt posses, cõsecutus es: nam, vt omittam, quod tibi, cuius fidei atq; prudentiæ Veneti Senatus arcana creduntur, orium non sæpè contingit: ecqui dies est, quo nõ ex amicis tuis aut consilio tibi aliquis aut opera, aut etiã re sit adiuvandus? qua in cõsuetudine retinenda nimium diligẽs esse dum vis, accidit sæpè, vt tuum potius ipse cõmodum, quàm officij colèdi facultatem prætermittas, quo ego me aptius facere sum arbitraturs, si hæc opuscula, in quibus maximè de officio præcepta traduntur, ad te, quem cognoui esse omnium officiosissimum, mitterem, Genus hoc, Rhamberte, quoddam est, quo ego eos, qui de me benè meriti sunt, remunerari soleo. Perpende rem, nulla videbitur: animum respice, gratissimum dices.

*AD DIEGVM HURTADVM,
de Mendoza Caroli Caesaris à consilio, eiusdem-
que apud Venetam Rempub. Oratorem, in phi-
losophia Ciceronis partem primam.*

Superioribus diebus, cum domum tuam venissem, ut Benedictum Accoltum, quia apud te diuersabatur, honoris causa viserem, quem ego hominem, non tam quia Cardinalis est, quam quia Cardinalatu dignissimus, vehementer obseruo. Calu accidit, cum ego adessem, ut inter vos sermo oriretur iis de rebus, quæ ab antiquis ignoratæ nostræ patriæque memoria non solum inuentæ sunt, sed ad summam etiam elegantiam perpolitæ. cuius generis cum Accoltus ita multa commemorasset, ut mihi quidem, credo item aliis qui aderant, facile probaret veterum solertiam nostrorum hominum industriam antecellere: suggestisti tu, ne de philosophia quidem, in qua tantopere antiquitatem admiraremur, tibi videri esse dubitandum, quin ea posset etiam nunc expoliri atque ornari, si modo quam quisque linguam à parentibus atque à nutricibus tractam cum lacte simul hausisset, in ea velleret scribere: nunc usu euenire, ut (externo sermone addiscendo) totam ætatem consumamus. Quod si nos à pueritia disciplinarum cognitioni totos dederemus, non esse desperandum, quin & Platones & Aristoteles aliquando possent existere: non enim & cælum hoc, unde spiritum ducimus, id est, quod olim fuit, & hominum ingenia non eadem esse possunt. praua consuetudo naturam peruerit, quæ tanquam ager, si colitur, fructus edit vberissimos: si negligitur, exarescit. Annos triginta ponimus in verbis percipiendis: quantum spacij restat, ut res ipsas considerem? licet ad antiquitatem animi referre, nam aut Græci illi philosophi, quorum nomen celeberrimum est, ea, quæ ab Aegyptiis acceperat, Aegypto potius, quam patrio sermone scripta reliquerunt, aut nostri aliena lingua, non domestica, sunt usi. cum ea, quæ vel de Græcis sumpserant, vel ipsi pepererant, in usum posteritatis explicarent? constat, apud omnes gentes, qui suas cogitationes litteris mandare voluerunt, eos ferè iis esse verbis usos, quorum significationem matris in gremio cognouissent. quod item nostra ætate si fieret,

fieret, facile contingeret, quod tu opinaris, Hurtade clarissime, ut in philosophia veterum inuentis nonnihil, vel etiam non parum addi posset: neque enim eos, qui fuerunt, usque eo cogitatione ingenioque processisse existimandum est, ut iis, qui futuri sunt, quod præterea cognoscerent, nihil reliquerint. Multa latent adhuc retrusa atque abdita in immensitate naturæ, quæ eliciet & euocabit in lucem, si quis inuestigandis rationibus, & perscrutandis rerum causis ab ineunte ætate suum studium dederit, quod ab iis fieri commode non potest, vel potius nullo modo potest, quibus non ea lingua, in qua alii educatique sunt, sed ea, qua veteres utebantur, scribere consilium est, quorum tu si probares institutum, quorum quisque tecum esset in eo laudis genere conferendus? tenes enim perfectè Latinam linguam, tenes Græcam, Arabicam, alias præterea. Scribis tamen ut in patria tua loquuntur, in quo video quid spectes, quod pater tuus egit, ut optimè de Hispania mereretur, id tu alia quadam ratione consequi vis: ille enim cum annum ageret vix dum quinctum & decimum, qua ætate milites in exercitu pauci solent esse. omnium approbatione, qui exercitus regeret, electus, Bæticæ Regibus acie fuscum, regno exiit, & quæcunque in eius ditione fuerant, Catholici Regis imperio potestatiq; subiecit. Aliam tu ornandam atque amplificandam patriam tuam rationem inuisti: profers enim, quantum in te est, Hispanicæ linguæ terminos: & ut ea non solum verbis & nominibus, sed etiam rebus & scientiis per te locupletata ab exteris nationibus appetatur, ingenio doctrinæque consequeris. quos nescio an omnibus patris tui victoriis atque triumphis sit anteponendum: nam, etsi, populos bello superare, & imperium augere, præclarum est: tamen mihi cum animo meo consideranti multo melior videtur esse conditio litterarum, quam regnorum. hæc enim in vnius hominis fortuna posita sunt, & vnius sæpè culpa extinguuntur: illæ viuunt, & vigent quotidie magis, neque vlla temporis circumscriptione terminantur. Itaque magni & excellentes viri, qui bellicæ laudis gloria florent, cum earum rerum, quas gessissent, memoriam non satis fore diuturnam sperarent, nisi ab hominibus ingenio præditis celebraretur: eos, qui id præstare possent, non vulgaribus premiis affectos in honore summo, atque etiã in amo

re semper habuerunt. Quo mihi illorum laus videtur esse illustrior, qui & res præclaras manu gerere, & quæ gesserint, litteris custodire ipsi possunt. quo in numero fuit soror illa tua præstantissima femina, cuius militaria facinoræ cum audimus, cuius eam nostræ ætatis viro animi magnitudine comparamus: cum autem ea, quæ scripsit, legimus, vel antiquis scriptoribus ingenij præstantia simillimam iudicamus. Huiusmodi cum in tua familia mulieres existant, de viris quæ sunt speranda? quamquam fratres omnes tui, tuncque in primis, ea, quæ sperabantur, iam præstitisti. Itaque Carolus Imperator vestra potissimum virtute, vestraque fide nititur: nam fratrem tuum, Marchionem de Mondelar, qui cæteros ætate anteit, cum aliis in rebus, tum in victoria Tunetana, equitibus levis armaturæ & classi maximæ præpositum, magno suis rebus sensit esse adiumento: alterum autem, Episcopatu Iansenensi ornatum, summè propter eruditionem & prudentiam diligit: tertium Indicis provinciis pro Rege, quartum Hispanicis triremibus præfecit: te primùm sibi voluit esse in consilio: deinde, cum difficultatem quandam temporum penè fatalem impendere, & ea, quæ cogitabat, sine summa prudentia non esse tractanda intelligeret, vnum è maximo numero delegit, qui apud Venetam Rempub. id muneris Orator sustineres. quo quidem in munere clarior indies significatio tuæ virtutis elucet: nam ad vsum rerum, quo vales plurimum, addis doctrinæ cognitionem, quam à libris petitam, graviore in causâ consilium capere si vis, explicas, vt, proposito præteritarum rerum exitu, cautior præsentium sit deliberatio. quod quoniam maximè præstant historia & philosophia: tu quidem vehemèter vtriusque studio teneris: sed nescio quo pacto magis te philosophia delectat, credo quod pluri apud te est, excogitare quæ nemo viderit, quàm imitari quæ alij fecerint. Quo in genere cum omnino nullius ope videaris indigere, quippe qui ita abundes ingenio, vt, quocunque te applicueris, excellas: tamen vide, quid egerim. iniui rationem, vt iuuare te possem: nam hos Ciceronis de philosophia libros cum vetustis exemplaribus contuli, & emendatos ad te misi, vt tibi, si quando eos in manus sumeres, quasi faciliior & expeditior legendi cursus esset: sæpè enim ex te audiui, cum diceres, antiquorum in scriptis ita multa esse corrupta, vt

in eorum

in eorum, qui legerent, animos permiste falsa cum veris influerent: cui malo si quis mederetur, cum te existimare à studiosis omnibus, sed à te ipso certè maximam esse gratiam initurum. quæ me vox non cohortata est, sed impulit, vt id facerem, quod fecisse me vides. Ac fieri tamen potest, vt meo te studio & diligentia nihil iuuerim, & ea, quæ ego nunc in his libris restituta, in tuo nomine emitto, iam pridè ipse habeas omnia, domi tuæ nata, & à te ipso quæ sita: sed ego ita sum ratiocinatus, cum tu à philosophis didiceris, non in Reges solùm, & Principes, qui summam iuuandi facultatem habeant, sed in tenuiores etiam liberalitatis nomen posse cadere, quod benè mereri, etiamsi non possunt, tamen & cupiant, & præclarum existiment. eadem ratione fore, vt, quod ego te iuuare voluerim, pro eo id accipias quasi maximè iuuerim.

AD MARCELLVM CERVINVM
*Sapientie Crucis Cardinalem, in philosophia
Ciceronis partem alteram.*

Est genus hominum, qui ita sentiunt: philosophari, aut totum nihil esse, aut non eorum esse, qui rerum agendarum in studio versantur, quorum in altero mihi videntur, cum homines sint, bestiarum consuetudinem imitari: quæ tantum ea, quæ pedibus teruntur, quæque adsunt, intuentur, nihil altum suspiciunt, nihil longinquum cogitant: in altero res à natura copulatas velle se iungere: nam, qui ab actione rerum philosophiam excludit, is, quantum in se ipso est, corporis & animi societatem dirimit, cum & corpus regimine animi, & animus ministerio corporis indigeat. Sed proferunt multos, quibus ignoratio philosophiæ non obstitit, quò minus ea, quæ volebāt, rectissimè perficerent. quasi verò sit eadem rerum omnium natura, & quod vni aliqua in causâ contigerit, id cuilibet omnibus in causis posse contingere credibile sit. naufragium facit natationis ignarus, arripit tabulam, & amplexu tenens, ad litus incolumis à fluctibus appellitur: num ideo natandi peritiam negemus esse vtilem, quòd, sine ea qui fuit, è periculo tempestatis euaserit? Incidit aliquis in febrem, non curatur, & conalescit: tollemus igitur medicinam, quoniam sunt qui sine eius ope sanentur? nihil minus,

minus, nisi si ea, quæ in casu sita sunt, anteposimus iis, quæ ratio gubernat. quod idem de philosophia dicendum est: nam, ut illud demus, sine ea multos esse laudem consecutos: non & hoc dabimus, fore, ut sine eadem consequi omnes possint. non eiusdem semper generis agenda sunt res. est, ubi prudentia vel mediocri abunde satisfaciatur. est item, ubi mentis altior contemplatio requiratur. hoc extremum qui poterit, sequitur ut & illud primum: sed qui illud primum, non & hoc extremum, quod cum ita sit, utrum præstet habere, facilis est diiudicatio: in opinione enim, & eligendi potestate nemo ferè est, quin totum partibus censcat esse præferendum, propterea quod non totum in partibus, sed partes includuntur in toto. Ergo, cum perspicuum hoc sit, accidere & posse & solere, ut philosophiæ cognitio utilitatem afferat, ignorantio detrimentum: dubium non est, quin ea videatur esse cum rerum actione coniungenda. Sed iidem coniungi posse negant. quo argumento? aiunt eas dissimili in genere versari, alteram in otio, alteram in negociis: itaque se non videre, qui possit in utraque vnus excellere. Hic ego, Certe præstantissime, meam memoriam non exequiam, ut ea, quæ legerim, aut audierim, reminiscar. non est consilium, quæ ad illos redarguendos faciant, veterum è scriptis eruere. Volo, ut exemplo tuo refellantur. Romæ viuis, & vixisti multos iam annos. nunquam omnino tua virtus tam illustri loco latuit, sed postea quàm te Paulus I I I. incredibili Pontifex non modò sapientia, sed bonitate etiam ornatus, in altiore dignitatis gradu collocatum, suorum omnium consiliorum & participem, & adiutorem esse voluit: tum verò clarissimè sese ostendit lumen animi ingeniiq; tui, ut nullus esset honor tantus, qui, in te collatus, non videretur ei, qui contulisset, magnam esse iudici laudem allaturus. Itaque paulò post Cardinalis factus es, & factus tanto bonorum applausu, tantæque lætitiæ quantam in animis hominum rectè sentientium summa dignitas virtuti tributa potuit excitare. quo toto tempore valde tu quidem fuisti, atque es etiam nunc, districtus à negociis, maximèque ab iis, quæ & ad sedandas Christianorum Principum discordias, & ad restituendam Religionis dignitatem pertinent: sed te tamen à philosophiæ studio nulla res vnquam potuit diuellere: sic & animo, & corpori suis utrique munerebus

ribus aptè distributis, quotidie ferè modò à cognitione ad res agendas, modò à rebus agendis ad cognitionem tractatus, teq; ipse in hoc quasi circulo identidem renouens, effecisti quod ab iis, de quibus initio dixi, fieri posse negatur, ut & in tractandis negociis, & in considerandis rerum humanarum diuinarumq; causis occupatus, dispari in studio, pari tamen cum laude verseris. ex quo intelligitur, ab iis, qui rerum actioni se dedunt, & percipi philosophiam, & tractari posse: debere autem ostendimus: est igitur eorum, qui aliter existimant, sententia omnis exploranda. Nos quidem, & nostra sponte commoti, & tuo exemplo impulsæ, quotidie magis philosophiæ admirantes, in eius cognitione cupimus acquiescere, ad eamq; magnis defatigati laboribus, & molestiis, tanquàm ad iucundissimū diuersorum properamus. quò si peruenero, vel potius cum peruenero, (cur enim meā ipse cupiditatē omnibus optimis non prosequar?) tum ego quidem multò, quàm nunc, facilius tua in me merita vel tuebor, vel etiam illustrabo. interea non sumus otiosi, utinam potius aliquanto minus occupati. provinciam cepimus duram, atq; difficilem, veterum scriptorū libros emendare dum volumus, omnino in hoc onere sustinendo valde sudamus: sed animus, tuarum cohortationum memoria confirmatus, manet in officio, manebitque, dum id, quod instituiamus, absoluat. nunc edimus Ciceronis libros de philosophia, sanè multis à mendis, potissimum ex antiquo Bernardini Maffei, qui te maximè obseruat, iuuenis eloquentissimi, libro vindictos, qui cum ita digesti essent, ut in duas partes tributi legerentur, cumq; ego ex iis partibus eam maximè vellem tibi inscriptam emittere, quæ tuæ personæ dignitatique aptissima videretur: feci, ut eam deligerem, in qua de natura deorū eleganter & acutè disputatur: ut, quoniā valde tibi pro tua veteri erga me voluntate, pròq; summis officiis deberi fructus industriæ meæ videntur: dum ad maturitatem peruenirēt, his te interim quasi floribus oblectares.

AD RAINVTIVM FARNESIUM

Cardinalem, in suos Commentarios Ciceronis Epistolarum ad Atticum.

Bene audire, qui est rectè factorum fructus, omnes ferè volumus, amplissime ac præstantissime Rainuti, ipsom quidem

quidem rectè facere, vnde illud quasi ex fonte deducitur, paucorum hominum semper fuit: est enim tum perfectæ naturæ, tum doctrinæ singularis, vt tamen natura sine doctrina facile possit ad laudem peruenire: doctrina sine natura laudabilis numquam, turpis etiā sæpè sit. Itaque vel in agris inculto homines iugenio virtutē tamen coluere: doctrinis autem eruditi viri, quæ ad benè agendum esse instrumenta debuerant, his ad perniciem suarū ciuitatum sunt abusi. quid de Pistrato græcæ historiæ loquuntur? quid nostræ de Cæsare: doctum vtrumque, & eloquentem fuisse, his tamen vtrumque sensibus, vt, exēpla maiorum, & legum sanctissima iura contemnentes, libertatem suis ciuibz eripere præclarum duxerint. ergo prima laus bonitatis est, quæ nihil, nisi seipsum, spectat, ipsa sibi finis est: altera doctrinæ, quæ nisi ad bonitatem referatur, laudabilis non est, ideoque, vt laudetur, finem sequitur se ipsa præstantiorem. Quod si quis est, qui alterum cum altero coniunxerit, vt & bonus sit, & idem doctrinis institutus, neque rectum ideo solum cupiat, quia sit ipse ad rectum naturā propensus, sed quia, quod rectum non est, id esse turpissimum intelligat: hic est, quem in vita humana diuina bona consecutum putemus. præclara res, sed exemplo minus nota: id autem, vt ego opinor, ob eam causam, quod vnusquisque in vitam Principis, tanquam in speculum, intuens, ad illius similitudinē se ipse fingit, & format. Ideoque viri sapientes alterutrum rectè cupiuerūt, vt aut Reges philosopharentur, aut regnarent philosophantes; vtrum esset, futurum vt ex virtute penderemus. Quod si fuit vllum tempus, cum homines rationes & cogitationes omnes suas in philosophia constituerent: tum profectò cœpit esse, cum auus tuus ad Christianæ Reipub. nimum magno periculo fluctuantis, gubernacula Dei iussu accersitus, sedit in sede pontificia Pontifex dignissimus, ea præditus non solum auctoritate, sed etiam sapientia, vt hic nos in tantis tempestatibus seruare solus à naufragio possit. cumque laudandus est maximè, quod optimè ipse sentit, optimis semper in studiis, consiliisque defixus: tum quod optimos viros adseioit sibi & consiliarios, & suæ voluntatis administratos. in quo ego tantum soleo ponere, vt, si mihi ad alterutrum eligendum optio detur, non bonum Principem malim cum bonis administris, quam bonum cum

eum sui dissimilibus. sed benè, quod habemus vtrumque, & Pontificem, qualem res poscebat, & Collegiū tali Pontifice dignissimum. Itaque non emergit virtus, honestum reuocatur: desertæ per multos annos litteræ patronos habuit, diūque, vt auguror, habebunt. tu Rainuti, fraterque tuus, duo clarissima Italiæ lumina, vterque Cardinalis, & Cardinalis vterque optimus, præclaram consuetudinem tenebitis ab auo traditam. certè enim non ideo te Patuij per tot annos summi Doctores erudierunt, vt ea, quæ tantis vigiliis quærebas, cōsecutus negligeres. amabis eadem, & fouebis: tuūque erit proprium studium nō solum colendæ virtutis, sed etiam ornandæ. Refer animum ad eos, qui multis ante sæculis extincti, tamen in laude viuunt: omnes reperies, his gradibus ascendentes, ad immortalitatem peruenisse. quorum tu quia facta imitaris non dubito, quin eorum semper florentibus nominibus ita tuum nomen inseras, vt nunquam exarescat. Materiem habes ad gloriam, Anconitanam provinciam, quam nunc ita regis adolescens, vt ea præstes, quæ sæpè desideramus in senibus. quæ quāquam ad eos solum, quibus cum potestate præes, pertinere videantur, tamen illa tuæ ditionis terminis non continetur. scis consuetudinem famæ: illa nos per ora hominum sublimes vehit: benefacta simul & malefacta æquè circumfert. sed benefacta laudibus excipiuntur, malefacta conuitiis exploduntur. itaque noli putare, te Picentibus solis esse continentem, esse iustum, esse beneficium. Picentes hæc vident, longinqui audiunt, & prædicant. te aiunt esse, ad quem aditus omnibus pateat, cui sit iustitiæ, sit pietatis antiquissima cura, cuius & potestas timeatur, cum omnia possis, & bonitas diligatur, cum idem non plus licere tibi velis, quàm quantum leges præscribant. macte adolescens laudibus eximie, imitator aui maiorūque tuorum. rectè cogitasti, in imperio laudem non esse, nisi cum is, qui imperat, imperio dignus est. quod quia tibi siue à natura, siue à disciplina, siue, vt ego arbitror, ab vtraque simul contigit: quod ad naturam attinet, referimus ad Deum: de disciplina, te ipsum & laudamus, qui ad hæc præclara inuigilaueris: & amamus, quia sunt amabiles virtute præditi. me quidem & multis abhinc annis, cum Romæ te vidissem, atque allocutus essem, in tui obseruantia voluntas inclinauit, iam tum de tua indole expectantē ea, quæ

consecuta sunt: & postea Patavij, cum in studiis optimarū artium totus esses, iudicium impulit. hæc tua Picentina legatio quasi operis perpolitio fuit, in qua thesauros philoſophiæ, multorum annorū studio congeſtos, explicas, & cum provincia communicas. Itaque, cum ego multo antè, quàm istam tibi administrationem summus Pontifex demandasset, eos commentarios, quibus epistolæ ad Atticum illustrare sum conatus, in tuo nomine emittere statuiſſem: postea simul cum tuis laudibus crevit voluntas mea. Eos igitur nunc emitto, seriùs omnino, quàm nonnulli exspectauerant, sed meam tarditatem opus ipsum excusat. epistolæ ad Att. interpretanti properandū non fuit. alis in rebus possum esse quātumvis strenuus, in hac quī possum esse nō tardus: primum multa difficilia, deinde non iisdem caussis omnia, sed alia propter breuitatem, alia propter historias, alia propter mores. Huc adde, quod mihi quibusdā in locis non satis fuit explicare ea, quæ aperta non erant, sed tentavi, num etiam paulò floridius possem, quàm nostri Grammatici solent. Neque tamen sum nescius, fore multos, qui me in his Commentariis vt hebetem, quia nonnulla minus acutè viderim, vel fortasse etiam vt cæcum, quia prorsus non viderim, reprehendant. qui si mihi, cur id faciant, causas afferant probabiles, non commitam, vt iidem me etiam vt pertinacem possint reprehendere: amo enim veritatem, neque eam in me ipso magis, quàm in alio: itaque complectar, sicubi eam videro. Tibi verò clarissime Rainuti, quod in has Ciceronis epistolæ laboris impendi, maximè ob eam causam cupio probari, vt, si qui verè iudicant aut propter inscitiam non possunt, aut propter maleuolentiam nolunt, eos à consilio detrahendi tua deterreat auctoritas. Venetiis, M. D. X. L. I. X.

AD ALFONSVM CARAFAM

Antonij Marchionis Montisbelli F. In suos
Commentarios Ciceronis Epistolarum ad Q. fratrem.

SI suo quæque res merito penderetur, Alfonso Carafa, hominum esset in virtute vigilantium preclara cōditio: contrāque, quos auersa ratione voluntas ad malas artes, & flagitiosa

flagitiosa consilia traducit, cum iis pessimè semper ageretur, eorūque docti exemplo, sapientiùs deinde alij non modò suis, verum etiam publicis rationibus consulerent. itidem enim vt è corruptis seminibus vitiosæ fruges, sic à malis exēplis improba studia, à laudabilibus optima nascuntur. verum hoc torum secus est, quippe non modò ad reprehendendū, quæ reprehendi iurè possunt, procliuiores, quàm ad laudandū, quæ laude digna sunt, omnes ferè sumus, nec satis æqua lance turpe & honestum examinamus. quæ debemus pariter, alterū odisse, alterum diligere: sed etiam sæpè facimus, vt eas res, easque actiones, quarum causas ignoramus, quæque rectè an secus fiant, diiudicare nō possumus, accusemus tamen acerrimāque vituperatione, quæ interdū efferrī laudibus oporteret, ea deprimamus. Ac, ne me putes, Alfonso clarissime, huius initium sermonis temerè detulisse: ego nūc, si nescis, meam, meam dico: immò verò communē vtriusque nostrum causam ago: aut enim vterque agimus egregiè, aut vterque similiter peccamus. Audis ne tu voces in latinæ linguæ nomen irrumpentes, hominum obrectantium, qui rei pulcherrimæ scientiam reprehendāt: qui nos derideant, ludōsq; faciant, atque etiā, si diis placet, odio dignos existimēt, quod operæ tantum ac temporis in hoc tam nobili studio collocemus? tu fortasse non audis, totus in litteras abditus, multorum à consuetudine seiunctus: aut, si audis, negligis, opinor, magnis non tam fortunæ, in qua tamen ipsa multum inest, quàm rerum omnium laudabilium præſidiis ad omnia munitus. me verò, humilis hominē loci, hac vna tibi Romani sermonis cupiditate parem, cæteris rebus omnibus infriorem, ista sanè, quæ feriunt aures meas, vehemēter commouent: nō quòd ea, quibus vtuntur, argumēta firma sint, quæ ostendā esse inania: sed quòd, vt eam quisque virginem, cuius amore flagret, intactā ab iniuria, purā ab omni labe velit, sic ego, quasi lutosīs maculis aspersam, ac fœdatā eloquentiam, quam semper dilexerim, cum adſpectio, sensibus intus afficio, sic, vt ferre nō possim. Obiiciunt illud primum, quatenus aliquid cognoscei possit, eatenus in eo laborandum: Latinā linguam obſoleuisse iam, & extinctam penè totā esse: quam enim hodie nationē, vt omnes animo perlustrentur, latina loqui? quod verò ex ea superſit in libris, minimū id esse, tanquam aliquod inane simulacrum

corporis exanimis. quocirca neque sciri perfectè, cum exiguum partem libri contineant, neque pronunciarì decen-ter, cum sermonis vsus euauerit, à nobis posse. Secundo loco statuunt, vt absolute percipi, quod negant, Latina lingua possit mirari se tamen etiam atque etiam, cur industriam in ea perdiscenda tam diuturnam ponamus: vitio quidem id fieri voluntatis & iudicij: dignitatem in re tantam non esse, vt hæere per tot annos in hoc studio debeamus. Concludunt postremò, vt de perfecta cogniti-
one, de dignitate ac præstantia concedatur: tamen esse, cum ea pulsa, successerit alia, minimè necessariam. Hæc isti, quæ specie aliquid videntur, ego, re nihil esse, si quande me præ-
sente disputantur, ostendo. Conuenit inter nos, esse ali-
quid in omnibus facultatibus, atque artibus extremum: quo nostra studia cum peruenierint, quiescendum. sed hoc
extremum quibus terminis metimur, rei ne natura, an
vulgi opinione? si opinione vulgi, licet propemodum otio-
se viuere: mediocritas, quæ putantur excellere, quæramus:
id satis est: illa summa, vbi summum decus habitat, quæ
vulgus ignorat, omittamus. sin extremum illud esse vo-
lumus, quò peruentum cum est, progredi longius non li-
cet: moderata studia non dantur: perfectam enim scien-
tiæ laudem adipisci, maximi operis est, itaque hoc extre-
mum, quod, opinor, Natura nouit vna, sapiens nemo vn-
quam se putauit esse consecutum. existant litterarum cla-
rissimis testata monumētis exempla summorum philoso-
phorum, qui cum ætatem in abditarum rerum perscrutan-
da notitia contriuisent, multaque partim legendo, partim
cogitando præclara & eximia reperissent: latere tamen
adhuc, magnis inuolutam difficultatibus, & veritatem, &
aliquid sibi, atque adeò multum esse querendum existi-
mabant. Eadem nunc, aut certe similis admodum nostra
ratio est. Querimus id, quod in latina lingua perfectum
putamus. non assequemur: esto, veruntamen, quò plus,
vt assequamur, contenderimus, eò scilicet propius, si quid
studio proficitur, accedemus. At laboris & industriæ ter-
minus tamen statuendus aliquis est. Concedo, sed hoc
quidem, si diligenter attendatur, nihil aliud est, quàm per-
fectum ipsum definire: hoc enim ad vnum nostri labores
intenduntur, hoc vnum nostra spectat industria. Perfectum
autem ipsum ego mihi ab hominibus imperitiis certè defi-
niri

niri nolo. definiant ij, quibus vtor magistris, Cicero, Cæsar,
Terentius, Plautus: quorum ex libris, quæ latinæ linguae
sit elegantia, quæ vbertas, quæ vis, facile possum intelli-
gere. quæ si, nō dico quanta sunt, (immensa enim esse video)
sed si ea mihi magna ex parte comparassem, modum for-
tasse facerem studio meo, sed vt inter hos, qui nunc homi-
nes viuunt, aliquid esse videamur, nihil tamen, si verè de
nobis ipsis iudicare volumus, præ illis, quorum extant sa-
tis multa scripta diuinitus, nihil, inquam, planè sumus.
Quare quod ad scribendū attinet, habemus abundè quod
imitemur. De pronuntiatione verò nimium laboro. quid
enim? an putamus in iis ipsis, qui tum Romæ viuebant,
eamdem pronuntiandi rationem fuisse? non fuit. conflue-
bant in urbem, illecti spe summorum Magistratuum, quod
habuit illis temporibus præmium eloquētia, Oratores ex
vniuersa Italia: causas agebant Romani homines pariter
& peregrini, sōno vocis dissimiles, pronuntiatione diuersi:
suam tamen quisque pro eo, quantum quisque valebat in-
genio, laudem ferebat. si Curibus educatum, aut Arpini,
orantem in foro audires: Sabinum statim, aut Arpinatem
agnosceres. neque tamen à forensi opera, & à iudiciis pro-
pterea quisquam est exclusus, quia minus Romanè, hoc
est, quia minus aptè, minusue decenter pronuntiaret.
Nunc ipsum, in hac, qua Itali omnes vtimur, lingua est ne
omnium in disiunctis & longinquis urbibus similissima pro-
nuntiatio? meherecule ne in iisdem quidem: Venetiis enim
(domestico vtar exemplo) aliter in vrbe media, aliter in
extrema loquuntur. quapropter nimis iniusto priuilegio
damnabitur latina lingua, si, quod in cæteris linguis vsu
videmus euenire, vt non modò diuersis, verum etiam iis-
dem & temporibus, & locis non similiter omnes pronun-
tiant, id ei præcipuum apponatur: cuius etiam magnis ac
præstantibus meritis aliquid largiri, tum humanitatis, tum
æquitatis esset. Secundum erat de dignitate, in quo non
tam equidem quid ipse respondeam, quàm quid istos in
hanc mentem impulerit, quæro. Itane? dignitatem latinæ
litteræ non habent? humiles, & obscuræ sunt litteræ illæ,
quæ populi Rom. nomen extollunt atque illustrent? quæ
summorum Imperatorum fortiter & præclare gesta per
omnes gentes cum laude disseminant? quæ maiores opes,
quàm vlla vnquam lingua, maiora suorum meritum

præmia in orbis terrarum domina ciuitate sunt adeptæ?
Sed ineptus sim, si me patronum latinæ linguæ profitear,
quæ tantum possidet eloquentiæ, vt, ipsa suam causam si
agat, facile se ab aduersariorum calumnia vindicare possit.
Nunc quod isti postremo loco argumentum quasi postre-
ma in acie subsidium firmissimum collocant, videamus in
eo, quantum roboris ac neruorum sit: plus enim est for-
tasse, quàm vt contemnere, minus certè, quàm vt perti-
nescere debeamus. Nusquam, inquit, viget vsus latini
sermonis: aliter nūc omnes loquimur. id verum est. si quid
igitur in latinam linguam studij cōfertur, opera non bene
ponitur. hoc falsum. duplex autem est, qua vtor, ratio pro-
bandi. Primum illud suscipio, ac defendo: non, quæcunque
necessaria non sint propterea spernanda esse omnia atque
explodenda: deinde, si spectetur vtilitas, ita latinam vtilem
esse linguam, vt etiam necessaria videatur. Quæ sunt, quæ
verè & propriè necessaria dicimus? nimirum ea, quibus
carere nullo modo possumus. huiusmodi sunt primùm
elementa, deinde, quibus famem, frigoraque arcemus, vi-
ctus, vestimenta, ædes, aut ea, quibus hæc parantur: præ-
terea in publicis rebus leges, & magistratus, in priuatis se-
ueritas & vigilantia. ex hoc numero latinam certè non esse
linguam, facile concedo: neque enim is ego sum, qui liben-
ter cum veritate pugnem. Sed præter hæc, quibus homi-
num vita sustineatur, ac regitur, quàm multa sunt minimè
necessaria, quæ tamen habemus in deliciis, quæ amamus,
quæ etiam honore prosequimur? gemmas, & vasa pretio-
se cælata, columnas marmoreas, laqueata tecta, sericas ves-
tes, textiles picturas, artem in vocibus & fidibus, odores
in vnguentis, condimenta in cibis, hæc certè atque huius
generis sexcenta, non vt necessitati pareret, sed vt sensu-
bus satisfaceret, inuenit industria. quæ quin habeant iu-
cunditatis & ornamenti plurimum, nemo negat. quod si,
quæ sensus iuuant, & laboriose quæ sita sunt, & retinen-
tur accuratè, quantò nobis ea, quæ animum oblectant,
potiora debent esse? pascitur animus magnitudine rerum:
quid Liuij sublimius historia, quæ populi Rom. bellicam
virtutem commemorat? grauitate sententiarum: quis Ci-
cerone prudentius, quis eruditius disputat? elegantia ver-
borum, & copia: quis eodem ornatior, quis vberior? va-
rietate scriptorum, quod genus Romanæ litteræ deside-
rant.

rant. Poëtæ habent egregios, historicos, oratores, philo-
sophos etiam excellenti doctrina claros, quæ si vera sunt,
(sunt necne, res ipsa declarat, ambigere non licet) & si vo-
luptatè studiosis latina lingua parit incredibilem, possum
istis tribuere, quod volunt, necessariam vulgò nō esse, dū
ipsi contrā, quod ratio postulat atq; exigit, hoc mihi tri-
buant, amādam esse vehementer atq; expetendā. Sed hæc
ad eā, qua legendo fruimur, voluptatè pars attinet: nunc,
quod eram alterum pollicitus, de vtilitate videamus. O-
mnes linguæ aliarum admistione linguarum, si moderata
sit, augetur: si nimia, corrumpuntur atq; intereunt, quod
enim recipitur, id esse debet eiusmodi, vt recipientis natu-
ram sua vis, suæque magnitudine non exsuperet itaque ser-
mo hic noster Italicus multas Gallici sermonis, multas
Hispanici, qualdam aliarum nationum habet partes. caus-
sam si querimus, non alia, quàm earum gentium inter-
uentus & consuetudo, fuit. quod si Gallorum, aut Hispa-
norum immensa multitudo (exempli causā dictum à me
sit, omen quidem inane esse volo) sed si earum nationum
maior aliqua vis in Italiā eruperit, ac permanserit: maior
simul inducetur Gallici, aut Hispanici sermonis vsus, &
fortasse aduentitium illud vsque eò valebit, vt hoc do-
mesticum vincat, suisque sedibus expellat. quod olim Ro-
manæ linguæ contigi, quam multarū ætatum spacio mul-
tis maximarū rerum adiumentis auctam atque confirma-
tā, diuersis tamen populis Italiam occupantibus diuersa-
rum linguarum impetus oppressit. Cū igitur lingua lin-
guam amplifcet, nostrāque hæc Italica, nō multis abhinc
sæculis orta, nec admodum liberaliter præmiorum nutri-
mentis educata, non ita dum adoleuerit, vt suis conten-
ta viribus esse possit. statuo sic, atque concludo, accessio-
nem ei fieri maiorem non posse, quàm si cum latina con-
iungatur: non modò quia nulla plenior, aut ornatior, ve-
rū etiam quia nulla similior. ex quo sequitur, vt ad co-
eundam cum ea societatem nulla commodior. Est igitur
litterarum Romanarum cū per se laudabilis admodū,
& iucunda tractatio, tū verò, siquidē hunc ipsum, quo nūc
vtimur, auctū exornatumq; sermonē cupimus, magno-
perè necessaria. Atq; hæc tu quoque vides, Alfonso inge-
niosissime, tuumq; iudiciū cum mea sententia coniungis.
itaq; cū à prima pueritia ad eloquētiæ Romanæ cupidita-

rem incumbere cœpisses, postea te non ambitio, quæ sæpè præclarè iacta fundamenta virtutis euertit, non commodum, non illa bonis artibus inimica voluptas ab hoc studio deduxit. at ne nunc quidem langues, cum tamen omnia videas ardere bello, armorumque strepitu aures tuæ quotidie personēt, quin, dum patrui tui Carolus Cardinalis, & Ioannes Palliani Dux, vterque ob virtutē immortalitate dignissimus, maximeq; pater tuus, Antonius Marchio Mōtibelli, natus ad omnem gloriam, omniq; Princeps laude cumulatus, urbem Romam & iura Pontificia tuentur, partēsque in bello quisq; suas consilio, vigilantia, fortitudine ita explent, vt antiquam maiorū suorum consuetudinem referant: ipse te interea continēs in tuis perēnnibus studiis, animūque tū aliis magno Principe dignis virtutibus, tum verò maxime excolis eloquentia: doctorem in ea, duceūque nactus diuino quodam munere virum excellentem, Ioannem Paulum Flauium, qui te nouo quodam, planēque admirabili genere disciplina, abductum à vulgi erroribus, per directam semitam ad eximium illud veteris Romanæ linguæ decus facile ducit, quo vel cum summis laboribus ac vigiliis adspirare pauci, aut fortasse etiam nemo potest. quāquam me nonnunquam de statu latinæ linguæ cogitantem miseratio quædam acerbo cum dolore tangit, quod ita futurum animo cernam, vt hæc per tot iam sæcula à tot ingeniis tam diligenter culta latinè scribendi ratio, quæ parētem nostram Italiam nobilitauit, quæ tot in nos merita contulit, ætate demum nostra, nisi remedium aliquod diuinitus extiterit, suam honestatem omnem neglecta prorsus in perpetuum amittat. quòd si rebus inclinatis, iam iamq; cadentibus opem ferre quisquam potest, vnus est Paulus IIII. Pontifex omnium optimus, idēque diuina potius quam humana sapientia præditus, vnus, inquam, aut nemo vnquam, & latinam linguam, & laudabilia quæque studia vererem in dignitatem vindicabit. qui cum frater fuerit aui tui, cumque illum vna virtus ad eum gradum extulerit, vnde humana omnia despicit, supra casus omnes, supra fortunam ipsam collocatus: hunc te decet imitari, huius vitam perpetuò sanctissime traductam, huius omnia facta, consilia, instituta tibi ante oculos ponere. Vides pietatem erga Deum, & in auctoritate Pontifi-

cia, id est, in ipsa Religione tuenda firmitudinem animi atque cōstantiam. vides multiplicem rerum humanarum diuinarūque scientiam: trium verò linguarum, Hebraicæ, Græcæ, Latinæ cognitionem penè singularem. Eloquētia verò prorsus eum excellere omnes fatentur: qui quidem ita quacunque de re non modò copiosè, verum etiā eleganter ac disertè loquatur ex tempore, vt ei non arte quæsita, sed à natura donata videatur eloquentia. hunc igitur sequere, & in illius vestigio pedem statue, ipse enim Deum secutus est, cum eam felicitatem, quā plerique mortales ignorant, animo cogitaret. quem tu quoque finem spectas, vt audio, & ob eam causam futurū homines augurantur, vt eius dignitatis, quæ summæ proxima est, insignia breui omnino consequaris. quod cum euenerit, lætabor primū tua, deinde communium studiorū causa: qui enim tuos impetus ad laudē nunc videmus, tuosque planè sensus intelligimus, an, vbi ad istam voluntatem auctoritas atque opes accesserint, fore dubitemus, vt à te ipso dissentias? Præstabis Alfonso tu quidem alia præclara, te ipso scilicet digna tuāque familia, in qua florere vides heroēs permultos, gloria circumfluentes, virtutis in studio defixos: maxime verò gratiam referes optimè de te meritæ latinæ linguæ, eamque paulatim Italia cedentem, & ad transalpinas nationes magno nostro decore migrantem, in suam sedem domiciliūque renocabis. Cuius gloriæ causa, si monendus es, monitorem ad te, sin rogandus, supplicem volui mittere. Commentariū hunc meum in epistolas ad M. Brutum, & ad Q. fratrem, qui cum tibi studia commendat eloquentiæ, in quibus ego per tot annos, vtinam cum aliqua laude, magno certe cum labore versor, commendat simul, paulò tamen vterecundius, se ipsum, & vigilas meas, quarum fructus mihi erit vberimus, tum beneuolentia, tum iudicium tuum. Quæsiui omnino, idque mihi primum fuit, posteritatis utilitatem, quod est proprium familiæ nostræ: sed in te ipsum simul, cum huic operam Commentario darem, spectavi. tu si probas ea, quæ litteris mandamus: si faues industria, optimèque te esse animatum erga mea studia, significas: ego me, quæ summa sunt, omnia consecutum putabo.

AD ANTONIDM AELIVM

*Pola Episcopum, in orationis Ciceronis pro P.
Sextio Commentarium.*

Cum alia multa, quæ vigeant olim, rerum laudandorum studia perisse atque extincta prorsus esse dolendum est, Aeli vir optime ac doctissimè hanc, in qua sitam omnes vel maximam utilitatem intelligunt, interpretandi rationem ita amisimus, ut ex eorum, quibus nostra patrumque memoria suam hoc in genere industriam locare studium fuit, magno ac infinito prope numero, non tamen ita multos, qui tolerabiles videantur: qui verò excellant, quam paucissimos, aut fortasse neminem liceat invenire. atque huius quidem incommodi culpa vnde manavit, exponam. Primam illud in controuersiam non cadit, quod quidque præstantius, eò laboriosius ac difficilius esse. alioqui nihil iam excelleret: quod enim consequentur multi, in eo dignitas non esset, & ex copia utilitas existeret. est igitur in magnis rebus item magna, quæ nos ab earum quasi possessione arcet, constituta difficultas. Hæc porro simplex non est, sed in duo genera diuiditur, quædam enim, sicuti existimantur, ita difficilia sunt: quædam, cum non existimentur, tamen sunt. ubi difficultas & est, & apparet, inde multitudo voluntatem & studium libenter abducit. rem quidem ipsam, quanti est, opinione æstimamus, & vehementer expetimus: magnis verò laboribus & vigiliis ut ematur, non facile quisquam à se ipso impetrat: amat enim hominis natura moderatam quietem, eaque alitur & crescit: nimias contentiones, quibus frangitur ac minuitur, recusat. Vbi verò facile in speciem aliquid ostenditur, difficultas inclusa latet, cuiusmodi non esse pauca, inanis multorum docuit experientia: eo frequentes, bona spe inuitati, accurrunt, facileque ad eas res aggrediuntur, in quibus vel mediocrem operam si ponant, futurum, ut ex animi sententia succedat, arbitrantur. quos deinde graui temeritatis infamia refellit euentus. Huius generis hæc est, de qua orationem institimus, ratio interpretandi: quis enim est, qui se non existimet Linium posse, Sallustium, Virgilium, ipsum mehercule Ciceronem ita commodè explicare. ut desiderari ab eruditis benèque intelligentibus viris nihil queat: atque hi, cum

in C. Marij, aut in L. Syllæ nomen inciderint? si Marij aut Syllæ vitam à Plutarcho sumptam in sua scripta totam trāsulerint, tum se suas præclare partes absoluisse existimant: cum interim, in quo doctrinæ, quæ paulò sit occultior, appareant notæ, in quo ingenij lumen eluceat, in quo prudētia vis, aut iudicij signa cernantur, nihil afferunt. Exire videmus quotidie à postremi ordinis hominibus factos, speciosis magnaque pollicentibus titulis insignes, minimi pretij commentarios, quos non modò qui scribunt, falsa de se ipsis opinione decepti, verum etiā qui typis impressos edunt, iis, qui hoc de genere iudicare possunt, in eo sultis quodammodo deformant præclara studia litterarum, & de posteritate ipsa pessimè merentur: sed cætera, quæ ferenda non sunt, feramus tamen, ac dissimulemus. sanè multa. Commentarios verò illos, qui passim leguntur, in Ciceronis orationes, (quæ librū latinorum omnium facile principem) grauē, inquam, illam immensi voluminis molem quis est, qui ferre villo modo possit? loca sunt in Ciceronis orationibus malè mēdis affecta quamplurima, sanari nullū videas. sunt ob antiquitatis obscuram notitiā difficilia. quis est de tot Interpretum numero, qui lumine explana tionis illustret? denique cōmunia tantum, quæque omnibus penè patent, ea sumunt ad explicandum: ex abditis, quo sine labore & ingenio accessus non est, doctrinæ fontibus nihil hauriūt, contraque multa corrumpunt magis, cum emendare conantur, multa explanando peruertunt & pulcherrimas sæpè sententias turpissimis inscientiæ maculis inquinant. Quæ me ita commouit indignitas, itaque meū animum, ut verè dicam, miseratio quædam affecit, quasi ob illam viro optimo, egregioque de litteris merito, Cicero ni, qui Romanæ terminos eloquentiæ longissimè protulit, ignominiam, ut statuerim, si cum vita valetudo, & cum valetudine otium suppetat, triennium, aut quod omnino res exiger spatij. In hoc omnium pulcherrimo libro interpretando studioforum gratia consumere: non quòd ego is sim, qui mihi tantum arrogem, ut aliis detractam scientiæ laudem ad me transferam. abest hoc à consuetudine mea, abest à natura plurimum: sed neque rursus is sum, qui, cum ceteros probè nouerim, ipse me prorsus ignorem: & qui, cum alios accussem propterea, quia non præstant ea, quæ ab eorum studio postulantur, ego me, si quid præstare

præstare posse mihi videor, velim contemnere. Non ita laudem fugio, etsi nec nimis appeto. alterum stupida curiositas sapientia, alterum insana ambitionis esse vitium semper duxi. neque verò, si quid mihi elegantioribus in literis assumpsero, longè admodum ab iis finibus, quos modestia ratio præscribit, discedere mihi videbor. scis tu Aeli, pro nostra vetere amicitia & familiaritate, per quot annos, quibus laboribus hæc, quæ ab humanitate nomē acceperunt, studia coluerim. sciebat optimè omnium, & mihi, cum viueret, hoc nomine tribuebat plurimum, Bernardinus Maffeus Cardinalis, meus ille in omni mihi vita desendus Maffeus, Urbis delicia, lepor, humanitas, exemplum antiqui officij, flos omnium virtutū. is amabat hæc studia mirificè, eaque quibus poterat rebus (poterat autem plurimis) tuebatur, & fouebat. Bene autem de hac quæcunque in nobis est, vel potius quantulacunque est latina orationis facultate existimabat, meque quotidie, quātum possem, ut latine scriberem, vrgebat. & scribebat ipse, ut scis, luculenter & egregiè. probabat omnino meum consilium, & efferebat, maxime de Commentariis in Ciceronis orationes: sed exerceri malebat prius industriam meam in Antiquitatibus Romanis, ipso p̄tissimū auctore institutis. Interim ut quasi ex vnius partis forma de toto liceret ædificio coniicere, vnam aliquam, quæ specimen ingenij mei præberet, orationem subsecutus horis ut exponendam suscipere, hortatus est. Ego sumpsi pro Sextio, nec multis post eum sermonem mensibus hunc, qui nunc in tuo nomine, Antoni Aeli, apparebit, Commentariū absolui. & quod, ille si viueret, fecissem, ut hoc ei, quidquid est, muneris deferrem, studio meo commotus, illius virtute impulsus. idem nunc, iisdem adductus causis, tecum facio libentissimè: nam cum amicitia inter nos est, quanta inter duos, quorum & voluntates & iudicia consentiant, esse potest maxima: tum habes virtutē, non eam, quæ petitur à libris, quæ vno scientia nomine definitur, sed eam, quæ oritur ex animi præstantia, & multas in se laudes continet: studium in suscipiendis Ecclesiæ causis laboribus, constantiam in perferendis, humanitatem in excipiendis hominibus, benignitatem in subleuandis, comitatem in consuetudine familiarium, gravitatem in conspectu & sermone clarorum tuisque similitum virorum: deinde volun-

de voluntatis propensionem ad optima quæque singularem. Itaque te summus ille artium honestarum patronus, decus Italiae, Alexander Farnesius Cardinalis in oculis fert, tibi arcana communicat: tuis in consiliis, si quid deliberandum est; multum, si quid perficiendum, in vigilantia plurimum ponit. tu, quo apud illum Maffeus olim loco fuit, eodem ipse nunc es, rectissimamque laudandarū actionum viam, obseruatis Maffei vestigiis, ingressus, pergis eò fauentibus hominibus, approbante Deo, ubi debitum iis, qui bene ac laudabiliter vixerint, præmium, summa dignitas perfoluitur. Mouit etiam me vehementer illa ratio, quod erat inter vos coniunctio animorū arctissima, conueniebant sensus, congruebat voluntas: præterea simplices animi & puri, nulla simulationis arte obducti, nulla inuidia aut malevolentia labe suffusi. Quare quoniam illa Maffei suauitas, illud ingenium, illa virtus erepta morte, nimium iniquo fato nobis est, (tamen si memoriam illius viri neque mihi mors, neque omnino dies vlla vnquam eripiet) & quando quæ illius erant partes in ornandis liberalibus disciplinis, ex translata ad te videntur, præclarique muneris quasi Vicarius relictus es: ego quoque, quod in illum studij, quod habui voluntatis ac benevolentia (id erat tantum, ut accedere nihil posset) totum illud in te vnum, illi quàm simillimum, contuli: & qui te antea multis erga me meritis, multis ingenij tui suauitatibus adductus, vnicè dilexissem, tamen id quod in amore summum videbatur, auctum, cum hoc accessit, etiam atque etiam plenissimèque cumolatum intelligo. Tibi ego offero fructum ingenij mei in orationem pro Sextio Commentarium, operis vniuersi, quod maiores à me vigilias postulat, imaginem: quod ipsum, Maffeo promissum, idem tibi, qui eius in locum successisti, iam nunc animo dicamus. Verum hoc seriùs fortasse præstabitur, de re enim, quod ad me attinet, constitutum est, & ut vides, aggressus iam sum: de tempore is, à quo nostrorum consiliorum pender euentus, rerum omnium moderator viderit Deus. Habeo nunc in manibus Antiquitates, eas nisi pertexero, nihil instituire in animo est. pertexere autem ut possim, duo sunt optanda, valetudo, & otium: quod vtrumque, assiduus annorum superiorum studiis infirmatus, & rei familiaris cura impeditus, nunc quidem magna ex parte desidero. Accipe

Accipe interim hoc, quod adest, argumentum obseruantia in te meæ, & illud, quod aliquando, vt speramus, futurum est, suo tempore expecta.

AD IOANNEM MORVILLERIIUM Regis Gallorum Apud Venetam Remp. Oratorem in quattuor Demosthenis Philippicas latinitate donatus.

Quam difficili in loco versetur eorū industria, qui de Græco vertunt, neque tu, vt arbitror, ignoras, Ioannes Moruilleri, vir clarissime, cui vel exercitatio litterarum, vel ipsa natura, vel potius vtraque simul hoc dedit, vt in iudicando excelleres: & ego experiens ita sensi, vt, qui aliis antea in hoc genere peccantibus acerbior fuisset, ac durior, idem postea, re tentata, eò libentius ignouerim, quò magis eandem ipse culpam extimescerem. Occurrunt iis, qui de Græcis Latina faciūt, duo inter se maximè contraria vitia, quorum vtrumque cum euitandum æquè sit, ita periculosa tamè cautio est, vt ferè, declinare ab altero dum vis, in alterum incurras: nam & qui in eo laborat, vt Græca verba totidem penè latinis reddant, quod fideles Interpretes haberi volunt, ineptè faciunt, atque in illa ipsa nimis attenuata diligentia grauitèr peccant: quoniā quidem res ipsa primū sit obscurior, quod cum Interpretis officio pugnat: deinde latinæ orationis dignitate cultūq; destituta sordescit: & qui horum in verbis referendis Religionem improbant, putidamq; appellant, libertatem ipsi quandam & licentiam magis amant: his plerumq; contingit, vt, dum ad ornāmēta toto animo intendūt, ab ipsa sententia longius aberrant. summū artificium, summamq; possidet prudentiam, si quis inter has difficultates constitutus quasi medius inter duas Syrtis ita nauigat, vt naufragium non faciat, quod ætate nostra cum ex trāsalsinis hominibus multi ex nostris etiam non pauci tentauerint, tamen cum omnes excussi, vix vnum aut alterum ex vniuersa multitudine reperio, qui perfecti munus Interpretis expleuerit. Atque ego videbam fore, vt in illam ipsam peccantium Interpretum turbam conicerer, & communem esse causam confiteor: sed mea tamè hoc probabilior est, quòd alij se ad id, quod in hoc genere perfectum est, peruenisse

nisse sunt arbitrati. ego quàm à perfecto longè distem, ipsemet intelligo, vt mihi saltem incorrupta fuerit idæa, aliis non solum perficiendi ratio defuerit, verum etiā iudicandi. Sed quia fieri potest, vt quemadmodum alij saluntur in eo, quia sua scripta nimis indulgenter probant, ego cōtrā fortasse fallar in eo, quia mea seuerè nimis improbem. expecto quid tu sentias, Moruilleri sapientissime, vt siue inter me & alios Interpretes aliquid interesse duxeris, siue me quoque in eodem, quod aiunt, hæere luto iudicaueris. ego quicquid statueris, ad tuam sententiam meum de me ipso iudicium in vtramq; partē accommodem. Equidem probari a te, atque etiam laudari mea scripta velim, & qui minimè soleo esse ambitiosus, tamè igniculis quibusdam cupiditatis incendor, vt meum nomen in tuo ore versetur: nō enim à quouis homine laudari optabile est, turpe etiam à quibusdam. Me quidem nō tam ipsa laus, quàm laudantis auctoritas afficit. quare cum tu is scis, de quo duo Reges, at quales Reges? omnium qui in Gallia regnauerint maximi, pater & filius, optimè senserint, quorum alter legationē tibi ad Venetam Remp. detulit, alter eundem honorem postea confirmauit: eūque in ipsa legatione publicam personā omni re, loco, tempore ita sustineas ac tuearis, vt summam in te grauitatem omnes laudent, nec tamen humanitatē quicquam desideret. magni refert ad ingenij mei commendationem, quid tu vir primarius, & omni laude circumfluens, de hac mea tenui vigilia sentias. potest obscuram per se lucubrationem tuum testimonium illustrare. quod ego si assequar, ad illa præstantiora, quæ maiorum vigiliarum sunt, quæ scis à me iam esse instituta, siam alacrior, quæ ipsa posteri cum legent (non enim dicam, si legent, quia quòd summè cupio, summè etiam sperare iucundum est) de tua non vna aut altera virtute, sed sapientia, quæ omnes virtutes continet, me narrante cognoscēt, & cum cognouerint, ipsi quoque prædicabunt. Venetiis, M. D. L. I.

AD HIPPOLYTVM ESTENSEM Cardinalem, in librum de Romanis legibus.

Omnes artes atque omnes res, Hippolyte Princeps, & Cardinalis, modò augeri, modò minui, nec eandem per

perpetuò esse, satis inter omnes constat. Pater hoc quidem oculis primum, deinde etiam mentibus. Oculis notamus euenta: mente, cur quidque eueniat, quòue referenda sit cuiusque rei mutatio, intelligimus. Itaque lapides & metalla, quæ omnium durissima sunt, quæ vis hominum frangere vix potest, hæc tamen conficit & consumit vetustas: quidquid enim ex partibus aliquando coit, & concretum est, id easdem in partes aliquando dilabatur ac dissipetur, necesse est. Habet hoc materia illa, unde res omnes constant vt formæ mutationem quærat, idque quod sequitur, assecuta, migrat in alias naturas quasi quod appetiit, eo nunquam esse contenta videatur. Neque verò hæc naturales tantum ad res conditio pertinet, sed inuenta quoque hominum operaque attingit: mores, consuetudines, loquendi ratio, quam linguam vocamus, leges ipsæ, quas ne quid vnquam ex hominum memoria deleat, in æs incidimus, omnia demum quæ ab arte naturam imitante fluxerunt, quotidie mutantur ac tolluntur, non modo ab externis causis contra voluntatem nostram, verum etiam à nobis ipsis, quia tempus ita postulat, sed artes liberales, optimaque studia, quæ nusquam magis quam in Italia, honor aluerat atque auxerat, ætas nulla magis affixit, quam cum Romani Imperatores imperij sede in Thraciam translata, Italiam barbaris nationibus diripiendam, ac deuastandam reliquerunt. quod nisi superioribus annis Principes, ac Pontifices aliquot, maximè verò Leonis X. egregia propèque diuina liberalitas huic malo subuenisset, quem Laurentij Medices patris sui clarissimi viri exemplo commotum, etiam verè laudis cupiditas impulit, vt iacentes ingenuas artes magnis propositis præmiis excitaret, barbara credo, quod ad litteras attinet, magna ex parte nunc esset Italia, dignitas omnis philosophiæ, splendor omnis obsoleuisset eloquentiæ. sed neque ille huius præclari operis summam potuit absoluere, ereptus morte, disciplinis liberalibus nimis immatura, & interitum illius tempora sunt eiusmodi consecuta, vt quæ paululum iam luxerant honestarum scientiarum studia, ea perpetuis multorum annorum tenebris quasi nox quædam obscurauerit prorsus atq; exstinxerit: fatalis enim bellorum tempestas nò exercitationē modò litterarum sustulit, verum etiam quæ sunt in excolenda virtute

virtute positæ laudes, eas labefactauit omnes atque peruerit. ac nunc quoque, cum pacis aliqua spes longo sanè interuallo affulisset, misera rursus eodem malo tentatur Italia, veteresque calamitates aduersus bonis artibus necio quis Genius inuehit. Nunc te, Hippolyte Cardinalis, cui summam iuuandi generis humani voluntatem Deus tribuit, eximiam ad laudē vocat occasio. suscipe desertum penè ab omnibus litterarum patrocinium. collige tu quæ alij dissipant omnium laudandarum doctrinarum studia, & restitue nobis illa, quæ vel hominum improbitas, vel vt aliò culpa deriuetur, fortunæ vis eripuit. Hæc est actio digna Cardinali, digna Principe, Hippolyto verò & Cardinali, & principe dignissima. Vidimus tuam præteritam vitam. ab ea nihil humile, nihil obscurum, nihil vulgare, ampla omnia, præclara, inusitati exempli, noui generis expectantur. quæ tu, ne à te ipso dissentias, nunc quidem magna ex parte præstabis, atque adeò iam præstas bonis viris & eruditis beneficentia subleuandis, quorum ex ingenio non dubito, quin quotidie aliquid efflorescere tuo beneficio videas: quod quia præclarum est, exemplum alij sequuntur. scribent omnes quod quisque poterit, ille ætæ gloria, & commodorum spe compulsi, nam vt coniecturam de me ipso faciam, quem esse nihil in litteris fa-teor, sed vt aliquid tamen essem, laboraui. Ego olim (decennium opinor abiit, eoque amplius) auctoribus duobus eximiis viris, Petro Bembo Cardinali & Bernardino Maffeo, qui postea dignitatem eandem magnis in Ecclesiæ Christi meritis est consecutus, dederam me ad res Romanas illas veteres obseruandas, & ex omnibus antiquorum monumentis omni studio colligendas, vt cum illam Rempublicam qua nulla fuit, nec erit vnquam illustrior, vniuersam animo ac scientia comprehendissem, latinis eam latinis explicarem, egregiumque benè ac laudabiliter institutæ ciuitatis exemplum meis, quatenus quidem ipse possem, scriptis expressum, posteris relinquerem. Res erat præclara, meque delectabat vehementer, & afficiebat ipsa tractatio. Itaque meam omnem industriam, omnem curam, omnes denique in hoc studio cogitationes fixeram ac locaram. Sed accidit iniquo meo fato, vt horum verumque, Bembo primò iam senem, cuius in beneuolentia ornamenti mihi erat plurimum, deinde Maffeo

non ætate minus, quàm virtute florentem, in quo mei spes
orij sita omnis erat, à quo pendebar totus, importuna
morte ereptum amiserim, destitutus eo præsidio, quo meæ
fortunæ nitebantur vno, fractus animo, ac debilitatus, in-
stitutum Antiquitatum Romanarum opus omiseram, &
ad alia me conuerteram. Postea verò quàm honorifica in
primis conditione delata, magno sum à te tuo beneficio in
tuorum familiarium ordinem inuitatus, quod ego summæ
felicitatis loco duxi: erectus mente atque animo, rursus
quod abieceram, suscepi, onusque tantum, quantum pri-
uatis opibus perferri vix, aut ne vix quidem potest, te vno
fretus egregie sustineo. Et vt ex parte totum iudicare pos-
ses, de decem, quos exorsus sum, libris hunc de legibus po-
tissimum, quem ad te mitterem, delegi, non quod ita postu-
laret ordo, (sextum enim in Antiquitatum volumine lo-
cum obtinet) sed quod cum omnium librorum materies
non modò coacta, iam in vnum à me esset vniuersa, verum
etiam satis diligenter in partes distributa, casu accidit, vt
hic minus quàm cæteri rudis, minus esset impolitus. Præ-
terea feci libenter, tuis actionibus admonitus: leges enim
hic liber complectitur. Porro leges nihil aliud quàm ratio-
nem, nihil præter ordinem docent. Ratio autem & ordo, si
vsquam, in tuis moribus elucet. Quippe nihil agis nõ mo-
deratum, nihil nõ æquabile, nihil quod non cum ea, quam
sustines, persona, id est cum Religione verè Christiana, ac
sedis Apostolicæ dignitate consentiat. Quare eum omnia
mea tua sunt, quandoquidẽ ego me tibi quidquid sum, &
quantus quantus esse possim, totum addixitum verò hic de
legibus Romanis liber verè tibi debetur, tibi que est à me
iure optimo scriptus. quo in libro benè positā à nobis ope-
ram si duxeris, de cæteris quin idẽ sentias, haud equidem
yrecbor: pergo enim studio pari, voluntate etiam, vt mihi
videor, acriore. vnum modò exoptandũ est, vt quando nos
ab hoc studio nulla vtilitas, nulla voluptas, ne valetudinis
quidem satis imbecillæ ratio potest auellere, nostris labo-
ribus tua beneuolentia quasi propitium numen adsit: sic
enim fiet, ne qua prorsus in difficultate, ne quo vniquam
in scopulo nostra hæreat industria, & in eum, quo spectat
animus, portum secundo cursu, tuæ benignitatis aura
prosequente, facile peruehemur. Venetiis, M. D. LVI.

IN EDITIONE KALEN-
dary Romani.

FACTum est à me sanè libenter, vt cum edendi essent
Romani Fasti è lapidibus Capitolinis descripti, adiun-
gerem ad eos Kalendarium, ex quo ratio dierum pro ea,
quæ Romæ olim fuit, consuetudine, tota parer. atque in
hanc me voluntatem, vel cupiditatem potius primùm ea,
quam & mea sponte, & patris exemplo semper spectauì,
publica litterarum vtilitas deinde etiam Caroli Sigonij vi-
ri optimi & ab omni prorsus iniqui animi labe puri singu-
laris doctrina deduxit: putauì enim id quod res est, futu-
rum, vt ad Kalendarium ex Fastorum societate commen-
dationis tantum accederet, quantum ad ipsos Fastos è Si-
gonij studio ingenioque esse adiunctum, qui diligenter ad-
ditamenta ipsius, & in ea Commentarium, qui propediem
ederetur, plenissimum legerit, facile cognosceret: non enim illa
supplementa, quæ in lapidibus illis, vnde Fastos habemus,
desiderantur, ex Liuiò, aut Dionysio, aut ex duobus tri-
bùsue præterea libris, quos etiam leuiter eruditi homi-
nes in manibus habent, colliguntur. non est id, vt rudes
antiquitatis homines existimant, ioculari quiddam. Ope-
ra hæc quidem esset, non industria, & operæ quis laudem
tribuit, cum in tempore duntaxat posita sit? industria ve-
rò non ab ingenio, non ab intentione quadam mentis
abest, itaque iurè laudatur. quòd si satis esset historiam
semel aut iterum legendo percurrere, nemo esset: eui Ro-
manarum rerum notitiam assiduo biennij triennisque stu-
dio comprehendere vniuersam non liceret, in qua tamen
ego iam per decennium defudo: & quò diligentius ea
ipsa, quæ legi sapissimè, cogitatione retracto, edò certius,
quantum in hoc genere sit difficultatis, intelligo. Itaque
opto, vt quæ alij collegerunt, omnes edant statim, & mihi
hanc laudem præcipere conentur: video enim fuisse non-
nullos, qui meis scriptis ad huius scientiæ studium aliquot
abhinc annis excitati, & indicibus eorum librorum, de
quibus edendis cogitare me, iam diu polliceor, animad-
uerfis, quasi quodam lumine ad ineundam studiorum
viam prolato, ambitione præcipites, dum antiere nobis
volunt, in maximos maximèque pudendos errores incide-
runt, quorum alios alij peritiores, nulla facta mora alios

fortasse nos, non illos quidem nominatim, significatione tamen satis aperta, ne omnino debita laude fraudentur, aliquando refellemus. Redeo ad Sigonium. Ille verò cum inspectis antiquis libris, lapidibus, nummis, nomina magistratuum vetustate vel amissa prorsus inuenit, vel mutila perfecit, cum Fastorum partem alienum in locum translata in suam sedem retulit: cum censuras, cum triumphos addidit, & trunco quasi corpori sua membra restituit. nihil potuit difficilius, nihil in quo maiorem à bonis bonarumque litterarum studiosis hominibus inire gratiam posset: hoc enim libro, hoc inquā quem nos edimus, (nam inchoata quis perfectis anteponat?) qui res Romanas curant, horis fere singulis vtantur necesse est. Itaque eum qui litteris à me poscebant superioribus mensibus amici homines aliquot ex Hispania, plures ex Gallia & Germania, hoc ascribebant omnes cum Caroli Sigonii supplementis, quorum à me voluntati satisfactum esse vehementer gaudeo, eoque magis, quod adiunxi, quod fortasse non expectabant, non poscebant certè, Kalendarium Romanum, vtile illud quidem dierum causa, quorum in eo genera distinguuntur, sed vtilius ob id aliquanto, quo ad comitia, iudicia, senatum, Romana denique omnia, qui coniectura ingenioque valebunt, multam inde scientiam deriuabunt.

AD HIERONYMVM FALE-
tum Herculis Ferrariensium Principis, apud
Venetam Remp. Oratorem, in ipsius poemata.

Magna laus est eorum, Hieronymi Faleti, qui non ad vulgarem humilemque artem, sed ad nobilem aliquam liberalēque doctrinam sua studia contulerunt: maxima verò, si quis eam philosophiæ partem, quæ Poësis appellatur, ita est complexus: itaque hæret in ea cognoscenda, vt auelli nulla prorsus ratione possit. Itaque, veteres illos quibus optimi ac summi Dei vocē audire, eiusque sermone frui sæpè licuit, homines sapientissimos atque sanctissimos poëticæ facultatis admodum studiosos fuisse constat, suāsque cogitationes non eo quo quilibet vteretur sermone, sed versibus exponere voluisse, quorum exstant nonnulla sanè præclara, quæ cum legimus, afficimur, & quasi diuina quadā vi abrepti extollimur haud paulò altius, quàm qui rerum

rerum humanarum in studio versantur. Habet igitur ars poëtica dignitatem, quandoquidem in ea latent arcana philosophiæ, quæ profanis oculis non patent, ea rudes animos excolit. ea nos ab rerum humilium studio deducit: ad egregios mores, ad veram Religionem, ad excellentem magnarum rerum cupiditatem vocat. Habet eadem suauitatem, quia vocibus aptè constructa oratio miram infundit auribus animisque iucunditatem. Et, vt vno verbo comprehendam, poësis numerus est: numerus porro nihil aliud, quàm ordo: ordinis autem principium à Deo fluxit. Diuini sunt igitur homines poëtæ, nec vllò non honorū genere decorandi. Poëtas autem desinio, non quicunque Versus faciunt, qui molesta & odiosa garrulitate sæpè nobis obstrepunt, sed eos, quorum in vita non minus quàm in scriptis elucet ordo, à quibus colitur humanitas, & beneficentia non modò laudatur, verum etiam pro facultatibus exercetur: hæc enim sunt sacra illa mysteria, quæ poësis fabularum specie ita velat, vt ea tamen vatū excellentium, hoc est bonorū virorum mentes intelligant. Quæ verò his virtutibus aduersantur vitia, hæc sunt illa monstra, inimica naturæ, quæ poëticis figmentis ostenduntur, sus Erymanthius, leo Nemeæus, hydra Lernæa, gygætes, & harpyiæ, quæque alia traduntur, perdēdis hominibus, aut frugibus nata. Neque verò tu, Falete doctissime, tantam animi præstantiā possideres, non esses tam ad omnem virtutem, ad omnem laudē propensus, non tam in moribus elegans, in consuetudine comis, atque etiā pro tuarum copiarum ratione beneficus ac liberalis, nisi magistratū ab ineunte ætate habuisses poëticam artem, quæ te suis præceptis erudit atque informauit, nihil vt ageres, quod ab honesto discederet, nihil vt in omni vita præter decus, & antiqua maiorum tuorum, hominum clarissimorum instituta, cogitares. cuius tanti beneficii non est apud immemorem gratia collocata: habes enim poësim in deliciis, eam amas, eam ornas: cumque Herculis, Ferrariensium Principis post hominum memoriā maximi personam sustineas, idque tanto splendore, ac tanta, quanta nemo vnquam antea dignitate, summis tamen magnarū rerum occupationibus distractus, scribis sæpè Versus Caliope dictante, & à grauissimis curis tanquam in amœnissimos Musarum hortos animi causa diuertis. Superioribus quidem diebus, cum

egregium illum Athenagoræ veteris philosophi librum de altera hominū vita græcè scriptum, Italicum in sermonem conuertisses, atque ego te quod viatores difficili confecto itinere consueuerūt, aliquot dierum quietem velle capere existimarem, inueni te poemata tuum de bello Sicambrico nonnullis abhinc annis compositū ita tractantem accuratè, vt adderes non pauca, quædā detraheres, multa corrigeres: quæ cum legerem, admiratus elegātiā verborum, splendorēque sententiā, hortatus sum vt ederes, & eò magis, quod reliqua tua poemata, nō modo iam typis impressa, verū etia scripta, per manus, p̄rq; ora doctorum viroꝝ eximia tua cum laude volitarent. qua in re non modò meo, verū etiam studiosorū omnium nomine tibi gratias habeo, habebōque, dum viuam, immortales, quod meis hortatibus ac precibus tribuisti tantum, vt te mihi totum remitteres, tuorūque poematū ius omne tuum, omnēque planè potestātē ad me liberalissimè trāseres, quod cum impetrassem, exceptus sum illicò ea cura, Principi ne alicui viro, quod ferè solet, an amico homini ac familiari, an vero tibi ipsi potius ingenij tui fetus essent dicendi: tibi quidē tua deberi videbantur, sed ab huiusmodi consilio tua mihi multis in rebus perspecta modestia deterrebat. Rursus cum intelligerem omnes ferè libros, qui typis diuulgantur, vel iis dicari solere, quorū auctoritas, aut quorū opes vtilitatem aliquando aliquam ei qui mitteret, parere posset, vel iis quos pro magnis eorū beneficiis aliquo munere remunerari æquum esset: vel iis denique, cum quibus minimè vulgaris intercederet amicitia: hæc, Falere humanissime, cum omnia concurrerent, victus sum, tuāque ad te ipsum scripta mittere constitui: nam etsi Princeps tu quidē fortunā non es, summis tamen Principibus tuā te virtus ita commēdauit, carūque reddidit, vt eorū opibus æquē ac tuis, eos, quos diligis, beate possis. sed omitto reliquos. Hercules verò Ferrariensium Princeps, immortalitate dignissimus, cui te totum vni addixisti, cuius esse vis quidquid in omni vita præstare potes, is quo te numero habeat, facile declarauit, cum post multas legationes ad Sarmatarū Regem, ad Imperatorem, ad Pontificem, oratoris apud Venetā Remp. munus honorificentissimū tibi commisit. Quapropter quod ad hanc partē attinet, parui refert, utrū Principis nomine liber aliquis inferi

bat

batur, an verò eius, cuius apud Principes auctoritas ea sit, vt prodesset quibus velit, nō mediocriter possit. De tuis autem erga me officiis quid agā pluribus? quæ cum & multa sint & maxima, tū verò illud excellit, quod in hac mea satis diuturna oculorum valetudine venire domum meā quā sēpissimè, animūque meum tristibus curis affectū tuo adpectu ac sermone recreare solitus es. Amicitia verò si spectanda fuit, neminē tibi debeo anteferre: coniunxit enim nos nō casus, vt multos, non vulgare aliquod studium, nō ambitio, nō vtilitas, sed ipsa quæ omnes res nobilitate vincit, virtus, & artium liberalium societas, quā vterque nostrū incredibili studio teneretur. Mitto igitur ad te, quando ita ratio postulat, tua poemata, non vt tibi de me optimè merito quasi gratiā referam de tuo, sed vt habeat à me nostra ætas, atq; adeò posteritas ipsa primū testimonium beneuolentiæ atque obseruatiæ in te meæ, deinde beneficium, quod tua scripta cum leget, fatebitur esse maximū. Interea peto à te, vt in illo maiorum vigiliarum opere de Fisco, cui nōdum extremā manum imposuisti, exorati te sinas, id est, vt absoluas atque perpicias: magnum enim inde fructum capiēt omnes Luculsi consulti, cum te difficiles admodum recōdita materiæ nodos ingenio soluentē, & quæstiones illas implicatas atque inuolutas explicantē, exquisitōque quodā ordine tractantē intuebuntur. Neque verò tua mihi est occupatio minus nota, cum & negotia tractes Principis eximij, & ob tuā virtutem nobiles viri nō modò quotidie, verū omnibus penè horis officij honorisq; causa ad te adēāt: sed rursus eū te esse noui, qui quod tibi occupationes eripiunt, id ingenij præstantia cōsequaris. Consule igitur gloriæ tuæ, consule studiosis omnibus antiquarū nouarūque legum: effice, vt quantum in poetica facultate, quātum eloquentia polles, tātum in iure ciuili, maximeq; in ea parte, quæ obscuritatis habet plurimum, valere te tua scripta significent. Meam verò hanc, quam profectò in hac epistola vides elucere, voluntatē, animūque singularem ad te amandum propensionē amplectere. Atque ita statue, si tu mihi, quod, vt video, præclarè facis, in amore respondebis, par amicorum neque nostra, neque veterum memoria coniunctus vllum fuisse: idque quanti à me fiat, dabo operā, quantum in me erit, quotidie certius vt intelligas.

B 4

AD ISABELLAM VILLAM
marinam Salernitani Principis coniugem, in
Scipionis Gapiij poemata.

EX omnibus rebus humanis cum nihil sit literis doctrinæque præstantius, sequitur, ut litterato Principe laudabilius nihil esse videatur: non enim si quis humili fortuna scientiis animum excoluerit, quamuis omnium virtutum intelligentia sit ornatus, æquæ tamen eas virtutes exercere poterit, ut summo loco natus. Omnium est scire, non omnium tamen agere. Non cadit in quævis administratio iustitiæ, non liberalitatis esse oportet, quibus impares, ut iustitiam colere possis, esse, quod des, ut liberalitatem. Et quoniam ad hæc primum à natura formamur & fingimur, ut quæ laudabilia sunt, nostra sponte diligamus: deinde præceptis instituimur, ut voluntatē ratio confirmet: utrumque si quis habet, verissimis laudibus ornatur, eò magis si is est, cui tertium etiā illud contigerit, ut fortunæ cōmodis abundet: nam qui virtutem non ut primum bonum, sed ut alterius boni causam querit, ut diuitiarum, ut honorum: ei virtus, quæ perfecta non est, quia queritur ad aliud, perfectam laudem asferre non potest. Perfecta verò virtus est, quæ se ipsa contenta nihil appetit, quod extrinsecus sit. Hanc si quis est qui sequatur, qui vnam diligat, qui ipsam propter ipsam, non propter aliud expetendam ducat: hic est, quem dii præter ceteros diligere putantur, cui quidem eam mentem dederint, ut præter ceteros sciret. Tua hæc est, Isabella præstantissima, tua inquam hæc maximè laus est: cum enim tibi aut ad opes, aut ad dignitatem nihil ferè possit accedere: quarum rerum cupiditate adducti, magnarum artium in studiis plerique vigilauerunt: ipsa, nihil huiusmodi spectans, virtutis amore capta, cuius pulchritudine animo cerneret, effecisti, studio tu quidē, sed ingenio magis, ut, cum esses omnium nobilissima, omniumque pulcherrima, (quorum alterum maiorum tuorum, maximèque viri tui, Principis omni laude cumulati, magnis rebus testata virtus, alterum benignissima tibi natura dedit) eadē & sis, & habeatis omnium doctissima. hinc illa ad te colenda singularis omnium propensio, hinc multorum poetarum, quibus grauissima Regum bella magni operis argumentum suppeditare poterant, ad te canendam

dam traducta ingenia: hinc Capicius ille tuus, tuarum laudum laudatissimus præco, qui te admiratur vnam, qui obseruat, qui cum de te multa, & vera prædicauit, ita concludit, vnam habere, quæ optabilia sint, omnia. Itaque me quidem eodem studio inflammas, nihil vnquam ut ardentius optarim, quam ex tuis vnus esse. quod quò facilius impetrarē, feci, ipso permittente, atque etiā iubente Capicio: ut eius libros, de principiis rerum duos, de Vate maximo tres, meæ in te summæ obseruatæ testes emitterē. diuinum carmen est, multis luminibus ingenij, multarum arte distinctum. equidem nihil legi in hoc genere perfectius, ut ne Lucretius quidē plurius apud me sit, quo cum antea propter sermonis elegantiā delectarer, vtererque multum, corpi mihi iam minus esse familiaris, postea quam Capiciū legi. Hoc opus, & quia scriptum est à tui studiosissimo, & quia versibus te dignis, id est, luculentissimis, non dubito, quin à me missum auidè accipias, sic inquam, ut de isto me munere ames plurimum.

AD TORQUATUM BEMBUM
Petri filium, in Virgilium.

QVod ego de poetica facultate sentio, idē tibi, Torquate Bembe, qui res præclaras ingenio studioque consecutus es, bene iam esse cognitū ac persuasum facile puto, non esse iam inter ea, quæ minimi ducuntur: non vulgare, non leue, summum esse quiddam, ac planè diuinum, quicquid suas ad eā cogitationes conferant, etiā si, quod volunt, non assequantur, probandos tamē esse, quia scilicet ad maxima contendant: qui verò in ea ita versentur, ut excellent, colēdos nobis esse vehementer, omnique omnium laudum genere cohonestandos. Ac miror equidē fuisse, hominē, esse nonnullos: qui rem hanc pulcherrimā, ac deorum nobis munere concessam, parui pendant, atque etiam, si diis placet, in sermonibus vituperent. Quid, inquit, est poetica? fabulas continet: fabulis autē quid inanius? Ridicule, qui ex ipsorum ingeniis cæterorum ingenia metiuntur, quæque ipsis obscura sunt, ea reliqua videre non putent. Ego contrā ita soleo disputare, (utinam Torquate te præfente, ac tui similibus. nihil enim tam optandum, quam habere iudicem in controuersis, qui causam, quæ de agi-

tur, quæque propter aliquam difficultatem in dubium vocatur, optime calleat) sed ego contra, cum in hos incidi, ita soleo disputare: Estne aliquid hominum generi vtilius, aut omnino philosophia præstantius? negare coguntur. si negent, eos ratio refellet, & veritas ipsa: quæ cum pugnat, facile vincit: vna enim est philosophia, quæ virtutibus nostris ex animis euellat, vna, quæ inserat virtutes, humana omnia multis obstructa difficultatibus aperit: diuina, non illa quidem prorsus, sed magna tamen ex parte patet. atque hanc, quæ tantas res præstat, siue artem, siue scientiam, ne communis esset omnibus, vulgique tractatione impurisque mentibus contaminata sordesceret, obscuris fabularum involucribus, quasi aliquid sacrosanctum, velauit & custodiuit antiquitas. Fabulas porro ipsas non eo, quo vulgus utebatur, communi, & soluto, sed exquisito, & numeris astricto orationis genere præcisi illi summa homines sapientia præditi, prodiderunt. Placebat hoc illis, primum ut rei dignitatem, si posset, & quatenus posset, verborum augeret elegantia: lectis enim admodumque puris è vocibus efficitur versus, nihil hauritur de facie: deinde quia cum philosophiam tractarent, maiore nescio qua suauitate ex illo concentu, quem numerosa vocum in versibus compositio gignit, aures animosque perfundi pulchrum putabant. quæ cum ita sint, neque fabulas, quæ philosophiam continent, neque versus, quibus fabulæ ipsæ continentur, iure quisquam reprehenderit. His ego ad coarguendam istorum inscitiam, aliisque præterea utor argumentis. Addo exempla, eaque Italorum, & eorum hominum, qui nostra patrumque memoria floruerunt. Porcianos, Sannazarios, Fracastorios (omitto alios, sunt enim multi) nonne musarum in primis consuetudo delectauit? propius accedo. Pater tuus, Torquate, Petrus Bembus, quem orbis terrarum cantat, nec iniuria: vix enim, quantus ei vitæ cursus fuit, in virtute totus: is cum alias coluit philosophiæ partes, tum verò poeticam artem amauit amore quodam ardentissimo, cuiusque studium à prima pueritia complexus. nūquam ne in extrema quidē senectute dimisit. Scripsit autē versus in omni ætate multos, & scripsit omnium elegantissimè, sic, ut ei Apollo dictasse videatur. Itaque rectè fecit, optimoque; sane consilio pater meus, qui latinorum poetarum principem

cipem Virgiliū eius nomini, quæ optimū poetam nouerat, inscriptū emisit. Rectè itē ego, qui, patris mei exemplum secutus, tibi, & tanti viri filio, multis virtutibus ornatō, & facultatis poeticæ studiosissimo ac peritissimo, eundem poetā quasi munus Bembi familiæ debitū, dicauerim: nā quæadmodum parentes nostri alter alterum tum sermonibus, tum scriptis ornabat, ut, quantum inter se amarent, æqui & iniqui cognoscerent: item ego cupio, & conabor, quantum in me erit (an præstare possim, nescio, sed conabor certè) ut ex meis scriptis nostram amicitiam, meamque; in te summā obseruantiam etiā ipsa posteritas intelligat: non enim, cum hanc meam multis abhinc annis ad te amandum & colendum voluntatem contuli, id solum spectauit, ut quasi hæreditatē adirem amicitie paternæ, tametsi hoc ipsum quoque me mouit, sicuti mouere debuit, sanè plurimum, sed tua quædam propria secutus sum, tuos inquam mores, tua studia, tuas virtutes vidi primum: deinde ex iudicio fluxit amor: & quod mea sponte propendebam, ratio impulit. noui te adolescentem, noui iuuenem, & Patauij & Venetiis sanctissimè viuētem, & præclara illa cum doctissimis viris philosophiæ studia tractantem. in quibus cum iam, tuo quidem aliquid, aliorum autem iudicio multum profecisses: Romam te, in eam urbem contulisti, quam pater tuus theatrum per annos multos habuit suarum virtutum celeberrimum, ibi nunc tu quoque spectaris, & probaris: ibi plausum fers à bene intelligentibus, benèque sentientibus viris: ibi denique vera illa Petri Bembi cernitur, & agnoscitur in te filio non minus animi quàm corporis, effigies: & ut principia sedant, futurū omnes existimant, ut summi tibi in Ecclesia Petri honores, ac præfecturæ deferantur: debet quidē iam nemo est, qui nō intelligat. Quare lætor equidē, ac fruor iā nūc pro meo erga te studio, quasi præsentibus honoribus tuis, & percipio gaudia, quanta potest animus meus ea pere maxima, tuæ futuræ dignitatis. Perge modò, ut cepisti, in tuis perennibus studiis, & animū tuū pulcherrimis, teque; dignis cogitationibus exerce. Vides eā viā qua pater tuus iuit, exstāt vestigia, istac euntibus rectissimus est ad gloriā cursus, offensio nullo, nullus error. quod fecisti, laudamus: sunt enim magni, verèque; laudandi processus in virtute tui, quod reliquū est, quia te summū illud ad decus, quod

quod excellentibus ingeniis propositum est, tanquam ad metam peruenire cupimus: & quod cupimus, id in te ipsum positum videmus: fauemus animis, prosequimur studiis, vocibus cohortamur. Atque ego quidem huiusce animi mei non obscurum, ut opinor, argumentum, hunc librum, qui me tacente apud omnes gentes loquetur, tibi inscriptum, ad te mitto. Volo æternum exstare monumentum, unde homines, quid de te senserim, quid iudicauerim, intelligant. Volo, habeas ipse munus à me, unde quid tua causa velim, conicias: & maiora, cum ornandi tui maior aliqua facultas exister, officia, studiâque expectes. Venetiis, M.D.LV.

AD PAVLVM RHAMNVSIVM

Ioannis Baptista filium, in Cæsaris

Commentarios.

Q Vi magistratam vitæ dixit esse historiam, nã ille, Paule Rhamnusi, & dixisse verè, & præclare sensisse mihi videri solet: facile enim vnus homo, quid multis hominibus euenerit, cum intelligit, eruditur, atque ipse sibi normam componit actionû suarû, vitæque totius inter omnes errores, omniâque pericula ad veritatem, ac salutem dirigendæ. nec aliud est nostra prudentia, quàm euentorum observatio, rerûque præsentium ac futurarû ex præteritis tanquam ex fonte scientia deriuata. quod ex vniuerso litterarû genere vel sola, vel certè maximè præstat historia, præsertim si quis eam ita tractet, ut, euenta dum notat, animum referat ad causas, in easque attentè inspicat, & rationem quærat, cur hoc factû, illud omisum, cur ex illo calamitates, ex hoc optata cõtingerint. Atque hoc primum est de historiæ fructu. sequitur dignitas. Res gestæ narrantur inter summos Reges, potentissimas ciuitates, bellicosissimas nationes. Causæ porro bellorum sunt, quæ sunt humanarum rerum maximæ, imperium, salus, gloria: quæ ponuntur in armis omnia, & à consilio ducum, à virtute militum, ab ipsa fortuna pendent. Neque verò dignitatem quidem habet ac fructum, voluptatem autè historia desiderat: nam, si voluptas est, quam magnarû variarûque rerum ad spectus animis nostris infundit: nulla pulchrior species, nulla gratior, nulla prorsus historia iucundior. Vides, ut in tabula picta, aduersa ducû excellentium strata-

gemata,

gemata, artes, insidias, spem potiundi, metum amittendi, caecos exercitus, vires captas, imperia deleta: ago, fortuna commutata, cadere insultantem, victum exurgere: eodem penè momento lætitiâ pelli mœrore succedente, mœroremque lætitiâ. Hæc dum legimus, haurit animus voluptatem incredibilem, aliturque pabulo suauissimo, nec satiatur, donec ad exitû peruenit. Cyrus ille, Persarum Rex, qui Orientem subegit, Pyrrhus Epirota, castrametandi laude præter ceteros insignis, & duo illi, barbarorum omnium clarissimi, Alexander Macedo, & Hannibal, præterea de Græcis Themistocles, Agesilaus, Epaminondas, quo modo, cum eorum facta commemorantur, animos nostros afficiunt expectatione suspendunt, pascunt gaudio, metu macerant. Verùm hæc maximè Romana patent in historia, quæ vel diuturnitate, ac magnitudine bellorû, vel varietate fortunæ vberissimam exemplorû in omni genere copiâ suppeditat. Romana porro viri præstantes multi cum litterarum monumentis tradiderint, quorum ingeniis, quæ cuique merces gloriæ pro cuiusque facultate debebatur, ea posteritatis iudicio persoluta: eminet inter omnes, mea sententia, (nec verò secus antiquitas sensit) primûque sibi dignitatis gradum C. Cæsar iure vindicat: nam & vixit qua plurimû ætate Romæ floruit eloquêtia, & coluit ipse eloquêtiam præter ceteros: rebus verò gerendis non interfuit modò, verùm etiam præfuit: quo factum, ut vsum quoque, qui valet in scribenda historia multum, cum doctrina coniunxerit, exstant bono quodam litterarum fato præclari illius de bellis ipso duce gestis Cõmentarij, qui se non solum omnibus omnium historiis æquare, verùm, ut omnes fatentur, anteferre etiam videtur. Breuitatè scis in oratione magnam esse laudem, cum eo tamen, si vitetur obscuritas: facile enim, dum illam sequimur, in hanc incidimus. quod in Thucydide vitium Cicero notauit, cum esset alioqui scriptor egregius. At verò C. Cæsar, cum breuitatem maximè omnium adamauerit, ita tamè pressus est, ut eodem nihil fieri possit illustrius. Propriè loquitur, & significanter: ornamentorû tantum habet, quantum in exponenda re decet: nam elaboratam studiosius orationem, nimiaque exultâ elegantiâ prudentium aures non modò in Cõmentariis, verùm in historia quoque respuunt. Hic ibi est, Rhamnusi optime, mihi quæ multis nominibus carissime,

riſſime, in manibus habēdus, tractādus aſſiduē, obſeruan-
dus, ediſcendus, vt cum penitus, ſi fieri poteſt, aut certē
quantū poteſt, imitatione exprimas: nam, cum tibi Vene-
ta Reſp. bellum illud memorabile, omniūq; difficultiſſū,
quod Henrico Dandulo Duce aduerſus Byzantios geſtū
eſt, latina oratione tradiderit explicandū, magniſq; etiam
tuam induſtriam prāmiis honeſtandam decreto publico
cenſuerit: debes eniti vehementer, ac omnes ingenij tui
neruos contendere, ne quis te tanto imparem oneri fuiſſe
vnquam putet. Atque ego quidem, qui te fero in oculis,
qui tuæ gloriæ faueo, cum in ipſam rē intueor, grauē ſanē,
admodūq; difficile, paululū commoueor: rursus, cum
ad ingenium tuum, ad induſtriā, ad illos animi tui præcla-
ros ad laudem impetus mentē & cogitationē refero, facile
confirmor, & huiusce tibi commiſſi muneris eum, quem
cupio, id eſt, planē glorioſum exitum exſpecto. Verū, ne
ſint in te ipſo, quæ ſunt, & ſit hæc, quæ tibi ineunda via eſt,
quantūuis lubrica, incerta, impedita: an tu poteſt labi,
poteſt errare, poteſt vſquā offendere, ducē ſecutus patrem
tuum, Ioannē Baptiſtam Rhamnuſium, ſpectatē ſapientię
virum, conſiliorū omniū ſummi X. virum, Collegij par-
ticipem, cuius elucet in vrbe noſtra virtutes eximias, no-
men autem, æternis conſignatū atque impreſſum ingenij
monumentis, per orbem terrarū fama diſſipauit. Is te ſua
doctrina inſtruet, conſilio monebit, prudētia reget. at quo
ſtudio? quo ſcilicet pater filium, & quo talis pater talem
filium debet. nec ſanē video, quem deceret magis, aut in
quem hæc aptius, quā in te, prouincia conueniret: nam,
cum eas res, quæ tibi ſunt latinis litteris tractādæ, magna
ex parte liber, vt audio, contineat Gallica ſcriptus vetere
lingua, tum ipſa perobſcura, tum multis præterea diuerſa
tum linguarū vocabulis permixta, atq; conſuſa: eum por-
rō librum pater tuus & vnicum habeat, & vnus ipſe (de
noſtris quidem hominibus) optimē omnium intelligat: ſa-
pientiſſimē, vt in omni re ſemper, ita proximis menſibus
decretū à X. viris eſt, vt hæc tibi potiſſimum Venetæ pars
hiſtoriæ mandaretur, cuius haurire ſcientiā non aliunde,
quā ex tuis ædibus, licebat. Ego quidē, eſſi intelligo, qui
ſis, quā te deleſcet verus honor, quā tua ſpōte incum-
bas ad decus, tamen hortor te, ſenſus huc omnes tuos,
cogitationēſq; conuertas, excites ipſe te, conſideres etiam
atque

atque etiā, quid ſuſceperis, à quibus commiſſum, qua tua
arare, qua omniū exſpectatione. Venerā ſcribis hiſtoriā,
nec vnuerſā, ſed qd in ea maximē putatur excellere: ſcri-
bis Principū Reip. decreto: ſcribis adoleſcēs, qua ætate ma-
gnas res aggreſſos vel inſignis admodū manet gloria, vel
temeritatis nota ſempiternæ. Quibus ex rebus, & quod
ante ſtudioſorum tuorū præſtantes fructus edidiſti, & quod
patris tui virtus tua virtus putatur, nec tibi ſunt perenda
extrinſecus quæ domi tuę naſcuntur: orta eſt inter homi-
nes opinio, hiſtoriam te nobis daturum egregiam, in qua
Venetæ vrbis ita narres præclara facinora, vt aliena cum
laude tui nominis immortalitatem coniungas. quod ita
futurū, mihi perſuaſum eſt, ſi te ad legendos aſſiduē Cæ-
ſaris Commētarios contuleris, eorūq; ad imitationē, &
quaſi imaginem totū effuſeris: hoc enim in genere nihil
habent perfectius latinæ litteræ, & eos, quod tibi eſſent tui
iuris quodāmodō facti cariiores aliquantō, cum hoc tem-
pore noſtris ex ædibus haud paulō, quā antea, emenda-
tiores exirēt, volui in tuo nomine apparere, multis in hæc
mentem cauſis, inſque minimē vulgaribus adductus: nam,
vt omittam, quod hiſtoriā ſcribenti nihil aptius, nihil om-
ninō hīs Commētariis vtilius, quicquā dixerit: valde me
commouit multoſū annorum, ac penē ſæculorū in fove-
dis optimarū artium ſtudiis præclara tuæ gētis conſue-
tudo. ac volo mihi, quod attinet ad illa veruſtiora, ſilentium
imponere: venio ad ea, quæ propius ad ætatem noſtram
accedunt. Auo tuo, cuius tu nomē, & vnā cum nomine vir-
tutem refers, quis in omni vita virtutē amauit ardentius?
qui cum in litteris vſquequaq; excelluerit. tum verō iuris
ciuilis cognitionē egregiē cōſecutus eſt, cuiuſq; rei teſtes
habuit ampliffimas Veneri Imperij ciuitates, in quibus tū
ciuilis, tum capitalium rerū iudiciis, magna pariter & in-
tegritatis, & doctrinæ laude, præfuit. Mitto Hieronymum
patrum, medicinæ ac philoſophiæ ſtudiis præſtātem, qui
cum in Syriam eo conſilio eſſet profectus, vt Arabicis lit-
teris imbueretur, paucis annis tantum profecit, vt ple-
roſque Auicennæ libros in latinam linguam egregiē con-
uerterit. Alios quoque poſſum de tuis maioribus hæc lau-
de præſtantes minimē paucos inuenire, ſed parente tuo
contentus vno eſſe poſſum, quo ſemper in hac ciuitate
nō ſolū amico, verū etiā patrono eruditi homines vſi
ſunt,

sunt, neque sibi ornamenti, aut praesidij plus in eius amicitia atque auctoritate, quam commodi repositum in benignitate senserunt. Accedit illud, quod idem pater tuus cum in Gallia Reip. causa diu vixerit, eamque provinciam Rege Ludouico XII. vniuersam fere peragraverit, magnam eorum locorum partem, de quibus mentionem in his Commentariis fieri vides, praesens ipse nouit, eaque tibi in sermone non secus ac in tabula picta diligenter verissimaeque ostendere solitus est. Itaque, cum hunc librum ad te statui mittere, illud intellexi, magistrum te habere excellentem in hoc rerum ac locorum Galliae provinciae studio parentem tuum, quo sum aliquanto magis in suscepto consilio confirmatus. Tibi vero displicere meum erga te officium non existimo. mihi quidem ipsi ob eam causam gratissimum fuit, ut ex tenui munere benevolentiam in te meam perspiceres: quae cum a parentum nostrorum coniunctione, qua nulla maior esse potuit, originem duxerit, quotidie tamen augetur studiis erga me tuis, maxime vero causis iis, unde facile manat amor, virtute ac probitate, quarum altera tuis in scriptis, altera in moribus elucet.

AD ANTONIVM TRIVLTIVM
Cardinalem, in historiam Sallustij.

Cum omnes me littere, omnisque libero homine digna cognitio vehementer delectat, Antoni Triulti Cardinalis amplissime: tum vero pascor incredibili voluptate, & afficior maiorem quendam in modum sensibus intimis, dum historia tracto: quid enim potest esse iucundius? Rerum interitus obliuio est. At ex reuiuiscunt historia, cum in nostram memoriam reuocantur: quaeque multorum annorum spatio, multis abhinc saeculis gesta sunt, ea nos exiguo volumine comprehensa, & tanquam in conspectu nostro posita, cognoscimus. Si sermonibus delectamur, resonat in scriptis hominum vox eloquentissimorum, nihil temere, nihil in compositis narrantium, omnia grauius suo quidque ordine & loco, si consuetudine clarorum virorum, versamur vetera legentes, cum Regibus, cum Principibus viris, magnis in bello ducibus, sapientissimis Rerum. rectoribus: ora ipsa mehercule, lineamenta, & formam non tam corporis quam animi eorum, quos nunquam vidimus, videmur tamen quasi praesen-

praesentes intueri. Quod si recte instituta vita rationem ac doctrinam sequimur, vltimo maxime rerum quaeritur prudentia. vltus est, vel cum experimur ipsi, vel cum, experientibus aliis, quid euenit, obseruamus. nobis ipsis, experiri multa si velimus, facile non licet. labore opus est, ac tempore, & fortuna tentanda, nec tentatur interdum sine periculo. commodius ergo ac tutius euentus aliorum examinandis, prudentia comparatur. id autem profecto vides, Antoni doctissime ac sapientissime, proprium esse historiae bonum, in qua patent fortunae vicissitudines, regnorum mutationes, hominum suae vitia, suae virtutes: ex quibus quae vitanda nobis sint, quae expectanda, nullo nostro periculo, nullo labore, sedentes in otio docemur. Atque hoc in genere Polibius inter Graecos, de nostris maxime is, cuius nunc libros tibi inseri proos emitto, Sallustius excellit: euenta enim ita narrat, ut causas simul aperiat. ex quo oritur illa omnium pulcherrima scientia, ut, malorum & calamitatum origine perspecta, nihil agamus, nisi quod ratio praescribit, omniaque nostra consilia, omnes actiones veterum exemplorum regula metiamur. Quae cum sit omnium, qui annales antiquorum euoluunt, communis utilitas: alia quaedam tua conditio est, habes enim historiam in familia tua, neque tibi, si quid inuenire vis egregium, & imitatione dignum, confugere ad libros necesse est, neque longius euagari, & quasi peregrinari animo ac mente, more multorum, domi petas, licet, omnium viritutum exempla persequere maiores tuos, cogitando, quae fuerit eorum in pace iustitia, in bello virtus, in omni fortuna moderatio, si attendes, nihil ad gloriam domesticam requires. iustus Aristides, prudens Themistocles, fortis Epaminondas: de Romanis multi, multis eximisque virtutibus insignes. horum alij facta dum legunt, bonas artes eorum vita discunt, & ad easdem res, eademque studia laudis cupiditate rapiuntur. At tu refer animam ad tuos maiores. eminere videbis instructum egregijs artibus Iocannem illum Iacobum Triultium magni animi, summi consilij virum, scientia rei militaris arte sua facile principem: praeterea iustum, liberalem, abstinentem plane praeter decus & gloriam, nihil in vita cogitantem. nam de laudibus Hieronymi parentis tui, quia tecum quasi loquor, ne feruire tuis auribus videar, nolo multus esse: tantum dicam, quam diu vixerit, Gallicam rem in bello floruisse, postea

quàm hostium multitudine oppressus fortiter pugnans in acie perierit, concidisse tantum in vno viro momenti fuit ac roboris. Age, fiat hæc, vt ita dicam, in campestri quadam luce posita. quid? in vrbe Roma, id est, in omnium gentium celeberrimo theatro; nonne spectata, probataque vehementer est trium tuæ gentis Cardinalium doctrina, religio, sapientia? vt Triumvirum nomine multorum vocibus in multas partes dissipato, nō ipsa tantum Roma, sed omnis planè Italia, omnis, vbi colitur humanitas, Europa personaret. omitto alios: sunt enim multi, nec tu quenquam ignoras: non enim sunt ex imaginibus, aut ex illa colorum inani specie maiores tui cognoscendi, quærenda tibi facies tuorum non est, clari sunt, ex rectè factis virtute distinguuntur, cum alius in alia in omnibus simul omnes enituerint. Quæ tu quoniam à primis annis ad hæc ætatem non modò cogitasti, verum etiam vita ac moribus expressisti, propterea te episcopatu Tolonenſi iam antea insignitum legationibus honestatum, primùm Perusina & Auenionensē, in quibus miram iustitiæ laudem tulisti, deinde ad Regem Galliarum, & ad Venetam Remp. vbi prudentiam, vbi gravitatem incredibilem præstitisti, proximis diebus Cardinalem creauit Paulus III. Pontifex omnium optimus, omniumque maximus, iudicio præditus acerrimo in æstimandis hominum ingeniis ac moribus, itaque animatus, vt quæ cuiusque meritis præmia debentur, ea libentissimè ac liberalissimè persoluat. in quo nemo est, qui tuam animi singularem æquitatem, ac moderationem vehementer non admiretur ac laudet, qui summæ nuncium dignitatis, cum est ad te multis præsentibus allatus, ita acciperis, vt nemo te commorū, nemo ne leuiter quidem affectum ex vultu, aut oratione, aut vilo corporis gestu potuerit intelligere. ita paruit quod ab insipientibus ambigi ac disputari quandoque solet, à bonis viris virtutem magis ipsam diligere, quàm virtutis insignia, honorè esse præmium rectè agendi, finem nō esse. magnos illos ac præstantes esse homines, qui laudabiliter ita viuunt quasi laudem percipiant, ita laudem aut dignitatem excipiant, quasi nihil minus antea cogitauerint, quod in te & animaduersum est maximè, & obseruatur quotidie magis: colere enim te quidem studiosius quàm antea, omnes videntur: ipse autem qui antea fueras, idem omnibus es: nemo excluditur sermone

mone tuo, nemo congressu, tui omnibus copiam facis eandem omnibus humanitatem ostendis. Sequitur insolentia fortunam. comes est rerum secundarum arrogantia: tu mansuetudinem amas: tu continentiam, tu benignitatem perpetuò retines. iure ergo hoc etiam nomine Cardinalis es: iure habes hanc, quo tui te pro Petri Ecclesia suscepti labores extulerunt, maximi sacerdotij dignitatem. & nunc tu quidem comatu stipatus honestissimo familiarium tuorum, multò tamen insignior atque ornatioꝝ cohorte tuarum virtutum, quæ tibi comites vbique sunt, Romam redibis expectatus, expetitusque, columen futurus Christianæ Reipublicæ, splendor sacri Collegij, ornamentum familiarum tuarum. I, dectus Italiæ, amor ac delicia bonorum omnium, diis benè iuuantibus, ad eam urbem, quæ sola peregrinam virtutem excipit, sola ornat honoribus, sola dominam facit rerum omnium humanarum. nos autem quibus tuam iustitiam, tuam benignitatem ostenderas, læti tua dignitate, mœsti discessu, te prosequimur abeuntem optimis omnibus: fauemus animis, precamur linguis: vota pro tua salute eadem, quæ pro parentibus ac liberis nostris pro tua salute suscipimus. Atque ego in hac omnium eximia lætitia pariter & molesta, præcipuo quodam dolore duellor, quia fato nescio quo meo contigerit, vt, quàm diu Venetus fuisti, ego semper afflictus importuno morbo iacerim, quo etiam nunc langueo, & ad morbum accedit ægritudo, quoniam quidem, aliis ad te aduentibus, deque ista dignitate gratulantibus, ipse excludor vnus, nec possum meæ summæ erga te obseruantia præsentis officio satisfacere. hac tamen spe sustentor, quod humanitas ac sapientia tua facile fortunam à crimine sciuget. consilio aliquid peccatur, accuses, iure feceris, culpam autem in iis rebus, quæ non à voluntate nostra pendent, sapiens nemo vniquam dixit esse. Quare nec tu mihi, quia non valeo, vitio dandum putabis, & hoc ipsum, quia, me non valere, non tam corporis quàm officij causa doleo, laudi etiam fortasse tribues, equidem habeo nō voluntatis modò testem, verum etiam studij ac beneuolentiæ auctorem in te meæ, hominem honoratum, & cum omni virtute excellentem, tum verò omnium, quos ego in vita viderim, humanissimū, qui te amat egregie, facitque plurimi, tuasque laudes vtraque manu ad altum sæpè tollit. verum ego non id solum

specto, mea ut vni tibi pateat obseruantia, illustrabo eam, si poterō, meis aliquādo scriptis, & patefaciā omnibus gentibus. Interim, ut hęc tibi nostra ex aliquo signo volūtas illustretur, præclarā ego tuo cum nomine Sallustij historiam (cui tu si locum dabis inter eos libros, qui ab oculis tuis abesse nō solent, vigeat apud te nostri memoria) quoties eam videbis, toties animo tibi occurrā: adero tibi sæpē absens, tacitus sæpē tecum loquar, mēque esse de tuis familiaribus vnum, de iis maximē, qui operā tibi assiduam præbent, qui tuo potissimum honori seruiunt, existimabis. quod ut ita sit, vehementer opto, &, si assequor, feram in cælum istam humanitatē, colam animo, tuebor officiis, & imitabor quantum poterō: studio certē, si minus re licebit, tibi ut satisfaciam, elaborabo. Venetiis, M. D. LVI.

*AD ALOYSIVM GARZONIUM,
in libros XXIII. De lingua latina, qui
Calepini nomine circumferuntur.*

Constare tibi puto Aloysi Garzoni, cum ad res præclaras homo natus sit, quippe qui solus ex omnibus animantibus munere rationis ac mentis excellat, nullam tamen attem eodē tempore & iuuentam simul esse, & absolutam. Omnes humili tenuique ab initio profectæ, paulatim quasi per gradus adscendētes ad id, quod summum videtur esse, peruenerūt. hoc & in litteris accidit, maximeque quibusdā in libris, qui eiusmodi sunt, ut semel atq; iterum aucti, locupletari tamen atque ornari deinde possint. quo ex genere bonū fatum CALEPINVS sortitus est, cui quotidie ferē omnes homines de suo largiuntur: certē enim illius DICTIONARIUM, quod nunc emittimus, non tam ipsius industria, quam aliorum labore studiūque in tantam altitudinem excreuit. vnum tamen desidero, quod ij, quibus illud propositum fuit, ut in hunc librum quamplurima congererent id ipsum quod fecerunt, ut adderent, facere consideratiū diligentiūque potuerunt. Quorsum enim in herbarum montiumque nominibus colligendis diligentes sumus? verba autem latinæ linguæ illustria maximē ac significantia, quæ nescire nemo vult in augendo Calepino negligimus? ergo ipsi hoc potissimum spectauimus, & opinor, tantum præstitimus, quantum qui

hoc

hoc DICTIONARIO cum aliis Dictionariis confegendo, cognosceret, non dubito, quin de hac opera nobis & faueat, & benē precetur: non enim liber hic commemorare, quæ quibus in verbis sint à nobis addita: nam sexcenta sunt, neque sumpta ex apertis aliorum librorum Indicibus, sed ex iis latinæ linguæ fontibus, ad quos peruenire cuius non licet: vtrum autem ipsi peruenerimus, res ipsa indicet. In eo etiam ab aliorum instituto discrepauimus, quod alij tantum, ut addant quæ vtilia putant, elaborant: nos etiam quæ non vtilia sunt, & discendi cupidis contraria, quæ scilicet Calepinus ipse non rectē percepit, hæc inquam dedimus operam, ut de libro tanquam de tritico lolium, eximeremus. Addidimus, mutauimus, sustulimus, prout res postulauit. Dictiones certē græcas ex multiplici lectione deprauatas, ut est ferē, nisi diligenter caueas, corruptrix librorum Typographia, tam multa correximus, ut quod fabulosum est, nos dicere *isophras* possimus, Augear stabulum à nobis esse repurgatum. Nostrum etiam in hoc opere proprium illud putamus, quod cum alij in addendo supra modum curiosi fuerint, ut liber excreceret: nos contra, ne quid præter rem adderemus, superstitiosi fuimus. nec minus in exciscendo diligentes, ut in dictionibus græcis, latinarum ordini inseritis, vel potius intrusis, multas quasi de alieno loco migrare coëgimus. Exempli gratia inter latinas dictiones quem locum habere potuit catabathynus, aut hodoecus, aut pseudonimus, & huiusmodi, quæ à Latinis scriptoribus latinē pro exemplo adducta, minimē reperias, quæ propemodum innumerabilia sustulimus, eodem iure, quo Latina vocabula de Græco Dictionario tolleremus. Et quoniam hoc Volumen ob variā infinitamque doctrinam multorum per manus circumfertur, facile futurum putaui, ut, si tibi à me inscriptum exiret, significationem multis daret amoris erga te mei: nam, ut omittam merita in me tua, quæ nulla vnquam delebit obliuio, tui me suauitates ingenij, tua incredibilis humanitas, singularis probitas, eximia ad colendam virtutem animi propensio ad amandum alliciunt. non enim ideo mihi carus es, quia sis Venetæ Reipub. omnium amplissimæ à secretis, aut quia nunc vnā cum viro clarissimo, omnibusque virtutibus ornatissimo Michaele Suriano Legato particeps & minister consiliorum omnium ad Plu-

C 3

Ippum Hispaniæ Regem sis profectus, sed quia talem te præstas, vt & hæc tibi admodum ampla atque honorifica munera iure deferantur, & egregiis animi tui bonis maiora quoque debeantur. Sit igitur hic liber & tibi, & reliquis argumētum beneuolentiæ meæ, testimonium iudicii, grati verò animi non omnino quale velim, sed quale possum hoc tempore, monumentum. Tu autem istam præclaram in nos voluntatē conserua, & quo instruxisti cursu, per directam maximæque expetitam ac certam litterarum viam ad gloriam contende. quod ego quidem, qui tuos sensus, tuos ad laudem impetus optime teneo, ita opto, vt sperem, ita spero, vt futurum mihi persuadeam. idque etiam reliquis prædicare non desino. Venetiis, M. D. L. I. I. X.

AD MICHAELEM GHISLERIUM Cardinalem, in li'rum De locutione Dei, Academia Venetæ nomine.

Rerum humanarū exitus, quā variae sint hominum consilia, declarant. Quod si quis bene cogitat, sequitur, vt idem laudabiliter agat. Rectè autem agentem nihil vnquam frustrabitur, nihil faller. Decet igitur nos optima spe niti, admodumque firma, quibus in condenda atque instituenda Academia nostra, nihil præter Dei gloriam, & communem hominum vtilitatem, propositum fuit. Neque verò actiones nostræ, vt speramus, eiusmodi erunt, vt hanc ad optimas res animorum nostrorum incredibilem propensionem ambigüe aliquis interpretari, aut in dubium reuocare possit. apparantur quotidie summa cura, & edentur à nobis diuina doctrina referti, qui pietatem ac Religionem complectuntur, illustres libri, & interim quasi specimen quoddam, aut pignus nostræ voluntatis egregia quædam de locutione D. I. ab excellenti viro conscripta, piis mentibus, ac sacrarum litterarum, id est, veræ gloriæ, studiosis communicanda censuimus, quæ duabus maxime de causis, præstantissime vir, tuo nomine decuit esse inscripta: primum, quod, suscepto Academiæ nostræ patrocinio, nihil prætermittis, quod ad eam ornandam, augendamque pertineat: & nos quæ à te officia proficiuntur, quibus animis, quam libentibus, quam gratis excipiamus, aliquo item officio tum ipsi tibi, tum ceteris omnibus indicatum,

dicatum, maximeque perspicuum esse cupimus: deinde, quæ de Deo loquuntur, ad quæ potius mitti equum fuit, quam ad eum, qui diuina studia in omni suæ vitæ cursu cunctis & opibus & honoribus anteposuit? qui cum vniuersam de Deo diuinisque rebus doctrinam accuratissime quaesivit, tum verò cum ipsa doctrina vitæ rationem coniunxit, & vt omnes rectam salutarēque viam tenerent, aut qui diuerterent, in eam reuocarentur studio, cōsilio, monitis, auctoritate cōtendit nihil obscure fama loquitur de tuis virtutibus. nihil de te aut exiguum, aut dubium assertur. patent multis ac certissimis argumentis eximia tua in Christi Ecclesiæ merita. colunt te omnes ob doctrinā, imitantur multi ob integritatē, amāt ob humanitatē, maximeque ob rectam ac simplicem naturā ab omni fūco, & omni fastu longissime remotam. præconem verò tuarum laudū omnibus horis audimus eum, qui summa ipse laude dignus est, Federicū Baduariū auctorem & cōditorem te duce Academiæ nostræ, cui quidem viro tum vitæ probitas, tum ex assiduo studio doctrinā, & ex diuturno rerū vsu prudētia fidem atque auctoritatē in omni sermone conciliat. Ipso igitur non modò approbante, verum etiam hortante præclarū de Deo libellum graue sententiis, illustrem verbis, ad te mittit, tuoque dicatum nomini cum omnibus gētibz Academia nostra cōmunicat: quæ cum se tibi suo primum iudicio cōmota, tuis deinde meritis impulsā, penitus addixerit: a lem obseruantia in omni vita præstabit, & vt eam futuræ quoque gentes intelligant, ipso, ad quem omnia referimus, summo Deo opem ferente, aliquo merito consequemur. Tu interim quando iam hoc tribuisti humanitati tuæ, vt nos susciperes, tribue idem cōstantiæ, vt susceptos tuearis ac foueas. ita tamen, si nos tuo præsidio ac studio dignos, id est, nostra ingenia in optimis artibus exercentes, nostrasque voluntates ad vnam virtutem dirigētes & audies, & te ipsa cognoscēs. Venetiis, M. D. L. I. I. X.

AD ANTONIUM CARLO- nem Allisarum Principem, in Sannazarij poemata.

Vt est præclarum, ornatissime Princeps, in arte poetica excellere: sic ea cognoscere, quibus ad illā laudē

perueniatur, maximum quiddam ac difficillimum est: sal-
litur enim, si quis absoluti poetæ partes in eo positas ar-
bitratur, ut cum metiendi carminis rationem optimè
perceperit, cum elegantissimarum vocum suppellectilem
quasi quandam sibi compararit, addo etiam cum mate-
riem animo comprehensam ordine quodam atque artifi-
cio distinxerit, hisce rebus tanquam egregiè munitus ad
scribendum se conferat. grauiora sunt quæ requiruntur,
& ex abditis plurimarum artium ac doctrinarum fonti-
bus haurienda: nam, cum eius consilium qui hoc in gene-
re elaborat vel in primis id spectare debeat, ut voluptati
uersum vtilitate sententiarum admiscenda, nihilo minus
lectorem maneat, quam oblectet: monita verò illa pleru-
que necessaria sint, ut in vitii summâ turpitudinem ines-
se, in virtutibus summam gloriam, ostendatur: quomodo
hoc sine philosophiæ cognitione prudenter ac perite po-
terit efficere? Iam, si res exigat, ut aut de cæli stellarum-
que ratione, aut de regionum terrestrium ac maritimarum
situ dicendum sit: certe hos locos non potuerit, nisi qui
Astrologiæ & Geographiam attigerit, commodè tractare.
Itaque si quis huius facultatis studium eo complexus a-
nimo est, ut aliquando, quæ litteris mandare studuerit,
ea se speret, veluti pictorem egregium, omnibus artis co-
loribus illustraturum: is omnium ferè disciplinarum scien-
tiam, quæ ad bene beatèque viuendum pertinent, ne pror-
sus ignoret, necesse est. Quod si ad assequendum poetæ
nomen vbertatem illam ingenij à natura datam satis esse
putat, atque hac vna instructus, facile audet canoros illos
quidem, rerum tamen inanès versus vel domi pangere,
vel in truiis ad populi aures effundere, statim ab intelli-
gentibus explodetur, neque solum imprudēs, aut parum
verecundus, sed etiam planè stultus ac temerarius habebi-
tur. Quò minus est mirandum, si ut hac arte præstarent,
quam paucissimis contigit, eum in omni præterea libera-
lium doctrinarum genere plurimi semper floruerunt. Sed
egregiorum poetarum multò etiam maiorem hac nostra
tempestate, quam priscis temporibus, penuriâ esse constat,
siue quod sæculi felicitas illa fuit, siue quod equidè magis
existimo, quia non iisdem, quibus olim, præmiis ad virtutē
nunc homines excitantur. Eorum autē, quos in hoc gene-
re præstantes cognouimus, sine controuersia primum lo-
cum

cum obtinuit vir eximius, & omni laude cumulus, Iaco-
bus Sannazarius, cuius ingenij monumēta non vetustas,
non obliuio delebit vlla, ut ex tot Regū triumphis haud
paulò clarior, quam ex vnius hominis doctrina atque in-
genio Parthenope sit futura. Hoc autē, Princeps egregie
tui muneris ferè totum est, qui, cum ad summā generis
nobilitatē etiā optimarum disciplinarum scientiā adiunxe-
ris: tamen hæc per se nisi accederet studium de posteris
bene merendi, quasi minima iudicans, quæcunq; à doctis
viris mandata litteris, digna, quæ inter manus versentur,
existimas, in apertum ut referantur, maximopere contē-
dis. Quo nomine ipsi profectò Sannazarij manes tibi nō
vulgares gratias habent, cum eos libros, quos ille mo-
riens tuæ fidei commendarat, peruulgandos diligentissi-
mè curas. Qui verò ingenuarum artium studiis dediti sunt,
ij se tibi tantum debere profitentur, quantum persolui
nullo modo possit. itaque à me, qui eodem in arte sum,
petere videntur, vniuersorum causam ut suscipiam, tibi-
que propter hoc officium, quid omnes de te & sentiant,
& loquantur, aliqua ratione significem. Ego, licet ipsa te
rectè factorum conscientia contentum esse, nihil præter-
ea requirere, exploratum habeam: tamen ut eorum hone-
stissimo desiderio ne desim, do me libenter in eam par-
tem, in quam etiam mea sponte propendebam, & ad o-
stendendum non eorum modò animum, sed etiam obser-
uantiam & pietatem in te meâ hæc ipsa Sannazarij poë-
mata, quæ nostris typis edenda curasti, nomini tuo dicata
ad te mitto. Leges hic omnia quæcunque ab eo latine
scripta nunc extant. Primum autem erit diuinum illud,
quod ipse de partu Virginis inscripsit opusculum, dein
Christi lamentatio: mox eclogæ quinque, quas tamen de-
cem scripserat. sed è Gallia reuersus, hæc tamen, quas emi-
simus, & fragmentum illud, quod post Salices collocaui-
mus, inuenit, reliquis aut furto surreptis, aut per incuriam
suorum, quibus eas discedens crediderat, amissis. sequun-
tur elegiarum libri tres, epigrammatum totidem, quæ om-
nia tuo inscripta nomini apparebunt, ut eius beneuo-
lentia, quam Sannazario & viuo, & mortuo præstitisti,
hunc saltem fructum percipias. Venetiis, M. D. X. x. v.

PRÆFATIONES QVAS

IN HAC EDITIONE

ADDIMVS.

AD PIVM IIII. MEDICEM

Pont. Max. in librum Reginaldi

Poli Cardinalis,

DE CONCILIO.

QUOTIENS consuluit Ecclesie sue Deus, atque humano generi vniuerso, cum in tanta rerum omnium perturbacione, & extremi iam periculi metu, Vicarium te suum, Pie IIII. inter homines constituit, vt omnibus malis prudentia tua mederetur, nosque a summis difficultatibus, vel impendenti potius exitio creptos, ad summam tranquillitatem & optatam antea magis, quam speratam fecilitatem traderet. Itaque nunc tuis adducti præstantissimis & consiliis & factis, maximè verò tua freti iustitia, quæ tibi prima & antiquissima virtus est, sicutque in omni vita boni viri ex omnibus Italiae partibus, atque etiam ex transalpinis gentibus multi ad Urbem confluunt: & quia tuas omnes curas eo spectare vident, non vt angustis paucorum annorum terminis tuæ fructus beneficentiae definiatur, sed vt ad posteros quoque perueniat, hic sibi certam omnium rerum ac fortunarum suarum sedem domiciliumque constituunt, me quidem Venetiis, domestico patris mei restituendæ antiquitatis instituto, & honestè satis, & commodè viuente, nihilque minus quam de migratione, cogitantem, quippe cum ab egregiis sapientibus ciuitatibus atque adeo a superioribus Pontificibus semel & iterum optima inuitatus conditione, nihil tamen vnquam noui consilij cepissem, tui Pontificatus fama Romam facile perduxit: nam, cum ab summo viro Hieronymo Seripando, cui tua sapientia debitum iam pridem eius integritati atque doctrinæ, in Cardinalium Collegio locum tribuit, litteras accepissem, in quibus erat scriptum, cupere te sacros omnes libros, vel

hominum

hominum incuria, vel improbitate corruptos, quam emendatissimos peruulgati, vellèque in eo opera uti, & industria mea, spatij ad deliberandum nonnihil sumpsi, statim rescripsi, cum tua voluntas maximè legis vim pro summa tua non modò potestate, verum etiam sapientia obtinere apud omnes debeat. ita me animatum, ita paratū esse, tibi vt in omnibus rebus libenter obsequer, susceperem quæcunque velles, agerem & præstarem quidquid possem. Quo quidem tempore non mihi aut vlla nonorū commodorum, quibus tamen ducuntur multi, est iniecta cupiditas, aut honorum splendor mentis oculos præstinxit: quanquam hæc ipsa cumulatè & expectari à tua liberalitate posse, & omnibus præclarè agentibus deferri à te solere intelligerem: sed cum auderè eas artes, quarū fructus immortalitas est, longo intervallo te Pontifice coli coeptas esse, suam religioni ac veræ pietati dignitatem restitui, cedere virtutibus vitia, rationi amentiam, libidinem pudori, vim æquitati: hæc ego sum secutus, hæc omnibus & commotis & honoribus anteposui. Erat præterea mihi nō modò laudabile & honestū, sed illustre etiā & gloriosum, vocari à Pio IIII. Pontifice ad eam curā, vt sanctissimorum virorum scriptis, quibus humano generi salutaris doctrina continetur, emendandis edendisque præessem. quo in munere si mihi, non dico magnos labores excipere (quis enim bono viro labor est pro tuenda Ecclesie dignitate, id est, pro cōmuni salute, recusandus?) sed si vitā ipsam profundere opus esset, egregiè mecum actum putarem. Atque ego illam sanè incredibilem capio volupratē, quod cum præclarum esse nihil constet, quin idem operosum & perdifficile sit, hac tamen in re omnium pulcherrima ac præstantissima, planè omnes difficultates tuam excellens liberalitas, tū singularis sapientia sustulit. quis vnquā tam libenter pecunias collegit, quam tu libenter effundis, vt exeant optimi libri, alij nondum editi, quorum notitia, re ætissimam ad fontem veritatis viam ostendit: alij sic emendati, ne qua super sit labe, quæ imperitorum animos obiecta falsæ doctrinæ specie, possit inficere: quo quidē antea malo nimium grauiter laborauimus: vinam uis remediis, quæ parantur, omnino liceat conualecere. quod ita facile consequemur, si modò is, qui optimarum & maximarum auctor, perfectiorque rerum est, assuerit. Deus;

nam

nam nos quidem, vt opibus valeamus, vt acumine mentis excellamus, quàm tamen infirmi simus ad omnia, nisi præpotētis Dei ope fulciamur, quàm planè cæci, nisi eiusdem luce regamur, multorum turpissimus & miserimus exitus ostendit. Quis porro affuturum esse Deum dubitet, si sanctissimam illius doctrinam, quam, præceptis declaratam plurimis, suo demùm ipse sanguine, suæq; mortis exemplo cōprobauit, non verbo tantùm profitebimur, sed vita etiam & moribus exprimemus? Hoc tu scilicet, Pie Pontifex, illo primùm vidisti die, quo te in excelsa ista Sede, fauente & approbante diuino Spiritu omnium Cardinalium sententia collocauit: neque verò vidisti solum, quod tibi fortasse cum multis commune esse poruit, sed etiam in quo propria tibi debetur laus, accuratè præstititu enim ipse tua temperantia, iustitia, grauitate, constantia, quales esse alios oporteret, exemplum dedisti, inde manauit statim ad propinquos, & affines tuos bene viuendi disciplina: quorum omnium incredibilis abstinencia, humanitas, pudor ciuitatem breui correxit, & conformauit vniuersam. Nunc in illam curam totus incumbis, vt relique partes Ecclesiæ, discordia laborantes, omni à te ratione sanentur: serpit enim quotidie longiùs transalpinum illud malum, à quibusdā primò ignoratū, ab aliis postea neglectum, postremò à nonnullis etiam vehementer auctum, sed, vt hoc placuit Deo, quo volente, aut saltè permittente, geruntur ea, quæ, cur ita fiat, causas indagare nostrum non est: sic eidem placebit, vt imminutam Christianæ Reipub. dignitatem tua virtus, & sapientia in veterem integritatem splendorq; restituat. Instat à te indictum & institutum iam generale Concilium, cuius ea ratio, ea vis, & consuetudo semper fuit, vt sanctissimi Spiritus interuentu dissidentes animos non concordia solum & pace, verùm etiam beneuolentia studiòq; coniungeret. Hoc tu nos, Pie I I I I. remedio seruabis, eriantemq; gregem & disiectum varia culpa tanquam Pastor optimus ad obedientiam renocabis, continebisque in officio, & obseruantia erga diuinas leges tum perpetua sanctitate tua, vnde hauriunt omnes exēpla omnium virtutū: tum verò iis etiam edendis in hac vrbe libris, quorum lectio malas & exitiosas euellit ex animis hominum opiniones, inserit eas, quæ si coluntur pietate & beneficentia, vberimos & præstan-

præstantissimos, & planè salutare fructus ferunt. Atque huius quidem tati, ac tam præclari muneris initium vnde sumi aptius potuit, quàm ab eo libro, cuius argumentum & cum ratione temporum, & cum tuis consiliis ac studiis optimè cōgruit: quid enim tempora, quid status Ecclesiæ poscit, quid tu optas, curasve magis, quàm cōcilium, quod vnicum & certissimum in tam graui discrimine, tam propinqua communi peste superesse remedium videtur? at in hoc libro, quem tuo iussu primùm emittimus, proxima ostenditur ad salutē via spes omnis in confessione culpæ, in vitæ ac morum emendatione, in summa demùm Pontificis auctoritate collocatur. Quæ cum per se maxima sunt, & curâdis Christianæ Reipublicæ vulneribus vtilissima: tum verò ponderis accedit plurimum ab eximia scriptoris innocentia, doctrina, dignitate: quis enim, quibus animi bonis, quibus industriæ, ingeniisq; ornamētis abundauerit, qui denique vir, quantūq; fuerit Reginaldus Polus aut ignorat, aut, si quam modò tantarum laudum partem habet cognitam, non earū memoria & desiderio vehementer commouetur? potestne quisquam tam inops à iudicio tam auersus ab humanitate, tam planè ferus esse ac ferreus, qui non intimis eum sensibus dilexerit, cuius nō modò in studiis, in moribus, in sermonibus, sed in ipso planè adpectu omnis probitas, omnis luceret humanitas? De Religione verò, deque Christiani hominis officio quid senserit & iudicauerit, non aut in vno alteròue libro ita ostendit, vt in aliis vnquā dissenserit: aut ita scripsit, vt aliter viueret: aut ita vixit, vt interdum sibi non cōstaret, sed omnia litteris ab illo prodita sine vlla exceptione semper laudârunt, hodièque laudant boni & sapientes viri, quorum directæ ad veritatem ipsam, id est, ad vnam Dei gloriam sententia nec obrectâdi studio, aut inuidia flectitur, nec maleuolentia, aut ambitione mutatur. Vitæ verò totius instituta, & excellentē in omni actione, omni que fortuna pietatem (vtinam) quā facile nouerunt, tam libenter imitaretur multi. Opes, honores, clientelas, Regum maximorum gratiam & beneuolentiam qui assequuntur, proximè ad felicitatem putantur accedere. at ille, hæc omnia apud Henricū Britannicæ Regē, & iure propinquitatis, & multo etiam magis sua virtute cum possideret, vltro contempsit, ne turpissimas Regis actiones, & aduersantem Christi Vicario

cario sententiam probare, aut etiam adiuuare cogeretur. Patauij diu vixit. quamquā erat habitu naturæ propē diuino, liberalibus tamē disciplinis vehementer deditus: & cum eloquentiæ atque philosophiæ pari studio flagrauerit, in vtrā tamen magis enituerit, non facile est exultimare. Illud certē constat, qui vel meliora, vel ornatiore scriberet, hac hominum memoria exstitisse neminē. (quamquam id ei propositum fuit) eō direxit cogitationes omnes atque curas, vt philosophiæ scientiam non tam scriptis, quam vita ostenderet. Itaque maior atque excellior Patauij in tenui & humili fortuna fuit, quā cum in Regno omnibus copiis, & ipsius maximē Regis gratia floreret. Hic, hic nimirum verus est ac præstantissimus optimorum studiorū fructus, si quis à se ipso pendeat, si temporum vicissitudines nō extimescat, si aduersus hominum iniquitates, fortunæq; iniurias ratione & virtute pugnet. quam in Polo constantiam & sapientiam fuisse quis ignorat? metuendæ erant à Rege potentissimo insidiæ, metuenda vis, propterea quod suscepta Ecclesiæ causā luculento illo de Pontificis auctoritate libro susceptum simul à se grauissimum eius odium intelligebat. Deserebatur etiam quotidie magis à re domestica, fortunis exclusus amplissimis. nemo tamen eum deiecto, aut demisso sensisse animo, nemo vidit vnquam tristiore vultu, in sermonibus, in consuetudine, in conuictu, in tota denique vitæ ratione: tranquillitatem mentis, quam habuerat antea, perpetuō retinuit, nec defuere, quæ nunquam sperauerat, ac ne cogitauerat quidem, tantis debita virtutibus præmia: nam, cum ita viveret, vt in vno Deo omnia poneret, cætera, quæ mortales admirantur, infirma, caduca, inania duceret: cumq; in illa Patauini Gymnasij celebritate, domesticis otij sui finibus contentus, paucorum admodum consuetudine vteretur, breui tamē, vt sibi viam facile virtus aperit, ita manauit fama de admirabili eius prudentia, temperantia, doctrina, vt ad aures Pauli III. Pontificis Max. perueniret. qui cum esset ea mente præditus, vt nemo vnquam magis de ornāda egregijs Cardinalibus Ecclesia cogitauerit: eo iudicio, vt nemo in delectu errauerit minus, commotus multorum non dubio sermone, Reginaldum Polum, disciplinæ Christianæ renouandæ causā, cum præstātib; aliquot viris ad Urbem acciuit, eumque paulō

paulō post non petentem, non optantem, propē etiam recusantem, Cardinalem creauit. In hac dignitate, cum alios antea, se ipsum vixit omni genere laudis. Omitto singularem illā, cui par oratio reperiri nulla potest, in eadē matris acerbissima fortitudinem atque constantiam. vnicum illi contra omnes iniurias, omnesque calamitates conscientia præsidium fuit: & in aduersis rebus iam antea didicerat esse fortis grauitatē eximiam, pari comitate conditam, mansuetudinem, prudentiam, benignitatem in subleuanda miserorum inopia non attingo. Communia sunt hæc, in quibus tamen præcipua quadam laude Polus excelluit. Venio ad id, quod à Cardinalis persona propriè postulatur: nam, vbi primū sacerdotio est ornatus amplissimo, non ille mentem, vt multi, cum fortuna mutauit, non sericam vestem, non argenteam suppellectilem, non denique illustrem aliquam, aut optimam prouinciæ præfecturam appetiuit, sed contempta proflus rerum humanarum specie, diuina studia, quæ antea non leuiter attigerat, toto pectore complexus de tuenda Pontificij iuris maiestate, de augenda inter homines Dei gloria, de illustranda veritate dies noctesque cogitare cepit: quantum enim in ea philosophia, quæ à sensibus ducitur, erroris infirmitas atque obscuritatis, cum antea non ignorasset, tum verō totus ad eam philosophiam traductus, quæ celestium bonorum cognitionem parit, clarissimè perspexit. Iam illam, quæ colligitur ex Rhetorum præceptis, eloquentiam, in qua præter cæteros antea floruerat, neglexit penitus, inanemque dedit, cum factorum librorum voces non aurium voluptati seruientes, sed ad intimas animorum partes incredibili quadam suauitate penetrantes, exaudiuit attentius. Nec verō quidquam habuit antiquius quā vt à sanctissimis Ecclesiæ legibus discedentes quoquo modo ad sanitatem redirent, cum ipse multos cohortatione sua, consilio, doctrina, nonnullos etiam lenitate quadam ad meliora consilia conuerteret. Incidit tempus, cum de sufficiendo post obitum Pauli III. Pontificis habenda Cardinalibus deliberatio esset affuit Polus ita sedato animo, ita cupiditatis & ambitionis expers, vt maiore Collegi patre Pontificatum ad eum deferente non statim assenserit, differendamq; rem tantam in posterū diem censuerit: fore enim, si probaret Deus, eundem post aliquot

quot horas Cardinalium consensum: sin minus, omnino sibi quod Deo displiceret, placere nihil posse. Scripsit etiā in eo Conclavi præclara quædā de officio Pontificis, quæ cum aliis eius libris, quos Ioannes Moronus Cardinalis ob summa erga Sedem Apostolicam merita, perpetuamq; vitæ innocentia clarissimus, accuratè seruauit, propediem in lucem proferentur. quibus in libris cum spirare adhuc mens illa diuini hominis & vigere videatur, afficimur non tam præceptis atque doctrina, quàm recordatione tantarum virtutū, quas in illo vidimus. Vitæ clausula fuit, in qua ostendit lumen animi ingeniiq; sui Britannica Legatio: nam cum in illa insula per annos multos duorum Regum imperio, Henrici primum, deinde Odoardi eius filij legitimus Dei cultus, intermissis optimis ritibus, obsoleuisset, cumq; interitus Odoardi, succedente eius sorore Maria, spem aliquam reuocandæ pietatis & religionis attulisset, visa est vnus maximè Poli sapietia rectè errantibus viam monstrare posse, adiuncta præsertim auctoritate tanta, quantam nec sine virtute dignitas vlla pareret, nec sine dignitate virtus. In ea legatione optimos Reginæ sensus confirmauit: Principibus viris & multitudini persuasit, vt nouā hæresim Henrici nefaria libidine inductam, abiicerent, veterem sacrorum disciplinā rationemq; susciperent, cum Ecclesia (si salui esse vellent) in gratiā redirent: vnum esse Romæ, potestate summa Christi Vicariū, in quo creando commotæ Spiritu sancto Cardinaliū mentes ex veterum multorum sæculorum instituto tradita per manus consuetudine, consentirent, quæcunq; ille sanciret in terris, ea firma & rata in cælo esse: cætera cōmuni saluti vehementer aduersari hominū seditionorū, vel satanæ potius ipsius inuenta, vt genus humanum, si possit, vniuersum perdat, suæq; socios habeat plurimos infelicitatis & culpæ. Mansit in officio & fide, quàm diu Polus, & Regina vixerunt, Britannica natio, vtriusq; innocentia & sanctitate, alterius etiam sermonibus, præceptisq; commota. Postea, cum vtrumque Deus, cuius abdita consilia non assequitur humana mens, ad cælestis vitæ præmia vocasset, lapsa est iterum, & concidit illa gens destituta consiliis, quibus antea nitebatur: iamq; ad finitimas nationes peruasit hæc pestis & dira contagio, nec videretur posse cōsistere, nisi tua. Pie I I I I. Pont. Max. sapientia singularis occurreret, Tridenti
indictio

indictio Concilio, Romæ omnibus rebus ad rationē æquitatemq; reuocatis. Quod verò etiam eorum scripta, quos in beatorum numerum iure olim Ecclesia retulit integra, deletis omnibus maculis, peruulgari iubet: quod excellentem nobis Reginaldi Poli, amissa eius voce, doctrinam restituit: mirum est, quàm vehementer adiuues communem causam, quantum se tibi pro ista mente, istaque cura omnes homines debere fateantur, quantam ab ipso videri, qui tibi nostram salutem commisit, gratiam & beneuolentiam in eas. Hæc sunt illa merita, quibus hominum vita breuissimis circumscripta finibus, ad infinitam memoriam propagatur: hæc illa, nunquam satis laudata veterum Pontificum instituta, quibus hanc nobis Ecclesiam tam præclare fundatā exstructamque reliquerunt. quæ vtinam sicuti propria tua sunt, ita perpetua esse possent: nemo enim dubitat, quin, optare tibi perpetuam vitam, idem sit optare nobis perpetuam felicitatem: nec verò cuiquam bono viro tamen est huiusce lucis vsura, quin de sua detractum aliquid vita libenter, si possit, in tuam conferat: sed, quoniam hac lege huc omnes ingredimur, vt aliquando discedamus: nec licet nobis in te vno singularem conditionem pro tua singulari beneficentia postulare: saltem, vt quàm diutissimè te præsentem perfruamur, & petimus à Deo supplices, & futurum pro summa eius erga nos elementia confidimus: magna enim sunt, quæ iam inchoasti, maiora tamen, quæ mente designas. nihil vulgare cogitas, nihil humile, nihil angustum: metiris omnia tua dignitate potius, quàm communibus exemplis præclare: non enim Pontificiæ laudes in mediocritate versantur, nec decet qui potestate & honore cunctis hominibus antecellat, eum ab vilo homine rectè agendi cupiditate studioque superari. In te igitur, Pontifex Max. primum tuendæ atque amplificandæ religionis, deinde eius otij conferuandæ, cuius auctor & custos antea fuisti, sita spes omnis est. à te honesta studia, à te liberales disciplinæ, à te ipsa virtus ornamenta sua repetit. tu, quod facis, & fecisti egregiè, perpetuò facies, vt omnes gentes diuturna pace, iustitia, pietate foueas, urbem Romam operibus magnificentissimis, & cum ipsa antiquitate comparandis, exornes: ciuitatem tui studiosissimam superiorum temporum calamitatibus afflictam, perpetua benignitate recrees: denique tollas ali-

quando ex imperitorum animis dubitationem illam, quæ laudabilia multorum studia remoratur, vtrum res maximas fortuna possit sine virtute perficere, an virtus, quo contendat, sine fortuna peruenire. de quo quid sentires ipse, ostendit iam pridem tuæ vitæ ratio: nunc, vt omnes idem sentiant, facile vnus præstare potes, restituta is attribus dignitate, quæ te talem tantumque fecerunt, vt quales ipsæ, quantæque essent, ope tua studioque omnes mortales intelligerent.

IN LIBRVM FRANCISCI VARGAS, De iurisdictione Episcoporum, & Summi Pontificis auctoritate.

IN Tridentino Concilio singulari atque diuina Pij III. Pontificis Max. sapientia constituto, cum alia res, vel antea parum explorata, vel astutis hominum consiliis immutata atque corrupta in consultationem controuersiamque venerunt: tum verò grauis illa & perdifficilis de iurisdictione Episcoporum & auctoritate exorta inuestigata est. Quia in deliberatione cum ita Patres illi vitæ innocentia doctrinæque insignes dissiderent, vix vt aliquando res conuenire posse videretur: Pastor optimus vt est animo semper ac mente in grege seruando, tuendæque communi salute defixus, incubuit in eam curam, vt adhibitis in consilium lectissimis Cardinalibus hunc nodum expediret. & quoniam Francisci Vargas Catholici Regis Oratoris in maximis rebus antea sæpè spectata virtus erat, expedire in primis Reipub. visum est, talem virum, cum tanta res ageretur, interesse. Qui cum esset accersitus à Pontifice, rogatusque vt ea diceret, quæ ad Apostolicæ Sedis dignitatem, id est, ad CHRISTI gloriam, & salutem animorum nostrorum pertinere vehementer duceret, sententiam dixit grauissimis ornatissimisque verbis ea doctrina repletam, vt nihil aut è sacris litteris, aut antiquarum legum, Canonumque fontibus deriuari possit, quod ille non & memoria scientiæque comprehendisse, & summarum rerum, in quibus ætatem ferè totam contriuit, experientia comprobasse videretur. excepta est perattentis animis eius oratio, magnæque est omnium Cardinalium, præcipue

pne verò ipsius Pontificis, cuius vt potestas, ita iudicium sapientiæque eminet, assensio consecuta. Et quoniam quæcum quisque sensit, eadem vt mandata litteris ad Tridentinos Patres mitterentur, Pontifex adiuvandæ cupidus publicæ causæ iam decreuerat: de Francisco Vargas hoc amplius placuit, vt eius Responsum (sic enim inscriptum est) impressum ederetur. Est hoc quoque Pij III. diuinæ liberalitatis ac beneficentiæ, vt vnde aliquid ad commune commodum emanare possit, id non latere in tenebris, aut paucissimis impartiri, quod angusti, ieiunique nimium animi est, sed peruulgari ad omnium gentium utilitatem vehementer curret. Porro si nihil est religione utilius, quæ beatam æternamque vitam vna largitur, quantam iis debemus gratiam, qui suam industriam eo totam conferunt, vt nouis quorundam opinionibus, quas in scitia dicam, an improbitas peperit confutatis, veritatem ipsam suæ doctrinæ lumine ita patefaciant, atque illustrent, vt à nemine iam nisi planè impio vocari in controuersiam possit: quod in hac maximi ponderis quæstione, quæ per aliquot menses plurimorum hominum ingenia, mentisque torfit, Francisci Vargas præstanti beneficio consecuti sumus: vir enim egregius laboranti publicæ causæ multis nominibus opem tulit, doctrina primùm tot annorum studio collecta: deinde prudentia, quam à natura acceptam diuturnus rerum maximarum vsus vehementer auxit: tum integritate vitæ, sine qua inanis prudentia, perniciosa etiam doctrina omnis est: postremò auctoritate tanta, quantam capere videtur ea persona posse, quæ pro summo omnium, quos meminimus, aut legimus, Imperatore Carolo V. eiusque dignissimo filio Philippo Catholico Rege grauissimis in muneribus ac legationibus primariis, temporibus difficillimis diutissimè tractata sit. Hæc igitur ubi coniunguntur omnia, quæ per se singula in paucis excellere videmus: præclarum quiddam atque excellens fieri necesse est. nec nos veremur, cum hæc simul vniuersa tali viro tribuimus, ne nos aliquando res ipsa redarguat, eiusque scripta, cum legentur, ita expectationi non respondeant, vt ei falsam affluxisse laudem vel gratiæ causam, vel iudicii errore videamur. perfecta virtus laudem quali fructum non quærit: cognita, testimonio non indiget. Id ipsum, Lector optime, tum ex hoc responso, quod nunc à multis iam ex-

petitum exit: tum ex reliquis eiusdem libris, qui propediem (vt spero) consequentur, facile iudicabis. id modò vnũ exopta, ne propensam ad benè merendum voluntatem casus aliquis impediatur, aut valetudinis moretur infirmitas. Romæ, M. D. L. X. I. Kal. Octob.

AD CAROLVM BORROMÆVM

maum Cardinalem, in D. Cecilij

Cypriani opera.

Magna in molestia versor, Carole Borromæie præstantissime Cardinalis, quod auunculo tuo Pio I I I Pontifice, cuius & benignitas & sapientia veterem dignitatem restituere bonis artibus facile poterat, vereri sæpè cogor, ne publica incommoda, & aduersi communium temporum casus cursum optimæ voluntatis impediatur, maximeque inter homines operis atque pulcherrimi perfectionem desideremus, nec verò ubi resideat tanti mali culpa, reperire difficillimum est. optimis rebus difficultatem asferunt vitia nostra, ita Deo permittente, vt aliquando respiciamus: nam si homines intelligerent, quod tu optimè intelligis, Borromæie prudentissime, quanti sit, ac semper fuerit ab vno Deo expectare omnia, inania ducere quæ à nostris consiliis proficiscuntur: primum illud cōsequenter, vt iucundè viuerent, soluti molestissimis curis, quibus in omnium rerum affluentia ne magni quidem Principes vacant, deinde, quæ metuere solemus aduersa, ea vel nulla vnquam acciderent, vel nullo statim negotio depellerentur. nunc aliter euenit. dum enim à nostris ingeniis, opibusque secundas res petimus: dum & magnificas ædes, & ingentem agri modum, & auri, argenti que vim, quæ ne bona quidem sunt, sola esse bona credimus: eaque consecuti, quasi nobis dati sint obsides perpetuæ felicitatis, ita nihil timemus incommodi: destituti sæpè diuino præsidio, iure plectimur. è maxima lætia in maximos luctus, miseriæque coniecti. vterer priuatis exemplis, nisi publica nimium etiam multa suppetere. Vidimus graui Christianæ Reipub. damno, ardentem diu civili bello Germaniam: cum exitiosa discordiarum semina, mentibus iniecta multitudinis imperitæ, Principes ignari quid existeret malorum, posset auctoritate, opibus, armis denique fouissent.

inde

inde sibi plebs infima, vt est cupida semper nouarũ rerum, licentiam arbitratu suo viuendi, simulatione ac specie religionis, arripuit. ex eo nequitia primum, & incestus, deinde vis, rapinæ, cædes, quæque proposita impunitate nascuntur mala, passim consecuta sunt. pendent enim à diuinis humana iura. illa si contemnamus, hæc non facile tuebimur: illa si labefactentur, hæc statim corrumpent, sublato igitur, qui per tot sæcula vignerat, summi Dei cultu, perturbata factorũ rituum vetere disciplina, locum suum retinere diutius nec honestas, nec pietas potuit: periit fides, & omnis inopiæ subleuandæ consuetudo: illa verò, minimi pendens humana omnia, vni Deo seruientis animi demissio, qua nulla magis hominem Christianum virtus decet, quæ, tanquam hesperus, aut lucifer inter sidera, sic ipsa inter virtutes reliquas præcipuè fulget, extincta penitus est. tum & domestica bella, populis variè dissidentibus, exorta: & externis hostibus, Christiano semper nomini crudeliter infestis, ad vniuersorum perniciem patefactus aditus est: quosque antea tot ciuitatum, ac principum integræ vires, atque coniunctæ facile sustinere irruentes, ac repellere potuissent, nunc vt eorum impetum imminuat, atque distringat, ferre possint. sperandum vix est. Quid reliquæ prouinciæ? satisne valent, & alieno malo doctæ sibi cauere: immò, quasi sit in dolore voluptas, in exitio salus, ita se libenter in eandem flammam pleræque coniiciunt. vincere iam cœpit humanam medicinam morbus: proxima quæque corrumpuntur: nec iam vllæ possunt aut artes hominum, aut vires tantam pestem à finibus auertere. Gallia quidem, opibus antea florētissima, semper hostium religionis expultrix, semper inuadentibus Ecclesiam nostris inimica, nunc, alienatis multorum animis, deformata domesticis cladibus, adspectu miserabili, penè procliuius ad perniciem labitur, nec periculo vacant finitimæ gentes: quæ si fortè, quod auerrat diuina clementia, insanire cœperint: verendum est, ne malum erumpat, quod ferri non possit. nec verò nos, nisi præsidio nitamur innocentia, quo vno seruari possumus, & vincere, vel excelsa asperrimarum Alpium iuga, vel amnes rapidi, aut munitæ arces, lectæque militum copiarum defendent. communibus remediis communes depelluntur morbi: nunc, in extremum adducta discrimen salute pu-

blica, exquisitam quandam, & planè singularem curationem rei magnitudo postulat. corrupta iam pridem vitæ ratio Deum offendit: eadem placabit emendata. hæc igitur studia conferenda: huc intendenda sunt curæ. quod quamquam ad omnes pertinet, cum in communi periculo commune officium requiratur: præcipuè tamen eorum partes videntur esse, qui, summo in gradu dignitatis, atque honoris, tanquam in specula, constituti, oculis patet omnium mortalium, ut nullum prorsus eorum neque dictum, neque factum obscurum esse possit. Quæramus, quarum rerum amore flagrauerint, aut quibus artibus aditum sibi in cælum aperuerint: primi illi nostræ religionis antistites, quos ecclesiis moderandis præfecerat Deus: reperiemus eos, tanquam in hac vita peregrinarentur, ita semper, obuia quæque contemnentes, ad cælestem patriam, optimique parentis Dei, qui nos ad se vocare nunquam desinit, aspectum, amplexumque properasse. quàm multos è sacrarum litterarum monumentis, & ex memoria vetustatis licet eruere, quorum omnes vitæ partes ea, quæ nos in malis ponenda censemus, paupertas, exilium, carcer, mors denique illustrauerit: cum sæpe in maximis incommodis, atque adeo inter exquisitissima tormenta, corporis dolorem animi lætitia superante, quàm hoc suaue est, dicerent, & immortalis Deo pro tam insigni munere gratias agerent. Non longè abeamus: eitne quisquam, aut esse potest beatus Cæcilio Cypriano, cuius nunc emendatissima scripta emittimus, aut vitæ sanctitate, aut mortis constantia maior, & clarior? quàm ille se gessit in omni vita abstinenter, & piè in Episcopi autem officio, ac munere quàm non attingit, immò quàm nõ absoluit magno dignam præfide virtutem? exstant de eo prodita litteris, æternæque consignata memoriæ præclara sanctorum hominum testimonia: sed in re nota, atque ante oculos posita, testibus non egemus. vitæ illius propè animatam imaginem in libris, quos reliquit, verisimilis expressam lineamentis intuemur. quantus est in tuenda Ecclesiæ Catholice dignitate: quàm seuerus in retinenda vetere disciplina: quàm acer in condemnandis nouarum opinionum auctoribus, in contumacia insectanda, libidine comprimenda: quæ sententiarum grauitas, verborum vis, doctrinæ præstantia? nemo ita languet, aut ita frigit in cupiditate summi boni, qui non excitetur, & quasi

& quasi facibus admonitis incendatur, cum eius epistolas legit. Iam reliqua eius doctrina quos fructus affert, quàm vberes, quàm salutare? doceat exoriri calamitates, omisso veri Dei cultu, hæreses gigni Pontificis auctoritate cõtenta: qui virginitatem, & pudicitiam colat, ei proposita esse maxima in cælo præmia: qui Ecclesiæ præsit, aperto animo ac simplici esse oportere, prudentia tamen ita rectorum, ut in suis minimè pateat cõmonis inimici, planè omnes veterum philosophorum libri, præceptis relecti comparandæ virtutis, si cum Cypriani sermonibus conferantur, inanes, & penè pueriles videbuntur. Sumantur in manus, quæ de eleemosyna, ac benignitate litteris mandauit: statim omnes, si quæ resident in mentibus nostris, auaritiæ sordes exhauriri, & infundi eximium erga pauperes amorem sentiemus. Grauis est, & latè pater inuidiæ morbus: at hic rationibus egregiè curatur, ex intima Theologia depromptis. Vexamur calamitatibus, & ærumnis, quibus proposita est hominum vitæ præclaram audiamus Cypriani vocem ad patientiam cohortantis, exemplo multorum allato, qui nihil acerbum, aut malum præter culpam vnquam duxerunt, & cum illo immenso sempiternæ vitæ lucro libenter omnes huius exiguæ vitæ fructus cõmutauerunt. Exstat etiã ad Martyres, primum, ut cum dolore pugnèt, acerbissimisque cruciatibus fortissimo animo resistent prudēs & pia cohortatio, deinde, quod morte vitam quæsierint, & ex hostibus Dei victoriam reportauerint, amoris & gaudij plena gratulatio. Neque vero aliter sentit, aut sui dissimilem se præbuit in extremo vitæ die: sed, cum ita semper vixisset, ut obscure, inglorieque decedere non posset, ita decessit, ut hoc vno vel obscurissimam vitæ illustrare posset. Multa prætereo: nec sanè persequi conor omnia, ne suscepisse hoc videar, ut Cyprianus debitis ornem laudibus: quod, ut ego sentio, vel pro eius dignitate nemo, vel solus ipse præstare posset. Verum hæc me commemoratio cum ipsa per se delectauit, tum quod in ea beneficii tui magnitudinem, & præstantem ad bene merendum naturæ propensionem agnoscebam, qui totus in eam curam incubueris, ut omnia Cypriani scripta, mendis antea deformata, nunc veterem illam integritatem, ac speciem, accessit etiam Verona miræ vetustatis exempli, accurata doctorum virorum industria restitueren-

tur. quo sanè nómíne, incredibile dictu est, quantum tibi omnes boni debere fateantur. quamquam neq; nunc primum, neque hoc vno tuos ad laudem impetus argumento cognoscimus. Omitto illa superiora, qualem te præstiteris in patria, qualem in Ticinensi gymnasio, cum, nihil præter rerum decus, veramque gloriam cogitans, Francisco Alciato, singularis doctrinæ viro, iuris prudentiam publicè profitèti, operam dares. sint hæc in tuis laudibus minima: non quia, si spectentur, sola, maxima videri non debeant: sed minora maioribus obscurantur: & angustior ille fuit, priuata vitæ campus, quam vt in eo tua virtus commodè posset excurrere: itaque, Romam tractatus ad publica negotia, parèi facultati materiam nactus, dum te singis, quotidie ad exemplum sapientissimi Pontificis, auunculi tui, quotidie te ipsum vincis bene agendo, adiuvante naturam imitatione, quemadmodum sine præstantiatura parum proficeret imitatio. ab hac disciplina fluxerunt illa, quæ quam paucis contingant omnia, ignorat nemo in consilio gravitas, in laboribus patientia, nihil in potestate insolens, nihil in opum abundantia dissolutum, severissimis omnia continentia legibus adstricta: vt ab eius personæ, quam sustines, dignitate nunquam oculos desisteres, sed illud perfectum, absolutumque decorum, cuius & studium, & splendor magna ex parte iam obsoleuit, assidue spectare videaris. Iure igitur quotidie tibi summæ res à summo Pontifice committantur: iure se in tuam clientelam, quasi portum quendam in tantis horum tempestatibus tutissimum, ac salutarem sperantes, conferunt omnes boni. tuum est, egentem patrocínio communem causam suscipere: & opinari, quod auriculus tuus immortalitate dignus, iam pridem sibi persuasit, egregièq; præstitit, duas maximè res à Principe viro postulari, vnam, ne quid reprehensione dignum committat, in quo tu excellis omnium consensu: alteram, ne quid laude dignum prætermittat: quod aliquantò est optabilius, atque præstantius. nam, vacare culpa, est illud quidem, his præsertim moribus, egregium, eiusmodi tamen, vt in priuati hominis conditione subsistat, ad principis ornamenta non perueniat. vera virtus actione gaudet: vim suam longè lateq; diffundi, & propagari sua bona cupit: eoque ipso alitur, & augetur. cæteræ enim res, cum communicantur, minuuntur:

tur: ex virtute quantum ad alios manat, tantundem ad ipsam accedit. Quæ tibi profectò sæpè in mentem venerunt, neque hæc melius cuiusquam oratio, quam tu vita exprimis. me tamè cum incredibilis quædam erga te obseruantia, vt Cypriani libros tibi inscriptos emitterem, adduxisset, eadem impulit obseruantia, & perpetuus in ipsam virtutem amor, vt hæc scriberem. tibi enim, quamquam neque cohortationi tua bonitas neque admonitio ni prudentia locum relinquit, veruntamen, vt studio meo satisfacerem, liberales disciplinas commendare cupiebam: reliquis autem, qui hæc legens, quid ab excellentibus animi tui bonis sperari posset, significandum arbitrabar.

IN EDITIONE CONCILII
Tridentini.

Q Vi de Catholica fide rectè sentiunt, fatentur omnes vtilissimū fuisse humano generi, atque adeo salutare Concilium Tridentinum, quod eximia summi Dei erga nos clementia, Pij I I I I. Pont. Max. sapientia singulari, mirifica Legatorum Cardinalium, qui præfuere, vigilantia, maximo etiam Imperatoris, Regum, Rerum publicarum, Principum, & Patrum, qui interfuere, consensu, ita confectum absolutumque videmus, vt exitiosam illam animorum pestem, quæ quotidie serpebat latius, nunc qui dem aliqua iam ex parte compressam esse, breui autem, ope diuina, cunctis populis & nationibus ad communem salutem consentientibus, prorsus tolli posse omnes confident. quo merito gratiæ sunt habendæ primum immortali Deo maximæ, vnde bona manant omnia, deinde Pio I I I I. qui hoc spectauit vnum & in hoc potissimū ab illo primum die, quo summam inter omnes homines potestatem, delatam diuinitus, accepit, fixit curas, & cogitationes omnes, vt communibus malis generali consilio mederetur: quo sæpè remedio Christiana Respub. erumpentibus vitis occurrat, & impendentes ex dissensione, atque discordia calamitates euitauit. Hoc beneficium disseminari quamprimum, ac distribui per orbem terrarum, ad propagandam veritatem, & diuulgandam Ecclesiæ Catholice sententiam, necesse est. itaque nunc eduntur puri Canones, & ipsa Decreta, cum appendice nullatantum

ut ea cognoscatur, quæ primùm Sacrosancta Synodus, in spiritu sancto legitime congregata, deinde Pontifex ipse confirmando seruari pariter ab omnibus in perpetuum iussit. nam reliqua Concilij acta, diligentissimè per scribas publicos in ipso Concilio excepta, & litteris mandata, mox ita emittentur, ut, quæcunque res in controuersiam venerit, quæcunque vel sententia dicta, vel oratio habita sit, omnia denique agitata, quæ sita, deliberata, suo quidque loco, distinctè, & abundanter exponantur. Interim accipe summam rei lector optime quæ ad salutem vehementer pertinet: vniuersam verò Tridentini Concilij triū Pontificum distinctam temporibus, historiam, eodem, cuius ad gloriam hæc omnia diriguntur, iuuante Deo, propediem expecta. nullam enim tanti negotij partem ignorare, non modò iucundum est, verum ad multa etiam utile, & accommodatum: quod aliorum Conciliorum lectio declarat. Romæ, M. D. L. X. I. I. I.

CLEMENTI MONILIANO
Cardinali.

Cum tibi, Clemens, Moniliane, Cardinalis amplissime, multis nominibus debeam, nullum tamen habeo tuæ benignitatis argumentum illustrius, quàm quod ingenij, doctrinæque tuæ thesauros, cum quibus nihil comparo, sæpè mecum vel scriptis, vel sermone communicas. quis enim est ita deditus rerum humanarum studiis, itaque falsæ voluptatis delinitus illecebris, quem tua vox ad cælestium bonorum contemplationem, admirationemque non facile conuertat? quem tua pietas, non adumbrata leuiter, sed expressa moribus, dictis scriptisque tuis, ad veræ virtutis amorem non traducat? Quæ cum ipso mecum cogito, quo nihil ad meam vtilitatem facio libetius, ita mihi gratulor, ut ad multos, atque etiam, si fieri possit, ad omnes eundem fructum cupiam peruenire. caput enim illud religionis nostræ primum est, prodesse quam plurimis, ad hanc nos voluntatem, & consuetudinem informauit, hac nos erudit disciplina magister omnium sapientissimus, æternæ salutis auctor, & largitor, Christus. itaque, cum volumen illud tuum Theologicarum Disputationum, saluberrimis, sanctissimisque refertum document

cumentis, anno superiore multis efflagitantibus impressum, tuæque mox industria ita locupletatū, ut aliud prope videri posset, accuratè legissem: admiratus rerum præstantiam, copiam, varietatem, ordinem: præsertim verò duos illos, nuper additos tractatus admodum egregios, vnum de Cælibatu, alterum de Peccatis, quibus ne optare quidem melius quidquam licet: cōtendere à te cœpi, ut eundem librum iterum ederes, & Catholicorum pias mentes aleres cibo iucundissimo: pestiferis autem hæreticorum opinionibus, latius quoridie serpentibus, pro ea facultate, quam tibi Deus optimus maximus tribuit, obstiteres. in quam sententiam cum tu iam antea tua sponte propenderes, (nihil enim tibi relictum, vel fuit vnquam Sedis Apostolicæ dignitate carius, nihil animarū cōmuni salute antiquius: eò spectant studia tua, eò dirigis omnes curas:) factum est, non tam meis quàm coniunctis multorum precibus, ut exirēt denuò lucubrationes tuæ, & frueretur nō modò ætas nostra, sed etiam posteritas ipsa, minimo suo labore, maximis laboribus tuis. Cum enim tibi propositum fuerit, ea, quæ ad vitam piè sanctæque traducendam Christiano homini necessaria planè sunt, quæ innumera bilibus propè libris dispersa, nec interdum satis dilucidè traduntur, in vnum ita colligere, ut confusus ordinem, obsecris lumen, dubiis certam notitiam redderes: id ita consecutus es, ut hoc tuo libro, quod ad res attinet, nihil vberius: quod ad verba, nihil breuius: addo etiam, quod in breuitate difficilimum est, nihil planius, apertius, communius esse possit. Quo quidem nomine & tibi, & Christianæ Reipub. vniuersæ tantum gratulor, quantum res ipsa postulat: postulat autem, quantum cogitatione vix quisquam comprehendere, verbis quidem assequi nemo potest. Romæ, M. D. L. X. V. mensè Septemb.

FINIS.

INDEX EORVM AD
QVOS MISSAE SVNT

EPISTOLAE.

- A**
Alexandro Crispo. 216
Alfonso Carafæ, Cardinali creato. 11
Aloysio Estensi, Cardinali creato. 211
Andræ Gostinio. 239
Andræ Patricio. 143. 144. 185
Andræ Siluio. 225
Andræ Zebridonio, Episcopo Cracouiensi. 127
Andræ Antonino. 331
Antonio Augustino. 56. 57. 58. 60
Antonio Furnario. 249. 250. 267. 274. 292. 323. 324.
Antonio Merlo. 169
Antonio Merulæ. 267. 291
Antonio Possuinio. 38
Antonio Rolado. 203. 344
Antonio Verantio, Episcopo Agriensi. 125
Augustino Angelello. 297. 311.
B
Bartholomæo Riccio. 55
Benedicto Accolto, Cardinali. 163. 164. 165
Benedicto Rhamberto. 60
Bernardino Maffeo, Episcopo creato. 27
Boruito Nericio. 310
- C**
Cæsarî Ferrantio. 78
Camillo Palazotto. 184. 254. 256. 275. 333. 334. 336
Carolo Borromæo, Cardinali. 280
Carolo Sigonio. 205
Claudio Strambonio. 287. 320.
Colæ Antonio Caracciolo, Marchioni Vici. 228
Cristophoro, Baroni Lobcouizio. 294
Christophoro Madratii, Cardinali. 35
Christophoro Rufo. 258
Christophoro Saxo. 234
Pro Collegio Canonicorum Petri, Sereniss. Reginis Austris. 318
D
Decio Brancaloni. 247. 248
F
Fabio Stellæ. 62. 63
Federico Vallo. 199
Federico Viualdo. 295
Ferdinando Gatulæ. 265
Francisco Cicereio. 337
Francisco Gonzagæ. 37
Francisco Luisino. 30
Francisco Mancino. 270
Francisco Molino. 87
Francisco

I. N. D. E. X.

- Francisco Morando. 150. 240. 331
Francisco Platedio. 290. 315
Francisco Richardoto, Episcopo Atrebaten. 219
Francisco Robortello. 215
Francisco Seuero, Argentensi. 156. 235
Francisco Vargæ, Caroli V. Imp. oratori. 44
G
Gabrieli Catiano. 28
Gaspari Contareno, Cardinali. 162
Gulielmo Paccio. 176
Gulielmo Sirletto, Cardinali. 328. 329.
H
Annibali Caro. 81. 82. 83.
Hannibali Cruceio. 168
Henrico & Camillo, Catanis Fratribus. 340
Herculi Cyophano. 313
Hieronymo Capilupio, Episcopo Fanensi. 207
Hieronymo Faletto, Herculis, Ferratiensium Ducis, oratori. 46
Hieronymo Furnarino. 72
Hieronymo Lippomano. 39. 41. 42
Hieronymo Seripado, Cardinali creato. 210
Hieronymo Rubeo. 318
Hippolyto Estensi, Card. 86
Horatio Cardaneto. 233. 263. 243
Horatio Ursino. 193
I
Iacobo Falconio. 291. 298
Iacobo Grisolo. 166
Iacobo Gorscio. 316
Io. Antonio Seroni. 230
Io. Antonio Turonco. 197
Io. Antonio Vlpio. 299
Io. Baptista Arcucio. 292
Io. Baptista Ianuario. 322
Io. Baptista Oliuo. 317
Io. Baptista Pastorio. 65
Io. Baptista Pignæ. 171
Io. Baptista Rasario. 201
Io. Baptista Rhâusio, X. uiu Consilij à secretis. 109
Io. Baptista Saracio. 212
Io. Baptista Titio. 226. 260
Ioanni Caselio. 264. 271. 276. 314. 342
Ioanni Cratoni à Krafftheym. 306. 307. 308
Io. Francisco Commèduno, Cardinali creato. 257
Io. Francisco Cremone. 287
Ioanni Genuæ. 259
Ioanni Morano Cardinali amplissimo. 326
Ioâni Sâbuco. 160. 161. 172
Ioâni Sario Zamolscio. 221. 224
Ioanni Turritiano. 224. 227
Ioâni Vincetio Pinello. 131
Iulio Bellogrado. 209
Iulio Iusto. 241
Iulio Pogiano. 191
L
Æuino Torretino. 73. 151. 186.
Laurentio Gâbare. 152. 174
Lazaro Bonamico. 175
M
Arcello Ceruino, Cardinali. 25
M. Antonio Cyophano. 313
Marco

INDEX.

- Marco Antonio Lombardino. 75
Marco Antonio Mureto. 88
89. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98.
99. 100. 101. 102. 103. 104. 105.
106. 107. 206.
Marco Antonio Nattę. 111.
112. 113. 114. 115. 116. 117. 118.
119. 120. 121. 122. 123. 251.
Mario Corrado. 61. 158.
243. 244. 260. 262. 269.
286
Mario Nizolio. 52. 237
Matthæo Senaregæ. 330
Michaëli Sophiano. 169
Michaëli Turriano, Cene-
tensi Episcopo. 123
Mucio Calino, Episcopo In-
teramnæ. 273
N
Nicasio Casletano. 208.
231. 293
Nicolao Caietano, Cardi-
nali. 304
Nicolao Gotio. 221
Nicolao Nathanaelo. 153
O
Octauiano Ferrario. 185. 195. 196. 200
Octauiano Magio. 85
Octauio Sammarco. 269
P
Paulo Contareno. 32
Paulo Lupo. 296
Paulo Magnulo. 177. 178
Paulo Manutio. 305
Paulo Sacrato. 213. 252
Paulo Stemponio. 284. 286
Paulo Tachono. 321
Petro Celso. 159
Petro Maffeo. 251
Petro Misconio, Sarmata-
rum Regi cōsiliario. 128
187. 223. 294.
Petro Perpiniano. 262. 277
Pio I V. Pōtifice creato. 181
Pio I V. Pontifici Max. 278
R
Rainutio Farnesio, Car-
dinali creato. 10
Romulo Ceruino. 36. 148
S
Sebastiano Leoni. 73. 179
Siluestro Aldobradino. 179
Siluio Antoniano. 54
Stanislao Fogeluetrio. 189
Stephano Saulio. 13. 16. 19
V
Vido Fabro. 21
Vido Gualterio. 272
Vido Lolgio. 80
Vido Pancirolo. 133
Vincentio Macario. 286
Vincentio Riccio à Spe. 299.
300. 301. 302. 303
Vincentio Stellæ. 66. 67
Z
Zerbino Ritio. 271
* 67. 68. 69. 71. 134. 136.
137. 138. 139. 140. 142.
145. 146. 147. 149. 155.
174. 190
* Episcopo creato. 245
Scripsit hanc, rogatus à no-
bilissimo viro. 217
Scripsit hanc, à Principe ro-
gatus. 281
Ex libro de quattuor Re-
bus pub. 47
Proœmiū libri de Magistra-
tibus Romanis. 79

INDEX

INDEX EORVM AD
QVOS MISSAE SVNT

PRAEFATIONES.

- Ad Alexandrum Cæsarinum, Cardinal. 354
Ad Alphonsum Carafam, Antonij, Marchionis Mon-
tisbelli F. 370
Ad Aloysium Garzonium. 404
Ad Antonium Carlonem, Allifarum Principem. 407
Ad Antonium Aelium, Polæ Episcopum. 378
Ad Antonium Triultium, Cardinal. 400
Ad Benedictum Accoltum, Card. 350
Ad Benedictum Rhambertum. 360
Ad Carolum Borromæum, Card. 420
Ad Carolum Pisaurium. 348
Ad Clementem Monilianum, Card. 426
Concilij Tridentini Præfatio. 425
Ad Diegum Hurtadum de Mendoza, Caroli V. Imper.
Orat. 362
In librum Francisci Vargas. 418
Ad Gulielmum Bellaum Langeum, apud Subalpinas gen-
tes pro Rege. 353
Ad Hieronymum Faletum, Herculis, Ferrariensium Prin-
cipis, oratorem. 388
Ad Hippolytum Estensem, Card. 383
Ad Ioannem Monlucium, Regis Gallorū oratorem. 356
Ad Ioannem Moruillerium, Regis Gallorum oratorem. 381
Ad Isabellam Vilamarinam, Salernitani Principis coniun-
gem. 392
Kalendarij Romani Præfatio. 387
Ad Marcellum Ceruinum, Card. 365
Ad Matthæum Senaregam. 345
Ad Michaëlem Ghisterium, Card. 406
Ad Paulum Rhamnusium. 396
Ad Pium III I. Medicem Pont. Max. 410
Ad Rainutium Farnesium, Card. 367
Ad Torquatū Bembum, Petri F. 393

F I N I S.

INDEX
VOLUME
OF THE
MSS. PAPERS

REPRINTED

*Excudebant Guichardus Ielei-
ronius, & Ioannes Pulcher
socij, Lugduni, Anno Dñi
M.D.LXXIIII.*

